

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH A ARCHIVNÍHO STUDIA

Martin Jiřinec

**KANONIE CYRIAKŮ (KŘÍŽOVNÍKŮ S ČERVENÝM SRDCEM)
NA STARÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM V LETECH 1628 – 1729**

Obor:	Archivnictví a PVH
Forma studia:	Prezenční
Akademický rok:	2006/ 2007
Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.
Oponent diplomové práce:	doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc.
Datum obhájení:	10. září 2007
Výsledek obhajoby:	

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE
PHILOSOPHICAL FACULTY
DEPARTMENT OF AUXILIARY SCIENCES AND ARCHIVAL SCIENCE

THE KNIGHTS OF THE CROSS WITH THE RED HEART (CYRIACI)
AND THEIR CONVENT IN THE OLD TOWN OF PRAGUE
BETWEEN 1628 – 1729

THESIS

AUTHOR: MARTIN JIŘINEC
SUPERVISOR: PhDr. ZDENĚK HOJDA, CSc.

PRAGUE 2007

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval PhDr. Zdeňku Hojdovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce, a všem, kteří mi při vzniku této práce přispěli cennými radami a připomínkami.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval zcela samostatně pod vedením PhDr. Zdeňka Hojdy, CSc. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v připojeném seznamu použitých pramenů a literatury.

podpis

V Praze, dne 15. srpna 2007

Beru na vědomí, že tato diplomová práce je majetkem Univerzity Karlovy v Praze (autorský zákon č. 121/ 2000 Sb., § 60 ods. 1), bez jejího souhlasu nesmí být nic z obsahu práce publikováno.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v knihovně katedry pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

podpis

V Praze, dne 15. srpna 2007

SUMMARY

An extensive historical knowledge of the Cyriac church order is enabled due to a set of mostly Latin archival manuscript books (deposited mainly in the National Library in Prague), accomplished betw. 1740-1770 by the conventual historian, a luminary Joannes C. Rohn whose work methods and sources have been a subject of investigation. The further aim of this paper is to define the order's involvement in the social and liturgical life in terms of Post-White-Mountain catholic superiority.

Prague's order possessions were restored from Cracovian centre after a long cessation in 1628, and later (till 1783) remained a single Cyriaci convent in Bohemia. These regular canons focused their public activity predominantly on a local spiritual service, carried out up from 1640 also in the adjacent Holy Spirit's district, and later in a stretch of suburban village area. As well, variably, assisted in a parochial administration throughout the country.

Within a few decades the clerics gained confidence of the local, hitherto confessionwise prevalently utraquist parishioners, and a close cooperation was established. While in materially harsh beginnings neighbours' loyalty had to be urged, later, by the vastly instigated public devotion, plentiful private ecclesiastic donations and *pro anima* mass foundations became a common habit – among other pious manifestations.

During the second half of the 17th C a rapid increase of a Czech novice membership resulted in the unit's emancipation from the Polish and Latvian provinces. The achieved autonomy created a base to future general prosperity of the convent, accompanied by a considerable fixation of the bounds to the intellectual and civic administrative elites of the Prague cities.

The Holy Cross Convent became a highly appreciated and cherished religious centre. The profound cultic reverence was put especially to the Crucifix and the dolours of the Virgin; the latter in conjunction with the ancient Pieta statue held as *imago miraculosa*. Around 1700 a fame of the Cyriacian church as the alleged first burial site of Johann of Pomuk was revived and influential prods to his sainthood recognition radiated from this place. Nepomucenan mementos and from 1715 also special procession performances in honour of this “baroque” saint, so called *musicae navales*, attracted to the riverside-facing Old Town shrine ever more visitors and liberal benefactors, incl. some from the noble families of Lobkowitz and Wallenstein. Yet, by the 1720s diverse engagements of the order were a great deal not about to approach its' zenith.

One notably a very positive feature of the convent's inner organizational setting is to be regarded in the formation of outstanding personalities, literati, and otherwise in a prolific way socially active in the fields of theology, history (dean Benedict J. Pretlik), homiletics (namely provost Stephen F. Náchodský) and, not least, music. The order community, at first minor, later average both in staff number and secular conveniences, gradually progressed by far to exceed merely a local significance and certainly left a rich, lasting cultural contribution.

OBSAH

Úvod	7
I. Literatura k tématu	11
II. Prameny poznání dějin pražské kanonie cyriaků v době baroka	20
Dílo řádového historiografa Jana Karla Rohna	20
<i>Popis vzniklých archivních knih</i>	30
<i>Zdroje Rohnovy práce na řádových dějinách</i>	45
<i>Tištěné dílo Thesaurus triplex</i>	60
Kniha záduší kostela sv. Kříže	66
Dochované listiny a spisy z klášterního archivu	69
Doplňkové prameny	71
III. Obecný přehled dějin kanonie v letech 1628-1729	77
IV. Komunita řádového domu	102
Hierarchická struktura osazenstva	102
Početní stav, národnostní a sociální skladba	109
Životní cyklus cyriackého řeholníka	112
Dny všední a sváteční	118
Pokus o obnovu venkovského konventu	127
Účast na světské církevní správě a další funkce mimo řád	130
V. Farní osada sv. Kříže	137
Poloha a místopis	137
Správa a pastorece farnosti	145
VI. Zbožná nadání	151
Donace, nadace a fundace v letech 1628-1700	152
<i>Typy darů pro kostel</i>	152
<i>Mecenášové chrámu</i>	157
<i>Časový vývoj obdarování</i>	165
Fundační aktivity za léta 1701-1729	169
<i>Skladba fundací, nadací a votivních darů</i>	169
<i>Příznivci kostela a motivy jejich zájmu</i>	170
<i>Časová dynamika příspěvků</i>	177
Shrnutí a závěr	183
Seznam zkratk	192
Seznam použitých pramenů	194
Rukopisné prameny	194
Tištěné prameny	197
Edice a komentovaná vydání pramenů	197
Seznam použité literatury	198
Archivní pomůcky a inventáře, knihovní katalogy a soupisy	205
Katalog řeholníků konventu v letech 1628-1735 /Příloha 1/	207
Soupis donací, nadací a fundací ke sv. Kříži Většímu /Příloha 2/	220
A. Období let 1628-1700	220
B. Období let 1701-1729 (1742)	228
Obrazová příloha	243
Seznam obrazových příloh	243
Obrazové přílohy	245

Úvod

Studium raně novověkých církevních dějin a zvláště období pobělohorské rekatolizace bylo v minulosti příliš často ovlivňováno nebo přímo určováno světonázorově ideovými a nacionálními postoji a politickými tlaky. Pojetí řady studií dokonce i souhrnného rázu krom toho vycházelo ze znalosti pouze značně omezené pramenné základny, a již proto vykazují v interpretační rovině četné nedostatky. Vzhledem k velkému bohatství dochovaných písemných pramenů patří církevní dějiny období pobělohorského, a to zejména druhé poloviny 17. století, stále k poměrně málo probádaným úsekům české národní historie. Objektivnímu výzkumu a historiografické produkci se na tomto poli po delší odluce otevřely cesty naplno teprve v nedávných letech. Současná doba dává vzniku řadě kvalitních monotematických studií, jež zakládají perspektivu nových pojednání syntetického rázu.

Monasteriologické bádání není v naší zemi dosud zcela etablováno jako samostatná disciplína v rámci historických věd, již by se dostávalo jednotícího akademického institucionálního zastřešení spolu se střediskem koordinujícím postup výzkumu a napomáhajícím řešit otázky metodického přístupu ke zpracování pramenů tohoto oboru.

Dějiny církevních řádů a provázanosti jejich struktur s dobovým laickým prostředím náleží k oblastem, v nichž se vyskytuje zvláště mnoho prostoru k doplnění starších prací i ke zcela novým zjištěním. Historická věda totiž dříve věnovala poněkud větší pozornost studiu organizace světského kléru nežli dějinám řeholních komunit a také jen zvolna se posunovalo těžiště badatelského zájmu od zkoumání spíše uměleckohistorických souvislostí směrem k obecným dějinám řádových společenstev.

Z řad novodobé české obce historiků bylo vysloveno během uplynulého století množství pochyb nad hodnotami přínosu společenského a kulturního působení katolických církevních řádů v období konfesionalizace. Následkem negativních postojů, ale i jiných priorit a potřeb výzkumu zůstávaly klášterní archivy zrušených církevních řádů a jejich pramenné bohatství po dlouhý čas nedoceňovány, ne-li zcela opomíjeny. Dějiny již neexistujícího řádu a zaniklého kláštera ležícího na samé výspě Starého Města se tak do pozornosti současného badatele dostávají zákonitě poněkud později, nežli je tomu v případě větších církevních institucí s trvalou či obnovenou kontinuitou, které navíc začasť sami opatrují bedlivě vlastní historické dědictví a jeho písemné doklady.

Zvolené téma dějin kanonie staroměstských cyriaků zaujímá dnes v povědomí širší kulturní veřejnosti patrně již jen malé místo, a to sice nejspíše díky znalosti legendy „světce baroka“ Jana Nepomuckého, v níž cyriacký klášter neopomenutelným způsobem figuroval jako místo prvního úložiště tělesných pozůstatků budoucího světce. Budova cyriackého konventu i kostela zanikla a zachránilo se odtud pouze několik předmětů uměleckého vybavení. Dalších autentických výtvarných památek upomínajících na působení řádu se dnes v Praze vyskytuje jen velmi chabé až mizivé množství. O to více si proto ceníme dochovaného písemného pramenného materiálu z archivu cyriacké kanonie, a to především souvislého souboru dějepisných knih z pera řádového historiografa Jana Karla Rohna.

Ke studiu dějin řádu křižovníků s červeným srdcem se tak dostává bohatého materiálu vnitřní řádové provenience, umožňujícího detailní vhled do různých sfér života a fungování konventu tohoto řádu zejména během poměrně dlouhého období jeho obnovené existence ve stoletích 17. a 18., tedy období, jež se odvíjelo v kulturním ovzduší raného, vrcholného a

pozdního baroka i nastupujícího osvícenství. Objemná skupina dokumentů byla dosud vytěžena a odborně zpracována pouze částečně.

Předkládaná práce se proto opírá především o tento dochovaný původní písemný pramenný celek ze staroměstské kanonie křižovníků s červeným srdcem vzniklý jako výsledek Rohnova pořádání řádového archivu ve druhé třetině 18. století a reflektující dokonale obsah i strukturu tohoto archivu. Studium těchto knih bylo doplněno o další archivní prameny a závěry byly samozřejmě konfrontovány s výsledky předchozích bádání o kanonii pražských cyriaků, publikovaných v odborné a popřípadě i popularizační literatuře ve vzdálené či bližší minulosti.

Rohnovy klášterní anály a další knihy o dějinách řádu, psané převážně latinsky, mají trvalý význam pro široký předmět obecných dějin a zvláštní důležitost pak zejména pro obor dějin církevní správy. Další význam Rohnových spisů je možno spatřovat v podání látky pro výzkum pomocných věd historických, a to především diplomatiky a kodikologie, případně však také paleografie, epigrafiky, církevní heraldiky a sfragistiky ad. Nezanedbatelný je mimo to přínos studiu dějin archivnictví a biografickému bádání o předních osobnostech archivářů.

Oproti některým jiným řádům a soudobé zádušní správě pražských kostelů, ale i písemnému zachycení náboženského dění u téže farnosti v časnějším novověkém období poskytuje celek písemností z cyriackého konventu dostatek až nadbytek údajů podléhajících v historikově práci nutně výběru. Rozsáhlé předzpracování látky z pera řádového historika klade nyní nemalé nároky na užší volbu a vhodné vymezení tématu a vyžaduje kritický přístup zejména v rovině výkladové, srovnávací a shrnující.

Rohnovi jako osobnosti archiváře a představitele vědy vznikající v prostředí církevních řádů se doposud nedostalo odpovídajícího samostatného pojednání. Zejména úsek jeho práce věnovaný „barokní“ fázi dějin kanonie sv. Kříže, tj. 17. a první polovina 18. století, nebyl zcela náležitě zhodnocen. Po nezbytném pojednání o druhotné literatuře k tématu a literatuře se zvoleným tématem těsně související se proto na dalších stránkách své práce zabývám obsáhleji pramenným souborem psaným Rohnovou rukou a návazně i těmi rozličnými prameny, jež byly východzími pro jeho dějepisnou práci o vlastním konventu, s hlavním zřetelem k údobí let 1628-1729. Výklad zohledňuje předmětovou pestrost, podrobnost a dokumentační přesnost zpracování a souvztažnosti uvnitř celku zavedených archivních knih. V rámci této kapitoly jsem se také pokusil podat charakteristiku typu Rohnovy vědecké veličiny, reprezentanta předosvětské vědy a – posuzováno ve zpětné perspektivě – pro svoji dobu vzoru archiváře.

Následující části práce jsou již ryze dějepisným textem. Společným rysem všech kapitol, či spíše jakýmsi jejich významovým svorníkem nebo společným jmenovatelem sledovaných problémů je při tom těsný vztah k fenoménu rekatolizace. Tato diplomová práce si zajisté nemůže klást za cíl naprosto všestranné podrobné vyličení a zhodnocení bohatě dokumentované historie svatokřížské kanonie v průběhu více než půl druhého století, jež dělilo příchod cyriaků do pobělohorské Prahy v roce 1628 od data zrušení jejich řádu roku 1783. Obšírnost pramenů si vynutila jistý výběrový postup. Snahou tohoto příspěvku je však postihnout specifika v organizaci a působení řádu, jež stála v pozadí takřka nepřetržitého rozvoje jeho pastoračních a šířeji kulturních aktivit a zajistila tomuto nevelkému řeholnímu společenství pevné místo v uskutečňování rekatolizačního programu; zprvu samozřejmě především v rámci pražských měst, ale posléze místy i s pozoruhodným, bezmála celospolečenským dosahem, přičemž údobí kolem roku 1729 se jeví důležitým mezníkem.

Nejprve je pro soubornou informaci, snazší orientaci v následujících tematických kapitolách a lepší pochopení vztahu mnoha jednotlivých údajů k celku včleněn všeobecný přehled dějin kanonie pražských cyriaků, resp. heslovitý dějepisný nástin řádu cyriaků od jeho založení ve středověku až po nucené ukončení činnosti. Zvláštní pozornost je věnována přirozeně charakteristice vůdčích a čelných postav řádových dějin, ať již se vyznamenaly působením v proboštské funkci, vynikly nad obyčej konáním řádu prospěšných skutků, nebo různými počiny v oblasti vědy a kultury.

Dále je popsána vnitřní struktura vlastního řeholního společenství a role, jakou sehrála cyriacká komunita a její nejvýraznější osobnosti při propagaci katolické víry. Zamýšlím se současně, na jakých přednostech a kvalitách se zakládalo budování věhlasu cyriacké kanonie.

Studována byla pak i činnost cyriaků mimo společenský okruh spravované staroměstské farnosti, tzn. především ve světské církevní správě, zprvu při výpomoci s administrací dočasně neobsazených far na českém venkově, ale později občas i prestižní služba na dvorech aristokracie. Samostatná reflexe patřila cyriackým nadějím vkládaným do obnovy jejich venkovského konventu s příslušenstvím a strastiplnému průběhu vynucené rezignace na toto vlastnictví.

Následně bylo přistoupeno k popisu okolní farnosti, do řad jejíhož obyvatelstva byla, alespoň v počátečních fázích obnovené činnosti řádu, nejvíce směřována jeho pastorační aktivita. Předestírá se základní orientační topografický obraz osady u sv. Kříže a je pojednáno o sociálním postavení jejího obyvatelstva. Kapitola dále hledá především odpověď na otázku, do jaké míry byly mnohé sváteční, ale i každodenní chvíle života tehdejších obyvatel svatokřížské farnosti skutečně neodlučně spjaty s náboženským děním soustředěným v místním chrámu. Lze předpokládat, že se střídavou intenzitou naskytovaly se zdejšími farníky možnosti projevit mimo nejbližší okruh bydliště příslušnost k širšímu městskému, méně pak i zemskému celku, avšak bezpochyby zdaleka převážná část náplně jejich pracovního a mimopracovního času byla fixována lokálně a běh jejich životů míjel vespolek pod mnohostrannou dominantou cyriackého kostela a konventu. Řád cyriaků zprostředkovával tomuto obyvatelstvu náboženské poučení a prožitky, a zákonitě tedy uchvacoval výraznou část jejich myšlenkového obzoru, ať již zpočátku třeba vzbuzoval i rozporné postoje.

Tato kapitola si opět neklade za cíl téma, v historickém průřezu velmi vrstevnaté a mnohotvárné a které by vystačilo jistě na samostatnou studii, všestranně a plně vyčerpat, nýbrž podat poněkud rozvinutou obecnou informaci k prvně jmenovaným předmětům a o něco zevrubněji pak nastínit právě onu strukturu vazeb okolního obyvatelstva ke kanonii cyriaků. Zvláště v tomto posledním bodě se výklad úzce pojí ke kapitolě dále následující, neboť popis lokálních poměrů a do značné míry právě z nich plynoucích vztahů k řádu vykonávajícímu farní správu nad územím dokresluje zásadním způsobem pozadí, od něhož se odvíjela nemalá část fundačních aktivit k místnímu chrámovému záduší. Zde samozřejmě nabývá pomocného významu také nabyté místopisné poznání, a to konkrétně vzhledem k identifikaci domů, jež obývali někteří z donátorů záduší.

Úkolem další části práce je podat přehled a zhodnocení příjmů záduší kostela sv. Kříže Většího v letech 1628-1729, pocházejících z rozličných obdarování učiněných zpravidla soukromými osobami. Zkoumána byla tak záměrně mohutnost společenské odezvy na aktivity řádu. Výsledky bádání poukazují na status, jenž si řád časem vydobyl u nižších i vyšších vrstev společnosti. Rozumí se, že konkrétní osoby významnějších donátorů svými počiny stvrzovaly programovou náplň řádové spirituality a vybízeli implicitně představitele řádu k dalšímu úsilí a ambiciózním snahám. Touto podniknutou hlubší pramennou sondou se doplňují výrazně i poznatky kapitoly předešlé, neboť zjištěné údaje přinášejí v neposlední řadě také upřesnění o vztazích a vazbách farního obyvatelstva na instituci lokálního chrámového záduší. Ve skutečnosti donací k místnímu záduší lze totiž spatřit reálné vyjádření postupných proměn postojů okolního, dříve zvěštiny protestantsky smýšlejícího obyvatelstva ke katolické řádové správě farního kostela sv. Kříže.

Na tomto místě bych zmínil, že volbě tématu méj diplomové práce předcházela účast v semináři dějin protireformace vedeném ve šk. roce 2000/01 a 2001/02 na katedře pomocných věd historických a archivního studia FF UK, zaměřeném v praktické části právě na výzkum změn v organizaci správy a stavu zádušního majetku pražských chrámů ve zlomovém období násilné rekatolizace po roce 1620 a dále v průběhu 17. století. Pozornost zde byla věnována předně zjištění příjmů sestávajících právě z různých soukromých a institucionálních donací pro kostelní záduší, jejichž výskyt patří obecně k velmi zřetelným ukazatelům postupu a výsledků rekatolizačních snah, v širokém měřítku dokládá proměnu mentality obyvatelstva, ba odhaluje někdy i ty nejniternější pohnutky, které vedly jednotlivce k uskutečnění darů pro záduší chrámu. Již při svém seminárním úkolu jsem se zabýval donačními aktivitami ke svatokřížskému záduší.

Úplné a podrobné zjištění všech typů a jednotlivých darů ke svatokřížskému záduší je nezbytným předpokladem mimo jiné také, má-li být vznešen úsudek, zda tvořilo období baroka v oblasti soukromých zádušních darů skutečně výrazný, nepřeklenutelný předěl oproti předchozímu času protestantské správy tohoto záduší, nebo byl-li vývoj různých donačních aktivit přece jen v jádře víceméně kontinuální a vzájemně srovnatelný co do své četnosti a mnohdy též kvality, i přes zjevné druhové rozrůznění skladby donací a dalších forem příspěvků k záduší v pobělohorském období.

Tento poslední oddíl předkládané práce je rozdělen do dvou chronologicky návazných podkapitol. První časové období let 1628-1700 – bez ohledu na to, že samotný rok 1700 nepředstavuje v dějinách křížovnického konventu ani v obecných či církevních dějinách raného novověku žádný uzlový bod – postačuje ke sledování, jak se v oblasti zádušních nadací projevovaly až tři generace pobělohorského obyvatelstva během první vlny i pokročilejší fáze rekatolizace. Druhé období, totiž léta 1701-1729, kdy hovoříme o plné konsolidaci pozic katolické církve v centrálních částech země, s Prahou na prvním místě, a plošném pokatoličtění takřka úplně celé populace, vytváří pak další prostor ke komparaci – a to v hrubých rysech i se situací v oblasti „zbožných nadání“ u některých jiných pražských chrámových záduší. Dochované prameny poskytují o donačních aktivitách pro kostel sv. Kříže Většího dostatek zpráv, aby i v tomto směru mohla být posouzena úspěšnost nově příchozího, resp. „staronového“ řádu cyriaků při realizaci ideologického programu katolické církve. Jinými slovy řečeno, zvláště tuto část diplomové práce lze rovněž chápat jako příspěvek k dějinám náboženského života a také ke studiu mentalit v období pobělohorské katolické obnovy.

V připojeném závěru jsou krom obecné shrnující bilance a stručného heslovitého představení dosažených badatelských výsledků naznačeny některé další možné směry hlubšího studia dějin řádu cyriaků v Čechách a kulturního odkazu jeho předních tvůrčích osobností.

I. Literatura k tématu

Dějiny pobělohorských Čech a Moravy s důrazem na kulturní, a tedy potažmo i náboženský život se věnovala již od počátků vědeckého pěstování dějepisného oboru ve svých dílech celá plejáda historiků a badatelů na poli pomocných věd historických. Mezi staršími autory základních prací obecně historického významu patří čestné místo Antonínu Rezkovi, Ernestu Denisovi, Antonínu Gindelymu, Josefu Pekařovi. Dále pak historikům, jejichž práce vznikly v nedávno minulých desetiletích, totiž Zdeňku Kalistovi, Josefu Janáčkovi, Josefu Polišenskému a Františku Kavkovi. Církevním historikem v pravém slova smyslu byl Jaroslav Kadlec (1911-2004).

Bádání zaměřené na problematiku protireformace a katolické obnovy prošlo cestou dlouhého, složitého a nezřídka i vnitřně rozporuplného vývoje. K dějinám pobělohorské rekatolizace obecně i v jejích konkrétních aspektech církevně-správních, hospodářských, literárních a úzce religionistických se dále dostává zejména prací Tomáše Václava Bílka, Josefa Hanuše, Václava Hrubého, Karla Stloukala, Josefa Borovičky, Jana Hanuše Opočenského, Kamila Krofty, Františka Krásla, Otakara Odložilíka, Bohdana Chudoby, Josefa Vašici, Milana Kopeckého. Z doby zcela blízko minulé budiž připomenuto jméno Alexandra Sticha (1934-2003), Josefa Hanzala († 2004) a neposledně pak významného moravského církevního historika Rudolfa Zuberu (1912-1995).

Z předních současných historiků se zabývali nebo stále zabývají náboženskou problematikou, ať již meritorně nebo okrajověji, mimo jiné Josef Petráň, Václav Válka, Eduard Maur, Jaroslav Pánek, Jaroslav Čechura, Jan P. Kučera, Jaroslav V. Polc, Lenka Bobková, Zdeněk Hojda. Na církevní dějiny raného novověku a jejich studium v širokých souvislostech společenského vývoje se specializují zejména Jiří Mikulec a Ivana Čornejová. Tematika našla ozvuk také u střední a mladší generace historiků, z nichž zmíním alespoň jména Marie Ryantové, Petry Oulíkové, Zdeňky Kokoškové, Jany Oppeltové a Pavla B. Kůrky.

O nastoupeném směru nedávného badatelského úsilí v oblasti studia barokní kultury a rekatolizace dovoluji zájemcům učinit si obraz především otištěné výstupy z vědeckých setkání s touto tematikou: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě (Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991)*, Práce Historického ústavu ČAV, řada C – Miscellanea, sv. 6, 1992, a *Rekatolizace v českých zemích (Sborník příspěvků z konference v Jičíně dne 10. září 1993)*, Pardubice 1995.

Zakladateli ediční činnosti k církevním dějinám 17. a 18. století mohou být nazváni Hynek Kollmann a Antonín Podlaha, světitelé biskup pražský. Dále ji rozvinul především Václav Líba a v nedávné či poslední době vedle jiných Eliška Čáňová, Helena Klímová a Lenka Bobková.

Postup pobělohorské rekatolizace v pražských městech popsal v hrubých rysech již Tomáš Václav Bílek. Zásadní význam si však dosud udržují práce Václava Lívy z první poloviny 30. let 20. století, věnující se metodám a průběhu rekatolizace, emigraci z pražských měst a majetkovým změnám a konfiskacím (známé *Studie o Praze pobělohorské I.-III.*, ve Sborníku příspěvků k dějinám Hlavního města Prahy, díl VI.1930, VII.1933, IX.1935). Projevy rekatolizace v organizaci městské správy pak rozebírají zvláště stati Jaroslava Douši, Jaroslavy Mendelové, Věry Smolové a pro pozdní období zahrnující reformy osvěcenského absolutismu mj. Ondřeje Bastla, zvěštiny publikované v Pražském sborníku historickém. K méně probádaným oblastem, v nichž se městská správa stále nevyhnutelně stýkala se správou církevní, však dosud patřil vývoj zádušního hospodářství pražských kostelů po roce 1621.

Studium dějin katolických církevních řádů bývalo dříve častokrát spojováno s popisy poutních míst. Jindy byly dějinným nástinem příslušných řádů doplňovány životopisy významných osobností vzešlých z řádových komunit. Mnoho informací v minulosti také přinášel katolický periodický tisk, jako např. časopisy Blahověst, Maria. Zejména v meziválečném období vzniklo množství dílčích studií popularizačního charakteru, s nimiž se setkáváme ostatně i v současné bibliografii katolické literatury, ale také vážných pokusů o syntetické zpracování řádových dějin, jejichž autory byli zpravidla členové příslušných řádových společenství.¹

V současnosti zaznamenává akademický zájem o dějiny církevních řádů nebyvalý rozvoj, podobně jako tomu je například u spřízněného tématu dějin náboženských poutí a poutnictví.² Vzniká početná literatura vypracovaná na základě objektivních a nadkonfesijních přístupů. Zvláště upozornit je třeba na publikaci sborníku *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci (Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna 4. – 5. 6. 2003)*, sestavený Doc. Ivanou Čornejovou a vydaný téhož roku Univerzitou Karlovou v Praze, Ústavem dějin Univerzity Karlovy – Archivem Univerzity Karlovy, a to v nakladatelství Scriptorium. Tento sborník zpřístupnil čerstvé výsledky bádání v oboru dosažené na různých pracovištích a jeho vydání iniciovalo též diskuzi nad budoucími východisky a cíli studia církevních řádů a rekatolizace jako takové.

Úměrně jeho někdejšímu takřka univerzálnímu významu se dlouhodobě dostává obecně největšího zájmu historiků jezuitského řádu. Velmi známá je například kniha Ivany ČORNEJOVÉ *Tovaryšstvo Ježíšovo* (Praha 2002), psaná pro širší čtenářskou veřejnost. Výstavní expozice u příležitosti 450. výročí zahájení řádového působení v Praze uspořádaná letos v klementinských prostorách Národní knihovny (autory doprovodného katalogu k výstavě *Jezuité a Klementinum* Doc. Čornejová, Alena Richterová a kol.) a související publikované stati ukázaly pokročilost studia nejen v oblasti obecných řádových struktur, ale také v zachycení žité všední reality určitých složek řádu: sem spadá kupříkladu práce Kateřiny BOBKOVÉ-VALENTOVÉ *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia* (Praha 2006).

V nedávné době byly vydány publikace i o několika dalších církevních řádech. Připomenout lze zejména práci Hedviky KUCHAROVÉ a Jana PAŘEZA o řádu hybernů na Novém Městě pražském *Hybern v Praze. Éireannaigh i bPrág. Dějiny františkánské koleje Neposkvrněného početí Panny Marie v Praze (1629-1786)*, Praha 2001. Moderní vědeckou syntézu dějin františkánského řádu podal Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2001. Rovněž souhrnné cíle si klade populárněji zaměřená kniha Veroniky ČAPSKÉ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefínských reforem*, Nové Hradky 2005, koncipovaná jako katalog výstavy konané v novohradském konventu servitů.

¹ Např. P. Václav BĚLOHLÁVEK - P. J. HRADEC, *Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou I-II*, Praha 1930. V souvislosti s vydavatelskou a dějepisnou produkcí tohoto řádu zasluhuje zmínky jistě i významné periodikum zvané *Od Karlova mostu*, vydávané v době první Československé republiky. Studium řádových dějin obstarávané z vlastních odborných zdrojů má mezi křižovníky s červenou hvězdou pokračování i v současnosti v jejich mladé generaci; připomenout je třeba předně jméno P. Marka Pučálíka. Soustředěnější badatelská pozornost byla zaměřena mimo jiné také na kapucinský řád v 17. století.

Těž pro poznání poměrů v sousedství cyriacké kanonie a činnosti územně nejbližší řeholní komunity, s níž cyriakové vcházeli do styku, chová stále značnou důležitost jinak široké geografické a časové pole řádové působnosti zahrnující historiografické zpracování Fr. Benedikta BOGARA, *Milosrdní bratři*, Praha 1934.

² Nelze nezmínit mezinárodní sympozium konané v květnu 2004 v Příbrami, z jehož příspěvků vzešla zahajující publikace zamýšlené širší řady: Daniel DOLEŽAL – Hartmud KÜHNE (hrsg./ eds.), *Wallfahrten in der europäischen Kultur. Pilgrimage in European Culture. Bd. 1*, Frankfurt am Main 2004, doplněná bibliografickým přehledem výsledků českého bádání po roce 1945.

Pro dlouhé období pobělohorské rekatolizace byly studovány i četné dílčí aspekty činnosti různých řádových společenstev, mimo jiné pro oblast školství a vzdělanosti.³

Samozřejmě trvalého charakteru je přirozený zájem řádových společenství o co možná nejdokonalejší poznání vlastní minulosti. V Praze vynakládá významnou podporu studiu řádových dějin - a to nejen své instituce, ale i obecnějších církevních dějin zejména Královská premonstrátská kanonie na Strahově, v jejímž majetku se nachází Strahovská knihovna. Ze současné publikační činnosti vycházející z okruhu tohoto významného tradičního badatelského centra zmíním alespoň periodikum *Bibliotheca Strahoviensis*. Určité zpracování dějin svého řádu na českém území, resp. dějin pražského kláštera podnikly vlastními silami v nedávné době například řády dominikánů a benediktinů, vedle již zmíněné badatelské aktivity u křižovníků s červenou hvězdou.

Dějiny zaniklého staroměstského konventu křižovníků s červeným srdcem rozhodně nejsou tématem starší, ovšem ani moderní české historiografie neznámým.

V základních rysech i v některých užších tematických celcích tyto dějiny již byly popsány, byť skutečně detailního a všestranného odborného zpracování se jim dosud nedostalo. Netřeba zdůrazňovat, že mnohé dále zmíněné publikované tituly dosavadního studia činnosti cyriacké kanonie se úžeji vymezeného předmětu této diplomové práce obsahově přímo dotýkají a tato práce se je pokouší v určitých směrech rozvést.

Nedlouho poté, co se definitivně uzavřela historie řádu cyriaků, zmínil polohu, nejzákladnější data dějin a zvláštnosti jejich pražského sídla (lodní hudby), rovněž i tituly Rohnových tiskem vydaných děl, třebaže vše poněkud letmo, Jaroslav SCHALLER ve třetím díle své práce o pamětihodnostech pražských měst *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag*, Prag 1796, s. 106-112.

První podrobnější shrnutí historie konventu a kostela sv. Kříže ve středověku i novověku se nalézá v práci o zrušených pražských klášterech *Verfallene Denkmäler des frommen Sinnes, oder: Aufgehobene Klöster, Kirchen und Kapellen in der königl. Hauptstadt Prag*, III. Lief, Prag 1832, jejímž autorem byl člen řádu křižovníků s červenou hvězdou Jan Nepomuk Václav ZIMMERMANN (1788-1836), hebrejista, skriptor pražské univerzitní knihovny a známý censor českých knih, ovšem i vydavatel historických pramenů k českým dějinám, ostatně také autor životopisu Jana Nepomuckého a modlitby k témuž světcí (*Palma Svatojanská*, 1830).⁴

Krátké beletrizující naučné pojednání o pražských cyriacích se nalézá pod titulem „Klášter bílých křižovníků“ a „Náměstí svatojanské“ v knize Eduarda Herolda *Malebné cesty po Praze, III. Staré Město*, Praha 1866, s. 317-321 a 315. Heroldův popis se zaměřuje více na středověké období a v údajích k raně novověké historii místa se vyskytují jisté závažné omyly (především zkomolení osobních jmen). Další českojazyčný nástin dějin kanonie sv. Kříže podal

³ Jezuitskému školství se věnovala krom jiného v rámci monografie o pražské univerzitě Ivana Čornejová, a dále spolu s Annou Feuchtnarovou vypracováním životopisného slovníku pražské univerzity pro filozofickou a teologickou fakultu v l. 1654-1773 (Praha 1986); rozborem literárních, mj. homiletických textů se zabývá Martin Svatoš; organizaci seminární péče o řádový kněžský dorost studovala též Eva Doležalová. Pražské dominikánské řádové učiliště u sv. Jiljí popsal Jakub Zouhar.

⁴ Dostupnější, nezměněné vydání téhož: *Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen...*, Vg. Dr. Legis Glückselig, Prag 1837, S. 1-47; studované období pokrývají strany 20-40. Vedle listinných pramenů se stala východiskem Zimmermannova pojednání tzv. „Kniha kontraktů“ sestavená cyriackým řádovým archivářem P. Rohnem a tištěné dílo „Thesaurus triplex“ téhož autora. Podrobnějšímu zkoumání dějin cyriackého konventu se Zimmermann hlouběji už nevěnoval; kupř. jeho historický spis ke 100. jubileu svatořečení Jana Nepomuckého (*Verbothe einer Lebensgeschichte Johann v. Nepomuk*, Prag 1829) opomíjí cyriacký přínos rozvoji nepomuckého kultu a pod vahou přednostnějších děl ani nezmiňuje profesní zaujetí jmenovaného řádového archiváře - historika životním příběhem a posmrtnou slávou tohoto světce.

Autor samotný byl záhy povšimnut mj. Jungmannem v jeho Historii literatury české.

P. František EKERT, kaplan u sv. Vojtěcha na Novém Městě pražském, v článku *Zrušené a zaniklé chrámy v Praze* v časopise *Blahověst*, hlasy katolické, roč. 28 (1878), s. 155-161.

Na Zimmermannovu i Schallerovu, stejně tak i na svou dřívější práci v *Blahověstu* František Ekert odkázal, pro sledované období z nich čerpal a na ně navázal v dalším stručném přehledu dějin zrušené kanonie cyriaků, uveřejněném v průkopnickém a šíří svého pojetí dosud nepřekonaném díle o dějinách pražských stavebních památek katolické víry *Posvátná místa král. hl. města Prahy* (Sv. II./ díl 2., Praha 1884, s. 439-446). Rozmezí let 1628-1729 se však věnuje pouze krátce, na stranách 443-445, a text není prost určitých nepřesností. V stejném svazku této knihy je také podána zpráva o cyriacké kapli sv. Maří Magdaleny postavené nevysoko nad řekou ve svahu Letné (s. 515). Pro informaci o osadě blízkého kostela sv. Ducha, s níž byly dějiny osady svatokřížské dosti těsně provázány, lze nahlédnout do I. dílu téhož (vyd. v Praze 1883, zejména s. 468-471), kde padá i vysvětlení ke vzniku a příštím událostem kolem sochy sv. Jana Nepomuckého stojící původně na Svatojánském náměstí (s. 479). Sousední farnosti sv. Haštala, s níž rovněž pojily svatokřížské obyvatelstvo mnohé vztahy, se autor věnuje v téže knize a dílu na stranách 427-439.

Okrajový význam má pro dané téma kniha: Anton SCHUBERT, *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens*, Innsbruck 1901. Pro období po roce 1628 jsou zde obsaženy registry jen velmi malého zlomku ze značně obsáhlého celku listin, které lze (byť třeba jen v opise) shledat z někdejšího archivu křížovnické kanonie. Zachycuje sumárním výčtem časně předání listin a spisů majetkoprávní povahy ku potřebě registratur státních institucí. Nicméně dokumenty schraňované pražskou univerzitní knihovnou unikají zcela jeho pozornosti. Zmínky o osudu řádových cyriackých archiválií je třeba konfrontovat s další literaturou.

Poté, co Rohnovy rukopisy ležely drahý čas stranou pozornosti historiků, velmi výběrovým způsobem jich (resp. jeden z nich, Janus bifrons) použil, aby jako první napsal o přitažlivém tématu lodních hudeb, ovšem až pro dobu od konce 30. let 18. století, Alois HNILÍČKA, *Musica navalis (Z pamětí křížovníka Jana Rohna)* v Hudební revue XII. roku 1919, na str. 279-281. Památky svatojanské úcty, nejednou v souvislosti s pražskými cyriaky, označil sborník *Pragensia svatojanská* z roku 1929, jež uspořádal Vilém BITNAR a Karel PROCHÁZKA. Z dochovaného souboru písemných pramenů k dějinám kláštera ve velké míře a rozmanitosti čerpal teprve proslulý autor pragensiální literatury, dlouholetý ředitel Muzea hlavního města Prahy Antonín NOVOTNÝ (1891-1978), výsledkem jehož letitého zájmu se stala populárně psaná kniha *U staropražských cyriaků čili Kronika zaniklého kláštera 1256-1925*.⁵

V poznatcích o činnosti pražského řádu cyriaků doplňují Novotného „Kroniku zaniklého kláštera“ některé další práce téhož autora. Na podrobnější výklad již učiněný ve své předchozí literatuře nebo vzájemnou souvislost s jinde popisovanými událostmi autor sám také ve své hlavní knize věnující se tomuto řádu často připojuje odkaz na příslušném místě v textu. Kulturním přínosem řádu, zejména jeho knižní kulturou a podílem na organizaci nepomucenských oslav, se dále podrobněji zabýval ve svých knihách *Knižka o knížkách ovšem staropražských* (Praha 1955), *Staropražské senzace* (Praha 1937) a *Praha temna* (1946).

⁵ Kniha byla dokončena r. 1951, v době, kdy její režimu nekonformní autor byl nucen opustit řídící funkci, jeho publikační činnost narážela na stále větší překážky a vydání tohoto díla o vysloveně církevně katolickém námětu a vcelku prokatolicky vyznívajícím se stalo nemyslitelné – tím spíše po emigraci Antonína Novotného do USA, kde strávil poslední léta svého života. Vytištění se tak „Kronika zaniklého kláštera“ dočkala teprve poměrně nedávno, péčí dědiců Antonína Novotného (jako 7 sv. edice Praga Caput Regni, navazující na tradici někdejších „špalíčkových“ knih, v nakl. Bystrov a synové, Praha 2002). Z celkem 329 stran autorova textu pokrývá časový úsek let 1627/28 – 1729 rozmezí stran 68 až 196. Kopie autorova strojopisného originálu textu je uložena z jeho daru v NK ČR pod signaturou XVII S 11, ms.; oproti knižnímu vydání obsahuje i seznam použitých pramenů a literatury (s. 198-199) a výčet některých dochovaných uměleckých památek upomínajících na cyriaky (dodatky A, B). Výstavba Novotného knihy na základě charakteristiky funkčních období jednotlivých proboštů našla jistý pramenný předobraz v díle *Ossa Magnae Matris (etc.)* řádového historiografa Rohna.

Zmínky o cyriacích nacházíme také v Novotného *Zle, matičko, zle čili Praha 1741-1757. Kniha první* (2003, vydáno z pozůstalosti) a *Staropražská teatralia* (1955).

Styl Novotného práce se pohybuje na pomezí vědecké literatury a beletrie. K dějinám pražských cyriaků vybral pro svou „Kroniku“ množství poutavých faktů, vážných i úsměvných příhod a zajímavostí. Představované skutečnosti vsazuje velmi často do rámce „velkých dějin“, někdy plynule a návazně, jindy jen poněkud, ale místy až s okatou hýřivostí strojeně, aby dostál rétorické dikci košatého a zároveň souvisle působícího textu. Standardní poznámkový aparát není veden, čímž se kniha hlásí do sféry žánrů krásné literatury. Zřetelně vyvstává autorova snaha výrazovými prostředky se přiblížit zachycované barokní době (letům 1627/28-1729 je věnována dobrá třetina celkového textu), v níž volně spočívá těžiště jeho výkladu. Užívá proto emotivně podbarveného jazyka, k vystupňování estetického účinku se nevzdává prostředků a postupů charakteristických pro krásnou literaturu. Kapitoly oplývají terminologicky správnými, mnohdy však archaizujícími tvary a spojeními, v tom zhusta latinismy a germanismy, takže kniha nezapře užitým jazykem nárok na antikvariátní příslušnost. Přes nepochybně uctivý a v závěrečné pasáži až pietní autorův přístup k tématu, ba projevený místy určitými sklony k patosu, vyznívá ladění tohoto jinak naučného díla víceméně odlehčeně, zábavně a i v líčení některých neveselých událostí je někdy patrný náznak tragikomična.

Nejen časový, ale i předmětový rozptyl podaného zpracování dějin kanonie cyriaků poměrně dosti široký. Kniha z pera Antonína Novotného dovolují učinit si spolehlivě povšechný dojem o existenci řádu a zorientovat se zanedlouho v hlavních událostech zvrátuplných dějin jeho pražské kanonie. V některých ohledech jsem si tak i já již v přípravné fázi k vypracování svého diplomového úkolu mohl utvořit obraz vymezující význam společenského působení řádu a nabýt z uvedených autorových prací prvotní povědomost o záležitostech, jež jsem si vytkl pojednat podrobněji na základě pramenů. V Novotného díle, a přirozeně především v knize, která nese již v názvu dějiny cyriackého kláštera, byly řečeny různé podstatné a směrodatné informace zajisté i k těmto úžeji zadaným tématům pro moji práci. Novotného líčení mi napomohlo nejednou vytušit místa, která by bylo vhodné v jednotlivých pramenech přednostně vyhledat pro hlubší poznatky, získat cenné postřehy, ba i učinit některé předběžné úsudky a pracovní hypotézy. Není důvodu zastírat, že v Novotného i mé práci se nachází totožně řada styčných obsahových bodů a jsou jim společné některé dílčí závěry.

Při kontaktu s prameny nicméně brzy následovalo zjištění, že autor se zjevnou tendencí přednostně zachytit výběr zajímavých a atraktivních údajů faktograficky nevyčerpal a svým textem nepokryl tak do důsledku vlastně žádnou z oblastí studia, které jsem si já předsevzal zpracovat. Jeho cílem nebylo ani z časového pohledu zcela vyvážené podání látky. Kupříkladu sedmiletí kanonijního předsednictví Jana Kryplovíče (60. – 70. léta 17. století) zaujímá pouhé dvě strany textu knihy; bohatší literární žeh nabízela jiná období oplývající barvitými a spádně se odvíjejícími ději, jež dávaly vyústit v jasnou, leckdy překvapivou či paradoxní pointu. Určitá „bílá místa“ jsem proto vnímal jako podnět a výzvu. K textu těchto knih jsem se vždy snažil přistupovat kriticky. Ověřoval jsem řadu uváděných údajů a některé se mi podařilo upřesnit, doplnit či poopravit. V postupu své práce jsem zásadně nešel cestou prostého stylisticky upraveného přečerpání odpovídajících pasáží, bez patřičné opory a dohledání v originálních pramenech. Abych se vyvaroval možného úskalí nadbytečné duplicity údajů, jsem nejednou dále už záměrně neopakoval, co již bylo Novotným, vědcem s badatelskou a spisovatelskou erudicí mnohokrát prověřenou a oceněnou, dosti výstižně a přehledně vylíčeno, a uvedl jsem pak zpravidla jen stručný odkaz na patřičné stránky a případně odpovídající folia v pramenech. Ovšem u informací pro téma vyložené profilující povahy a přímo pramenně podložených přirozeně vyvstala nutnost, bez ohledu, zda již některé byly publikovány či nikoli, včlenil tyto poznatky i do mého textu. Rozumí se, že zájemce o pokud možno nejúplnější zprávy o cyriackém řádu bude v literatuře hledat mnohačetné tematické souvislosti v každém případě i v ostatních zveřejněných odborných statích k různým okruhům řádových dějin.

Stavební a uměleckohistorický vývoj cyriackého konventu přehledně rekonstruoval Ivo KOŘÁN v příspěvku *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, Umění 16, 1968, č. 1, s. 173-195. V poznámkovém aparátu autor hodnotí vybrané písemné prameny k dějinám

kláštera a seznamuje při tom stručně i s dílem Rohnovým. Novotného základní práce věnovaná dějinám pražských cyriaků mezi literaturou, byť ještě jen ve své strojopisné podobě, citována není a nebyla tedy zřejmě k dispozici, i když někdejší autorův interest tématem je vzpomenut. Na rozdíl od Novotného (i když ani ten není zcela důsledný) Kořán opomíjí již prvky drobnější chrámové výzdoby a vybavení, pocházející často ze soukromých donací pro kostel.⁶

Dílčí doplňující poznatky kunsthistorického rázu přineslo ve svých příslušných oddílech široce pojaté dílo kolektivu autorů za redakce Emanuela POČEHO *Praha na úsvitu nových dějin* z ediční řady Čtvero knih o Praze (Praha 1988).

Hudebnímu dění v klášteře a především fenoménu tzv. „lodních hudeb“ hraných o svátcích sv. Jana Nepomuckého se věnoval Vladimír NOVÁK v příspěvku s názvem *Šimon a František Brix v souvislosti s hudebním životem pražských křižovníků s červeným srdcem*, otištěném ve Zprávách Bertramky, jubilejním výtisku ke 40. výročí založení Mozartovy obce, Praha 1967, s. 68-88. S pomocí řádových análů, matriky řádového členstva a zvláštní knihy sylabu řeholníků přinesl i četná osobní data o hudbu zasloužilých cyriackých řeholnících. Tentýž autor pak ve spolupráci s Ludmilou Mašlanovou v knize *Musicae navales Pragenses. Pražské lodní hudby 18. století - studie, texty, analýzy* (Praha 1993) vyčerpávajícím způsobem na základě původních pramenů převážně vnitřní povahy probírá tematiku lodních hudeb pořádaných v prostředí hlavního města nejenom, ale především a nejsetrvaleji právě cyriackou kanonií a zasazuje fenomén do širších souvislostí pražského společenského života. Předestírá se též obraz lodních hudeb v dobovém výtvarném umění, periodickém tisku a později i na stránkách krásné literatury. Kniha je vybavena kompletní bibliografickou přílohou.

Nelze opomenout, že nejrozsáhlejší pasáž věnovanou lodním hudbám a společenské atmosféře provázející tento jarní svátek, a to k roku 1725, se v beletrii nalézá u Aloise JIRÁSKA v románu *Temno*, který připomíná pražské cyriaky ještě i v několika dalších souvislostech. Alois Jirásek uplatnil na tomto místě pro své věrojatně působící vyprávění nepochybně také rukopisné prameny z pera řádového historiografa P. Jana Karla Rohna, zvláště knihu zkráceně označovanou „Janus bifrons“. Tutéž tematiku, představující patrně nejhmotatelnější přínos cyriackého řádu dobovému kulturnímu životu, autor nastínil také příspěvkem o názvu *Z barokové Prahy* podaným do Sborníku „1916. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojnů“, Praha 1916, s. 45-47.

A ovšem i četná další historická literatura zabírající se obecně nepomucenskou otázkou nebo barokními slavnostmi (z novějších mj. práce Rynešovy, Polcovy a Vlnasovy) činí alespoň okrajově připomínku o cyriacích.

Významnou epizodu z dějin cyriacké kanonie – pokus o sloučení s příbuznou církevní řeholí belgických křižovníků rozebírá na základě písemných pramenů vzniklých v pražském řádovém domě (analistické zápisy řádového historiografa Jana Karla Rohna, konkrétně v knize zvané Janus bifrons) a na druhé straně materiálů z archivu belgického řádu a zahraniční literatury německý autor Kaspar ELM ve vědecké stati pod názvem *Der gescheiterte Versuch einer Union zwischen belgischen und böhmischen Kreuzherren (1673/1674). Ein Beitrag zur Geschichte der mittelalterlichen Kreuzherrenorden* v časopise Westfalen. Hefte für Geschichte, Kunst und Volkskunde. Mitteilungen des Vereins für Geschichte und Altertumskunde Westfalens, des Westfälischen Landesmuseums für Kunst und Kulturgeschichte und des Westfälischen Amt für Denkmalpflege. 58. Bd., 1980, S. 121-132.

Pokud se týče vlastní řádové komunity, lze konstatovat, že ji zběžně představil a nejvýraznější počiny jejích představitelů vyličil, podobně jako všechna klíčová témata řádových dějin včetně právě zmíněné a nezdařilé snahy o spojení české řádové odnože s belgickými křižovníky za času rozluky pražské kanonie s krakovským řádovým centrem, opět Antonín Novotný ve své „Kronice“. Poté (po r. 1951) však nebyla dosud napsána žádná podstatnější práce, která by vykazovala hlubší pramenný ponor a podklady statistického zkoumání. Izolovaně či úzce tematicky se zmiňují jména, postavení a funkce dotýčných řádových členů

⁶ U této stati ověřuji údaje o darech a nadacích k záduší, podobně i tam, kde je z Rohnových děl do svých prací převzali kdysi Jan Nepomuk Zimmermann a naposledy Antonín Novotný.

pouze při popisu hudebního dění (viz oba posledně citované tituly). Snad jen lze dodat, že skutečnosti charakteru a povahových rysů některých cyriackých proboštů, resp. jejich postojů v oblasti výtvarného vybavení kanonie a osobní iniciativnosti při zakázkách na umělecká díla, ať již přímo nebo mimochodem vyplývají také z textu zmiňované Kořánovy stati.

Nejvíce prostoru se v odborné i beletrizující literatuře dostalo po zásluze osobnosti a dílu P. Jana Karla Rohna (Novotného knihy, práce Nováková a Mašlanové). Na jeho práce nejen k dějinám křížovnického konventu upozornil poprvé skriptor pražské univerzitní knihovny Ferdinand TADRA: *P. Jan Karel Rohn a jeho spisy*, v: Blahověst, hlasy katolické, roč. 40, 1890, s. 456-460. Rohnovu vědeckou činnost zejména jazykovědnou se pokusil zhodnotit v kontextu dobové západoevropské vzdělanosti Richard MAYER: *Johann Karl Rohn und sein „Nomenclator“*. *Ein Beitrag zur Geschichte der tschechischen Lexikographie im 18. Jahrhundert*, ve Sborníku prací fil. fak. brněnské university, řada H 6 (1971), s. 43-50.

Nového a celistvějšího hodnocení učencova vkladu knižní kultuře a historiografii především regionální se zhostil Milan SVOBODA, *Jan Karel Rohn – historik, jazykozpytec a liberecký patriot doby barokní*, in: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska, Brno 2005, s. 195-210. Podotýká vážné novodobé nedocnění Rohnova dějepisného díla a konstatuje velké badatelské rezervy ve studiu odkazu této osobnosti. Výsledky Rohnovy práce s řádovým archivem nestály nicméně ve středu zájmu podaného příspěvku. Pozornosti tak mj. unikla tiskem vydaná Rohnova kniha Thesaurus triplex (1756) popisující specifika kultů pěstovaných v řádovém kostele, které se dostává v literatuře dosud nanejvýše sporých zmínek.

Podstatně méně toho bylo napsáno o dalších nejvýraznějších představitelích řádové komunity, literárně nebo vědecky činných osobnostech. Zde je nutno představit především jména svým tvůrčím zaměřením i povahou dvou vzájemně velmi odlišných osobností, a to probošta Štěpána Františka Náchodského (úřad zastával v letech 1702-09) a děkana Benedikta Josefa Pretlíka (nar. 1704- zemř. 1757). Zatímco Pretlíkovo dílo bývá někdy spojováno s jeho spisem ke kanonizaci Jana Nepomuckého, ale jinak zůstává takřka neznámým, o Náchodském krátce pojednal, resp. upozornil na některé okolnosti vydání jeho sbírky kázání (postily) Antonín PODLAHA, *Drobné příspěvky k dějinám starší literatury české. František Štěpán Náchodský*, in: ČNM 98, 1924, s. 271, a vydatnou charakteristiku této jeho publikované českojazyčné práce má Hynek HRUBÝ (*České postily*, 1901), stručněji pak i Jaroslav VLČEK (*Dějiny české literatury III. Století osmnácté*. 2. vyd. Praha 1931), a zmínkovitě Josef VAŠICA (*České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu*, Praha 1938).

Určitou představu o kulturním a vzdělanostním vymezení rané cyriacké komunity dovoluje učinit příspěvek Jitky NOHEJLOVÉ, *Polští kněží v 16. a 17. století v Čechách*, *Marginalia Historica* 3, 1999, s. 61-79. Uvedeny jsou výrazné osobnostní typy polských duchovních a mezi nimi také cyriackého probošta Kopidlenského. Stať se opírá převážně o sekundární literaturu, k dějinám křížovníků s červeným srdcem pramenný výzkum podniknut nebyl.

Místopis někdejší farnosti sv. Kříže částečně podali v letech novodobé asanace staroměstského území Ignát HERMANN, Josef TEIGE a Zikmund WINTER v sborníkové knize *Pražské ghetto*, vydané v Praze roku 1902. Širší souvislosti mnohdy problémového soužití v podmínkách těsného sousedství křesťanského a židovského etnika podává základně, spolu s popisem židovské čtvrti zasahující v určitých dějinných fázích územně i do svatokřížské farnosti, kniha Milady VILÍMKOVÉ, *Židovské Město pražské*, Praha 1990. Fotodokumentaci mnohých původních barokních i starších staveb v osadě sv. Kříže s náležitým slovním doprovodem přináší publikace: Edmund ORIÁN (ed.), *Židovské Město pražské na vedutách, fotografiích a pohlednicích*, nakl. Belle Epoque, Praha 2003, jež mimo vlastní Židovské Město materiálově zachycuje i přílehlé partie městské zástavby, jakými bylo i území kolem kostela sv. Kříže. V dálkových pohledech na staroměstský prostor jsou dobře patrné i proporce staveb chrámu, konventu a farnosti vůči ostatnímu urbanistickému celku města. Při hutnosti informací a objemu obrazového materiálu této publikace se už jeví spíše doplňkový starší text a obrazová výbava knihy: Václav Vilém ŠTECH – Zdeněk WIRTH – Václav VOJTÍŠEK, *Zmizelá Praha I. Staré a Nové Město s Podskalím*, Praha 1945. Půdorys parcel staveb ve

farnosti, a tedy rozlohu domů přibližuje Jüttnerův plán Prahy z roku 1816. K objektům vyznačeným na tomto plánu, pokud bylo možno dohledat, přiřazuje domovní znamení Lydia PETRÁŇOVÁ v knize *Domovní znamení staré Prahy*, Praha 1988. Pro poznání architektonického obrazu této části města je významný také o něco mladší unikátní Langweilův model Prahy, jehož popisem a fotografickou reprodukcí se zabývali Kateřina BEČKOVÁ a Miroslav FOKT: *Svědectví Langweilova modelu Prahy*, Praha 1996.

Žádná literatura oproti tomu nepopisuje výjevy z všednodenního nebo svátečního života obyvatel farní osady například tím způsobem, jak se pokusil pro jedno z dřívějších let Václav VOJTÍŠEK v beletristicky laděném a živém jazykem podaném příspěvku *Při počtu záduší sv. Kříže v Starém Městě pražském r. 1615*, in: *Z minulosti naší Prahy*, Praha 1919, s. 141-154. Zaměstnání obyvatel farnosti a jejich majetkové poměry alespoň pro dobu kolem poloviny 17. století odhaluje tištěná edice pramene Berní ruly (Václav LÍVA, *Berní rula 3. Pražská města*, Praha 1950), která je samozřejmě i cenným místopisným pramenem.

Majetkový vývoj záduší sv. Kříže, třebaže téma samostatně a komplexně reflektováno ještě nebylo, popisuje částečně Zimmermann,⁷ dále v hlavních záležitostech a často barvitě Novotný ve své „Kronice“ a v souvislosti s výtvarnými díly pak i Kořán. Pro srovnání s dobovými reáliemi záduší některých dalších pražských kostelů jsou stále důležité některé starší knihy, zejména Karla NAVRÁTILA: *Osudy kostela, fary a školy u sv. Haštala v Starém Městě Pražském* (1861); *Paměti hlavního kostela farního fary a školy sv. Jindřicha a sv. Kunhuty v Novém Městě pražském* (1869); *Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté a sv. Karla Velikého a bývalého královského kláštera řeholních kanovníků Lateranských sv. Augustina, nyní městské chorobnice, na hoře Karlově v Novém městě Pražském* (Praha 1877).

Bližší komparaci pak dovolují naopak zejména některé novější a nejnovější, většinou dosud nepublikované práce, které ve svém celku ukazují, jak se v poslední době vyrovnává frekvence badatelského zájmu o studium zádušní problematiky pro období před a po bělohorském mezníku, což ostatně platí i pro venkovské oblasti. Především zasluhuje uvést, a to zde také z důvodu, že se jedná o pohled do jedné ze sousedních farností kolatury svatokřížské, diplomová práce Pavla B. KŮRKY „*Kostel starožitný v smrdutých místech a blatech ležící*“ – *Kostel, farnost a záduší svatého Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku*, vzniklá pod vedením dr. Jiřího Mikulce a obhájená na Ústavu českých dějin FF UK v Praze roku 2002; následovaná rozšířením daného tématu disertační prací na též ústavu. Tato práce se nedávno dočkala po úpravě částečné publikace v 33. čísle Pražského sborníku historického (2004) pod titulem „*Tu, kdež nyní slove u sv. Valentina na Rynečku.*“ *Dějiny a místopis kostela a farnosti sv. Valentina na Starém Městě pražském*; a samostatně pak kapitola věnovaná zádušnímu hospodářství se objevuje v aktuálním 34. čísle téhož sborníku „*Urozenost, ctnost, krása i umění. Za nic nestojí, když peněz nejní.*“ – *Správa a majetek záduší kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku* (2007).

Dále do této skupiny odborné literatury zejména patří seminární práce vzešlé z již zmíněného semináře zaměřeného na mapování změn v majetku duchovních institucí po roce 1621. Autoři a názvy těchto prací jsou: Marie WASKOVÁ, *Záduší kostela Panny Marie na Louži na Starém Městě pražském v letech 1635 – 1644. Seminární práce ve šk. roce 2000/ 2001*, UK FF, Katedra PVH AS; Jindřich MAREK, *Nadání ke staroměstskému kostelu sv. Jakuba v letech 1620-1704*; a Veronika BEZDĚKOVÁ, *Fundace k záduší týnského chrámu v letech 1621-1680*. A třeba doplnit, že v dřívější době studoval týnské záduší Václav HLAVSA: *Záduší kostela Matky Boží před Týnem na Starém Městě pražském do konce 17. století. Disertační práce obhájená na katedře PVH FF UK*, 1939. Využít pak lze i dipl. práci Josefa OPATRNEHO z 50. let minulého století věnovanou záduší staroměstského kostela sv. Mikuláše.

Další srovnávací materiál nejen k situaci pražských měst poskytuje a objasnit určité specifické otázky i širší souvislosti ve vztahu k zádušním chrámovým nadacím, uctívání obrazů

⁷ Údaje o zádušních příjmech čerpal hojně z Rohnova rukopisného díla *Pactum Amicitiae ...citatur Liber Primus Contractuum* a z tištěné knihy *Thesaurus triplex*, celý komplex Rohnových rukopisů (viz násl. kapitola) však nepoužil.

a soch, zbožného poutnictví, apod. napomáhá souborná kniha Jana Royta, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, nakl. Karolinum, Praha 1999, v níž je zohledněno i množství souborných pramenů, jakými byly např. farářské relace nebo pozůstalostní inventáře. Autor se tak mohl opřít mimo jiné o starší práce Václava Ryneše a moderní výzkumy Zdeňka HOJDY završené publikací v Pražském sborníku historickém (*Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I.*, PSH 25, 1993, s. 38-102; *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II.*, PSH 27, 1994, s. 47-100) a Jiřího Peška (ke knižní kultuře, městským slavnostem a stavovské reprezentaci).

Patří se doplnit, že základní obecnou informaci o cyriacích lze nalézt v Žákově hesle pro *Ottův slovník naučný*, díl V., Praha 1892, s. 824. Stručně představil řád a jeho rozšíření v Čechách Luděk JIRÁSKO v přehledu *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha, Klášter premonstrátů na Strahově 1991, s. 38. Rozvinutější strukturované heslo k dějinám řádu, včetně krátké bilance jeho kulturního a historického přínosu obsahuje pak na stranách 123-131 *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích I. Řády rytířské a křížovníci* (Praha 2002) autora Milana M. BUBNA. Architektonickou a stavební situaci cyriacké kanonie osvětluje v hlavních rysech kniha: Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy. Staré Město – Josefov*, Praha 1996, s. 493-494. Základní středověkou dispozici chrámu, která přetrvávala i v baroku, již dříve popsal Dobroslav LÍBAL v knize *Pražské gotické kostely*, Praha 1946, s. 46-47. O stavebních změnách v prostoru kanonie cyriaků za baroka se lze dočíst souhrnně v encyklopedii klášterů: Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 532-533; a tamtéž krátce o historii řádu v Čechách na s. 135.

Rozšíření řádu v Čechách od počátku až do jeho zrušení v základních bodech (ovšem např. i s tradovaným omylem o vzniku řádu v Polsku) rekapituluje, název společenství zdůvodňuje a vzhled řeholního oděvu zmiňuje Josef SVÁTEK: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 20, 1970, č. 2 (zvl. příloha), s. 522-523. Udává i ne zcela úplný seznam dřívější literatury o řádu a uvádí uložení řádových písemností ve fondu Archivy zrušených klášterů v tehdejším SÚA Praha a dále matrik fary u sv. Kříže v AHMP. Soupis signatur rukopisů řádových dějin Jana Karla Rohna v knihovně pražského Klementina pak doplňuje Karel BERÁNEK: *Soupis archivních rukopisů a jiných archiválií v Universitní a Strahovské knihovně*, SAP 21, 1971, č. 1, s. 209.

Z ostatní odborné literatury si pro dané téma udržuje největší význam přehledová stať Zdeňky HLEDÍKOVÉ *Řád křížovníků s červeným srdcem ve středověku*, publikovaná ve Sborníku prací východočeských archivů (1984), s rozsáhlým bibliografickým aparátem a důrazem na archivní a diplomatickou problematiku. Systém Rohnovy práce s archivem je naznačen stručně i pro období 17. a 18. století. Práce Prof. Hledíkové se proto stává též důležitým metodickým vodítkem.

Pracováno bylo samozřejmě i s četnými dalšími tituly literatury. Pomocnou kategorií tvořily archivní nebo knihovní soupisy, inventáře a katalogy. Bohatý zdroj představovala různá pragensia.⁸ Mimo to byly použity pomůcky topografické a (umělecko)historicky místopisné,⁹ příručky církevních dějin,¹⁰ křesťanské ikonografie, katolické liturgie, kanonického práva, ad., na něž bude odkazováno průběžně.

⁸ Ze současné populárněnaučné produkce zasluhuje zmínky kniha Ivany Mudrové *Kam značky nevedou II*, Praha 2005, s. kapitola „Po stopách cyriaků od sv. Kříže Většího“, s. 165-170, podávající čtivý přehled nejvýznamnějších pamětihodností zaniklé kanonie.

⁹ Zvláštní připomenutí patří ještě práci uměleckohistorické topografie pro vikariáty pražské arcidiecéze Antonína Podlahy *Posvátná místa království Českého I-VII* (Praha 1907-1913), obdobou jehož práce pro pražská města se dříve stalo jmenované dílo Františka Ekerta.

¹⁰ Zde třeba ještě poznamenat, že cenný přehled o evropském rozšíření řádu a jeho domech včetně objemné bibliografické přílohy evidující i Rohnova archivní díla podali Kaspar ELM – A. FRANCHI – R. GUSTAW, *Penitenza dei Beati Martiri, Fratri della*, in: *Dizionario degli istituti di perfezione VII*, 1980, sl. 1392-8.

II. Prameny poznání dějin pražské kanonie cyriaků v době baroka

Hlavní okruh pramenů studia dějin řádu křižovníků s červeným srdcem (neboli cyriaků) v Čechách představují dochované písemnosti z vlastního archivu někdejšího sídla tohoto řádu na Starém Městě pražském. Přestože řádový archiv se dochoval pouze zčásti a pro 17. století a první třetinu 18. století je odtud k dispozici nikoli snad nepodstatné, ale jen velmi malé torzo spisů a listin, lze nabýt pro celé „barokní“ období historie konventu sv. Kříže spolehlivých znalostí na základě ostatních kategorií diplomatického materiálu téže provenience – zejména řady tematicko-chronologicky sestavených knih kopiářové povahy, knih evidence řádového členstva, knihy místního chrámového záduší a konečně také souhrnných, syntetických děl o dějinách řádu a jeho pražského konventu.

Dílo řádového historiografa Jana Karla Rohna

Dějiny zaniklého kláštera cyriaků na Starém Městě pražském lze velmi dobře rekonstruovat s vědomostmi získanými studiem díla řádového dějepisce P. Jana Karla Rohna, jenž věnoval sepsání historie řádu křižovníků s červeným srdcem v Čechách a zejména jeho pražského konventu své téměř celoživotní úsilí. Rohnovi vděčíme za vznik souboru rukopisných knih přinášejících velmi přesnou informaci o stavu kláštera a životě jeho komunity až po samý skloněk existence řádu. Byl tak vytvořen rozhodující vklad pro budoucí záchovu historické paměti na řád pražských cyriaků.

Kněžstvo, a to ve své většině řádové, bylo ještě po celou druhou polovinu 18. století hlavním šířitelem historického poznání. Ani Rohnova práce nezůstávala pouze u vnitřních řádových dějin. Objímala velký tematický úsek a stala se aktivní, hybnou součástí proudu dějepisectví pěstovaného v klášterním prostředí a transformujícího se v kritickou vědu. Proto je namístě chápat jeho řádově historické badatelské výsledky na pestrém vzdělanostním pozadí.

Jan Karel Alois Rohn se podle vlastnoručního záznamu narodil v Liberci rodičům Godfrídovi a Rozíně a byl pokřtěn 21. června 1711 v místním farním chrámu sv. Antonína.¹¹ Ve výrazně jazykově německém městě se stala němčina také Rohnovou mateřskou řečí. Česky

¹¹ Svůj původ a národnost uvádí Rohn ve svém díle slovy „Boemus Reichenbergensis“. S vlasteneckým cítěním se hlásí k české zemi, ale předkové jeho rodiny pocházeli z Německa.

V pramenech se nesetkáváme s možnou latinizovanou podobou jména (Rohnius či podobně), stále ještě často užívanou významnými vzdělanci. V ortografii Rohnova příjmení se nenachází ani různost psaní, jak tomu bylo u jmen některých jiných řeholníků cyriacké kanonie, a proto případný výskyt jakéhokoli jiného nominativního tvaru v literatuře je třeba přičíst na vrub přehlédnutí nebo tiskové chybě (viz např. Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české X., 1740-1792*, Praha-Litomyšl 2001, s. 597: *Rohne*).

se naučil slovem i písmem během ročního pobytu na škole v nedalekém Turnově, kde byl český jazyk živým a kam byl v jedenácti letech (roku 1722) poslán ovdovělou matkou k péči děkana Karla Korvina, jičínského Čecha.¹² Ve studiu pokračoval od roku 1723 v jičínském semináři sv. Rosálie a později v semináři sv. Václava na Starém Městě pražském. V Jičíně se mezi spolužáky z česky hovořících rodin zdokonalil v češtině natolik, že si jazyk plně osvojil a ve svatováclavském semináři byl dokonce pověřen konat mluvnická cvičení pro české studenty.¹³ Na pražské univerzitě dosáhl titulu magistra svobodných umění a filozofie. Do řádu cyriaků vstoupil 18. března 1735. Profesní sliby složil 4. května 1736, na kněze byl vysvěcen 21. září 1737 a příštího měsíce sloužil primici ve svatokřížském kostele, kněžskou jurisdikci obdržel pak v lednu roku 1738.¹⁴ Po dokončení teologického studia mu byl udělen gradus bakaláře teologie.

Výjimečný talent mladého učenice byl nadřazenými záhy rozpoznán. V roce 1740 jej zastihlo jmenování archivářem a knihovníkem konventu sv. Kříže. Cyriacký archiv poté vedl nepřetržitě až do roku 1770, v kterém byl zvolen dne 4. května děkanem kapituly kláštera sv. Kříže. U výkonu této své nové funkce P. Rohn setrval tři léta, nežli na ni 10. května 1773 podal pod tíhou stáří a nemoci rezignaci. V domovském konventu prožil i poslední léta svého života a zde zemřel náhle dne 28. listopadu roku 1779 následkem záchvatu mozkové mrtvice.

V Janu Karlu Rohnovi získal konvent cyriaků do svých řad osobnost velmi mnohostranně nadanou. Jeho ostatní aktivity v kanonii sv. Kříže, jimiž se rovněž významně zasloužil o věhlas svého řádového domu, souvisely ponejvíce s funkcí ředitele chrámové hudby, kterou vykonával plných 39 let a v níž se uplatnil organizačně, školitelsky i jako činný hudebník a skladatel. Bezesporu největší a trvalý přínos ovšem učinil Jan Karel Rohn v oblasti písemnictví.

Dlouholeté zaměstnání archiváře, knihovníka a vedle toho také notáře kanonie křížovníků s červeným srdcem poskytlo Páteru Rohnovi možnost neustálého rozvoje znalostí samostudiem, v němž dosáhl až encyklopedického záběru, a klidné, stabilní zázemí a vhodné podmínky převážně pro historickou, ale také jazykovědnou a další tvorbu. Jan Karel Rohn svým dílem – zcela jistě jeho rozsahem, v mnohém pak i kvalitativně – vysoce překročil rámec průměrné dobové literární a vědecké produkce a zařadil se po bok nejvýznamnějších učenců, jejichž práce předznamenala zrod moderní české vědy. Vzniklé spisy Jana Karla Rohna zároveň představovaly vrchol písemné kultury řádu cyriaků v Čechách.

Celkový obraz Rohnova písemného odkazu odráží ve vzácné vyrovnanosti poměr díla vzešlého ze studia vlastní řádové historie a prací motivovaných obecněhistorickým zájmem.

Autor se zasazoval trvale, a to většinou s úspěchem, o brzké zveřejnění výsledků své vědecké činnosti; samozřejmě s výjimkou řádově historických děl určených víceméně pro interní potřebu své instituce. Pozoruhodným a chvalitebným rysem společným všem jeho tematicky mimořádně zaměřeným knihám byl soukromý zájem, volnočasová záliba, které stály v pozadí vzniku těchto děl.

Do dějin českého dějepiscectví vešla především Rohnova práce zachycující atmosféru Prahy v době válek o rakouské dědictví z pohledu jejich současníka. *Diarium, to jest: každodenní poznamenání toho, co skrze trvajících nepřátelské pruské královského hlavního města Prahy obležení v roku 1757 od začátku až k konci, jak v duchovních, tak světských a politických,*

¹² U okolních jazykově německých obchodnických a řemeslnických rodin bylo z praktických důvodů zvykem posílat své děti na pobyt v českojazyčném prostředí. Ferdinand TADRA, *P. Jan Karel Rohn a jeho spisy*, Blahověst 40, 1890, s. 456.

¹³ Viz níže cit. vlastní spis *Analecta grammatico-historica*, fol. VIIr (předmluva). Bezchybné ovládnutí českého jazyka ocenil podle svého vyjádření potom během více než čtyřiceti let řeholní služby zejména při styku s farním obyvatelstvem a bohoslužebném dění v kostele sv. Kříže.

¹⁴ *Oeo*, fol. XXVIIr.

obzvláště ale v vojenských případech každodenně stalo a přihodilo... bylo vytištěno anonymně v Praze roku 1757.¹⁵

Soudobým dějinám se dále věnoval ve spise o panování Marie Terezie *Grave principium regiminis Aug. Mariae Theresiae Imperatricis, Hungariae Bohemiaeque Reginae sive Memorabilia in terris haereditariis eiusdem S. C. K. M. tum quaedam extra illas ab a. Chr. 1740, quo ipsa thronum conscendere dignata est, praesertim in materia belli aliisque rebus politicis gesta ... gratae posteritati traditae per P. Joannem Carolum Aloysium Rohn*, demonstrujícím autorovu loyaltitu k vládnoucí dynastii ochraňující katolickou církev. (NK ČR, sign. VII A 15, ms., 150 fol.) Prokázaná zevrubná orientace v politickém dění dokládá otevřenost řeholního prostředí aktuálním informačním tokům světského rázu, přičemž výhodu tvořila přirozeně poloha cyriacké kanonie v hlavním zemském, třebaže provincializovaném městě. Podkladem pro obě z těchto děl byly vedle dostupných písemných pramenů a rozhovorů s mnohými účastníky společenského života také vlastní zápisky a komentáře pořízené bezprostředně v běhu událostí a zanedlouho doplněné i o vzpomínky. Jedním z raných podnětů, aby opřel sepsání dějin aktuálního dějinného úseku o životopis vládkyně, patrně byla její návštěva cyriacké kanonie v květnu roku 1743.

Poněkud méně známá, ovšem rovněž mimořádně podrobná a zčásti i z autopsie vycházející, je potom práce regionální historiografie, kterou Rohn věnoval městu a kraji svého rodiště. Německy psané dějiny měst Liberce a Frýdlantu byly vydány tiskem v Praze roku 1763 pod názvem *Chronik vormahls böhmischer Kronlehen nunmehero ins Allodium gezogener Städte Friedland und Reichenberg etc*¹⁶ a kvalita těchto knih dostoupila žánrově absolutního vrcholu.

Často citované bývají stručné, ale cenné údaje knih umělecko-historické topografie čtyř českých krajů *Antiquitates ecclesiarum, capellarum et monasteriorum aliarumque aedium sacrarum districtus Boleslaviensis et in parte Lusatiae superioris (Pragae 1774), Districtus Curimensis et comitatus Glacensis (1775), Districtus Zatecensis (1775), Districtus Reg. Hradecensis (1777)*.¹⁷ Pouze v rukopisné podobě pak zůstala kniha o pamětihodnostech Litoměřicka a *Additamenta ad librum de antiquitate ecclesiarum pragensium*.¹⁸

Z obecnějších a hlubších starožitných zájmů vzešlo rukopisné pojednání o christianizaci Slovanů, nasvědčující kontaktům s F. M. Pelclem. (*Das erste Christenthum in Slawonien*, uloženo v ORST NK ČR v Praze, XX A 34).

Neopominutelným literárním plodem Rohnova tvůrčího úsilí, ve svém výsledku ovšem již předurčeným a omezeným autorovou příslušností k řádu křižovníků s červeným srdcem, byly spisy hagiografické. Kniha *De vita et gestis nec non de glorioso martyrio s. Cleti Pont. Max (Pragae 1772)* a dříve vzniklé překladové dílo o bl. Michaelu Gedrojčovi, které níže zmíním podrobněji, podávají oslavné životopisy řádem uctívaných světců.

Další významnou větev Rohnova vědeckého zájmu tvořilo filologické bádání, při němž, stejně tak jako při kazatelské činnosti, bohatě využil svou jazykovou vybavenost, ale i znalosti historické. *Analecta grammatico-historica idiomatici triplici boemico-latino-germanico adaptata, continent deorum, dearum, diversarum nationum, regnorum, provinciarum, primariorum urbium, universitatum, marium, fluviorum, insularum, montium, animalium, arborum, herbarum, florum nomina, praesertim vero urbium, oppidorum, monasteriorum, arcium*,

¹⁵ Téhož roku vydáno i německy. Rohново autorství určil Josef Teige; viz jeho stat' *Paměti pražské z let 1732 – 1743*, VKČSN 1904, č. IV, s. 1-2, kde upozorňuje na německý výtah z tohoto původně českojazyčného textu obsažený v rukopise č. 71 pražského městského archivu, knize pamětních zápisů a opisů, a připomíná i Erbenovo použití Diaria pro práci *Die Primatoren der königlichen Altstadt Prag* (1858). O knize zpravuje v zasazení do širšího vývojového kontextu František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*, Praha 1997, s. 113.

¹⁶ Do obou jsou pojaty také obsáhlé genealogické vývody.

¹⁷ Kromě doložených historických faktů jsou zde zachyceny i četné místní pověsti a tradiční lidové podání dějů. Srov. např. Josef PETRÁŇ, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001, s. 9.

¹⁸ Jak zpravuje již Riegerův *Slovník naučný VII*, Praha 1868, s. 601, obsahující vedle stručného biogramu kompletní výčet signovaných autorových prací vydaných tiskem, ovšem jen velmi výběrový seznam rukopisných prací (a v tomto ohledu nebyl předčen slovníkem Ottovým).

montium, fodinarum et fluminum Regni Boemiae appellationes, terminos juris provincialis et municipalis proprios; Phrases secundum multitudinem latinorum synonymorum dispersas in commodum ordinem collectas, adagiorum sive proverbiorum lepore conditas, denique militaria, mechanica, rustica etc. Con – et exquisita sunt in adminiculum linguae Boëmicæ byla pokusem o jakýsi vlastivědný a historický lexikon smíšený s vokabulářem a volně i s frazeologickým slovníkem. Dílo mělo sloužit především českému čtenáři. U tohoto česko-latinsko-německého překladového a výkladového slovníku zůstává výchozím jazykem čeština, před latinskými a německými pojmovými ekvivalenty jsou nejprve uváděna česká synonyma a vysvětlení. Rozsáhlý dvoudílný spis foliového formátu (první díl s hesly začínajícími literami A – O, druhý P – Ž) vznikající ve válečných letech, bohatých na projevy vlasteneckých citů, a určený pro podporu národního vědomí dokončil po tříleté práci roku 1759 a věnoval jej zemským stavům v očekávání jejich podpory pro vydání díla tiskem. Dvojí latinská předmluva obsahuje vedle dedikace spojené s osobním vyznáním úcty a lásky k mateřské zemi a českému jazyku (zde i s následným překladem do češtiny) také stručnou autobiografii Rohnova mládí. V době rozmáhající se jazykové germanizace šlechtických vrstev i měšťanstva jsou chváleny vlastnosti českého jazyka, jeho rozmanitost, libozvučnost, znělost a muzikálnost. Objevuje se myšlenka, že úroveň obecné mluvy zrcadlí morální vyspělost národa a úkolem stávajících je předat budoucím generacím hojný a ryzí poklad jazyka v neztencené míře. Padá také úsudek o přejímání cizích slov. Dále jsou v úvodu vysvětleny ve srovnání s němčinou a latinou zvláštnosti českého pravopisu a jeho rozdíly s výslovností.

Vedle četných pramenů lingvistických a jazykově vzdělávacích (např. Veleslavinova Sylva quadrilinguis, Komenského Brána jazykům otevřena) i jinak naučných (vydání Mattioliho Herbáře od Tadeáše Hájka z Hájku¹⁹ apod.) byly autorovi zdrojem poznatků dějepisné a historicko-právní spisy, a dokonce některé příručky z oblasti pomocných věd historických, z nichž všech k českým poměrům přednostně jmenuje práce: Pavla Stránského O státě českém, Kořínkovy Staré paměti kutnohorské, Balbínovy Miscellanea, dílo o měřích Samuele Globice z Bučiny a právní kodexy „Jus provinciale antiquum boëmicum“ a „Jus municipale“. Rozumí se, že většina z užití sady známých historických pramenů blíže posloužila u autorova řádově historického díla v jeho snaze nastínit společenské podmínky stojící v pozadí řádové činnosti.

Ačkoli již dostala censorské imprimatur, tato práce – zřejmě pro svůj přílišný rozsah, jak poznamenává již Josef Jungmann²⁰ – vytištěna nebyla a zůstala v rukopise (uloženo pod sign. XVII B 23 v Národní knihovně ČR).²¹ Jistě pozoruhodná je i ta skutečnost, že pro označení sbírky různých statí, najmě sbírky vybraných pasáží a výroků z díla jednoho nebo několika spisovatelů, popřípadě i jazykovědného slovníku užil Rohn v našich zemích slova „analekta“ jako první.²² Metodicky však autor setrval při takřka již anachronním, de facto humanistickém přístupu nečinícím jasných hranic mezi různými vědními obory. Výběr a řazení faktů postupovalo značně subjektivně. Hodnota díla *Analekta* ve funkci jazykového slovníku se jevila nedostatečně již o několik desetiletí později.²³ Sepsání víceoborové encyklopedie přestávalo být vzhledem k rychlému pokroku poznatků přírodních i humanitních věd v silách jednotlivce a v budoucnu si stále více vyžadovalo kolektivní spolupráci. V knize *Analekta* se prolínají prvky historické, vlastivědné a jazykovědné. Příklad tohoto díla ukazuje, že nelze přísně oddělovat různé oborové větve Rohnovy tvorby, napájené zdroji širokého inspiračního pole humanitních disciplín. Patří se podotknout, že *Analekta* vykazují nápadné společné rysy s Balbínovou prací *Miscellanea historica regni Bohemiae*.

Primárně jazykovědného zaměření je dílo *Nomenclator, ein Wörterbuch Böhmisch, Lateinisch, Teutsch in 4 Theilen, to jest Jmenovatel aneb rozličných jmen jak v české a latinské*

¹⁹ V předmluvě se Rohn dopustil písařské chyby u Hájkova křestního jména a uvedl *Matyáš*.

²⁰ *Jungmannova historie literatury české*, 2. vyd., Praha 1849, s. 260. Dva rozměrné kodexy (37x22 cm) čítají dohromady 2250 stran.

²¹ Značně uvolněná vazba svědčí o minulém hojném funkčním využití díla. Druhý, kratší díl jeví menší známky opotřebení.

²² Zdeněk Václav TOBOLKA, *Kniha. Její vznik, vývoj a rozbor*, Praha 1949, s. 126.

²³ Srov. J. JUNGMAN, *Tamtéž*. Neúplnost slovníku je ostatně patrná již z dodatků pod názvem „Registr“ vložených ve složce k prvnímu dílu knihy a psaných jinou osobou, patrně řádovým členem.

tak i v německé řeči oznámitel (vydán tiskem v Praze, sv. I. r. 1764, II. 1765, III. 1766, IV. 1768). Poslední díl tohoto výkladového slovníku či encyklopedie dokládá, že Rohn rozuměl i technickým oborům. Jednotlivé položky zařazeného oddílu „Terminos technicos...“ se však odlišují nestejnou šíří a hloubkou zpracování. Podrobněji autor rozvádí předmětová hesla z oblastí, ke kterým měl na základě osobní zkušenosti nebo zájmu blízko. Přesně a odborně je tak zachyceno například hudební názvosloví z nástrojářské dílny. V lexikografickém úsilí se v českém prostředí zařadila Rohnova práce za slovník Wussinův a předčily ji až výsledky obrozené vědy.²⁴ Ve své době šlo o velmi žádanou příručku, která se brzy dočkala druhého vydání.²⁵

Mimo zorný úhel Rohnova zájmu nestály ani přírodovědné discipliny, a to již od časných let jeho literární činnosti. Rozmanitostem rostlinných a živočišných druhů v kontextu vlastivědném se věnuje práce *Notitia de natura mirabili locustarum ... cum expositione textus s. scripturae*, vydaná tiskem v Praze roku 1749. Sepsal krom toho úvod k dílu Tomáše Cantipratského „De natura rerum libri XX“ pojednávající o autorovi. Přírodopisné pojmy se objevují také v „Nomenclatoru“ a v „Analectech“, v celku Rohnova díla však přece zaujímají místo spíše okrajové. Zemské vlastenectví a související zájem o přírodní i kulturní bohatství, historii a umění literární i výtvarné, do značné míry vlastně i způsob práce spojovalo se staršími generacemi barokních vzdělanců v humanitních vědách typu Balbína, Pešiny či Beckovského.

Kompilační technice zhusta užívané ve značné části Rohnových spisů, častým citacím a hojným překladovým pasážím se konečně příliš nevzdalovala ani ryze překladová díla, bez jejichž uvedení by výčet jeho děl nebyl úplný. V raném období své tvorby Rohn přeložil z polštiny životopis blahoslaveného Michaela Gedrojče, příslušníka litevské knížecí rodiny usedlé poblíž Vilniusu a velkého příznivce řádu cyriaků v Polsku a na Litvě v 15. století, ba který se i stal řeholníkem krakovského konventu. Kniha *Ein Fürst vor der Welt und vor Gott, Michael Gedrutius, Fürst des Grossherzogthums Lithauen. Aus sarmatischen Sprache ins Deutsche übersetzt* byla vydána v pěti stech exemplářích tiskem u Jiřího Labouna v Praze roku 1740. Původní dílo vzniklo v krakovském klášteře křižovníků s červeným srdcem a dočkalo se několika úprav a vydání.²⁶

Další Rohnův překlad patřil teologickému dílu kunžackého rodáka, duchovního Jana Antonína Chocholky, kněze v Řepíně (připomínán zde k roku 1737) a posléze administrátora fary v Mladějově u Sobotky (1740-1753),²⁷ *Vyznání srovnání apoštolského ve 12 člancích víry, v otázky a odpovědi uvedené*, jež bylo vytištěno v roce 1740. Titul německého překladu zní *Bekanntnuß Apostolischer verfassung Bestehend in denen nach einfältiger Außlegung in frag, ... 12. Glaubens-Artikeln ... Antonius Chocholka in Böhmischer Sprach zusamm getragen. ...Joan. Rohn, ...ins Teutsche übersetzt hat. Prag, 1746.*

Jak zjevně patrné, u Rohna se obrát do minulosti, charakteristický v obecném vývoji valně pro směřování předešlých stadií historického bádání, střídá a mísí se vzrůstajícím faktograficky bohatě vyjádřeným zájem o zcela nedávné a přítomné dění, vyznačujícím v celkovém trendu jeho díla mimo jiné už pevnou spojnici s nastupujícími proudy kritické osvícenské vědy. Odkaz písemného dědictví inteligence řádových duchovních, Rohnových vrstevníků a předchůdců i Rohna samotného, reprezentovaný bohatým heuristickým zachycením dokumentů (v tom i nesnadno dostupných nebo později ztracených) zprostředkoval mnoha dalším generacím vědců a badatelů vlastně až po současnost znalostní podklady a otevřel prostory pro další dějinné interpretace.

²⁴ Petr VOIT, *Encyklopedie tištěné knihy*, Praha 2006, s. 882.

²⁵ A to roku 1780 Schönfeldovou tiskárnou, pod upraveným názvem. Viz např. Jungmannova *Historie literatury české*, s. 260.

²⁶ Rohnovi stála předlohou kniha řádového libichovského probošta Thomase Strzeszewského, vydaná roku 1735. (EHC, fol. 95r). Srov. i Antonín NOVOTNÝ, *Knižka o knížkách ovšem staropražských*, Praha 1955, s. 25.

²⁷ Antonín PODLAHA a kol., *Český slovník bohovědný V*, Praha 1930, s. 243.

Uvedené historiografické práce jednak obecnějšího významu, jednak i detailního záběru byly plodem už zralého autora a prozrazují předchozí průpravu v zacházení s diplomatickým materiálem a literaturou i s prameny narativní povahy. Těmto pracím spočívajícím, s výjimkou Gedrojcova životopisu, tematicky mimo oblast dějin cyriackého řádu se částečně již dostalo odborného zhodnocení.²⁸ Určitá pozornost byla věnována také Rohnovu jazykovědnému dílu.²⁹ Osobnost Jana Karla Rohna, učenice tvořícího svá pokročilá díla v přelomovém období na rozhraní epoch baroka a osvícenství, však patří k natolik významným a zajímavým postavám kulturních dějin českých zemí, že by jeho život a dílo nepochybně zasluhovaly pojednání obsáhlejší moderní monografické studie.

Všeobecné představení individuality nejkreativnějšího cyriackého učenice je možno zakončit soudem, že P. Rohn vynikal skromnou, pilnou a obětavou povahou a neusiloval o získání zvláštních poct a hodností. Jeho jediným životním působištěm a pracovištěm byla domovská kanonie u sv. Kříže. Nepatřil mezi přední organizátory vědeckého života a bylo by nadnesené tvrdit, že vědomě udával nové směry vědeckému vývoji. Přes určitou, nespornou známost v akademických kruzích nebyl patrně považován současníky, možná i pro rozdrobenost svých zájmů, za jednoho z nejvýznamnějších učenců v zemi. Třebaže se nedostává soukromé korespondence, jež by dovolila tuto otázku zcela jednoznačně posoudit, je pravděpodobné, že i Rohnovy mezinárodní kontakty zůstávaly silně omezené; o podniknutých badatelských cestách není zpráv. Jistou roli v tom sehrály neposledně také podmínky po ztrátě napojení pražské kanonie na zahraniční řádovou strukturu a zejména neexistence rozšíření cyriackého řádu v západní Evropě, zemích, které udávaly tón soudobé historické vědě i vědám přírodním. Nové a jiné intelektuální podněty by se zřejmě naskytly, pokud by bývalo došlo o několik desetiletí dříve k zamýšlené integraci českých cyriaků s belgickým a porýnským řádem *Ordo Sanctae Crucis*, proslulým velmi vysokou úrovní vzdělanosti a školskými aktivitami.

Předmětem trvalého zájmu, jakož i prvořadou povinností vyplývající z titulu jeho důležité řádové funkce, zůstávalo zpracování historie a popis soudobého vývoje událostí v kanonii sv. Kříže. Historiografické práce o řádu cyriaků a jejich pražském konventu tvoří v objemném a tolik vrstevnatém Rohnově díle část zcela samostatnou a krom toho jistě i nejrozsáhlejší. Soubor Rohnových knih příslušejících archivu cyriacké kanonie na Starém Městě pražském, o nichž bude dále řeč, je pramenem nebývale kompaktním, s ucelenou a provázanou vnitřní strukturou a jazykově jednotným.³⁰ Na rozdíl od ostatních Rohnových původních prací, které pojednávaly témata náležející mimo okruh řádových dějin a které byly psány vedle snad jen poněkud převažující latiny některé německy a jiné, sice menšina, česky, vyjadřovacím jazykem autorova řádovědějepisného díla zůstávala téměř zcela výhradně latina.

U zrodu Rohnových děl o historii kláštera stála především praktická potřeba jasně a přehledně uspořádaného fondu různorodých písemností organicky nashromážděných v klášterním archivu během uplynulých více než sta let obnoveného trvání cyriacké kanonie plus některých ještě starších písemností přinesených z krakovského řádového centra. Požadavek snadného vyhledávání archiválií týkajících se určitého konkrétního předmětu patrně zazněl nejdříve již dříve, zejména když cyriacká kanonie musela i soudně hájit svá práva.³¹

²⁸ Vedle stručného biografického medailonu podal, byť ne zcela úplný, výčet Rohnových děl s některými kritickými poznámkami Ferdinand TADRA v již zmíněné stati otištěné r. 1890 v časopise *Blahověst*, s. 460 (viz pozn. 6). Určité doplnění poskytly výše rovněž citované knihy Ant. Novotného a okrajově také jmenovaná stať Kořánova.

²⁹ Richard MAYER, *Johann Karl Rohn und sein „Nomenclator“*. Ein Beitrag zur Geschichte der tschechischen Lexikographie im 18. Jahrhundert, SPFFBU, H 6 (1971), s. 43-50. Autor se pokouší i rámcově zasadit východiska a výsledky Rohnovy práce do kontextu soudobého vývoje západoevropské vědy.

³⁰ Na tomto místě budiž poznamenáno, že Janu Karlu Rohnovi a jeho archivní práci se jistě neprávem nedostalo samostatného biogramu v moderní publikaci *Biografického slovníku archivářů českých zemí* (Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ, Praha 2000).

³¹ Koncem 17. a v prvním desetiletí 18. stol. obhajoba práva na hotovost ledčanské nadace. Viz kap. VI. Provizorní pořádek uskupení archivu, přinejmenším u důležitějších kategoriích písemností, u nichž mohlo

Svěřeného úkolu se archivář ujal nanejvýš zodpovědně. Během sedmi let intenzivní práce počínaje rokem 1740 archiv uspořádal a všechny obsažené písemnosti zkatalogizoval. Založil skupinu archivních knih, jež evidovaly veškeré podstatné záležitosti kláštera, jakými byly zvláště: postavení české větve řádu uvnitř obecné církevní, diecézní a celořádové struktury, doklady pro podporu panovníkem, věci majetkové a hospodářské, činnost vztahující se k široké oblasti výkonu liturgie a propagace náboženských kultů. V neposlední řadě věnoval svou pozornost dějinám vlastní klášterní komunity a jejím významným osobnostem a sestavil přehledové záznamy evidující osazenstvo kláštera.

Cílené vzdělání archivní a v pomocných vědách historických tehdejší vysoké školství ještě neposkytovalo, a tak bylo otázkou leda zkušenosti, jaký přístup a pracovní metody si řádový archivář osvojí. „Praxis docebit plurima“, lze citovat Rohnův lapidární výrok uzavírající vlastnoručně psané instrukce pro vedení jedné z klíčových archivních knih.³² Vlastní systém pořádání a katalogizace písemností, podle něž důsledně postupoval až do konečného vyhotovení všech nepostradatelných archivních knih, si Rohn vytvořil velmi záhy. Poznamenat je při tom nutno, že mu v technikách správy archivu nebylo takřka nač navazovat, jelikož stálá, pravidelně obsazovaná výkonná archivářská funkce v kanonii dříve neexistovala.³³ Veškerý program práce a její konkrétní cíle si musel, zřejmě po určitých rámcových konzultacích s vedením řádu, stanovit sám. Relativně pozdní datum konstituování místa specializovaného archiváře, který měl postupovat ve svých úkolech přísně podle promyšleného pořádacího a katalogizačního schématu, stavělo vysoké nároky na kvalitu a fundovanost archivářovy práce, ale ve výsledku se ukázalo pouze k dobru věci, neboť nebylo zapotřebí se případně vyrovnávat s nedokonalé rozvrženou koncepcí zpracování archivního celku od méně způsobilých předchůdců.

Využil všech dostupných prostředků aby podal celistvý obraz dějin. Vlastní archivní fond a knihovna, hovory s pamětníky z okruhu řádových seniorů, obesílání institucí dějinně účastných v záležitostech cyriackého řádu pro zjištění souvisejících údajů – to vše dohromady tvořilo pro řádového historika informační pole, dále samostatným způsobem prověřené a rozvinuté.

Druh zaměstnání si vyžadoval dodržení přesné pracovní metody. Široké vymezení úkolu nicméně otevíralo i prostor, aby řádový historik rozvinul dynamický a tvůrčí přístup. Konkrétní pravidla postupu práce, na jejichž formulaci se sám přednostně podílel, Rohn dokonale pochopil a daných možností využil s plným osobním nasazením. Zodpovědné zaznamenání dějinných skutečností a zpřístupnění nahromaděného historického písemného materiálu předpokládalo důkladnou znalost celého mnohačetně obsahově i formálně vnitřně provázaného souboru. Hluboké povědomí o skladbě fondu, nutné i pro samo započetí vlastního převodu údajů z prvotních pramenů do knižní podoby, nabyl archivář během týdny trvajících hrubého třídění a následných měsíců přesných finálních pořádacích prací. Cílové uskupení

být očekáváno vyžádání jejich průkazné ceny, byl z praktické potřeby dané nejednou i vnějším tlakem udržován zřejmě již před Rohnovým příchodem. Podnět k zásadnějším pořádacím pracem mohl přinést např. dekret panovnické kanceláře z roku 1726 nařizující předání hejtmanu Nového Města pražského hraběti Černínovi pořízené vidimované kopie původních listin vztahujících se k uvedení řádu do Prahy a dalších privilegií a fundací příslušných cyriackém konventu a kostelu. *Not.* fol. 97r.

³² A to knihy *Janus bifrons respectans praeterita, agens presentia, prospiciens futuris, seu Liber archivi*. Čteno v pokynech v úvodu k všeobecnému archivnímu indexu (*Ind*).

³³ Potřeba uspořádání archivních písemností i v celořádové měřítku byla pocítována sice již dříve. Generální převor Křišpín Kopidlenský velmi brzy po nástupu funkce (1684) ustanovil čtyři řádové archiváře s historiografickými úkoly (*HSC* 1768, fol. 124v), mezi nimi hodnostáře pražského konventu a svého sekretáře, Čecha Martina Kabourka (*OMM*, fol. LXIXv). Předně měla být uspořádána řádová privilegia. Výsledky jejich práce nebyly uspokojivé, jak vyplývá z o 10 let mladšího opětovného nařízení uvést archivy do pořádku (*EHC*, fol. 94r).

Zřízení archivu bylo pověřeno generálním proboštem řádu z moci papežské, arcibiskupem hnězdenským kardinálem Michalem Radziejowskim, 18. února 1694 také vedení druhého nejdůležitějšího – libichovského polského konventu, představované proboštem Aloisem Lukášem Pilkielewiczem (*Tamtéž*, f. 131r), ovšem bližší zprávy o tamním archivu se nedochovaly. Centrální organizační snahy v oblasti řádového archivnictví do pražské kanonie v tento čas už patrně nedospěly.

archivu pravděpodobně ohranilo kritéria zohledňující diplomatické typy písemností, jejich provenienci, ale též předmětovou příslušnost různým oblastem života kanonie.³⁴ a jemnější kategorizace uvnitř zavedených skupin v závislosti na velikosti strmému početnímu růstu věcné tematické škály uvnitř všech typů písemností. V úvahu nadcházelo i dodatečné účelové a méně ústrojně přeskupování archiválií podle aktuálních potřeb.

Prvotně se zaměřil archivář na dokumenty vrcholných církevních a světských činitelů, které vymezovaly postavení a společenskou úlohu řádu, písemnosti pragmatické povahy. U těchto skupin, i vzhledem k snadné čitelnosti originálních, často slavnostně formulovaných listin, mohl být vyhotoven přímo knižní kopiářový čistopis, bez potřeby pomocných prepisů dokumentů. Tyto přehledy vedle své samostatné referenční funkce sloužily dobře jako odraz pro vznik pokročilejších historických spisů vyžadujících více analytických a kombinačních schopností ruku v ruce se zapracováním pestřejší pramenné škály.

Nepostačoval mu rozhodně mechanický přístup ke zpracování nahromaděné látky. Nežli započal čistopisná vyhotovení archivních knih, musel mít na paměti a předzpracováno v pomocném písemném aparátu celé řetězce fakt a událostí. Při velkém množství vyskytujících se základních pramenů i doplňující literatury bylo nutno postupovat velmi obezřetně, už proto, aby se dodržela předsevzatá zásada chronologické výstavby textu.

Přestože u výkonu archivářského povolání jednou dospěl i k sumarizujícímu zachycení základních dějinných kapitol a problémových okruhů působení svého řádu a v určitém smyslu byl onen projev korunovací čtvrtstoleté práce s archivem, autorovi každopádně nešlo ve výsledku o jakési jednorázové všeobjímající dějinné sepsání, nýbrž záleželo mu zjevně a daleko spíše na založení trvale funkčního efektivního systému evidence a katalogizace archivního materiálu. V daném rozvržení také počítal, že bude organicky pokračováno.

Cyriacká knihovna, spojená svou polohou i jednotou funkce archiváře-knihovníka s archivem, byla stálým Rohnovým pracovištěm a doménou. Přítomnost pomocných archivních sil není zmiňována, a tak lze soudit, že přijímal asistenci nanejvýše jen nárazově, v mimořádných situacích, například v době nemoci nebo u potřeby zvláštních přípravných či rychlých vyhledávacích a pak i manuálních prací. Od starších kolegů pověřených do té doby archivními rešeršemi zřejmě vyslechl vítané rady a návody, neubírající však jistě nic jeho budoucímu výkonu na samostatnosti. Snad pouze na úseku zpracování osobních dokumentů, namnoze živých písemností řeholnictva domu se prozatím spolupodílela, jak bude ještě vyloženo, další osoba. S představenými hodnostáři konventu nicméně zřejmě vedl zpočátku konzultace nad konečnými cíli díla, případně na nich také vyžadoval svolení obeslat některé instituce pro doplnění pramenné základny, ovšem později nabýval i v doprovodných administrativních záležitostech stále větší jistoty. Za plnění úkolu řádného vedení archivu jmenovitě zodpovídal. O stavu a pokroku prací podával zřejmě průběžné reference nadřízeným a na celokomunitním plénu s nimi seznamoval při zasedáních domácí kapituly.

Roku 1745 představenstvo konventu s pochvalou přijalo zpracování řádových písemností pro dlouhý dějinný úsek let 1256-1722 a vyslovilo souhlas s vytvořenou koncepcí děl.³⁵ K roku 1747 je konstatováno dokončení celkem šesti základních archivních knih, respektive dovedení veškerých jejich zápisů až po stávající dobu.³⁶ Orientaci v zavedených knihách (kniha dekretů, kniha bul, kniha smluv a dalších majetkových dokumentů, kniha análů, řádová matrika a katalog členstva kanonie) usnadňoval samostatný svazek věcného rejstříku. Na dosavadní texty autor vzápětí plynule navázal, takže ve struktuře jednotlivých knih a stylu jejich záznamů není patrný žádný výrazný zlom. Nadále, a sice až do konce šedesátých let, byly údaje Rohnem doplňovány průběžně v kratších časových intervalech tak, aby zachycovaly aktuální stav řádového archivu a chodu událostí v kanonii. Dokumenty prvořadě důležitosti, vymezující postavení a funkci řádu ve společnosti, tzn. zvláště buly a dekreta, byly v souladu s vnitřními

³⁴ Přesný způsob konečného uspořádání a fyzického uložení archivu není však znám a lze jen dovozovat.

³⁵ *Janus bifrons...* II., ms., fol. Clv.

³⁶ Potřeba vést současně nějaké další pomocné archivní knihy, jež by např. zohledňovaly fyzické uložení a lokaci jednotlivých pramenných skupin archivu, není doložena.

řádrovými instrukcemi přepisovány do speciálních kopiářových knih bezprostředně po doručení a vzetí na vědomí těchto písemností představenstvem konventu a jejich přijetí do archivu, k čemuž docházelo obratem nebo jen s minimálním zdržením.

Zadání úkolu péče o archiv jedinému pracovníku se tedy ihned napoprvé v Rohnově případě ukázalo mimořádně šťastným rozhodnutím. Rozsah chovaných písemností v cyriackém klášteře byl značný, zůstávalo však ještě v silách jednotlivce celý historický fond v dohledné době náležitě detailně zpracovat a věnovat se posléze i nově nabytým přírůstkům. Za Rohnova vedení se cyriacký archiv vyvinul ve fungující, pružný útvar podílející se efektivně na chodu řádrové administrativy. Sepětí archivu s kanceláří konventu sv. Kříže se nadále prohloubilo volbou P. Rohna také do funkce notáře cyriacké kanonie, k níž došlo na zasedání domácí kapituly v srpnu roku 1745.³⁷ Bližší přístup k vyřizování aktuální diplomatické agendy konventu sloužil samozřejmě jen ku prospěchu archivářovy práce, pokud měla mapovat též soudobý historický vývoj.

Smysl a důležitost pojednávaných archivních knih spočívala v těch kvalitách, že poskytovaly informaci snad beze zbytku o veškerých popatřitelných písemně dokumentovaných událostech dějin kanonie, zpřístupňovaly obsah prvotních pramenů a zohledňovaly často až s přesností register a kopiářů diplomatickou hodnotu pramenného materiálu, včetně všech vnitřních i některých vnějších znaků písemností (udání psací látky, označení místa, eventuelně překreslení pečeti, ad.).

Nemalá část Rohnových knih, která byla kopiářové povahy, napomáhala výtečně snazší evidenci práv a závazků vlastní řádrové instituce a současně nabízela také hloubkové zachycení archivního celku pro běžnou administrativní agendu, ovšem i pro výjimečné případy ztrát originálních písemností. Na základě zápisů v kopiářových knihách mohl být vydavatelem v případě potřeby vystaven vidimát. Rovněž tak potřebným zdrojem historické paměti byly pak úseky v archivních knihách představující opisy či výpisy z listin vydaných kanonií sv. Kříže cizím příjemcům, tedy pasáže určitého druhu register. Zápisy tohoto charakteru se mohly stát automaticky podkladem pro potvrzení daných listin. Existenci těchto knih byla nastavena norma jisté průhlednosti a záruka právních podmínek, v jakých se nalézala navenek cyriacká kanonie, tak i různé instituce a soukromé osoby vůči této řeholní instituci. Konečně i strohé kopiářové nebo registrové zápisy mohly posloužit jejich pisateli nebo jinému autorovi v budoucnu za podklad pro rozvinutější samostatnou historickou tvorbu.

Archivním knihám vzniklým z činnosti řádrového archiváře byl přikládán v kanonii sv. Kříže značný, ba nezastupitelný význam. Promyšlená a strukturovaná sestava Rohnových knih jistě přesahovala kvality pouhé běžné užitkové pomůcky splňující požadavek nezbytné základní orientace v stále narůstajícím fondu klášterních písemností a vedlejšího, totiž záložního zdroje informací. Soubor archivních knih a vývody v nich obsažené byly považovány pro interní potřeby za zcela plnohodnotný pramen, jemuž (a nikoli celku originálních písemností) se dostalo znamenitě pojmenování „Archivum Sanctae Crucis“, jak autor sám hlásá.³⁸

Nade vši pochybnost reprezentace kláštera cyriaků přistupovala k dějinám vlastního řádrového společenství s velkou pietou, jež byla mimo jiné patrně odrazem vědomí o dávném královském založení a minulosti hlavního, nyní však jediného zůstavšího českého řádrového domu. Archiv byl vnímán jako živoucí pomník činnosti řádu, a archivářova funkce se proto zákonitě stávala čestným posláním.

Archivní knihy však při tom jistě zdaleka neplnily jen památeční úlohu. Z tohoto zdroje mohlo být čerpáno v řadě praktických potřeb, jako například správa hospodářství a majetku záduší, ale i v závažných právních účelech, kdy sloužily pro stranu cyriacké kanonie jako registra písemností vzešlých z její kanceláře, a to s některými položkami zaznamenanými patrně unikátně. Používáním archivních knih ve všedních záležitostech se pak samozřejmě šetřily originální písemnosti a zamezilo se jejich případnému mechanickému poškození.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ *Janus bifrons*, předmluva.

Do roku 1747 Rohn založil k potřebě kanonie cyriaků a jejího archivu konkrétně sedm knih. Příslušnost k těmto původci je zřejmá již z jednotného či velmi podobného provedení vazby všech z této skupiny rukopisů, které se uplatňuje i u většiny později sepsaných Rohnových archivních knih, takže je pravděpodobné, že bylo využíváno služeb jediné knihvazačské dílny.

Poté, co již měl všechny skupiny písemností archivu dokonale uspořádány a praxe vedení předchozích archivních knih převážně kopiářového a registového charakteru mu byla zcela běžnou, nadešel Rohnovi vhodný čas pustit se do důkladnějšího a přehlednějšího tematicky výběrového utříděného pojednání. Směr jeho práce se nyní odvíjel k ještě podrobnějšímu zachycení životopisů významných osobností cyriacké kanonie, především proboštů, a současně i představení hlavních dokladů podmiňujících význačnost a jedinečnost kostela sv. Kříže jakožto jejich stálého působiště, a to především z hlediska přechovávaných relikvií a vybavení oltářů a v neposlední řadě i obdaření různými nadacemi a odpustkovými privilegii. Soustředěnější pozornosti se dostalo ve stejném díle potom také dějinám někdejších mimopražských řádových domů a cyriacké činnosti v oblasti administrace venkovských far. Později, ovšem s nepříliš velkým časovým odstupem vznikla autorova díla souvislého syntetického vypsání řádových dějin, při kterém uplatnil i nověji získanou literaturu a pramenné odkazy.

Za dlouhou dobu své archivní praxe P. Rohn sestavil a vlastní rukou sepsal výsledně celkem 14 jednotlivých svazků rukopisných knih, z nichž alespoň částečný záběr let 1628-1729 nese 13 titulů. Zápisy v těchto knihách jsou z naprosto převážné části, a pro blíže sledované období to platí až na malou výjimku (počáteční zápisy v klášterním nekrologiu) bez výhrad, eho skutečnými autografy.

Ve vedení některých knih bylo pokračováno i poté, co se Rohn začátkem sedmdesátých let po nástupu do funkce děkana kanonie sv. Kříže vzdal povinností archiváře konventu. Jeho zdraví bylo od roku 1773 podlomeno záchvatem mozkové mrtvice. Dokud mu zdravotní stav dovoľoval, práci svých nástupců v klášterním archivu a knihovně ovšem velmi pravděpodobně nadále kontroloval, nové zápisy alespoň sporadicky přehlížel a udílel pokyny k dalšímu postupu. Dozor nad archivem se ostatně zcela slučoval s pravomocí jeho dokonávané vysoké hodnosti v řádové hierarchii. K novému vzepětí na poli věd a písemnictví v sedmdesátých letech, době nezadržitelného všeobecného úpadku kláštera, však již nedošlo. Rohn nenašel pro archivní práci stejně důstojného pokračovatele. Dokumentační praxe se rozvolnila, údaje byly vedeny nesoustavně a nedůsledně.

Rozvinuté názvy jednotlivých děl zpravidla pojmenovávají výstižně jejich základní obsahové součásti a jsou tedy samy o sobě už také jakousi stručnou anotací. Titul bývá někdy tvořen dvěma částmi: věcné označení obsahu díla je provázeno přeneseným, obrazně stylizovaným pojmenováním, v němž se uplatňují i výroky z děl klasických autorů a připomínají se postavy římské antiky. Možno předeslat pro příklad snad nejmarkantnější, že hlavní klášterní anály svým vedlejším názvem poukazují na staroitalského boha Januse, známého jako strážce dveří obytných domů a městských bran, který byl zobrazován vždy s obličejem vpředu i vzadu hlavy a viděl tedy oběma směry současně. Titul díla takto přebírá motiv rozvinutý renesančními mysliteli v symbol pevné souvztažnosti mezi minulostí, přítomností a budoucností. Tento alegorický příměr plynulosti času a jednolitého proudu dějinného vývoje si autor propůjčil pro potvrzení důležitosti toho, co bude sdělovat, i zřejmě pro slovní příkrasu a ozvláštnění. V jiném úseku archivního souboru pojmenování díla „Ossa Magnae Matris“ vyjadřuje slovy pokory a odevzdání, ale i s hrdostí zastávaného duchovního stavu přinášenou obětí životů cyriackého řeholnictva do ochranné ruky Nebeské matky. Rozvedený vzorný název nese i řádová matrika, „Kniha života a smrti“ a další rukopisy. Již samotné tituly archivních knih tak svědčí o povaze kultovního zaměření řádu a je odtud zjevně patrna návaznost na humanistické vzdělanostní tradice, jimž se dostávalo prostoupení vřelou katolickou devotností.

Do praktického účelového zaměření knih se tak od samého začátku promítá po stránce obsahové i formální bohatě strukturované vyjádření řádové spirituality. Již pouhý seznam děl o

historii řádu a kláštera vypovídá o filozofickém vzdělání, literárních schopnostech a ustrojení obrazotvornosti svého autora. Zároveň naznačuje pečlivý a promyšlený pracovní přístup.

Popis vzniklých archivních knih

Soubor Rohnových rukopisů k řádovým dějinám se celistvě dochoval až do dnešní doby. Nedlouho po zrušení cyriackého kláštera, k němuž došlo z rozhodnutí císaře Josefa II. roku 1783, byly sledované rukopisy, v souladu s centrálním nařízením ze dne 7. dubna 1782 o postátnění knihoven a archivů zrušených klášterů a povinnosti předání jejich fondů c.k. Univerzitní veřejné knihovně v Praze, odevzdány k rukám správce této knihovny Karla Rafaela Ungara. V klementinské knihovně (dnes Národní knihovna ČR) celek rukopisů zůstává uložen i v současnosti. Výjimku tvoří jediná kniha, jež byla pro svou hodnotu prvořadého dokumentu k majetkovému vývoji kláštera předána do fondů 1. oddělení Státního ústředního archivu v Praze, po dřívějším umístění v účtárně správy státních statků.³⁹

Základní životopisné údaje o členstvu staroměstské kanonie cyriaků jsou obsaženy v rukopisu klášterního nekrologia ***LIBER VITAE ET MORTIS, in quo eorum nomina scripta sunt, quibus Occasum dedit vitae mortalitas, Ortum promisit beatoris vitae perennitas, quorum hodie vitae brevitatem posteritatis memoria consolatur, quae efficit, ut adsint absentes, mortui vivant. Cicero pro Milone seu MATRICA in Domino mortuorum reverendorum religiosorum Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde Beatorum Martyrum de Poenitentia professorum, à potiori in Ecclesia Sanctae Crucis Majoris Vetero Pragae ritu consueto depositorum ab anno arae Christianae MDCCXL innovata, et in huncce ordinem fideliter digesta uti ex antiquo archivo quam accuratissime desumi potuit sub Reverendissimo Domino Wenceslao Kürchmayer de Reichwitz ad Sanctam Crucem Majorem Vetero Pragae preposito decurrente anno Domini 1740.***⁴⁰ (Kniha života a smrti, do níž jsou zapsána jména těch, jimž [pozemská] smrtelnost dala konec života, věčnost [však] přislíbila počátek žití blaženějšího; jejichž nynější krátkost života utěšuje víze budoucího času, která způsobuje, že ač vzdálení jsou přítomní, mrtví žijí. Cicero k Milonovi neboli Matrika v Pánu zemřelých ctihodných řeholníků svatého kanovnického řádu křížovníků s červeným srdcem blažených mučedníků od pokání profesů, od blízkých v kostele

³⁹ Většina z těchto rukopisných knih je evidována pod zestručněnými názvy Truhlářovým katalogem latinských rukopisů klementinské knihovny, s nímž ve shodně uvádím základní popis vnějších znaků jednotlivých děl, ale dále upřesňuji některé pomocné údaje. (Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur* 1, 2, Pragae 1905-1906, položky č. 34-35, 47, 1215, 1216-1218, 1219, 1227, 1411, 2265, 2467.xx Ze skupiny Rohnových rukopisů chovaných Národní knihovnou zůstává touto příručkou z její podstaty nezachycen pouze jediný, neboť na rozdíl od ostatních německy psaný rukopis, jež zmíním až na posledním místě.

Tzv. „Kniha kontraktů“ nalézající se nyní trvale v Národním archivu v Praze má odkaz v příslušném archivním inventáři *Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. 1398 – 1789*, Díl II (Dodatky k listinám, knihy, spisy), Čís. inv. 2417 – 2859, Praha 1973, s. 30.

Přehled Rohnových rukopisů k dějinám křížovnícké kanonie uložených v Národní knihovně viz také Karel BERÁNEK, *Soupis archivních rukopisů a jiných archiválií v Univerzitní a Strahovské knihovně*, SAP 21, 1971, č. 1, s. 209.)

V názvech pramenů oproti originálu vynechávám zpravidla stereotypně opakující se autorovu titulaturu, upravuji interpunkci, sjednocuji pravopis, zvláště psaní velkých písmen, a rozepisují méně běžné zkratky; původní autorův úzus ve psaní názvů děl viz *Seznam pramenů*. Pro případnou potřebu snazšího porozumění je připojen za názvem latinským vždy český překlad.

⁴⁰ NK ČR, sign. XIV C 6. 35,5x22 cm, 56 fol. Dále v textu uváděno zkráceně jako (*Klášteří*) *nekrologium*, v poznámkovém aparátu označeno *Nec*.

svatého Kříže Většího na Starém Městě pražském obvyklým způsobem obřadu uložených, od roku křesťanského oltáře 1740 obnovena a v tomto pořádku spolehlivě utříděna, jak jen ze starého archivu mohlo být nejpečlivěji vybráno; pod nejctihodnějším panem Václavem Kirschmayerem z Reichwitz, u sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském proboštem, stávajícího roku 1740.) Nekrologia byla běžným, v prostředí klášterů tradičním a vývojově jedním z nejstarších pramenných typů.⁴¹

Kniha je rozdělena do dvou oddílů podle členění na zápisy o představených kanonie (proboštech) a řadových řeholnicích. Do druhé části jsou zařazeni též osoby bývalých proboštů, kteří nezemřeli u výkonu funkce.

Matriku jako jedinou knihu z daného celku Rohn nezaložil, nýbrž převzal od svého pravděpodobného předchůdce u vedení archivu, Benedikta Josefa Pretlíka, a na stávající rozvržení této knihy navázal počínaje 66. pořadovým číslem v části věnované řadovému řeholnictvu (zápis o úmrtí P. Tadeáše Mikuláše Kauffmanna k 22. červnu 1741).

U záznamů kolem roku 1700 nastal patrný informační přerыв. Dosavadní stručné a podle možností dohledání údajů leckdy neúplné poznámky o nástupu do řádu, zastávaných funkcích a příčině úmrtí počaly být více či méně rozhojňovány o vystižení povahových předností a zásluhných počinů osob, dostupujících v některých pasážích až básnických kvalit.

Jako biografický pramen Rohnovým prostřednictvím v dochovaném archivním celku ze zaniklé křížovnické kanonie Matrika částečně nahrazuje a vyrovnává jinak těžce postrádanou memoárovou složku.

Do knihy byly zapsáni také kněží, kteří nepatřili k řádu, ale projevíli vůli posmrtně spočinout v chrámu sv. Kříže (farář z Odolena Vody Ferdinand Uhlíř, †1699 a oltářník u sv. Víta Adam Pesch, †1749).

Životní dráhu jednotlivých řeholníků kanonie sv. Kříže (včetně své vlastní) před vstupem do kláštera rekapituluje a přehledově pak jejich funkcím a působení v řádové struktuře i uplatnění ve světské církevní správě, v duchovní službě na šlechtických dvorech, v armádě apod. se heslovitě věnuje kniha s názvem *ORTUS ET OCCASUS, quo mundo vix exorti occubere, sacrationi anastasi Sacre Crucigerorum Religiosi vivere, et prodesse coeperunt Crucigeri cum Rubeo Corde ad S. Crucem Majorem a potiori professi ordine, et serie sequenti seu Liber Archivi Sancte Crucis continens litteras Natalium, Professionum, emissarum, sacrorum ordinum susceptorum, et syllabum religiosorum in debitum ordinem digestus, et ex antiquis San: Crucis monimentis accurate non minus ac sincere, compilatus sub Regimine reverendissimi Domini W. Kirchmejer 1741.*⁴² (Východ a západ, jímž sotva na světě sešli ležeti mrtví, posvátným vzkříšením řeholníci křížovníků začali žít a prospívati křížovníci s červeným srdcem u sv. Kříže Většího, od blízkého profesu popořádku a v následující posloupnosti neboli Kniha archivu sv. Kříže obsahující písemné doklady o narození, profesích, emisarátu, přijetí svatých svěcení a sylabus řeholníků v osudem souzeném pořadí a ze starodávných listin [kanonie] sv. Kříže pečlivě a neméně poctivě sestavená, za (času) vedení nejctihodnějšího pana V. Kirchmejera [roku] 1741.) Na stránkách rukopisu nezůstávají opomenuty rozličné zásluhy významnějších příslušníků řádu v oblasti věd a umění.

Znalost životopisů řadových osob se stupňovitě posunovala kupředu. Určitá standardizace zápisu o jednotlivých řeholnicích se objevila až s postupem doby přímo úměrně ke známosti příslušných údajů. Zprvu se vyskytují často jen holé údaje jména, data vstupu do řádu, eventuálně místa původu a data úmrtí toho kterého řeholníka. Až po rok 1689 ojediněle a pravidelně potom od roku 1693 je součástí záznamu o jednotlivých řadových příslušnících vložený opis potvrzení o křtu, který uvádí vedle jmen jejich rodičů příslušnost k městské obci a udává také jména kmotrů. Křestní potvrzení mohlo být nahrazeno za účelem prokázání řádného

⁴¹ Z okruhu cyriackého řádu lze vzpomenout dochovaný středověký rukopis (misál s připojeným kalendářem s nekrologickými poznámkami) ze 14. století z benátského konventu, o němž pojednal Josef EMLER, *Nekrologium z kláštera bratří kajících v Nových Benátkách*, Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk v Praze, roč. 1879, Praha 1880, s. 298-304.

⁴² NK ČR, sign. VII A 11. 36x23 cm, 62 (XII +L) fol. Zkráceně *Ortus et occasus*, v poznámkách *Oeo*.

manželského zplození podle možnosti i listinou vystavenou světským představitelem městské správy v rodišti.

Přesto i v mladším období od poslední třetiny 17. století vykazují záznamy určitou nepravdivost, pokud jde o zachycení rodných údajů. Datum narození a křtu jsou zároveň udány pouze v některých případech, jindy je časově a místně znám pouze jediný z těchto milníků. Označení bližšího sociálního původu, a zde zejména otcovského zaměstnání, přichází poměrně často, ale není pravidlem.

V seznamu řeholníků počínaje rokem 1692 je uváděno mimo přesného data složení řeholních slibů také datum vstupu do kláštera, spojené zakrátko s počátkem noviciátu. Trend ovšem nesměřoval k detailnímu shromáždění maxima relevantních osobních údajů. Ani nejrozvinutější forma záznamů neobsahuje kupř. u řadových akademicky vzdělaných členů jejich širší vzdělanostní portrét včetně jazykových znalostí. V tomto ohledu se jeví cyriacké prameny vnitřní evidence vlastní členské základny znatelně chudší oproti třeba jezuitským pramenům obdobného druhu.

Obdobně k předchozí knize je i tato rozdělena do dvou částí, věnovaných jednak osobám představených kanonie a potom řadovým řeholníkům. Každé z částí odpovídá samostatná foliace.⁴³ Zvláštní nadpis nese pouze druhá ze skupin záznamů, a sice „Series Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia, Beatorum Martyrum, ad S. Crucem Majorem Vetero : Pragrae Canonice Regularium Sub Regula S. Augustini militantium, nec non Eorum Virorum Religiosorum ejusdem Sacri Instituti, qui in reliquis Prioratibus Boemiae degebant; quotquot a primaeva fundatione in his Locis vixisse, aut Professionem emisisse deprehenduntur“. Seznam řeholníků působících v konventu u sv. Kříže je s příslušnými údaji chronologicky rozčleněn do skupin odpovídajících funkčním obdobím jednotlivých proboštů kanonie.

Po celý text vedl autor jednotnou základní úpravu. Některé zápisy jsou psány nahustěně. Často se vyskytují doplňkové údaje (někdy i celý jednotlivý biogram) pomocí postranních vpisků.

K mezníkům profesní dráhy cyriackého řeholnictva chová tato kniha vyšší vypovídací hodnotu než dílo předešlé, nikoli však již v podání osobnostního morálního portréty.

Neméně obsažný název uvozuje rukopis jiného zaměření, a sice dokladující závislost řádu na arcidiecézní správě: **SUBSIDIVM MEMORIAE SEV ELENCHVS DECRETORVM tam immediate ab Archi-Episcopo Pragensi, quam a Reverendissimo Ejus Officio emanatorum, concernentium praeprimis Loci S. Crucis recuperationem, conventus Benatecensis ius patronatus, circa Parochialia ordinationes, aliaque id genus pro varia temporis exigentia tangentium ab Anno MCCCLIX Folio IIItio notato, consequenter suo, prout fieri potuit, decursu et Ordine fideliter ex antiquiori S. Crucis Archivo desumptus, et pro faciliiori rerum inventione in hunc modum, et ritum compilatus sub Gubernio Reverendissimi, Nobilis, ac Eximii Domini Wenceslai Kirchmayer de Reichwitz, Patricii Pragensis S. Crucis Praepositi. Anno a Partu Virginis MDCCXLI.**⁴⁴ (Opora paměti neboli Elench dekretů vzešlých jak bezprostředně od arcibiskupa pražského, tak z jeho nejctihodnější kanceláře, ve věcech opětovného nabytí prapůvodního místa [kanonie] sv. Kříže, patronátního práva k benáteckému konventu, ohledně farních

⁴³ Prvou část vyznačují Rohnem číslovaná a zápisy vyplňující folia II až X. Následují dvě folia dodatečně tužkou očíslovaná a 11 prázdných listů. Druhá skupina čítá popsaná a označená folia I až L. Do konce knihy zbývají potom 2 nepopsané listy.

⁴⁴ NK ČR, sign. XV A 2. 35,5x22 cm, 162 fol. Původní průběžná foliace římskými číslicemi do 157. fol. textu, následuje nečíslovaných 5 listů rejstříku, poslední folium označeno novodobou foliací. Na přední straně desek nápis zlatými majuskulními písmeny „Decretorum officii“, ve středním poli obklopeném rámovou kompozicí se nachází v ozdobné kartuši vyražené supralibros – řádový znak srdce, nad nímž vyčnívá znamení kříže. Na hřbetě vazby též majuskulními písmeny nápis „Liber decretorum“. Záhlaví titulní strany s počátečními slovy obsažného názvu nadepsáno a zvýrazněno ozdobným kresleným písmem připomínajícím rostlinné rozviliny a osekáné stromové haluze, poté písmo přechází postupně v poněkud zběžnější, resp. standardní. Na tomže listě je razítko Královské universitní pražské knihovny. V textu uvádím dále jen jako *Elenchus decretorum*; *Dec*.

ordinací a jiných dotyčných záležitostí toho druhu za různá uzavřená období od roku 1359 poznamenaném na foliu III. a následně ta, jak bylo možno učinit, postupně a po pořádku věrně ze starodávného archivu sv. Kříže sebraný a pro snazší věci nalezení tímto způsobem a obyčejem sestavený za času vedení nectihodnějšího, urozeného a vznešeného pana Václava Kirchmayera z Reichwitz, patricije pražského, [kanonie] sv. Kříže probošta, roku 1741 od porodu Panny.) Elench dekretů je knihou ryze kopiářového charakteru. Texty listin od různých původců zanesl sestavovatel jako jejich přepisy v plném znění. Autorovy komentáře a vysvětlivky k obsahové a formální stránce daných dokumentů se téměř nevyskytují. Každý jednotlivý zápis je opatřen pouze shrnujícím heslovitým názvem a některá klíčová slova textu jsou podtržena. Důsledně je zachován chronologický pořádek, bližší rozčlenění diplomatického materiálu (např. podle původců) se neuplatňuje. Pouze titulatura předních světských a duchovních činitelů bývá zpravidla zkracována. Posledních 5 listů rukopisu zaujímá věcný index pro tuto knihu, který je ovšem neúplný (Index decretorum imperfectus), a proto se v něm odkazuje na samostatný svazek všeobecného indexu archivu (Index universalis archivi).

Pro kanonii sv. Kříže byly dekry úřadu pražského arcibiskupství dáváno svolení a stvrzována velká řada záležitostí již za doby relativní nezávislosti řádového domu na arcibiskupské konzistoři při svazku s polskou a litevskou řádovou provincií.

Naprostá většina zápisů jsou latinskými texty, některé pak i německé (tyto převážně od světských úřadů, např. dekry královské reprezentace, opisy postoupených žádostí královské reprezentace k pražskému arcibiskupství), ojediněle též přepisy českojazyčných dokumentů. Zmíněný připojený krátký záhlavní regist je vždy latinský. Pokud se písemnosti podávají pouze ve zkráceném znění, což připadá jen menšinově a u dokumentů hraničících s jinými typy písemností, bývá odkazováno na zachycení in extenso v dalších archivních knihách z téhož souboru, zejména v Bullariu nebo Knize kontraktů (zvaná zde též *Librum Quietantiarum*). V postranních poznámkách se nalézají kromě těchto občasných návěští na knihy archivu také odkazy na další místa téže knihy, eventuálně velmi zřídka i na související literaturu (např. ve věci inkorporace benátského konventu na Balbínova Miscellanea, kniha 5, s. 68), a potom opravy škrtnutých nebo přepisovaných míst v textu.

V roce 1752-53 se projevila u autora písíciho doposud stojatým nebo jen velmi mírně nakloněným písmem okrouhlých tvarů tendence k ležatějšímu sklonu a delšímu tahu písma, které se posléze trvale ustálilo. Tato určitá proměna písma prozrazující s přibývajícím věkem vypsanou ruku zkušeného autora nastala bez vážnějších dopadů na čitelnost liter a slov. V druhé polovině 50. let se kromě Rohna uplatnil při vedení záznamů přechodně ještě jeden jiný písař. Po ukončení knihy bylo zamýšleno založení obdobně koncipované druhé knihy dekretů, k čemuž již ale nedošlo.

Text knihy zahajuje k datu 9. května 1628 opis arcibiskupské confirmace kardinála Harracha císařské restituce řádového kostela a příslušných práv, s inzerovanou listinou panovníckou.

Obdobně strukturovanou knihou je ***COLUMNA ET FIRMAMENTUM romanae innixum Petrae, contra quam praevalere poterit nemo, seu BULLARIUM Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, Beatorum Martyrum de Poenitentia, S[anc]tae MARIAE de Urbe, Demetrii, sub Regula S. Augustini militantium, complectens sacram regulam, sacrasque constitutiones, Pontificum bullas, diplomata Imperatorum, authenticas reliquiarum, et varia indulgentiarum Ecclesiae nostrae Sanctae Crucis Majoris Vetero-Pragae concessarum Brevia tam ex Bullariis, quam ex ipsis originalibus fidei calamo transumptas sub regimine Reverendissimi, Nobilis, ac Eximii Domini Wenceslai Kirchmayer de Reichwitz S. ordinis, et Loci Praepositi compilatum Anno MDCCXLI***⁴⁵ (Sloup a opora spočívající římské skály, jež nikdo nemůže převážit, neboli Bullarium posvátného kanonického řádu křížovníků s červeným srdcem blažených mučedníků od pokání, sv. Marie ve Městě, Demetria, pod řeholí sv. Augustina bojujících,

⁴⁵ NK ČR, sign. XIII B 6. 35,5x22 cm, 91 popsaných fol. (v části vlastních papežských a císařských listin původní autorova filiace I-LXII, odpovídá celkové novodobé fol. 37r-91r). Kůží potažené desky bývaly sepnuty dvěma sponami. Dále *Bullarium*; *Bul*.

zahrnující posvátnou řeholi a posvátné konstituce, buly pontifiků, listiny císařů, autentiky svatých ostatků a různá breve povolených odpustků našemu kostelu sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském, jak z bulárií, tak ze samotných originálů věrohodně převzaté, za (času) řízení nejctihodnějšího, urozeného a vznešeného Václava Kirchmayera z Reichvic, probošta posvátného řádu a místního konventu, sestaveno roku 1741). Jak vyplývá již z názvu, v této knize jsou soustředěny doklady podřízeného vztahu cyriackého řádu vůči nejvyšším světským a církevním činitelům. Zaneseny jsou sem opisy papežských bul včetně ustanovení řádových konstitucí,⁴⁶ královských a císařských listin, autentik k relikviím chovaným v řádovém kostele, odpustkové listiny a jiná privilegia, ad. Pouze část jmenovaných listin byla vystavena přímo na adresu pražské cyriacké kanonie. Ostatní upravovaly buďto poměry celého cyriackého řádu, anebo se jednalo o nařízení s obecnou platností, jež určovala podmínky činnosti řeholních útvarů stejného typu a různých dalších církevních, popřípadě i světských institucí a nezřídka měla až celospolečenský dosah.⁴⁷ Patrný je určitý obsahový překryv s knihou Elenchus decretorum. Jazykově jsou obsažené dokumenty převážně latinské. Čeština se objevuje u některých panovnických listin ze 17. století (zvláště Ferdinanda II. a Ferdinanda III.). Uspořádání knihy se řídí důsledně časovým vývojem, nerozlišuje do zvláštních kategorií původce ani typy písemností.

Stálé rysy zachovává vnější úprava. Oddělený postranní sloupec rozšířeného okraje každé stránky byl vyhrazen pro různé autorovy souběžné či pozdější poznámky, upozornění na související údaje jinde v téže knize, na aktualizaci či nastalé právní změny podmínek u pojednávaných záležitostí, včetně např. vypršení předepsaných lhůt platnosti, anebo prosté poznačení, čeho se dokumenty v hlavním poli, ze zásady doslovně opisované v jazyce originálu, týkají. Jednotlivé položky jsou krom toho zpravidla opatřeny nadpisem, který někdy nabývá podoby záhlavního regestu. Zřídka se nacházejí textové odkazy na jiné archivní knihy, zejména na Knihu kontraktů (např. její rubrika „Actionum“ představuje další dekrety v příčině potvrzení stávajících řádových privilegií). Vedle znění některých písemností stojí kolacionační přepis. Výjimečně poznamenání řádového archiváře významově reagují na text zanesených dokumentů tak, že obsahují určitý závazek ze strany konventu, například, jak má být naloženo důstojným způsobem s obdrženými svatými ostatky, apod. Obvykle je vyznačeno místo připojení pečeti (L. S.). Ojedinele se dostává pak naznačení grafické podoby dokumentů, jako např. u nadpisu a podpisu u patentu Ferdinanda III. z 8. 5. 1649 opravňujícího pražské cyriaky doprošovat se hmotných darů pro lepší zajištění existence. Datace posledního Rohnem včleněné písemnosti spadá k 4. 7. 1769. Pokračovatel pak zanesl texty listin papežů Klimenta XIV. a Pia XVI, sahající do roku 1777.

Předřazen uvedenému hlavnímu bloku dokumentů se nachází text o názvu *Constitutiones fratrum canonicorum regularium Sanctae Mariae Demetrii de Urbe de Paenitentia Beatorum Martirium sub Regula Sancti Augustini militantium cum licentia superiorum Anno Domini MDCCXXXI* (Konstituce bratří řeholních kanovníků sv. Marie Demetrie od pokání blahoslavených mučedníků pod řeholí sv. Augustina bojujících, se svolením nadřízených LP 1731) psaný **před** Rohnovým nástupem do archivu **týmž autorem jako řádové konstituce** v jednom z exemplářů samostatné knihy *Codex constitutionum particularium*, která bude představena níže.

Za tento přehled pravidel řádové disciplíny a procedurálních ustanovení byl Rohnem připojen vzorový program obřadu přijímání oblázky noviců (fol. 35v-36v).

Počáteční stránky knihy (fol. 5r-9r) zaujímá opis prvotních 12 článků slov řehole sv. Augustina.

Pactum amicitiae usque ad aram et vinculum mutuae praestationis usque ad ultimum quadrantem seu Liber archivi Sanctae Crucis Majoris complectens instrumenta foundationum earumque ritum quo peragi debent et peraguntur, instrumenta syngropharum et exemplaria qvietationum ex originalibus optima fide desumpta et in consequentem ordinem qvantum fieri

⁴⁶ U papežských bývá někdy připojen odkaz na zařazení do kanonického přehledu Laertia Cherubiniho „Bullarium Romanum“.

⁴⁷ Text původcem neprofoliovaný.

*potuit digesta sub regimine Reverendissimi Domini Wenceslai Kirchmeyer de Reichwitz ad Sanctam Crucem Majorem Vetero Pragae praepositi MDCCXLI: citatur Liber primus contractuum.*⁴⁸ (Úmluva přátelství až k oltáři a pouto vzájemné záruky [plnění závazků] až do poslední čtvrtiny, neboli Kniha archivu sv. Kříže Většího zahrnující nadační listiny a jejich způsob, jakým měly být pojednány a byly dotvrzeny, dlužní úpisy a kopie kvitancí v nejlepší víře vybrané z originálů a v následujícím pořádku, nakolik bylo možno učinit, roztríděné, za (času) vedení nejctihodnějšího pana Václava Kirchmeyera z Reichwitz, u sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském probošta, 1741; citováno Kniha první smluv.) V tomto prameni jsou soustředěny doklady k majetkovému vývoji a především finančním záležitostem cyriacké kanonie z let 1609 – 1761. Jedná se o kopiář nadací, obligací, kvitancí a rozličných smluv patřících pro kostel a konvent sv. Kříže. Kniha je rozdělena podle druhu písemností a typu pořízení, jež tyto písemnosti zakládaly nebo stvrzovaly, do oddílů: *Foundationes*, *Census*, *Obligationes*, *Quietantiae*, *Contractus miscellanei*, a některých dalších úseků méně zásadních a počtem obsažených písemností řidčeji zastoupených. Vyčerpávající sumu prvotních informací se tak lze dozvědět mezi jiným o věčných platech z movitého i nemovitého majetku či různých chrámových fundací, které plynuly klášterní pokladně, nebo soudních procesech a mimosoudních řízeních na obhajobu majetkových práv cyriackého řádového domu. Jazykově se tu nacházejí písemnosti české, německé, ale převážně latinské.

Dějiny řádu od jeho zrodu na italské půdě přes rozšíření do střední Evropy, mohutný vzestup v lucemburských Čechách, těžké postižení za husitských válek, následnou dočasnou obnovu pražského konventu, v době poděbradské nucený odchod cyriaků do krakovského řádového centra a tamní úsilí o restituci pozic řádu v Čechách, a zvláště podrobně pak průběh všech fází novověkých dějin české větve řádu podává objemné třísvazkové dílo, pro něž se vžilo označení podle dvou začátečních slov jeho názvu: *Janus bifrons respectans praeterita, agens presentia, prospiciens futuris, seu Liber archivi I Sanctae Crucis complectens acta per temporum decursum a primo Pragae nostrorum Antecessorum Crucigerorum beatorum martyrum de Poenitentia adventu, fundatione et institutione, ea qua potuit fidelitate et sedulitate collecta, desumpta et in ordinem redacta pro Posterorum res suas inveniendi facilitate, cautela agendorumque cynosura. Sub regimine ... Wenceslai Kirchmeyer de Reichwitz praepositi ad S. Crucem Maiorem Anno MDCCXLIV*⁴⁹ (Janus se dvěma obličejí, ohlížející se do minulosti, konající přítomné a hledící do budoucna, neboli kniha první archivu [kanonie] sv. Kříže obnášející zápisy o událostech od prvního příchodu a zakládajícího ustavení našich předchůdců křižovníků bl. mučedníků od pokání do Prahy až po stávající časy, ty, jež mohl při věrnosti a soustavnosti shromáždit, shrnout a uspořádat pro příští svých věcí úřední agendy snadné a pečlivé vyhledání. Za času vlády Václava Kirchmeyera z Reichwitz, probošta u sv. Kříže Většího roku 1744); *Janus bifrons respectans praeterita, agens praesentia, prospiciens futuris, seu actorum & agendorum Liber II compilatus sub Regimine Reverendissimi, Nobilis, ac Eximii D. Wenceslai Kirchmeyer de Reichwitz Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia BB Martyrum, ad Sanctam Crucem Majorem Vetero : Pragae Praepositi Anno M.DCC.XLVI inchoatus* (Janus se dvěma obličejí, ohlížející se do minulosti, konající přítomné a hledící do budoucna, neboli činů a jednání kniha druhá sestavená za (času) vedení nejctihodnějšího, urozeného a vznešeného pana Václava Kirchmeyera z Reichwitz, probošta posvátného kanovníckého řádu křižovníků s červeným srdcem od pokání blahoslavených mučedníků u sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském, roku 1746 započatá).⁵⁰

V záznamu novověkých a čím dále, tím časově bližších dějů, až i postupem k událostem žité současnosti nabýval text stále větší podrobnosti a pojatá předmětová škála se rozšiřovala a

⁴⁸ NA ČR, AZK, inv. č. 2491, kniha č. 49. 335 fol. (filiace původní, zbytek listů nečíslován). Vazba ze světlé kůže zdobená zlateným ornamentem a opatřena dvěma sponami. List s předmluvou opatřen razítkem klementinské knihovny z doby nedlouho po převzetí rukopisného celku. Zkráceně *Pactum amittitiae*, popř. *Kniha kontraktů; PA*.

⁴⁹ NK ČR, sign. VII A 10a, b, c. 35.5x22 cm. *Janus bifrons* nebo pouze *Janus*; *JB*, příp. *JB II* pro VII A 10b. U prvního dílu počáteční list předcházející samotnému titulu knihy zaujímá aktuální soupis stavu řeholních kanovníků, kněží pražské řádové kanonie, mimo probošta v počtu dvaceti osob.

⁵⁰ Poslední díl nese název zcela obdobný.

zpestřovala. První díl, sepsaný v letech 1744-46, představuje historii řádu od počátků až do roku 1728. Druhý díl z let 1746-58 se zabývá obdobím let 1729-58. A konečně třetí díl z let 1758-80, který nese zcela obdobný název jako dvojice předchozích, pak sahá až po závěrečná léta historie cyriackého řádu.

Text není souvislým literárním zachycením historie kláštera, nýbrž jde o hutný, autorem místy komentovaný faktografický výběr z rozličných pro existenci kláštera důležitých písemností, na které je často odkazováno nebo jsou uváděny v plném či zkráceném znění. Trojice knih nabývá podoby klášterních análů, dosahujících od druhé čtvrtiny 18. století hustotou a podrobností zápisů nezdárka přesnosti diaria.

Pečlivě jsou zaznamenány výnosy každé tři roky zasedající řádové kapituly a volební akty představitelů řádu. Nad správností a celistvostí zanesených údajů a ustanovení řádové samosprávy měl bdít a za ně nést konečnou odpovědnost notář řádu, samozřejmě s tím, že se nevyklučovalo, aby funkce řádového archiváře a notáře byla vykonávána jednou a touž osobou, jako v případě Rohnově.⁵¹ Zvláštní pozornost se dále soustřeďuje na veškeré vnější vztahy kláštera k církevním i světským osobám a institucím a na chod liturgie v kostele sv. Kříže (zachycen je mj. průběh slavnostních bohoslužeb u zvláštních příležitostí včetně záznamu účasti řádových i externích kazatelů), jakož i na stavební a umělecké proměny chrámového interiéru a exteriéru. Autorovo věcné podání událostí a počínů a doprovodný popis dovoluje začasť poznat nebo alespoň poněkud poodkrýt pozadí například angažovanosti obyvatelstva v záležitostech chrámového záduší, skladby jeho donací a nazřít při tom též osobní motivaci jednotlivců, nebo blíže pochopit vývoj fungování vztahů mezi farníky osady u sv. Kříže a řeholnictvem spravujícím místní kolaturu, atpod. Obsažena je pak také řada detailů a zajímavostí z každodenního života konventu a okolní farnosti.

Sledovány jsou s proměnlivou intenzitou další, mimopražské zájmové oblasti řádové činnosti, např. situace na dočasných venkovských působištích cyriackých duchovních nebo hospodářské a společenské poměry na venkovském řádovém hospodářství v Drastech u Prahy (mimo obvyklých zpráv o pozemkovém výnosu a příslušných administrativních záležitostech probleskují i údaje o místních životních podmínkách obyvatelstva; oku historika např. neunikla zpráva, že po celý rok 1720 okolí trpělo epidemií).

Popis událostí v klášterních análech Janus bifrons má pro poznání života kanonie cyriaků proto mnohokrát zcela nezastupitelnou úlohu. Do plynulého výčtu sledu klíčové důležitých i podružnějších událostí s přímou vazbou na řádový život vstupuje bez zvláštního zvýraznění průběžně určité hrubé zasazení do obecného dějinného rámce prostřednictvím reference o široce platných nařízeních vrcholných orgánů světské či duchovní vlády a základních meznících působnosti nejvyšších mocenských představitelů. Podána je tak kupř. zpráva o úmrtí císaře Ferdinanda II. a oslavné vyjádření o jeho činech, podpoře církvi i náklonnosti cyriackému řádu.

Netřeba obzvláště podotýkat, že chronologický princip výstavby textu přinášející směs údajů vždy k příslušnému roku nedovoluje autoru podat různá témata návazně, v celistvosti a širokých souvislostech. Sledovat podrobně vývoj zkoumaných záležitostí, a to nejen klíčových kapitol k dějinám vlastního konventu, ale i například popis farní osady a údaje příslušné správě farnosti a různým aspektům soužití s okolními obyvateli místní farnosti, vyžaduje procházet postupně de facto veškerý text a vyhledávat odpovídající fakta rozptýlená v různých časových vrstvách. Určité zjednodušení a žádoucí nasměrování přinášejí občasné textové odkazy na související informace v ostatních vzniklých nebo současně vznikajících Rohnových archivních dílech, a ovšem i na další pasáže v téže knize. Nejdůležitější předmětové celky pak napomáhá (nejen v této knize) rychleji nalézat pouze zvláštní kniha archivního ukazatele – indexu. Komplettnost obsažených údajů je však na místě i zde raději ověřovat.

Psaný text je několikrát doplněn autorovou rukou provedenými plány a nákresy, například obvodu pozemku svatokřížské kanonie s lokalizací všech budov a ostatního postupně restituovaného příslušenství (tabella fundorum olim ab haereticis occupatorum), nebo zakoupeného hospodářského statku s polnostmi v Drastech u Prahy (tento kolorován).

⁵¹ *Index universalis archivii*, předmluva.

Knihy jsou psány ustáleným, pravidelným, úpravným a snadno čitelným rukopisem okrouhlých tvarů. Škrť se dopouštěl autor jen zřídka. Častěji přichází oprava jednoho slova či krátkého úseku textu vyškrabáním nebo přemazáním a následným přepisem. Ovšem ani tehdy nebývá zásah zpravidla na úkor slušné čitelnosti. Poměrně hojné dodatky, doplňky a pozdější komentáře bývají řešeny marginální vsuvkou, resp. přípisem na široký okraj stránky, přičemž odstup někdy až dvou tří desetiletí se poznává z většího sklonu a protáhlejšího tahu písma měnícího se tak zhruba kolem poloviny 50. let. S pravidelností uvádí autor postranní titulky v podobě velmi stručných nadpisů k jednotlivým záznamům v hlavním textovém poli. Základní časové orientaci v knize napomáhá marginální vyznačení letopočtů.

Index universalis archivi, sive repertorium omnium materialiarum et rerum, quae in libris archivi S. Crucis Maioris S. canonici ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia Beatorum Martyrum pro memoria notatae et ingrossatae sunt, confectus et deinceps continuatus Anno Domini MDCCXLVII sub regimine Reverendissimi, Nobilis ac Eximii Domini Wenceslaii Kirchmeyer de Reichwitz Praepositi⁵² (Všeobecný index archivu, neboli repertář všech záležitostí a věcí, které jsou v knihách archivu sv. Kříže Většího posvátného kanovnického řádu křižovníků s červeným srdcem, od pokání blahoslavených mučedníků pro paměť poznamenány a přepsány, vyhotovený Léta Páně 1747 a napotom pokračující, za času vedení nejetihodnějšího, urozeného a vznešeného pána Václava Kirchmeyera z Reichwitz, probošta) je podrobným předmětovým rejstříkem odkazujícím na všechny důležité položky v do té doby založených archivních knihách Bullarium, Elenchus decretorum, Janus bifrons I, Janus bifrons II, Ortus et occasus a Pactum amicitiae, xx. Abecedně řazené záhlavní nadpisy nesou označení: Acta .. circa separationem provinciae, Acta miscellanea .. publicum concernentia, Administrationes, Altaria, Ambitus, Archivarii - Archivum, argentaria, Asylum, Bellum, Benatek, Bibliotheca, Bullae, Campanae - Campanator - Campanila, Capellae, Capitalia, Capitula (generalia, provincialia, triennalia), Census, Coemeterium, Comissiones, Confirmationes, Consignationes variae, Domus territorii S. Crucis, Drasta, Foundationes, Furta, Haeretici, S. Joannes Nepomucenus, Judaei, Musica, Obligationes, Ossarium, Parochiae, Parochialia, Pestis, Processiones, Quietantiae, Refectarium, Sigilla, Solemnitates, Supellex Ecclesiae, Transactiones, Vineae, Visitationes, etc. Některá tato hlavní hesla jsou dále tematicky členěna na podhesla. Jednotlivé záznamy jsou uspořádány chronologicky a vztahují se vždy ke konkrétním foliím v daném souboru knih. Orientaci v rámci knihy samotné usnadňují u některých hesel připojené vnitřní odkazy.

V třístránkové předmluvě „Directorium Archivarii“ jmenuje autor osobní vlastnosti a znalosti potřebné pro práci archiváře a charakterizuje podstatu archivářovy práce v případě vedení archivu kanonie u sv. Kříže. Definuje archivářovy úkoly a udává směrnice pro vedení jednotlivých archivních knih. Podává současně instrukce v tom směru, aby bylo vždy dbáno také o formální stránku sdělení a textovou úpravu v založených knihách archivu. Pro knihu Janus kupříkladu ukládá jednotné nadepsání pravidelných nebo opakujících se rubrik (Actus Solemnis Electionis, Acta Triennalis Capituli, etc).

Codex constitutionum particularium ordinis canonici Crucigerorum cum rubeo corde, de Poenitentia beatorum Martyrum, canonicorum regularium S. Mariae de Metri, de Montorio de Urbe sub regula S. Augustini Praegae veteri Boemorum ad ecclesiam S. Crucis Majoris degentium. Ex destinato justis de causis, prout in Domino expedient visum et ab omnibus, quorum intererat, aut interesse poterat, praevia Sancti Spiritus invocatione in hunc finem capitulariter iterum, atque iterum congregatis mature judicatum, et Sancte Statutum, cautumque fuit: per omnia antiquis Autoritate Apostolica a Pontificibus olim Alexandro IV anno 1256, novissime a Paulo V, anno 1612 confirmatis, et pro toto Ordine nostro approbatis conformiter compilata, coordinatae, atque pro perenni regularis disciplina conservatione,

⁵² NK ČR, sign. VII B 3. 35x22 cm, 151 nepravdělně čísl. fol. (novodobá foliace). Nadepsání rubrik počítalo s nestejnou frekvencí zápisů u hesel pod jednotlivými literami, přesto zbyla místa i řada nepopsaných listů papíru. Písař využil celkem jen asi tři čtvrtiny stránkového rozsahu knihy. *Index universalis archivi; Ind.*

*Domusquae Sanctae Crucis tanquam plurium conventuum Matris dignissimae decore, Religiosorumquae eiusdem utilitate coaptatae Anno Domini M.DCC.L.*⁵³ (Kodex příslušných konstitucí řádu křižovníků s červeným srdcem od pokání blahoslavených mučedníků, řeholních kanovníků sv. Marie de Metri de Montorio de Urbe pod řeholí sv. Augustina žijících u kostela sv. Kříže Většího ve staré Praze Čechů. Za příčinným určením starobyklých zvyklostí, jak v Pánu si zrak vybavuje, a ode všech, na nichž bude záležet nebo bude moci záležet, po předchozí invokaci Ducha Svatého, k dosažení tohoto cíle opakovaně kapitulně shromážděných, bylo zrale usouzeno a posvátně a obezřetně ustanoveno; na základě všech dávných pokynů vydaných z pravomoci apoštolské od papežů, kdysi Alexandra IV. roku 1256, a nejnověji potvrzených od Pavla V. roku 1612 a schválených pro celý náš řád, sestaveno v souhlasném pořádku a pro trvalé zachování řeholní kázně a domu svatého Kříže, stejně i dalších konventů Matky nejdůstojnější, z poslušnosti a řeholníkům téhož uzpůsobeno k upotřebení. Léta Páně 1750.) Rukopis obsahuje utříděný a souvislý přehled řádových pravidel plynoucích z papežského stvrzení a přídatků k původní Augustinově řeholi, a dále spoluurčených obecně církevně platnými koncilními dekreti. Neposledně se vyskytují také konstituce v dlouhém historickém vývoji upřesněné usneseními řádových kapitul a zohledňující také jistý lokální zvykový úzus. Oproti ostatním se jedná o poměrně útlé dílo, dochované ve dvou v základním textu obsahově totožných exemplářích. V úvodu (Ingressus) nabádá pisatel mj. za pomoci citátů z augustiniánské řehole, biblického žalmu 67 a 17. kap. Janova evangelia členy vlastní řehole pěstovat a šířit duchovní svornost. Výroky nejen z původní řehole samotné, ale i z ostatních děl jejího dárce a dalších předních křesťanských autorit (vedle novozákonních mj. sv. Jana Zlatoústého, sv. Jeronýma, sv. Řehoře Velikého a sv. Bernarda) je provázeno taktéž celé další podání řádových statut. Komentovaným citátem z Písma bývají zpravidla již uvozeny jednotlivé kapitoly díla jakožto určitou premisou, s následnou významovou aktualizací pro přítomné podmínky řádové činnosti. Nejdůležitější citáty a klíčové body autor zviditelňuje podtržením.

Tak řečené „statky duchovní“, tj. zajištění osobnostních kvalit duchovní služby neboli duchovní formaci řádových členů a způsob jejich životosprávy si klade za cíl pojednat prvá ze dvou částí („de bonis spiritualibus“), na které je kniha rozdělena a které společně zakotvují a zpřístupňují pravidla vnitřního chodu řádové instituce, způsob žití společenství domácího konventu.

Druhý oddíl („de bonis temporalibus, sive temporalium administratione acta“) o 15 kapitolách se zabývá procedurami a pravomocemi spojenými s řízením konventu a dále především praktickým vymezením povinností ve funkcích při chrámové službě. Podrobná zmínka je o postavení řádu v církevní struktuře. Neméně důkladně se hovoří pak o pravidlech tříročních shromáždění všech členů kapituly, související kanonické volbě probošta, jeho úkolech a o povinné účtě a poslušnosti vykazované proboštům. Návazné pojednání představuje akt volby děkana a popisuje okruh jeho působnosti. Určeny jsou také povinnosti kazatelů, sakristiána a pečovatele o svaté ostatky. Přesné směrnice upravují existenci a provoz archivu místní kapituly a podmínky archivářovy práce. Stanovují se zásady hospodářského zaměstnání prokurátora domu. Definován je životní režim školně studujících členů komunity. Zbýlé části se týkají možností nápravy prohřešků, vin a vybočení z řeholní kázně. Předloženy jsou při tom i sankce za nejtěžší druhy provinění. Nakonec sestavovatel uvedl způsob, jakým měli být řeholníci seznamováni s danými pravidly.

Knihu Rohnova rukopisného originálu uzavírá přípis arcibiskupského schválení a stvrzení veškerých statut uvedených v kodexu, vystavený na žádost řádu a vlastnoručně podepsaný 15. 1. 1762 Janem Mořicem Gustavem hrabětem z Manderscheid-Blankenheimu, s vyjádřením, že tyto stanovy odpovídají řeholi sv. Augustina a slouží ku prospěchu pevné řeholní disciplíny.

Vznik tohoto pramene podmiňovaly nejen klasické historickodokumentační cíle, ale patrně také stále častěji přicházející praktická potřeba jeho uplatnění. Kniha, či spíše jeden její exemplář, který patrně nebyl pokládán za výhradně archivní, mohla být zapůjčována ke studiu

⁵³ NK ČR, sign. I A 26a, b. 33x21 cm, 30 & 28 čísl. fol. Zkráceně *Kodex konstitucí; CCP*.

Existuje ve dvou vyjma závěrečného konfirmačního dodatku obsahově totožných exemplářích. Původní, Rohnův rukopis (a) je lépe dochován, má barevně upravenou, načervenalou ořízku a hřbet vazby zpevněným pásem světlé kůže.

řádovým členům, snad zvláště novicům pro důkladné obecné anebo ujasňující poučení o řeholních povinnostech, s nimiž byli jinak seznamováni povětšinou ústně a osvojovali si je dále řeholní praxí. Zvýšené nároky na snadnou dostupnost tohoto informačního zdroje se zdají odůvodňovat dochované duplikátní vyhotovení této knihy (opis byl pořízen Rohnovým pokračovatelem v archivní funkci).

*Ossa Magnae Matris & filiarum, sive Reliquiae historicae inclitae Domus S. Crucis Maioris Vetero-Pragae, reliquorumque prioratuum per Boemiam S. canonici Ordinis Crucigerorum cum rubeo corde de Poenitentia Beatorum Martyrum, collectae per Joannem Car. Aloys. Rohn. Boëmum Reichenbergensem ... capituli eiusdem S. Crucis p. t. notarium. 1752*⁵⁴ (Kostra velké matky a dcer [?], neboli historické pozůstatky domu sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském a zbylých převorství v Čechách posvátného kanovníckého řádu křižovníků s červeným srdcem od pokání blahoslavených mučedníků, sebrané Janem Karlem Aloisem Rohnem, Čechem libereckým ... též kapituly sv. Kříže t.č. notáře. 1752). Spis vybírá a rozvádí v určitém směru fakta a poznatky dříve dokončených děl. Věcně provázaný text je tvořen autorem utříděným a stylizovaným faktografickým snešením spojeným vlastními komentáři, úsudky a závěry, ale zároveň i velmi hojně prokládán ve všech částech knihy citacemi listin a též nápisů (epitafy, dedikace) v podání in extenso. Tematicky výběrový přístup dovolil zpracovateli dosáhnout vyšší stupeň zhodnocení výpovědi pramenného materiálu.

Rozdělení knihy sestává z 28 kapitol. Nejrozsáhlejší část textu popisuje kariéru a počiny hlavních reprezentantů řádu a jeho pražské kanonie na čestném místě. Proboštové od sv. Kříže se představují coby klíčoví aktéři postupných i náhlých dějinných změn v jejich konventu. Následovně jsou uvedeny přehledně různé doklady významnosti hlavního cyriackého kostela a potom i sumarizovány vztahy cyriaků k ostatním řádem spravovaným chrámům a jednotkám církevní správy.

První partie pojednávají mimo jiné o stavu po opětovném opuštění konventu koncem 60. let 15. století a utrakvistické správě svatyně. Samostatné úseky se věnují restituci pražského i benáteckého řádového domu.

V stěžejním bloku kapitol (Caput XVI – XXVIII, ff. XLVr - XCv) je pak pokračováno podáním víceméně souvislých životopisných medailonů proboštů řídících kanonii mezi lety 1628 a aktuálním datem 1752. Výklad postupuje od doby jejich přijetí do komunity, zabývá se hodnotním postupem s důrazem samozřejmě na průběh proboštské funkce a, pokud nezemřeli u výkonu této funkce a zůstávali členy pražské kanonie, sahá za jejich naplněné funkční období dále až po sklonek jejich života. Věcně, byť místy nikoli oproštěně od určitého patosu jsou vylíčeny jejich zásluhy o kanonii a přínos pro řád. Nakolik je možno dovodit, uvádí se v rámci osobních údajů i povahové vlastnosti těchto čelných řádových představitelů. Přesto se nejedná o důsledně a výlučně formulované biografické portréty, neboť text je zatížen i množstvím údajů obecného charakteru, důležitých milníků vnitřních řádových i celospolečenských dějin, s nimiž byli proboštové ve svém funkčním období konfrontováni. Zasazení do dobového politického a církevně dějinného rámce není při tom nikdy příliš široké, slouží nanejvýš k uvedení do problematiky řádu bezprostředně dotyčné, která je pak dokladována pestrým způsobem výběrovými a ještě častěji plnými textovými citacemi různých listin. V každém případě a po všech stránkách cyriackí proboštové jsou, předně také díky tomuto přehlednému prameni, životopisně nejlépe známými osobnostmi svého řádu, leda s výjimkou výtečných postav Rohnovy nebo Pretlíkovy. Do tohoto textu jsou příležitostně včleněny formou doplňujících paragrafů popisy a písemná dokumentace nejvýznačnějších událostí zvláštního druhu, jakými byla např. ztráta řádového benáteckého konventu nebo příprava, průběh a ozvuky blahořečení Jana Nepomuckého.

Méně podrobně a souhrnně, jen v hrubých datech jejich činnosti se zpravuje i o dalších hodnotářích (převorové, vikáři a děkanové kanonie), administrátorech fary u sv. Kříže a okrajověji, výčtem také o představitelích ostatních cyriaky dlouhodoběji spravovaných kolatur, popř. jiných významných osobách. Tyto informace jsou ale již součástí závěrečných úseků

⁵⁴ NK ČR, sign. VIII A 6. 37,5x26 cm, 103 popsaných fol. Zkráceně *Ossa Magnae Matris, Ossa; OMM*.

knihy, rozdělených pod hlavičku devíti paragrafů. V nich se nacházejí dále, pokud si vyžadovalo, tak i spolu s komentářem či výňatky z listin, přehledové soupisy fundací k záduší, četné údaje o nových oltářích a péči o starší oltáře, odkazy na autentiky k ostatkům světců chovaných v chrámu a dokumentace hrobek a zvonů. Poslední stránky jsou věnovány administraci farnosti sv. Kříže a později volně připojené správy bubenské oblasti, a sice u obou s uvedením poslušnosti tamních duchovních správců.

Hlavní nosnou ideou díla, které je stavěn jeho sepsáním a větší výpravností nad ostatní (grafická úprava, kolorování) památník, se rozumí nerozlučná spjatost členů řádu s jejich životním posláním, totiž službě liturgie v chrámu sv. Kříže a na dalších působištech, a to pod trvalou ochranou tolik uctívané Nebeské matky.

V úhrnu není přineseno velmi mnoho zásadních nových faktů, které by pozorný čtenář nenašel průběžně na jiných místech dřívějšího Rohnova díla (zvláště v Janus bifrons), ale jisté novum představuje už samo pojetí knihy a její rozvržení nikoli pouze podle chronologického, ale nadto a přednostně také strukturovaného předmětového principu. Text vykazuje vnitřně provázané a ucelené věcné uspořádání. Objevují se i odkazy na související výklad na jiných místech v téže knize nebo na citace dokumentů v dalších knihách souboru, zejména Bullariu.

Na příkladě této knihy je možno vůči rukopisům předchozím, s nimiž ji sdružuje značný obsahový překryv, ukázat viditelnou autorovu snahu po tématické obměně, která byla do určité míry odrazem dobové, ve své podstatě ještě ryze barokní a i do faktografické literatury promítnuté záliby v rozmanitosti forem a tvarů, nazírání téže věci z mnoha úhlů pohledu a vyjádření téhož podobnými, ale přeci různými slovy. Neméně byl ovšem autor veden praktickou potřebou co nejpřesněji a s nejsnadnější dohledatelností zpřístupnit důležité okruhy a předmětové skupiny dějin pražské řádové kanonie a popřípadě i dalších závislých církevněsprávních objektů.

Po formální stránce se kniha již na první pohled znatelně odlišuje od většiny ostatních rukopisů, neboť je zdůrazněn její pamětní účel a jistá exkluzivita. Má větší formát. Neobsahuje žádné supralibros či jiné označení na hřbetu vazby. Desky nebyly ani opatřeny spojením přeskou. Grafická úprava textu je výrazně pečlivější než například více užitkové než reprezentativní knihy zaměřené na evidenci řádového řeholnictva a personálního stavu konventu (Ortus et Occasus, Nekrologium). Vedle tmavého inkoustu, jímž je psána většina běžného textu, autor použil pro zvýraznění názvů kapitol fialové barvy. Různými odstíny fialové a červené barvy je také vyplněn tenký rámeček lemující každou stranu. Červeně je kolorována ořízka knihy. Zlatě a modrozeleně jsou zdobeny litery prvního slova v názvu knihy „OSSA“, kde vykreslené „O“ má podobu slunce se zlatými paprsky. Některé důležité údaje, klíčová slova i celé pasáže jsou zvýrazněny podtržením, což není sice neobvyklé ani u ostatních rukopisů ze sledované řady. Občasné postranní poznámky jsou skutečnými věcnými doplňky k textu a nikoli v tomto případě snad nadpisy pro snazší orientaci, lepší přehlednost. Text doprovází několik knižních maleb (iluminací), např. erbu probošta Jana Mendla ze Steinfelsu.

Přese vši pečlivost, celkově velmi úpravný vzhled rukopisu a každého jeho folia se nezdá setkáváme s opravami, vsuvkami i škrtky provedenými vždy touž písářskou rukou, tedy Rohnovou. Jde buďto o bezprostřední, někdy pouze formální stylistickou textovou úpravu, nebo dodatečnou opravu či upřesnění. Text zůstává stále úhledný, uvnitř jednotlivých kapitol však graficky začasté splývá v pouze velmi málo členěný tok. Různé probírané záležitosti oddělují jen sotva zřetelné odstupy. Zdánlivá kompaktnost textu nezakrývá při četbě dojem poněkud nesourodé tříšící faktů.

Z dalších vnějších rysů je patrná u této knihy příslušnost k celku nejnápadněji už ze samotné vazby, která obnáší touž ornamentální výzdobou jako další rukopisy, a která tedy také zřejmě pochází ze stejné knihvazačské dílny.

Souvislé a všestranné sepsání dějin svého řádu a kláštera podal Rohn ve dvou pracích se společným záhlavním titulem „Historia Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde“:

Historia Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia Beatorum Martyrum; in quatuor tractatus divisa, in primo agitur de S: Cleto Pontifice Martyre, in secundo de S: Quiriaci Patriarcha Hierosolymitano M., in tertio de ordine cruciferorum Italiae, in quarto de propagatione Ordine Crucigerorum de Poenitentia Beatorum Martyrum per Regna Boëmia, et Polonia, atque magnum ducatum Lituaniae ad bilancem Chronologiae examinata, ordinate disposita, et in locis dubiis elucidata per Joannem Carolum Rohn Boëmum Reichenbergensem, AA: LL.; et Philosophiae Magistrum, SS: Theologie Baccalaureū formatum, eiusdem ord. ad S: Crucem majorem Vetero:Pragae Canonicum Regularem, p.t. Archivarium e[tc]. Anno Domini M.DCC.LVI.⁵⁵ (Dějiny posvátného kanovnického řádu křižovníků s červeným srdcem od pokání blahoslavených mučedníků do čtyř traktátů rozdělené; v prvním se pojednává o sv. Klětu papeži mučedníku, v druhém o sv. Cyriaku patriarchovi jeruzalémském mučedníku, ve třetím o řádu křižovníků v Itálii, ve čtvrtém o rozšíření řádu křižovníků od pokání blažených mučedníků napříč královstvím českým a v Polsku a litevském velkovévodství, a zkoumané v časovém sledu, popořádku rozvržené a ve sporných místech osvětlené Janem Karlem Rohnem, Čechem libereckým, téhož řádu u sv. Kříže Většího v Praze řeholního kanovníka. L. P. 1756.) Text vykazuje autorovy vrcholné stylizační schopnosti. Knihu otevírá šestistránkový prolog s oslavnými slovy o Matce církvi a rozmanitosti v jednotě jejích institucí a obsahující dále zejména rozvinutou myšlenku příbuznosti vlastního řádu s řády rytířskými a ošetřovatelskými účastnými na křížových výpravách a, za použití zvláštního pramene,⁵⁶ se širším exkurzem o řádu německých rytířů. První tři části kodexu pojednávají obecně o starších dějinách řádu mimo české území, přičemž některá tvrzení jsou postavena na pouhých hypotézách.

Prvý oddíl se sedmi kapitolami obsahuje zčásti o dokumenty opřený a zčásti mytizovaný výklad o skutcích domnělého zakladatele prapůvodního křižovnického řádu. Na závěr jsou vyjmenovány písemné prameny související s posmrtnou oslavou světce (mj. Silvius Nonius a jeho „Collectio Conciliorum“ a Baroniovy anály). S důrazem vyplývá jakási nosná myšlenka, že křižovníci s červeným srdcem se hlásí k široké rodině křižovnických řádů, které měly údajně společné prvopočátky. Svatocyriacká problematika je reflektována zamyšlením nad legendární vírou o nalezení rukopisů se záznamem činů Judy Cyriaka a rozbořem verzí a útržků této legendy. Výklad provází řada pochybností. Z rozhodčích autorit se Rohn odvolává mimo jiné na úsudky Papierbrochovy, ale též s ním polemizuje. Použity jsou samozřejmě četné pomocné prameny, např. Jakoba de Voragine „Historie lombardská“. Cyriacké téma vyplňuje osm kapitol. Třetí traktát sestává z 26 kapitol. Velmi výběrově lze zmínit, že zvláštní poukaz zde připadá na vznik křižovnické kongregace za papeže Urbana II. roku 1095 a dále na zapojení řádu do válek proti albigenským, kteří vážně ohrožovali rozvoj řádové činnosti, rozšířené v době pontifikátu Inocence IV. kolem poloviny 13. století na území Francie. Vedle starších dějin italského působení křižovníků je popisována například též reformace křižovnických řádů v Itálii provedená postupně za papežů Klimenta VII., Pavla III. a Pia V.

Teprve poslední část knihy (fol. 76r-156v), rozdělená do 32 kapitol, se vztahuje k povolání řádu do Čech a do Polska a zabývá se jeho dalším rozšířením a zahuštěním sítě řádových konventů na vymezeném teritoriu. Rovněž je pojednáno rozsídlení řádu na Litvě, související domněle s christianizačním působením křižovníků v Livonsku. Ve výčtu mladších litevských reálií zaujímá významné místo přepis legendy o bl. Michaelu Gedrojčovi podle jejího původního vydání Janem z Trziana a libichovským proboštem Kryštofem roku 1605, opatřený Rohnovým komentářem (fol. 110r-116v).

Při tomto líčení je jen poněkud převládající měrou věnován zřetel českým poměrům, avšak šíří údajů a hloubkou jejich zpracování nejsou předčena dřívější specializovaná pojednání o dějinách pražské kanonie, zejména kniha *Ossa magnae Matris*, jejíž základní strukturace kapitol (včetně například samostatného pojednání o benáteckém konventu) se značně kopíruje.

Volně vložený list menšího formátu vypovídá o fundacích ke kostelu v 50. letech 18. století.

⁵⁵ NK ČR, sign. VII A 9. 40x27 cm, 156 původně nečíslovaných fol. Časté marginální poznámky. *Historia Ordinis (1756); HSC 1756.*

⁵⁶ *Respublica, sive status Regni Polonia, Lituaniae, Prussiae, Livoniae etc.*

Výprava knihy je provázena několika iluminacemi dokládajícími autorovu také kreslířskou dovednost. Zvláště vyniká znázornění postav křížovnických řeholníků v různých dějinných obdobích, naznačující vývoj řádového oděvu (v konečné podobě po úpravě provedené roku 1612 na fol. 122v-123r).

Poněkud odlišně je koncipována *Historia Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde Fratrum de Poenitentia, Beatorum Martyrum, Sanctae Mariae de Montorio de Urbe (:Roma:) Canonorum Regularium Sub Regula S. Augustini militantium, a prima Ecclesiae aetate repetita ex antiquis partim manuscriptis monumentis, partim Bullarum apostolicarum, et historiographorum auctoritatibus ad balancem rationis chronologicae accurate examinata, a multis etiam authorum antilogiis vindicata per P. Joannem Carolum Rohn (...) Anno Domini MDCCLXVIII. 1768.*⁵⁷ (Dějiny posvátného kanovnického řádu křížovníků s červeným srdcem bratří od pokání blahoslavených mučedníků, sv. Marie z Montorio ve Městě [Římě] kanovníků řeholních s řeholí sv. Augustina bojujících, zopakované od dob prvotní církve, zčásti na základě listin ve starých rukopisech, zčásti apoštolských bul a autorit historiků, v sledu časového počtu přesně prošetřené a rovněž za kritiky převzaté od mnohých předchozích autorů Janem Karlem Rohnem ... L.P. 1768). Autor znovu vykládá historii řádu cyriaků od prvopočátků jeho bájně i listinně doložené existence⁵⁸ a zpracované tematické okruhy jsou analogické k předešlé knize stejného zaměření. Horní hranice časového záběru této práce je však rozšířena o nejmladší údobí dvanácti, resp. čtrnácti let, které uplynuly od dokončení předešlé verze souborného zpracování řádových dějin. Pokud platilo u dřívější knihy *Historia Ordinis* uměřené a plynulé vřazení českých reálií do toku celkových dějin, pak nyní se těžiště výkladu vychyluje zřetelněji směrem k vnitřním dějinám pražského domu, s tím, že velmi výrazně je zastoupen právě úsek posledních let. Kniha přináší některá faktografická doplnění. Dílčí posuny v interpretaci však nastaly, zdá se, jen u některých mezníků raných, středověkých dějin řádu před jeho příchodem do Čech.

Členění je poněkud volnější, na nečíslované kapitoly. Nastal jistý posun v pracovní metodě a stylu podání látky. Na stránkách této knihy vyniká autorovo umění zkráceně vystihnout podstatné souvislosti. Slohové prostředky slouží věcnému a střízlivému podání látky. Přineseny jsou určité doplňky, poznámky a utřídění údajů. Plné doslovné citace se vyskytují vesměs pouze u listin klíčové důležitosti.

Pobělohorské české řádové poměry jsou zaznamenány počínaje fol. 93r s tématem restituce pražského konventu a dále probírány vesměs opět podle jednotlivých prepositur, nadepsaných i v názvech kapitol. Autor vědomě udržuje značný faktografický překryv se svými staršími knihami *Ossa magnae Matris* a *Historia Ordinis* (1756). České dějiny jsou nicméně pak nově dovedeny až do roku 1770. K tomuto a předchozímu roku se vztahuje i dodatkový text na vloženém listě papíru. Pro rámcové zachování chronologické výstavby jsou včleněny mezi pasáže věnované českému vývoji průběžně i kapitoly o postavení řádu v Polsku a na Litvě.

Kniha se stručným a dosti obecným názvem *Elenchus Historiae Crucigerorum cum Rubeo Corde de Poenitentia Beatorum Martyrum Canonorum regularium ad S. Crucem*

⁵⁷ NK ČR, sign. I A 37. 35x22 cm, 163 dodatečně čísl. fol. *Historia Ordinis* (1768); HSC 1768. Vazba značně opotřebovaná, užitkového rázu, nahnědlá, lepenkové desky s papírovým pokryvem. Titulní strana opatřena vlepenou rytinou ex libris knihovny sv. Kříže. Titul doplňuje na opačné straně listu citát, určité krédo převzaté z Bollandových „Acta Sanctorum“ (díl 1. měsíce února, kap. 2., fol. 15) o síle a důležitosti poznání skrytých ve starých listinách a výsadách. Za fol. 65 a 69 vloženy česky psané dokumenty ke středověkému vývoji, avšak pochybné pravosti. Úprava knihy je pečlivá, nicméně běžného, neslavnostního druhu, s podtrháváním nejdůležitějších informací.

⁵⁸ Dějiny se odvíjejí opět od zakladatelského činu papeže Anakleta. Jeho životopis obohacuje vstřebání poznatků z děl pokračovatelů Bollandových včetně dominikána Abrahama Bzovia, dále P. Prospera Stellarcia *Fundamina, et Regula omnium Ordinum Monasticorum, et Militarium*, Paula Morigia *Historiae Religiorum*, různých sborníků kanonických práv a řady dalších pramenů.

*Maiorem Vetero-Pragae*⁵⁹ (Elench historie křižovníků s červeným srdcem od pokání blahoslavených mučedníků řeholních kanovníků u sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském) se již po formální stránce poněkud vymyká ze souboru ostatních rukopisů. Z Rohnova díla o dějinách mateřského řádu a kláštera je jedinou knihou psanou převážně německy. Nejedná se snad o pomůcku, jež by reflektovala strukturu a ukládací pořádek spisových fondů, tedy „elench“ v později užívaném označení pro pomocnou knihu registraturní. Jde o jistý výběr podstatných faktů a momentů ozřejmujících majetkové a právní postavení řádu cyriaků v Čechách od nejstarších dob až do roku 1773. Kniha je dokladem, že řádovými dějinami se Rohn zabíral i po odstupu z místa archiváře během doby výkonu děkanské funkce (1770-73).

Podobně jako u ostatních Rohnových děl, která líčí běh dějin cyriackého řádu, nechybí ani zde exkurz o vzniku a počátcích řádu a jeho mimoitalském středověkém rozšíření zejména v Livonsku. Jde nezřídka patrně o účelové kombinace a někdy poněkud vágní úsudky učiněné na základě rozmanitých přejatých narativních a pouze menšinově spolehlivých listinných pramenů. Teprve navazující text, rozdělený do zhruba desítky dílčích kapitol, probírá české poměry. Začleněny jsou opisy a výpisy z listin a zkrácenější citace většinou z latinských, méně německých a českojazyčných pramenů.⁶⁰ Zvláštní pozornost je věnována mimo jiné okolnostem beatifikace Jana Nepomuckého (fol. 32v-37v).

Podané úryvky z různých knih a kronik a opisy z listin a listů světských a církevních činitelů se střídají s Rohnovým vlastním, někdy úvahovým textem. Místy se vyskytují průvozi odkazy na tištěnou starší kronikářskou i aktuálnější dějepisnou literaturu. Osudům svatokřížského konventu v 17. a 18. století se věnují převážně střední partie knihy.

Současnému zaměření knihy na kompletní zachycení teritoriálního rozšíření celého řádu odpovídá i závěrečný sled kapitol, jenž tvoří více než čtvrtinu veškerého textu, věnovaný zprávám o mimopražských řádových domech v Čechách a poměrně podrobně pak také o kanoniích v Polsku a na Litvě. Dějiny pražského konventu jsou tak postaveny do širšího rámce dějin celého řádu a zakotveny do milníků vnějších dějin, politického a církevního vývoje.

Na začátek knihy byla, patrně vzápětí po dopsání hlavního textu, vevázána složka o čtyřech listech s latinským textem téhož autora, jejíž nadpis dal pojmenování celému dílu. Tento krátký úvodní text tvoří heslovitý výčet zlomových událostí v dějinách řádu od jeho vzniku až po restauraci pražského řádového sídla v roce 1628, resp. po rok 1672 (kdy řád přešel pod přímou arcibiskupskou jurisdikci), a to opět s důrazem především na územní rozšíření a základní majetkovou držbu.

Třebaže v incipitu knihy není uvedena datace vzniku tohoto rukopisu, je z časové hranice obsažených údajů nepochybné, že při psaní Elenchu Historie se Rohn mohl opírat již o předchozí celistvý výklad cyriackých dějin v obou svých knihách *Historia Ordinis*, jichž Elench ovšem není pouhým upraveným a zkráceným překladem, nýbrž svébytným doplněním. Text je shrnutím dosavadních znalostí a zároveň vrcholem studia řádových dějin.

Elench Historiae mohl sloužit jako pomocná kniha určená k rychlé orientaci v řádových dějinách pro méně důkladně obeznámené osoby a zájemce z řad vlastního konventu, například pro nově přijaté akademicky vzdělané členy řádu pocházející z vážených rodin, pro zvolené vyšší hodnostáře řádu, s jejichž funkcemi byla spojena i náročná společenská reprezentace celé komunity, nebo pro osoby pověřené určitým diplomatickým posláním jako poučení o záležitostech souvisejících s jejich úkolem.

Pomýšleno mohlo být snad i na případnou občasnou potřebu zápůjčky dokumentu mapujícího řádové dějiny mimo klášter (spřízněným či nadřízeným institucím, váženým osobám, zvláštním příznivcům řádu), třebaže u knih převážně interního rázu a konkrétně u

⁵⁹ NK ČR, sign. XV E 3. 37,5x22,5 cm (počáteční 4 listy mají na délku menší rozměr), foliace dodatečná, tužkou – 103 fol. (popsána všechna). Vazba nepůvodní, desky potaženy tmavě hnědou kůží. Autor jménem neuveden, nepochybně však autograf J. K. Rohna. Knihu eviduje pod č. 385 soupis FERDINANDA TADRY, *Manuscripta Germanica. Deutsche Handschriften for. XVI.* (NK, sign. XVI B 37, ms.). V textu uvádím zkráceně jako *Elench Historie*, v poznámkách *EHC*.

⁶⁰ Na čelném místě k pobělohorským dějinám konventu nesměl chybět opis základního panovnického privilegia řádu z 12. 2. 1628 a na prosbu probošta cyriaků jeho následné arcibiskupské potvrzení.

tohoto spíše zběžně a hned načisto psaného rukopisu, v němž nejsou ani škrty a textové opravy vzácností, lze podobné posláním uvažovat jen jako vedlejší. S určitou pravděpodobností mohlo spolupůsobit při založení této poměrně útlé a snadno přenosné knihy záměr vyhotovit určitý náhradní, záložní zdroj zásadních historických informací pro nepředvídatelné újmy domácího archivu a jeho knih. Z upřednostnění německého jazyka pro napsání této knihy připadá, že tato řeč byla při vši jazykové výbavě přece jen asi nejpohotovějším Rohnovým výrazovým prostředkem.

Po ukončeném seznámení s knižními jednotlivinami po stránce významové a funkční vnitřně bohatě provázaného archivního celku je patrné, že většina Rohnových převážně latinsky psaných archivních knih včetně knih čistě kopiářových nese také řadu příbuzných vnitřních i vnějších znaků. K vnější podobě možno učinit ještě krátký dovětek.

Zmíněno bylo užití písmo, druhově rozdílné u latinských oproti německým spolu s českými pasážemi (písmo humanistické x novogotická kurziva). Nabývalo v závislosti na povaze sdělovaných informací a charakteru písařské činnosti (opis originální písemnosti a kvalita jejího písma, výtah z těchto písemností, přímá stylizace svých poznatků, přepis vlastních poznámek ad. přípravného materiálu) a předem zvoleném rozvržení knih, ale pak také i s přibývajícím věkem autora a tolikou prací vypsanou rukou, velmi precizních až kaligrafických, jindy však poněkud zběžnějších forem. Vesměs drobné odchylky a nikoli zásadně odlišné výkyvy v podobách písma vznikaly během dlouhé řady let a dotkly se sklonu a rychlosti tahů a spojení liter ve slově, ne základního způsobu grafického vyjádření. Celkově lze Rohnovo písmo hodnotit jako ustálené, pravidelné, vyrovnané a souměrné.

Připomenut byl již také shodný či podobný vytlačený motiv dekorace vnějších desek (barokní rámová kompozice má uprostřed zlatistou barvou zvýrazněný řádový znak, srdce s vyrůstajícím křížem) a provedení vazby v světlé kůži. V tomto ohledu se vymyká celku pouze výprava zběžnější dějinného svodu knihou Elenchu Historie, řádových konstitucí, nekrologia a mladší verze knihy Historia Ordinis.

Vyskytuje se podobná úprava, povětšinou pouze velmi střídavá zdobnost, omezená často jen na orámování textové plochy stránky jednoduchou nebo dvojitou čarou. Text je psán černým nebo do hnědých odstínů přecházejícím inkoustem, někdy časem poněkud vybledlým. Pouze u některých knih s ohledem na vážnost jejich obsahu ve zvoleném pojetí a snad i s nevyjádřeným účelem reprezentativnosti těchto děl bylo použito barev pro zvýraznění písma (zvláště nadpisy) a pro dekoraci. Jednotné, pravidelné a dobře čitelné písmo jen místy a ve zralém autorově věku nabývá poněkud zběžnějšího, ovšem jen o stupeň méně dbalého charakteru. Téměř všechny pasáže v knihách vzbuzují dojem velmi ústrojného, pečlivě provedeného textu. Z grafické podoby textu je zároveň zcela zřejmý primárně užitkový charakter celého souboru rukopisů. V určitých situacích nicméně daný celek mohl jistě dosti obstojně plnit též reprezentativní funkci a být předkládán k nahlédnutí třeba i těm nejvzácnějším návštěvám, které kdy zavítaly do cyriacké knihovny a přilehlého archivu.

Různý stupeň zdobnosti odlišuje užitkovější knihy (např. členská matrika) od výstavnějších kodexů týkajících se obecně závažných záležitostí celořádových nebo pro pražský řádový dům. Výpravností vynikají rukopisy Ossa Magnae Matris a první kniha Historia Ordinis (1756). Dekorativnost, byť uměřená a neokázalá, jim dodává osobitější ráz a podtrhuje autorův vkus a grafickou dovednost.

Archiváři se podařilo velmi úspěšně realizovat svůj profesní závazek. Nejenže zvládl zpracovat velký objem uložených a nadále stále rychle přibývajících písemností, nespouštěl ze zřetele však ani uživatelskou stránku. Opatřil své praktické archivní dílo vlastně až podnes poměrně snadným systémem vyhledávání základních tematických skupin a skupin diplomatického materiálu. A vlastnoručně sepsanému celku archivních knih při tom vtiskl značnou měrou pečť stylové a stylistické jednoty, za současného obsažení maxima informací. Udržel doposledka věcnou textovou provázanost jednotlivých knih, přičemž připojil četné dobře patrné odkazy na související informace na jiných místech téže i ostatních knih. V prostředí

řeholních institucí fond cyriackého archivu patřil kolem poloviny 18. století a ještě dobře začátkem 70. let jistě k těm nejvýznamněji vedeným.

Zdroje Rohnovy práce na řádových dějinách

Rohnovo dílo o dějinách konventu a chrámu sv. Kříže představuje mimořádně bohatý, jedinečný pramen dovolující poznat rozličné složky fungování cyriacké kanonie, ale také z jisté části i vzdělanostní zázemí a pracovní postupy svého tvůrce. Význam tohoto díla nikterak neumenšuje ona skutečnost, že převážná část textu příslušných rukopisných archivních knih je pro blíže studované období již ze své podstaty druhotným, nezřídka doslovně převzatým pramenem – ať již z původních písemností klášterního archivu, případně archivu polského řádového generalátu, či z různých vnějších zdrojů. Uceleným sepsáním historie svého řádu, do něhož začlenil bohatou listinnou dokumentaci, řádový historik však totiž zároveň bezděčně zachoval příštím generacím doklad s vysokou vypovídací hodnotou o struktuře jím spravovaného archivního fondu. Složení archivu kanonie cyriaků lze pro dobu působnosti Jana Karla Rohna takřka beze zbytku rekonstruovat.

K sepsání dějin svého mateřského kláštera v období po roce 1628 poskytly P. Rohnovi většinu potřebných údajů při vytrvalém studiu pohodlně písemnosti vlastního řádového archivu staroměstské kanonie cyriaků. Zatímco o originální listiny středověkého archivu vzniklého během předchozích fází cyriacké působnosti u kostela sv. Kříže se vinou jejich rozsáhlých dřívějších ztrát nemohl zdaleka plně opřít, a bylo mu proto nezbytné shledávat někdy i základní historické údaje pomocí opisů a výpisů z úředních knih církevních i světských institucí⁶¹ a na základě kronikářských zpráv jiných autorů, pro léta 1628-1729 a mladší tvoří druhotně převzaté dokumenty pouze doplněk hlavních pramenů, jež byly nedílnou součástí domácího řádového archivu.

Část do Polska kdysi přinesených písemností někdejšího pozdně středověkého řádového archivu, resp. seskupení písemností, s nemalou pravděpodobností po roce 1628 úmyslně zůstala uložena v Krakově jako garance zachovy zdrojů historické paměti do budoucna pro případ opětné nepředložené újmy pražského archivu. Trvalé přechovávání dokumentů k českému vývoji v krakovském archivu se však proti očekávání ukázalo v dlouhodobějším výhledu nepříliš šťastným činem.⁶²

Podle Rohnova údaje se nacházelo ke konci 17. století v krakovském konventu nejméně jedno zřejmě souhrnnější, cenné dílo k nejstarším dějinám pražské kanonie. Manuskript „in quo nomina antiquissimorum praepositorum sancte Crucis consignata fuerint“ byl nabízen do vlastnictví polskými řádovými příslušníky s nástupem funkce nově zvolenému generálnímu převoru českého původu Kryšpínu Kopidlenskému (1684), který však tento dar odmítl. Kniha zůstala nadále součástí krakovského archivu, osudově postiženého ničivým požárem roku 1724, takže Rohn nemohl tento pramen již získat ani se o jeho obsahu dopátrat bližších zpráv. Ať se

⁶¹ První vážná ztráta pro pražský cyriacký archiv nastala zřejmě již za husitských bouří v roce 1420. Při pozdější evakuaci konventu u sv. Kříže v létě roku 1470 byla zachráněna a převezena do krakovského útočiště pražských cyriaků zcela přesně neurčitá, ale pro řád patrně eminentně důležitá část archivních dokumentů. Záchovu některých nejpodstatnějších privilegií české řádové větve dokládala potvrzení (vidimáty) listin u jejich vydavatelů, resp. veřejných notářů, která si nechal řád posléze, vesměs v 17. století pořídit v Krakově.

⁶² Když roku 1692 došlo pro neshody k polsko-české řádové rozluce, byl zřejmě ponechán stávající status vlastnictví archivních dokumentů mezi pražským a krakovským konventem. Veškeré vzájemné kontakty však napotom nebyly definitivně přetrhány. Rohn pravděpodobně vstupoval v pracovní styk s osobami opatrujícími historickou paměť v krakovském středisku.

ponechají stranou možné dohady, zda se nejednalo snad spíše o pramen dávné polské provenience vzniklý na základě poznatků vzešlých z bývalých vnitřních řádových kontaktů, faktem zůstává, že Rohnova základna původních středověkých řádových pramenů vykazovala velmi citelné trhliny.

Nemožnost využívat historických písemností krakovského řádového archivu byla pražským archivářem patrně s lítostí nesena i pokud šlo o vypsání novověkých dějin po roce 1628. Sklízely se tak stále trpce plody vrtkavosti a nedůslednosti minulých generací řádového představenstva v otázce péče a zpracování centrálního řádového archivu a návazně i lokálních písemností jednotlivých konventů. Na celořádové úrovni zřejmě nikdy nebyl vytvořen systém pružné záložní evidence důležitých historických údajů pro případ zásahu písemností živelní pohromou, vřavou válek, apod.

Na předchozí novověké v Čechách po roce 1628 vzniklé řádové dějepisné záznamy, kterých bylo ostatně poskrovnu, mohl navázat jen velice volně. A neposloužily mu v žádném ohledu ani jako následováníhodný model práce s řádovým archivem. To platí zejména o zápiscích, tzv. *Notulae*⁶³ řádového kolegy Benedikta Josefa Pretlíka, jejichž doslovnému převzetí se Rohn očividně zdráhal. Tyto záznamy přijímal s jistou rezervou a vždy se zjevně snažil, jak jen bylo možno, ověřovat správnost údajů přímo v konkrétních pramenech. Nicméně samozřejmě s řádovým kolegou ThDr. Pretlíkem, o sedm let věku a dvanáct let řádové služby starším pamětníkem a v pokročilejší fázi života vysokým hodnostářem kapituly u sv. Kříže, jistě nebylo Rohnovi zatěžko, aby konzultoval svou práci a případné nejasnosti nebo nepřiliš dostatečně popsané okolnosti v *Notulae*, tomto často až příliš stručném, vskutku jak praví název „lakonickém“ textu. Rohn při svém hlubokém badatelském ponoru do dějin řádu a souvisejícího společenského dění mnohokrát rozvedl, doplnil a upřesnil výroky obsažené v *Notulae*, aniž by otevřeně vyslovoval polemiku s jejich jinak úctyhodným autorem, jehož vědecká a společenská aktivita ovšem ležela přece poněkud stranou čistě dějepisné práci.

Rohnovi mohly být na vyžádání k dispozici určité další pamětní a neoficiální evidenční záznamy, jež byly z různého titulu v domovské kanonii vedeny, avšak nepatřily přímo jejímu archivu, neboť jejich vypracování nespádalo do kompetence archiváře a nevyrůstaly ani organicky z úřední aktivity cyriacké kanonie. Vedle různých pramenů osobní povahy (deníky některých spolubratřů, jejich zčásti i soukromá korespondence) je tímto dále myšlena především pamětní Kniha náboženského bratrstva sv. Apolónie při kostele sv. Kříže, případně i další knihy (členská matrika – album, pomocné účetní zápisy) a listiny této konfraternity. Ve své době počínaje rokem 1628, resp. stále i v době Rohnovy archivářské činnosti se jednalo o živý pramen, který patrně nebyl ještě ukládán do archivu, jelikož měl být pohotově k ruce z řádového členstva delegovanému vedoucímu konfraternity a pověřenému písaři, a vůbec konečná příslušnost této knihy do řádového archivu nebyla zdaleka určitou vzhledem k organizační svébytnosti a volnosti napojení apoloniánského bratrstva na cyriackou kanonii.

Ke zvláštnímu okruhu pramenů vznikajících v kanonii sv. Kříže mimo řádový archiv a přece zachycujících náplň důležité veřejné funkce řeholního společenství náležela řada církevních matrik spravované místní farností. Nestálo v zájmu řádového archiváře tento evidenční pramen nějakým způsobem systematicky zpracovat, vést statistiku počtu narozených, nejčastějších jmen dávaných rodiči svým potomkům, zkoumat sňatkovost uvnitř skupiny obyvatel farnosti, atp. Matriční záznamy pořizované řádovým administrátorem farnosti byly zřejmě považovány z hlediska řádových dějin za vedlejší, nanejvýše doplňkový pramen ke kmenové archivní struktuře. Využitelnost matrik přicházela v úvahu při zvýšené pozornosti, již se dostávalo ze strany archiváře obyvatelstvu a nemovitostem v bezprostředním sousedství areálu kanonie. Sledovány byly zvláště změny v okolním domovním vlastnictví. Výběrově byly čerpány pravděpodobně právě z matrik dále také pozoruhodné až kuriozní zprávy, jako například o dosažení životní dlouholetosti jistě obyvatelky farnosti. Vzhledem k tomu, že citace této pramenné kategorie se výslovně neobjevují, je možno na jejich použití spíše usuzovat, než definitivně tvrdit jejich pravidelné využití a plánovité začlenění do textu.

⁶³ *Notulae de ecclesia Sanctae Crucis Maioris Vetero Pragae, simplici laconismo ex diversis notationibus desumptae* budou pojednány dále v úseku věnovaném Knize zápisů záduší kostela sv. Kříže.

Do kategorie písemností, jejichž vedení vyplývalo z úkolů farní administrace a příležitostně mohly obdobným způsobem jako matriky vydat klášternímu dějepisci některé upřesňující údaje i o činnosti, společenských stycích a pracovním vytížení řeholní komunity, patřily dále například křestní, oddací či úmrtní listy vystavované zpravidla proboštem konventu. S pokrokem úřední a archivně dokumentační praxe v kanceláři cyriacké kanonie, nejpozději pro dobu první čtvrtiny 18. století, je pravděpodobné souběžné záložní registrování těchto písemností formou opisů.

Rohnovi byla k náhledu také matrika řádem spravované bubenské farnosti, z níž si mohl ověřovat a ujasňovat okolnosti personálních výměn ve vedení této jednotky.

Jeden a tentýž pramen se nezřídka objevuje zapracován na různých místech ve vícero Rohnových dějepisných knih v onom a zase jiném kontextu, plném či zkráceném podání, vždy přiměřeně ke konkrétnímu užšímu tematickému zaměření té které knihy.

Základní znalost o typech písemností obsažených kdysi v archivu kanonie cyriaků lze získat, aniž by bylo nutno postupovat cestou rozboru veškerých děl ze skupiny Rohnových archivních knih. Většina rozmanitých písemností byla integrována totiž jednotlivými svazky široce, obecně a detailně rozvrženého díla Janus bifrons, které tak ze všech knih někdejšího řádového archivu nejlépe podává obraz o širokém spektru pramenů, jež klášternímu dějepisci sloužily za podklad k sepsání jeho archivních a částečně i mimoarchivních děl. Proto byla tato kniha vybrána jako výchozí informační základna pro zjištění a klasifikaci pramenných zdrojů Rohnova řádovědějepisného díla.

Přehled o složení archivu poskytuje totiž především studium knihy Janus bifrons, díla značně širokého tematického rozpětí, a integrujícího tudíž ve svém textu velmi pestrou škálu dokumentů, z nichž mnohé se nalézají v plném či zkráceném znění i v ostatních archivních knihách od stejného autora.

Z díla Janus bifrons (1. díl a část 2. dílu, jež zachycují dějiny do roku 1729) je zřejmé, že v cyriackém archivu se nalézalo velké množství písemností charakteru příjemeckého, kopie písemností vydaných kanonií cyriaků a četné písemnosti interního rázu dokládající mimo jiné systém řádové organizace, vzájemné kontakty pražského konventu s řádovým centrem i s ostatními řádovými domy, různé aktivity směrem k prohloubení religiozity obyvatelstva a také širší působnost v církevní správě.

V knize Janus byly použity listiny vydané na jméno cyriackého řádu a konventu sv. Kříže světskými a církevními institucemi i četnými soukromými osobami. Velkou pozornost při tom věnoval klášterní dějepisec zákonitě písemnostem papežské a panovnické kanceláře, jež dokládaly statut řádu uvnitř církve, jeho postavení a funkci ve společnosti a základní majetkoprávní zajištění.

Dokument základního významu představovaly papežské buly a privilegia, přičemž maximální pozornost byla věnována jak soudobým, starším novověkým, tak i středověkým listinám.

Nejdůležitější středověké papežské písemnosti se snažil Rohn podchytit co možná nejúplněji nejen z pamětního kronikářského zájmu, ale i pro jejich praktický podpůrný význam v případných opětovných snahách o restituci majetku a bývalých práv ke klášterům a farám ve venkovských oblastech. Z majetkoprávního hlediska zaujímal mezi středověkými papežskými listinami pro řád cyriaků čelné místo ochranné privilegium Bonifáce VIII. z roku 1295 s podrobným výčtem veškerého majetku řádu ve všech zemích jeho rozšíření. Toto privilegium se dočkalo v novověku papežského potvrzení Juliem II. (28. 5. 1507) a bylo potom i notářsky ověřováno. Sluší se dodat, že ověření důležitých listin vnitrořádové nebo vnější provenience formou notářských instrumentů obsahujících zpravidla vidimus bylo cyriaky pořizováno nezřídka i u řady dalších podstaných záležitostí dříve v novověku udáлых, ba i soudobých.

K nemnohým výsadám a privilegiím uděleným papežskou kurií v letech 1628-1729 patřilo kupříkladu odpustkové privilegium z roku 1698 opravňující udílet po čas oktávu

Nalezení sv. Kříže poutníkům v chrámu sv. Kříže plnomocné odpustky. V 17. a 18. století byly mezi kuriálními dokumenty vystavenými pro klášter sv. Kříže četněji zastoupena papežská breve (v rozličných záležitostech, např. zvláštní breve z roku 1726 uznávající a potvrzující založení konfraternity sv. Apolónie, svým druhem aprobační listina), konfirmační listiny (potvrzení do funkce probošta, apod.) a dále například písemnosti typu oltářních autentik pro kostel sv. Kříže, obohacující kultovní náplň činnosti cyriaků. Mezi výnosy a dekrety apoštolské komory v Římě se vztahem k pražské kanonii cyriaků se počítala zejména zmíněná odpustková privilegia. Apoštolskou komorou v Římě byly rovněž tištěny dekrety Zvláštní kongregace ritů (Congregatio rituum specialis) s širší platností, z nichž některé měla cyriacká kanonie k dispozici, hlavně pokud se týkalo příprav kanonizace Jana Nepomuckého (1628).

Okruh nabytých písemností vydaných vrcholnými sbory vedení katolické církve významně doplňovaly koncilní dekrety. Pozornost archiváře se obracela zejména k příslušným pasážím upravujícím podmínky řádového komunitního života a metody pastorační péče, včetně rostoucího počtu administrativních náležitostí. Zvláště často přicházela u Rohna odvolání na závěry tridentského koncilu. Literou některých koncilních ustanovení byl vystaven závazný podnět k dodatkům a úpravám řádových konstitucí. Příbuznou, ovšem samostatnou pramenovou kategorií vedle toho tvořily některé konfirmace řádových konstitucí.⁶⁴

Ze strany panovníka představoval základní dokument vytyčující výchozí podmínky pobělohorské existence konventu sv. Kříže císařský dekret z 5. ledna 1628 ukládající pražské staroměstské obci, jejímu rychtáři a pražskému arcibiskupství uznání nového řádu a navrácení všech práv, a následně slavnostní majestát formulovaný obecněji.⁶⁵ Do kategorie písemností vydaných panovníkem za účelem ochrany a podpory řádu patří mimo jiné patent na finanční sbírku pro kostel opravňující cyriacké řeholníky veřejně žádat o almužny (otevřený list, tzv. žebravý patent, z 8. 5. 1649).

Panovnických dekretů v méně zásadních věcech byla pak v letech 1628-1729 na adresu konventu sv. Kříže vystavena celá řada. Panovník zasahoval do různých oblastí řádové činnosti včetně soužití řádu s městem, přímo i prostřednictvím direktiv místodržitelství, a vstupoval i do vztahu řádu s arcibiskupstvím. Upravovány byly často konkrétní sporné právní poměry se světským prostředím (rozhodnutí odvolání u majetkových pří). Průběžně kanonie přijímala také různé panovnické výnosy a nařízení, jež se svým obsahem dotýkaly této instituce ne jako hlavního adresáta, nýbrž jen vedlejšíkově či zprostředkovaně.

Do panovnické kanceláře naopak směřovaly opakovaně žádosti a supliky probošta cyriaků v různých záležitostech. Z titulu nejvyšší instance pak panovník rozhodl a jeho vůli se dostalo listinného vyjádření několikrát v případě sporů kláštera se soukromými osobami (např. o nadace ze zádušních odkazů), s židovskou komunitou, ale i s městskou radou.

Stále narůstající počet dokumentů plynul z úředního styku s pražským arcibiskupstvím, které od času vypuknutí otevřené roztržky pražského konventu s krakovským řádovým centrem (1672) zasahovalo častěji a častěji do záležitostí tohoto konventu a od data dokonání rozluky obou řádových domů (1691) se obracelo oficiálně vůči staroměstským cyriakům jako skutečný, přímý a bezprostřední nadřízený orgán církevní správy. Nicméně pražský ordinariát byl už od samých počátků řádového působení v pobělohorské Praze s kanonií u sv. Kříže v trvalém písemném kontaktu. Ve vzájemném úředním vztahu s řádem arcibiskupství při tom zdaleka převážně vystupovalo v postavení vydavatele listin a listů.

Z arcibiskupské kanceláře přicházela sdělení informativního charakteru, pokyny upravující výkon farní správy, instrukce, různá oprávnění, ovšem i jednoznačné výnosy,

⁶⁴ Řádovým konstitucím se dostalo opakovaného stvrzení. V 17. stol. nejprve roku 1610 apoštolským nunciem v Polsku, hr. Františkem Simonetou, a dále římskou kongregací kardinálů po vyslyšení poselstva jednajícího v Římě z příkazu generálního převora řádu Albina Zuchowského (1612). *Bul*, fol. 34.

⁶⁵ Věc samozřejmě prošla řízením České dvorské kanceláře. Viz NA: *Česká dvorská kancelář (1293) 1523 – 1749. Inventář*, Josef Kolmann – Karel Beránek, Praha 1966, inv. č. 695.

nařízení, direktivy. Mezi konkrétní typy písemností obdržených od arcibiskupské kanceláře a vystavených z vlastní iniciativy arcibiskupstvím, završující však začasté řízení, v němž příjemce minimálně jako jedna z účastných stran, ba někdy jako činitel vystavující hlavní podnět figuroval, patřily: mandáty (např. ve věci znovuuvedení cyriaků ke konventnímu a farnímu kostelu v Benátkách n. Jiz. - Nových Benátkách, 1629), dekrety (povolení k finanční sbírce, 1670; zmocnění kázat o větších svátcích v německém jazyce, 1704, atd.), confirmace (farních práv spojená s prezentací cyriackého benátského převora k faře v Předměřicích nad Jizerou, 1629; založení bratrstva sv. Apolonie při kostele sv. Kříže, 1727; důležitá potvrzení zvoleného probošta do funkce, pravidelně od roku 1664, popř. i dekrety umožňující přistoupení k proboštské volbě). Ojedinělý druh diplomatického pořízení představoval list přijetí cyriackého konventu pod jurisdikci pražského metropolity (1691). Dále spadaly do této kategorie různé poselací listy, jimiž bylo požadováno mimo jiné vyhotovení soupisů statistické povahy (a to i vzhledem k vlastnímu řeholnímu domu, jako byla majetková přiznání, soupisy fundací pro kostel, patrně též inventáře chrámového vybavení), či relace o stavu farnosti. Požadován byl mj. k roku 1635 výkaz o konvertitech na katolickou víru, nebo například roku 1716 zodpovídal probošt dotaz na místní kořeny a současné projevy úcty k Janu Nepomuckému. Konzistoriální nařízení a dekrety bývaly opatřeny průvodními listy.

Četné úřední dokumenty vystavila v různých etapách nadřízená církevní instance na jméno jednotlivých řeholníků v rámci běžného správního řízení za účelem například dočasného obsazení farních obvodů (licence pro farní administraci a její obnovování, různé dekrety), nebo jako příležitostné zásahy do fungování kanonie a mimořádná opatření (soudní verdikty a nařízení metropolitní konzistoře u případu individuálního disciplinárního pochybení, předběžná rozhodnutí, procedurální nařízení).

Arcibiskupská kancelář mimo produkty výkonu agendy, které odrážely v užším smyslu vlastní kompetence své instituce, vystavovala s určením pro článek církevní správy na základní úrovni, jakým byl i cyriacký konvent, ze zodpovědnosti k církevnímu vedení a panovníckému majestátu průběžně četné další dokumenty. Postupovala a zprostředkovávala některé písemnosti obecné platnosti vzešlé z vysokých a centrálních církevních míst (nunciatura, papežské kurie), potvrzovala důležité výnosy z dvorské kanceláře ve věcech konventu cyriaků, ale také panovnícké listiny dotýkající se podmínek církevní činnosti, jelikož panovník sobě trvale a rostoucí měrou osoboval zásahy do církevní sféry (*iura circa sacra*).

Ke konzistoři odesíl řád v odpověď na obdržené výzvy rozličné relace, výkazy, přiznání (majetkové, seznamy fundací, stav pastorace farnosti, k výskytu hereze, apod.) a žádosti a suppliky (udělení a potvrzení do farních beneficií, svolení k volbě nového probošta, má-li být uveden příklad). Objem písemných úředních kontaktů mezi oběma místy se rozšiřoval po roce 1672, kdy arcibiskup převzal přímý patronát nad staroměstským řádovým domem.

Řádový historik byl pro současnou dobu dobře obeznámen se strukturou arcidiécezního archivu. Poznamenává kupř. provedení zápisu dotyčného fundací k záduší světským knězem do konzistoriální knihy nálezů a majetkových převodů (*liber sententiarum et transactionum, lib. B*).⁶⁶

Nezanedbatelnou součástí archivu kanonie u sv. Kříže tvořily také písemnosti od nižších orgánů církevní správy a útvarů stojících hodnotně přibližně na stejné úrovni k cyriacké instituci – ať již vyhotovené přímo na adresu cyriaků, nebo související šířeji s jejich činností (a potom někdy přítomné jen v opisech). Patří sem mj. korespondence a úřední listy dokládající koordinaci liturgické služby a sousedské soužití s řádem milosrdných (konání procesí ve farnosti, apod.). Na tomto místě lze jmenovat ještě například pamětní zápis mladoboleslavského děkana o obnově patronátních práv cyriaků k novobenátskému kostelu vepsaný do stránek misálu tamního kostela (1629).

⁶⁶ K roku 1709, ratifikace smlouvy k tschedikově fundaci. *OMM*, fol. CXCIr.

Velké procento písemných dokumentů v cyriackém archivu, i když přece jen menší nežli se počítalo v konečném úhrnu písemností církevní provenience, zaujímaly listiny a listy adresované řádu různými světskými institucemi. Zmíněny již byly písemnosti z panovnické kanceláře. Dále patřily do této široké skupiny na čelném místě dekrety úřadu místodržících (např. v záležitostech majetkových restitucí). Přijímány byly missivy s funkcí informativní, ale též nařizovací. Pro příklad může být uveden požadavek specifikace majetkové podstaty benátského konventu z 8. 4. 1641 s úkolem zaslání dvorské komoře. Naopak směrem k místodržitelství úřadu podával konvent mj. stížnosti na postupy a údajné neoprávněné nároky městské rady.

Poměrně pestrá, celkovým počtem však jistě výrazně nižší než listiny a listy od ústředních orgánů světské správy, byla také skladba písemností vydaných na adresu řádu staroměstskou radní kanceláří a subdelegovanými úřady městské rady (zvláště šestipanský úřad). U radních písemností se jevil značný rozptýl co do jejich právní závaznosti. Obsažena byla nařízení, rozhodnutí, výměry, posudky, vyrozumění i prostá sdělení. Nejčastější formu písemného kontaktu tvořily misivy. Z konkrétních jednotlivin, kterých se počítalo na desítky, lze jmenovat např. závazek (obligatio) daný staroměstským magistrátem v záležitosti splacení dlužné částky kanonii cyriaků, totiž finančního základu vyměřeného dvorskou kanceláří jako potřebný kapitál do začátku obnovené činnosti řádu.

Korespondence konventu s pražskou radniční kanceláří se stávala postupem doby čím dále plynulejší.

Ve věcech místně vykonávané farní správy byl po čas první poloviny 17. století udržován též písemný kontakt s benátskou městskou radou i obcí města Solnice.

Velmi rozsáhlé (zhruba tři čtvrtiny textu knihy Janus) je diplomatické zachycení vnitřních řádových dějin na podkladě písemností vzešlých z vlastní úřední činnosti v záležitostech vnitřní řádové správy a samosprávy. Jak již Rohn konstatuje ve svém heslovitém zadání pokynů archiváři kanonie u kostela sv. Kříže v úvodu ke knize Index universalis archivii, v knize Janus bifrons měly zaujímat prvořadé místo věci „aktů a agendy“, které vycházely z rozhodnutí řádových řídicích orgánů a interně upravovaly mnohotvárné zaměření činnosti řádového členstva a poměry v kanonii. K takovýmto dokumentům náležely především aktové záznamy ze zasedání domácí kapituly konventu, do nichž byla zpravidla pojata i zpráva o nové, resp. potvrzující volbě do funkce probošta. Pokud došlo k úmrtí představeného v průběhu tříletého mezidobí dvou kapitul, potom byla vedena samostatná písemná aktová pořízení z nastalé časnější volby nového probošta. Do související pramenné kategorie spadají reference řádových funkcionářů (často definitorů) u konání kapitul či vypracované za jiným účelem.

Z kontaktů s řádovým vedením pocházely jednotlivým řádovým konventům rozesílané výnosy a přinejmenším výběrově i protokoly ze zasedání generálních kapitul.⁶⁷ Dále byla zachycena oficiální korespondence vysokých řádových hodnostářů, jak těch sídlících v řádovém centru, tak i v jednotlivých řeholních domech na všech územích, kde řád působil. Vzájemnou informovanost ve věcech dotýkajících řádu u bližších i vzdálenějších řádových kanonií zajišťovaly mimo ústní sdělení členů řádu pohybujících se mezi jednotlivými konventy pak i běžně vyměňované listovní písemnosti v různých záležitostech. Úřední písemný styk s řádovým centrem byl samozřejmě velice rozsáhlý a neustal zcela ještě ani v první třetině 18. století.

Ke konkrétním řádům písemností je možno uvést pro příklad spíše namátkou, že legitimní nástup v Krakově zvoleného probošta pražského konventu zpravidla ohlašoval a vysvědčoval stvrzující list řádového nejvyššího vedení adresovaný pražské komunitě. Zmocnění řádového generálního převora bylo nutno k nastoupení duchovní služby řeholníků v jiné řádové

⁶⁷ Spisy zaznamenávající průběh a výsledky krakovských generálních kapitul, které měl archivář k použití, však nepostihovaly tuto oblast soustavně a celistvě ani vzhledem k českým záležitostem. Zejména úsek do poloviny 17. století vykazoval mezerovitost. Zprávy z kapitulních konferencí se v počátečním období nezdálo archivně dochovaly patrně jen skrze dodatečné přetlumočení a následné písemné zachycení slov účastníků jednání po jejich návratu do Prahy.

provincii. Řádové centrum vystavovalo vizitátorské instrukce a řadu dalších typů dokumentů vnitřní administrativy.

Usnesení generálních kapitul významně upravovaly mimo jiné i základy archivně dokumentační agendy vedené v pražském řádovém domě. Rokem 1640 bylo uloženo pořizovat seznamy místně zemřelých kněží a fráterů.⁶⁸

Řádový archivář si všiml pozorně také formálních a vnějších znaků diplomatického materiálu. Zaznamenal při tom mimo jiné i opisy názvu a podobu znakového pole pečetidel řádového generalátu a různých řádových funkcionářů a zahraničních konventů. Detailně jsou probírána v dlouhém časovém pásmu jednotlivá pečetidla pražské kanonie. Benátecký konvent disponoval samostatným pečetidlem, taktéž popsáním.⁶⁹ Za let řádové soudržnosti byly pečetní typáře obměňovány z nařízení generálních kapitul. Z archivářových záznamů ovšem nevyplývá zřejmě, zda se nejstarší kanonijní pečetní typáře v jeho době v řádovém archivu skutečně fyzicky nalézaly.

Předlohou řádovému archiváři dále stály písemně zachycené promluvy proboštů (u příležitosti uvedení do funkce, proslovy při zahájení kapitulních jednání, exhortace ke shromážděné komunitě při různých z hlediska liturgického významných událostech).

V kategorii neúředních pramenů řádové provenience nezanedbatelný zdroj pro poznání verbálních metod, cílů a postupu rekatolizace vnitřní představovaly homiletické texty čelných řádových představitelů, svědčící neposledně i o vzdělanostní úrovni a kultivovanosti svého autora. Mezi těmito vynikala kázání proboštů, dochovaná ovšem pouze z malé části prostřednictvím Rohnova díla, ponechá-li se stranou tiskem vydaná sbírka vlastních kázání probošta Františka Štěpána Náchodského. Na latinské přepisy příležitostných kázání proslovených (alespoň během 17. století) většinou česky řádovými probošty v kostele sv. Kříže, adresovaných zejména k farnímu obyvatelstvu a postupovaných na vyžádání vyšším místům arcidiecézní duchovní správy je upozorněno v knize Ossa Magnae Matris.⁷⁰ Kniha Janus biffons dané texty systematicky nepřejímá, nicméně některá sdělení odhalující argumentační a přesvědčovací formy rekatolizačního působení a postup tohoto úsilí do svého obsahu zapracovává nebo je zprostředkovaně tlumočí.

Rozvoj duchovního působení komunity cyriaků se všemi soudobými náležitostmi závisel samozřejmě nemalou měrou na hmotných podmínkách, v jakých se řád nalézal. Již bylo řečeno, že v této oblasti se řád nezdálka potýkal s nedostatkem. K dokladům, které zachycovaly stabilizaci a růst majetkové základny řádu, se proto velmi pečlivě přistupovalo, byly starostlivě schraňovány a do archivních knih byly pořizovány opisy či výpisy z těchto dokumentů, nejednou s patřičnými vysvětlivkami a doplňky. Do této kategorie písemností spadají různé tržební smlouvy (kontrakty) ve věcech kanonii sv. Kříže přímo dotýčných, v nichž vystupovala v pozici jedné ze smluvních stran (výkup některých domů těsně přiléhajících ke konventu jakožto budoucí plné součásti zádušního, resp. řádového majetku, koupě zemědělských pozemků a statku, ad.). A k takovýmto dokumentům zakládajícím nebo dovršujícím určité ekonomické operace (*instrumenta transactionis*) dále patřilo konkrétně například smírné narovnání se židy, kteří uznali pro kanonii peněžní dávku 40 zl. ročně na kompenzaci ušlých štólových poplatků z domů v obvodu farnosti sv. Kříže získaných Židovským Městem po roce 1620.

Cyriacký archivář měl však i zájem o mohutnější pohyby v majetkové držbě v okolí řádové kanonie, s ohledem na změny v původním vymezení hranic farnosti kostela sv. Kříže. Zaznamenal tak zejména prodeje křesťanských domů na půdě farnosti do rukou židů a popsal jednotlivé fáze rozšiřování Židovského Města na úkor celistvosti staré zástavby farní osady. Případnou neúplnost sháněné přinejmenším základní dokumentace těchto majetkových změn ve

⁶⁸ JB, fol. LXVv.

⁶⁹ JB, fol. LXr.

⁷⁰ OMM, fol. XLVIIr.

vlastním kanonickým archivu mohly poměrně snadno vyrovnat pořízené výpisy z městských knih; vzhledem k tomu, že území farnosti příslušelo v civilních záležitostech plně pod městskou jurisdikci. Přímou je zmiňováno je Rohnovo pořízení výtahu z radních register pánů starších a sakristiánů, kterážto byla cyriakům už kdysi při jejich příchodu do Prahy zapůjčena.⁷¹ Archivář choval povědomí také o majetkových knihách Židovského Města (tzv. kniha bílá, ap).

Jednu z nejvýznamnějších položek v hospodaření s nabytými prostředky představovaly účty za provedení kusů stavebních, řemeslnických a uměleckých prací pro kostel, jejichž pokrytí pocházelo z různých příjmových zdrojů, neboť samozřejmě pouze jen z části mohly být hrazeny ze soukromých nadání k záduší. Tuto oblast zpracoval, nebo lépe řečeno snesl k ní nejdůležitější údaje pro starší dějiny po roce 1628 již Benedikt Pretlík. Do kategorie objednávek uměleckých děl spadaly také smlouvy s hudebními skladateli na hudební kompozice pro kostel a pořádané venkovní interpretace duchovní hudby v rámci bohoslužeb, pokud ovšem nezůstalo postačivě u závazné ústní domluvy s umělcem.

Sumární nebo snad i detailní zachycení příjmů a výdajů řádové pokladny vedla v evidenci jinak blíže nespecifikovaná proboštská registra.

Ekonomická účetní agenda příslušela na prvním místě řádovému prokurátoru a jejím hlavním výkazem byla latinsky psaná kniha účtů *Liber ratiociniorum*.⁷² Není však zřejmo, od jakého data vznikla povinnost vedení této knihy. Soudě podle (nakolik prameny dokládají) poměrně pozdního konstituování samostatné funkce prokurátora, nebylo tomu dříve než ve druhé polovině 15. let 17. století. Není vyloučena možnost, že se jednalo o pramen totožný anebo širší součást zmíněných „proboštských register“, jež nemusela být nutně psána vlastnoručně samotnými nejvyššími představenými pražského domu – probošt snad záznamy pouze podroboval konečné revizi.

K formální stránce uspořádání knihy Janus bifrons lze obecně říci na doplněnou, že některé listiny jsou podány v plném znění, výjimečně i s překreslením pečeti. K jiným listinám jsou citovány pouze jejich dispozitivní pasáže, zpravidla s odkazem na doslovný přepis ve specializované (Rohnově) archivní knize. Další písemnosti autor volně parafrázuje a buď se dostává, nebo zde chybí odkaz na pramen. U menšiny záznamů je možno považovat za základ sdělení pouhé ústní podání. Uvedená stupnice naznačuje, kterým druhům písemností a jednotlivinám byla přikládána v knize Janus větší či poněkud menší důležitost a kterým patřil zájem jen okrajový.

Podíl písemností inserovaných nebo podaných registrovou formou a autorovým vlastním komentovaným historickým textem byl proměnlivý, kolísal, avšak v průměru vyznívá jednoznačně ve prospěch strohé zachycení diplomatického materiálu. A budiž připomenuto na okraj, že jinak, často opačně tomu je u dvojí verze Rohnovy knihy „Historia Ordinis“, kde narativní a vývodové pasáže místy výrazně převažují.

Prvořadý význam zaujímal zjevně ty záležitosti, které se přímo týkaly majetku, práv a vedle toho také závazků, které na sebe kanonie brala ve sféře výkonu kultů, třebaže této problematice je přednostně věnována celá samostatná kopiářová kniha kontraktů. Janus ovšem představuje narativnější, částečně komentovaný pramen. Odkrývají se tu mnohokrát okolnosti vlastnických vztahů a církevněsprávních vazeb, v nichž kanonie cyriaků figurovala. Provázanost majetkové stránky s kultovní oblastí je dobře patrná zejména u různých chrámových nadací a darů pro záduší. Vypisují se důvody a objasňuje historické pozadí jevů vedoucích ku založení nadací a mnohokrát i konkrétní motivace osob donátorů.

Písemné doklady k vývoji záduší svatokřížského chrámu tvořilo skutečně osobitou a pro praktický chod a frekvenci liturgie v kostele sv. Kříže velmi důležitou skupinu pramenů. Do této kategorie spadají z vnější proveniencí především závěti (testamenty), které se někdy fakticky rovnaly, i když zpravidla jen některými svými odstavci, nadačním listinám k záduší. Předmětem těchto nadačních listin (*instrumenta fundationum*), ať již šlo o části testamentů,

⁷¹ EHC, fol. 27v.

⁷² Srov. CCP, pag. 42-43.

nebo o samostatná listinná vyhotovení, se nejčastěji rozuměl finanční dar na zádušní mše sloužené po stanovený časový úsek v určité periodicitě. Latinský termín, jež bychom jinak patrně doslovně překládali „listiny fundací“, se tedy vztahoval zdaleka nejenom na fundace (tj. vlastní založení) například nových oltářů nebo jiných náležitostí ze své podstaty prvotně spíše hmotného rázu, ale významové pole tohoto slovního spojení bylo o poznání širší, takže pojmy fundace a nadace se v této souvislosti užívaly do značné míry záměnně.

Nejnákladnější nadační pořízení si vyžadovala svědečné spolupotvrzení (např. Leischnerova nadace z 15. 5. 1714). V závislosti na povaze právního prostředí, do jehož sféry hmotná podstata daru či nadání náležela, byl nadační akt složen jednou před úřadem nejvyššího purkrabí, jindy s vědomím anežského postranního právo, či dalších subjektů. Ze strany kanonie byly častou písemnou odpovědí k nadačním počínům kvitance, tedy písemná potvrzení o přijetí peněz a závazků, která nesla podpis představeného kanonie, probošta. Kvitance (*formulae quietantionum*) ve smyslu vyrovnání účtů či splacení pohledávek byly vystavovány samozřejmě i v mnoha jiných záležitostech vyžadujících peněžní operace, a to i protistranou v jednání, jako např. u dokladů o zaplacení objednávek uměleckých děl a všelijakých dlužních vyrovnání.

Oznámení nabytí právní moci testamentů s odkazy k záduší a leckdy pak i zajištění čerpání jimi stanovených prostředků si vyžadovalo spolupráci s radničními orgány. Městskou radou byly v dotyčných věcech poskytovány aktuálně nebo dodatečně podle okolností na vyžádání výpisy z městských knih. Vzhledem k občasným šlechtickým chrámovým nadacím, ale i soudním jednáním s urozenými osobami vznikala a byla úředně naplňována potřeba zprostředkovaného přístupu k zápisům ve veřejných knihách evidence šlechtického majetku, zemských deskách.

Z interních dokumentů zádušní administrace zachycoval soukromé i kolektivní příspěvky k záduší *katalog fundací, nadací a donací* spolu se seznamy žijících i zemřelých dobrodinců kostela, evidující také chrámové pohřby.⁷³

Předpokládaný písemný styk vedení kanonie se soukromými osobami je podchycen archivními knihami jen velmi útržkovitě. Často se v těchto případech jednalo v nejširším smyslu o věci chrámového záduší. Osobní korespondence řadových členů kanonie, která měla zřejmě víceméně nebo vyloženě soukromý ráz, se do řádového archivu patrně ani nedostala, neboť pisatelé a adresáti si ji ponechávali při sobě a nakládali s obdrženými listy či kopiemi odeslaných podle své vůle, tzn. i kdykoli je skartovali. Pokud přece putovala po smrti některých řeholníků jejich schraňovaná osobní písemná pozůstalost do řádového archivu, pravděpodobně nepřečkala zmatečný čas rušení konventu.

V administrativním styku, ať pravidelném nebo ojedinělém, se nacházela kanonie křížovníků, jak zřejmo, s řadou institucí zdaleka nejen charakteru centrálních úřadů církevních a světských. V rozdílných záležitostech se svými písemnostmi obracela na úředníky postavené na různých stupních společenské hierarchie. K častým druhům diplomatického materiálu, jehož jednotlivé písemnosti byly adresovány průběžně vícero příjemcům, patřily suppliky probošta konventu, a to převážně v problematických majetkových záležitostech. Za všechny je možno namátkově jmenovat suppliku hejtmanovi Starého Města pražského, aby se zasadil o úhradu dluhu 4000 kop kanonii sv. Kříže Starým Městem (1628). Jindy směřovaly suppliky, jimiž se kanonie domáhala svých práv, například majiteli nebo hejtmanu panství (Nehvizdy, ad., opět v záležitosti splacení dluhu). Někdy stály podobné písemnosti svým druhem na pomezí plnoprávné žádosti a ponížené prosby. Listem se tak obracela kanonie kupříkladu na hejtmana brandýského kraje se žádostí oficiálního předání fary a kolatury v Předměřicích n. Jiz. včetně register kostelních (1629).

Archivářův zájem se upíral i k vymezení širších a těch nejjobecnějších podmínek řádové působnosti. A tak například mezi dokumenty, jichž si Rohn všímal pro jejich spojitost

⁷³ Vední uloženo nařízením generální kapituly z roku 1640. *JB*, fol. LXVv.

s výchozími podmínkami pobělohorské katolické obnovy, patřily mj. relace komise ustavené místodržitelstvím pro dohled nad restitucemi církevního majetku, mandáty dvorské kanceláře udávající příkazy nekatolickému obyvatelstvu.

Vedle písemností, které byly určeny příjemecky kanonii sv. Kříže nebo v nichž určitým způsobem přímo a výslovně ona instituce figurovala a písemností vlastního vydavatelského charakteru, ba i cizích knižních zmínek o cyriacích, takto dále vělenil Rohn plánovitě do knihy Janus pro udržení jistého širšího dějinného rámce množství dokladů celospolečenského významu. Jednalo se především o výběr listin panovnických, papežských a arcibiskupských, jež dokládaly zlomové okamžiky církevních a politických dějin země. Zachyceny měly být zvláště následující společenské události a veřejné záležitosti: posloupnost pražských arcibiskupů, změny na císařském trůně, válečný stav a okolnosti uzavření míru. Listiny dokládající tyto a podobné skutečnosti jsou povětšinou citovány z děl významných autorů, do nichž byly pojaty.

Mezi Rohnovi nejdostupnější a nejčastěji citovaná díla patřila Balbínovy *Epitome rerum Bohemicarum* (vyd. 1677) a vydané knihy nedokončeného projektu *Miscellanea historica regni Bohemiae* (1. svazek 1679), které právě obsahovaly i jakýsi první český diplomatář. Cyriacký dějepisec byl nicméně důkladně obeznámen se všemi vytištěnými historickými, hagiografickými a dalšími odbornými díly Bohuslava Balbína (*Diva Mantis Sancti*, *Vita Arnesti*, atd.). Používal také obdobné dílo pro dějiny Moravy, Pešinův *Mars Moravicus*. Pro dějiny pražské a leckdy také obecné mu byl současně vodítkem především často citovaný Hammerschmiedův *Prodromus Glorae Pragenae* (1723).⁷⁴

Z této kategorie přejatých údajů zmíním jmenovitě alespoň ochranné privilegium Ferdinanda III. pro církev v Čechách z 29. května 1627 a ve stejné časové vrstvě patenty proti nekatolickému obyvatelstvu. Dokumenty této závažnosti vytyčovaly širší dějinný rámec působení cyriackého řádu v Čechách a jejich použití i případný komentář svědčí o vyšších ambicích Rohnova díla – a zde konkrétně i knihy Janus – nežli pouhého kopiáře či registáře klášterních listin.

Pro prvních sto let obnovené pražské činnosti bylo Rohnovi nalézt o řádu nepříliš mnoho údajů v tiskem vydaných knihách. Dějinám dosti skromného a nepočetného cyriackého řeholního společenství se zákonitě nedostávalo, a to předně po celé 17. století, kdy se ještě nemohlo vykázat obecně přitažlivým „objevem“ Nepomukova hrobu, v českém prostředí větší publicity. Poukázat lze znovu pouze na několik jmen slavných jmen: Hammerschmied, Beckovský, Sartorius. S určitým odstupem lze k nim přičíst ještě některé další autory, kteří budou uvedeni v informaci o Rohnově tištěné knize *Thesaurus triplex* a zmiňující pražské cyriaky v určité bližší souvislosti (zejména záležitostech kultů).

Konečně mimo řád samotný nevznikala, ať již z pera autora z prostředí laického nebo duchovenského, ani rukopisná sepsání cyriackých dějin. Jedinou známou výjimkou a pokusem při tom byla novoměstského měšťana Karla Rosenmüllera *Kratka Sprawa O Dawnosti a Starozitnosti Poswatneho Rzadu Kanownikůw Regularnich de poenitentia...* (Praha 1697), jejíž zaměření je dosti obecné, časový rozptyl značný, ale faktografický přínos pro dobu novověku nepoměrně chudší až mizivý. Tomuto spisovateli muselo být zřejmé, že kýžené důkladnější práce na řádových dějinách, a to zejména českých, se napříště bude schopn zhostit vzhledem k potřebě dostupnosti údajů pouze do problematiky zasvěcený člen cyriackého řádu mající volný přístup k řádovému archivu, a sám si tyto cíle nekladl.

Obsaženy jsou dále také záznamy o těch listinách (nebo i uvedeno jejich plné znění), které se volněji, v širším smyslu dotýkaly životních podmínek a různých zájmů pražské kanonie, neměly však celospolečenskou platnost a dosah. Do této kategorie spadaly například smlouvy na prodej domů v okolí staroměstského sídla cyriaků.

⁷⁴ Dějinám cyriaků v Čechách se věnují s. 202–205. Vyjmenovány tři někdejší cyriacké konventy a podána zpráva o památkách kostela sv. Kříže: soše Piety, obrazu Salvátora a první hrobců Jana Nepomuka.

Rozsáhlý fond vlastních písemností archivu, který narostl organickou úřední činností svého původce z jednání se světskými a duchovními institucemi a soukromými osobami, doplňovaly písemnosti dohledané z různých zdrojů za účelem ověření či dojasnění informací. U toho se patří na okraj podotknout, že znalost předmětových okolností poskytovaných stávajícím archivním celkem byla z vnějších pramenů podpírána a obohacována zčásti zřejmě již v etapách před započítím Rohnova archivářského působení, a to zejména v případech naléhavé potřeby, jako například shromažďování podkladů pro důkazní řízení při soudních sporech, jichž byla kanonie cyriaků jako jedna z hlavních stran účastna.

Druhově šlo o poměrně široký rozptyl písemností přinášejících doklady upravující poměr kanonie k nadřízeným církevním a světským institucím, na této kanonii závislým církevněsprávním jednotkám, a dále pak poměr k městským úřadům, cechovnímu sdružení (staroměstí pekaři) a soukromým osobám. Příslušné dokumenty klíčového významu byly z převážné části k dispozici ve vlastním archivním fondu.

Archivářova práce i praktické právní zřetele se nicméně neobešly bez zjištění četných souvisejících zpráv, přičemž není zdaleka vždy jist podíl Rohnem dohledaného a již z dřívějšíka v archivu přítomného pomocného a druhotného diplomatického materiálu. Při kontaktování příslušných úředních míst bylo cílem buď nabytí nových informací, ale mnohokrát pouze verifikace údajů nebo vysvědčení o pravosti archivovaných dokumentů.

Zmínka výše patřila už výpisům z městských knih. Těchto bylo cyriakům potřeba bezprostředně již od jejich příchodu v roce 1628 v zájmech o rekonstrukci někdejší pozemkové struktury. Extrakty se pořizovaly i z některých dalších veřených knih, zvláště zemských desek. Zápisu, intabulace do zemských desek se naopak dostalo koupenému zemědělskému pozemku (Drasty). U stěžejních dokumentů registrovaných formou opisu nechybí zpravidla odvolání na původní zdroj.

Rohnovi mohly být po domluvě dostupné i údaje z kostelních (zádušních) knih farností, v nichž toho času konali cyriáčtí kněží duchovní správu. Některými z těchto informací by mu nebylo pak zatěžko obohatit životopisy těchto řádových příslušníků, jiná zase uplatnit například při psaní svých děl mimo vlastní řádové dějiny, zvláště uměleckohistorických, resp. topografických.

Další druh informací, které Rohn zanesl do klášterních análů Janus bifrons ze známých historických děl soudobých i děl straších autorů 17. století, potvrzovaly pouze jinými slovy a zkráceně základní údaje k historii cyriackého řádu, o nichž měl dobrou a lepší povědomost již z vlastních řádových pramenů. Nicméně zmínky o cyriackém klášteře v dobově uznávaných dílech vždy jistě byly pro archiváře dosti malého církevního řádu samy o sobě cenným historickým faktem hodným zvláštního poukazu.

Poměrně spolehlivý přehled choval Rohn i o starších, středověkých narativních pramenech českých a polských. V kronikách a letopisech si všímal, pokud se vyskytovaly, prvoplánově zejména všech zpráv o řádu cyriaků. Výslovně zmiňuje za podklady svého dějepisného díla, jež vystavěl ovšem na značně širších základech nežli pouhém výběru z pramenů čistě k řádovým dějinám, mimo jiné Kosmovu kroniku a pokračovatele Kosmovy, zvláště Jarlochovu kroniku, z kronik doby Karlovy pak především Přibíka Pulkavu. Z polských prací cituje nejvíce Jana Długosze a jeho katolicky orientované dílo „Historia polonica“. Výňatky ze středověkých kronik proslavených autorů, i když se zmiňovaly o řádu „bratří blahoslavených mučedníků od pokání“ třebas jen velmi stručně, podtrhovaly minulou společenskou vážnost řádu a nová upozornění na tato díla přispívala určitou měrou i k utvrzení dobrého jména téhož řeholního společenství v žité současnosti.

Dále používal běžně předních děl autorů českého humanismu a renesance, krom jiného Dubraviovu kroniku Historia a Paprockého *Successio Archiepiscoporum*. Stále platným a nezpochybnitelným zdrojem poznatků Rohnovi byla pro postižení dějin vzdálenějších i raně novověkých jím často citovaná Hájkova kronika.

Kniha Janus ani další Rohnovy archivní dějepisné rukopisy nejsou opatřeny seznamem použitých, byť ze své funkce spíše doplňkových tištěných pramenů, na rozdíl například od

knihy *Analecta*, v níž hlavní citovaný historicko-vlastivědný pramenný okruh se stal společným i autorovu řádově dějepisnému dílu, obohacenému navíc o další tituly.

Ačkoli Rohnovo dílo historickou daností vyústilo v podrobné vypsání pozdějších novověkých dějin pražské kanonie, autor se zprvu snažil co nejdůkladněji zachytit, ve skutečnosti leckdy poskládat z dochovaných střípků písemných dokladů, starší řádové dějiny ústředního pražského domu i venkovských konventů. Použil pro to nejen zpráv starších českých kronikářů. Nechal dohledat i relevantní údaje v arcidiecézních knihách erekcí a konfirmačních - pokud tak již neučinili dřívější generace představitelů pražského řádového domu. Ze speciálních pramenů k lokální historii zkoumal, jak si povšiml již Ferdinand Tadra, např. misál s vpisky nekrologia benátského konventu ze 14. století a upravil tak nejednou Balbínovi závěry k raným dějinám tohoto cyriackého působiště. Použít mohl patrně i dřívější opisy z archivu krakovského řádového centra, který obsahoval i některé dokumenty přinesené kdysi českými členy řádu do Polska, zachráněné roku 1470 z původního, resp. po husitských válkách obnoveného středověkého archivu pražského konventu

Některé dobově známé literárně plodné osobnosti a jejich díla, aniž by měla vztah k dějinám cyriackého řádu, jsou vzpomenuť spíše mimochodem, zprostředkovaně v souvislosti s životopisem významných představitelů cyriacké kanonie. Takto je jmenován například přítel probošta Jana Kryplovíče, benediktinský kněz Matěj Benedikt Bolelucky z Hradiště, farář u sv. Vojtěcha na Novém Městě pražském (1663-1690), se svou rozsáhlou knihou o životě sv. Vojtěcha *Rosa bohemica* (Praha 1668).

Ohledně použití některých pramenů zůstávají pouhé dohady. Rohn nezanechal nic takového jako kompletní seznam svých pramenů, necitoval důsledně (citace v textu jsou pouze asi u jedné třetiny zápisů, u ostatních je nutno domýšlet, odkud čerpal), a nelze proto s určitostí tvrdit, zda měl k náhledu a skutečně zapracoval do svých děl všechny spisy, o jejichž existenci se výslovně, ale pouze letmo zmínil. Z narativních pramenů řádové proveniencí takto zmiňuje například zápisy probošta Irene Kucevia *Origio, & series propagationis Religiosi Ordinis S. Mariae Demetri de Urbe Beatorum Martyrum de Poenitentia etc.*, dokončené roku 1627 krátce před nebo po jeho zvolení pražským proboštem a vydané tiskem patrně v Krakově. Tato kniha pojednává o starších českých poměrech patrně jen v hrubých obrysech, dost možná však popisuje autenticky snahy krakovského konventu v 17. století o znovunabytí pražského konventu s kostelem sv. Kříže pro řád cyriaků.

Dalšími jednotlivými prameny spadajícími do této kategorie jsou podnes nedochované rukopisné prameny *Diarium* z let 1709-1741 a *Memorabilia* kostela sv. Kříže sepsané Pavlem Františkem Brodským ze Žilova (†1750), proboštem cyriacké kanonie v letech 1709-1712 a později řádovým vikářem. Není známo, do jaké míry z nich (třebas zprostředkovaně) mohl čerpat, a zda, případně kolik podstatných pramenů podobného rázu, tedy předchozích řádově dějepisných sepsání, rozumí se spíše už jen rukopisných, měl ještě k dispozici. Mnohé jiné příležitostné pamětní zápisy o různých významných veřejných aktivitách pražských cyriaků (např. o prvním vypravení lodních hudeb, atp.) jsou však vcelku pravděpodobné, ať již vznikly z ryze soukromého zájmu některých řeholníků konventu, nebo oficiálně pověřením nadřízených hodnostářů.

Neméně složitou se jeví situace u prostých aktových záznamů o událostech v kanonii. Zjevně ne pro všechna tvrzení mohl řádový archivář nalézt oporu v listinách nebo pamětních zápisech ze zasedání pravidelných či mimořádných řádových kapitul. Neznámá místa v nepřilíh dávných dějinách kanonie pomáhal někdy patrně doplnit výslech pamětníků, často asi řádových seniorů, kteří si vzpomínali kromě oficiálních událostí i na množství zajímavých a různorodých podrobností ze svého života v dospělosti, který byl cele svázán s řádem.

Je otázkou, nakolik byl archivář obeznámen s různými osobními deníkovými a jinými poznámkami domovských řeholníků. Zpětné určení možno, neboť prameny soukromého rázu, pokud vůbec přečkaly samotný zánik kanonie, byly stíženy rozchvácením nedlouho poté, vyjma leda těch, které si podrželi ve vlastnictví rozcházející se členové.

Další, co do množství sice přinejmenším pro 17. století rozhodně nepříliš početnou, avšak neopominutelnou skupinou písemných pramenů především k vývoji záduší u sv. Kříže, s nimiž Rohn pracoval, patřily soupisy místního chrámového vybavení. Jako nejstarší je zmiňován inventář z roku 1643, který byl podle známé Rohnovy citace alespoň částečně českojazyčný.⁷⁵ Patrně se jedná o tutéž knihu, z níž archivář čerpal s poznačením pramene *antiquum registerium suppellectilis* poznatky o obohacení chrámového interiéru k roku 1637.⁷⁶ Jinde se pak vyskytuje údaj o zápisu v jakémsi pozdějším inventáři k roku 1711.⁷⁷ Tyto prameny poskytovaly pro řádového historika srovnávací diplomatický materiál například k zádušním nadačním listinám či zakázkám na umělecké výtvořky nebo řemeslné výrobky pro kostel. Náleží k dalším dodnes nedochovaným kategoriím cyriackých písemností a není ani známo, kdy došlo k jejich ztrátě.

Za svěbytný druh pramene mohly dále sloužit dějepisné práci jistě také trvale přítomné artefakty samotného kostelního inventáře, obsahující často věnovací nápisy na darovaných votivních předmětech, vnošení a případně třeba i iniciály jména provádějícího umělce nebo řemeslníka vyřezané, vyryté či vytesané na kusech nábytku a jiných útvarů chrámové výbavy. Nejednou tak mohlo být ověřeno a doplněno písemné zachycení uměleckých zakázek.

V kostele se nacházely četné náhrobní desky s vepsanými jmény a daty úmrtí pohřbených laických osob a hrobky celých rodin zvláště příznivců záduší z řad farního obyvatelstva. Ležel zde také epitaf druhého cyriackého probošta.

Z hmotných obrazových pramenů, o nichž v díle Janus padají zmínky, lze ještě připomenout pamětní mince a medaile ražené u příležitosti nejvýznamnějších společenských událostí, jako byly například korunovace korunou českých králů, intronizace arcibiskupů, kanonizace. Předměty tohoto druhu se dostávaly cyriackému chrámovému pokladu nejednou i cestou zádušního daru.

Při tolik časté absenci citací pramenů je konečně možno někdy připouštět v potaz i nahodilá, avšak nějakým způsobem s předmětem Rohnovy práce související neformální ústní nebo i písemná jednotlivá sdělení různých osob z vnějšího prostředí, kleriků i laiků, s nimiž se archivář za dlouhá léta své působnosti setkal.

Nejsou známy žádné informace o pomocných archivních knihách (elenších, repertářích) či knihách typu lokačních rejstříků, přehledů zachycujících uspořádání a fyzické uložení fondu předchozí archivní knihy nebo Rohnem sestavených

Rovněž se nic nedochovalo ani z přípravného a poznamkového materiálu k textu knihy Janus bifrons, jakým byly pravděpodobně výpisky z literatury, seznamy použitých pramenů a literatury, případně i seznamy zjištěných pramenů blízkých a souvisejících, které se ale třeba už nepodařilo opatřit, písemné záznamy ústních sdělení pamětníků a svědků událostí před rokem 1729 a konečně pracovní verze a koncepty předcházející čistopisu zápisů do klášterních análů. Rovněž nejsou zmíněny eventuelní další knihy pomocné pro zachycení běžné úřední agendy kanceláře kanonie, manuály apod. Tento pomocný aparát (nebo aspoň jeho určité položky), jež archivář konventu jistě používal a jehož dochování by v mnohém napomohlo upřesnit a podrobněji analyzovat jednotlivá stádia Rohnovy práce na klášterních dějinách, však byl možná skartován pro nadbytečnost již nedlouho po vyhotovení příslušných rozpracovaných oddílů knihy samotným autorem.

Jak zjevně názorně z výčtu konkrétních pramenných skupin, předmětové celky, jež autor zapracoval do knihy Janus, jsou velmi široké. Tematicky se tato kniha překrývá se všemi dokumentárními kopiářovými archivními knihami, jejichž sestavení kromě samostatného účelu evidenčního vytvářelo i funkční pomůcku pro komentované analistické sepsání, při němž už

⁷⁵ TT, Tract. I., Cap. I.

⁷⁶ JB, fol. LVr.

⁷⁷ TT, Tract. II., Cap. II.

vždy pak nebylo nutno sahat po původním prameni. Pro Janus bifrons ze svých dokumentárních kopiářových knih *Bullarium* a *Elenchus decretorum* vybral a použil s větším nebo menším časovým odstupem stěžejní fakta ze všech obsažených písemností; výběrověji a s ohledem na závažnost zpráv přejímal údaje z *Knihy kontraktů*. Jelikož prvotní listinný a spisový archivní fond se v celistvosti nedochoval, není ovšem možno zjistit, a tedy s naprostou bezpečností potvrdit, zda Rohn začlenil do svého výkladu skutečně veškeré relevantní písemnosti, s kterými přišel v archivu do styku, a zejména u případu těch, jež věcně nepříslušely do žádné z kopiářových knih.

S určitostí nezbyvalo skutečně mnoho kategorií písemností, které řádový archiv obsahoval, avšak do knihy Janus bifrons záměrně systematicky pojatý nebyly. Zde šlo vedle především o biografické doklady řádových členů konventu, jimž patřilo místo v jiných dvou zmíněných specializovaných knihách. Tento druh personálních dokumentů evidující individuálně původ, základní rodinné vztahy, případně nabyté vzdělání, a potom po vstupu do řádu často se opakující fakta k životu v řeholi postrádal valného významu pro sepsání důležitých a směrodatných okamžiků řádových dějin. Takovými konkrétními druhy pramenů byly například listiny místní církevní, případně v zastoupení i civilní správy z rodných měst jednotlivých řeholníků – adeptů řádového členství vysvědčující řádný manželský původ (zachovací, křestní listy). Tyto dokumenty měly neustálenou formulaci a vedle základních údajů někdy poskytovaly zprostředkovaně výpověď o sociálním postavení rodin budoucích řeholníků.

Knihy Janus tedy nepostrádala různé zprávy o řádových členech. Osobní údaje v širokém slova smyslu jsou pouze orientovány, aby nesly zřetelný vztah k řádové služební působnosti interní nebo ve styku s veřejností. O dřívějším životě, rodišti nebo rodinném zázemí padají při tom zmínky úzce výběrově a doplňujícím způsobem k hlavní podané odpovídající informaci. U nejzasloužilejších osob z řad domácího řeholnictva, a to sice nejen proboštů, se předkládá zpráv samozřejmě podstatně plnějších než v případě méně výrazných nebo žádnou hodnotnou funkci nepověřených členů, kteří potom v této knize nemusí být začasť ani jménem zmíněni.

V celém díle, počínaje jeho názvem se promítá autorovo klasické filozofické a teologické vzdělání. Průběžně, někdy jen zkráceně nebo v určitých narážkách a slovních obratech se objevují citáty z proslulých děl latinských církevních otců (sv. Jeronýma, sv. Augustina), učitelů církve, tak i antických autorů.

Dovedl si zjednat přístup k informacím, vyvinout soustředěný zájem a úsilí o pořízení potřebných pramenů literatury, které neposkytovala domácí knihovna a archiv. Rozumí se, že vlastní cyriacká knihovna, přes značnou starostlivost o její nové přírůstky se nemohla poměřovat například s výbavou knihovních sálů jezuitského Klementina. V pražském prostředí vedly nepochybně institucionální řádové i archivářovy osobní kontakty na mnoho patřičných míst knihovních i archivních, odkud bylo umožněno čerpat potřebné informační spektrum, jež vlastní řádové zdroje nepokrývaly. (V úvahu přicházela samozřejmě reciproční výměna informací.) Mnohé doplňující informace získával cestou soukromé nebo (polo)oficiální korespondence s řeholními institucemi, a to zahraničními.

Rohnovo poznání mělo nicméně své limity i pokud šlo o heuristický záběr přímo k dějinám pražské kanonie a ostatních českých řádových domů. Pro středověké vypsání dějin mu zůstaly neprobádaným pramenem především konfirmační knihy k beneficiím pražské arcidiecése a soudní akta konzistoře.⁷⁸

Řadu údajů o prvotní komunitě by bývalo možno ještě s určitou pravděpodobností nalézt v archivu krakovského řádového ústředí. Studium dokumentů na tamním místě či pořizování opisů a výpisů z archiválií ovšem v letech po osamostatnění, resp. odluce české větve, natož s časovým předělem po dobu Rohnovu nebylo pro zástupce odcizeného českého řádového domu zřejmě nadále snadno přístupné.

⁷⁸ Jak poznamenává již Z. Hledíková. *C. d.*, s. 223.

Autorův subjekt zůstává převážnou měrou ukryt za střízlivou řečí faktů a dobově závislou formou, jak tomu muselo být nutně již ze samotné povahy dotyčného pramene, a jeho osobní styl a subjektivní názory dostávají možnost se jen velmi málo uplatnit. Zvýšený zájem o určitou problematiku je však patrný například u záznamů o hudební dění, oboru Rohnovi zvláště blízkém. V tomto směru je pak ještě sdílnější a rozličnou osobní zkušenost promítá do svého díla, když popisoval aktuální realitu své doby v posledním, třetím svazku *Janus bifrons*, který tak nabývá místy až memoárové podoby.

V kritice písemností vlastního archivu byl Rohn velmi pečlivý. Nevyvaroval se sice ke vzdálenému středověkému období a v spleťtém líčení počátků řádu určitých dohadů, spekulací a na základě kusého diplomatického materiálu, jež pouze měl k dispozici, i některým ne zcela správným vývodům a závěrům. Pro objektivitu je však nutno dodat, že rozlišoval zřetelně své vlastní úsudky a domněnky od nesporných historických faktů.

Pro období raného novověku lze ovšem tvrdit, že v podání a základní kritice pramenů řádového archivu, jež spravoval, se Rohn nedopouštěl omylů. Hotový čistopis svého textu vždy kontroloval a s časovým odstupem pak někdy i vícekrát ještě přehlížel. V případě jakýchkoli pochybností nad správným čtením, například osobních jmen, tuto skutečnost přímo v textu vždy uvádí. Vzhledem k nedochovanosti většiny autentických písemností původního archivu ze 17. a první poloviny 18. století, nelze již dnes s definitivní platností potvrdit naprostou totožnost Rohnem převzatých údajů s fakty obsaženými v originálech listin a spisů, dovoluji si však soudit, že k pochybením v zacházení s diplomatickým materiálem (analýza textu, komparace) a omylům vyloženě formálního rázu (chyby z přehlédnutí, písařské chyby) nedocházelo vůbec či jen zcela výjimečně. Samozřejmě větší nesnáze mu působilo zpracování staršího úseku dějin doby baroka, 17. století. Naopak při podání soudobých reálií po roce 1735 dokládaly zpracovávané archivní prameny vesměs děje, jichž byl často sám svědkem nebo i přímým aktérem a mohl tedy příslušné údaje neustále konfrontovat s vlastní zkušeností. Pravděpodobnost jakýchkoli mylných interpretací se zde proto omezovala na minimum.

Drobné nesrovnalosti či dohady, jež by občas mohly vyvstat z holého pramenného podání, řeší prostřednictvím nebo dodatečně pomocí vsuvek a poznámek, při nedostatečném prostoru v samotném textu i marginálních. Takto upřesňuje a doplňuje mimo jiné například názvy lokalit. Vše pojednává jak jen možno zevrubně, vyčerpávajícím způsobem, aby text splňoval požadavky jasnosti, přehlednosti a snadné orientace. Rozhodně však nesklouzává k nadbytečné mnohořečnosti. Přiměřená výrazová stručnost a střízlivost postačující pro věcné vystižení látky je převažujícím znakem. Což autoru nebránilo zvětšiny faktograficky zaměřený text knihy *Janus bifrons* tu i tam prokládat vzletnějším jazykem blízkým chvalozpěvům a eologiím, na počest vynikajících řádových představitelů a jejich počínů nebo jiných skutků pro obecné blaho.

Rohn byl obeznámen alespoň do určité míry se základními díly a trendy pokročilé, kritické západoevropské historiografie. Výslovné připomínky se v knize *Janus* dostalo dílu pokračovatelů Bollandových v edici životopisů svatých „*Acta sanctorum quotquot toto orbe coluntur*“ vydávaných po dlouhý čas jezuitským řádem v belgických Antverpách, Baroniovi, Henscheniovi a Danielu Papebrochovi (1628-1714). Z těchto hagiografických knih čerpal Rohn informace především o cyriackých řádových světcích.

U Rohna se udržuje ještě značná poplatnost Hájkovi, jehož historická autorita měla brzy prodělat a vlastně za Rohnova života již prodělávala vážné otřesy. Podstatné práce a výsledky soudobé domácí, ještě neinstitucionalizované historické vědy, pokud se vyskytovaly pouze v rukopisné podobě a neuveřejněny, zůstávaly namnoze Rohnově pozornosti skryty. Jako příklad z nejvýznamnějších lze tomu uvést dílo učeného řeholníka, sběratele historických pramenů P. Eliáše Sandricha (P. Athanasius a S. Josepho, zemř. 1772) z novoměstského kláštera bosých augustiniánů u sv. Václava na Zderaze a konkrétně jeho závažný spis z roku 1747 k nepomucké otázce, který dokládal oproti Hájkově omylu totožnost historické postavy umučeného generálního vikáře Jana z Pomuku s domnělým královním zpovědníkem.

Vždy ne zcela jednoznačně a pregnantním vyjádřením se archiváři dařilo kategorizovat váhu a rozlišit věrohodnost pramenů, listin, zápisů kronikářských a legendistických.

Ve svém dějepisném líčení se Rohn nevyhýbal přiznání občas se vyskytujících záporných projevů v životě řeholního společenství. Zaznamenal morální pochybení jednotlivců i jejich povahové nedostatky, byť ne vždy zcela otevřeně a nezakrytě. Určitá zdrženlivost v kritice spojená s opatrnou volbou jazykových prostředků pak patřila především činům nejvyšších představených kanonie.

Třebaže šlo v celém jeho řádově dějepisném rukopisném díle výlučně o interní pramen a časový odstup od probíraných událostí byl často již značný, očividně nerad jevil jiný než pozitivní obraz řádových dějin. Obezřetně mu stále bylo postupovat při líčení pravých příčin a okolností sporů s polskými nadřizenými a interpretaci v této souvislosti nastalých vnitrořádových nesrovnalostí v pražském konventu, pokusů o řádovou odluku s polskou větví a naopak snah o připojení k belgickým křížovníkům v Huy nad Moselou. Nejuctivější tón pak samozřejmě příslušel, pokud se dotýkalo veškerých zmínek vztahů s arcibiskupskou konzistoří, pražským cyriakům bezprostředněji nadřízenou od roku 1672 a plně pak od roku 1691.

Závěrem lze připojit úsudek, že Rohnovo řádově dějepisné dílo ve své obsáhlosti nese podobně jako autorova díla ostatní otisk myšlenkového světa vzdělance žijícího na rozhraní přístupem k historické práci dvou rozdílných epoch. Zárodky osvícenské kritičnosti se mísí a jsou poplatny projevům barokního „preromantismu“ se zálibou v historii rodného kraje a země, rozmanitostech přírodních a kulturních a nadto přirozeně zájmem o záležitosti sakrální povahy. Rohn zůstával doposledka věren katolickému programu svého řádu. V jeho díle je reflektována s pohnutím, ale nade vše pochyby i víra v zázraky a různé nadpřirozené úkazy chápány jako výraz božské milosti a prozřetelnosti a také jako výsledky přímluvného přičinění světeckých patronů a ochránců. Ale především Rohnův tvůrčí talent spočíval pevně zakořeněn v dobových tradicích napájených ze živých a stále vydatných proudů kultury barokně humanistického dějepisectví a jeho zdrojů poznání.

Tištěné dílo Thesaurus triplex

Zatímco zmíněné rukopisné archivní knihy měly sloužit výhradně či zcela převážně vnitřní potřebě křížovnické kanonie, jejího archivu a kanceláře, tiskem vydané dílo ***Thesaurus Triplex in Regulari, ac Parochiali Ecclesia Sanctae Crucis Majoris, Ordinis canonici Crucigerorum cum Rubeo corde, de Poenitentia, Beatorum Martyrum Vetero-Pragae. Coelestium gratiarum donis locuples jam pridem coelo volente inventus, nunc vero historico calamo Fidelibus indicatus per P. Joannem Carolum Rohn...Anno Christi 1756***⁷⁹ (Poklad trojí v řeholním a farním kostele svatého Kříže Většího kanovnického řádu křížovníků s červeným srdcem, od pokání, blažených mučedníků na Starém [Městě] pražském. Bohatý dary božské přízně. Již před časy z vůle nebes nalezený, nyní pak perem historika věrným [křesťanům] označen) bylo určeno širším kruhům čtenářstva. Nejednalo se snad o jazykový slovník zachycující celou slovní zásobu jazyka, jak by mohl napovídat název „thesaurus“, kterým byly takovéto příručky často označovány. Kniha sepsaná za plného rozpuku autorových tvůrčích sil a v čase největšího rozkvětu, či přesněji řečeno již pomalu nastupujícího kulturního zenitu pražské cyriacké kanonie plnila úlohu reprezentativního a aktuálního zdroje poučení o cyriackém chrámu pro veřejnost. Dílo prošlo domácí řádovou censurou, které se ke konci roku

⁷⁹ NK ČR, sign. 51 B 36. Kvartový formát, 55 nečisl. fol. V poznámkách: TT.

1755 zhostil a jeho věroučnou správnost přezkoumal děkan kapituly u sv. Kříže, učený doktor teologie Benedikt Josef Pretlík.

Do tohoto spisu byly pojaty především údaje, které přispívaly přesvědčivým způsobem v očích dobové společnosti ke cti a ještě větší vážnosti řádu cyriaků na Starém městě pražském. Thesaurus triplex byl vydán v době, kdy kostel sv. Kříže se stal již velmi dobře známým a vyhledávaným kultovním střediskem; nelze-li tvrdit vzhledem k množství dalších významných svatyní a poutních míst, jimiž se chlubila všechna pražská města, že by byl mezi těmito atraktivitou zcela obzvláště proslulou. Dílo si nevyřčeně, ale zjevně kladlo za cíl poukázat na péči a zásluhy řádových duchovních správců o rozvoj svěřené svatyně a dále pak ujistit společnost o výjimečnosti chrámu sv. Kříže, jeho nepřehlédnutelném postavení v rámci sítě sakrálních objektů v hlavním městě Českého království a pevněji jej včlenit do oficiální struktury slavných poutních míst. Četba knihy přinášela upomínku těm věřícím, kteří kanonii a chrám cyriaků již dříve poznali a chovali je v úctě, rovněž však názorně přibližovala toto kultovní místo i méně poučeným zájemcům.

Koncepce díla se zakládá na představení tří hlavních pamětihodností místního chrámu a jejich doporučení veřejnému i soukromému výkonu pobožnosti. Po krátkém úvodním oslovení čtenáře, v němž s odvoláním na ustanovení tridentského koncilu vybízí k zbožnému uctívání milostných soch a obrazů, autor blíže vysvětluje ideu díla. S pomocí znalosti antické literatury (opírá se o výroky Festa Pompeia, Senecy, Plinia, Valentinina, Vergilia, ad.), spisů církevních otců a středověkých učitelů církve (sv. Jan Zlatoústý, Cassiodorus) i dřívějších novověkých, resp. soudobých autorit domácích i cizích (Cornelius a Lapide,⁸⁰ Nicolaus Perottus, Hájek, Dubravius, Paprocký, Balbín, jezuitský učenec P. Scheffer, Hammerschmied) a jejich děl teologických, filozofických, lingvistických a historických a na základě dalekosáhlých historických a lingvistických souvztažností rozvíjí úvahu o jedinečnosti a nadřazenosti chrámových pokladů, jejichž prostřednictvím lze nabýt nevyčísitelného duchovního užitku, všelikým pokladům světským. Dále zdůvodňuje, proč právě třem vybraným, a to navzájem velmi rozdílným památkám přísluší jmenování největšími poklady kostela sv. Kříže.

„Thesaurus“, zejména jeho předmluva a úvodní pasáže ke každému ze tří obsažených oddílů, prozrazuje pronikavěji a nápadněji vzdělanostní zázemí a latinsko-humanistický rozhled svého autora, nežli přece jen o poznání faktograficky více zaměřená a strožejším jazykem psaná rukopisná díla typu Janus bifrons.

Hlavní část knihy sestává ze tří samostatných pojednání – „traktátů“, zabývajících se místní tradicí úcty k Panně Marii Bolestné (*Tractatus I. De thesauro Parthenio*), kultu milostného Jezulátka (*Tractatus II. De thesauro Theandrico*) a památkou nepomucenskou (*Tractatus III. De thesauro Joanneo*).

Nejvíce prostoru autor věnoval prvnímu z vytknutých témat (plných 60 stránek textu). Ve 26 kapitolách se předestírá pohnutá historie provázející existenci sochy Svatokřížské Piety od jejího vzniku, poškození v době husitských bouří, její nález a restauraci v roce 1628 až po následný mohutný rozmach kultu této milostné sochy. Časové a tematické rozpětí je tedy značně široké a v jednotlivostech zahrnuje konkrétně stati: o původu sochy; materiálu zhotovení a jejím tvaru; o poničení téže sochy pražským lidem; o jejím nalezení po Bílé hoře; její obnově, kapli a oltáři; o různých dokladech náklonnosti věřících (darovány šaty pro sochu a jiné textilie, zlaté a stříbrné umělecké předměty); stříbrná a jiná kovová umělecká díla opatřená devočním přípísem Panně Marii Cyriacké; o zřízení různých fundací k oltáři Panny Marie Bolestné; o zvláštních ctitelích P. Marie Svatokřížské; o slavnostních veřejných pobožnostech konaných u jejího oltáře; o zvláštní zbožnosti křížovníků s červeným srdcem k P. Marii Bolestné v čase války; o víře v dobrodiní, milosti a zázraky nastalé skrze tuto sochu; o krádežích v kostele před

⁸⁰ Jezuita Cornelius van Steen, exeget biblických textů, autor šestnáctisvazkového díla zastoupeného v cyriacké knihovně. A. NOVOTNÝ, *Knížka o knížkách*, s. 27.

oltářem Panny Marie; případ náhlého vyléčení potíží s „kaménkem“; o přičítané záchraně osob ocitnuvších se v nebezpečí života; ochránkyň v těhotenství; útočiště lidí vedoucích právní spor; smírkyně nešťastných manželství; Ta, jež uchraňuje od nebezpečí ztráty zraku; navrátila pozbytou schopnost řeči; ochrňuje a uzdravuje při úrazu končetin; v různých chorobách činí vhodnou pomoc; zachovává „dobré časy“, příznivé životní podmínky; o pozorování zářícího a měnícího se obličje sochy; o milostech dobrodiních přesně nepopsaných, známých pouze útržkovitě z epigrafických pramenů v kostele.

Část vztahující se k podstaně mladšímu kultu Jezulátka kostela sv. Kříže je rozdělena pouze do tří nedlouhých kapitol, dohromady o šesti stranách. Pod hlavičkou těchto kapitol se přináší postupně výklad o původu posvátné sochy Jezulátka s křížkem, okolnostech vzrůstu intenzity kultu Ježíšova Dětství a o dalších milostech, kterých se prosebníků, jak se praví, dostalo od Dítěte Ježíše.

Naposledy, zato však výrazně podrobněji a s neobyčejným zaujetím je představeno téma svatojánské, pokud jde o doloženou tradici projevené hromadné úcty tak rovněž výsostně „barokní“. U tohoto třicetistránkového textu, který patrně vzbouzel v době své publikace zvýšený zájem u čtenářů, je hodno se pozastavit a blíže jej popsat.

O dalších bezprostředních osudech umučeného těla v noci 20. března roku 1393 do vod řeky Vltavy v Praze z kamenného mostu svrženého generálního vikáře pražského arcibiskupství Jana Nepomuckého Rohnovi (ale ani budoucím generacím historiků) nebylo možno nalézt přesných autentických soudobých písemných svědectví. Rohn nepoužil a zřejmě neznal ani všechny nejzávažnější zprávy pozdějších středověkých kronikářů, jakými byl zejména latinský životopis arcibiskupa Jana z Jenštejna roudnického převora Petra Klarifikátora (1400-1403) nebo Zlatokorunská kronika z poloviny 15. století. Ze starších pramenů, o něž se opíral v baroku tolik rozvinutý kult Jana Nepomuckého, je připomenut především spis „Správozna Jiřímu“ (1470-1471) Pavla Žídka, kanovníka kapituly u Všech svatých na Pražském hradě. Těžiště autorova badatelského zájmu a pramenného ponoru však spočívá v 17. století.

Zohledněna je u Rohna samozřejmě také výpověď Hájkovy kroniky (1541), která jako první zmiňuje, ovšem s chybným vročením 1383, že tělo Jana Nepomuckého bylo nalezeno v záhybu řeky v místech před cyriackým konventem. Podle Hájka došlo bezprostředně k přenesení mučednickova těla do chrámu sv. Víta. Alternativní možnost dočasného pohřbu Jana Nepomuckého (pravděpodobně někdy do roku 1396, nejpozději však do roku 1416, kdy je dosvědčeno uložení jeho tělesných pozůstatků v katedrále) neobsahují žádné známé středověké prameny. Pokud by byla pravdivá relativně pozdě písemně zachycená tradice o místě nálezů, tak by se domněnka, že tělo bylo zprvu v tichosti pohřbeno v nejbližším kostele, jevila jistě nikoli neopodstatněnou vzhledem ke krajně napjaté atmosféře dané sporem krále Václava IV. s arcibiskupem Janem z Jenštejna a bránící patrně ostentativnímu neprodlenému nebo velmi brzkému přenosu ostatků budoucího světce do hlavního chrámu.⁸¹ Třebaže neměl odpovídající předstupeň v tvrzení starších pramenů, stal se nicméně názor o prvním Nepomukově pohřbení v cyriackém kostele sv. Kříže v době barokní běžným a Rohn tuto představu ve svém díle pouze dotvrdil.

Prvé dvě kapitoly Rohnova výkladu se pokoušejí doložit prvotní spočinutí mučednickových ostatků v kostele sv. Kříže a časné projevy nepomucké úcty na tomto místě, doprovázené prý nezvyklými úkazy nad hrobem budoucího světce. Rohn chybně pokládá vžitým způsobem podle Hájka za rok smrti Jana Nepomuckého letopočet 1383 – namísto 1393. Správně pak určuje mezník, odkdy se v dějepisné literatuře ujalo mínění o dočasném pohřbu v kostele u cyriáků, to jest počínaje Balbínovou „Bohemia Sancta“ (5. kap., s. 102).⁸² Autorové dřívějších kronik a spisů totiž buď předpokládali okamžité přenesení řekou vydaného těla do hlavní svatyně na Pražský hrad (Hájek, Paprocký, Kapihorský, Crugerius a tzv. kompilátor officia sv. Jana Nepomuckého), nebo referovali poněkud upraveně v intencích Dubraviovy „Historiae regni Boemiae“ o jeho předchozím třídením setrvání v pobřežních

⁸¹ Jaroslav V. POLC, *Svatý Jan Nepomucký*, Praha 1993, s. 264.

⁸² Balbínovi se však nepodařilo vynést úsudek, jak dlouho byly u cyriáků chovány mučednickovy tělesné pozůstatky před jejich přenesením do katedrály.

písciích (utrakvistický autor Bořek, Adelsreiter, Pešina).⁸³ Balbínův závěr tento i další byly přejaty do slavné řady „Acta Sanctorum“ vydávané belgickými jezuiti, pro níž sám přímo napsal „Život sv. Jana Nepomuckého“ (1680),⁸⁴ a pravidelně se pak opakovaly a inspirativně působily i v domácích pracích Rohnových předchůdců a současníků, vesměs světských nebo řádových kněží. Z těchto jsou zmíněni důstojný Macarius von Merfelitz s hagiografií nepomuckou a svatovítskou („Vita et Mors divi Joannis Nepomuceni“, Pragae 1684; „S. Viti Gallo cantante“, 1687),⁸⁵ sobotecký děkan a „poeta laureatus“ Jan Ignác Summa z Vlastislavi zvláště se svou knížkou „Imber abiit, & recessit“ (Pragae 1699), Jan František Beckovský a jeho „Poselkyně starých příběhů českých“ (1700), Karel Redl („Sehenswürdige Prag“, 1710), lidický farář Martin Josef Vatter, autor knihy s názvem „Pentaphillus Majalis“ z roku 1714, rosovický farář Jan Zincke, který podal německy veršovaný záznam události (1722). Uveden je samozřejmě i již ve své době záhy dobře známý „Prodromus Glorae Pragense“ (1723) týnského faráře Jana Floriana Hammerschmieda a dále také stylisticky vybroušená zpráva v díle „In eröffneten Ehren-Pforten“ dominikána Reginalda Brauna (1721). Metafora obsažená v české knize „Správa Hystorycká o Životě etc.“ z roku 1729, vytištěné Karlem Hrabou, přirovnávající tělo Jana Nepomuckého k drahocennému pokladu později snad posloužila samotnému Rohnovi při volbě titulu pro jeho spis. Konečně z pohledu katolického duchovenstva a věřících učinila konec možným dohadům konstituce papeže Benedikta XIII. ke kanonizaci Jana Nepomuckého vydaná v dubnu 1729, která jasně označila cyriacký chrám za první místo světcova pohřbu. Pro zdůvodnění rané úcty ke světcovi nepřináší Rohn už jiné prameny, ale dále vybírá pozitivní argumenty a oslavné verše z děl výše zmíněných (Zincke, Summa, Macarius).

Prvním a nejtypičtějším zázrakem v souvislosti s Janem Nepomuckým údajně projeveným časně po jeho pohřbu v kostele sv. Kříže a který způsobil velký sběh lidu byl ovan líbezná vůně, „nebeské vůně, nad kterou na světě není“, nad jeho hrobem. Přes králův odsudek a hrozby se lidová pieta k Janu Nepomuckému za této okolnosti prý probudila vzápětí po uložení jeho tělesných pozůstatků v svatokřížské kostele. Tato zvláštnost (*miraculum coelestis odoris*) je později připomínána i nad Nepomuckým hrobem ve Svatovítské katedrále a, jak bude dále upřesněno, v novověku znovu v kostele cyriaků. Tělo Jana Nepomuckého je tak Rohnem přirovnáváno k drahocenné onyxové nádobě prosycené vůní orientálního balzámu. Tón oslavného hymnu se zde u Rohna mísí se střízlivým podáním faktů, jež měly dokládat časnost světcova kultu.

Ve třetí kapitole se autor zamýšlí nad tím, jak dlouho tělo setrvalo uložené v svatokřížské kostele a kdy došlo k jeho přenesení do metropolitního chrámu. Vedle a oproti nejednoznačnému názoru Balbínovu a pokračovatelů Bollandových ve věci denního data násilného skonu Nepomukova je stavěna domněnka Jana Vojtěcha Berghauera vyslovená v díle „Proto-Martyr poenitentiae“.⁸⁶ Dále podané hodnocení písemně i ústně tradované staré a nepřetržité pověsti svatosti Jana Nepomuckého i samotné skutečnosti dočasněho pohřbu u křížovníků v kostele sv. Kříže se opírá o soudobá vyjádření („svědectví“) různých světských hodnostářů i níže postavených osob, převzatá Rohnem z latinsky vedených procesních aktů v příčině kanonizace (1722). Dokonale jednotné kladné stanovisko u výpovědi takto čestně podali mimo jiné hr. Václav z Mitrovic, Jan František Leo z Erlsfeldu a nejvyšší písař Království českého Václav Hložek ze Žampachu.

⁸³ Rohn upozorňuje na zprávu u Pavla Židka o velkém suchu toho času, způsobilém sběh lidu na pobřeží, zvláště k mlýnům s obilnými zásobami. Naznačuje se, že událost objevení Nepomukova mrtvého těla tak snadno vzbudila obecný zájem.

⁸⁴ Vedle Vašicova vydání Balbínovy svatojanské legendy přinesl její výňatek včetně kapitoly *O smrti, pohřební slávě a „při obojím nastalých dīvech“* také Zdeněk KALISTA, *České baroko. Studie, texty, poznámky*, Praha 1941, s. 155-158. Vyššímu vzednutí vlny lidové úcty, která vbrzku zahrnula místo Nepomuckého hrobu v kostele sv. Kříže, údajně zamezil král Václav IV.

⁸⁵ Citaci a vrocení práce o Janu Nepomuckém přebírám z bibliografického soupisu v knize J. VLNASE, *Jan Nepomucký*, s. 270.

⁸⁶ Za datum úmrtí pokládal 16. květen, k přenesení ostatků k cyriakům mělo dojít 18. května a s dvanáctidenní pomlkou konečně do chrámu sv. Víta. Bollandisté naopak tvrdili, že 16. května rakev s Janem Nepomuckým kostel cyriaků již opustila. Balbín po svých určitějších předchozích soudech v časové otázce váhal.

Předmětem čtvrté kapitoly je otázka přesné lokalizace někdejšího Nepomukova hrobu v kostele cyriaků. Následovně se podává soupis jednotlivých druhů darů a jejich konkrétních položek, které uvedené osoby z úcty ochotně složily od roku 1720 k oltáři Jana Nepomuckého v kostele sv. Kříže. Potom autor snáší další doklady mohutného vzrůstu místního nepomucenského kultu od posledního desetiletí 17. století, silícího v čase beatifikace slavené 4. července 1721 a vrcholícího rovněž zde popsanými osmidenními slavnostmi kanonizace v říjnových dnech roku 1729. Připomenuty jsou osobní zásluhy jednotlivců i řádu samotného na budování tohoto kultu včetně soukromých nadací na zpívání mše, darů a pořízení sochy Jana Nepomuckého, sbírky ctitelů na koupi svatojánského obrazového cyklu určeného do ambitů konventu, ad. Obsažen je i seznam kněží, domácích i z jiných řádů – mezi nimiž se ovšem kupodivu nenacházejí jména členů řádu jezuitského –, celebrujících u cyriaků mši v jednotlivých dnech oktávy kanonizačních oslav, a též s promluvou zúčastněných kazatelů. Zmíněna je i tradice lodních hudeb, počínající 15. květnem roku 1715 (a v této souvislosti není opomenuta ani osobní účast panovnického páru při oslavách roku 1743). V poslední, sedmé kapitole se lze dočíst o „dobrodiních obdržných zásluhou a přičiněním sv. Jana Nepomuckého na místě jeho prvního hrobu“. Za údajnou světcovu pomoc nebo v jejím očekávání při různých životních nesnázích věřící přinesli do kostela různé votivní předměty, jejichž soupis je podán.

Jednotlivé kapitoly knihy začínají obvykle dosti ze široka. Zpravidla je nastoleno určité mravní ponaučení představené citátem z některého autoritativního díla. Tento citát (ve formě příměru, literární paralely nebo prostého úryvku z díla klasických nebo křesťanských myslitelů; kromě výše uvedených dále ještě například Varro) má vztah k hlavnímu předmětu dalšího výkladu. Plynule se potom autor přenáší k jádru svého sdělení.

Závěrem každého ze tří uvedených souborů představujících hlavní kultu pěstované řádem autor připojil pod názvy „Anagramma“ a „Programma“ krátkou modlitbu k uctívanému představiteli kultu a heslovité krédo vystihující význam a smysl vynakládaných projevů úcty. Pojednání o Svatokřížské Pietě zakončuje navíc epilog.

Značný důraz je tedy kladen i na formální a slohovou stránku díla. Snaha po jazykové vytríbenosti se projevuje zejména v souvislejších narativních a úvahových pasážích. Citáty z děl klasických autorů, dále pak výroky předních autorit katolické víry, oslavné verše a hymny, které nalézáme i v Rohnových rukopisných řádovědějepisných pracích, jsou na stránkách Thesauru četnější a tvoří integrální, neoddělitelnou součást textu. Události v kostele sv. Kříže jsou nejednou vsazovány do širšího kulturního kontextu hledáním příbuzných znaků s historicky známějšími ději. Užité stylistické prostředky, jakož i udání historických a literárních analogií umocňovaly apel na čtenáře a samy o sobě prozrazují vyšší literární a společenské ambice u zveřejněného spisu.

Výběr počtu právě tří nejvýznamnějších objektů kultu v kostele sv. Kříže a snaha doložit jejich opodstatněnost možná nebyly náhodné a přicházející jen bezplánově završit spontánní rozvoj těchto kultů. Lze nalézt oporu pro představu, že cyriakům vyhovovalo zrovna takové ustálení množství největších chrámových památek, a že tedy rozvoj ne méně ani více než třech nezávislých kultů byl udržován poněkud uměle a cíleně. Citelnější rozvoj dalších potenciálních majoritních kultů (např. ve spojitosti s obrazem Pax vobis, patrně kopie známého obrazu tzv. Salvatora lateránského,⁸⁷ ale ani tradičních řádových světců jako Cyriaka nebo Anakleta), zdá se, už nebyl přespříliš podporován. V křesťanské symbolice, jak známo, má číslice „tři“ výsadní postavení (Nejsvětější Trojice, tři stupně liturgické festivity, atd.). Název knihy tvořený tímto slovem proto zněl dobovému sluchu patrně jaksí nejpříjemnější, uceleně a přirozeně.

Je otázkou, kdy se zrodil a zda to byl vůbec původní Rohnův záměr, zveřejnit formou tištěné knihy přitažlivá a působivá fakta z historie svatokřížského chrámu. O případném vnějším podnětu (např. ze strany arcibiskupské konzistoře, významných donátorů) ani zadání práce z

⁸⁷ Usuzuje Ivo Kořán, *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*, Umění 16, 1968, č. 1, s. 174.

pokynu probošta či rozhodnutím domácí kapituly není v předmluvě díla Thesaurus triplex ani v klášterních análech žádné zmínky, a lze proto soudit, že kniha byla napsána z vlastní iniciativy autora. Myšlenka přehledným a literárně hodnotným způsobem podat svým současníkům i příštím generacím záznam o chrámovém bohatství a výjimečnosti možná vznikla výrazně dříve, nežli došlo k její realizaci. Není vyloučeno, že provázela řádového historiografa snad dokonce už od samého počátku jeho práce s klášterním archivem.

Faktografická hodnota tohoto pramene, jež sice mezi ostatními tištěnými knihami vzešlými z vědní činnosti příslušníků cyriackého řádu zůstává pro své řádovědějepisné zaměření dílem ojedinělým, ovšem nepřesahuje Rohnovy předchozí detailní rukopisné zpracování klášterní historie – ať již v obecně dějinném přehledu nebo v úžeji vymezeném tématu třeba chrámového mecenátu, resp. zádušních donací. Autor shledal již bezpředmětným uvádět listiny v úplném znění. Kniha vyniká rozmanitostí a rychlým předestřením látky. Lze shrnout, že při zachování důrazu na formu vyjádření bylo uskutečněno v podstatě výběrové snešení hodnověrných a co možná nejpřesvědčivějších dokladů pro opodstatněnost specifikované náboženské úcty. V podtextu stále zaznívá vybízivý tón pro vzdání dalších a vyšších poct do místa opředeného pověstí divotvornosti.

Thesaurus triplex je jazykově cele latinským pramenem. Pouze citace u devočních nápisů se z důvodů zachování maximální míry autenticity osobního projevu přidržují jazyku originálního dokumentu (vedle latiny české a německé). Neodporovalo by dobovým zvyklostem, pokud by obdobný druh pramene byl psán německy, nicméně padlo rozhodnutí přidržet se hlavního jazyka církve a římskokatolické liturgie. Vzhledem k tomu, že šlo převážně o přetlumočení faktů z hotových latinských děl, konečně nastalo přece i určité pracovní zjednodušení. Jazyková stránka díla a jeho vědomostní vybava prozrazují přednostní určení osobám s vyšším, především akademickým vzděláním, světským hodnostářům a neposledně samozřejmě vrstvám kléru. Účinkem příznivě zapsat jméno cyriaků hlouběji do povědomí společenských elit se dílo pro daný čas zřejmě neminulo.

Svým zaměřením náleží Thesaurus triplex do hojně zastoupené a pro poznání každodennosti i svátečního života katolických kultovních míst českých měst a venkova, neboli náboženské mentality člověka 17. a 18. století zcela nezastupitelné kategorie pramenů, jakými jsou pamětní knihy kostelních záduší, knihy nebo katalogy zázraků (tzv. *Miraculbuecher*), apod. Latinskými, německými nebo českojazyčnými knihami tohoto typu, vedenými většinou v rukopisné podobě, ale nezdědka i vydanými tiskem v podobě celých sbírek, se mohlo vykázt snad úplně každé významnější poutní místo.⁸⁸ Rohnův Thesaurus triplex se základním pojetím nevymyká množství těchto obdobných prací, řadí se však mezi vrcholná díla daného žánru.

⁸⁸ Z nedávné literatury se věnuje tomuto typu pramenů, a sice na příkladě jihočeských mariánských poutních míst, např. stať Zdeňky PROKOPOVÉ „*Auxilium Christianorum, ora pro nobis!*“. *Barokní knihy zázraků jako dosud málo využitý pramen*, Kuděj 2004, č. 1, s. 3-16.

Kniha záduší kostela sv. Kříže

Vypovídací hodnota jednotlivých dílčích pramenných podání a zpracování z pera slavného řádového archiváře k zádušní, a zde předně donační a nadační problematice se jeví leckdy nezastupitelnou. Rozličné knihy vzešlé z organizované archivní práce, mnohačetně významově i formálně spojitě a doplňující se, obnáší pro téma chrámového mecenátu a osobních vazeb k záduší různý stupeň závažnosti a podnětnosti. Nicméně je třeba kombinovat informace nejen uvnitř tohoto již představeného celku Rohnova díla, ale pro srovnání a kontrolu nelze rozhodně ponechat stranou zájmu ani dřívější vrstvy pramenů.

Nejstarším a hlavním souborným pramenem pro studium majetkového vývoje záduší farního a klášterního kostela sv. Kříže Většího na Starém Městě pražském zůstává *Kniha zápisů týkajících se záduší kostela sv. Kříže Většího*.⁸⁹ Obnovený cyriacký konvent tuto knihu převzal a na předchozí zápisy z let 1558-1617 bylo volně navázáno.

Záznamy z doby pobělohorské se dělí na dvě formálně i jazykově odlišné části. První skupina zápisů, nacházející se na fol. 36-69, se vztahuje k letům 1628-1664 (s výjimkou textu na fol. 44-49, jenž náleží ještě ke staršímu období)⁹⁰ a je psána převážně česky. Skládá se především z opisů a výpisů z nadačních listin a závětí, jimiž se kostelu dostávalo určitého obdarování, potvrzení probošta konventu o přijetí darů nebo zádušních platů, dlužních listů, kupních smluv a také výpisů z desek zemských v majetkových záležitostech týkajících se kláštera. Některé z těchto záznamů, např. zprávy o koupi klášterních pozemků, nemají ke kostelnímu záduší vztah přímý; ovšem hmotné zajištění kostela bylo nepochybně závislé vždy na celkové ekonomické situaci kláštera, neboť různá obdarování soukromými osobami tvořila sama o sobě pouze část příjmů záduší. O názvy nejdůležitějších zápisů byl doplněn obsah na začátku knihy („Registrum Neb index pro spiessnieeyssy kazde wiczy czoz w těchto knihach zapsano vyhledanj“), zachycující původně záležitosti agendy někdejší utrakvistické správy kostela.

Několik záznamů, zvláště opisy významných listin, jsou psány velmi úpravně, se zvýrazněným nadpisem, apod., většina však písmem zběžnějším. Na psaní těchto textů se vystřídal několik písařů.

Není naprosto zřejmé, zda zápisy do zádušní knihy začaly být vedeny bezprostředně po obnovení konventu, tj. od roku 1628, k němuž se vztahuje první ze zápisů, nebo zda byly doplněny s určitým časovým odstupem. Jelikož již u prvních zápisů je znát rukopis několika různých písařů, je pravděpodobné, že záznamy byly od samých začátků vedeny průběžně, a to nedlouho po uskutečnění jednotlivých právních aktů, resp. seznámení se s listinou dokládající tyto akty. Zápisy vznikaly nejspíše během delšího časového období, rozhodně nikoliv jednorázovým zpracováním staršího listinného materiálu.

Je možno vyslovit vážné pochyby nad domněnkou, že by se zádušní kniha dostala cyriakům teprve roku 1710, jak vysvětluje Truhlářův katalog českých rukopisů univerzitní knihovny holý nápis „Recompactus hic liber vetustatis causa a.d. 1710“ pořízený na přední desce knihy.⁹¹ Pokud by tomu tak přece bylo a zápisy byly postupně doplňovány až po tomto roce, je s podivem nejednotná struktura těchto zápisů a vůbec fakt, že jejich sestavením podle

⁸⁹ Rukopis uložen v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR, sign. XV C 5. Vázba původní, desky potaženy kůží, hnědooranžové, zdobené rostlinným ornamentem. Papírové listy o formátu 32x18,5 cm. Shrnující název *Kniha zápisů a jiných písemností týkajících se záduší kostela S. Kříže velikého w Starém městě Praze od 1558 do 1730* dán dodatečně Jungmannovou *Historií literatury české* (V. 435, s. 280).

⁹⁰ Někdejší písař vynechal záměrně několik listů, bylo zřejmě zamýšleno určité rozvržení celé knihy, v němž po příchodu cyriaků nebylo pokračováno.

⁹¹ Josef TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a universitní knihovny pražské*, Praha 1906, čís. 401, s. 154.

dochovaných pramenů nebyla pověřena osoba jediná namísto několika různých písařů. Snáze by bylo naopak v tomto případě rozumět, proč záznamy sahají pouze k roku 1664. Totiž snad tím, že práce několika písařů, kteří se po roce 1710 vystřídali při vypisování z pramenů k záduší a dospěli právě k roku 1664, byla zastavena, aby v úkolu pokračoval písař jediný – autor následujícího textu. Jmenovaný údaj o „znovuzcelení“ knihy k roku 1710 se však mnohem pravděpodobněji vztahuje právě k tomuto následujícímu textu, byl připsán jeho autorem a patrně označuje převzetí vedení zádušní knihy potom, co došlo po roce 1664 z neznámého důvodu k přerušení řady dřívějších zápisů.

Tato druhá část barokních záznamů ve svatokřížské zádušní knize nazvaná *Notulae de ecclesia Sanctae Crucis Maioris Vetero. Pragae, simplici laconisimo ex diversis notationibus desumptae*, psaná na fol. 70-98,⁹² je celá latinským textem. Notulae, výběr důležitých zpráv z dějin konventu do roku 1730, jsou dílem jediného autora. Byl jím patrně Benedikt Josef Pretlík (1704-1757), doktor teologie, člen a později po jistý čas děkan kanonie cyriaků, a osobnost i jinak literárně činná, jak bude ještě zmíněno. Nasvědčují tomu pozdější přípisky vedle záhlaví textu: „Ab ex. P.B.P.” (inkoustem) a níže „Benedikt Pretlík ?” (tužkou).

Zpočátku se autor pokouší rekonstruovat starší, ba i nejdávnější fáze historie řádu cyriaků v Čechách, a následně se věnuje již výhradně „barokním“ dějinám konventu od roku 1627 (fol. 78r an). Postupuje při tom chronologicky. Časový sled údajů je narušen pouze několika opravami vročení a občas také předběžným zařazením pozdějších událostí z důvodu udržení užších předmětových a vývojových souvislostí. Pretlíkovy poznámky pak končí datem úmrtí probošta Jana Cyriaka Mendla 25. srpna 1730.

Vnější úprava vyhlíží jednotně v celé délce textu. Písmo je zběžné a úsporně vedené, vcelku však pravidelné, vyrovnané. Dokument je psán stále rukou téhož písaře. Nenálézá se rozčlenění na kapitoly a odstavce. Přechody mezi různými typy informací jsou tak častokrát graficky sotva zřetelné; tím spíše, že se jedná o text značně komprimovaný, s hojným užitím zkratk.

Každý samostatný záznam začíná vždy na novém řádku, přesto ale dochází někdy opticky ke slítí různorodých údajů v jeden plynulý úsek. Řádky jsou řazeny poměrně hustě za sebou. Jako jediného grafického prostředku pro usnadnění orientace v textu autor použil podtrhávání jmen, letopočtů, důležitých hesel a údajů, někdy celých částí vět. Občas se vyskytují škrty a přepisy. Místy je tak stavěn vyšší stupeň paleografické náročnosti.

Souvislý tok textu je uměle přerušen pouze v jednom úseku, a to konkrétně mnohem dříve vloženým zápisem *instrukcí hospodářům domů zádušních* z 19. ledna 1603 (fol. 90). Jazyk je věcný a terminologicky přesný. Dodržovány jsou, byť namnoze zkratkovitě, zdvořilostní společenské obraty a titulatura. Sdělení ovšem působí leckdy velmi přímočaře, po výtce až příliš stroze. Ve slohu převažují jednoduché nebo jen málo rozvinuté věty.

Pretlíkovy záznamy mají podobu registáře podávajícího stručně základní informace především o majetkových záležitostech konventu, s důrazem na aktivity jednotlivých proboštů. O osobách proboštů se dále dozvídáme mimo jiné údaje o jejich volbě a nástupu do funkce, předchozím působení v pražském konventu, někdy (a to i nepřímo) o jejich vztazích s řádovým centrem a pražskou konzistoří. Údaje vztahující se bezprostředně k vývoji záduší jsou včleněny do takto poněkud širě pojatého historiografického rámce. Zahrnují zprávy o domech záduší a v případě peněžních nadací velmi často také o tom, za jakým účelem byly prostředky použity: předně samozřejmě za účelem stanoveným původcem nadace, ovšem hospodaření s přebytkem darované částky mnohdy záleželo na volném uvážení probošta s kanovníky. Obsaženy jsou zprávy o nákladech na stavební, umělecké a řemeslné práce pro kostel sv. Kříže. Někdy je uveden i poměrně podrobný popis zakázky a jméno jejího zhotovitele. Ne vždy je však zároveň připojena poznámka o zdroji finančního krytí jednotlivých prací, takže není často zřejmé, zda příslušné prostředky pocházely ze zádušní nadace, a pokud ano, tedy z které. Zvláštní pozornost

⁹² Z knihy byly vytrženy 4 listy (původně fol. 70-73), a proto byla u následujícího textu tužkou naznačena později nová foliace (staré číslování fol. 75-107 změněno na 70-102), odpovídající celkovému počtu popsaných listů. Tuto formální úpravu má za směrodatnou heslo v Truhlářově katalogu, cit. výše; při uvádění odkazů se proto přidržuji druhotné foliace.

je věnována hlavním a pro řádové působení význačným liturgickým slavnostem a svátkům a různým jubileím slaveným v cyriackém chrámě; konstatováno je například sté výročí posledního příchodu řádu ke kostelu sv. Kříže.

K určitým na události méně bohatým rokům se autor spokojil pouze se dvěma či třemi předmětovými zápisy. Záznamy v „Notulae“ tak představují sice hutný, ale současně pouze na hrubo podaný, výběrový nástin dějinných událostí a vývoje zádušního majetku staroměstského kostela cyriaků.

Hlavní pramennou základnou byl Pretlíkovi nepochybně křižovnický archiv, třebaže jej výslovně zmiňuje pouze na několika místech. U většiny regist neuvádí konkrétní pramen, z něhož čerpal. Pro dobu do roku 1664 se mohl opřít o předešlé zápisy v zádušní knize, jež shrnul a na něž poměrně často odkazuje. Nadto ovšem sám připojuje řadu dalších údajů. U několika zápisů přebírá a obohacuje látku Hammerschmiedova *Prodromu Gloriae Pragenae* (1723), který obsahoval však pouze velmi hrubý nástin dějin kláštera cyriaků do druhého desetiletí 18. století a výčet největších pozoruhodností chrámu. Velmi sporadicky odkazuje také na Balbína. Při zpracování nejmladšího úseku zachycených dějin konventu (před rokem 1730) zaznamenával události, jichž byl v průběhu větší části třetího decennia jistě častokrát sám svědkem, a není tedy vyloučeno použití nějakých soukromých, již nedochovaných zápisků.

Text „Notulae“ zůstává pro sledované období prvním známým a dochovaným pokusem o náčrt dějin kanonie cyriaků a jejího kostela. Pretlíkovy analistické zápisy tvoří skromný, chtělo by se říci nenápadný předstupeň velkolepému historickému zpracování řádových dějin z pera Jana Karla Rohna.

Dochované listiny a spisy z klášterního archivu

U spisového a listinného materiálu nastal složitější vývoj situace, nežli tomu bylo u knih cyriackého archivu. Pro období 17. a první třetiny 18. století máme dnes vinou minulých ztrát k dispozici jen velmi malý zlomek z množství jednotlivých listin a spisů někdejšího archivu pražské řádové kanonie. Podstatně větší množství původních písemností se dochovalo až k poslednímu půlstoletí existence cyriacké kanonie před jejím zrušením (zde se jedná zejména o celek dokumentů – konvolut zachycující majetkový a finanční stav této kanonie v 60. a 70. letech).⁹³

Po zrušení řádu roku 1783 byly shromážděny pozůstalé písemnosti z jeho pražského domu v C. k. universitní a veřejné knihovně v Praze, pokud nebyly v případě listin a spisů přednostně odevzdány guberniu a majetkové inventáře c. k. dvorské účtárně.⁹⁴ Do klementinské knihovny se dostaly nejen Rohnovy knihy archivu svatokřížské kanonie, ale s nimi obdržela univerzitní knihovna mezi dalšími součástmi zaniklého cyriackého archivu a knihovny také 67 listin. Od samé přebírky archiválií ze zrušených klášterů byla zvláštní péče obecně věnována zejména pergamenovým listinám. Pro další úřední potřeby pořizovala knihovna výběrové opisy z řad listin v přijatých fondech.⁹⁵

K termínu 19. listopadu 1801 je po čase udáváno postoupení následujícího množství přechovávaných písemností registraturám státních orgánů, a to: guberniální registratuře 2 fascikly, císařské účtárně (Kais. Staatsbuchhaltung) 9 fasc., císařské správě státních statků (Kais. Staatgüteradministration) 3 fasc. a císařskému fiskálnímu úřadu 6 svazků písemností.⁹⁶ Sedm listin z let 1343-1649 bylo odevzdáno vídeňskému centrálnímu archivu (tj. Domáci, dvorní a státní archiv).⁹⁷

Spolu s velkým množstvím listin ze zrušených českých klášterů, jež se dostaly do vídeňského centrálního archivu zpravidla začátkem druhého desetiletí 19. století přes dvorní knihovnu ve Vídni, byly též listiny cyriacké vydány roku 1920 na základě dohody s rakouskou stranou Československé republiky a uloženy v tehdejším Archivu ministerstva vnitra.

Posléze byla značná část spisového materiálu, totiž spisy převážně k majetkovému vývoji řádu uložené do té doby v císařské účtárně, převedena a stala se součástí ve své podstatě již uzavřeného, archivovaného fondu Fundační komise (stojí poznamenat, že obě instituce setrvaly dlouho v těsném styku). Po zrušení činnosti této komise (1784) pokračovaly ve vyřizování aktualizované agendy dotyčného druhu za převzetí stávajících registraturních písemností jejího úřadu orgány zemského gubernia.⁹⁸

V současné době je fond Fundační komise uložen v Národním archivu v Praze. V 1. oddělení téhož archivu se nacházejí také začleněny do fondu Archivy zrušených klášterů některá další akta a listiny vydané Archivem ministerstva vnitra pražskou Univerzitní knihovnou později, totiž začátkem 50. let 20. století, u přítomnosti záměru sjednocení fondu písemností ze

⁹³ Tyto doklady jsou ve fondu Fundační komise uloženy ve třech kartonech pod inv. č. 77 a čítají záznamy nadací soukromých osob, koupí, nebo např. prošetření majetkového stavu kanonie r. 1768, a dále téměř 800 folií spisového materiálu.

⁹⁴ Srov. Ondřej BASTL, *Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II.*, Historická geografie 28, 1995, s. 158.

⁹⁵ Jak zpravuje Jungmann (*Historie literatury české*, s. 281) klášterní listiny z let 1637-1770 byly evidovány v rukopise o 765 stranách pod sign. II A 13, zaniklou po delimitaci do ústředního archivu začátkem 50. let 20. století.

⁹⁶ Anton SCHUBERT, *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens*, Innsbruck, 1901, S. XIII-XV.

⁹⁷ Tamže, S. XXIV.

⁹⁸ *Fundační komise 1725 – 1784*, Díl I., Inventář NA, sest. Vladimír Hrubý – Karel Beránek, Praha 1975, s. 4.

zrušených klášterů za Josefa II., plně realizovaném po vzniku Státního ústředního archivu. Z listinného materiálu bývalého cyriackého archivu se dochovaly některé originály písemností psané na papíru nebo na pergamenu a některá notářská potvrzení původních písemností.

Z let 1628-1729 (resp. 1684) eviduje inventář fondu AZK⁹⁹ ne více jak šest jednotlivých položek listin. Některé jsou deklarativního a jiné konstitutivního charakteru. Nechybí mezi nimi pergamenové privilegium Ferdinanda II. z 12. února 1628, jímž panovník uvádí řád cyriaků ke kostelu sv. Kříže, a rovněž na pergamenu psaná listina pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu potvrzující císařské darování, s inzertem listiny předchozí. Pozoruhodné je dále např. notářské ověření inserované listiny difinitorů cyriackého řádu o navrácení ostatku sv. Kříže z Krakova do kostela sv. Kříže na Starém Městě pražském dne 14. 11. 1630 (notářský instrument z 18. 11 t.r.). Jakožto zachycenou ukázkou diplomatického pořízení vyloženě vnitřní řádové proveniencie lze pak připomenout listinu z 12. října roku 1640 vydanou v Krakově – povolení generálního převora a kapituly cyriackého řádu pekařskému cechu na Starém Městě pražském obnovit kapli sv. Ludmily v kostele sv. Kříže a pohřbívát při tomto kostela své zemřelé členy.

Ke jmenovaným písemnostem se volně pojí zmíněný soubor písemností převážně aktových záznamů (inv. č. 2710-2711), náležící ovšem z většiny období druhé třetiny 18. století a posledním létům před zrušením řádu. Nejde o výsledek soustavného předmětového výběru písemností, nýbrž nahodilé dochování diplomatického materiálu. Zlomkovitě jsou tímto pokryty záležitosti jednání řádových kapitul, osamostatnění řádu v českých zemích, chrámových nadací (zde např. opis závěti Václava z Kumburku z roku 1637), hospodářství v Drastech, židovského soužití a některé další včetně personálií řádového členstva a osob spřízněných s řádovou činností.

⁹⁹ *Listiny českých zrušených klášterů 1115 – 1784*, Díl I., Inventář NA, Praha 1961, s. 333-335.

Doplňkové prameny

Dějiny kanonie sv. Kříže jsou ve svých nejpodstatnějších bodech i mnoha různých podrobnostech dobře a dostatečně zachyceny ve stávajících dochovaných pramenech, které byly výše zmíněny. Existovaly však a některé nadále jsou k dohledání ještě i jiné, komplementární písemné prameny se vztahem k pražskému řádu cyriaků.

Nejprve se pokusím shrnout, jaké druhy úzce souvisejících, ba i meritorních pramenů k dějinám cyriaků s určitostí nebo značnou pravděpodobností se dříve vyskytovaly, ale dnes se již nedají popatřit. Množství bezprostředních pramenů provenience kanonie sv. Kříže zůstalo roztroušeno u různých příjemců. Jiné skupiny pramenů, o praxi jejichž ať sporadického či pravidelného vedení však není jistoty, mohly být zakládány pro vlastní potřebu řádu. Potencionálně sem patří další knihy náležející jen volněji do řádového historického archivu, např. knihy nebo spisy hospodářských propozic a účtů venkovského dvora v Drastech, případně i seznamy výpěstků dodávaných odtud ke spotřebě do staroměstského konventu.

S pravděpodobností hraničící s jistotou v kanonii cyriaků z více či méně soukromé iniciativy a jako výraz širší společenské aktivity jednotlivých řádových členů vznikala a byla naopak i přijímána zvenku osobní korespondence. Životní osudy členů cyriackého konventu by vynikly ve světle jejich vlastnoručních zápisů a jim adresovaných písemností beze sporu ještě mnohem plastičtěji, nežli tomu může býti posud na základě dostupných pramenů aktové povahy, ovšem tento souborný pramen se nedochoval žel ani v nejmenším.

Řadu poznatků zdaleka jistě nejen ke vztahům české a polské řádové větve by umožnilo doplnit srovnávací studium informací, které zprostředkovalo Rohnovo dílo, s písemnostmi archivu krakovského centra řádu křižovníků s červeným srdcem. Žel polský klášter u sv. Marka byl vážně poškozen sérií požárů (v letech 1494, 1528, 1589 a 1724), z nichž nejničivější dopad měl patrně ten poslední, při němž shořel i tamní řádový archiv včetně písemností k dějinám české řádové větve.¹⁰⁰

Vedle výše uvedených hlavních pramenů vlastní klášterní provenience lze dohledat zejména v pražských archivech k pobělohorskému působení řádu křižovníků s červeným srdcem, byť nepřiliš četné, další prameny, z nichž některé mají význam i pro užší vymezení zvoleného tématu.

U řádové komunity napomáhá rekonstrukci vzdělanostního profilu nemalého počtu jejích členů znalost dokladů univerzitního studia. Prameny osobní povahy jsou slabším článkem řetězce údajů pojatých do archivních knih, a proto písemnosti typu seznamů univerzitních tezí nebo výkazů o zkouškách a disputacích přísluší dohledat především pro mladší úseky v Archivu Univerzity Karlovy.

Značně členitou skupinu pramenů, v níž by bylo možno studovat především vztahy kanonie cyriaků se širším prostředím městské obce, představují knihy městské rady a delegovaných úřadů městské správy, uložené v Archivu hl. města Prahy. Změny v domovním vlastnictví ve farnosti, na nichž se podílela v nejtěsnějším sousedství svého pozemku i kanonie cyriaků, zachytily kupříkladu knihy trhů. K polnohospodářské základně hmotného zajištění cyriackého konventu by bylo možno nalézt konkrétní doklady městských knihách viničních. Dohledání bližších informací o osobách původců zádušních nadací by poskytly v některých případech pravděpodobně knihy kšaftovní. Důležitou položku tvoří písemnosti šestipanského úřadu s kompetencemi v oblasti výstavby a vlastnictví nemovitostí. Doložku o pořízení zápisů do těchto knih uvádí nejednou i sám řádový historiograf, pokud se týkalo soukromých odkazů trvalých platů k záduší z výnosu (spolu)vlastněných domů spadajících pod městský šos. Jiný druh upřesňujících informací, a sice pro oblast nadací k záduší cyriackého kostela by bylo

¹⁰⁰ Z. HLEDÍKOVÁ, *Řád křižovníků*, s. 223, s odvoláním na: Jerzy SZABLOWSKI, *Kościół Św. Marka*, *Rocznik Krakowski* 22, 1929, s. 80, 82.

možno dále získat zřejmě z pamětních knih cechu staroměstských pekařů, kteří konali v kostele své bohoslužby.

Specifickým pramenem zůstává souvisle dochovaná řada matrik farnosti sv. Kříže (AMP), jejichž některé možnosti využití jsou naznačeny v kapitole věnované svatokřížské farní osadě. K nejstaršímu období před polovinou 17. století se vztahuje matriční kniha narozených. Rokem 1640 počíná matrika oddaných. Úmrtí obyvatelstva je evidováno nepřetržitě od roku 1669. Samostatná řada matrik zachycuje demografický vývoj městského okrsku u kostela sv. Ducha, společenským a náboženským děním těsně srostlého s územím svatokřížským. Výrazné zpřehlednění a ustálení vedeného matričního formuláře bylo v případě cyriacké duchovní administrace u sv. Kříže adresně nařízeno počínaje rokem 1720, kdy z pokynu arcidiecézního oficialátu byly matriky podrobeny revizi a shledány nedostatky.¹⁰¹

Stranou okruhu pomocných pramenů k dějinám pražské kanonie cyriaků neležely ani zemské desky, a to zvláště jejich kvaterny trhové. Nacházeli se šlechtičtí příznivci, kteří jejich řádu odevzdali jistý malý díl ze svého majetku. Kanonie přicházela i do situace, kdy provedla majetkovou směnu s urozenými osobami. Řád uplatňoval někdy též dlužní pohledávky u svobodných osob se zemskodeskovým majetkem a ojediněle se formou vyrovnání dluhů pro něj dostalo hospodářského vlastnictví tohoto druhu (pozemkový majetek byl později zpravidla zpeněžen).

Ve fondech I. oddělení Národního archivu v Praze lze dále nalézt množství údajů úzce souvisejících s dějinami cyriacké kanonie mimo jiné ve fondu Náboženská bratrstva v Knize konfraternity sv. Apolónie, působící při kostele sv. Kříže.

V neposlední řadě nutno připomenout rozsáhlý fond Národního archivu v Praze Archiv pražského arcibiskupství (APA). Arcibiskupský fond nabízí ve vztahu k cyriakům různorodé písemnosti dokladující řádový poměr k nadřízeným jednotkám církevní správy, a to jednak celku křížovnické řeholní instituce, a potom i jejich jednotlivých členů. Ze široké řady pramenů normativní, evidenční, protokolární a další administrativní a jurisdikční povahy lze zmínit namátkou: knihy svěcenců, knihy konfirmací k beneficiím, knihy dekretů, konzistoriální vyšetřovací a soudní akta (např. ve věci disciplinárních probošta Náchodského). Jmenovaný fond poskytuje v širokém kontextu údaje k různým dílčím otázkám z historie pražského konventu cyriaků. Možno dále zmínit duchovenské příznávací tabely z let 1713-14 a tzv. farářské relace z let 1676-77 a 1700-01, vypovídající mj. o účtě prokazované milostným obrazům. V souvislosti s cyriackou přidruženou administrací lze ještě upozornit na pamětní knihu kostela sv. Klimenta v Bubnech v letech 1680-1787 (pod inv. č. 2587). Úhrnem se jedná však skutečně o komplementární prameny, neboť budou namnoze nalézány duplicitní informace ke kopířovým a aktovým záznamům v knihách řádového archivu.

Postoje, závazky a nároky držitelů patronátního práva ke staroměstskému kostelu sv. Ducha, jehož základní církevní správu po většinu sledovaného období zastávali cyriakové, totiž benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě, by pro tuto lokalitu napomohlo studium jejich dostupných řádových písemností. K potřebám počátečního výzkumu je možno použít dochovaný inventář klášterního archivu z roku 1692 (AZK, inv. č. 2596, fasc. 29).

Široký srovnávací obzor by samozřejmě otvírala pramenná rešerše nad styky a součinností cyriaků s dalšími církevními řády v rozličných záležitostech (obrana města v třicetileté válce, spoluúčast na procesích a slavnostech, koordinace sanitárních opatření v čase moru, atd.). A nepřehledné množství souvislostí lze nalézt samozřejmě k předmětu propagace nepomuckého kultu. Úzké, i osobní styky chovala cyriacká kanonie ke Svatovítské metropolitní kapitule, jež by z opačné strany jistě byly potvrzeny průzkumem fondů této instituce.

Zcela okrajového významu pro dané téma (upřesnění souvislostí ztráty venkovského řádového konventu) jsou písemnosti patrimoniální správy se střediskem v Benátkách nad Jizerou, uložené dnes v SOA Praha.

¹⁰¹ Vedle přesného a plného záznamu jmen křtěných, oddávaných a zemřelých mělo stát i jméno kněze, který prováděl dotyčný svátostný úkon. *JB*, fol. CCXXIV.

Cesta vyhledání co možná největšího množství údajů o činnosti a společenském postavení pražských cyriaků v naznačených pramenech by ovšem většinou přinesla pouhé potvrzení již dostatečně známých faktů z řádových pramenů.

Ještě širší by byl jistě výčet de facto pomocných pramenů, jež mohou osvětlit či doplnit řadu dílčích otázek, kupř. k sociálnímu zázemí některých původců zbožných nadání k záduší cyriackého kostela a nacházejících se v netištěné podobě. Mimo zmíněné prameny v pražském městském archivu se jedná o různé prameny genealogické, příp. heraldické povahy (saalbuchy ad.) dohledatelné zejména ve fondech a sbírkách Národním archivu v Praze.

Konečně je patřičné uvést zmínky o řádu cyriaků v dobové literatuře vydané tiskem, a sice těch jejích titulech, které nepocházely od autorů z vlastního řádového prostředí. Na informační hodnotu těchto pramenů a jejich význam konkrétně pro dějepisectví řádu cyriaků však již bylo vesměs výše poukázáno při rozboru zdrojů Rohnovy práce na řádových dějinách, s tím, že Rohn tento okruh pramenů (zvláště díla Balbínovy a kronika Beckovského) výborně znal a organicky jej začleňoval do svého díla. Jedná se převážně o proslulá historická sepsání, která není nutno podrobněji představovat. Omezím se proto pouze na doplňkovou charakteristiku přínosu několika starých tištěných knih pro poznání dějin staroměstského řádového konventu.

Jak již bylo naznačeno, dobové tištěné prameny přinášely zmínky o cyriackém konventu a kostele v souvislosti s jednotlivostmi a rozličnými tématikami, ale především zohledňovaly propagaci světeckých kultů. V popsaném díle „Thesaurus triplex“ je zachycen samý rozpuk a vzmach úcty k Janu Nepomuckému i specifický rozvoj úcty mariánské.

Cennou zmínku dokládající širší regionální uplatnění kultu Panny Marie Bolestné z kostela sv. Kříže obsahuje dílo jezuity Jana TANNERA *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi* (1. vydání, Praha 1679), které záhy vyšlo v Praze i v němčině (1680) a později v latinském překladu (*Via sancta Praga Vetero-Boleslaviam... antehac dudum a S. Wenceslao Bohemiae duce, cum ad martyrium properaret, obita*), 1690. Text knihy je doprovázen rytinami přibližujícími vzhled důležitých částí celé trasy, složené ze sakrálních staveb a v nich uchovávaných kopií proslulých milostných obrazů a soch, vedle děl s originální tematikou. Plastické vyobrazení cyriacké sochy Piety bylo vsazeno do kaple na 29. zastavení této nejvýznamnější poutní cesty vycházející z hlavního města země.¹⁰²

Monotematicky se cyriackým řádem zabývá již citované českojazyčné rukopisné dílo Karla ROSENMÜLLERA z roku 1697, s názvem *Kratka Sprawa O Dawnosti a Starozitnosti Poswatneho Rzadu Kanownikuw Regularnich de poenitentia bb. Martirum, aneb S[anct]ae Mariae de Metri, ginak Swateho Quiriaka nazwanich z rozlicznich authoruw sebrana, a w nassi czeske vlastenske rzeczi sepsana Letha 1697*, které má částečně historický a částečně teologický ráz.¹⁰³

Z vlastních zmínek v textu (fol. 24 a další) vyplývá, že pisatel tohoto anonymního díla byl laikem a některé vědomosti o kanonii cyriaků čerpal z doslechu od řeholníků téhož řádu. Identifikaci autora napomohl pozdější přípis v záhlaví na prvním listě knihy uvádějící jeho příjmení, pardubické rodiště a současnou pražskou měšťanskou příslušnost. Názor vyslovený Josefem Jirečkem a přejatý Josefem Truhlářem označil za původce rukopisu Karla Rosenmüllera, s nímž spojoval vlastnictví knihtiskařské dílny v letech 1680 až 1697. Jak prokázal však později Josef Volf, zakladatelem známé pražské rosenmüllerovské tiskárny byl teprve o jednu generaci mladší příslušník této rodiny. Autor spisu o dějinách cyriaků, celým jménem Jan Karel Rosenmüller (podepisován Rozenmiller, z Pardubic na Nové Město pražské přesídlil v roce 1664, zemřel 1708), byl velmi vzdělaný – pravděpodobně přeložil z latiny spis

¹⁰² Srov. Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 50.

¹⁰³ NK ČR, sign. VII F 11.

francouzského asketického spisovatele Jindřicha Marii Boudona „Deus solus“ z roku 1676 a hrdinskou píseň o křesťanském dobývání města Budy z tureckého područí (1686).¹⁰⁴

Papírová kniha o historii cyriaků je kvartového formátu a čítá 54 listů.¹⁰⁵ Tento rukopis zjevně patřil cyriackému řádu a s dalšími knihami jeho bibliotéky se dostal posléze do klementinské knihovny.¹⁰⁶ Není samozřejmě vyloučeno, že do řádové knihovny spis mohl věnovat sám autor – přičemž nikterak by nebylo překážkou, že na stránkách manuskriptu se nedostává žádné dedikace –, případně tak mohli učinit jeho rodina či potomstvo.

Autor se nezabýval novodobou historií řádu. Jistě správně tušil, že zachycení problematiky vývoje řádu v posledních přibližně dvou staletích je namístě přenechat informovanějším znalcům z okruhu řádové komunity. Nepřináší bohužel však ani osobní, třebaš jen kusé dobové svědectví u pohledu na přítomné řádové dění. A tak nezbyvá než vzít zapovděk konstatováním, že výběr podané látky díla samotného je zřejmě ukazatelem širší lidové odezvy na řádovou propagaci světeckých postav vlastních dějin, o kterémžto jevu Rosenmüller podal jedinečné, ač svého druhu osamocené svědectví.

Ústředním nosným motivem díla je glorifikace řádu a jeho svatých patronů. Úcta je vzdána dávným, ještě starověkým světcům, jejichž památka byla zvykově vztahována k tomuto řádu, Klétovi a Cyriakovi. Text je prostoupen teologickými výklady o účtě církevních otců a prvotních křesťanů ke sv. Kříži.

Značnou část knihy potom zabírá vyličení života bl. Michaela Gedrodojče z litevské knížecí rodiny, v 15. století mocného řádového stoupence, ba i člena. Toto hagiografické sepsání se dostalo do Rosenmülleova kodexu v podobě dvou překladů pořizovaných jeho rukou, a sice: latinského životopisu od Jana z Trziana (*Jan Trzicianensky*),¹⁰⁷ mistra svobodných umění na krakovském učení a veřejného notáře, (v 18. a 19. kapitole), a následovně polsky psané legendy řádového člena krakovského konventu Samuela Brzežewského, držitele licenciátu teologie,¹⁰⁸ soustřeďující se na četné podivuhodné a nadpřirozené blahoslavencovy skutky (kap. 12 III. dílu).¹⁰⁹ Pokud měl Rosenmüller k dispozici nějaké materiály z cyriackého archivu a knihovny, připadá v úvahu pro jeho zvýšený zájem o bájný počátek řádu zejména použití výše zmíněného spisu probošta Irene Kucevia *Origio, & series propagationis Religiosi Ordinis S. Mariae Demetri de Urbe Beatorum Martyrum de Poenitentia, etc.* (1627).

Autor smlčuje jakékoli jiné pohnutky k napsání svého díla než touhu vzdání nábožné účty k Svatému Kříži, kterou zvláštním způsobem si předsevzal sžezit a rozvíjet právě cyriacký řád. Rukopis vznikl z individuálního zájmu a iniciativy svého tvůrce, neboť je nanejvýš pochybné, že by představení kanonie cyriaků požádali o sepsání díla tohoto druhu laického vzdělance z důvodu nedostatku vlastních erudovaných sil – ačkoli je pravdou, že z cyriacké komunity koncem 17. století nevynikali žádní historiograficky činní jedinci. Závažných údajů k pobělohorské aktivitě řádu se ani nejpozornější čtenář nedozvídá. Knihu lze nicméně vnímat jako osobité vyjádření náklonnosti a doklad obliby řádu mezi současníky, dosvědčovaný jinak zejména zádušními obdarováními.

¹⁰⁴ Josef VOLF, *Domnělí knihtiskaři pražští Matouš a Karel Rosenmüllerové v 17. století*, in: *Českou minulostí* (Práce žáků Václava Novotného), Praha 1929, s. 286-292.

¹⁰⁵ 21x15 cm. Srov. J. TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů*, s. 95, č. 241, sign. XVII F 11. Papírová lepenková vazba, přiměřeně opotřebovaná kniha s uvolňujícími se některými složkami listů.

¹⁰⁶ Nasvědčuje tomu vevázání dvoulistu (J. TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů*, č. 241: mezi folia 43 a 44 [?!]), jenž obsahuje litanie k Michaelu Gedrojče (Gedrocus) a potom se zde zmiňuje jméno probošta pražské cyriacké kanonie.

¹⁰⁷ Jinde *Trzicianensky*. Možná rodák nebo dokonce přímo též člen polského řádového konventu v lokalitě Trziana, po krakovském druhého nejdůležitějšího v zemi.

¹⁰⁸ Připomenut v *OMM*, fol. LVr. *Brzezewsky*, „socius generalis“, řádný kazatel u sv. Marka v Krakově. Licenciátu teologie dosáhl r. 1669. Prošel funkcemi převora u sv. Marka (zvolen 1642, *JB*, fol. LXXIIIr), prvního difinitora, převora provincie a probošta trzicianenského.

¹⁰⁹ S velkou pravděpodobností to byl právě tentýž polský spis, který, jak již bylo uvedeno, později přeložil Rohn do němčiny a nechal vydat tiskem. Zdali se při tom mohl opírat i o Rosenmüllerův český překlad, je velmi pravděpodobno.

Dvě poznámky učiněné Rohnovou rukou na okraj textu (zejména zápis na fol. 34r odkazující na odpovídající znění listiny v klášterním bulariu) dokazují vlastnictví díla cyriackou kanonií. Není známo, zda se spis nacházel v řádovém archivu či knihovně již v době začátku Rohnovy dějepisné práce. Se značnou pravděpodobností však tomu tak bylo a cyriacký historiograf jím mohl být poněkud ovlivněn při líčení nejstarších etap řádových dějin. Obsažený dvojí český překlad Gedrojčova životopisu pak možná vydal Rohnovi podnět k převedení oslavné biografie tohoto řádového patrona do němčiny.

Řeholník cisterciáckého kláštera v Oseku Augustin SARTORIUS ve známém přehledu řádů katolické církve, tištěné knize *Ordo Ordinum Religiosorum. Virorum, virginum, militum, juxta ordinem temporis compendiosa serie contextus, Vitisque Sanctorum Fundatorum, atque eorundem Elogijs in Prima Opusculi Parte intertextus* (Vetero Pragae 1715)¹¹⁰ se pokusil podle soudobých domněnek a vžitých představ a vesměs ve shodě s tradičním řádovým podáním vylíčit dávné, již starověké kořeny řádu zapuštěné v časech prvotní církve. V tomto ohledu je dále mylný úsudek o papežském udělení augustiniánské řádové řehole ve druhé polovině 12. století, nebo pak o vojenském zapojení řádu do christianizačních křížových tažení na evropském kontinentě a související začlenění tohoto společenství (spolu s ostatními křížovnickými řády) do skupiny rytířských řádů. Nesprávně a také mnohem předčasně je označen za původce řádového znamení kříže korunovaného červeným srdcem papež Inocenc III. Z neznalosti nebo rozpaků nad samojedností pražského řádového domu se objevuje tvrzení, že „nyní“ je hlava řádu v Huy nad Moselou. Belgičtí křížovníci s řádovým ústředím v Huy,¹¹¹ třebaže byli v západní Evropě řádem značně rozrostlým a svou konstitucí velice blízkým křížovníkům s červeným srdcem, nevytvořili nikdy jednotu s českou ani polsko-litevskou větví tohoto řádu. Autorovi zjevně nebyly jasny historické vnitrořádové vztahy; polské a litevské rozšíření křížovníků s červeným srdcem mu uniká. Pojednání řádových dějin pro 17. a 18. století (byť třeba jen stručné, z povahy díla, které je jakýmsi „katalogem“ řeholních institucí, s hlavním důrazem na zakladatelskou formaci společenství) u Sartoria zcela chybí, což může být chápáno jako příznak tomu, že cyriaci byli v rozsáhlém a složitě strukturovaném českém církevním prostředí dosud stále snad poněkud přehlíženi a marginalizováni.

Vyšehradský kanovník Jan Florián HAMMERSCHMIED zanechal v díle o historických význačnostech Prahy *Prodromus gloriae Pragenae* (...), Vetero Pragae 1723,¹¹² pojednání o pražské kanonii cyriaků na stranách 202-205 a některé další průběžné zmínky. Hlavní osu sdělení zde tvoří zpráva o nálezů a restauraci sochy Svatokřížské Piety obklopené pověstí zázraků, podobně pak i nálezů a oltářní instalaci obrazu žehnajícího Salvátora, a konečně podstatně mladším, chrámovém objevu údajného prvního hrobu Jana Nepomuckého, totiž sklípku s malbou hvězd, který byl arcibiskupskou konzistoří uznán za posvátné místo hodné projevů zvláštní úcty.¹¹³ U vylíčení příběhu Nepomukovy svatyně nechybí poukaz na známý motiv přičítaný světcovu nadpřirozenému působení, to jest kromobyčejnou vůni, jejíž ovanutí v těchto místech prý často udivilo duchovní i světské osoby, a zmínka, že z úcty k Janu Nepomuckému vzešlo mnoho milostí. Krom toho jsou podány holá orientační data k záležitostem třech někdejších mimopražských řádových konventů. V pozdějších kapitolách se lze dále porůznu dočíst vybraných údajů o některých osobách cyriackých řeholníků pocházejících z pražských měst. Autor zaznamenal jejich akademické vzdělání, datum kněžského svěcení a obyčejně též učinil zmínku o společenském zařazení jejich rodin.

Jen zcela okrajově se patří učinit poznámku, že z cizí dobové literatury referující povšechně o dějinách křížovníků s červeným srdcem podává výběrovou informaci například

¹¹⁰ NK ČR, sign. 51 E 28. S. 358-359.

¹¹¹ O nich bližší zmínka tamže, s. 178-179.

¹¹² Jeden exemplář uložen např. v Městské knihovně v Praze, sign. H 178.

¹¹³ Jak známo pětice hvězd ve svatozáří nad hlavou Jana Nepomuckého byla jedním z nejvýznamnějších a i samotně velmi často zobrazovaných světcových atributů.

příručka: Pierre HELYOT, *Histoire des Ordres Monastiques, Religieux et Militaires, et des Congregations seculieres de l'un et l'autre sexe... les vies de leurs fondateurs et de leurs Reformateurs*, vydaná v Paříži a Douai roku 1714, ve svém druhém díle na stranách 241-246.¹¹⁴

Závěrem lze zmínit též dobový pražský periodický tisk, který již v časných letech po svém vzniku přinášel pravidelně, od počátku 20. let 18. století zprávy o zvláštnosti cyriackých výročních lodních hudeb na svátek Jana Nepomuckého. Společenský význam a roli řádu při organizaci slavností k počtě tohoto dobově velmi oblíbeného patrona dokládají především Pražské poštovské noviny (Prager Post-Zeitung).

¹¹⁴ Helyotovo dílo bylo známo i Rohnovi. Cituje: *Hyppolit Helyot* a zkráceně „*Historia religionum*“

III. Obecný přehled dějin kanonie v letech 1628-1729

Řád cyriaků¹¹⁵ neboli křížovníků s červeným srdcem (*Canonicus Ordo Crucigerorum cum rubeo Corde, Fratres Crucigeri cum rubeo corde, Ordo fratrum de poenitentia beatorum martyrum sub regula sancti Augustini, Ordo S. Augustini Canonici regulares de poenitentia beatorum martyrum*, méně oficiálně latinsky jinak například též *Ordo Fratrum de poenitentia Beatorum Martyrorum Canonice Regularium: Alias S. Cyriaci sub Regula Divi Augustini militantium*), rozšířený především v Polsku a na Litvě, patřil do skupiny řádů nově uvedených do Prahy po roce 1620. Svou činnost v pobělohorské Praze zahájil roku 1628 díky pochopení a podpoře panovníkem. Císař Ferdinand II. umožnil řádovému centru u kostela sv. Marka Evangelisty v Krakově obnovit někdejší cyriacký konvent na Starém Městě pražském.

Příchod probošta Irene Kucevia se šesti kleriky byl oslaven dne 11. ledna 1628 poutí se zpěvem hymnu *Te Deum* v klášterním kostele sv. Kříže Většího,¹¹⁶ za patronace generálního vikáře Maxmiliána ze Šlejníc a přítomnosti arcibiskupského oficiála a kapitulního děkana Kašpara Arsenia z Radbuzy a císařského staroměstského rychtáře Františka Osterstocka z Astfeldu. Již o týden dříve, totiž listem z 5. ledna císař nařídil staroměstskému rychtáři dohlédnout na navrácení křížovnické kanonii veškerého někdejšího majetku a práv. Držba konventu s kostelem sv. Kříže a příslušenstvím byla cyriakům znovu potvrzena císařským privilegiem z 12. února téhož roku.¹¹⁷

Konkrétní restituční nároky projednala ustavená komise, v níž zasedali mimo jiné kapitulní děkan a pan Jáchym Slavata z Chlumu. Na neposledním místě byla uznána i finanční pohledávka 4000 kop u staroměstské rady a platy od židů z domů, které v nedávných letech obýdleli v osadě sv. Kříže.¹¹⁸

Působení řeholního chórového společenství řádu křížovníků s červeným srdcem v našich zemích mělo hluboké kořeny, a proto nejprve alespoň stručně budou podána základní fakta k jeho středověkému vývoji.

(EHC, fol. 89r).

¹¹⁵ Ve staré, ale i novější literatuře se objevuje někdy také zdložený tvar *cyriáci*. Viz např. stejnojmenné heslo Alfonse Žáka v Ottově slovníku naučném; nebo Vladimír NOVÁK–Ludmila MAŠLANOVÁ, *Musicae navales Pragenses. Pražské lodní hudby 18. století (studie, texty, analýzy)*, Praha 1993.

¹¹⁶ K názvu cyriackého kostela sv. Kříže se pojilo adjektivum „větší (maior)“ pro odlišení od dalšího kostela téhož zasvěcení na Starém Městě - románské rotundy v dnešní ulici Karoliny Světlé. Patrocinium kostela v sobě významově (nikoli formálně, tedy v názvu) sdružovalo aspekt *Nalezení (Inventio)* i *Povýšení sv. Kříže (Exaltatio S. Crucis)*; jinak, především ve venkovském prostředí, se setkáváme velmi často s upřesněným udáním zasvěcení chrámových staveb jednoho či druhého typu. V cyriackém kostele, v němž sice titulní obraz hlavního oltáře představoval scénu Nalezení sv. Kříže, byly slaveny plnocenně oba svátky. Historii církevního přijetí obou svátků a jejich věroučný obsah viz např. Adolf ADAM, *Liturgický rok*, Praha 1998, s. 174-176.

¹¹⁷ Z klášterního archivu se tato listina dochovala, jak již bylo zmíněno. Přislíb restituce pražského konventu byl cyriakům vydán panovníkem již minulého roku (1627).

¹¹⁸ František EKERT, *Posvátná místa král. hl. města Prahy II*, Praha 1884, s. 443; *Zrušené a zaniklé chrámy v Praze*, Blahověst 28, 1878, s. 155-161.

Tento řád rozšířený záhy především na italské půdě vznikl v první polovině 13. století v Římě.¹¹⁹ Roku 1256 papež Alexandr IV. potvrdil řádové komunitě se sídlem u kostela Panny Marie de Metri konstituci kanovníckého řádu s pravidly řehole sv. Augustina. Pozdější tradice však kladla počátky řádu do apoštolských dob a jeho založení přisuzovala papeži Anakletovi I., mučedníku (76-88).¹²⁰ Mučednická smrt byla připisována potom také údajnému hlavnímu patronu řádu, sv. Cyriakovi.¹²¹ Na domnělou dávnou minulost spjatou s mučedníky prvních staletí křesťanské církve poukazuje již i sám přijatý název *Ordo fratrum de poenitentia beatorum martyrum sub regula sancti Augustini*. V pozdějších novověkých i oficiálních písemnostech na adresu řádu (např. od pražské arcibiskupské konzistoře) se setkáváme konečně také s názvem *Ordo S. Mariae Demetri de Urbe*, případně s doložkou *alias S. Cyriaci*, vzniklým zkomolením pojmenování dávného římského řádového sídla a fikcí o údajném dalším řádovém světci sv. Demetriovi, mučedníku za císaře Maximiána někdy kolem roku 290, který údajně daroval svůj dům v Římě pro křižovnický špitál, vedle něhož byl rovněž s jeho pomocí zbudován hlavní řádový kostel.

Dlouho tradovaným omylem, spatřitelným ještě v pracích Ekertových, se stala domněnka, že cyriaky původně (roku 1256) povolal do Čech král Přemysl Otakar II. potom, co údajně jejich řád poznal při křížovém tažení do východních Prus v letech 1254-55 a na paměť

¹¹⁹ Starší literatura situovala vznik řádu do oblasti Levanty a domnívala se, že jeho utváření již ve 12. století bylo spojeno s křížovými výpravami. V českém dějepísectví koriguje tyto představy Zdeňka Hledíkové ve své stati o středověkém vývoji řádu. *C. d.*, zvláště s. 211.

¹²⁰ Jmenovaný též sv. Klétus.

¹²¹ Sv. Cyriak (jméno řeckého původu, znamená „poslušný Páně“), též Kyriak, Quiriak. *Cyriacus Hierosolymitanus*, legendární mučedník ze 4. století. Juda Cyriak, biskup jeruzalémský a ústřední postava legendy *Nalezení dřeva Pravého Kříže*, k němuž podle téže legendy, obsažené v tzv. „Kronice alexandrijské“, došlo zásluhou matky císaře Konstantina Velikého císařovny Heleny údajně 14. září roku 320 na vrchu Kalvárie při její návštěvě Svaté země.

Řádové tradiční podání pravilo, že událostí nálezu kříže Kristova utrpení pohnutý Žid Juda přijal křest a stál u zrodu základní křižovnické komunity, pečující o poutníky do svatých míst a šířící úctu k relikvii sv. Kříže. Před pronásledováním křesťanů přenesl řád svou působnost v témže století na Apeninský poloostrov a na italské půdě se postupně rozšířil. Oslava světcovy památky připadá na 4. května. Je patronem italského města Ancona, kam byly údajně přeneseny ostatky jeho těla po nastoupení mučednické smrti za císaře Juliána Apostaty (361-363). Antonín PODLAHA, *Český slovník bohovědný*, díl 3., Praha 1926, s. 259; Walter KASPER und Kol. (hrsg.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, 2. Bd., Freiburg-Basel-Rom-Wien 1994, S. 1026; Jan Karel ROHN, *HSC 1756*, Tract. II. Legendické podání viz i A. NOVOTNÝ, *U staropražských cyriaků*, s. 9-10. V Německu jedno z nejvýznamnějších center úcty se nalézalo ve Wormsu.

Část literatury (Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, SAP 20, 1970, č. 2, s. 522-533; M. M. BUBEN, *Encyklopedie řádů*, s. 123) bezděky staví v rozporu s řádovými dějepisnými prameny (Rohn), resp. výše nastíněným tradičním podáním namísto tohoto světce do čela řádu sv. Cyriaka římského, údajně jáhna ošetřujícího pronásledované křesťany, exorcistu uzdravujícího od zlých sil prý i dceru císaře Diokleciána Artemidu a taktéž mučedníka, který nalezl smrt spolu se svými druhy sv. Largem a Smaragdem za vlády tohoto císaře snad někdy roku 305 (jiný údaj 309). Později ve středověku, v Čechách pak zejména v 17. a 18. století byl uctíván jako jeden z tzv. Čtrnácti svatých pomocníků (skupiny světců – ochránců v nemocech a různých nebezpečích života, např. moru). Martyrologium Romanum konstatuje světcův svátek 16 března a 8. srpna (přenesení); a na 8. 8. připadá též oslava 14 sv. pomocníků. Walter KASPER und Kol. (hrsg.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1. Bd., Freiburg-Basel-Rom-Wien 1994, S. 1367. Přiznání rozpaků nad řešením otázky historické existence dvou nebo jen jednoho světce jménem Cyriak pro časový horizont první čtvrtiny 4. století lze vystopovat již i v českých pramenech 17. století (zejména Karel ROSENMÜLLER, *Kratka Sprawa O Dawnosti a Starozitnosti Poswatnego Rzadu Kanownikůw Regularnich de poenitentia bb. Martirum, aneb S[anct]ae Mariae de Metri, ginak Swateho Quiriaka nazwanich z rozlicznich autoruw sebrana, a w nassi czeske vlastenske rzeczi sepsana leth 1697*, ms.).

Církevní kalendář zná i jiné světce téhož jména (např. Cyriak Poustevník z 6. stol., jehož památka se vztahuje ke dni 29. září).

tohoto tažení.¹²² Ve skutečnosti byli cyriaci do Čech povoláni z románské oblasti, přímo z Říma. Krakovský konvent byl založen až o rok později z Prahy, a současně též zeměpanský nadán.

V Praze se koncem září roku 1256 nově přichozí křižovnický řád usadil na staroměstském břehu řeky proti jejímu proudu poblíž kláštera Na Františku v nechvalně známých skoro opuštěných místech zvaných Na Rvačkách, kam se uvykla stahovat i provozovat nekalé činnosti spodina pražské společnosti, a podílel se tímto způsobem na dosídlování prostoru Starého Města.

Konvent byl zajištěn různými platy, mj. plynoucími v souvislosti s vlastněným úsekem okolního břehu a postupně i z mimopražských venkovských zakupů podílů na hospodářském výnosu, nikoli však rozsáhlými polnostmi obhospodařovanými ve vlastní režii.

V čele řeholní komunity stanul volený převor (posléze probošt). Roku 1340 znásobilo význam konventu sv. Kříže přenesení sídla nejvyššího představeného – generálního převora řádu z Říma do Prahy.

Doplňkovým posláním řádu byla v Praze špitální péče o nemocné. Staroměstská kanonie cyriaků se stala také důležitým vědním centrem. V době předhusitské zde bylo činné vyspělé skriptorium a řád provozoval i farní školu. Zaznamenána je současně působnost několika známých teologů, mimo jiné Mistra Mauricia (Maříka) zvaného Rvačka († po 1418), probošta konventu a generálního představeného řádu, který vešel do dějin především jako Husův žalobce a zavilý odpůrce na kostnickém koncilu.

Po Maříkově smrti, nedlouho před vypuknutím husitských bouří pražského lidu nastalo v cyriackém konventu uvolnění řeholní kázně a zesvětštění života. Roku 1419 při útocih povstalců na církevní instituce ústřední sídlo cyriackého řádu nezůstalo ušetřeno.

Z pražského konventu byly osazeny další české řádové domy. Druhá nejstarší cyriacká kanonie vznikla v Pardubicích u kostela sv. Bartoloměje (mezi lety 1257 a 1295)¹²³ a další v Klášterci nad Orlicí při důležité cestě spojující české vnitrozemí se Slezskem (konvent s kostelem Nanebevzetí Panny Marie nazývaný Orlík neboli Orlička)¹²⁴. Potvrzení vlastnictví dosavadního řádového majetku včetně nabytých hospodářských pozemků se cyriakům dostalo roku 1295 bulou papeže Bonifáce VIII., na jejíž znění se řád později opakovaně odvolával. Páni z Dražic, konkrétně synovec pražského biskupa Jana IV., fundovali na okraji nově vzniklého, resp. z protějšího břehu řeky právně přeneseného trhového městečka kanonii v Benátkách nad Jizerou (v dobových pramenech Nové Benátky), kde cyriacký kostel Narození Panny Marie byl vysvěcen roku 1359. Poslední řádové sídlo vzniklo patrně v Solnici - okres Rychnov n. Kněžnou (bud' to řádový dům, nebo pouze fara s podacím právem), a to roku 1359 donací patronátních držitelů zemanů Jana a Vznaty ze Skuhrova.

Kostely při všech cyriackých konventech sloužily zároveň jako farní. V průběhu 14. století řád získal také patronátní práva k několika venkovským farnostem – cyriáci řeholníci

¹²² Zprávu o livonském působišti řádu má v závislosti na Rohnovi také Antonín Novotný ve své knize o cyriacích.

¹²³ K této patřil jako filiální kostel sv. Jiljí v blízkých Pardubičkách (dnes součást Pardubic). Na základě archeologického výzkumu byl v posledních letech vysloven názor o větším stáří kostela sv. Jiljí a o původním založení kanonie cyriaků při této stavbě, která se stala kostelem filiálním ovšem již po přenesení sídla řádu a farnosti k mladšímu a strategicky lépe položenému kostelu sv. Bartoloměje v téže vsi. K pardubickému kostelu sv. Bartoloměje bylo sídlo cyriaků patrně přeloženo teprve v 2. polovině 14. století v souvislosti se stavebním rozvojem města Pardubic. Viz Tomáš ČURDA, *K upřesnění polohy cyriacké kanonie u sv. Bartoloměje*, Zprávy Klubu přátel Pardubicka 22, 1997, s. 233-237; *Středověké osídlení v Pardubičkách z pohledu archeologie*, in: Východočeský sborník historický 8, 1999, s. 23-44.

¹²⁴ Ohledně lokalizace tohoto konventu panovaly v odborné literatuře dlouho rozdílné názory. Řádový historik Rohn (v rukopisném zpracování řádových dějin a zmíněném svazku tištěné knihy širšího záběru *Antiquitates ecclesiarum .. districtus .. Reginae – Hradecensis (1777)* ji kladl k Brandýsu n. O., jak dovodoval z velmi útržkovitých informací středověkého archivu a zejména pak závisle na Crugeriových Sacri pulveres, odrážejících krajovou ústní tradici, v níž došlo k záměně cyriaků se zderazskými křižovníky Božího hrobu přítomnými kdysi rovněž v oblasti. Sporné body rekapituluje František MUSIL, *Příspěvek k dějinám dvou Orlíků – kláštera a hradu*, Zprávy z muzeí od Trstenické stezky, 1967, č. 3, s. 26-31.

vykonávali správu kostelů v Sačanech (zaniklá ves u Ledče n. Sázavou), v Žiželicích (u Chlumce n. Cidlinou), v Jablonci n. Nisou, v Držkově (u Semil) a ve Starých Benátkách.¹²⁵ Všechny mimopražské řádové domy zanikly za husitských válek, během roku 1421. Většinu cyriaků se podařilo uprchnout a našli útočiště v krakovském klášteře.

Opuštěný pražský konvent obnovili roku 1437 řeholníci přicházející údajně snad z Řezna.¹²⁶ Podle dohady Václava Hájka z Libočan (opírajícího se v tomto formálně pouze o dobový spis Pavla Židka) byl vnesen do dějepisectví na několik staletí jeho Kronikou českou zveřejněný napínavý, ale smyšlený příběh, jak král Jiří z Poděbrad na pobídku „kališnického arcibiskupa“ Jana Rokycany opakovaně vyžadoval sobě na cyriacích vysoké peněžní dary, což řád přimělo k útěku do Polska.¹²⁷ Ještě na českém území byli řeholníci prý z králova rozkazu dostiženi a prohledáni, domnělé poklady ovšem u nich poslové nenašli. Nechal pak král kopat ve zdech opuštěné cyriacké kanonie, byla však objevena pouze truhla obsahující privilegia a další řádové listiny. Rozezlený panovník veškeré písemnosti nechal svrhnout do řeky. – Tolik legenda. Ve skutečnosti nezůstává z celé pověsti holým faktem nic více než vystěhování se pražských příslušníků řádu někdy v létě roku 1470 do polského Krakova. Příčinu a okolnosti této v pořadí již druhé emigrace řádových řeholníků se nicméně nepodařilo uspokojivě objasnit. Odcházející řeholníci s sebou odnesli zřejmě i část řádového archivu.¹²⁸ Jisto je dále, že od téhož roku se nadlouho dostal pražský řádový kostel sv. Kříže do držení měšťanů přijímajících pod obojí.

V osadě působil známý utrakvistický kněz a autor teologických spisů Samuel Martini z Dražova, který byl nucen v čase pražské defenestrace roku 1618 vzdát se týnské správy a ujal se vedení spojené farnosti sv. Haštala a sv. Kříže. Tentýž činitel později při obsazení Prahy saským vojskem roku 1631 uchopil funkci vrchního správce všech pražských kostelů.

Jednou ze stránek pěstovaného nábožného dění, které se dostávalo soustředěné pozornosti, byl hudební provoz v kostele. Nejdůležitější a nejnákladnější přínos kolektivní zádušní správy hmotné kultury v pokročilé utrakvistické etapě života farnosti představovalo patrně k roku 1567 pořízení iluminovaného graduálu, díla malíře Adama Kazibaby z Kozmačova. Roku 1609 byl nově postaven hudební kůr a opatřen varhany.

Po převratných událostech roku 1620 přešla farnost sv. Kříže pod katolickou správu, v jejímž čele se do příchodu cyriaků vystřídalo několik duchovních.

Za časů polského exilu, roku 1612 došlo s povolením papeže Pavla V. k úpravě podoby řádového oděvu a znamení. K dosavadnímu bílému řeholnímu šatu s kapucí a škapulířem téže barvy oblékali cyriakové také bílou kukli, pellicum a plášť, na jehož levé straně na hrudi byl našit řádový odznak.¹²⁹ Řádovému znaku červeného kříže se dostalo polepšení o heraldickou figuru červeného srdce, z něhož kříž vyrůstal.¹³⁰

¹²⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Řád křižovníků s červeným srdcem ve středověku*, Sborník prací východočeských archivů, roč. 5., 1984, SOA Zámorsk, s. 215–216. Srov. Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, díl III. a IX., 2. vyd., Praha, 1893, s. 124, kde uváděn navíc výkon farních práv v Miličce, vsi neznámé polohy.

¹²⁶ Řezenská emigrace pražských cyriaků není dostatečně doložena a obnova kanonie z tohoto místa je nejistou. Nad středoevropským rozšířením řádu ve středověku visí některé otázky. Vyloučena není zcela ani řádová přítomnost v Uhrách. Srov. Vladimír Cinke, *Organizace českých klášterů ve 13. a 14. století na podkladě provinčních*, ČSČH 16, 1968, s. 441.

¹²⁷ Hájkovu smyšlenku vyvrátil až V. V. Tomek: *Dějepis města Prahy IX.*, 2. vyd., Praha 1893, s. 157 a Z. Winter: *Život církevní v Čechách II*, Praha 1896, s. 698. Blíže Z. HLEDÍKOVÁ, *Řád křižovníků*, s. 223.

¹²⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Tamtéž*.

¹²⁹ Podoba řeholního oděvu cyriaků se až do konečného ustálení v 17. století několikrát změnila. Původně užívali hnědočervený talár, k němuž byl později přidán šedý plášť. Bílý hábit dostali právo nosit od papeže alexandra IV.

¹³⁰ Původně patrně prostý kříž řecký. V novověku užívané řádové znamení bývá literaturou (M. M. Buben, *Encyklopedie řádů*, s. 125) označováno jako kříž tlapatý (tzn. jinak templářský), tj. kříž řeckého typu s rozšířenými konci ramen. Na řádových ikonografických pramenech se vyskytovaly různé tvarové

Krakovský konvent se pokoušel, avšak bez příznivé odezvy, o navrácení českých řádových domů již uprostřed roku 1609 písemným oslovením císaře Rudolfa II.¹³¹ V restitučním procesu byl nadále angažován zejména budoucí pražský probošt Ireneus Kucevius. Konečně roku 1627 se podařilo po jeho prosbě osobně přednesené panovníkovi ve Vídni dosáhnout žádaného příslibu. Zkraje příštího roku řádová pobočka v Krakově *via facti* počala psát poslední velkou historickou kapitolu řádového působení v srdci české země.

Obecné povědomí o tom, z jaké krajiny byla jejich pražská kanonie znovuosazena, přineslo křižovníkům s červeným srdcem v lidové řeči pojmenování „polští křižovníci“. Vzhledem k barvě řeholního oděvu byli v Čechách nazýváni také křižovníky „bílymi“. Občas užívané německé spojení „Wasserpolygonen“ poukazovalo vedle země původu také na polohu řádového sídla u řeky a snad i na roli řádu při organizaci slavností s tzv. lodní hudbou, ale mělo patrně v obecné mluvě již poněkud hanlivý příděch. Pojmenování „cyriaci“ se objevuje v české literatuře poprvé před polovinou 16. století v Kronice české Václava Hájka z Libočan. Tento název se záhy ujal, zdomácněl a po roce 1628 byl užíván (vedle nebo spolu s ostatními formami názvu) i v oficiálních písemnostech na adresu řádu, například od arcibiskupské konzistoře. V Polsku zatím vešel řád ve známost pod jménem „markové“, podle svého hlavního sídla u kostela sv. Marka.¹³²

Snadno zapamatovatelný, prostý název řehole „cyriaci“ byl v 17. a 18. století zcela nesmazatelně zakořeněn v titulaci řádu nejen od laického obyvatelstva, ale (kromě souběžně používaných plnějších názvových forem) i ze strany vyšších duchovenských institucí. Nic na tom nezměnilo vyjádření řádového historika Rohna, který v upřímné snaze o kritické zacházení s prameny a podmiňující faktografickou správnost dějepisného díla vystoupil proti obecné praxi nazývání řádu cyriackým i proti zvykové účtě svého řádu ke světcům, s námitkou, že povýšení sv. Cyriaka na hlavního řádového patrona bylo aktem umělým, postrádajícím oporu v historických pramenech. Ve svém díle se zjednodušujícímu názvu „cyriaci“ pokud možno vyhýbá a cyriacký kult neakcentuje.¹³³

Někdejší původní české pojmenování řádu (dobovým výrazem „zákon“) bylo podle Kroniky české Václava Hájka z Libočan i na základě starších letopisů (tzv. druhé pokračování Kosmovo) řád „blahoslavených mučedníkův“, ¹³⁴ anebo pak také rozvinutěji „bratří řehole kající sv. Augustina blahoslavených mučedníků“. ¹³⁵ Název oficiálně užívaný na českojazyčných řádových dokumentech v 18. století byl překladem nejběžnějšího latinského názvu tohoto společenství a zněl: „*Regulární kanovníci křižovníci s červeným srdcem blahoslavených mučedníků od pokání*“. Vyskytoval se i v různých zkrácených podobách.

obměny podoby kříže. Pečetní znamení zpravidla obnášejí řečený v koncích oble rozšířený kříž, někdy však v základu bližší latinskému kříži. Jinde se běžně objevuje také tzv. mlýnský kříž s cípovitě rozštěpenými konci ramen (patrně i z dekorativních důvodů, např. na deskách řádových archivních knih nebo na stránce Rohnova slovníku Nomenclator. Typy křížů srov. Zdeněk M. ZENGER, *Česká heraldika*, Praha 1978, s. 118, 121. Poprvé se objevilo u cyriaků znamení kříže a srdce roku 1612 na pečetidle krakovského provincialátu. Ideovým původcem tohoto znaku je uváděn generální převor řádu Albin Zuchowski. *EHC*, fol. 88v-89r.

¹³¹ Legitimitu žádosti podporovalo veřejným notářem provedené ověření privilegií a dalších přechovávaných středověkých listin s vazbou na dějiny cyriackého řádu v Čechách. Viz např. *OMM*, fol. XLIV – XLIIr.

¹³² *Zakon kanonikow regularnych od pokuty, zw. markami*. Maria STARNAWSKA, Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu. Warszawa 1999, Rozdział IX Cyriakowie, s. 147-153.

Skromná architektura kostela sv. Marka, trojlodní stavba s dlouhým presbyteriem, zbudovaná z neomítnutých cihel si zachovala raně gotický zevnějšek. J. Szablowski, *Kościół Św. Marka*, zvl. s. 84.

¹³³ Vědom si síly řádové tradice odkazující na sv. Cyriaka jako příslušník svého řádu se však v jiných okamžicích přesto nevyvaroval jaksi obojakého postoje a zvláště pokud reprodukoval doklady nábožné účty k tomuto světcům, projevované především řádem samotným, ale návazně také různými soukromými osobami, zachovává patrně nejen z povinnosti určitého pietu, ba píše i vzletnými, bezmála oslavnými slovy, takže vztah k cyriackému kultu nevyznívá v Rohnově díle v příkrém odsudku.

¹³⁴ Václav FLAJŠHANS (ed.), *Václava Hájka z Libočan Kronika česká*, díl IV., Praha 1933, s. 8-9.

¹³⁵ F. EKERT, *Posvátná místa II*, s. 440.

Na tomto místě je vhodné uvést, že předsevzatý důraz na praxi osobního pokání (*poenitentia*), rys náboženského života, který si řád již v nejdávnějších dobách vytkl do svého názvu a zahrnul do programu, byl jedním ze specifických prvků utvářejících spiritualitu křesťanského Západu.

Historický vývoj řádu cyriaků nesměřoval k vytvoření univerzální struktury s celoevropsky rozvětvenou sítí desítek, ba stovek řádových sídel. Cyriakové patřili v rámci církevní organizace k menším řeholním společenstvím o mnohonásobně nižším počtu členů nežli velké církevní řády tradiční i některé později vzniklé v souvislosti s protireformací.

Přestože řádová základna zůstala omezena všehovšudy na několik jednotlivých domů v každé ze zemí, kde řád zapustil kořeny, lze hovořit o dobách rozkvětu a úpadku jeho působení, které ale zpravidla nadcházely v různý čas v různých oblastech jeho výskytu.

Má-li dále ještě přijít zmínka, v jakých řádových sídlech v cizině byli činní někteří někdejší členové pražského řádového probošství, bude i v této souvislosti nyní užitečné podat krátkou informaci o etapách rozmnožení polských a litevských zahraničních řádových domů.

Ani v Polsku, kde trvala řádová přítomnost na rozdíl od Čech od středověku nepřetržitě, nedošlo kupodivu k mohutnějšímu prostorovému rozvoji řádového osídlení. Vedle řádového centra v Krakově u kostela sv. Marka (převorství založené zeměpansky roku 1257, v čele stál převor, jenž byl po přenesení celorádového ústředí do Polska odlišnou osobou od nejvyššího představeného řádu – generálního převora s rezidencí tamtéž) vynikalo druhé nejstarší řádové sídlo ze 13. století, probošství Trzciana.¹³⁶ Tento dceřiný konvent s kostelem sv. Markéty nacházející se v krakovské diecézi ležel podle Rohnova údaje ve vzdálenosti pět mil od Krakova směrem ke svahům Karpat, tedy jihovýchodním směrem.¹³⁷ Z tamních proboštů se často rekrutovali vysocí hodnostáři řádu, generální představení, provinciálové polské provincie, ad.

Cyriakové, resp. markové vykonávali též farní správu při svých dalších konventech ve venkovských obcích: hora *Tagaborza* s kostelem sv. Isidora Vyznavače, Dębno (*Dubno*)¹³⁸ a Muszyna (*Mussina*) s kostelem sv. Marie Magdaleny, jejichž založení spadalo do roku 1400. V roce 1528 přibyl k této skupině konvent v městečku Limanowa (*Limanow, Limanova*) u kostela sv. Nikolaje.¹³⁹ Později vznikla dvě další cyriacká převorství, Pilcza Żelichowska (*Pilcza*) a Bogoria (*Bogorien*). Rohn si však ve své žité současnosti nebyl jist, zda dosud trvalo obsazení tamních obročí cyriackými řádovými členy. Jasně však vysvětluje, že polská činnost řádu se soustřeďovala především do širšího pruhu karpatské oblasti při jižních hranicích státu. Markovské řádové domy a kostely se nacházely vedle krakovského většinou na území dnešního vojvodstva nowosądeckého, ale dále také tarnowského a ojediněle tarnobřežského.

Vedle českých zemí a Polska se tento řád výrazně rozšířil už pouze na Litvě, zato řádová aktivita právě v této zemi nabyla velkého významu. Do litevského velkoknížectví byli křižovníci blahoslavených mučedníků od pokání uvedeni koncem osmdesátých a v devadesátých letech 14. století panovníkem vzniklé polsko-litevské personální unie, králem Vladislavem II. Jagellonským, aby se misionářsky podíleli na christianizaci tamního území.

¹³⁶ Jindy označované *Libichowa* či *Lybichowa*. Též se objevuje u Rohna adjektivní tvar *libiedowicensis*, zvláště ve středověkých latinských kuriálních písemnostech dříve i *Lebicowca*. Kurzivním písmem jsou i nadále označeny názvy lokalit ve tvaru, jak se vyskytují, někdy variantně, v pramenech.

¹³⁷ Větší blízkou lokalitou je severně položené město Bochnia; K. ELM, *Der gescheiterte Versuch einer Union*, s. 126 obsahuje nesprávné tvrzení, že konvent stál u obce Krzeszowice, která ve skutečnosti leží sice také v krakovské diecézi – zhruba v poloviční vzdálenosti trzcianského konventu od Krakova, avšak opačným směrem.

¹³⁸ Lokalita s dřevěným kostelem sv. Michaela Archanděla z 15. století východně poblíž města Nowy Targ, s filiálními kostely v osadách Harkłowa (*Hertlow*), Knurów (*Knurow*) a jednom dalším místě. Spadající rovněž do krakovské diecéze.

¹³⁹ Polské markovské konventy měli různé fundátory. Ke královskému založení patřil muszynský řádový dům, šlechtickou fundací byl dům v Tagaborze (Habdi z Rostein), ve spojení s počátky limanowského sídla je uváděno jméno Achacia Jordana.

Tento panovník založil na Litvě podle Rohnova údaje sedm farních kostelů, z nichž jeden, v městě s královským hradem Varniai (*Miedniki*),¹⁴⁰ sídelním městě roku ustavené 1417 žmudské diecése na severozápadě země, byl svěřen do správy cyriakům. V době Vladislava Jagellovce (1391) vzniklo též zeměpanským založením cyriacké proboštní *Bystrzicz*, *Bystrzycá* s kostelem sv. Kříže, které však bylo pro řád ztraceno roku 1526, když jeho budovy a pozemky daroval král Zikmund I. vilniuské kapitule. K roku 1501 je připomínána dále šlechtická fundace převorství Tverečius (*Twercz*, *Thwerec*) ve vilniuské diecézi, s kostelem Nejsvětější Trojice.¹⁴¹

Nejvyšší správní jednotka řádu na Litvě, v jehož čele stál infulovaný probošt, byla zřízena ve vilniuské diecézi na venkově severně od Vilniusu v místě Videniškis (*Videnisc*, *Videniski*).¹⁴² Šlo o založení knížetem Marcelem Gedrojem. Tamní první probošt (Hypolit Rzepnicki, posléze od roku 1630 celorádovým generálem) je zmiňován k roku 1612 a zastával ze svého titulu zároveň funkci provinciála. Také následujícího videniského představeného, Benedikta Kazimíra Rysinského z Rysiny, jenž byl někdejší členem pražského konventu, stihlo odvolání do krakovského řádového ústředí, a to když se mu roku 1640 na místo zemřelého Chrysostoma Trembského dostalo volby generálním řádovým vikářem, a krom toho i vizitátorem a prvním definitorem. Posléze (roku 1644) se také on stal generálním převorem celého řádu. K videniskému proboštní s kostelem Nanebevzetí Panny Marie náležela též i fara a byly mu podřízeny venkovské filiální konventy, resp. převorství v nepříliš daleké obci Skiemonys (*Skiemany*) a vzdálenějším Panemunélis (*Poniemonie*) v severovýchodní oblasti. Převorství v Poniemonie s kostelem sv. Martina vzniklo rovněž nadací rodiny Gedrojců (Gedroyc) a křižovníků - cyriakům bylo darováno po roce 1613. Pravděpodobně roku 1637 se k řádovému majetku připojilo převorství Michalisky s farním kostelem archanděla Michaela, jež bylo opět šlechtickým založením. V hlavním městě Litvy i litevské církevní provincie Vilniusu (*Vilno*) bylo činné od roku 1644, rovněž díky šlechtické fundaci, cyriacké převorství s kostelem sv. Augustina. Konečně roku 1694 uzavřelo značné rozsídlení řádu na Litvě založení menších konventů v lokalitách *Kurklis*, *Miris*, *Soloc*, *Jusiai* (*Iusientis*).¹⁴³

Pražský konvent měl zaujímat v síti řádových domů jako její nejjižnější cíp důležité místo, i vzhledem k možné perspektivě dalšího rozšíření komunity v zemi a případně na širším teritoriu habsburské monarchie. Do Prahy byli vysíláni k duchovní službě a ve funkcích řádové samosprávy z Polska a Litvy vážení, často jistě nadaní a ambiciózní členové.

Během své dlouhé a poslední existenční fáze po roce 1628 se řád cyriaků v pražském působišti pevně uchytil. V nových začátcích však bylo nevyhnutelné jeho duchovnímu společenství ponejprv překonávat četné nesnáze a překážky.

Původní konvent se starými ambity zůstával od husitských dob silně poškozen, a proto si kanonie¹⁴⁴ upravila prozatím k obývání jinou přilehlou budovu.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Toto Rohnem převzaté pojmenování odpovídá německému názvu lokality Medeniken, polským názvem Wornie. Konvent s kostelem Nejsv. Trojice.

¹⁴¹ Založen rodinou Wazglovičů. *HSC 1756*, fol. CXVIIr. Leží v nejvýchodnějším výběžku země.

Bodově referuje o polském a litevském řádovém rozsídlení do první třetiny 16. století i *Bul*, fol. IVr.

¹⁴² Poblíž města Molétai.

¹⁴³ *EHC*, fol. 97r-103r.

¹⁴⁴ Cyriaci byli už od středověku řádem kanovníckým, proto jsou jejich konventy („conventus“) nazývány také kanoniemi („canonia“). V této práci je pod vlivem rozličné literatury dále užíváno místy souběžně, pravidelněji pak v ustálených adjektivních spojení typu „klášterní knihovna, klášterní zahrada“ i slovo *klášter*, příslušné v zásadě pro označení řeholních domů mnišských řádů. Srov.: Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 716-718. Ovšem i v cyriackých řádových pramenech se neztídká a se záměnnou platností objevuje pro pojmenování řádového domu latinský ekvivalent „monasterium“, nebo i česky „klasster“.

¹⁴⁵ Hlavním obytným prostorem se v následujících desetiletích stala podlouhlá patrová stavba položená západně od starého konventu, obrácená do náměstí a k řece. I. KOŘÁN, *Cyriacký klášter a chrám*, s. 174. Lokalizaci prvotního obydlí komunity má Rohn za nejednoznačnou.

Snaha byla vynakládána o obnovu klášterního jmění, pozemků a důchodů. Po četných majetkových změnách, kterými okolí prošlo, se však setkala pouze s částečným úspěchem.¹⁴⁶

Cyriakové se soustředili především na konání bohoslužeb a kazatelskou činnost ve svém řádovém a farním kostele sv. Kříže. Na rozdíl od ostatních křížovnických řádů v pražských městech (zderazští křížovníci Strážci Božího hrobu a zejména pak programově křížovníci s červenou hvězdou) nebyla pro cyriaky nikdy dlouhodobě významná hospitální funkce. V pobělohorských časech zajišťoval ošetřování slabých a nemocných v bezprostředním okolí kanonie cyriaků řád milosrdných bratří, který navázal na dávnou špitální tradici těchto míst, neboť již někdy v polovině 13. století byl za cyriackým kostelem zřízen významný městský špitál zvaný Bohuslavův s kaplí sv. Šimona a Judy.¹⁴⁷

Nepočetný řád cyriaků se rovněž ani neformoval jako prioritně vzdělavatelský a nemohl si oproti velkým řádům (benediktini, cisterciáci, premonstráti, františkáni) dovolit provozovat vlastní řádové učiliště, organizované „domácí studium“, natož soustavu veřejných škol (jezuité, piaristé), či pomýšlet na soustavnou misionářskou práci po českém venkově. Nenaskytovala se ani příležitost vést obecnou školní výuku na farní úrovni.¹⁴⁸ Duchovní péče (*cura animarum*) spojená s kazatelstvím tedy zůstávala u křížovníků s červeným srdcem od dob pozdního středověku hlavním, ba vlastně jejich jediným veřejným posláním.¹⁴⁹ A lze doplnit, že také krakovští řádoví souputníci si kladli za cíl život v modlitbě a pokání.

Kostel sv. Kříže, po stránce stavební i funkční dominanta řádové kanonie, byl přirozeným střediskem působení cyriaků na půdě Starého Města pražského. Brzké vybavení svatyně pro potřeby výkonu katolických obřadů a pořízení odpovídající výzdoby jejího prostoru bylo v nadcházejících podmínkách masivně postupující rekatolizace pro novou řádovou komunitu navenek znakem dobré hospodárnosti a samosebou i věcí cti a získání dobré pověsti.

Architektonicky zůstával kostel v jádře raně gotickou trojlodní bazilikou s polygonálním závěrem, na níž byly patrné benediktinské vzory.¹⁵⁰ Stavba s plnostěnnou konstrukcí a oproštěným tvaroslovím navazovala na domácí pozdně románskou tradici a sledovala spíše užitkové nežli reprezentativní cíle.¹⁵¹ Hrubá stavební dispozice přetrvávala ve svém dávném založení a vnějšku kostela se vyhnula celková barokizace. Ovšem podoba chrámového interiéru, určená velmi dlouhou chrámovou lodí s návazným nesníženým chórem, doznala během nastalého období mnoha podstatných změn.

Prvním podnětem k výzdobě chrámu, zbaveného nevítaných pozůstatků předchozí utrakvistické a před desetiletím epizodicky krátké luteránské fáze, byl náhodný nálezy gotického kamenného sousoší Piety.¹⁵² Již v roce 1628 byla pro velkou sochu, která kdysi stála uprostřed

¹⁴⁶ V těsném okolí si kanonie činila nárok mj. na část plochy mezi řekou a svým vlastní komplexem. Z pozemku zvaného „Na haldišti“ přijímala poplatek 2 kop od Jana Červenky (doložen k 12. 12. 1629). JB, fol Lr. Kdysi patřily cyriakům patrně i mlýny na říčním břehu. Samostatným problémem byla majetková restituce uvnitř kanonijního areálu – „in fundo et circulo monasterii“.

¹⁴⁷ Tento špitál spravovali cyriaci jen po určitý čas na sklonku 14. a začátkem 15. století. Po přestěhování na jiné blízké místo ve farnosti cyriaků na přelomu 15. a 16. století byl nazýván špitálem sv. Kříže. Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999, s. 14, 31.

¹⁴⁸ Spojená škola pro žakovstvo haštalské a svatokřížské osady byla v provozu xx. Zda cyriaci zvažovali obnovu výuky, není zřejmo.

¹⁴⁹ Také krakovští řádoví řeholníci si kladli za cíl život v modlitbě a pokání.

¹⁵⁰ Dobroslav LÍBAL, *Pražské gotické kostely*, Praha 1946, s. 46-47.

¹⁵¹ Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK, *Praha. Dějiny českých měst*, Praha 2000, s. 159.

¹⁵² Nepřesné tvrzení u M. M. Bubna (*Encyklopedie řádů, kongregací I*, s. 129), že probošt Ireneus Kucevius sochu Panny Marie Bolestné „pořídil“.

Žalostná Panna Maria chová na svém klíně z kříže sejmuté tělo Božího Syna. Autorství plastiky je připisováno huti Petra Parlře, s datací kolem roku 1380. Objemná socha Piety je životní velikosti, s tělem Syna položeným téměř v pravouhlém směru.

Nalezená socha gotického původu byla značně poškozena, s uraženými končetinami a hlavou Krista, hlava bolestné Matky již nebyla shledána. Následnou renovací, provedenou v nejbližších měsících, podstatně změnilo sousoší svůj vzhled. Matčina hlava byla vytvarována nově ze dřeva. Skulpturu pokryla

hlavního oltáře, upravena zvláštní kaple při presbyteriu. Sochu Panny Marie Bolestné považovali cyriaci za svou největší cennost. Úcta k ní se záhy velmi rozšířila, natolik, že byla pokládána za zázračnou. Na přítomnosti „thaumaturgy kostela sv. Kříže“ zakládal řád zvláště po několika prvních desetiletích po svém příchodu pověst své výjimečnosti. Současně došel oslavení také obraz Spasitele žehnajícího, tak řečený Pax vobis, jež řeholníci brzy nato rovněž našli v rozvalinách starého kláštera, nebo případně při ohledání základů chrámové stavby.¹⁵³

Zakladatelské období vlády prvního probošta, Irene Kucevia, jmenovaného do funkce krakovskou řádovou kapitulou za předsednictví generálního převora 7. září roku 1627, tj. v čase, kdy stál v čele krakovského konventu Justus Pomorský, trvalo jen krátce.¹⁵⁴ Tento schopný muž, který nesl nejvyšší osobní zásluhu na restituci pražského řádového domu, byl zvolen generálem řádu a odvolán do Krakova; podobně jako v příštích letech ještě několik pražských proboštů i řádových řeholníků.

Také druhý probošt, Jan Chrysostom Trembský, pocházel z Polska. Válečné podmínky komplikovaly jeho úsilí o plnou restituci a zušlechtění řádového majetku. V roce svého nástupu (funkci zastával od září roku 1631) řídil evakuaci cyriacké kanonie při saském obležení a vpádu do Prahy, ke kterému došlo v půli listopadu. K ostraze konventu zůstali přítomni pouze páterové František Kozlovský, Placid Vojtašovský a podjáhen Martin, avšak v kritických momentech okupace vyhledali úkryt v měšťanských domech na Starém Městě a Malé Straně. Chrámový poklad včetně stříbrné sochy Jana Křtitele o výšce jednoho lokte a další cennosti byly spěšně ukryty v soukromých domech spolehlivých katolíků a řeholníků se podařilo nočním útekem směřovaným do Krakova uniknout nebezpečí.

Zprvu jediný zemědělský a pod vlastním dohledem obhospodařovaný pozemek kanonie se nacházel na protější straně řeky na slunných jižních svazích Letné. Velmi blízko nade břehem nechal na této nevelké letenské klášterní vinici probošt Trembský vystavět nákladem rodu pánů Hadů z Proseče roku 1635 neudávaným stavitelem (snad Giovannim Domenicem de Barifis) okrouhlou kapli s půdorysem elipsy zasvěcenou sv. Maří Magdaleně, učednici Páně. Tato kaple byla jednou z mála pražských barokních staveb sakrální architektury založených na centrální dispozici a svým patrociním významově souvisela se zasvěcením hlavního pražského cyriackého chrámu, a odrážela profil řádu i pokud se týče stavěného důrazu jeho religiozity na kajícnost.¹⁵⁵ V její vnitřní výzdobě vynikaly nástěnné malby s motivy rozvilin vinné révy a jiných rostlin a bohatá štukatura. Útlé těleso svatyně završovala nízká zvoncovitá střecha pod protáhlou lucernou se zlatavou bánkou převýšenou křížem.

výrazná, sytá vrstvá polychromie tvořící kontrastní barevnou přízdobu. Moderní odbornou literaturou bývá někdy kritizováno barevné znešvaření díla. Naopak řádový dějepisec tuto barevnou úpravu považoval za střídmost, tedy vyhovující dobovému vkusu.

Třebaže o tom u Rohna není zmínky (zdůrazňuje náhodnost šťastného objevu poškozené sochy ve starých ambitech), vyvstává možná otázka, zda si povědomí o úkrytu památky neodnesli cyriací řeholníci s sebou při útěku z Prahy do Krakova v době poděbradské a zda při jejich novém příchodu nebyla socha hledána přece jen cíleně.

¹⁵³ JB, XLVIr. Antonín NOVOTNÝ v knize *U staropražských cyriaků*, s. 72 a 148 tvrdí nesporně, že se jednalo o sochu srovnatelného stáří se Svatokřížskou Pietou nebo jen nemnoho mladší. Gotický původ díla nepopírají Rohnovy zápisy, označují jej však v různých souvislostech výlučně slovy „imago“ nebo „Bild“, nikdy „statua“, což by svědčilo o jeho plastičnosti. V daném bodě se Novotný zjevně mylí. Tomuto ikonografickému námětu odpovídají v křesťanském umění velmi často jak jedno-, tak dvourozměrná ztvárnění. K typologickému zařazení tohoto devocionálního zobrazování Krista (Salvator mundi) viz např. James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991.

¹⁵⁴ Eduard HEROLD, *Malebné cesty po Praze III, Staré Město*, s. 319, nesprávně: „Eucerius“.

¹⁵⁵ Sv. Maří z Magdaly podle slov evangelia stála u kříže Utrpení Páně a byla údajně významně účastna oplakávání Ježíše Krista. Srov. např. Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 149-152. Pro dodání další možné spojitosti stojí připomenout, že též světici byla přičtena barokní legendistikou a následně s odrazem ve výtvarném umění úloha kajícnice a její kult se mohutně rozvinul; a k důrazným rysům spirituality cyriackého společenství kajícnost stále patřila.

Za cyriacké duchovní správy kaple sloužila okolním vinařům. Často se tu zastavovali odpočinout a přicházeli k pobožnostem vltavští voraři a plavci přepravující dříví.¹⁵⁶ Později, s rozšířením kultu Jana Nepomuckého, který se stal společným patronem všech vodních řemesel a jehož památka byla cyriaky velmi ctěna, místo nabylo na významu také pro příslušníky různých dalších živností provozovaných na Vltavě.

Sepětí s řekou, tekoucí ve vzdálenosti pouze několika desítek kroků od bran jejich sídla, bylo pro materiální, ale i v širokém smyslu duchovní život pražských cyriaků mnohým způsobem důležité. Motiv vltavských vod se objevoval hojně ve výtvarném umění klášterní provenience, literatuře a neposledně i hudbě.

Roku 1639 byli cyriakové opět nuceni dočasně opustit svůj konvent, tentokrát z obavy před švédským obsazením Prahy, a uprchli do bezpečnějšího Nymburka. V téže době vstanul bezmála na čtvrt století do čela kanonie Jan Jiljí Žďárský (1639-1664),¹⁵⁷ titulovaný hned zkraje Rohnova líčení v knize *Ossa Magnae Matris* přívlastkem „nobilis Polonus“, ač nebyl šlechticem. Je poukazováno na jeho mravní ušlechtilost a nenucenou vznešenost, kterou pak jen podtrhovalo reprezentativní fyzické vzezření muže vysoké postavy.

Bylo mu přáno na proboštském stolci dosti času, aby vtiskl chodu řízené instituce svůj pevný otisk. Po čtyřech letech (1644) se vzdal současně zastávané nejvyšší řádové hodnosti, aby se plně mohl věnovat správě pražského konventu. Jeho éra byla spojena v konečné bilanci se zdárným úsilím o restituci majetkového fondu kanonie a mnohostranným rozvojem.

Posledního roku třicetileté války za ohrožení pražských měst švédským nepřítelem proběhla částečná evakuace cyriacké kanonie a do krakovského konventu byly přeneseny některé chrámové cennosti. V červencových dnech onoho léta 1648 se cyriaci podíleli mezi třemi četami řádového kněžstva se zbraní v ruce na vítěznou obranu Starého Města pražského proti útoku švédského vojska.¹⁵⁸ Jedna ze známých bojových příhod se později (6. 10.) odehrála i u cyriacké letenské kapličky sv. Maří, kterou používali nepřátelé jako ostřelovací stanoviště, zaskočení však nočním výpadem klementinských studentů byli pobiti nebo zajati.¹⁵⁹

Během válečných let i v čase následné konsolidace poměrů hledal řád pokojnou, pokud možno nekonfliktní cestu soužití s okolní farní osadou svěřenou k duchovní správě. Z Polska si cyriakové přinesli zkušenost s pro katolickou církev obecně příznivými výsledky relativně tolerantního přístupu k nekatolickým konfesím a nepoznali masivní mocenskopolitickou konfrontaci probíhající na pozadí náboženských rozporů, jako tomu bylo v českých zemích.¹⁶⁰

Na sklonku dvacátých let již byly vydány hlavní dokumenty zakládající mocenskou státněpolitickou oporu rekatolizace v pražských městech (císařské patenty proti činnosti utrakvistických kněží a vynucující náboženskou konverzi měšťanstva, ad.). Proběhla již také nejsilnější vlna emigrace. V Praze se nicméně stali příchozí polští řeholníci svědky vbrzku při saském vpádu bojovně vyhoceného a posléze ještě dlouho trvajícího skrytého napětí mezi stoupenci katolictví a evangelických vyznání. Okolnostmi byli nuceni vykazovat ve styku s věřícími jistou dávku smířlivosti, nebo alespoň přitlumení razance v projevech a metodách uplatňovaného rekatolizačního postupu. V každodenním životě se potýkali s nedostatečným materiálním zajištěním pro svoji činnost. Řád byl za naznačených podmínek schopen vyvíjet v

¹⁵⁶ Srov. např. Eduard ŠKODA, *Pražské svatyně*, Praha 2002, s. 119-120, Praha 2005; F. EKERT, *Posvátná místa II*, s. 515. O stavebním řešení více (a s připomínkou podoby s Vlašskou kaplí Klementina) Věra NAŇKOVÁ, *Umění baroka – Architektura*, in: Praha na úsvitu nových dějin, Praha 1988, s. 290.

¹⁵⁷ Ekertova *Posvátná místa král. hl. města Prahy II*, s. 444, nesprávně udávají jméno Jan Jiří Žďárský a mylí se, snad s povědomím o českém šlechtickém rodu Žďárských ze Žďáru, i v tvrzení, že byl rodištěm Čech; pocházel totiž z Polska.

¹⁵⁸ V literatuře srov. např. Antonín REZEK, *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. (1637-1648)*, Praha 1890, s. 523.

¹⁵⁹ F. EKERT, *Posvátná místa II*, s. 515.

¹⁶⁰ Srov. Jaroslav PÁNEK, *Nástup rekatolizace ve střední Evropě*, in: *Rekatolizace v českých zemích* (Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993), Pardubice 1995, s. 10-11.

prvních letech po svém příchodu vesměs pouze mírný verbálně vedený protireformační tlak a vyčkávat ustálenějších společenských podmínek.

Složité a problematické nastaly vztahy s městskou radou, která jen málo ochotně a se zpožděním plnila vůči cyriakům stanovenou platební povinnost danou ručením zmíněnou jistinou 4000 kop. Zastání u vyšších státních úřadů bylo pro cyriaky nikoli pak vždy samozřejmostí. Řád ovšem nenechával svá práva pošlapávat, jakkoli byla omezená a nevýrazná.¹⁶¹

Řád se za daných podmínek dlouho potýkal s omezeností sobě dostupných výkonných prostředků, a to nejen finančních, ale i s nedostatkem účinných nástrojů k obraně vážnosti katolické víry. Pouze otevřené a nejkřiklavější protikatolické výpady vzbudily ráznou reakci představitelů kláštera, kteří se dožadovali postihu pachatele úřední cestou.

Ke konverzi a konfesijnímu utvrzení v katolické víře ještě v době druhého stavovského povstání z naprosté většiny nekatolického místního obyvatelstva se snažili dospívat postupně, zato však dlouhodobě perspektivě psychologicky zjevně účinnými prostředky. Cyriačtí řeholníci pilně a svědomitě vykonávali povinnosti běžné farní administrace. Z místa kazatelný vytrvale hlásali postuláty katolické víry. Přesvědčovali, apelovali. Upřímné přilnutí k pravdám římskokatolické církve označovali za jedinou možnou spasitelnou cestu. Mysl věřících byla vystavena pravidelnému kontaktu s novými a stále sugestivnějšími podněty výtvarného umění a hudby.

Z hlediska obecného výkonu kultu sv. Kříže zvyšovala nesporně vážnost cyriacké svatyně ona skutečnost, že se vykazovala již časně po své obnově (od konce roku 1630) velmi vzácným ostatkem dřeva sv. Kříže. Držba relikvie stejného původu byla společným znakem nejvýznamnějších poutních míst téhož zasvěcení, v jejichž chrámech se částka sv. Kříže o titulárním (patrociniálním) svátku vystavovala k veřejné adoraci.¹⁶²

Nepočítaly se jich sice nikdy zástupy, ale záhy se našli různí tolik potřební příznivci řádu. Záduši cyriackého kostela začaly býti věnovány rozličné dary, zejména po pustošivém vyloupení chrámu na podzim roku 1641, jež spáchal mnohonásobný svatokrádce Jan Hluchý alias Holý a při kterém nenávratně zmizel velký krucifix užívaný při procesích, tři stříbrné kalichy a řada dalších cenností.¹⁶³ V roce 1645 odkázala měšťanka Nového Města pražského Ludmila Lečanská na obnovu chrámu celých 9000 k. m. Mezi další dárce patřili mimo jiné arcikníže Leopold a pání z Lobkovic. Některé odkazy ovšem nezbylo než obtížně vymáhat. Hmotné zajištění konventu po skončení války sice stále nebylo dobré, ale přesto, rozhodující měrou právě díky těmto příznivcům, mohly býti započaty stavební úpravy, na nichž se podílela řada významných i méně známých umělců.

Již před polovinou 17. století byl kostel vybičen, nově vydlážděn, pořízena nová kruchta, okna, lavice. Koncem čtyřicátých let došlo i k úpravám chóru. Ráz kostela změnila na rovných sto let architektura hlavního oltáře od řezbáře Eliáše Guttbiera (Quettbier), s hlavním obrazem Nalezení sv. Kříže objednaným u augšpurského malíře Mattiase Strassera a po stranách opatřený mohutnými sochami svatých Vojtěcha a Václava, výtvozem Jana Jiřího Bendla.¹⁶⁴ Pro boční oltář maloval obraz Ukřižovaného Karel Škréta.

¹⁶¹ Neprodleně tak byla kupř. podána v roce 1640 stížnost městské radě na městského soudce, který bez vědomí konventu vstoupil do zádušního domu U černého jezdce a zatknul tam jistou Alžbětu Drabkovou, dceru táboorského měšťana. *JB*, fol. LVIV.

¹⁶² Zvláštní úcta vykazovaná sv. Kříži odevždy tvořila také společný rys spirituality rodiny všech křížovnických řádů. Zasluhu o navrácení relikvie zachráněné před 160 lety při evakuaci pražského konventu a uschované v Krakově nesl probošt Kucevius. *Oeo*, odd. 1., fol. IIv-IIIr.

¹⁶³ *JB*, LXXIIr. Pachatel vyloupil 24 kostelů. Byl popraven 4. 1. 1642 a 13. 5. t.r. Nejvyšší trest stihl i židovku Reginu, která od něho odkoupila ukradené předměty. A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 82 udává omylem, že jej doprovázeli na popraviště cyriačtí kněží Tomáš Kauffmann a Pavel Brodský. Osazenstvo knaonie tehdy nemělo muže těchto jmen. *Tadeáš* Mikuláš Kauffmann a Pavel František Brodský přistoupili do konventu v 90. letech století.

¹⁶⁴ *OMM*, fol. XCVIIr.

Na objednávku probošta Žďárského dále přibyla k výzdobě hlavního oltáře dřevěná soška Jezulátka s křížkem, kterou roku 1650 volně podle vzoru španělské sochy v kostele Panny Marie Vítězné na Malé Straně pro cyriaky opět vyřezal již renomovaný sochař Bendl. Nová plastika 1 loket vysoká stála 6 zl. a umístili ji na tabernákl. Nastolením kultu Ježíšova Dětství bylo zamýšleno zjevně vytvoření určitého kontrastního ideového protipólu a současně doplnku k základnímu kultu danému samotným zasvěcením chrámu. Tento nově uvedený kult se zprvu rozvíjel nesměle, později však, ke konci století také našel rozhodné ctitele.

Cyriakové povždy zůstávali ve své novověké historii celkem nezámožným řádem. Jejich společenství v Čechách dlouho mýjela výraznější podpora vládnoucími vrstvami. Nevyskytovaly se štědré šlechtické, natož rozhojňené panovnické fundace, díky kterým, podobně jako tomu bylo ve stejné době zejména u litevské řádové větve, by sílilo zajištění zemského řádového centra a mohl se řád rozrůst o nové venkovské jednotky. U samotné pražské řeholní komunity zatím daná situace kladla krom jiného i omezení početnímu stavu.

Hospodářská základna kanonie se zprvu jevila velmi chabou. Pražskému středisku chybělo zaopatření vlastní zemědělskou produkcí a nebylo mu dáno těžit ani z výnosu ekonomiky venkovského konventu. V jeho plném vlastnictví se nacházela od počátků pouze vinici ve svazích Letné na protější straně řeky. Zlepšení přinesla teprve koupě žižkovské vinice *Ventřiška* od paní Ludmily Pešíkové, v únoru 1652 za 500 zl. a o šest let později nepředvídaný zisk statku v Drastech (*praedium Drasdae*) nedaleko severně od Prahy v kouřimském kraji, když od těže měšťanky, pocházející z rodiny zmíněné zatím i napotom vůbec nejštědřejší příznivkyně řádu, přišla nabídka k odkoupení usedlosti s úrodnými polnostmi za cenu 4000 zl.

Pevné zádušní platy dosahovaly nevelké výše a stěží pokrývaly základní provozní nároky kultovního místa. Štółové poplatky odváděné kostelu místními farníky představovaly pro potřeby zádušního hospodářství sice nezanedbatelné, avšak nepostačivé přilepšení.¹⁶⁵ Nejpodstatnější složku dalších pravidelných příjmů tvořily povinné úroky a výnosy z určitých nemovitostí na vlastní půdě kanonie a v jejím okolí. Tyto světské nemovitosti byly vázány na cyriackou kanonii různým stupněm a podmínkami závislosti. Dům řečený *Pod cihlou*, stojící uvnitř klášterního pozemku a nárokován jako nedílné kmenové jmění záduší, poskytoval roční zisk 30 k. m. (tj. 35 zl.). Druhý zádušní dům, *U černého jezdce* aneb *schwartzreiterovský*, který se dostal do plného vlastnictví cyriacké kanonie v roce 1631, přinášel z pronájmu rentu 22 k. m (25 zl. 40 kr.). Z domů dříve osadních, prodaných však před rokem 1600 obyvatelům Židovského Města, plynulo 20 k. m. a z 18 později prodaných 72 k. m. Navíc se dostávalo 5 k. m. z domu jménem koníkovského. Na pobřežním domu využívaném jako židovská lázeň byl dále vázán taktéž roční plat 40 gr. bílých.¹⁶⁶

V ohledu finančního zajištění se cyriaci přibližovali v některých obdobích, zvláště ke konci třicetileté války, dokonce řádům mendikantským. Dosáhli také povolení vybírat almužny, a to na základě listiny císaře Ferdinanda III. datované v Prešpurku 8. května 1649.¹⁶⁷ Legalizace však následovala již dříve zavedenou praxi: kupříkladu za rok 1642 bylo prosebně vybráno 107 zl. 12 kr. a v únoru 1646 vyzýval oběžník vydaný arcibiskupstvím pražským farnostem

¹⁶⁵ Kupř. štóla za rok 1640 vybraná dohromady v osadě sv. Kříže a sv. Ducha, v níž právě byla zahájena cyriacká duchovní správa, činila 197 zl. 9 kr. *JB*, fol. LXIXr.

¹⁶⁶ *JB*, fol. LXXIIIr.

Předbělohorský stav zádušních platů srov. Josef PELIKÁN, *Soupis kostelních důchodů na Starém Městě pražském r. 1622*, ČSPSČ 46, 1938, č. 1, s. 35-36.

V běžném platebním styku i Rohnem přejetých účetních záznamech se vyskytovaly souběžně různé peněžní jednotky, zejména groš český nebo míšeňský a zlatý rýnský. Proto se patří poznamenat přepočet udávající hodnotový vztah těchto měnových prostředků i nejčastěji užívaných drobnějších mincí:

Míšeňský groš, totožný s tzv. grošem malým, měl poloviční kupní sílu vůči groši českému neboli bílému. Míšeňská kopa obsahující 60 grošů malých odpovídala tedy 30 gr. českým. 1 groš malý měl ekvivalent 7 penízů malých, jinak denárů. 1 zl. rýnský se rovnal 70 gr. malým nebo též 60 krejcarům; 1 krejcar obnášel 6 denárů. Zdeněk PETRÁŇ – Pavel RADOMĚŘSKÝ, *Encyklopedie české numismatiky*, s. 277. Dle studovaných pramenů se v druhé polovině a ke konci 17. století grošové platby stávaly stále řidšími.

¹⁶⁷ NA, AZK, 1071, Ř Cyr -5 (a text samozřejmě přejet Rohnem).

k veřejné podpoře na almužnách závislé řádové činnosti.¹⁶⁸ Před polovinou 17. století se cyriakové uchýlovali z nezbytnosti nejednou i k finančním půjčkám, také u pražských židů.

Řádová působnost se neobešla bez řešení konfliktních situací. Opakované třenice vyvolávalo těsné sousedství s židovským obyvatelstvem. Od konce 16. století v několika fázích rozšířené Židovské Město zahrnující ve svých hranicích mnoho křesťanských domů se hluboko zahřezlo do prostoru osady u sv. Kříže. Židovské území přiléhalo přímo až k zadnímu traktu cyriackého konventu. Rušivě působil při nedělních obřadech v cyriacké kanonii někdy zápach blízko položených židovských jatek. Trvalým a vážnějším předmětem sváru byl však odepírané stanovené židovské povinné platy pro náhradu pozbyté štóly.

Neutuchající motivací překlenout četné těžkosti provozního rázu dodával řádové komunitě vlastní smysl jejího poslání, výkon duchovní péče, a to i mimo pražský konvent službou na uprázdněných na venkovských farách. Zvláště vysoký podíl na rekatolizaci nalezla pražská komunita na Boleslavsku, kde měla opěrný bod ve svém obnovovaném filiálním konventu v Benátkách nad Jizerou. Ovšem ani sféra duchovní administrace nezůstávala ušetřena neblahých světských zásahů. Pro nepřátelství majitele panství arivisty a válečného zbohatlíka generála Jana z Werthu cyriakové benátské obročí roku 1651 ztratili.

Následující probošt Jan Kryplovíč, nastolený o svátku Všech svatých roku 1664, byl mužem velmi vzdělaným, zároveň však důsledně asketickým a při tomto vštípeném životním postoji neznalým praktických otázek chodu hospodářství. Koncem šedesátých let nastala vinou jeho řízení za zdmi konventu natolik vážná nouze, že musela být vyhlášena veřejná sbírka (collectanea) na podporu životních potřeb jeho řeholníků a pro zachování řádného liturgického provozu v kostele. Zvolen překvapivě do čela celého řádu byl pražský probošt odvolán roku 1669 do Polska a z Krakova pak vykonával nejvyšší funkci generálního převora až do své smrti v roce 1672, přičemž si podržel i pražskou lokální řídicí funkci.

S koncem Kryplovíčova období vystoupila zjevně na povrch doutnající animozita k polskému vedení. V pozdějších českých řádových análech se opakují znepokojivé poukazy na kázeňský úpadek v krakovském konventu. Představenstvo pražského domu s nelibostí dále pocíťovalo zřejmě dlouhodobější snahy polských superiorů činit ingerence a využívat jejich pracně budovaného a beztak stále vratkého hmotného fondu. V neposlední řadě proto také z ekonomických důvodů se pražští cyriakové rozhodli pro cestu osamostatnění od cizozemského centra.

V květnu 1672 jednomyslné usnesení řeholního sboru svatokřížského konventu rozhodlo vyhradit napříště proboštskou funkci řádovým členům původu českého nebo z dalších zemí svazku České koruny.¹⁶⁹ Dvěma listy se místní společenství obrátilo na pražského arcibiskupa s poníženou žádostí vzetí pod ochranu při uskutečňované separaci od dalších řádových jednotek. Prosba byla podpořena poukazem na odlehlost a státní cizost polských území a odtud plynoucích překážek pro dorozumění a užší vnitrořádové sepětí. Postoj pražského arcibiskupství se ukázal důležitým, ba rozhodčím faktorem vzniklého sporu. Hradčanský metropolita Jan Bedřich hrabě z Valdštejna (1675-1694) řádové jednotě s polskou větví nepřál a správně tušil, že se otevírá vítaná možnost podrobit pražskou cyriackou kanonii přímé závislosti na jeho úřadu. K poskytnutí požadované ochranné exempce na vyšších řádovém představenstvu tedy neprodleně svolil, respektování stávajících řeholních pravidel

Hlasem domácí kapituly byl zvolen proboštem Jičíňan Kryšpín Jan Kopidlenský (14. 6. 1672). Během následného dlouhého období předsednictví řádové komunitě u sv. Kříže nezklamal naděje vkládané do jeho osoby. Důležitým úspěchem, na němž konečně závisel i zdar duchovního působení, bylo, že se mu podařilo zanedlouho zamezit hrozbě propadu klášterního hospodářství.

Probošt Kopidlenský s podporou části osazenstva pražského konventu učinil rozhodnutí pokusit se o napojení své řeholní instituce na rozsáhlou řádovou strukturu obdobně duchovně

¹⁶⁸ *JB*, fol. LXXIIIr.

¹⁶⁹ *Srov. OMM*, fol. LXVr.

profilovaného řádu belgicko-nizozemských křížovníků s červenobílým křížem *Ordo S. Crucis* s ústředím v Huy nad Moselou v lutyšské diecési.¹⁷⁰ Pro zprostředkování žádosti se obrátil listem z 26. srpna 1673 na rýnskou řádovou provincii a konkrétně její konvent v Bentlage.

Kolínský převor a rýnský provinciál Theodor Deghens, který získal náklonnost myšlenky unie s českými křížovníky s červeným srdcem, vznesl dotaz k pražské straně na následující skutečnosti: postoj polských spolubratří k vyhlášené odluce pražského konventu; status pražského konventu vzhledem k pravomoci diecézního ordinariátu; zda se vyskytují v zemi nějaké další řádové konventy a konečně i na aktuální a nejvyšší možný početní stav řeholnictva v tomto řádovém domě. Odpověď na položené otázky vyznívala sice v co nejspíše příznivém světle: Poláci prý neprojevili po celý uplynulý rok od vyslovení odluky vážné námitky; poměr povltavské kanonie k úřadu pražského metropolity je de facto exemptní; řád se nevzdává práva opětovného nabytí ztraceného benáteckého konventu a reálný stav 17 až 18 řádových členů bude podle očekávání v brzké době podstatně zvětšen, k čemuž má napomoci poskytnout zajištění kýžený nález jistých třech pokladů ukrytých na pozemku pražské cyriacké kanonie.

Bez ohledu na Deghensovo mínění a zamýšlenou osobní prezentaci zástupců pražského řádu vyřkl nejvyšší řádový představený, generální magistr Nicolaus de Haneffe (1655-1677), a většina definitörů generální kapituly na jejím zasedání v květnu 1674 s konečnou platností zamítavé stanovisko, s odůvodněním, že mezi členstvem pražského konventu není stran sloučení s *Ordo S. Crucis* potřebné jednoty a že pro přílišnou vzdálenost tohoto konventu by nastávaly ve válečných podmínkách komplikace pro vizitatory. Hlouběji v pozadí vyjádření řádového centra však stály pocity pochyb nad dostatečností přínosu pražských cyriaků pro fungující a v posledních desetiletích široce rozběhlý systém řádové duchovní péče, vědního výzkumu, edukace a tzv. holandské misie. Podružnější důvody v neprospěch unijní snahy byly spatřovány v některých observačních odlišnostech, a to zejména v postní praxi.

U vědomí nezvratnosti daného rozhodnutí navrhl za svůj řádový dům převor Deghens pražským cyriakům alespoň sblížení formou svazku společného modlitebního bratrstva proseb za zemřelé, patrně nejen řádové členy. Probošt Kopidlenský tuto iniciativu s povděkem přijal. Výkazy budoucí činnosti vzniklé pietní zádušní konfraternity (obnášející například výměnu katalogů zemřelých), pokud byly vůbec vedeny a dochovaly se, ovšem neposloužily za jeden z podkladů pozdějšího řádově-dějepisného díla pražského archiváře P. Rohna.¹⁷¹ Kontakty s řádem belgických křížovníků zůstaly pro dějiny pražských cyriaků toliko epizodickou kapitolou.

Mezi českým a polsko-litevským řádovým uskupením se rozhostily odměřené a chladné vztahy. Obě strany se uchylovaly k taktizování, vyčkávaly. Letitá vnitřorádová pouta nebylo možno naráz uvolnit a přes učiněné proklamace tohoto si byl vědom i představený pražského konventu. Řádová vzájemnost stupňovitě ochabovala, ale ještě nadobro nekončila.

Krakovský generalát se snažil úplnému roztržení svazku s pražskou kanonií různými způsoby zabránit. Jedním z tahů, které měly posilnit otřesenou česko-polskou řádovou

¹⁷⁰ Huyští křížovníci patřili k širší rodině křížovnických řádů, jež považovaly ve shodě s legendou za svého zakladatele (institutor ordinis) římského pontifika Anakleta, třetího představitele na svatopetrském stolci, a hlásili se k památce biskupa Cyriaka Jeruzalémského. Příbuzné náhledy na své nestarší dějiny byly činitelem, který sám o sobě dodával záměru pražského řádu v jednání se západními partnery principiálně jistou naději na kladné přijetí.

¹⁷¹ Kaspar ELM, *Der gescheiterte Versuch einer Union zwischen belgischen und böhmischen Kreuzherren (1673/1674). Ein Beitrag zur Geschichte der mittelalterlichen Kreuzherrenorden*, in: Westfalen. Hefte für Geschichte, Kunst und Volkskunde. Mitteilungen des Vereins für Geschichte und Altertumskunde Westfalens, des Westfälischen Landesmuseums für Kunst und Kulturgeschichte und des Westfälischen Amt für Denkmalpflege. 58. Bd., 1980, S. 121-132. V příloze je citována skupina příslušných listů korespondence mezi pražským řádem a představiteli *Ordo S. Crucis* převážně v plném znění zachyceném po linii příjemce i odesílatele Rohnovou knihou Janus bifrons, díl 1., a ojedinele též regestově v díle dějepisce řádu *Ordo S. Crucis* vzniklém brzy následovně po popisovaných událostech (A. Hertzworms, 1686).

vzájemnost a v praxi vzdálit vlivného činitele rozluky z místa jejího zážehu, byla v září roku 1683 opětovná volba pražského probošta na vedoucí řádovou pozici.

Třeba poznamenat, že ani mezi polskými a litevskými konventy a podřízenými složkami a řádovým vedením nepanovala vždy shoda. Roku 1676 se kupříkladu zdvihla odpor celé litevské provincie proti dehonestujícímu vedení generálního převora Benedikta Ryšinského.¹⁷²

Jen se značnou zdráhavostí přijal Kopidlenský své čerstvé povýšení na generála řádu, které samosebou vyžadovalo okamžitý odchod do Polska. Formálně však u výkonu hlavní řádové funkce neztrácel titul pražského probošta. Celým tímto činem polská strana sledovala narušení ložiska separatismu a utužení svazku s pražským konventem, ovšem, jak se ukázalo, neúspěšně. Jan Kopidlenský roku 1687 úřad generálního převora složil a navrátil se do Prahy, kde potom setrval až do konce svého života (1691).

Stanovisko arcibiskupství přispělo také k nezbytnému a nesnadno domáhanému svolení římské kuriální kongregace z 16. července 1692 k definitivnímu osamostatnění české řádové větve. Teprve na konci 17. století došlo k určitému narovnání vyhrocených vztahů s krakovským generalátem, nicméně odluka pražského konventu, do jejíž příčin se promítaly v neposlední řadě stále ostřejší vzájemné rozdílnosti politických a národnostních poměrů v polsko-litevském soustátí a v Čechách pevně začleněných do habsburské monarchie, byla dokonána. Pražská cyriacká kanonie napotom podléhala bezprostředně pražskému arcibiskupskému ordinariátu. Arcibiskup napotom uplatňoval zvýšený dozor nad proboštskými volbami v konventu cyriaků a četnými dalšími způsoby, mimo jiné prostřednictvím častěji konaných kanonických vizitací, přímo zasahoval do dění uvnitř řádu a ovlivňoval jeho společenské projevy.

Polská strana si do budoucna mohla činit nárok na celořádové předsednictví zřejmě už jen čistě formální.¹⁷³ Česko-polské řádové kontakty nebyly však přesto zcela zprerhrány. Všem odnožím cyriackého řádu zůstávala i nadále společná základní pravidla řeholního života. Pražská kanonie nadále respektovala výnosy generální řádové kapituly ve věcech všeobecných řádových statut.¹⁷⁴

Během devadesátých let stále trvalo vzájemné pnutí mezi oběma místy. Vina spočívala při tom spíše na polské straně, jež nebyla svolna k omezení své nadřazenosti ani zárukám a valným ústupkům. Pražští kanovníci ve vzniklých rozepřích mohli k dodání vážnosti svého hlasu použít přirozené historické argumentace s poukazem na dávný řádový primát pražského řádového sídla. Pražský konvent byl ovšem nucen se v tomto nelehkém čase přenést i přes vzniklé vnitřní nesváry mezi nesmířlivými stoupenci české řádové samostatnosti a skupinou řeholníků, kteří byli ochotni k dalšímu jednání s Krakovem.

Martin Kabourek (1691-1695) dosedl do proboštského křesla již jako zkušený řádový funkcionář znalý administrativního chodu instituce. Uplatňoval i praktický smysl pro správu řádového hospodářství a razil budovatelský pokrok v areálu kanonie. Prosazoval neochvějně řádové zájmy. Nástupci mu mohlo přesto být vyčítáno, že nedokázal dovést do úplného konce formální náležitosti řádové odluky. Jeho opakované kandidatuře a pravděpodobnému zvolení zabránila smrt.

Proboštská vláda P. Petra Střebského v letech 1695-1698 se odvíjela na domácím poli (chrámový mecenát, finance, apod.) vcelku úspěšně. S nevolí nesl neutuchající třenice

¹⁷² *JB*, fol. CXXVr.

¹⁷³ V titulatuře krakovských vůdců řádu se ještě dlouho objevuje tradiční český poukaz, jak svědčí např. Rohnem zaznamenaný přepis stvrzující listiny řádových statut z r. 1731 Konstantinem Felicianem Szaniawskim, „krakovským biskupem a generálním převorem řádu de Poenitentia pro Polsko, Čechy a Litvu“. *Bul*, fol. 35r.

¹⁷⁴ Např. vyhlášku o úpravě oděvu pro slavnostní venkovní příležitosti (veřejná procese) danou roku 1694 na varšavském zasedání generální řádové kapituly pod předsednictvím z apoštolské pravomoci gen. převora řádu arcibiskupa kard. Radziejowského. Srov. *CCP*, pag. 16.

s krakovským centrem a za těchto okolností skončila jeho nadějně působení nevynucenou rezignací.

13. srpna roku 1699 byl znovuosazen proboštský stolec a tím právoplatně zajištěna po dočasném oslabení kontinuita řádové samosprávy. Za účasti vyslanců arcibiskupské konzistoře připadla volba na Tadeáše Mikuláše Kauffmana, doté vikáře cyriacké kanonie a působícího dříve ve světské církevní správě. Nejsou plně zřejmy důvody, proč v roce 1702 složil abdikaci.

Teprve po prosbách a urgencích na arcibiskupství byl vydán souhlas přikročit k volbě a potvrzení nového probošta, jímž se od pozdního léta roku 1702 stal mladý řeholník, kutnohorský rodák Štěpán František Náchodský. Ukázal se individualitou zvláště výraznou. Proslul jako neobyčejně výmluvný kazatel a do dějin národní literatury vstoupil autorstvím rozsáhlé české postily, jejíž název „Svatá všetečnost“ nevzbuzuje dojem upjatosti a strohé vážnosti. svérázně stylizované dvoudílné, velmi rozsáhlé české postily *Sancta curiositas*, tj. *svatá všetečnost*, v níž si klade a nabízí odpovědi na často až groteskní či absurdní nábožensko-filozofické otázky.

Nad kvalitami tohoto většinou s despektem posuzovaného slovesného výtvaru, který se skutečně výrazně vymykal ostatní homiletické produkci z řad cyriacké kanonie a zanechal velkou stopu v dobovém mínění a v dějinách literatury, je patřično učinit přednostní zastavení.

Vydání ještě za autora života se zdařilo uskutečnit pouze u prvního dílu knihy, obsahujícího kázání příslušná pro období roku od Velikonoc po svátek Nejsv. Trojice. Tiskařské práce se zhostila patrně roku 1709 dílna Karla Františka Rosenmüllera, působící na pražském staroměstském Uhlém trhu v domě U zlatého křížku.¹⁷⁵ Text objímá plných 600 tiskových stran. Druhý a závěrečný díl nabyl tištěné podoby teprve roku 1746, již po smrti svého autora, a to sazbu v Koudelkovské oficíně.

Náchodského sbírka kázání bývala dlouho, takřka tradičně vydávána za odstrašující dobový vzor slohové strojenosti a směšného alegorisování.¹⁷⁶ Věcného zkoumání se dostalo v nedávnu některým sociálněkritickým rysům tohoto díla.¹⁷⁷

Stylem a formou zůstávaly Náchodského promluvy věrně dobově obvyklému konceptuálnímu pojetí výstavby homiletického díla. Kazatelovým záměrem bylo vystavit posluchače sugestivnímu zážitku, učinit nesmazatelný emotivní dojem a přimět je k zpytavým rozvahám. představuje určitý vyhraněný pól dobové homiletické produkce, který je třeba vystavit dalšímu literárnímu a historickému zkoumání. Pro ukázněné upjaté osoby prudérních mravů snad mohla představovat kazatelova vystoupení kaskádu pohoršlivých tvrzení či nepřístojných spekulací. Podobné postoje k dílu jsou však spíše zpětnou projekci vlastních názorů novodobého kritika.

¹⁷⁵ Někdejší domněnku Jungmannovu (*Historie literatury české*, s. 300) a Nosovského a opakovanou ještě A. Podlahou (*Drobné příspěvky k dějinám starší literatury české*, ČNM 98, 1924, s. 271) o vytištění knihy u Petra Antonína Benneka cca roku 1707 vyvrací A. Novotný ve své knize *U staropražských cyriaků* na s. 149 poukazem na záznam řádového kronikáře ve smyslu platby za vytištěné dílo teprve někdy koncem ledna roku 1710. Připomeňme, že jisté přátelské svazky s kanonií cyriaků jsou vysoce pravděpodobné již u vydavatelova otce, Jana Karla Rosenmüllera, autora výše zmíněného rukopisného pojednání o dávné tradici cyriackého řádu, takže snad bylo touto formou jen pokračováno v dřívějších kontaktech cyriacké řeholní instituce a rodiny původně přistěhovalecké, nyní však pronikající zvolna do prestižních kruhů pražské společnosti. K historickým příznivcům pražských cyriaků ovšem patřila v daném čase i rodina Bennekova, soudě podle uskutečnění poměrně dosti štědrého daru z roku 1710 pro záduší jejich kostela, a v tomto světle lze nalézt oporu pro představu, že dotyčná úhrada vydavateli by bývala v tomto případě snad snesla delší strpení.

¹⁷⁶ Takto soudil například Josef Hanuš a britké kritice vystavil již dříve Hynek Hrubý. Na potřebu hlubšího rozboru díla jako první poukázal Josef Vašica.

¹⁷⁷ Jiří MIKULEC pojal do své srovnávací studie reflektující postavení nesvobodného venkovského obyvatelstva z pohledu českojazyčných dobových kazatelských děl. *Obraz poddaného venkovského obyvatelstva v české barokní homiletice*, in: Pocta Josefu Petráňovi (Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně), Praha 1991, s. 367-384, zvláště 369 a 370, 376 a 377.

Zvolil pro svůj projev extrémní výrazovou polohu, jež by se jevila zřejmě těžko přípustnou například v akademickém nebo nobilitním prostředí. V okrajové městské farnosti nicméně byl přijímán a nacházel připravené posluchačstvo. Náchodského dílo je tak neklamným dokladem pokroků rekatolizačního programu v čase, kdy již nešlo v případech cyriacké osady nositelům těchto snah o docílení konverze samotné, ale prohloubení a dokonalé zniternění hlášených věroučných zásad.

P. Náchodský představoval každopádně velmi barvitou, svéráznou postavu, jejíž posouzení nevyznívá zcela jednoznačně a nebylo dosud vyřknuto poslední slovo. Byl mužem velkých gest, jehož slova a činy se někdy rozcházely. Nechybělo mu náboženské zanícení ani snaha udržet si vedoucí místo, ale s lehkovážným přístupem byl jaksi příliš povznesen nad potřeby všedního dne.

Stal se nemálo rozporuplnou a nadmíru pochybnou postavou mezi jinak až na zcela nepatrné výjimky v měřících své doby dobře umraveným řeholnictvem kanonie u sv. Kříže. Výstředním způsobem jednání po dosednutí do proboštské funkce porušoval opakovaně důstojnost hodnou preláta i řeholního povolání. I na veřejnost pronikaly zprávy o jeho jistém „skandálním“ chování. S jeho roztržitou a lehkomyšlnou povahou a oněmi pohoršlivými mravnostními výstřelky těsně souviselo také závažné zanedbání klášterního hospodářství.

Jeho éra byla poznamenána neuváženými zákupy, prodeji a peněžními půjčkami. Představený nevyhodnotil, že konvent není ještě dostatečně a s rezervami hmotně zajištěn a řádová pokladna dlouho neunesla výdaje ve velkém stylu. Leč opodstatněnou investicí bylo kupříkladu pořízení nových varhan 1708.¹⁷⁸

Vzniklý nedostatek peněžní hotovosti řešil prodejem části chrámových cenností. Následkem pobouřil převážnou skupinu domácího řeholnictva a byl roku 1709 nucen se proboštské funkce vzdát. V rozladěné atmosféře se vzápětí vrcholně provinil svévolným opuštěním konventu a útekem ze země.¹⁷⁹ Za spáchané prohřešky po nuceném návratu jej stihlo potrestání, vyměřené nejprve z úradku členů domácí kanonie sv. Kříže a poté přísnějším verdiktem arcibiskupské konzistoře.

Z civilního dění za Náchodského proboštského úřadu může být připomenuto vedení pře proti židovskému sousedstvu odpírajícímu křivožákům, nikoli poprvé ani naposledy, odvod povinného platu 20 k. m.¹⁸⁰

Z klecanského farního působiště byl povolán do čela řádu P. František Brodský a potvrzen metropolitní konzistoří. Zavedl úsporná opatření a snažil se o nápravu poškozené řádové pověsti. Novému arcibiskupu Ferdinandu Khünburgovi nepřipadl nejvhodnějším reprezentantem, neposkytl Brodskému možnost hlouběji prokázat řídicí schopnosti a odvolal jej.

Rázného a uvážlivého přístupu v hospodářských věcech se dostávalo proboštu Kolumbánu Grummelmayerovi (1712-1717). Podařilo se mu vyrovnat konečně z minulosti nahromaděné závazky konventu. Tak kupříkladu teprve roku 1717 došlo k zaplacení varhan, které byly postaveny na kůru v roce 1708, sumou 245 zl..¹⁸¹

Třebaže po Náchodského rezignaci kanonie ještě několik let musela zápasit s dluhy, stavební činnost se přesto záhy opět rozvíjela. Vrcholněbarokní úpravu konventu započal již v devadesátých letech stavitel Martin Allio úpravou ambitů a zbudováním nové zvonice na troskách staré dřevěné, jejíž vrchní část zničil rozsáhlý tzv. „francouzský“ požár na Starém a

¹⁷⁸ JB, fol. CXCIr.

¹⁷⁹ 6. ledna 1709 konvent požádal konzistoř o zadání data nové proboštské volby, což bylo stanoveno na 19. února. O pět dnů dříve Náchodský opustil řeholní dům. Věc byla okamžitě komisně vyšetřována. Uprchlý hodnostář nekriticky zamýšlel cestou do Říma si zjednat nápravu. JB, fol. CXCIr.

¹⁸⁰ Z rozhodnutí městské rady (27. 11. 1708) byly platby obnoveny. JB, fol. CXCIr.

¹⁸¹ JB, fol. CXCIr et HSC 1768, fol. 136v; JB, fol. CCXIVv.

Židovském Městě začátkem léta roku 1689.¹⁸² Dále byla začata výstavba nových ambítů v místech zaniklé gotické kvadratury. Zahájené práce dokončil a v modernizaci chrámu i konventu, včetně stavby zahradního křídla s dormitáři, pak pokračoval novoměstský stavitel a kameník Jan Šimon Pánek (Panetius) ml. Zřídil tzv. novou sakristii, obnovil renesanční předsíní kostela při vchodu do náměstí, rozšířil chrámová okna a zejména zbudoval nové hlavní kostelní průčelí zvýrazněné volutovým štítem, pro jehož strany Matěj Václav Jäckel vytesal roku 1713 sochy řádových světců Cyriaka a Kléta a do vrcholu umístil sochu Salvátora. Obraz takto změněného průčelí lze spatřit na dochované vícekrát již reprodukované rytině anonymního autora.¹⁸³

Po delší době, čtvrtstoletí relativně rychlých změn na proboštském stolci, vymykajících se předchozímu i příštímú vývoji, se dostalo řádu vyrovnaného vedení významnou formující osobností, jímž byl dopřán čas uskutečnit předsevzaté koncepce a plány. Byl jí probošt Cyriak Jan Mendl ze Steinfelsu (1717-1730), vážená a vskutku nepřehlédnutelná postava pražského kulturního života.

V životě a společenské roli pražských cyriaků v 18. století zaujal výsostné místo zpočátku snad spontánně oživený, ale posléze přísně programově budovaný nepomucenský kult. K historické spojitosti své kanonie s prvopočátky kultu Jana Nepomuckého se řád přihlásil již časněji v 17. století. Pevné povědomí o zvláštnosti kostela sv. Kříže z hlediska nepomucenské tradice si cyriakové, poměrně dobře zpraveni o starších dějinách svého někdejšího hlavního sídla, zřejmě do Prahy přinesli již roku 1628 z Krakova a téma záhy uplatnili i ve výtvarném umění. Také ale i vzdělaná pražská společnost, jak se zdá, uznávala význam cyriacké svatyně z hlediska nepomucké památky už podstaně dříve, než se rozběhl Janův beatifikační proces.

Při stavbě nové sakristie na místě bývalé kostnice došlo roku 1700 k nálezů údajného prvního hrobu Jana Nepomuckého. Spojitost hrobního sklípku s Janem Nepomuckým měly dosvědčovat odkryté malby s hvězdami, v nichž byl spatřován dávný nepomucký atribut. Tento objev výrazně oživil nepomucenskou úctu, která v prostoru kanonie pak nabývala na intenzitě a vyvrcholila v oslavách Nepomukova svatořečení v roce 1729.

Na přípravě svatojánských slavností nesl u cyriaků nejvýznamnější podíl právě jejich probošt, obzvláště horlivý Nepomukův ctitel.¹⁸⁴ Od jeho nástupu do funkce byl u cyriaků držen velmi slavnostně oktáv nepomuckého svátku. Roku 1727 opatřil volný střed nábreží před chrámem světcovou sochou od Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa, před níž byla sloužena vždy o dni patronova květnového svátku bohoslužba, a samotné odhalení pomníku se uskutečnilo též v půli májového měsíce.

V roce Janova svatořečení se v klášteře konaly po osm dnů pražských kanonizačních oslav, od neděle 9. října do neděle 16. října, velké pobožnosti s každodenní pontifikální mší. Chrám se svým okolím byl na účet řádu nákladně a okázale vyzdoben. Hlavní přístup do svatyně vzhledem způsobem ozdobila příležitostná architektura osmi sloupů budících zdání červeného mramoru vytvářejících prodlouženou slavobránu, na níž byly zavěšeny obrazy. Série oslav, jimiž dýchalo celé město, se přenášely s poutními průvody plynule do širokého venkovního prostoru, nejen do ulic a náměstí, ale také na řeku.¹⁸⁵

U staroměstských cyriaků se zrodila a tehdy již pevně vrostla do pražského kulturního a náboženského dění tradice velkolepých májových vodních slavností (tzv. „musicae navales“, obecněji též „musica aquatica“, lidově nazývané muzikou na šífích) k uctění památky Jana Nepomuckého, při nichž zněla hudba komponovaná zvláště pro tuto příležitost. Na ověncené a

¹⁸² Rozsáhlý požár na Starém a Židovském Městě dne 21. června způsobil mnoho škod, například v blízkém kostele sv. Ducha. Kostel a konvent sv. Kříže jinak poškozeny nebyly.

¹⁸³ Např. u Johanna Nepomuk ZIMMERMANNNA, *Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen...*, 2. Lief, Prag 1837, kde je úvodním obrazem knihy.

¹⁸⁴ E. HEROLD, *Malebné cesty III*, s.317: chybně Jan Mandel *Heinfeld*.

¹⁸⁵ Průběh slavností a jejich výstroj líčí přitažlivě Antonín NOVOTNÝ, *Staropražské senzace*, část „Kolem temna“, 2. vyd., Praha 1993, s. 43-54, zmínka o cyriacích na s. 48-49.

osvětlené lodě vyplouvající v pozdním odpoledni směrem ke Karlovu mostu z kotviště na Svatojánském plácku před cyriackým konventem a vracející se zpět po proudu řeky, plné hudebníků a pěvců, pohlížely z obou břehů a z mostu zástupy lidu a naslouchaly instrumentální hudbě doprovázené zpěvem loretánské litanie. Obřad vrcholil, když lodi míjely místa pod sochou sv. Jana Nepomuka na Karlově mostě, aby se zakrátko otočily kolem malého ostrůvku uprostřed řeky. Z pevniny se ozývaly zvuky intrád bubeníků a trubačů. Pobřeží se mihotalo barvami lampiónů a od roku 1754 pak doplňoval pompézní aranžmá dokonce ohňostroj. Začátek i konec představení ohlašovaly salvy z hmoždířů. Zaujaté obecnstvo podílející se na této specifické formě nábožného procesí čítalo mnoho vzácných hostů. Kupříkladu roku 1743 přijmula účast sama císařovna Marie Terezie.

Poprvé byla vyjížďka cyriackých lodních hudeb pořádána roku 1715, další 1716, a potom až na řídké výjimky pravidelně v celém rozmezí let 1720 a 1781. Datum akce připadalo zpravidla na 15. května, předvečer světcova svátku. Uskutečnění mohutných průvodů si vyžadovalo úřední povolení a v praxi pak součinnost s jinými církevními institucemi, předně s křížovníky s červenou hvězdou. Téměř každý rok byla předváděna v hlavní části programu nová původní skladba. Na přípravách události se skladatelsky podílely takové osobnosti, jakými byli Šimon (1693-1735) a později František Xaver Brix (1732-1771), nebo Gunther Jacob, František Tůma, F. Kratochvíl, Jan Zach či Antonín Fils. Šimonu Briximu zajistila práce pro cyriaky překlenutí nesnadných uměleckých začátků. S pražským varhaníkem a kapelníkem při metropolitním chrámu sv. Víta, jeho synem, F. X. Brixim pojilo ředitele kůru v kostele sv. Kříže Jana Karla Rohna přátelství a dlouhodobě úzká spolupráce při komponování a realizaci skladeb jak pro svatokřížský chrám, tak i pro tyto venkovní slavnosti, jejichž křížovníci s červeným srdcem zůstávali povždy hlavními organizátory.

Mimo jiné a v neposlední řadě pod vlivem působení cyriaků se účta k nepomuckému světcu na půdě svatokřížské farnosti i cestou soukromé zbožnosti nebývale rozvíjela a zaznamenala pronikavý ohlas také u sousedního řádu milosrdných, ikonografický program jejichž chrámu byl v interiéru obohacen plastikou Jana Nepomuckého.

Do kostela sv. Kříže směřovali také vyznavači některých dalších náboženských kultů, třebaže poněkud zastíněných pompou provázející zejména nepomucký, ale i mariánský kult. V návaznosti na starší místní tradici pražští cyriakové pěstovali vytrvale kult sv. Ludmily, sv. Václava i sv. Vojtěcha. Uctívání čelných národních světců jistě přispělo již v rané fázi obnoveného působení řádu k jeho sice postupnému, zato vcelku nekonfliktnímu začlenění do domácího prostředí. Respekt k starodávným zemským tradicím zvyšoval pro cyriacké snahy pravděpodobnost sklidit kladnou odezvu mezi širším okruhem obyvatelstva. V chrámovém prostoru se vyjímaly od poloviny 17. století mohutné Bendlovy sochy sv. Václava a Vojtěcha.

U cyriaků byly souběžně podporovány také kulty zaměřené na umenšení bolesti a tělesného utrpení. Sv. Blažej, vzývanému jako pomocník při krčních nemocech, byla zasvěcena v kanonii sv. Kříže od starodávna jedna kaple. Sv. Barboře, přimlůvkyni za šťastnou hodinu smrti, patřil oltář založený roku 1721 v presbyteriu chrámu. Tento světec a světice, právě tak jako i sv. Cyriak,¹⁸⁶ shlížící v malířském zpodobnění ve výjevu od na návštěvníky kostela z nástropního pole klenby, patřili do skupiny tzv. Čtrnácti svatých pomocníků (Quattuordecim auxilatores), ke kterým se lidé obraceli modlitbami v různých zdravotních nesnázích, tělesných neduzích a duševním utrpení. V kostele sv. Kříže není sice doložen současný rozvoj kultu všech Čtrnácti pomocníků, jak bylo obvyklé v poutních místech stejnojmenného souborného zasvěcení, ale určité náběhy praxe tohoto vícečlenného kultu jsou přesto zaznamenané.

Jakoby se zvýšenou úctou k „uzdravujícím“ patronům vytvářelo u cyriaků určité duchovní pozadí k činnosti sousedního špitálu milosrdných při kostele sv. Šimona a Judy a

¹⁸⁶ Pravda, přesně vzato Cyriak *římský*, nikoli řádem uctíváný Cyriak *jeruzalémský*. Ovšem běžným věřícím mohly připadat obě postavy souznačné či působit záměnně.

spolu s tímto klášterem (třebaže obě církevní instituce navzájem organizačně a správně nesoúvisely a pro příležitostnou kazatelskou službu v chrámu hospitálního řádu nebyli povolávání cyriáci, nýbrž jezuitští kněží)¹⁸⁷ i širší centrum, kam se s důvěrou a pokorným očekáváním pomoci utíkali slabí a nemocní.

Daná skladba kultů se tak vlastně odvíjela v intencích hlavního zasvěcení cyriackého chrámu, tj. Utrpení Páně na Kříži a v jistém směru významově pouze doplňovala toto zasvěcení. K místu, kde byla zvláštním způsobem uctívána památka Utrpení Kristova,¹⁸⁸ se zákonitě upínaly leckdy i poslední naděje jednotlivců na odvrácení nebo případně alespoň na pokojnější snášení konkrétních lidských běd a útrap. Lidé se sem utíkali k Panně Marii Bolestné, tak i ke jmenovaným dalším světcům zaujímajícím nižší postavení v nebeské hierarchii, kteří, jak kázala církevní nauka, však byli také obdařeni, každý svým zvláštním způsobem, mocí spolupůsobit při vyslyšení proseb.

Při konventu působilo od roku 1728 též náboženské bratrstvo sv. Apolónie, které však jistě nepatřilo mezi nejprestižnější, nejzámožnější a před zraky široké veřejnosti nejaktivnější pražské konfraternity. Předsednictvím tohoto dobrovolného společenství počestných mužů a žen se nicméně stávali zpravidla vysoce postavení šlechtici; jako první byl zvolen hrabě Antonín Nostic, a dále vstanul v jeho čele hrabě Jan Filip Gallas. Vedle světského vedoucího mělo bratrstvo také svou hlavu duchovní, jímž se stával vybraný kněz cyriackého řádu. Ustanovení bratrstva provázela velkolepá, pečlivě připravená celodenní obřad v kostele sv. Kříže. V činnosti této společnosti se k bohoslužebné a úzce kultovní náplni (s pompou byl slaven především titulní svátek světice 9. února) přidružovaly i některé významné sociální funkce, jako zajištění pohřbu svým členům s účastí modlitebním shromážděním bratrstva na zádušní mši.¹⁸⁹ Zjištěný rozvoj kultu patronky zubařů a jejich pacientů, sv. Apolónie, panny mučednice, dodává ostatně důraznější přesvědčivosti i naposledy řečené úvaze o kromobyčejně vysoké koncentraci kultů patronů spojovaných tradičně s blahodárným vlivem na lidské zdraví. K činu založení jmenovaného bratrstva ze strany řádu přispěl úmysl podtrhnout důležitost stého výročí pražské řádové obnovy. Jak by se jinak mohlo zdát, cyriáci představitelé nebyli plně organizačně vytížení podílem svého řádu na přípravách blížících se nepomucenských oslav a zainteresováním v Nepomukově kanonizačním procesu.

O konstelaci kultů pěstovaných v kostele sv. Kříže vypovídalo orientačním způsobem nejzjevněji zasvěcení a rozmístění chrámových oltářů s jejich výtvarnými díly ústřední i doplňkové povahy. Vznik nových a dovybavení, rekonstrukce či přeskupení starších oltářů, dějící se za stále spolupráce duchovních správců svatyně a věřících, odráželo proměny – a to většinou rozšiřování – kultovní náplně a pojetí jednotlivých kultů ze strany řádu i laické veřejnosti. Skutečnosti podrobně dokládající fundace a zařízení oltářů vyplývají ze známých účtů s řemeslníky a umělci a z nadačních listin různých dobrodinců záduší.

Oltáře nesly prvořadě různé druhy zasvěcení Pánu Ježíši. Mimo hlavního oltáře zasvěceného od poloviny 17. století památce Nalezení sv. Kříže se v chórové části kostela nacházely protějškově situované postranní oltáře Ukřižování a Nanebevstoupení Páně, zřízené oba roku 1652, a dále také oltář Spasitele světa (Nejsvětějšího Salvátora). Až v roce 1749 byl do presbyteria přenesen, a sice provedením záměny s oltářem sv. Barbory, oltář Ježíšova Dětství neboli sv. Rodiny s figurou Jezulátka, od svého zřízení roku 1698 po dlouho umístěný při vstupu do kostela z říční strany, kudy běžně vcházeli dovnitř věřící. Bezmála v závěru severní boční lodi u místnůstky někdejší staré sakristie, přístupné z kněžiště, se vyjímal v poměrně značně rozlehlé samostatné kapli obdélného tvaru po celý čas oltář Panny Marie Bolestné (*Altare Beatissimae Matris dolorosae*).

¹⁸⁷ Srov. Fr. Benedikt BOGAR, *Milosrdní bratři*, Praha 1934, s. Řád milosrdných byl vybaven rozsáhlou samosprávou a exemptními právy.

¹⁸⁸ Zvláštní účta vykazovaná sv. Kříží byla společným rysem spirituality všech křížovníckých řádů.

¹⁸⁹ Strukturu příjmu a výdajů této konfraternity ukázkově popsal Jiří MIKULEC: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 119-122. Pojednal také předmět rektorských insignií bratrstva, s. 112.

Mezi nejdůležitější chrámové oltáře se vřadil i svatostánek Jana Nepomuckého s polohou v jižní postranní lodi vedle tzv. nové sakristie (v starší době kostnice) danou tradovanou představou o umístění světceva původního hrobu, zřízený zprvu roku 1700 přede zdí uzavírající později (1707) objevený vchod do hrobní krypty, upravené bez meškání v sepulchrální kapli, která byla ještě téhož roku vysvěcena. K roku 1721 se váže pak zpráva o inovaci oltáře Panny Marie Karlovské, blíže neznámého stáří, situovaného při sloupu u východu z kostela do ambitů, tj. v jeho zadní části na jižní straně. Dále, pod varhanní kruchtou se nalézaly oltáře sv. Václava (od roku 1689) a protějškově umístěné sv. Cyriaka Jeruzalémského (založený roku 1702) a sv. Kryštofa (1736).¹⁹⁰

Při kostele se nalézal v prostoru přilehlé z jižní strany k nové sakristii oltář sv. Ludmily a ve vzdálenější stejnojmenné věžní kapli, taktéž v přízemí, potom oltář zasvěcený sv. Blažejí. Oba tyto oltáře měly dávnější původ a nedlouho po příchodu cyriaků byly ještě v první polovině 17. století obnoveny.

Pro úplnost výčtu je hodno přehledové pojednání o soustavě náboženských kultů udržovaných v kostele sv. Kříže a nacházejících zde výtvarné ztvárnění ještě doplnit. Podle výskytu vedlejších, doprovodných soch umístěných mezi lety 1628 až 1729 na oltářích a představujících i některé světce, jejichž jména dosud výslovně nepadla, jsou totiž postižitelné známky kultovní úcty u cyriaků přinejmenším ještě také ke sv. Josefu, a sice vzdávané v souvislosti s oslavou Svaté rodiny, a ke sv. Veronice.¹⁹¹

Okruh řádových světců, mezi něž byli počítáni kromě připomenutých hlavních zakladatelských postav z raného středověku, sv. Anakleta a sv. Cyriaka, k nimž se volně a méně frekventovaně pojila památka bl. Demetria, též již zmíněného v jiné souvislosti, dále neztenčenou měrou projevované úcty dárce řádem později přijaté řeholní konstituce sv. Augustin a významným způsobem pak také pozdněstředověký člen krakovského řádového konventu, urozený a vůči řádu štedrý Litevec bl. Michael Gedrojč (†1485).¹⁹²

V Itálii vynikl péčí o chudé a nemocné bl. Ventura Spoletánský, žijící ve 13. století a prvé polovině 14. století a rovněž pokládán za řádového světce.¹⁹³ Dále byli cyriaky ctěni obecně méně známí italsí křížovníci sv. Liberius a společně bl. Rainaldus a Sollicitus Vyznavači, kteří působili v Picenu v anconské oblasti, kde zvláště kvetl cyriacký kult. Jejich přesná životní data ovšem nebyla Rohnovi známa a těmto regionálně vzdálenějším postavám se už nedostalo v žádné formě zobrazení v pražském kostele sv. Kříže – na rozdíl od předchozích velikánů „cyriackého nebe“, k nimž se v úctě a výtvarném zpodobení přidružoval o záchovu relikvie sv. Kříže údajně klíčovým způsobem zasloužilý, ač nekanonizovaný byzantský císař Heraklius I. (610-641).¹⁹⁴ Řádová svatá patronová stáli cyriackému kléru příkladem různých modelů života vedeného v intencích řádové spirituality. Laické obyvatelstvo se nábožně obracelo v úctě a pro přimluvu patrně však jen k nejznámějším z řady cyriackých světců.

Relativně pozdní rozvoj patřil v cyriackém kostele úctě, a to i lidové, ke sv. Heleně, jejíž motivaci lze spatřovat v řádem propagované legendě o Nalezení sv. Kříže.¹⁹⁵

Řádu sloužilo mimoděk rozhodně ke cti a reprezentaci i poměrně časté vyobrazení sv. Cyriaka nacházející se ve známých poutních místech jak pražských, tak i venkovských:

¹⁹⁰ Heslovitý soupis chrámových oltářů v *OMM*, fol. XCVIIIr-XCVIIIv, komentovaně viz zejména I. KOŘÁN, *C. d.*, passim.

¹⁹¹ Svatojosefský kult nacházel úrodnou půdu také v cyriaky spravovaném blízkém kostele sv. Ducha, pro nějž maloval koncem 17. století světcův oltářní obraz Jan Jiří Heinsch.

¹⁹² Vzpomenuta již byla inspirativnost Gedrojčovy osobnosti pro legendistiku pocházející od řádových a s řádem spřízněných autorů. V krakovském konventě později požíval pověsti blahoslavenství později také zdejší řádový řeholník Jakub Sojeczký (†1695). *EHC*, fol. 89r.

¹⁹³ Ventura ze Spello, ctitel kříže a zakladatel špitálního bratrstva, hospítálu s kostelem sv. Kříže (později sv. Ventury) před Porta Urbica. Jeho památka slavena 3. května, příp. 30. dubna. Srov. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Herder Vg., 6. Bd., S. 539.

¹⁹⁴ Ostatek „Pravého dřeva Kříže“ uchopil z rukou Peršanů roku 628, kterážto událost stála u vzniku celocírkevního svátku Povýšení sv. Kříže. O jeho osobě blíže *Encyklopedia katolicka*, Tom VI., Lublin 1993, s. 729.

¹⁹⁵ *Officium proprium* S. Heleny impresu 1730. *JB II*, fol. XI.

například na freskách v ambitech hradčanské Lorety nebo jihočeského Říмова, třebaže sám cyriacký řád nebyl objednavatelem těchto děl a na vzniku prestižních výtvarných počinů ve veřejnosti hojně navštěvovaných místech mimo bezprostřední okruh své kanonie nenesl aktivní podíl.

Z hlediska obecného výkonu kultu sv. Kříže zvyšovala nesporně vážnost cyriacké svatyně ona skutečnost, že se vykazovala již od časných let po své obnově velmi vzácným ostatkem dřeva sv. Kříže.¹⁹⁶ Držba relikvie stejného původu byla společným znakem nejvýznamnějších poutních míst téhož zasvěcení, v jejichž chrámech se částka sv. Kříže o titulárním (patrociniálním) svátku vystavovala k veřejné adoraci.

Široká oblast kultovní praxe soustředěná především do chrámového prostoru, tvořila hlavní a nosnou, avšak nikoli výhradní náplň a smysl činnosti řádových duchovních. Cyriaci s postavením řádu řeholních kanovníků se intenzivně zabývali vědeckým bádáním. Studium věd, zvláště humanitních, bylo podporováno zejména probošty Janem Jindřichem Řehákem (1730–1740) a samotným řádem velmi oslavovaným Václavem Kirchmejerem z Reichvic v letech 1740–1770.¹⁹⁷ P. Kirchmejer pocházel ze staré pražské patricijské rodiny a svou autoritou dotvrzoval obapolně výhodné napojení řádu na horní třídy měšťanské společnosti. Tři desetiletí pod jeho vedením přinesla pro cyriaky v Čechách dobu posledního kulturního vzepětí, ale brzy ke svému závěru také už v mnoha rovinách i neklamné známky neodvratného a konečného úpadku.

Z klášterní komunity se rekrutovalo několik literárně činných osobností členů řádu. Mimořádnými vědomostmi v několika rozličných oborech proslul doktor práv a teologie na pražské univerzitě Benedikt Josef Pretlík, autor českého tiskem vydaného spisu o svatořečení sv. Jana Nepomuckého (1729),¹⁹⁸ dvou teologických děl (roku 1733 o nejsvětější Svátosti oltářní, roku 1744 o utrpení Spasitele na Kříži), dále práce o knihtiskařství (1740) a oslavného, dnes žel nezvěstného spisu „Applausus“ k nastoupení vlády Marie Terezie, darovaného osobně panovnici 11. května 1743 u příležitosti skládání holdu privilegovaným obyvatelstvem v den předcházející její pražské korunovaci. Již v mladém věku na sebe upozornil tento řeholník také autorstvím dvou blíže neznámých komediálních divadelních her, jež byly inscenovány v refektáři cyriackého konventu prvá v únoru roku 1731 a druhá o dva roky později za účasti významného publika složeného z městské honorace. Tamtéž naslouchali pozvaní hosté roku 1747 zhudebněným Pretlíkovým českým veršům operety o čtyřech ročních obdobích.¹⁹⁹ Pro poznání dějin kanonie sv. Kříže mají neopomenutelný význam jeho analistické zápisy, o nichž bylo výše pojednáno.

Zvláštní učeností a tvorbou nad průměr vynikl P. František Benedikt Khun, téhož času skutečný duchovní správce u kostela sv. Klimenta v Bubnech, jenž vydal tiskem v roce 1769 kázání o sv. Prokopu s názvem „Kněz oko církve, oko Boží“, proslovené v chrámě sv. Mikuláše na Starém Městě pražském na den výročí primice benediktina Mariana Schona.²⁰⁰

¹⁹⁶ Zisk relikvie dosvědčuje notářsky ověřená listina. Starší uložení této relikvie v pražském kostele sv. Kříže se datovalo do středověku.

¹⁹⁷ Kupříkladu u příležitosti desátého zvolení do proboštského úřadu byla 30. září roku 1767 v ambitech domácího konventu zinscenována opereta složená na oslavencovu počest (autorem libreta cyriacký novic, magistr Vojtěch Libický) a zhudebněná F. X. Brixim. *JBc*, fol. Cr; *HSC 1768*, fol. CCLXIr; Vladimír NOVÁK, *Šimon a František Brix v souvislosti s hudebním životem pražských křížovníků s červeným srdcem*, in: *Zprávy Bertramky*, Praha 1967, s. 76–77.

¹⁹⁸ Srov. F. EKERT, *Posvátná místa II*, s. 445. Na přípravách a organizaci nepomuckých kanonizačních oslav se Pretlík aktivně podílel.

¹⁹⁹ Plné názvy titulem známých Pretlíkových děl, někdy i s komentářem k jejich vydání (tiskařské dílny, cena a počet výtisků) jsou k dohledání v řečené práci A. NOVOTNÉHO, *Knížka o knížkách*, s. 19–22.

²⁰⁰ Zdeněk TOBOLKA (red.), *Knihopis českých slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století II/ 4*, Praha 1947, s. 64–65. Srov. F. EKERT, *Posvátná místa II*, s. 445, kde je omylem tvrzení, že

Zdaleka nejrozsáhlejší a nejvýznamnější dílo, a to značně odlišného charakteru od tvorby Pretlíkovy, však zanechal již tolikrát zmiňovaný Jan Karel Rohn (Liberec 1711 – Praha 1779), v letech 1740–1770 archivář a knihovník pražského konventu, současně (od roku 1739) regenschori kostela sv. Kříže, notář a ke sklonku života děkan kapituly křížovníků s červeným srdcem. Páter Rohn podporoval a muzikálně vychovával řádový dorost, byl však také autorem řady samostatných hudebních skladeb, inspirovaných zvláště tematikou mariánskou, ale i nepomucenskou (určenou několikrát pro májové slavnosti na Vltavě). Do dějin hudby vešla zejména jeho již připomenutá spolupráce se skladatelem, varhaníkem a kapelníkem při metropolitním chrámu sv. Víta Františkem Xaverem Brixim, který u velkých příležitostí vystupoval jako činný varhaník i v kostele sv. Kříže. Po stránce hudební proslavil svůj řádový dům nebývalým způsobem. Rohnovu literární činnost mohl sledovat v konkurenci dobové literatury a vzhledem k omezenému počtu výtisků jeho děl jen značně omezený počet čtenářů - a to ještě nemalá část Rohnových spisů nejen o dějinách kláštera zůstala v rukopisech -, avšak hudební produkce konané převážně v režii cyriaků nacházely o svátcích Jana Nepomuckého takřka všelidovou účast.

Na tomto místě se sluší rekapitulovat, že Rohn napsal práce jazykovědné (mj. čtyřdílný slovník česko-německo-latinský), uměleckohistorické a topografické (starožitnosti čtyř českých krajů) a dějepisné (svědectví o obléhání Prahy Prusy roku 1757, kronika měst Frýdlantu a Liberce, spis o panování Marie Terezie) a dokonce i některé přírodovědné. Tato díla jsou jazykově latinská nebo německá, a pouze z malé části česká. Své největší a nejvytrvalejší úsilí věnoval sepsání dějin pražského konventu cyriaků. Tiskem vyšlo dílo *Thesaurus Triplex in Regulari, ac Parochiali Ecclesia Sanctae Crucis Majoris* (1756), pojednávající o třech největších cennostech chrámu, totiž gotické Pietě, soše Jezulátka a údajné první hrobce sv. Jana Nepomuckého, jež v době baroka nebývale proslavily cyriacký klášter. Zachoval se soubor Rohnových rukopisů zachycujících podrobně a z mnoha stránek barokní dějiny kláštera až do posledních let jeho trvání.²⁰¹ Na svého významného rodáka je dodnes právem hrdý jeho rodné město Liberec, které se hlásí k jeho památce a odkaz Rohnovy mnohotvárné osobnosti je zde stále živý. Krajská vědecká knihovna v Liberci chová po jednom exempláři všech čtyř dílů slovníku *Nomenclator*. Připomínána je dále také například muzikální tradice a vyspělost libereckého prostředí, jež mohla přispět k časné formaci Rohnova hudebního talentu.²⁰²

Samostatným studiím velmi prospělo zřízení nové knihovny v kanonii sv. Kříže, kterou nadaní členové řádu používali pro bádání na poli teologie, filozofie, filologie a dalších oborů. Zřejmě teprve v letech nedávných před polovinou 18. století se fond řádové bibliotéky úctyhodně rozrostl.

Také Rohnovi, ba především jemu se staly po většinu času hlavním pracovištěm prostory známé skvostně vyzdobené cyriacké knihovny, kterou se mohl řád s pýchou chlubit i před těmi nejvzácnějšími návštěvami. Výstavba podélné budovy s velkým, přes dvě patra prostupujícím knihovním sálem se stala nejvýraznějším počinem již sluhově rokokových úprav v areálu kanonie cyriaků. Tato část příslušenství se nacházela v západním křídle konventu a nově vznikla na místě dřívější tzv. Dřevnice stojící na pokraji pozemku kanonie a jeho pomezí ze Židovským Městem. Strop sálu pokryla roku 1747 detailně provedená freska znázorňující alegorii na příměr sv. Kříže a knihy, vytvořená v Bavorsku školeným malířem Felixem Antonínem Schefflerem podle ideového schématu bohoslovné knihy cyriaka P. Benedikta Pretlíka *Liber scriptus intus et foris*.²⁰³

tento spis publikoval roku 1729; tehdy ovšem staroměstský rodák P. Khun ještě nebyl ani ve stavu řeholnictva kanonie (přijat r. 1754, *Oeo*, fol. XXXVr-v).

²⁰¹ Stručný životopisný a bibliografický portrét J. K. Rohna načrtl Ferdinand TADRA: *P. Jan Karel Rohn a jeho spisy*, Blahověst 40. 1890, s. 456–60. Zde uveden seznam jeho tištěných děl, soupis rukopisných prací je však neúplný. Samostatná studie o Rohnově historiografickém díle dosud chybí.

²⁰² Srov. popularizačně např. Anna KOŠÁRKOVÁ, *Libercem za hudbou*, Kultura a sport, programový měsíčník Liberecká a Jablonecká 1992, č. 5, s. 1.

²⁰³ Ikonografickou náplň malířského díla, kde kolem ústředního motivu se objevují postavy církevních učitelů a ctitelů Kříže, dále pak personifikace teologie a svobodných umění, popsala již vícekrát odborná

Čtyřicátá léta přinesla cyriacké kanonii vrchol uměleckého rozkvětu, v jehož pozadí stálo po delší čas svědomitě budované dobré hmotné zajištění a stabilní podmínky. Od počátku čtvrtého decennia 18. století se nicméně ohlašovaly v obecném měřítku již příznaky nastupující hospodářské deprese, prohlubující se dále v závislosti na válečných výdajích a škodách způsobených boji. Bylo za těchto okolností jen otázkou času, kdy krize ochromí umělecké podniky a pak i životní podmínky v širším slova smyslu také cyriacké kanonie.

Za válek o rakouské dědictví, zvláště při obsazení města francouzským vojskem (1742) a dále v důsledku pruského obléhání (1744, 1757) se zvýšila dopravní rušnost v ulicích farnosti, poněvadž nemocnice milosrdných někdy až ustavičně přijímala raněné v bojích. Intenzivněji byl využíván také hospodářský potenciál osady u sv. Kříže, v níž se naskytovalo několik domů s velkými dvory sloužícími jako sýpky a k ustájení chovných zvířat.

V samém závěru své existence se cyriacký konvent vážně potýkal s chudobou a nedostatkem potravin zapříčiněným neúrodou posledních let. Nastalou krizi řádového hospodářství nedovedl zastavit probošt Vít Wolffsberger (1770-1779).²⁰⁴ V sedmdesátých letech navíc podlamovaly vnitřní soudržnost kanovnické komunity opakované přestupky proti řeholní kázní způsobené hmotným strádáním, oslabením váhy autority představených a nastalým poklesem zbožnosti.²⁰⁵ Poslední probošt, jménem Václav Smetana, byl nucen zkázat svatokřížské kanonie již jen trpně přihlížet a s rozrušením očekávat, zda se naplní proslýchající se zvěsti o připravovaném zrušení jeho řádu. A skutečně, rozhodnutím císaře Josefa II. ze dne 4. srpna roku 1783 byl klášter cyriaků zrušen mezi prvními pražskými řeholními domy. Příslušníci tehdy sedmnáctičlenného řádového konventu, zaopatření jednotně stanovenou penzí, se rozešli a hledali své příští uplatnění především ve světské církevní správě.

Farnost sv. Kříže byla v roce 1785 spojena se sousední osadou u sv. Ducha. Do kostela sv. Ducha v květnu téhož roku přenesli obyvatelé kdysi cyriacké kolatury vzácnou sochu Panny Marie Bolestné; a před tímto kostelem našla později i umístění Brokoffova socha sv. Jana Nepomuckého stávající na náměstí před cyriackým konventem. Klášterní knihovna byla rozptýlena,²⁰⁶ zařízení konventních budov bylo zpeněženo ve prospěch věřitelů a rozebráno. Podařilo se zachránit pouze několik nejhodnotnějších kusů výzdoby kostela.²⁰⁷ Komplex někdejší cyriacké kanonie, obývaný krátce příslušníky řádu paulánů, se záhy (1787) dostal do

literatura. Viz např. Pavel PREISS, *Umění baroka - Malířství*, in: Emanuel POCHE a kol., *Praha na úsvitu nových dějin*, s. 549.

²⁰⁴ F. EKERT, *Posvátná místa Prahy II*, s. 446: zkomoleně Vít *Wolfberg* a nesprávný údaj, že byl tento posledním proboštem. Chybnou dataci mezníku jeho zakončení proboštské funkce (1783) odtud převzal i F. Tadra ve výše zmíněné stati.

²⁰⁵ Viz především napomenutí kleriků (1773) a stížné listy děkana P. Antonína Hilla převorovi a korespondence s arcibiskupskou konsistoří v téže věci ve druhé polovině 70. let.

²⁰⁶ Větší část cyriacké knihovny se po zrušení konventu dostala k rukám Rafaela Ungara v C.k. veřejné a univerzitní knihovně v pražském Klementinu. Dnes je součástí fondů Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR. Zde však nevytváří samostatný, natož katalogizovaný celek; cyriacká provenience byla bezpečně určena pouze u několika rukopisů, původní i konečný rozsah a skladba bibliotéky nejsou známy. Některé její části se patrně nacházejí v soukromých sbírkách. Tomu, že obsah cyriacké knihovny nebyl kompletně převeden do klementinské knihovny, nasvědčuje osud vzácného středověkého misálu z řádového konventu v Nových Benátkách, na nějž ve své době Rohn upomíná jako na součást pražské řádové knihovny a který se po zrušení řádu dostal do soukromých rukou a posléze, roku 1837 byl darován jindřichohradeckým proboštem Vojtěchem Juhnem Českému muzeu. (F. TADRA, *P. Jan Karel Rohn*, 458-459). Až na malé výjimky zanikla patrně již v roce 1783 Rohnem založená vzácná sbírka hudebnin. Knihovna shromažďovala i středověké kodexy. Její složení by bylo možno částečně, hypoteticky rekonstruovat podle užitých citací tištěných děl v Rohnových tiskem vydaných, ovšem i v rukopisných pracích. U některých knižních jednotek lze předpokládat opatření charakteristickým supralibros znamení srdce a kříže.

²⁰⁷ Hlavní oltář s Bendlovými sochami byl přemístěn do kostela sv. Jindřicha, Týnský chrám pojal Strasserův obraz Nalezení sv. Kříže, obraz P. Marie Karlovské putoval do chrámu na Karlově. Rokoková vyřezávaná socha sv. Apolónie užívaná náboženským bratrstvem téhož jména, nesoucí na svém podstavci znak řádu cyriaků, byla s odstupem let získána do sbírek Muzea hl. města Prahy. (František X. HARLAS, *Z městského musea pražského*, in: *Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci I. 1918 – 1921*, s. 104-105.)

soukromých rukou, během následujícího století vystřídal různé pronájmy a chátral. V roce 1890 byl zbořen a na zbytcích především jeho chrámových základů postavena v novorenesančním slohu budova české obecné a měšťanské školy. Dnes na místě připomíná zaniklé sídlo cyriaků pouhý pamětní nápis na téže budově (čp. 886/I, Dušní ulice 19, Nám. Curieových 2), tabule vsazená do zdiva úzké nárožní fasády obrácené k řece.²⁰⁸ Řád cyriaků již nikdy nebyl oficiálně obnoven.²⁰⁹

²⁰⁸ Pavel VLČEK (red.), *Umělecké památky Prahy. Staré Město – Josefov*, Praha 1996, s. 493-494.

²⁰⁹ V roce 1999 se k památce církevního řádu křižovníků s červeným srdcem přihlásilo a jeho jméno si osvojilo soukromé charitativní sdružení sídlící ve Velešíně. (<http://sweb.cz/krizovnici>).

IV. Komunita řádového domu

Jednou ze základních kapitol, které nám dílo Jana Karla Rohna umožňuje v hlavních rysech i mnoha podrobnostech spolehlivě poznat, je personální složení vlastní řádové komunity pražské kanonie cyriaků. Z celku rukopisných knih sestavených na základě klášterního archivu, paměti vlastní i vzpomínek spolubratří, jak již bylo uvedeno, mají pro téma bezprostřední význam knihy dvě, a to *Liber continens litteras natalium, professionum, emissarum, sacrorum ordinum susceptorum et syllabum religiosorum* čili *Ortus et occasus a Necrologium Ordinis Crucigerorum*. Důležité a někdy unikátní údaje o proboštech kanonie poskytuje navíc formou biografických medailonů kniha *Ossa Magnae Matris*. Pro doplnění je třeba čerpat také z několika obecněji zaměřených Rohnových prací o dějinách kláštera, předně *Janus bifrons*. Pro porozumění organizačním východiskům činnosti řádu je třeba přihlížet k řeholnímu *Kodexu konstitucí*.

Studium řádového osazenstva je nuceno se omezit pouze na písemný materiál, jelikož doplňující obrazové prameny typu například portrétních galerií proboštů a jiných významných osobností řádu se nedochovaly a patrně staroměstskými cyriaky ani nebyly zakládány, při jejich maximální soustředěnosti na pořizování výtvarných děl bezprostředně vázaných na rozvoj kultů a naplnění vytčeného nábožensko-ikonografického programu. Střídmá grafická výzdoba včetně několika vyobrazení např. řádového oděvu či erbů v Rohnových pracích tento nedostatek samozřejmě nevyrovnává.

Hierarchická struktura osazenstva

V čele řádového domu cyriaků, označovaného konvent či kanonie, vzhledem k tomu, že šlo o řád řeholních kanovníků, stál probošt (*praepositus*). Osobnost probošta představovala i u takto malé komunity uvnitř jejího okruhu nezpochybnitelnou, takřka zcela svrchovanou autoritu připodobňovanou řádovými předpisy k autoritě rodičovské.²¹⁰ Proboštu nebyla vykazována toliko jakási zvyková úcta a poslušnost podřízených členů konventu. Působil v důstojenství ordináře opatřeného skutečnou výkonnou řídicí neboli vládní mocí nad všemi osobami stávajícího řeholního společenství, nevyjímaje pravomoc soudní při trestání vzniklých provinění.²¹¹ Zároveň probošt vystupoval prostřednictvím písemného styku nebo svou fyzickou přítomností jako hlavní aktivní reprezentant konventu při jednání s výše postavenými řádovými orgány, ale také s úřady církevními diecézními a světskými nebo soukromými osobami nalézajícími se mimo řád.

Finální výběr pražských proboštů do funkce se dál každým třetím rokem způsobem tajné volby na shromážděních řádové generální a později, s provedením odluky českého

²¹⁰ CCP, pag. 33.

²¹¹ Svými počiny a verdikty nesl zodpovědnost vůči arcibiskupství. O běžných provozních záležitostech však rozhodoval zpravidla za přizvání širšího vedení konventu samostatně, nezávisle.

řádového domu, lokální konventní kapituly. Obvyklým pravidlem bylo následné stvrzení výsledku volby zemským metropolitou, doplněné papežským konsensem.²¹²

Na řízení pražského řádového společenství se dále podílelo vícero různých hodnostářů, z nichž přední místo náleželo přímému proboštovu zástupci. Titulatura náležitá této druhé nejvyšší funkci někdy kolísala. V dávných dobách zněl titul jménem známých proboštových náměstků pražského konventu „převor“ (*prior*).²¹³ Po značně dlouhý úsek naposledy obnovené cyriacké přítomnosti se, a to již od samých počátků, ustálilo zřejmě z rozhodnutí krakovské kapituly pro tutéž funkci označení „vikář“ (*vicarius*). Jedinou výjimku tvořila léta 1640-53, kdy se z blíže neznámých příčin – snad pro dodání vyšší vážnosti, poněvadž titul převora formálně značil poněkud vyšší hodnostní stupeň – vyskytla opět převorská hodnost.

Do osamostatnění české řádové větve jsou u výkonu této funkce zaznamenáni páterové: František Kozlovský (1628-39), Jan Jiljí Žďárský (od nebo krátce po 24.10. 1639 – 2.10. 1640), Šebestián Leibiger (3.10. 1640 – 1656, nebo příp. pouze 1653, pokud se od tohoto data dlouhodobě zdržel v krakovském konventu), Ambrož Kryplovíč (nejpozději od dubna 1656 – 1669), Kryšpín Jan Kopidlenský (1669 – 14.6. 1672), Prokop Čech (1672-84),²¹⁴ Martin Kabourek (29.9. 1684-87), Cyriak Godfríd Scheffler (1687-90) a znovu Martin Kabourek (1690-11.11.1691), před uskutečněním druhé nezávislé proboštské volby na půdě pražské řádové kanonie, kterou byl tentýž představitel povýšen do čela komunity.

Dalšími v pořadí se připomínají: P. Ambrož Blahovec (1691-94), P. Demetrius Schwesinger (1694, nástup během prvního čtvrtletí roku – 13.1. 1696), P. Bernard Balcar (1696 – 16.4. 1698),²¹⁵ P. Tadeáš Mikuláš Kaufmann (16. 4. 1698 – 13.8. 1699), P. Ambrož Blahovec (13. 8. 1699 – zač. 1701), P. Štěpán František Náchodský (9.1. 1701 – 28.8. 1702). Mezi lety 1702 až 1708 byly úkoly a pravomoci zástupce probošta svěřeny svrchu jmenovanému P. Bernardu Balcarovi, ovšem přiznán mu pouze titul seniora řádové komunity. V roce 1708 jej vystřídal P. Kristián Jan Felber. Poté ještě na kratší čas dosedl do úřadu P. Kolumbán Grummelmayer (19.2. – 20.3.1709), odvedený vzápětí úkoly arcibiskupského generálního vikáře. Následovali P. František Kessel (1709-12), P. František Brodský (1712-41), P. Augustin Jan Karel Skopec (1741-46) a P. Benedikt Pretlík (1746-49).

Proboštové i vikáři pražského konventu byli po dlouhý čas voleni, resp. potvrzováni do funkcí na zasedáních krakovské generální řádové kapituly konané v pravidelných tříletých intervalech. Těchto ústředních shromáždění se účastnil pražský probošt v doprovodu vybraných čelných hodnostářů své kanonie, u nichž se také zpravidla očekávalo znovuzvolení do funkce a případně i udělení dalších vnitrořádových hodností. Přednostní právo spoluúčasti na krakovských zasedáních vedle probošta od sv. Kříže náležela přirozeně právě jeho zástupci.

Dříve ovšem nežli tomu tak s dokonanou řádovou rozlukou připadlo plným pravidlem u místní funkce nejvyššího představeného pražského konventu, stalo se určení proboštova zástupce výhradně vnitřní, skupinovou záležitostí pražské komunity. Kněžské kolegium domácích řádové kapituly otevřeným hlasováním v plénu (*per vota vocalia*), později i tajnou volbou obsazovalo funkci v tříletých intervalech, přičemž volba následovala aktu volby proboštské. Vikářem byl s určitostí tímto novým způsobem přijat roku 1690 P. Martin Kabourek, ve funkci z dřívějšíka již zkušený.²¹⁶ A zdá se, že obsazení této druhé nejdůležitější funkce nebylo již vázáno na následné schválení arcibiskupstvím.

Ve zvláštních situacích se vikář mohl stát z pověření arcibiskupa dočasným vrchním správcem kanonie. Tak tomu bylo v nestandardně dlouhém mezidobí před volbou nového

²¹² Na srozuměnou krakovskému diecéznímu představenstvu, příp. i pražskému ordinariátu byly dávány i ostatní vrcholná funkční jmenování a klíčová usnesení generálních kapitul.

²¹³ Převorem se trvale označovala také hlava benáteckého řádového konventu.

²¹⁴ Někdy titulován převorem. De facto působil poze jako řádový senior.

²¹⁵ Coby senior komunity.

²¹⁶ U předešlého Schefflerova vikariátu je pravděpodobnost oficiálního nastolení ještě z rozhodnutí krakovské generální kapituly. *OMM*, fol. XCIV.

probošta v průběhu 1698, za situace vyvolané narušením svornosti uvnitř řeholní komunity provázejícím dozvuky odloučení od polského centra a následným znejištěním vztahů řádové samosprávy k metropolitovi. S vikářskou funkcí se slučoval přechodně také úkol farní administrace kostela sv. Kříže (1699-1701). V hodnostním postupu určitých osob výkon funkce vikáře předcházela jejich zvolení proboštem, v jiných případech (P. František Brodský ze Žilova) tomu chtěly okolnosti právě naopak.

Později, počínaje rokem 1749 převorský či vikářský úřad nahradila nově ustavená a rovněž po třiletích nadále obsazovaná funkce děkana (*decanus*) kapituly sv. Kříže. Děkan byl váženým hodnostářem, jehož jméno mělo pronikavý zvuk i v širších církevních a laických krizích. Jednalo se totiž o funkci aktivní i čestnou, udělovanou za zvláštní zásluhy o řád a jejíž vznik symbolizoval vzrůst společenského kreditu celého pražského cyriackého společenství v nedávné minulosti.²¹⁷ Vikářský či převorský titul po této změně pozbyl opodstatnění a v praxi i formálně zanikl.

Známy jsou rozmanité povinnosti druhého nejvyššího činitele v kanonii. Dohlížel na řádové kněží, dbal o dokonalost jimi konané liturgické služby (přičemž zvláště u začínajících celebrantů kontroloval, aby pořad mše postupoval předepsaným tempem). Personálně obsazoval proměnlivé funkce v chrámové správě. Sestavoval týdenní rozvrh chrámových služeb a dalších jmenovitých úkolů dle situace. Dále dozíral a osobně vedl přípravu řádových kleriků ke kněžskému povolání, korigoval jejich nedostatky. Vystupoval též v zastoupení řádového členstva komunity v jednání s proboštem a zprostředkovával k jeho posouzení vzešlé podněty a připomínky. Rozhodoval o přípuštění řádových členů k vyššímu studiu a zodpovídal potom za plnění školních povinností a závazků členů, kteří dokončovali své vzdělání ve filozofickém a teologickém oboru (*praefectura scholasticorum*). Konečně za nepřítomnosti probošta přebíral jeho kompetence, včetně například oprávnění povolovat řeholníkům opouštět brány konventu. Pokud mělo dojít k současnému vzdálení proboštově i děkanově, byly jejich běžné pravomoci delegovány závčas uvnitř komunity na vybrané členy. V případě úmrtí probošta přebíral děkan až do volby nového probošta plné vedení kanonie ve věcech časných i duchovních, a to v součinnosti s radou řádových seniorů a pod záštitou pražského arcibiskupa.²¹⁸

Osobám pražského řádového vedení sloužily dlouho za rezidenci místnosti stále v témž komplexu konventních budov propojených v přízemí ambity, kde se nacházely společné komunitní prostory i jednoduše zařízené pokoje řádových členů. Cyriacká kanonie v podniknutých adaptacích dospěla ke stavbě prelatury pro komfortnější obydlí svého představenstva a zvýšení možností reprezentace, zahrnující případně také ubytování vzácných hostů, až za Kryplovíčova vedení a tato budova probošství (později zvaná staré probošství) byla dokončena roku 1673.²¹⁹

Obvykle velké vážnosti uvnitř komunity požívali a určité čestné funkce poměrně často zastávali dlouholetí zasloužilí členové kanonie – senioři (*seniores*). V mezidobí ohraničeném datem skonu starého probošta a volbou jeho následovníka vzrůstal jejich aktivní podíl na vedení řádového domu.

V souladu s řeholně kanovníckým profilem řádu od samého počátku pobělohorského působení se vyznačovala komunita cyriáků vysokým procentem osob dosáhnuvších kněžského svěcení. Vysvěcení kněží (*patres*) tvořili nejpočetnější složku a vlastní jádro kmenového uspořádání osazenstva konventu sv. Kříže. K otázkám řízení řeholní instituce se tyto plnoprávní členové řádové komunity (kanovníci - *canonici regulares*, konventuálové, kapitulárové), vyslovovali příležitostně, pokud byli dotázáni nebo k rozhodování přizváni nadřízenými. Aktivně pak spoluurčovali společenskou roli a organizaci konventu zejména svým aktivním podílem na hlasování při kapitulních shromážděních domovského konventu o obsazení funkce

²¹⁷ Povýšením byl potvrzen statuts řádového domu jakožto kolegiální kapituly. Prvním kapitulním děkanem se stal P. Benedikt Pretlík.

²¹⁸ CCP, pag. 34-36. Zápis se týká práv a povinností děkana, lze ovšem dovozovat, že dříve převorovi funkce byly ekvivalentní.

²¹⁹ OMM, fol.

probošta a ostatního řádového představenstva a dále pak i různých důležitých samosprávních otázkách.

Kapitulní zasedání (kongregace, *congregatio capitularis*) se konala zpravidla každé tři roky, nebylo-li nutno svolání mimořádné, např. v případě úmrtí probošta v průběhu mezidobí kapitul. Cyriacké kněžstvo zasahovalo skutečně stěžejním způsobem do věcí vedení svého konventu a širší řádové působnosti, mj. včetně obsazování trvalejších externích funkcí (farní administrace u sv. Ducha a v Bubnech). Schůze domácí řádové kapituly probíhaly v prostoru refektáře, nahrazujícího a svou kapacitou i po výtvarné stránce velmi obstojně splňujícího funkci kapitulní síně, kterou pražský konvent nebyl vybaven, a zde se odbývaly i různé průběžné porady.²²⁰

Na kapitulách řádového domu byli povinni účastí, leda s omluvou vážných důvodů, všichni v konventu trvale přítomní i služebně dočasně vzdálení řádoví kněží a shromažďovali se ve stanoveném termínu před začátkem konání vlastního jednání.

Kněží zaujímal různé funkce jednak v rámci řádové samosprávy a jednak dotýčné chrámovému provozu, liturgické službě a duchovní administraci (zpovědník, kazatel, sváteční kazatel, varhaník, kantor, sakristián, pečovatel o relikviáře).

Dále v služební hierarchii uvnitř cyriacké kanonie stáli řádoví klerikové (*clerici*), kteří se mohli vykázt pouze nižšími stupni svěcení. Stejný hodnostní stupeň platil současně také pro řádové osoby nacházející se vývojem svého se řádem spjatého profesního postupu v určitém mezidobí čekatelství na přijetí vyšších svěcení.

A nejnižší postavenou složku komunity tvořili laičtí bratři (*fratres laici*), jinak konvrši (*conversi*), kteří měli za povinnost vykonávat různé pomocné, především manuální práce. Příliv těchto sil se otevřel v klidnějších časech budování konventu po skončení třicetileté války.

Jednalo se o stálou a zřejmě i velmi soudržnou skupinu osob, svou celoživotní drahou pevně zakotvených v místě kanonie u sv. Kříže. Vnitrořádová mobilita, tak i případná spoluúcast ve světské církevní správě mimo prostor cyriackého konventu (fyzická výpomoc na cyriaky spravovaných venkovských farách) u těchto řádových členů se vyskytovala patrně jen ve velice omezené míře a o těchto pohybech nejsou prakticky žádné výkazy.

Konkrétní zaměstnání v domovském konventu je řádovým dějepiscem připisováno u bratrů laiků pouze k některým jménům, bylo-li považováno za vhodné zdůrazňovat význačné, specializované funkce, nebo pokud se vyznamenali nad průměr. Obecně jde o nejspoleji dokumentovanou členskou složku a je dosti pravděpodobné, že o většině těchto osob, pokud se nedožily prvé čtvrtiny 18. století, nemohl archivář Rohn již zvědět bližší identifikace.

Členstvo cyriacké kanonie si zastávalo drobnější opravy a údržbu kostelního inventáře vlastními silami prakticky zřejmě už od počátků své obnovené činnosti u sv. Kříže. Hlubší řemeslná specializace byla umožněna patrně hned ve 30. letech s příchodem většího počtu těchto řeholníků, kteří zůstali u výkonu podřízených funkcí.

Zvláště potřebným se jevil truhlářské či řezbářské povolání (*arcularius*), které se výslovně udává s konkrétním jmenným přípisem cekem čtyřikrát, a to počínaje polovinou 17. století. Pravidelným pracovním zadáním byly vázány i další osoby, jež zajišťovaly provoz kuchyně, spíše a sklepů čistotu a úklid společných prostor konventu. I vzhledem k občasné potřebě příprav hostin důležitý kuchař je jmenovitě zmíněn až k první polovině 80. let, ale jeho pomocníci nejsou uváděni vůbec. Pro dozor nad nepřetržitou, náročnou a zvláště zdůrazňovanou péčí o refektář se etablovala (nejspíše v průběhu první čtvrtiny 18. století) též samostatná funkce. Hmotné potřeby členstva byly pochopitelně při vši skromnosti rozličné a většinou musely být zajišťovány místně (péče o tělesný zevnějšek, a zde mj. udržování tonsury, o šatstvo, ad.). Udáván je švec, sice až v závěrečném desetiletí; což ale samosebou nevypovídá, že by funkce neměla být už dlouho zavedena. Další fráteři obstarávali užitkové zvířectvo (krávy), ustájení koní, postroj proboštského kočáru, apod.

²²⁰ Běžné provozní i mimořádné situace se operativně řešila dle potřeby v několikaměsíčních až několikadenních intervalech za menších oficialit na tzv. *congregatio domestica*.

O spojitost s rytířskými řády a jejich hodnostními funkcemi (velmistr, komtur, ad.), jak tomu bylo u některých jiných křížovnických řádů, jejichž konstituce vykazovala určité smíšené prvky s rytířskými řády a jejichž členská základna byla tvořena zčásti příslušníky šlechty, jako například u řádu českých křížovníků s červenou hvězdou čestně povýšeného na rytířský.²²¹

V počátečních letech polsko-české řádové vzájemnosti byly rozhodovací pravomoci hodnostářů pražského konventu značně limitovány usneseními krakovské generální kapituly a častými konzultacemi s řádovým vedením. Aktu zvolení do funkce pražského probošta zpravidla předcházelo, ba nepsaným způsobem jej podmiňovalo osvědčení jmenovaných osob u výkonu jiných důležitých pozic v krakovském řádovém centru. Podobně pak i generální řádovou kapitulou bývali voleni zástupci pražského probošta (převorové, vikáři), přičemž také oni prošli zhusta dřívější zkušeností v řídicí či správní funkci uvnitř řádové organizace. Dále podléhalo volbě z řádového centra i obsazení místa převora řádem spravované fary spojitě s konventem v Benátkách nad Jizerou.

Část řeholnictva konventu nám zůstává i hluboko do 18. století veskrze anonymními osobami, o jejichž životní pouti a duchovní službě nevíme zhola více údajů než data vstupu do řádu a úmrtí. I někteří členové, kteří dostoupili kněžského svěcení, nejenže dále nebyli, byť třeba jen epizodicky, činní ve světské církevní správě, nezastávali žádné funkce mimo řád, ale mívaly je i hodnosti a zvláštní i běžné funkce uvnitř řádu a domovské kanonie. Tito snad poněkud pasivnější řádoví členové vykazovali příslušnost a spoluvytvářeli těleso sboru kanovníků kostela sv. Kříže, účastnili se chórových bohoslužeb a ostatního liturgického života.

Dobrou polovinu jmen si však lze spojit s konkrétními funkcemi v kanonii: sekretář, *magister novitiorum*, tj. magistr noviců čili novicmistr, provizor domu, kazatel, zpovědník, varhaník, správce oltáře – *altarista* „oltářník“, ad. Jak zřejmo, četné, ba možno říci většina funkcí, kterými byli pověřováni v rámci domovské kanonie cyriáci kněží, se vztahovala k péči o kostel a zajištění liturgického provozu. V této souvislosti je možno doplnit, že při kostele působili ještě ze středu kanovnické komunity vybraní kazatelé řádní a sváteční. Postupem času a s početním růstem členské sestavy docházelo u některých z těchto základních funkcí k rozrůznění a specializaci, například právě v kazatelské činnosti, jíž zastával u původní komunity podle potřeby některý z přítomných kněží, o slavnostnějších příležitostech nezřídka i samotný probošt.

Vzhledem k nepočetnosti a chudobě komunity nebyly určité funkce od počátku a ještě v poměrně pokročilé době vůbec obsazovány a záležitosti těmto funkcím později kompetenčně příslušné byly řešeny patrně okamžitou dohodou uvnitř kolektivu a na poradách vymezujících krátkodobé cíle. I tak je ale poněkud zarážející, že teprve ke konci sledovaného období připadá zmínka o již zmíněném řádovém funkcionáři majícím na starosti zajištění ekonomického chodu řádového domu, provizoru (*provisor domus*). Možná je nejasnost třeba přičíst na vrub určitému kompetenčnímu překryvu s funkcí následující.

Správu komunitního jmění zastával řádový prokurátor (*Pater procurator domus*). V záležitostech nespádajících do vlastní duchovní složky řízení kanonie vystupoval jako pomocník a zástupce představeného (*minister et adjutor prelati in temporalibus*). Jeho úkolem bylo udržovat a rozvíjet potřebné hmotné zázemí řádové činnosti a dbát o to, aby veškeré činěné

²²¹ Označovat cyriaky v jakémkoli stádiu jejich dějinné působnosti za rytířský řád je tedy krajně nepřesné, např. v rejstříku ke knize určené pro širší čtenářskou veřejnost: Marie BLÁHOVÁ – Zdeněk FIALA (edd.), *Pokračovatelé Kosmovi*, Praha 1974, s. 229. Řádový historik Jan Karel Rohn, zřejmě s povědomím o určitých minulých snahách zahrnovat cyriaky pro jejich domnělý podíl na křížových taženích do skupiny vojenských řádů, odmítal primárně bojovou historickou charakteristiku řádu, a to pak zcela jednoznačně pro jejich českou působnost; již při stylizaci názvu jednoho ze svých děl, kodexu řádových konstitucí (1750), když opravil u titulu tohoto řádu škrtnutím původně zamýšlené slovo „militantium“ vedle uvedení řehole sv. Augustina. Jinak tomu bylo v přenesené rovině duchovního boje za pravdy křesťanské víry.

investice se slučovaly s danými statuty řeholního života. Každý jednotlivý člen řádu měl mít vytvořeny co nejvhodnější podmínky k soustředění na duchovní rozměr své služby.

Nositel této funkce musel oplývat uvážlivostí, obezřetností a hospodárností, neměl být příliš štedrý, takže by nakládal s prostředky snad dokonce mrhavě, ale ani nadměru šetrný a málo podnikavý. Výkon povinností jej nutil poměrně často k pohybu mimo konvent, neboť vedl různá externí jednání. Mezi prokurátotovy základní úlohy patřilo zajištění odpovídajícího komunitního stolování v refektáři a organizace pohoštění významnějších návštěv. S laskavostí měl obstarávat také veškeré náležitosti a úhradu péče o nemocné řádové členy. Pravidla mu dále ukládala nezanedbávat péči o chudé a potřebné. Choval volný přístup k řádové pokladně, nad níž dozíral. Finance čerpal s výslovným nebo tichým souhlasem probošta a jemu se zodpovídal. Vedl přehledné výkazy o nabytých příjmech a uskutečněných výdajích tak, aby odtud vynikal zjevným způsobem stav řádového hospodářství. Nezřídka samozřejmě přímo plnil úkolové zadání představeného. Řádové zaměstnání prokurátora nesmělo však přicházet na újmu praxe duchovního života, účasti při duchovních cvičeních apod.²²² První záznam o existenci této funkce se vztahuje k roku 1657 a jménu P. Celestina Nedělského.

Průchod na veřejné prostranství a tím bezpečnost a klid řeholního společenství před proniknutím nepovolaných osob střežil fortnýř (*janitor*). Dozíral přítomnou službou u brány konventu na počestnost a diskrétnost společenských kontaktů, jimž se řádové osazenstvo nevyhnulo při občasných návštěvách laických osob v konventu. V opačném směru prověřoval u vlastních členů komunity povolení propustkou, pokud se chystali vzdálit z území kanonie. a Patrně se jednalo o dočasnou, v nepravidelných intervalech či střídavě obsazovanou funkci dle určení představenými.

Členové pražské kanonie nezřídka nalézali uplatnění ve vysokých a nejvyšších řádových funkcích v zahraničních řádových domech, ba i v samotném krakovském centru. Hned v případě prvního probošta, Irene Kucevia, se záhy ukázalo pro jeho velké schopnosti pověření správou obnovené pražské kanonie býti funkcí dočasnou. Celořádově předsednického úřadu generálního převora dosáhli řeholníci spjatí s pražským konventem, jmenovitě čtyři proboštové: po Kuceviově Žďárský, Kryplovíč a Kopidlenský a dva další členové pražského konventu (Urban Snelevíč, Benedikt Ryšinský).

Územně značně rozptýlené společenství nacházelo potřebné stmelující prvky mimo oblast kultu neposledně také ve způsobu vedení řádové samosprávy. Projevovala se tendence zachovat určité rovnoměrné rozložení nejvyšších řádových funkcí po všech zemích řádového rozšíření a nekumulovat veškeré rozhodovací pravomoci v krakovském centru. U vzdálených především litevských konventů se v praxi udržovala značná míra nezávislosti, k níž řádové centrum maně ponechávalo svolení ve snaze předejít možným svárům a nezakládat ani v nejmenším půdu pro vnitrořádový rozkol. Takovýto postoj předpokládal toleranci nejvyššího řádového představitele k občasným i velmi nápadným disciplinárním výkyvům, třebaže byly spíše formálního rázu.²²³

Zda jiní Češi působili na čelných pozicích v zahraničních řádových konventech, pouze o malý stupeň nižších nežli patřil funkci nejvyšší.

Znalost místních pramenů krakovských a litevských by pravděpodobně ukázala ještě širší funkční uplatnění a vnitrořádovou mobilitu někdejších pražských konventuálů, nežli měl možnost zachytit Rohn.

²²² CCP, pag. 41-43.

²²³ Kupříkladu v roce 1643 náležela funkce generálního vikáře řádu členu litevského konventu. Litevská řádová delegace s tímto svým významným činitelem se nedostavila do Krakova na zasedání generální kapituly svolané na 11. listopad téhož roku. Generální převor řádu bez většího otálení zahájil program shromáždění i bez účasti Litevců, aniž by proti jejich organizačnímu pochybení přísně vyvozoval sankce. JB, fol. LXXIII.

V době závislosti na ostatní celořádové struktuře byli pražští řeholníci vždy určitým procentem angažováni na výkonu řádové samosprávy na úrovni překračující místní a eventuelně další zemskou působnost. Několikadenní rokovaní generálních kapitul svolávaných do Krakova obnášela v předních bodech programu volbu vrcholných řádových funkcionářů, totiž generálního převora (*prior generalis*), generálního vikáře (*vicarius generalis*), provinciální převory (*priores provinciales*), řádové difinitory (*definitor primus, d. secundus*),²²⁴ sekretáře a dalších hodnostářů s omezeným funkčním obdobím, zodpovědných nejvyššímu představenému a tvořících jeho poradní sbor a převodný výkoný a kontrolní aparát. Určitý okruh vyšších funkcí měl spíše organizační, pomocný anebo naopak čestný charakter. Specifický ráz v tom chovaly funkce spojené s ceremoniálem kapitulních shromáždění. Poměrně často přicházející pověření pražských řeholníků celořádovými funkcemi se někdy slučovalo s trvalým pobytem v pražském konventu (samozřejmě i v závislosti na místě momentální nebo i dlouhodobější přítomnosti generálního převora), častěji však vyžadovalo přesídlení do krakovského centra.

Nezřídka docházelo k jisté kumulaci vysokých řádových funkcí v rukou jednotlivých představitelů. Kupříkladu hodnost polského provinciálního převora se slučovala se zastáváním funkce prvního řádového difinitora, generální převor držel v určitých volebních obdobích zároveň úřad libichovského převora, takže nebyl sídelně nepřetržitě vázán na krakovský konvent.²²⁵

Stručné představení hodnostního členění v cyriackém řádu zakončí postřeh, že nesporně platila vnitřní řádová demokracie, pokud se týkalo rovnosti šancí při výběru do vyšších funkcí. Urozenost či postavení otcovské rodiny, z níž ten který řeholník pocházel, mohly být jistým doporučujícím, avšak nikoli rozhodujícím faktorem. Předpoklady funkčního postupu závisely předně na osvědčení v duchovní službě, oblibě kandidáta v širším řádovém kolektivu a samozřejmě u vrcholného řádového představenstva, pevných charakterových vlastnostech a dosaženém vzdělání.

²²⁴ Difinitoři se uplatňovali protokolárně zejména při zasedání generálních kapitul.

²²⁵ Zmínit lze k roku 1664 volbu dřívějšího člena a hodnostáře české řádové provincie Urbana Sneleviče do čela řádu a zároveň na místo probošta v Libichově.

Početní stav, národnostní a sociální skladba

V konventu sv. Kříže zakotvilo, většinou natrvalo, svou životní dráhu a vystříдалo se zde během sledovaného časového rozmezí na 130 řeholníků. Zakládající komunita čítala včetně probošta pouhých sedm osob, z čehož všichni pocházeli z Polska.²²⁶ A k nim záhy přistoupil jménem a postavením neznámý řeholník, který se dříve zřejmě v Polsku nacházel ve služebním poměru u světské osoby.²²⁷

Příbytek řádového členstva pražského konventu se dál navzdory válečným letům poměrně rychlým tempem. Do poloviny století přibýly téměř dvě desítky osob a nadále se projevoval silně vzrůstající trend (asi 22 nových řeholníků během 50. let), ochabující až v 60. letech (15 příchozích).

Od konce 40. let vstupovali do řádu již i první čeští zájemci.²²⁸ Zmínka padá v této době též o dvou Chorvatech a jednom Litevci, kteří nastoupili u pražských cyriaků řeholní život. Přesto si konvent nadále ještě po hodný čas udržel takřka výlučně polský charakter, neboť jeho osazenstvo bylo stále převážně doplňováno z krakovského centra.

V evropském měřítku nevelký řád křižovníků s červeným srdcem se zhruba desítkou svých řeholních domů tvořil velmi úzce provázanou strukturu a střídavá přítomnost členů řádové elity v různých konventech téhož řádu nadlouho představovala nenahraditelný stmelující prvek řádové spolutnosti.

Zpočátku, zvláště ve 30. letech, ale ještě i po polovině 17. století a hluboko do 60. let byla běžnou fluktuace řádového členstva mezi krakovským, pražským, také ale i dalšími polskými a litevskými řádovými domy.

Tyto poměry se jeví vcelku nepřekvapující pro situaci, kdy znovuosídlení pražského konventu trvalo jen krátce a vyvstávala potřeba povolávat jeho členy zpět do centra a dalších poboček, aby přinesli po pobytu v novém prostředí výpověď o místní realitě a perspektivách řádu v zemi, sdíleli zkušenosti a diskutovali příští postup řádové činnosti na území Čech. V jiných případech pravděpodobně cyriackí řeholníci vytiženi značně náročnou službou ve válce a nehasnoucími konfesijními sváry zmitané české zemi si sami vyžádali návrat do klidnějších domovských končin a uvolnili tak prostor personální obměně čerstvými silami.

Vnitrořádová mobilita, zvláště mezi polskými a litevskými řádovými domy, byla trvale vysoká. Nemálo řádových řeholníků ovšem vystříдалo postupně i působení ve všech třech zemích novověkého řádového rozšíření. Značná pohyblivost a proměnlivost v různých řádových funkcích po české a celé polské a litevské křižovnícké provincii se především týkala vyšších hodností, u nichž docházelo někdy až k jevu jakési rotace ve funkcích.

Podrobností o působení někdejších pražských cyriackých řeholníků v Polsku a na Litvě se nedozvídáme vsutku mnoho, poněvadž s jejich odchodem (byl-li trvalým), a tedy právně i fakticky ztrátou členství v pražské kanonii přestávali o těchto osobách být vedeny systematicky záznamy. Jejich jména se potom objevují v análech pražského konventu povětšinou leda jen, pokud se zapsali v následující době výrazněji do dějin řádu, a to prostřednictvím převzatých dokumentů s celorádovou platností, řádové korespondence, anebo někdy také skrze ústní sdělení do Prahy příslých řádových řeholníků, kteří podali svědectví o nové činnosti bývalých pražských členů v jiných pozicích v rámci řádu.

²²⁶ Nízkým počtem osazenstva řádového domu nebyla cyriacká komunita ve výchozích podmínkách církevních řádů pozvaných do země po roce 1620-21 žádným extrémem ani výjimkou. Srov. např. Josef JANÁČEK, in: *Praha na úsvitu nových dějin*, s. 31.

²²⁷ Jistého Adauka Konarzovského. Rohn si vypomáhá odkazem na zprávu Hammerschmiedova Prodromu.

²²⁸ Jejich předchůdcem byl pouze Pražan Roderius.

Zeměpisně příslušný původ členů přichozích do pražského řádového domu v několika počátečních desetiletích není možno vždy zjistit, neboť přípis o zemi rodiště nalézáme v Rohnových pramenech sporadicky a přesné místo narození je udáno jen velmi vzácně. Zůstává tak otázkou, zda nepocházela početná část členů řádu a nanejvýš jeho pražského konventu ze Slezska, náležícího územně stále ještě z naprosté většiny do svazku zemí Koruny české. Jisté je, že výrazný, ba zásadní zlom v národnostním složení kanonie nastal ke konci šedesátých let. Počínaje rokem 1667 se téměř všichni noví členové nadále mohli vykázat původem z českých zemí (56 osob), a to především ze samotných Čech.

Obroda zájmu lidových vrstev různých českých krajů o katolické řeholní povolání, a v tom konkrétně také o řádové členství u pražských cyriaků, provázela mohutný pokrok a celospolečenské prolnutí rekatolizačních snah. Přímé příčiny zaznamenaného radikálního urychlení národnostní emancipace komunity pražské cyriacké kanonie pak spočívaly zřejmě podstatným způsobem v již zmiňovaných vleklých sporech s krakovským generálem, vyvolaných údajnou morální diskreditací a obtěžujícími nároky polské strany, jež pražský konvent i materiálně poškozovaly, a ústících roku 1672 ve vyslovení odluky a roku 1691 v konečné osamostatnění české řádové provincie za podřízenosti jurisdikci pražského arcibiskupa.

K brzkému dokonání procesu počestění pražského konventu přispěl neméně jako průběžný příliv českého řádového dorostu, a od počátku 70. let prudce urychlený odchodem většiny polských řeholníků zpět do Krakova a dalších řádových domů v Polsku a na Litvě, kde se řád rozvíjel velmi dynamicky. Za příznivějších okolností bývalo by patrně polské centrum růst domácí členské základny uvítalo a spatřilo v něm známku úspěchu řádové činnosti na české půdě. A rovněž intenzivní vnitrořádový pohyb členstva by připadal po určitou hranici za jev přirozený. Skutečnost však stála taková, že polským nadřazeným se správa staroměstské kanonie vymkla zpod kontroly a na personální skladbu konventu ztráceli faktický vliv.

Zároveň je třeba doznat, že v Praze se nastalé změny ve složení řeholního tělesa neobešly bez názorových rozmrštěk a napjatých momentů a nadále po jistý čas, vlastně hluboko do 90. let, narušovala pokojné soužití v klášteře diskuze se skupinou stoupenců opětovného sloučení s hlavní větví. Národnostní přerod uvnitř křižovnické kanonie zřejmě nabýval v řadě okamžiků prudkého průběhu, jakkoli pozdější podání řádového historika zahaluje předmětné dění diskretností.

V řadách řeholníků s českým rodištěm se nacházejí zhruba ve vyrovnaném poměru příjmení českého a německého původu. Řádové prameny již blíže nerozlišují národnostní příslušnost jejich rodičů nebo vzdálenějších předků a vystačují s prostým přípisem „Boëmus“. Jednalo se patrně poněkud více o v zemi stále usedlé, naturalizované rodiny. Nejinak je tomu s udáním národnosti i u nositele italsky znějícího jména Tábořana Martina Passeriniho, přichozícího roku 1697, a u Antonína Bettiho (1733), syna italského otce a české matky.

Většina budoucích cyriackých řeholníků přicházela z kultivovaného prostředí velkých českých měst, a dalo se tak od nich snáze očekávat i hladší splnění určitých vzdělanostních a socializačních předpokladů pro činnost v komunitě působící v hlavním městě.

Do pražské cyriacké kanonie našlo cestu a spojilo s ní svou životní pouť také několik moravských rodáků.

O sociálním původu řeholníků přicházejících v období po rozluce, resp. od 80. let jsme zpraveni již poněkud lépe díky zachycení výpisů z křestních matrik, jimiž byli povinni se vykázat všichni jednotliví uchazeči o řeholní život. Převážně pocházeli z rozličných měšťanských vrstev. Největší zájem o život v komunitě křižovníků s červeným srdcem projevovali, zdá se, mladí muži ze středně zámožných měšťanských rodin. Z této skupiny jsou nejčetněji zastoupeni řemeslníci synové.

Nežádka ovšem cyriáčtí řeholníci pocházeli ještě i z lépe situovaných rodin. Otcové sedmi řeholníků ze 40 přijatých členů do řádu v údobí let 1688-1725, jmenovitě Františka Kessla, Augustina Hauffa, Šebestiána Jana Pelikána, Jáchyma Jana Rüblingera, Jana Nepomuka Grimma, Benedikta Jos. Pretlíka a Antonína Jana Therera, prokazatelně zasedali v městských radách významných měst: Nymburku, Dvora Králové, Prachatic, Písku, Jáchymova, Sušice a Starého Města pražského.

Velmi významným příbuzenstvem a staropražskými předky, k nimž patřil v první čtvrti 17. století sám purkmistr, se mohl pyšnit Václav Kirchmejer z Reichvic, syn lékaře Karla Valentina Kirchmejera. S určitou rezervou lze tvrdit, že s plynulým růstem společenského statutu řádu vyhlídka řádového členství u cyriaků nabývala na přitažlivosti pro stále větší počet osob s rodinným zázemím měšťanské elity.

Tři cyriací řeholníci byli z rodin úředníků na panství. Šlechtický původ, třebaže nižšího stupně, je doložen u dvou proboštů, Cyriaka Jana Mändla ze Steinfelsu a opět Václava Kirchmejera z Reichvic.

Na samém prahu 18. století hudbymilovní cyriakové jistě spatřovali nadějnou posilu svého společenství v příchodu Jana Ondřeje Felbra – Vrby, syna polního trubače z Pacova Vavřince Vrby.

Řídkou výjimkou nebyli ovšem ani členové konventu pocházející z těch nejnižších vrstev společnosti. V pozadí volby řeholního povolání lze u této složky řádového členstva tušit nikoli na posledním místě lákavou jistotu vymanění z těžkých, mnohdy až tísnivých hmotných životních podmínek jejich rodin.

Společenský původ nebyl zcela bez vlivu na postavení v řeholní komunitě, a to i vzhledem k proměnlivé vzdělanostní úrovni, kterou bylo rodné prostředí schopno uchazečům o řeholní službu poskytnout. Novicové vzeší z chudobných poměrů se napotom v cyriacké řeholní komunitě uplatňovali ponejvíce v postavení laických bratrů.

Zcela ojediněle se vyskytl u daného společenství přestup z jiného církevního řádu. Událost se vázala k září roku 1688, kdy dlouholetý kněz Basilius Mitrovský z Nemyšle odešel z neznámých důvodů od malostranských theatinů (kajetánů), patřících podobně jako cyriaci k malým řádovým komunitám.

Tendence nárůstu členské základny se ukazovala trvalou a odrážela vzestup společenského kreditu řádu. Zvýšenou měrou bylo nicméně nutno brát v potaz i reálnou provozní kapacitu konventu, která se blížila maximálnímu naplnění. Koncem 20. let 18. století přistupovalo řádové vedení k náboru nového členstva mnohem výběrověji a ne jeden uchazeč se patrně setkal s odmítnutím. Přednostně byli přijímáni zájemci ze skutečně dobře zavedených pražských měšťanských rodin. A utužené společenské vazby na špičky městského správního, hospodářského a intelektuálního života zákonitě přinášely cyriakům ještě pevnější vklínění do širokého rámce městské společnosti. Zato projevená pozornost aristokratických vrstev o nábožné dění v cyriacké kanonii, přicházející zejména od 90. let 17. století a která gradovala během třetího desetiletí 18. století, našla odraz v aktuálním složení řádové komunity jen mizivý.

Životní cyklus cyriackého řeholníka

Průměrný věk příchozích členů zakládající komunity není znám, vysoce pravděpodobně však byli vysláni v této útlé skupině kněží s rozsáhlými zkušenostmi v duchovní správě a praktické pastoraci věřících a u nichž byl také fyzický předpoklad, že si budou počínat v novém působišti zdatně a rázně. Později, a zvláště pak generační obměnou a stabilizací podmínek činnosti umožněným uměřeným nábořem členstva vstupovali do řádu po dlouhá desetiletí ve většině případů mladí muži ve věku 20-25 let.²²⁹

Prověřovanou podmínkou přijetí do řádu byl původ z řádné rodiny bezúhonné pověsti a zplození z manželského lože.

Oficiální uvedení vážného zájemce o doživotní řádový pobyt do kolektivu řeholníků a demonstraci jeho odhodlání oddat se duchovní dráze představoval záhy, pokud možno skupinově podstoupený iniciační obřad zvaný podle spojení s obléknutím řeholního roucha „obláčka“ (oblatio, introductio). Tento obřad přijetí do noviciátu měl přesně stanovený průběh, podobně jako všechny ustálené ceremonie, jež se odbyvaly v řádovém kostele. Kandidáti řádové služby stáli shromážděni před hlavním oltářem, za přítomnosti převora, kantorů a dále vši komunity bratří. Počátek obřadu značil zpěv *Kyrie eleison* a vzývání milosrdenství Božské Trojice, proseb a přímlov sv. Marie, sv. Augustina a všech kategorií svatých. Daný sled modliteb a hymnů provázely liturgické úkony, mezi nimiž vynikal rituál žehnání řeholního roucha. Chybět nesměla promluva představeného. Nad zdárným průběhem iniciační slavnosti dohlížel magistr noviců.²³⁰

Přibližně jednoletá, a jen zcela výjimečně kratší zkušební doba noviciátu, tedy čekatelství, kdy adept duchovní služby již pobýval v konventu a uvykal pod vedením novicmistra při zachovávaní všech řádových zvyklostí trvalému odloučení od starostí a potěšení světského stavu, končila složením třech slavných (profesních) slibů. Teprve poté se stávali uchazeči o život v řeholi plnocennými členy řádového společenství. Jako všechny po generace opakuující se zlomové okamžiky řádového života významné pro jednotlivce i řeholní skupinu, měl také akt profese přesně stanovený obřadní průběh. Ať již k němu přistupovalo několik osob zároveň nebo jediný uchazeč, konal se v prostoru chrámu a zvláště kněžiště.²³¹

Završení noviciátu, resp. nastoupení profese bylo dále spojeno začasté s přijetím řádového jména. Toto nové jméno buď zcela nahradilo křestní jméno, anebo – což bylo častější – se připojilo jako druhé jméno vedle křestního jména a takto jej doplnilo, eventuálně nahradilo u složených víceslovných jmen jeho jednu část. Úprava jména v sobě nikdy nezahrnovala udělení predikátu po jistém vybraném velmi známém a řádem uctívaném světci nebo určitém jevu křesťanské spirituality, představujících ideály, s nimiž by se dotýčný řádový člen zamýšlel ve svém duchovním životě nadále zvláštním způsobem identifikovat, podobně jako tomu bylo u některých kontemplativních řeholí s přísnými řeholními pravidly. Předpokládalo se ovšem, že nově přijatému jménu bude jeho nositel nejsvědomitěji prokazovat čest. A míra vnitřního ztotožnění s ideály představovanými světcem, jehož jmenovcem se řádový člen stal, byla začasté zřejmě velmi vysoká.

²²⁹ Známa základními biografickými údaji doložená posloupnost řádového členstva udává jako nejstaršího nově příchozího člena osobu výše zmíněného Pátera Basila Mitrovského z Nemyše, který přestoupil k cyriakům ve středních letech svého života po 15 rocích řádové služby u theatinů a strávil ve svatokřížské kanonii pak 22 let činnosti.

²³⁰ *Bul*, fol. 35v-36v (Modus induendi novitios) .

²³¹ Zcela výjimečně, v čase moru roku 1713, kdy adept řeholních slibů, nastávající laický bratr Antonín Pešek, byl zachvácen nemocí a vzniklo podezření na morovou nákazu, se zmiňuje přeložení tohoto obřadu do jedné malé užitkové místnosti ve spodní části konventu.

Také u členů, kterým přímo nebylo uděleno jméno konkrétního řádového patrona, pocity osobní sounáležitost s řádovými svěťci nebo určitým z jejich skupiny nejednou dosahovaly pozoruhodných kvalit. Stopou a svědectvím tomu může být například na prahu 18. století úspěšně vynaložená iniciativa P. Antonína Baniaka pro založení oltáře sv. Cyriaka v kanonijním kostele.

Přijetí řádového jména při vstupu do společenství však nebylo pevně danou, písemně zakotvenou podmínkou. Záviselo valnou měrou pravděpodobně na vůli noviců a jejich dorozumění s řádovými představenými, zda vůbec a jaké jméno si přejí nosit. V potaz byla brána jistě i četnost výskytu jednotlivých jmen v aktuálním personálním stavu komunity. Konečně tendence ve výběru řádových jmen závisely zřejmě také i na historickém vývoji oblíbenosti řádových světců řádem samotným a obecně veřejností, o čemž přijímaná řádová jména zpětně vypovídají.

Nejčastěji se uprostřed této křížovnické komunity dostávalo jmen po řádových světcích Cyriakovi, Klétovi nebo Augustinovi, z nichž jinak v obecném mimořádkovém prostředí lidovém i aristokratickém prva dvě patřila k dosti vzácným. Nositelem jména světce, po němž řád přijal svůj název, se stal budoucí probošt Jan Cyriak Mändl, a dříve ze základu polské komunity P. Solopiský a Lovkovič. Klétové se nacházejí dva (P. Weintzierl a Rosenhayn, přichází do řádu v prvním a druhém desetiletí 18. století). Stejná trojice jmen byla rovněž často rozšířena mezi polskou řádovou komunitou. Ve 20. letech 18. století v nábožensky vznícené atmosféře předcházející a provávající kanonizaci Jana Nepomuckého, jemuž byla cyriaky vykazována úcta nemenší než jednotlivým řádovým světcům, rovněž jméno tohoto světce (Jan Nepomuk Kryštof Grimm, přichází do řádu roku 1721). Řád vyznával zvláštním způsobem Utrpení Kristovo a dále (jak napovídá již součást názvu řádu zkracovaná literami BB MM, tj. beatorum martyrum) i utrpení prvomučedníků křesťanské víry. Patrně na paměť mučedníků prvních staletí křesťanské víry přijímali noví členové řádu někdy i jiná jména nežli vyloženě ta, která patřila okruhu řádových světců (Štěpán, Šebestián, Eustach). Také se objevují jména apoštolská a dalších stěžejních osobnostech křesťanských dějin: Pavel, Benedikt, Antonín, Martin, aj.

Svá příjmení si členové řádu ponechávali a užívali je běžně v nejrůznějších příležitostech vnitrořádového i širšího společenského styku. K úpravám tvarů jmen zde docházelo pouze velmi zřídka. Někdy, třebaže vyloženě vzácně, se objevuje latinizující přípona *-ius*. Pevnou součástí byla u jmen Kucevius, Roderius. Variantně je pak uváděna v příjmeních Snelewicz – Sznelevius, Czech – Czechius. Jednalo se patrně o jistý zvykový úzus samotného uživatele, nebo v určitých případech snad dodatečnou úpravu řádového dějepisce. Neplatilo zřejmě žádné jednoduché pravidlo, proč se tato úprava nedotkla i některých dalších příjmení řádových řeholníků. Nelze než se spokojit s tvrzením, že cyriakové běžně a většinově zachovávali přesnou podobu rodných jmen svého řádového členstva. Někde transkripce jmen ovšem kolísala, patrně v závislosti na jazykové mutaci pramene, s nímž řádový dějepisec pracoval (německý, latinský, český, polský).

Zdaleka nikoli při každé příležitosti se užívala plná víceslovná jména řeholníků. Samotný Rohn zkracuje běžně své jméno na *Jan Karel*.

Jinou otázkou je různopsaní, či spíše určitá variabilita v uvádění příjmení členů kanonie, a to i těch nejznámějších osob (kde může stát příkladem jméno pozdějšího probošta Kirchmeijera psané nejednotně i v samotných názvech jednotlivých archivních knih).

Společenský stav řádových členů byl vnějškově vyznačen důstojným, zároveň však i skromným oděvem. Řádové předpisy určovaly podoby šatu nošeného v prostoru řeholního domu a pro různé příležitosti, kdy cyriáci řeholníci byli přítomni nebo vystupovali aktivně na veřejnosti. Při nejdůležitějších zavedených událostech života uvnitř komunity kanonie, jimiž se rozuměly akty skládání profesních slibů a volba probošta, příslušelo v souladu s výnosem generální kapituly z roku 1694 odění řádových profesů do bílé mantolety, svrchní mozety a černého biretu.

V prvních třech desetiletích trvání pražské kanonie byla členská základna doplňována zdaleka převážně z krakovského centra, přičemž do Prahy přicházeli většinou již řeholníci

s určitou profesní praxí v řádu. O činných členech řádu nebyla pak v pražské kanonii patrně již shledána potřeba vést zpětné evidenční záznamy. Následkem toho nemůžeme u Rohna nalézt zmínky o datu a místě složení jejich řádových slibů a předchozí službě v řádu, o jejich stáří, ani další nacionálie.

Plnohodnotnými členy řádového domu s rovným právem aktivně ovlivňovat řádové dění se stával novic přijetím řádové profese aktem složení třech profesních slibů.

Pro možnost a potřebu kvalifikovaného zapojení do liturgické a pastorační služby usilovali jednotliví řádoví příslušníci s obdrženým nezvratným potvrzením životního závazku projít záhy různými stupni svěcení udělovanými v souladu se zásadami kanonického práva.

Více než třičtvrtina řádových členů dospěla ke stupni kněžství. Vysoký počet kněží odpovídal společenskému profilu řádu, jehož hlavním posláním byla duchovní péče. Výrazně slabší zastoupení v členském sboru kanonie u sv. Kříže měla vrstva řeholních kleriků, kteří nabývali menších svěcení a mohli výše dospět až po jáhenský stupeň. Tito měli za úkol přisluhovat kněžím při výkonu liturgických obřadů. K vnějším bezprostředně patrným znakům vysvěcených osob vedle příslušného složení součástí nošeného řeholního roucha náležela povinná tonzura, prováděná prvně před přijetím menších svěcení.

Početně mnohem menší, podřízenou skupinu tvořili naopak laičtí bratři, jimž se nedostalo důstojnosti přijetí kanonického svěcení, obstarávající různé technické a materiální hospodářské, vesměs rukodělné práce v řádovém konventu a kostele. Příslušníci této poslední složky jsou zaznamenáni v průběhu celého času pouze v nevelkém počtu 11 osob.

Kněžské prvotiny (primici) sloužili novosvěcení cyriáci kněží zdaleka nejčastěji v domovském řádovém kostele sv. Kříže, někdy však byl projevem zájem odebrat se za tímto účelem do místa rodiště. Společenské vystoupení čerstvých nositelů kněžského důstojenství za kazatelnou kostela jejich rodného města přirozeně znamenalo i čest pro jejich rodiny, jelikož kněžský stav se těšil obecné vážnosti.

Zcela patřičně řádu řeholních kanovníků se cyriakové mohli po zásluze těšit pověstí značně vzdělaného společenství. Ve svém kruhu pěstovali studium věd, a to zdaleka nejen duchovních, a zasazovali se o rozvoj výtvarného i hudebního sakrálního umění. Nicméně sluší se zároveň objektivně poznamenat, že učeností patrně nevynikali příliš nad dobový průměr intelektuálně směřovaných řeholních komunit a k nejvyšší pražské vzdělanostní elitě patřilo během času pouze několik osobností členů řádu.

Vybraní řádoví členové si, zpravidla záhy po svém přijetí do kanonie, doplňovali vzdělání přednáškami na pražské univerzitě a dosahovali bakalářských i magisterských titulů v oborech filozofie a teologie. Vzdělanostní úroveň jejich komunity se s přibývajícím dobou pražského působení cyriaků zvyšovala.²³² Výrazný zlomový posun nastal, když začali do řádu vstupovat častěji synové z dobře zavedených pražských staroměstských měšťanských rodin, jejichž přístup k univerzitnímu vzdělání byl zřejmě snazší než u začínajících členů řádu přicházejících dříve z polských oblastí a později z českých venkovských měst.²³³ V první třetině 18. století byl řád již také dostatečně hmotně zabezpečen, aby umožnil výrazný vzdělanostní růst svým nadaným mladým členům a nabízená studijní podpora napomáhala přivést do cyriackých řad intelektuálně ambicióznější zájemce o řeholní službu.

Skutečně výrazné procento univerzitně graduovaných osob však poněkud překvapivě nacházíme až v posledním sledovaném desetiletí, v době vrcholící velkými nepomucenskými

²³² O dosaženém vzdělání příslušníků prvotní řádové komunity a následujících řeholníků ještě hluboko do druhé poloviny 17. století se nachází pouze kusých údajů. Mimořádné výsledky na akademickém poli a autorství odborné literatury by vešlo v řádové záznamy a neuniklo pozdější pozornosti řádového historika.

²³³ Vzdělanostní profil polské části řeholnictva, mezi nimiž se patrně vyskytovali absolventi krakovské univerzity, není možno sestavit ani v nejhrubších obrysech.

oslavami. Teprve tehdy vstupovali do řádu ve větším počtu rodáci z pražských měst a v této vrstvě se silným zastoupením i nadaní studenti a budoucí absolventi Karlo-Ferdinandovy univerzity (ponejvíce magistři filozofie a bakaláři teologie) nezřídka se kvalifikovali k udělení hodnosti v obou těchto příbuzných oborech. Doložené sedm osob. Za celé předchozí období jsou univerzitní tituly uvedeny pouze u pěti jmen.

Aktuální údaje o univerzitním vzdělání cyriackých řeholníků pojal do svého nejznámějšího spisu o pražských dějinách J. F. Hammerschmied.

Funkční postup řeholníků častokrát nutně setkával s omezeními plynoucími z nízké rozvětvenosti ustálené hierarchicko-funkční struktury řádu. Zejména po přetržení vazeb na zahraniční řádové domy trvale ustálený nevelký okruh vyšších funkcí a hodností uvnitř pražské kanonie se ocital v příkrém kontrastu s velikostí stále širšího pole řádové členské základny. Přednastavené meze služebního postupu po žebříčku řádových funkcí nemohly dát formálně vyniknout osobním kvalitám všech nadaných řeholníků a mnozí se museli spokojit s funkčně nepříliš výrazným zařazením v rámci organizační struktury konventu samojediné řádové komunity. Oproti tomu riziko, že nepříliš schopný kandidát obsadí zodpovědnou řádovou funkci se za přítomnosti stále vyššího počtu řádových, a to vysoce vzdělaných příslušníků výrazně snižovalo.

Záznamů o trestuhodných nebo vyloženě potupných činech, jichž by se dopustili řádoví příslušníci, vydávají prameny skutečně jen nanejvýš zřídka. Zločinného jednání se nikdo z pražské cyriacké komunity nedopustil.

Za umírající konali spolubratři modlitbami skon doprovázeli modlitbami. Pohřbeni v kostele, hrobka proboštů. Hroby desítek zemřelých členů řádu včetně jeho nejvýznamnějších představitelů vlastně zůstaly trvale a nenávratně ukryty pod základy pozdějších staveb v místech zaniklé staroměstské kanonie.

Většina proboštů i řádových řeholníků dožila konce svých dnů ve vlastním řeholním domě. Někteří řeholníci, jako například někdejší probošt František Brodský ze Žilova, se navraceli z dočasné externí farní služby, aby v klidu dožili v konventu.

Téměř všichni řeholníci pražského konventu odcházeli ze světa zvětšiny přirozenou smrtí. Nejčastější příčinou skonu byly nemoce vysokého věku, snad nejčastěji mrtvice, a zhruba stejně často prostě udávaná „sešlost věkem“. Někteří, jmenovitě např. probošt Grummelmayer, trpěli poslední týdny pozemské pouti ochromení a upoutání na lůžko.

Představeným kanonie se dostávalo posmrtného uložení do krypty proboštů u oltáře Ukřižování, již dal zřídit probošt Žďárský. Zemřelým řádovým řeholníkům byla vyhrazena k věčnému odpočinku obecná krypta profesů.

Ojediněle byla užívána jako pohřebiště odlehlá kaple sv. Blažeje ve zvonici věži, do jejíhož podzemí ze své komunity pochovali přeživší spolubratři při velké morové epidemii roku 1680 pět obětí zhoubné nákazy, když v rozpětí dnů 11. června až 3. listopadu skonali postupně P. Michael Harvatinic, P. Theodor Tobiáš Reisinger, Magistr František, P. Petr Hlubocký a Magistr Benedikt. Smrtelné postižení zachvátilo touto vlnou některé starší i mladé řádové členy, z nichž P. Hlubocký zastával řeholní službu patnáctým, P. Harvatinic čtrnáctým a P. Reisinger teprve pátým rokem.²³⁴

Pohřbu mimo Prahu se dostalo řádovým kněžím nejčastěji, pokud skonali za výkonu duchovní správy ve venkovských obcích. Postupický farář Cyriak Solopiský (†1661) byl tamně uložen. P. Felber, administrátor fary v Smolotelech poblíž Příbrami (†1722), byl pochován v místním nově vystavěném filiálním kostele na Makové hoře. Naprosté většiny členů pražského konventu jiní se po vypršení stanoveného funkčního období, anebo na vlastní žádost ke stráru navraceli do domovské kanonie.

Neminulo generace, aby v jinak programově z velké části dopředu určeném, zaběhlém životním počínání řádového řeholnictva nenastaly dlouhodobě nepředvídatelné komplikace či výkyvy zásadního rázu, které citelně ovlivnily chování a rozvrh činnosti celé komunity. K určitému vystupňování zbožných projevů docházelo zřejmě v akutním válečném nebo

²³⁴ Nec, část II, fol. 1v, pořad. č. 20-24.

morovém ohrožení. Do chrámové liturgie se začleňovaly zvláštní modlitby a sekvence. Zpívala se zvláštní mariánská antifona pro odvrácení nebezpečí moru. Změněna byla za oněch časů též např. i frekvence vyzvánění zvonů.

V těchto souvislostech by byly jistě pozoruhodné zprávy o průběhu a léčbě nemoci cyriackých řeholníků, která se v těžších případech nepochybně odbývala v sousední nemocnici U milosrdných.

Soudě alespoň podle vnitřních řádových dokumentů převzatých Rohnem, v konventu cyriaků byla dodržována přísná řeholní kázeň. Zvláště v začátcích při budování zčista nového kreditu pražského konventu panovala v řadách cyriaků zřejmě poměrně tuhá disciplína s asketickými rysy. Během času však nastalo postupně v praxi všedních a zvláště svátečních dnů poněkud uvolnění přísných pravidel a polevení odříkavého způsobu života.

Zhruba od počátku první čtvrtiny 18. století lze vysledovat stopy, že cyriacká komunita se zcela neuzavírala módním zvyklostem ani určitým zábavám světského rázu. Mimo respektovaný postní čas křížovníčtí řeholníci nebyli vázáni si zásadním způsobem odepírat dovolená potěšení a radosti hmotné povahy. Důstojné pohoštění bylo běžně připravováno k uctění významných dobrodinců záduší řádového kostela nebo celého řádu, a dále například u příležitosti kanonických vizitací ze strany řádových nadřízených a později arcibiskupství. Kolem poloviny 20. let 18. století se dostává také např. zpráv o jakýchsi odpoledních operetních představeních s náboženskými náměty (život Jana Nepomuckého, ad.). Ku potěše sloužil zahradní letohrádek, „lusthaus“; a tak by mohlo být pokračováno.

Lze-li důvěřovat podání řádového historika, potom v ohledu kázně a morálky vyvstává jasně ve prospěch pražských cyriaků disciplinární srovnání s jejich krakovskými řádovými kolegy. Pražští řeholníci se dopouštěli vážnějších mravnostních přestupků skutečně jen zřídkakdy, nikdy kolektivně a nastalá pochybení docházela záhy účinností vlastních kontrolních mechanismů přiměřeného potrestání. Případ probošta Náchodského, který se opakovaně dopouštěl údajně i na veřejném fóru různého nepředloženého jednání, byl vskutku ojedinělým.

Obecně platí jistá úměra, že totiž čím novějším údobím se při studiu řádových dějin zabýváme, zvyšuje se i pravděpodobnost nálezu nejen faktů osvětlujících osobní kvality a charakterové přednosti většího počtu členů osazenstva řádové kanonie, ale i zpráv o různých pozoruhodných, někdy překvapivých událostech a okamžicích jejich života.

Velká pozornost a snaha byla vynakládána, zejména od počátku 18. století, na zajištění hudebního provozu v kanonijním kostele, přičemž hudební život se u cyriaků rozvíjel k vynikajícím formám jistě také pod vlivem pravidelné služby slavnostních zádušních mší. Osoby ředitelů chóru u sv. Kříže jsou prostřednictvím svého díla, pravda sice až pro první třetinu 18. století, jednou z nejznámějších a pramenně nejlépe doložených složek komunity. Jejich chrámovým i venkovním produkcím při procesích (zvláště *musicae navales*) a též pracovním kontaktům patřila náležitá pozornost řádového archiváře. Souvislá řada jejich známých jmen počíná někdy před rokem 1717 P. Kristiánem Janem Ondřejem Felbrem, zřejmým iniciátorem zrodu cyriackých lodních hudeb o vigílii nepomuckého svátku, a pokračuje od roku 1717 Štěpánem Františkem Náchodským a ve dvacátých letech Augustinem Janem Karlem Skopcem.

Porůznu roztroušené v textech archivních knih se objevují zmínky osobních zásluh jednotlivců z komunity, které byly ponejvíce jednorázového charakteru. Tak jako například u P. Norberta Kubíčka, jenž inicioval a roku dovedl s výběrem 80 zl. na almužnách roku 1711 do zdárného konce renovaci kaple sv. Blažeje.

Natolik jasných a pádných hodnocení celoživotního osobního vkladu pro blaho řeholní instituce, jako se dostalo například P. Prokopu Čechovi, jenž po mnoho let vcházel do jednání s různými štědrými příznivci řádového kostela a získával jejich náklonnost, se nicméně nachází

velmi poskrovnu.²³⁵ Pokud jejich přínos komunitě dosáhl opravdu mimořádných kvalit, neváhal historik spočinout poněkud déle však i nad životopisem konventních laických bratří. Vzletnými větami je zejména vyzdvihováno kulinářské umění Ondřeje Jana Sauberera (†1712), dlouholetého kuchaře řeholního domu.

Z nenadálých příhod přeměňujících znáhla běžné životní chvíle v pamětihodné momenty nesmazatelně včleněné do řádových dějin může být vzpomenut hned k počátkům obnovené řádové činnosti pověstný objev v ambitech zakrytého sousoší Svatokřížské Piety. Znamý nález se udál již roku 1627 a jeho hlavním aktérem byl tehdy ještě jako světská osoba pozdější cyriacký páter, Pražan Albín Roderius, o němž se dále praví, že se jako jediný český člen raného osazenstva cyriackého konventu příčinlivě jednatelsky podílel na procesu řádové majetkové restituice. Podobnou proslulost si mohl nárokovat o třičtvrtě století později řádový vikář Tadeáš Kaufman, jenž vyvinul pátrání po hrobu Jana Nepomuka v kostele sv. Kříže.

Oproti takovému na místní poměry skutečně velkolepým událostem probleskují přirozeně spousty drobnějších střípků z životní každodennosti. Mnohé události, v nichž figurují jmenovitě cyriačtí řeholníci, se samozřejmě vážou ke správě místního záduší a běžnému chrámovému provozu. I tu však přinášely mnohá vybočení z obvyklého rytmu různé podivuhodné úkazy, jak se věřilo. Čtenář se tak třeba může dozvědět, že P. Martin Passerini přijal od paní Jeníkové roku 1713 dar k nepomuckému oltáři, když došlo k vyslyšení jejich zbožných proseb. A tentýž řeholník se téhož roku stal prý svědkem ještě jednoho milostného popatření vzešlého z nábožné úcty k Janu Nepomuckému.

Podrobné a důvěrné přiblížení životních osudů jednotlivců řádové komunity však ani pro nejmladší sledovaná léta se nestávalo prioritním historickodokumentačním cílem. Řádovým řeholníkům bylo dáno pohybovat se povětšinou ve stínu svých představených, a nezbývá než smířit se s tím, že ve světle pramenů vyniká jejich osobnostní profil spíše vzácně.

²³⁵ P. Čech zemřel po 48 letech služby roku 1692. Pretlikova pochvalná slova v Řádovém nekrologiu (část II, fol 3r): ... *is fere Communitatem Sanctae Crucis Majoris ex asse aedificavit. Nervum autem acqvisivit plerumque ex peculio Benefactorum, cui Deus retribuat Caelum propitium.*

Dny všední a sváteční

Je dostatečně zřejmo, že režim kanovníckého způsobu řádového soužití v staroměstském cyriackém konventu dovoloval uplatnit svému členstvu v přijatelné míře individualitu a rozvinout osobní vlohy a přednosti. Prostředí bylo otevřeno návrhům s významným celokomunitním dopadem nebo možno říci až určitou přelomovou vizí, z nichž některé se dočkaly realizace i bez nutnosti předchozího schválení na pravidelném výkonném shromáždění řádové kapituly.²³⁶

Při plnění všech stanovených řeholních povinností se dostávalo klerikům a zvláště cyriackým kněžím také určité dávky volného času, který mohli trávit družně nebo v soukromí nábožnou a jinou ušlechtilou četbou podle vlastního zájmu, rozličnou střídou aktivitou, tichým rozjímáním, či prostě odpočinkem.

Ustálenost základního vzorce duchovního života a služby a také střežení tradovaného odkazu minulých generací řádových členů patřilo k neměnným východiskům zvoleného povolání. K tomu se pojila úcta k řádovým patronům a církevním otcům. Památná zesnulým úcta proboštům

Dlouhodobější časový vývoj ovšem připouštěl inovace, postupně nepříliš nápadné i výrazněji postřehnutelné formální změny ve stávajících zvycích a rituálech, vykračujících vstříc dobovému vkusu. Společenství se však nebránilo ale i přijetí zcela nových prvků, jakými byla například zvýšená podpora dosud nepraktikovaného nebo jen okrajově připomínaného kultu.

Víceméně ustálený životní chod kanonie narušovaly nenadále nebo dlouhodobě nepředvídatelné objektivně dané neblahé situace (válečný stav, přírodní kalamity, zhoubné epidemie). Zápornou stránkou života poblíž řeky zejména byly časté povodně. Během sledovaného staletého vývoje se tak střídala v dějinách cyriacké kanonie různá údobí vyžadující zvláštní bdělost a mimořádná opatření, která se dotýkala i frekvence a podoby liturgické služby a vynucovala si výjimky z obvyklých pravidel komunitního soužití a klauzurních předpisů. Podstatně převážný počet let však potěšitelně patřil vcelku ničím neohroženému rozvoji činnosti řádového společenství.

Přese všechny nové prvky a vstřebané impulzy a navzdory nesnázím z příčin objektivních i těch plynoucích z občasných vnitřních rozmíšek život kanonie cyriaků byl nesen pevným, pravidelným rytmem, který se odvíjel od řádového statutu a podrobně určených směrnic. Jako každé řeholní společenství, i cyriakové si zakládali na jejich dodržování a zachování tradic, spojujících současníky pomyslně i fakticky v nepřetržitém toku dějin s generacemi předchozích řádových členů.

Obvyklým předpokladem soustředěnosti na společný duchovní život v řeholi, který muselo splňovat i cyriacké společenství, byla povinnost zachování klauzury. Klauzura, stálá součást a přísná zásada vnitřního režimu řádového domu, měla napomáhat vyloučit nebezpečí jakéhokoli nedůstojného nebo skandálního chování řádového členstva, a tedy pošpinění dobrého jména kanonie, i zabránit potulování a bezúčelnému trávení času. Nepřetržitá místní přítomnost celého nebo téměř plného sboru kanonijního řeholnictva dovolovala efektivně vyvíjet co možná nejvšestrannější péči o řeholní dům a kostel.²³⁷

Podmínky klauzury se řídily přesně podle ustanovení papeže Klimenta VIII. Nad jejich důsledným dodržováním v praxi dožíral u brány konventu fortnýř, zvláště svědomitá osoba, kterou vybíral sám představený komunity. Propouštění řeholníků mimo konvent se dalo pouze v odůvodněných případech a bylo vázáno na souhlas představeného nebo jeho ustanoveného

²³⁶ Z nejznamenitějších předložena například ideje uspořádání výše již pojednaných tzv. lodních hudeb.

²³⁷ Některá základní, trvale platná pravidla a východiska řeholního života, na místě prvním přivyknutí odloučenosti, chudobě a potřebu ustavičnosti v modlitbách, předesílá v úvodních pasážích své knihy A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 16-18.

zástupce. Dotyční vycházeli vždy ve dvojici – cyriacký páter v doprovodu jiného pátera, novicové pod dozorem svého magistra nebo podmagistra. Při pohybu ve venkovním prostředí nesměly být konány zastávky mimo stanovený cíl a přijímáno nahodilé pohostinství ve světských obydlích. Důsledně platilo nařízení vyhýbat se místům světské zábavy. Zakázáno bylo přenocovat mimo domácí konvent, vyjma cestování za stanoveným posláním nebo případů, kdy řádový kněz podával duchovní útěchu těžce nemocným nebo svátostné zaopatření umírajícím a dlel u jejich lůžka.

Uvnitř konventu ani ve vstupní části se nepřipouštělo prodlévání a delší hovor se světskými osobami. Rovněžtak nebylo dovoleno rozprávět u brány konventu, a to především se ženami, s výjimkou leda, pokud šlo o naléhavou potřebu projednání farní záležitosti, hospodářství řádového domu, nebo bylo-li požadováno rady či pomoci; za těchto okolností se ovšem slušelo povolat k okamžité konzultaci administrátora fary, provizora domu nebo jinou oprávněnou osobu. Konečně pod trestem exkomunikace nesměla být vpuštěna do budovy konventu, resp. do prostoru klauzury žena ať jakéhokoli společenského postavení.²³⁸

V zájmu domácí kanonie, dobrých sousedských vztahů i zádušní agendy bylo zejména jejímu staršímu řeholnictvu dovoleno vedle chrámové služby a úzkých kompetencí farněadministrativní služby udržovat určité společenské styky se světským okolím. Ze závažných důvodů přijímali zástupci kanonie pozvání i ke světským hostinám. Při těchto příležitostech bylo nutno vystupovat vždy s pamětí na řeholní umírněnost. Jednotlivec nesměl vykazovat účast příliš často a podmínkou byl stanovený doprovod, který působil též jako svědek počestnosti vedené komunikace.

V čase určeném pro odpočinek bylo dovoleno řádovému členstvu mezi sebou ve vši skromnosti a počestnosti vést různé přátelsky laděné i mírně odlehčené rozhovory, pokud ne zrovna vážné rozmluvy, nebo se věnovat dovoleným společenským hrám. Prostor k zotavení především v teplém ročním období nabízel zahrada v areálu domácí kanonie. Myslitelné byly pak též snad i vícedenní skupinové výjezdy za Prahu na řádové hospodářství v Drastech, které neměly primárně zásobitelský nebo kontrolní, nýbrž společenský a rekreační účel.

Běžné údržbové práce ve své konventní budově vykonávali řeholníci z vlastních sil. Jinak tomu bylo s čištěním šatstva, které obstarávala za smluvený plat (alespoň zpočátku jistě jen jediná) pradelna, vybraná velice počestná žena. Provozní úkony se prováděly ovšem tak, aby nenarušovaly řád klauzury.²³⁹

Na čelném místě mezi stálými povinnostmi veškerého řádového členstva se ocitala pravidelná denní modlitba. Řehole sv. Augustina ukládala věnovat se sborovým modlitbám pravidelně ve stanovené hodiny v průběhu dne. Modlitby těchto tzv. kanonických hodin bylo uloženo přednášet předepsaným způsobem. S touto součástí běžné liturgie byl svázán každodenní život řeholníků i mimo kostel a v prostoru kanonie zvláště pak v jejich obydlí, konventu, kde se nacházela také domácí oratoř. Modlitba společná i soukromá vytvářela zdroj ustavičné duchovní formace, jehož hluboké osvojení představovalo nenahraditelný předpoklad pro plnohodnotné zvládnutí pastorační a všech ostatních řeholních závazků.

S praxí řeholního života v konventu byla neodmyslitelně spojena odříkavost různých tělesných požitků a požadavek „umrtvování těla“, přičemž specifickou složku vedení životosprávy tvořily půsty. Řeholníci jsou nabádáni k trvalé střidmosti v jídle a pití. Přísně se zakazuje za žádných okolností neospravedlnitelné opilství nebo podnapilost. Držení půstu předznamenávalo některé roční svátky, a navíc byl určitý stupeň zdrženlivosti nařízen v určité dny v týdnu považované za nejvhodnější pro tuto formu sebezáporu. Postní zvyklost měla vést k duchovní posile, tříbit a pročišťovat mysl a potlačovat nepatřičné žádosti po požitcích smyslů.

²³⁸ Tento bod jednoznačně zakotvila pak konstituce Benedikta XIV.

²³⁹ CCP, pag. 10-12.

V tomto zaměštnání je zmiňována jménem Salomena Kolišová zvaná Pradle, manželka hodináře Ondřeje Koliše, ovdovělá někdy mezi lety 1612-19, která měla za úkol praní textilií chovaných v sakristii. Zda její služby využíval řád po roce 1628 a pokračovala tak jen ve své dřívější práci, nebo zda se blíže neupřesněný údaj vztahoval výhradně k péči o záduší před řádovým příchodem, či dokonce před rokem 1621, však není jisto. JB, fol. XXVIIIr.

Během církevního roku uplatňoval krom obecně závazných postních dnů konvent pražských cyriaků půst o jediném vydatném denním jídle ve středu, pátku a sobotu po celý čas adventní a rovněž v den před svátky sv. Augustina, Povýšení sv. Kříže a Neposkvrněného početí Panny Marie. Stejně omezení přicházelo v předvečer svátků sv. Kléta a Nalezení sv. Kříže, ledaže by dotyčná slavnost připadla na velikonoční období, kdy naopak půst nebyl doporučován. O Velkém pátku se však konal přísný celodenní půst. V ostatní, běžné i sváteční dny v roce byla podávána strava dvakrát denně.

Postní praxe ovšem nebyla jediným výrazným vnější projevem vědomého usměrňování duševní stránky osobnosti skrze tělesnou. Pro nápodobu Kristova utrpení platilo kterýkoli páteční den v roce pro všechny spolubratry, s výjimkou slabých a nemocných, kteří jí byli zproštěni, povinnost flagelace (trýznění vlastního těla bičováním). Tento kající úkon „umrtvování“ tělesnosti příslušel do soukromí každého z řeholníků a neopravňoval k absenci na předepsaných společných liturgických obřadech.²⁴⁰ V uplatňování postního režimu nepatřili cyriakové jistě k nejpřísnějším řádovým společenstvím a důraz na tuto stránku byl proměnlivý. Určité rozvolnění v časech relativního blahobytu. A naopak utužení záviselo i na obecnějších podmínkách a postojích, jaké vtiskoval od posledního desetiletí 17. století přímý dohled arcibiskupské konzistoře.²⁴¹

Jak již bylo naznačeno, řád zastával plnění různých závazků i mimo vlastní konvent. V denních i nočních hodinách vycházeli cyriačtí kněží do okolí, pokud byla žádána jejich přítomnost u lůžka nemocných nebo umírajících a poskytovali potřebným duchovní útěchu nebo svátostné zaopatření. Zajištěn při tom musel být i průchod Židovským Městem.

Pomalejší a klidnější rytmus dnů, v nichž vystačovali řeholníci s úkolem plnění posloupnosti běžných duchovních a případně administrativních či hospodářskosprávních povinností, nalézal bohatou protiváhu v barvitě škále událostí o různém stupni slavnostního rázu, jejichž živným ohniskem se řádová staroměstská kanonie se stále rostoucí intenzitou stávala.

Slavnostní naladění a výjimečné kolektivní prožitky patřily uvnitř celého řádového sboru mezním okamžikům, jež jeho jednotlivce na společné cestě řeholního povolání potkávaly s bezpodmínečnou pravidelností, nebo po jisté zásluze. Z nejvýznamnějších jmenovitě obřadům obláčky noviců, skládání profese, primičnímu vystoupení cyriackých kněží, přijetí kanonicky nově zvoleného nebo opakovaně intronizovaného probošta a dalších nejvyšších hodnostářů řádového domu. S jiným pohnutím mysli byly potom samozřejmě poznamenány chvíle, kdy komunita draze želela úmrtí svých příslušníků.²⁴² Veškeré zmíněné akty zachovávaly přesně stanovený rituální průběh byly nasyceny stále přítomným prvkem posvátna.

Ve smyslu duchovního poslání ještě výrazně častěji byl však všední režim života cyriacké kanonie provázen přípravou a nesen očekáváním vysloveně sakrálních svátečních příležitostí, jejichž organizace spočívala na bedrech místních řeholníků a jejichž byli potom profesně velmi vytiženými účastníky. Při tvorbě doprovodné programové koncepce liturgických slavností se jim leckdy podařilo uplatnit notně důmyslu a vynalézavosti.

Církevní rok byl protkán svátky různého stupně významu. Během sledovaného rozmezí let přibýval počet obecně církevně závazných svátků a narůstalo i množství těch svátků, které měly zvláštní význam pro cyriackou kanonii, a zároveň docházelo ke kvalitativnímu posunu v závažnosti některých svátků a způsobům jejich oslav. Příležitosti kolektivní prožitku Pro jednotlivé řeholníky různé liturgické slavnosti chovaly ten nejlepší předpoklad představovat či přibližovat vrcholy náboženské zkušenosti, ocitající se vedle prožitků osobních profesních

²⁴⁰ CCP, pag. 12-13. U řady zvyklostí nesnadno určit, od kdy se jimi osazenstvo konventu řídilo. Rohn představuje svým sepsáním k roku 17 jako hotovou sestavu pravidel prodělala vývoj

²⁴¹ Výše několika odstavci představeny výňatkem některé zásady řeholního života zejména podle *Kodexu konstitucí*, Distinctio I.

²⁴² Proboštské funerální obřady provázela možno říci čím dál, tím hojnější účast externích duchovenských činitelů a světských hostů. Tyto smuteční slavnosti, jež se vyskytly za léta 1628-1730 v počtu šesti, znamenaly rovněž velkou událost pro celou farnost i nejbližší křesťanské okolí.

mezníků v cestě řádovým životem. Vedle obecných církevních slavností, z nichž některé se kryly s památkami, které měly zvláštní význam pro řád cyriaků. Rovnoměrně rozestřeny po všech obdobích kalendářního a liturgického roku.

Všední dny byly nesený přípravami festivit, běžnou liturgickou službou, pravidelnými chórovými modlitbami a modlitbami před jednotlivými chrámovými oltáři, v tom samozřejmě také službou zádušních mší a plněním různých bohoslužebných úkonů plynoucích z přijatých nadačních závazků.

Slavnostní obřadnost neprovázela pouze cyklicky se opakující liturgicky zakotvené výroční svátky a památky, ale nacházela též pravidelné vyjádření v týdenním rytmu. Zvýšená pozornost a liturgická aktivita patřila zejména oběma dnům v čase přelomu starého v nový týden. Zatímco neděle byla dle tradičního pojetí chápána jako svátek Páně, sobotní dny byly intenzivně věnovány mariánským pobožnostem.

O sobotách zahajovalo v časně odpoledne program bohoslužeb čtení mše před oltářem v kapli Panny Marie Bolestné. Chórové shromáždění nato za zvuku varhan rozeznělo chrámový prostor zpěvem loretánské litanie, k níž se připojovala tzv. „antifona proti moru“. Mše byla zakončena rovněž v mariánské kapli udílením požehnání a opět zpěvem, tentokrát figurálním pro daný roční cyklus aktuální antifony z loretánské litanie a s varhanním doprovodem následovně ještě oblíbené písně „Zdráva buď Bolestiplná, Maria Svatokřížská“.

Jak již bylo ožřejmeno, mariánský kult cyriakové s vědomou návazností na staré místní zvyklosti oživil v prvním plánu bezprostředně po svém uchopení správy chrámu sv. Kříže a stal se prakticky každodenní součástí veřejně uskutečňovaného liturgického programu i sborových chórových modliteb.

Bohatě a vcelku standardně byly naplňovány závazné celocírkevní svátky vánočního a velikonočního cyklu. Příklad lze kupříkladu zmínku, že čas adventu provázelo podle starého obyčeje konání jitřní mše s chorálním zpěvem tzv. rorátů.²⁴³

Ústřední význam zaujímaly odedávna ve slavnostním životě pražské cyriacké komunity obřady upomínající na dějiny a duchovní význam sv. Kříže, hlavního symbolu a nejvyšší relikvie křesťanstva. Bylo již zpraveno o uchově převzácené relikvie sv. Kříže, jejíž vlastnictví už samo o sobě tvořilo jedinečnou výsadu.

Připomínán je hojně i svatodušní svátek slavený a nabývajícím v podmínkách řádové činnosti zvýšenou měrou na významu vzhledem k letitému výkonu povinností farní správy pro sousední osadu u chrám sv. Ducha.

Vedle úzké skupiny svátků, které ideově vycházely z patrocinia cyriackého chrámu, patřily k nejvýznamnějšímu a ovšem zdaleka nejpočetnějšímu okruhu liturgických festivit různé výroční dny mariánského cyklu.

Při oficiálních mariánských oslavách s procesími v režii jezuitského řádu byly by cyriakové zastíněny většími řeholními komunitami, zaujímajícími čestnější postavení, a proto nevyhledávali účast na těchto akcích. Vlastně až do poloviny druhého desetiletí 18. století stáli jaksi stranou masového náboženského dění a připadlo jim spíše pasivnější účastí, i když nutnost zapojit se do hromadných manifestací svátků vítězné katolické církve občas přicházela. Na jedné straně nezbývalo řádu než pomalu se smiřovat s doplňkovou rolí v společenském životě. Zároveň však daný stav podněcoval řádovou reprezentaci vyvinout úsilí k originalitě, hledání vlastních cest a přínosu.

V duchu dávné místní tradice a již dlouho před celocírkevním ustavením svátku Sedmera bolestí blahoslavené Panny Marie (1721), slaveného v pátek před nedělí květnou, cyriakové světili svátek Panny Marie Bolestné. Řád nenabyl zvyku účastnit se veřejných procesí vedených k počtě Matky Dolorosy o třetí neděli povelikonoční z Týna do metropolitního chrámu. Okolo roku 1699 se ujalo v kostele sv. Kříže pořádání samostatné slavnosti Sedmera bolestí Panny Marie představované zpívanou mší. Tato pobožnost už ale nezahrnovala konání nešpor s figurální hudbou.

²⁴³ *Missa de rorate*. K roku 1717 je připomínán její začátek o šesté hodině ranní. *JB*, fol. CCXVIv.

Svátek Bolestné Matky nejtěsnějším způsobem významově doplňoval vlastní chrámové zasvěcení, a proto mu bylo přikládáno jisté výsadní či alespoň velmi specifické postavení. Nicméně vřelé účty spjaté s náležitou obřadností se těšily též všechny největší církevní mariánské svátky. Památky Narození, Neposkvrněného početí, Zvěstování, Navštívení, Očišťování a Nanebevzetí Panny Marie si cyriakové každoročně připomínali slavnostní mší konanou před oltářem Panny Marie Bolestné, následovanou nešporami a požehnáním.

Soustava slavností mariánského zasvěcení byla v dlouhém časovém horizontu před svým konečným ustálením postupně rozšiřována a doznala přírůstku ještě v prvních letech proboštského úřadu Jana Jindřicha Řeháka. V roce 1731 tak přibyl listopadový svátek Uvedení (Presentatio) a roku 1733 počaly i u cyriaků oslavy dobově zvláště populárního a samotným habsburským domem mimořádně podporovaného svátku Zasnoubení Panny Marie, s vazbou na svatojosefský kult.

Dny mariánských oslav zpravidla vrcholily o sedmé hodině (podle soudobého počítání času připadala na brzké odpoledne) slavnou mší se zpěvy před oltářem Panny Marie Bolestné.²⁴⁴

Bohoslužebné obřady o čelných mariánských svátcích se těšily účasti celé řádové komunity a stále masivněji i veřejnosti. V případě svátků Očišťování, Zvěstování, Navštívení, Nanebevzetí a Neposkvrněného početí Panny Marie zvyšovala přitažlivost cyriackého chrámu pro laické obyvatelstvo od druhé poloviny 20. let 18. století možnost obdržet odpustky po modlitbách se zastavením u sedmera jeho nejdůležitějších oltářů, samozřejmě včetně oltáře Panny Marie Bolestné.

Ke své Ochranitelce se řeholnictvo mnohokrát utíkalo v prosbách za celospolečenské blaho, za odvrácení válečného nebezpečí, morové nákazy, požárů. A to někdy i z pokynu vyšších míst církevní a světské vlády. Shromáždění mívala i v krajně vypjatých momentech často slavnostní, a posléze i vyložené oslavný charakter v podobě díkůvzdání.

Podobu malých slavností měly pak také děkovné mariánské mše zadané soukromými osobami. A okázalá důstojnost se projevovala ve službě zvláštních zádušních mší, rekviem se zpěvy a hudebním doprovodem, jejichž realizací bývalo cyriacké společenství nezřídka pověřováno.

Příprava slavnostní atmosféry bývala často spojena i s návštěvou úředních činitelů a mimořádně vzácných osob. Dne 3. června 1628 tak kupříkladu společná votivní mše k Panně Marii předcházela místnímu šetření císařských komisařů ohledně kontroly hospodaření a pokračujících majetkově restitučních nároků cyriacké kanonie.²⁴⁵

Od konce 17. století kanonie cyriaků přestávala být vcelku poklidným kultovním místem. Stále výrazněji počínala ovlivňovat dobový kvas duchovního a návazně i světského dění.

K méně méně nákladně slaveným svátkům a památkám s řádovým i obecným významem náležel u vrcholu zimního období svátek sv. Blažeje (3. února) s obřadem ve stejnojmenné kapli provázel zvláštní rituál přikládání žhavých svic k hrdlům přivolávající ochranu před nachlazením a sezónními nemocemi.

Relativně pozdního data se počítá zavedení svčceného svátečního dne k počtě sv. Apolónie. 9. února.

Cyriacký řád probudil lidovou oblibu letních poutí k počtě sv. Maří Magdaleny pořádaných v malebném prostředí nad Vltavou v letenských vinicích položené kaple zasvěcené této světici. Kaple pojala při plném obsazení asi 30 věřících. Cyriackému řádu se dostávalo jistě exkluzivity, jelikož samostatná církevní stavba téhož patrocinia nebyla nikde na Starém Městě k spatření a nejbližší stála až při malostranském dominikánském klášteře.

Se neobešlo bez četných vydání Zařídít slavnostní dekoraci chrámu a okolí, zajistit účast hostujících kazatelů a dát pozvánku významným osobnostem.

²⁴⁴ *TT*, Cap. XI.

²⁴⁵ *OMM*, fol. XLVIIIr.

Měsíc květen obnášel pro řád u specifického zaměření jeho spirituality celé pásmo vrcholů liturgického roku. Patrociniální svátek Nalezení sv. Kříže významově souvisel s hlavním řádovým světce sv. Cyriakem a obě slavnosti se konaly v dva následující dny. Tradiční řádová památka sv. Cyriaka Jeruzalémského byla připomínána vždy 4. května.²⁴⁶

Obširně a jako téma samo pro sebe mohou být vyličený předzvěsti a průběh kultovního přijetí a adorace historické postavy Jana Nepomuckého pražskými cyriaky. Mnohé již bylo výše řečeno, a nadto se jedná o téma známé a v literatuře již v základu zpracované. Dovolím si proto jen malou doušku. Slavnostní výroční pobožnost na památku Jana Nepomuckého byla v kostele sv. Kříže konána pravidelně počínaje rokem 1700, a to nejprve u oltáře Ukřižování. Po každý den svatojanského oktávu začínajícího v předvečer 16. května byly slouženy zpívané mše provázené litaniami. A s rozechvěním prý věřící přistupovali ke svatému přijímání.

Cyriakové zde zaznamenávali od časných let hojnou lidovou účast. Na sklonku druhého decennia vzdávaná pieta nabyla ještě hlubšího výrazu. Pořad zpívaných mší, nešpor a litaní následovalo požehnání a završovalo jej *Te Deum*. Pečlivě jsou vedeny zmínky o přítomných významných hostech světských i duchovních. Stalo se pravidlem, že během nepomuckého oktávu se střídali u proslovu kázání význačné osobnosti světského duchovenstva i kněží z jiných řádů, ponejvíce jezuitského, ale často také premonstráti, karlovští augustiniáni, ad. Družné styky byly udržovány také se zbraslavskými cisterciáky. Za těchto okolností bylo jen otázkou času, kdy se oslavy přenesou také do venkovního prostoru, jak se řádu mistrně podařilo.²⁴⁷

Okruh slavností spojených s úctou k zemským světcům doplňovaly také pobožnosti ke dni sv. Prokopa v prvním červencovém týdnu.

Pravidelně si cyriakové připomínali srpnový svátek dárce svojí řehole, sv. Augustina (28. 8.). Slavnostní vystrojení tohoto svátku se připomíná prve k roku 1651, kdy byli zaplacení i hudebníci.²⁴⁸

Důležitý předpoklad rozvoje určitých světeckých kultů v kostele sv. Kříže a jejich přijetí veřejností vytvářelo vlastnictví části tělesných ostatků svatých patronů. Kult hlavních zemských světců se přirozeně obešel i bez chování příslušných relikvií (připomínáno je pouze uložení relikvie sv. Víta a pozdní dar ostatku kosti z lebky sv. Ludmily od starších pekařského cechu z roku 1758; obojí opatřené náležitou autentikou), u méně proslulých světců však pěstování jejich úcty bylo přítomností relikviářových památek významně umocněno.

Zvýšené projevy veřejné úcty, i když nikoli masové, se dostavily po převzetí ostatku sv. Blažeje, biskupa a mučedníka, darované do stejnojmenné kaple v kostelním ambitu roku 1696 sufragánním biskupem pražským Janem de Longavilla. Se založením bratrstva téže světece při kostele cyriaků souvisel dar relikvie sv. Apolónie příšlý z Říma roku 1728 a uznaný 13. srpna t.r. nadřízenými církevními orgány. V srpnu příštího léta souhlasně stvrdila pražská konzistoř rovněž římský dar ostatku sv. Barbory.

Získáním dalších podobných objektů kultu byla zvláště pak bohatá třicátá léta 18. století, během nichž se vitríny chrámových oltářů doplnily o relikvie sv. Petra a Pavla, sv. Kléta, sv. mučedníků Prosperia, Placida, Eutychiana a Claudia a snad i sv. Kláry a sv. Justiny. Nové impulzy již mohutně rozšířenému kultu Jana Nepomuckého dodalo posléze, 7. srpna 1736, i získání částečky světcova těla v oválné stříbrné schráně, darem proboštu cyriaků Janu Jindřichu Řehákovi od jeho příbuzného, rady nad královskými apelacemi Jana Václava Řeháka (poté, co tento ostatek předchozího roku vlastnoručně vyzdvihl z tumby ve Svatovítské katedrále pražský arcibiskup a načas jej přechovával kanovník – senior metropolitní kapituly Jan Matyáš Holan).

Poslední případy relikviálních nadání kostela, povětšinou cestou soukromých darů od laických osob, jsou připomínány čteněji s koncem 50. let 18. století. Autorem postupného a

²⁴⁶ Oprávněnost držení tohoto svátku potvrdila řádová generální kapitula roku 1640. JB, fol. LVIv.

²⁴⁷ EHC, fol. 32v-33r.

²⁴⁸ JB, fol. LXXXVr.

svým rozsahem nevídaného daru řady celkem 26 jednotlivých relikvií, uskutečněného v průběhu druhé poloviny roku 1759, byl malostranský měšťan Josef Materna. Pro upevnění dalšího kultu, do ideové koncepce cyriackého působení již dávno přidruženého, věnoval částku z kostry Maří Magdaleny (na její svátek 22. července 1759). Jiné z těchto ostatků se údajně vztahovaly dokonce k památce Panny Marie a jejích rodičů, všech dvanácti apoštolů, Jana Křtitele, ad.²⁴⁹

V kostele se nacházelo také množství různých relikvií většinou světců z galorománských oblastí, mučedníků prvních staletí křesťanské víry, a nemálo dalších bezejmenných ostatků, veskrze ovšem bez doložení pravosti. Rozumí se však, že následný všeobecný rozvoj toho kterého kultu se nestával automatickým pravidlem a nenastupoval po získání jakýchkoli svatých ostatků vybavených úředním potvrzením jejich autenticity. Takto například nedoznal patrnějšího rozvoje kult svatých mučedníků Austery, Mansuety a Jukundy, jejichž relikvie se dostaly do kostela sv. Kříže v roce 1726, ani dobově známější sv. Alžběty, jíž měl patřit ostatek spoluuložený ve svatobarborském relikviáři. Častěji naopak v některých případech darování uvedených ostatků svatých (zřetelně tomu tak bylo u nepomucké, ale například též u relikvie sv. Kléta nebo sv. Barbory) akt přijetí ostatku již pouze dotvrzoval a kvalitativně posunoval vpřed dříve zavedený kult.

Dalším mocným činitelem způsobujícím vyšší návštěvnost svatyně cyriaků byla přítomnost nadání tohoto kostela vícero odpustkovými privilegii. Základní odpustková listina pro kostel, tiskařsky publikovaná, pocházela z roku 1647 a vztahovala se k patrociniálním svátkům Nalezení a Povýšení sv. Kříže. V roce 1674 byla zavedená praxe udílení odpustků lidu rozšířena i na privilegovaný oltář Ukřižování za účelem duchovního zaopatření umírajících, avšak nebylo vyhověno současné žádosti probošta Kopidlenského o přiznání práva podávat plnému shromáždění věřících odpustky věčné („indulgentiae perpetuae“) v oba řečené výroční svátky, takže i nadále se omezovala platnost těchto odpustků na sedmileté období, vyjma osob duchovních, kterým se věčné odpustky udílet směly. Této formě se dostalo dalšího schválení papežem Inocencem XII. (30. července 1698).

V roce 1719 byly kostelu přiznány odpustky na den Zvěstování Panny Marie, zatímco ze svatokřížských svátků se omezily pouze na svátek Nalezení. Opakované žádosti o právo zvláštních odpustků vyšla poněkud vstříc papežská kancelář teprve roku 1740 konečným rozhodnutím o desetiletém odpustkovém nadání v oba svátky sv. Kříže. Roku 1727 ustanovila římská kurie cyriackém kostelu mimo to tzv. „odpustky sedmi zastavení“ (indulgentiae septem stationum) podmíněné absolvováním pobožnosti u sedmi předních chrámových oltářů, a to, jak bylo posléze dodáno, během sedmi ročních svátků – vedle svátků Páně a několika mariánských svátků též o výročí sv. Kléta a mučedníků 26. dubna a, což nasvědčuje i oblibě světců oslavovaných v těsném sousedství cyriacké kanonie, o dni sv. Šimona a Judy; vše ze sedmiletou účinností. Kvalitativně se takto dosažené odpustky rovnaly oněm udíleným při návštěvě apoštolské basiliky v Římě. K této výsadě se přidružovalo též udílení odpustků stodenních po účasti na bohoslužbách, při nichž byla čtena loretánská litanie.

Rozsáhlými odpustky bylo vybaveno nábožné bratrstvo sv. Apolónie. Členům a členkám tohoto společenství náleželo od listopadu 1726 právo věčných odpustků udílených v neděli nejbíže následující po svátku jejich svěťce, pokud sám svátek nepřipadal na neděli, a krom toho jako součást svátostného zaopatření před smrtí, ale také sedmileté odpustky o čtyřech dalších nedělních dnech během roku (dle upřesnění po svátcích sv. Kléta, sv. Cyriaka, sv. Heleny a sv. Augustina). Zároveň mohly připadnout jednotlivým sodálům odpustky platné 60 dnů odměnou za jakýkoli zbožný nebo dobročinný skutek. Od roku 1733 bylo udílení všech těchto i dalších poskytnutých odpustků, např. pro blaho duší zemřelých sodálů – obnovované v sedmiletých cyklech, vázáno na privilegovaný oltář sv. Apolónie, ztotožněný s oltářem Ukřižování. V roce 1739 byla platnost odpustků udílených na svátek sv. Apolónie rozšířena na veškerou obřadu přítomnou komunitu věřících, tedy nejen členy bratrstva. Další příležitost k dosažení obdobné formy úlevy pro svědomí jednotlivce představovaly sedmileté odpustky pro

²⁴⁹ OMM, fol. XCIVv-XCVv a připojený dodatek.

plnou obec shromážděných podávané od roku 1735 na svátek Jana Nepomuckého 16. května. O sobotních dnech bylo možno získat též semité odpustky osvobozující duše v očistci, a to u oltáře Panny Marie Bolestné poté, co byl roku 1748 vyhlášen za privilegovaný. Poslední z udělených odpustkových bul (1751) byla určena pro venkovní kapli Božího hrobu, zřízenou nedávno na pozemku kanonie, a týkala se určitých pátečních dnů.²⁵⁰

Spiritualita řádu čerpající rozmanité impulzy z doložených i bájných dějin křížovnického společenství se, jak známo, programově a ze široka otevírala sekulárnímu prostředí a kolektivnímu sdílení posvátna. Funkce řeholního společenství záležela ovšem také z nemalé části v kontemplativní složce a dále v obřadech a rituálech, které ustavičně obnovovaly a posilovaly soudržnost a duchovní jednotu vlastního řádového společenství. Chórové modlitby k uctění řádových světců byly většinou patrně praktikovány bez účasti veřejnosti. V dané souvislosti se nachází potom například doklad o modlitbách litaní k bl. Michaelu Gedrojči, oblíbenému patronu, jehož oslava patřila ke společným kultovním znakům a spojovala pevně pražské cyriaky s krakovským konventem i litevskými řádovými domy.

V čase nadcházejícího svatořečení Jana Nepomuckého nastalá zvýšená společenská angažovanost řádu kladla nebývalé nároky na svrchovaně důstojné a přiměřeně jejich stavu i okázalé veřejné vystupování a vyžadovala na tomto řádu účinnou sebe prezentaci pokročilých forem, která nadále jistě nomohla spočívat na starosti výhradně nejužšího vedení kanonie. Řádu vznikaly nové příležitosti nabídnout stále viditelnější zodpovědné uplatnění svým výrazným, vzdělaným a tvůrčím osobnostem. Trvalejší stabilní podmínky hmotné existence řádu našťastí dovolovaly nyní vynakládat potřebné prostředky na zajištění plného univerzitního vzdělání a souvisejícího osobnostního rozvoje většímu a většímu počtu svého členstva.

Bohoslužebný program v kostele cyriaků byl nemálo ovlivňován ještě řadou dalších, příležitostných událostí celocírkevního či zemského významu nebo mimořádným děním v pražských městech. Zapojení cyriackých řeholníků do těchto širších proudů směřování veřejné religiozity bylo zpravidla určeno nařízením vrcholných orgánů arcidiecézní správy. Výraznou stopu v liturgickém chrámovém provozu zanechaly dějinné milníky typu panovnických voleb a korunovací. S nemenší vážností byly zohledňovány oslavy papežské intronizace a pohřební obřady.²⁵¹

Konání obřadů v kostele sv. Kříže se místy neobešlo bez rušivých venkovních zásahů. Zmínka padla již o těžkostech se sousedními židovskými obyvateli v souvislosti s nedělním provozem jejich masných krámců. Zcela hladké nebylo však ani křesťanské soužití s řádem milosrdných. Rozlehlý chrám milosrdných stál ve velmi těsné vzdálenosti od cyriackého kostela, takže vznikalo riziko akustického překryvu při souběžném bohoslužebném provozu v obou svatyních. V historických spisech cyriackého archiváře se nachází k roku 1720 zpráva odsuzující provinění řádu milosrdných proti starým zvyklostem a ujednání plánu slavené liturgie, poněvadž o nedělích a prostředním svátku zimního oktávu četli mši následovanou zpěvy právě v čas, kdy cyriakové proslovovali ve svém kostele kázání. Do kanceláře konventu milosrdných bratří bylo podáno cyriaky písemné napomenutí, leč museli ještě dva- až třikrát urgenci zopakovat, nežli dosáhli nápravy.²⁵²

Působivé veřejné obřady byly zajisté nejviditelnější, avšak nikoli jedinými slavnostmi konanými v kanonii. Mimo pořad oslav spjatých s liturgickým cyklem a řádovými svátky nadcházely různé sváteční chvíle související s interním chodem řádového domu a střídáním hodnostářů v jeho čele: Slavnost instalace nově zvoleného probošta zahrnovala složku duchovní s přesně rozvrženým ceremonielem a část profánní, nemyslitelnou bez výpravné hostiny. Ve velkém počtu se konaly slavnostní primice. Občas docházelo také na oslavy jubilejí kněžské služby. Sakrální části programu odpovídala uzpůsobená slavnostní mše, v pokročilém čase

²⁵⁰ OMM, fol. XCVI.

²⁵¹ Kupř. roku 1720 byly slouženy ve dnech 2.- 4. a 5.-7. května ve všech pražských kostelech, tak i u cyriaků za zvuku zvonů exequie po úmrtí papeže Klimenta XIX. U sv. Kříže se konalo rekviem a dva cyriačtí kněží se účastnily sborové služby rekviem v chrámu sv. Víta. JB, fol. CCXXVIIr.

²⁵² JB, fol. CCXXVIIr.

působení někdy s hudbou skládanou zvláště pro onu příležitost. Velmi často podtrhovaly vážnost okamžiků výběr termínu konání událostí na významné řádové svátky, zejména svátek Nalezení sv. Kříže.

Bohatou škálu bohoslužebných festivit konaných cyriackou kanonií doplňovaly v prostorách konventu příležitostně a víceméně nahodile pořádané oslavy sekulárního charakteru. Míněny jsou neveřejné slavnosti pro uzavřenou společnost spojené s přijímáním vzácných návštěv, pohoštění osob zasloužilých o blaho cyriackého konventu. Náboženský moment se ovšem přirozeným způsobem k hlavní náplni těchto setkání přidružoval a vlastně byl bezděčně stále přítomný (prohlídka kostela, účast na mši, společné modlitby u prostřeného stolu). Samostatnou kapitolu pak tvořily arcibiskupské vizitace v konventu, a ovšem i častější vizitace uskutečňované prostřednictvím konzistoriálních komisařů; obojí vyžadující si obřadný přístup a dovolující řeholnímu osazenstvu pouze v některých případech navodit méně formální atmosféru a rozvinout přívětivou pohostinnost.

Pokus o obnovu venkovského konventu

Z bývalých řádových domů se okamžikem příchodu cyriků do země počátkem roku 1628 dostal do jejich majetku pouze pražský konvent, což u povědomí o někdejší pevné struktuře řádových sídel v Čechách jejich ambice neuspokojovalo. Zkoumány byly také možnosti návratu na někdejší východočeská působiště. Výsostný zájem však projeví zejména o navázání na dávné tradice působení svých předchůdců v blízké pojizerské oblasti.

Již roku 1628 vyvinul probošt pražské kanonie cyriaků Kucevius soustředěné úsilí o restituci práv k někdejšímu řádovému a farnímu kostelu v Nových Benátkách (*ecclesia Neo-Benatecensis; in Juveni Benatek*) na Boleslavsku, městě, které v pozdější době vytvořilo základní, pravobřežní část města Benátek nad Jizerou v mladoboleslavském okrese. S pokorou a ponížením formulovaná žádost řádového představeného pohnula arcibiskupa Arnošta z Harrachu k plnému souhlasu s navrácením někdejšího vlastnictví v tomto místě historicky v pořadí třetího řádového konventu na českém území a pověřil mladoboleslavského děkana Daniela Castaliuse úkolem slavnostního předání správy nevobenátecké farnosti do rukou řádu cyriaků.

Obřad znovuuvedení řádu ke kostelu Narození Panny Marie nad benáteckým náměstím se udál dne 27. listopadu 1629 za přítomnosti císařského rady Fridricha de Matta, hejtmanů panství benáteckého, lyského a přerovského, písaře kvesturního a sirotčího a mladoboleslavského obilního písaře, novobenáteckého purkmistra a některých měšťanů a dalších, zejména úředních osob. Stručný záznam o uskutečnění tohoto aktu pořídil vlastnoručně mladoboleslavský děkan Castalius na stránku pergamenové knihy misálu novobenáteckého kostela.²⁵³

Pro vedení novobenátecké farní administrace byl řádem cyriaků z jeho středu dosazen a předání kostela již účasten P. Václav Přítulský. Jeho nová funkce zněla na titul benáteckého převora. Stavbu někdejšího sídla místního cyriackého konventu zdevastovaného husity nahradil pozdně gotický a dále pak pány z Donína renesančně upravený zámek. Proto posloužil za dočasnou řádovou rezidenci blízký dům příslušný k záduší zvaný *Stará fara*, posléze vedlejší středisko zdejší farní správy. Benátecká městská rada brzy postoupila cyriakům k užívání jeden obecní dům, k němuž příslušela vinice a pole a jenž byl následně označován konventem. Počet stálého osazenstva tohoto filiálního řádového domu nepřesahoval pět řeholních osob.

Vedle vlastní novobenátecké farnosti se ujal řád bez prodlevy výkonu církevní správy na jejím základním stupni taktéž v několika okolních obcích. Inkorporována byla farnost ve Starých Benátkách, osadě položené oproti středu Nových Benátek ve výrazně nižší poloze na levobřeží řeky Jizery, s kostelem Nanebevzetí Panny Marie. Tamní působení cyriaků mělo dávné kořeny sahající až k roku 1380, a o znovupřiznání dotyčných práv se řád zvláště urychleně přihlásil.²⁵⁴

Dále svěřil arcibiskupský ordinariát benáteckému konventu pro duchovní správu kostely v lokalitách Předměřice n. Jiz., Brodce, Skorkov (kostel sv. Jana Křtitele) a Nová Lysá (též kostel sv. Jana Kř.) s veškerým k nim administrativně příslušným obyvatelstvem. Roku 1631 provedl v benáteckém konventu a kostele arcibiskup hrabě Harrach kanonickou vizitaci, dokládající péči, již věnoval tomuto řeholnímu domu.

Během necelého čtvrtstoletí obnovené činnosti cyriaků v dolním Pojizeří vstanulo v čele jejich benáteckého konventu několik osob známých i z dějin pražské řádové kanonie, ba v nejednom případě proslulých potom též v celořádové měřítku. Pro obecně neklidné podmínky

²⁵³ JB, fol. XLVIIIv-XLIXr.

²⁵⁴ V samých začátcích jednání o navrácení novobenáteckého kostela si nechal poříditi probošt Kucevius u metropolitní kapituly v Praze výňatek z knih erekcí ve věci někdejšího přivtělení starobenáteckého kostela k novobenáteckému cyriackému. OMM, fol.

narušující plynulost organizačních a procedurálních postupů v rámci řádové administrativy nebylo přistoupeno k volbě nového, resp. funkčního potvrzení dosavadního převora, nýbrž byl nejpozději v roce 1632 pouze do hodnosti vikáře jmenován P. Vavřinec Kazimír Radhovský, který v této pozici u řízení benátského konventu setrval do roku 1636.

V letech 1636 až 1639 pak v opět konstituovaném úřadě převora byl činný P. Jan Jiljí Žďárský. Za vpádu švédské armády do Čech (1639), přinášejícího plenění zdejšímu okolí, byl však nenávratně odvolán do Prahy a vzápětí do Krakova, aby vstoupil v čele kanonie sv. Kříže, tak i řádové nejvyšší funkci. Funkční obměna vedení konventu byla válečnou situací opět pozdržena. V Benátkách zůstal jako administrátor kostela údajně nejspíše P. Blažej Bochenský, jehož činnost je tu dosvědčena během roku 1640 a jenž byl následujícího roku nahrazen P. Urbanem Snelevičem.²⁵⁵

Řádové prameny neopomínají zmínit výčet výročních naturálních dávek a peněžních desátků odváděných novobenátskému konventu ze všech lokalit podléhajících cyriacké duchovní správě. Z tohoto Rohnem převzatého soupisu je zřejmé přesnější vymezení obvodu cyriacké působnosti v dané části boleslavského kraje. Kromě samotného města Nových Benátek se tímto dokládá administrace i okolních vsí, vísek či usedlostí: Kbel, Obodř, Jiřice, Brodce, Horky n. Jiz., Hrušov, Lipník, Předměřice, Kochánky, Mačeříž.²⁵⁶

Správa značně rozlehlého regionu po obou březích Jizery, a především v jeho severním území s vysokým podílem nekatolického obyvatelstva bezpochyby vyžadovala na nepočteném osazenstvu benátské řádové pobočky vysoké pracovní vytížení. řes omezení daná válečným stavem. Nesnáze se dostavily hlavně za švédských vpádů a průtahů i císařských vojsk.

K životní každodennosti v benátském působišti se nacházejí pouze malé střípky. Záznamu neunikla kupříkladu žádost Benátských z 2. května 1641 adresovaná pražskému řádovému proboštu, aby udělil mravní důtku jejich spoluměšťanu Václavu Žiateckému za to, že je 2. února toho roku urazil nadávkou do šelem a zrádců.²⁵⁷

Od konce 16. století bylo benátské panství korunním majetkem. Roku 1647, 14. října dominium obdržel darem Ferdinanda III. pověstný a obávaný Jan z Werthu (1591-12. 9. 1652), v třicetileté válce vyznamenaný generál kavalérie vojsk katolické ligy odměnou za velitelské zásluhy a náhradou za dluh vzniklý vydržováním císařského vojska za války.²⁵⁸ Když se po několika prvních měsících jiného zaneprázdnění chopil s rozhodností sobě vlastní správy na panství, začal prosazovat tuhý poddanský režim obvyklý v řadě německých oblastí. Pošlapávána byla městská práva a i místní měšťanstvo bylo nuceno za trestů vězněním k robotě. Silně popuzené benátské městské radě se ještě podařilo dovolat zastání u konzistoriálních orgánů. Osudnou ranou však zasáhl nový styl vrchnostenské správy zdejší působnost řádu cyriaků, s nímž se generál dostal v letech 1651-52 do sporu ohledně obsazení fary v Nových Benátkách.

Pan z Werthu se rozhodl řád napojený na odlišné kulturní prostředí z Benátek vypudit. Křižovníkům dávala zakoušet nepřízeň i Werthova poslední manželka, mladá Zuzana Marie z Kuefsteinu. Na cyriacké duchovní služby nebyla jeho rodina ani v nejmenším vázána. Zámecký, kdysi cyriacký kostel liturgicky obhospodařoval de Werthův příčinlivý dvorní kaplan jménem Gerhard Vynhoven.

²⁵⁵ JB, fol. LXIXr.

²⁵⁶ První dvě jmenované obce jsou dnes součástí Benátek n. Jiz. Mačeříž s filiálním kostelem Povýšení sv. Kříže. Jaroslav JAROŠ, *Mačeříž. Od historie k současnosti*, Mačeříž 2002, s. 19-22. Sledovány jsou i hmotné závazky místního poddaného obyvatelstva k zádušní správě.

²⁵⁷ JB, fol. LXIXv.

²⁵⁸ Jan z Werthu pocházel z dolního Porýní (Büttgenu). Od časného mládí sloužil v armádě. Účastnil se už bělohorské bitvy, o deset let později vstoupil do služeb Maxmiliána I. Bavorského, později císařských. Roku 1635 byl povýšen do šlechtického stavu. Životopisný souhrn včetně benátského působení viz *Jan z Werthu 1591 – 1652*, doprovodný text k výstavě, Benátky nad Jizerou, duben – říjen 1997, 8 s. Generálovu osobnost přibližuje, podstatu sporu s cyriaky však již nerozebírá Zdeněk KALISTA, *Cesta po českých hradech a zámcích*, Praha 1993, s. 61-62.

K úspěchu Werthova záměru postačila záminka, že místní cyriací správci nejsou schopni komunikovat s okolním lidem v německém jazyce. Arcibiskup Harrach se neodvážil riskovat střet s císařovým chráněncem a přiznal baronu požadovaná patronátní práva k benáteckému záduší. Marné byly řádové protesty a snešené doklady, že již ve středověku náleželo jejich řádu prezentační právo k místní farnosti. Cyriackému snažnému, ale nelehkému rekatolizačnímu působení v oblasti se nedostalo spravedlivého ocenění.

Na případě ztráty benáteckého konventu se ukázalo zřetelně, že cyriakové nacházeli v této ještě poměrně časně době svého obnoveného působení jen chabé a nedůsledné zastání ve vysokých mocenských kruzích.

Účast na světské církevní správě a další funkce mimo řád

I po nucené rezignaci na držbu benátského obročí zůstala v řádové správě fara v Předměřicích n. Jiz. a administrace v Horkách a Modeřicích, kterou zastával P. Jan Kryplovíč.²⁵⁹ A pro určitou kompenzaci byla pak přiznána farní služba v Lysé nad Labem. K tamní faře byl roku 1656 (7. 5.) uveden se souhlasem patronátní vrchnosti Jana hr. Šporka řádnou úřední cestou potvrzený P. Jan Kryplovíč. Farářská licence v obou případech platila pouze pro jeho osobu. Příštímú místnímu řádovému působení se už možnosti neotevřely.

Podobně jako v případě Benátek cyriakové nemeškali ucházet se o plnou, a v případě nezdaru aspoň o částečnou restituci svých dávných práv k záduší v Solnici, městě ležícím ve východočeském kraji pod Orlickými horami, kde řád nabyt ve středověku významného rozšíření. Situace se jevila zpočátku příznivě a řád si mohl slibovat pevné zakotvení solnické farní správy pod svým vedením.

Do roku 1630 se datuje ustanovení solnickým farářem P. Františka Kozlovského, vikáře pražského konventu, jenž v dané působil během následného desetiletí.

Jmenování solnického faráře bylo kompetenční záležitostí krakovské generální kapituly. Ve víru krušných válečných let docházelo k výpadkům v naplňování tohoto práva. Roku 1740 byla volba do funkce odročena, takže výkon místní duchovní správy vázl. Solnická fara byla znovuobdržena a obnovena až následného roku.

K tamnímu beneficiu byl vyslán P. Václav Přítulský, jehož činnost záhy narazila při výběru desátků na odpor válečně postižené obce. V říjnu 1641 (16. 10.) kardinál Harrach kladně vyřídil stížnost cyriackého probošta a královéhradeckému arciděkanu bylo uloženo napomenutí hejtmana solnického panství a zjednána náprava. Současně se cyriaci domáhali potvrzení patronátních práv k solnické faře provázejících už místní středověkou fundací. Pro střet s vyššími zájmy danými blíže neupřesněnou dohodou arcibiskupa s císařem této žádosti ale nebylo vyhověno. Zájem o vzdálené solnické obročí poté ze strany cyriacké kanonie slábl a s polovinou 17. století byla zdejší farní administrace pozbyta.²⁶⁰

Vzhledem ke skutečnosti, že byli řádem malým a když začátkem padesátých let 17. století ztratili venkovské převorství spojené s vedením farnosti v Benátkách nad Jizerou ve sporu s nesnášenlivým majitelem benátského panství, tak trvale s jediným řádovým domem, snažili se cyriaci po vynuceném ústupu z Pojizeří uplatnit podle možností v různých regionech ve světské církevní správě formou přinejmenším dočasné farní administrace.

V situaci všeobecného nedostatku katolického světského kléru působnost polských kněží na neobsazených farách na českém venkově i ve městech po nuceném odchodu utrakvistických duchovních netvořila nikterak výjimku už v raném období pobělohorské rekatolizace počínaje dvacátými lety 17. století. Výpomoc duchovních původem z Polska byla arcidiecézní správou naopak velice žádána. Cyriacký řád proto našel na poli farní administrace dosti příležitostí k uplatnění.

Poněkud, a sice poměrně časně po svém příchodu, rozšířil řád svou působnost i v bezprostředním okolí svého staroměstského centra. Od roku 1640 nepřetržitě až do roku 1721 je zmiňován totiž výkon církevní správy nad okrskem domů při kostele sv. Ducha a milosrdenství božího, sousedícím s vlastní farností cyriaků. Cyriačtí kněží sloužili pravidelně bohoslužby přímo v kostele sv. Ducha a zastávali i veškeré související úkoly administrace ve věcech světských. Převzali také povinnost vysluhovat mše pro při kostele od roku 1616 působící

²⁵⁹ JB, fol. LXXXVr. Potvrzen k beneficiu 15. 6. 1652.

²⁶⁰ JB, LXVv, LXIXv, LXXv.

bratrstvo očistce pod ochranou sv. Otýlie, jež se vyvinulo v zámožnou náboženskou společnost.²⁶¹ K stálým povinnostem z řad cyriacké komunity vybraného duchovního správce náleželo vedení matrik. Cyriaky byla takto pouze převzata určitá historicky podmíněná hmotná práva ke svatodušní kolatuře.²⁶²

Jmenovaný chrám i s příslušenstvím patřil od roku 1589, kdy jim byl vydán císařem Rudolfem II., benediktinám kláštera sv. Jiří na Pražském hradě.²⁶³ Na žádost jiřského kláštera byla ustavena koncem 80. let 16. století farnost sv. Ducha s vlastním duchovním správcem, přičemž benediktinky si napotom podržovaly patronátní právo ke kostelu a místní faře.²⁶⁴

Roku 1721 byl okrsek u sv. Ducha vyňat z administrace řádu cyriaků a obdržel vlastního duchovního správce delegovaného ze světského kléru, jménem P. Jan Lahoda. Také následující zdejší faráři byli světskými kněžími, a řád cyriaků tedy navždy ztratil formálně podíl na osadním náboženském dění. Tento obrat v příslušnosti základní církevní správy nad územím předznamenala personální změna ve vedení u patronátních nadřízených záduší, na stolci abatyši kláštera sv. Jiří. Začátkem srpna roku 1720 zemřela svatojiřská kněžna abatyše Františka Helena Pieronová z Galliana (1692-1720), která za života prokazovala konventu cyriaků „mnohá dobrodiní“ a na níž cyriáčtí řeholníci pamatovali vzdáním posmrtné pocty zvoněním hran a sloužením několika zádušních mší.²⁶⁵ Její nástupkyně Rozína Klára Šlindlová z Hiršfeldu (1720-22) postrádala náklonnost k cyriackému řádu, z řádovému historiku neznámých příčin, a prý „neodůvodněně“, bez konzultací s řádem rozhodla ukončit letitý a naprosto nekonfliktní svazek farníků od sv. Ducha s cyriackými duchovními. Cyriackému řádu nezbývalo než respektovat daný stav, neboť ustanovení spočívalo v plném souladu s právy držitelů patronátu.

O cyriackém působení při kostele sv. Ducha není mnoho zpráv, poněvadž jejich hlavní pozornost se upínala ke svatokřížskému záduší. Praktický chod duchovní správy ponechávaly po všech stránkách na vůli cyriackého řádu a obešel se zřejmě bez jejich častých vizitací a jiných ingerencí. Případnému autonomnějšímu církevněsprávnímu vývoji svatodušní farnosti pod kuratelou cyriaků zabráňovalo, že se místní administrace nemohla soustředit do samostatné příslušící farní budovy, jelikož té se okrsku dostalo poskytnutím soukromého domu až později ve 20. letech 18. století. Cyriacká pastorec zřejmě nadlouho zanechala v myslích zdejších obyvatel pevný otisk, jenž se jasně promítal v neposledním pádě do pořizované chrámové výzdoby s připomínkami nepomuckého světce.

Na půdě Starého Města dostali cyriakové v roce 1643 konzistoriální pověření pro výkon farní administrace při kostele Panny Marie řečeném Na Louži. Ještě téhož roku byl však dosazen první tamní řádný farář ze světského kléru, farním obyvatelstvem již dlouho vyžadovaný, a cyriacká úloha následně skončila. Za tuto službu bylo řádu arcibiskupským oficiálem vyplaceno 20 k. m.²⁶⁶

²⁶¹ Užívala k pohřbům svých členů kostelní kryptu. J. MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 13, 60-61, 68.

²⁶² Vyplyvala z územního okleštění cyriacké farnosti provázejícího v roce 1346 původní fundaci kostela sv. Ducha s přilehlým klášterem benediktinek. Po výstavbě kláštera obyvatelům ochozu zbylých okolních domů a klášternímu služebnictvu náležela farní příslušnost k cyriacké kanonii, s určitými výhradami (mohli si zvolit, zda budou pohřbeni u sv. Kříže nebo u sv. Ducha, v tom případě ovšem za odvodu jedné čtvrtiny ceny pohřbu cyriackému záduší). Cyriakům patřilo i právo souhlasu s dalšími stavebními změnami v oblasti.

²⁶³ F. EKERT, *Posvátná místa II*, s. 467-468.

²⁶⁴ Vztahy obyvatel okolní malé nahloučené osady k patronátní vrchnosti, kterou byli považováni za dědičné poddané a odváděli jí roční platy, jsou probádány jen velmi okrajově. Rámcovou informaci podává Miluše SVOBODOVÁ – LADOVÁ, *Zvláštní místní práva v Praze*, PSH 8, 1973, s. 164-166.

²⁶⁵ JB, fol. CCXXVI r-v.

²⁶⁶ JB, fol. LXXIIIr. Zástupná působnost cyriaků se podle register počtů loužské farnosti do tamního zádušního hospodářství nestačila promítnout, neobjevují se ani jména obřady konajících řádových kněží, příp. jediného mše a svátosti vysluhujícího kněze. Srov. Marie WASKOVÁ, *Záduši kostela Panny Marie*

Vedle správy osady u sv. Ducha vykazoval poblíž pražského řádového sídla dlouhodobý charakter, avšak od pozdějšího data, také výkon duchovní správy farnosti sv. Klimenta v Bubnech. Je třeba připomenout, že v oblasti měla cyriacká kanonie své zájmy předurčené vlastnictvím letenských viničních pozemků. Plocha farnosti starobylého klimentského kostela ve směru na jihozápad sousedila s letenským územím spadajícím pod bezprostřední zádušní administraci cyriaků. Společenský vliv řádu v těchto předměstských částech prezentaci k bubenskému kostelu pochopitelně jen vzrostl a posílil.

Převzetí církevní správy ve starobubenské osadě, dříve dočasně spravované františkány, bylo cyriackém řádu umožněno poté, co hrabě Jiří Adam z Martinic roku 1680 postoupil v jeho prospěch prezentační právo k tamnímu kostelu. Výkon církevní správy na jejím základním stupni připadl cyriakům v bubensko-holešovické oblasti ještě téhož roku a setrvalo při něm po následujících sto let až do naprostého soumraku řádové existence.

U tamní duchovní působnosti se vystřídali do 30. let 18. století cyriačtí kněží: Prokop Čech 1684-1685,²⁶⁷ Ambrož Blahovec 1692- 1694,²⁶⁸ Pavel Brodský 1699,²⁶⁹ František Kessel 1699-1701/02, Petr Střebský 1702, k roku 1709 opět František Kessel, Jan Eustach Riedl od 1712,²⁷⁰ Pavel Brodský 1717-1732 a následně Zikmund František Büller.²⁷¹

Potvrzení do funkce si vyžadovalo formu dekretu arcibiskupské kanceláře vystaveného na jméno navrženého cyriackého pátera a jehož platnost byla obnovována v pravidelných intervalech. U funkčních mezidobí nepanuje jistota, jakým způsobem a kterými osobami byla církevní správa vykonávána. S největší pravděpodobností zůstávalo ovšem klimentské záduší nepřetržitě v řádových rukou. Někteří ze jmenovaných duchovních patrně zastávali jeho správu s tichým souhlasem arcibiskupského ordinariátu i nad časový rámec udělené licence. Počáteční lokální administrativní neustálenost představovala pro řád organizační zátěž a nadto se jevila zřejmě i méně efektivní z pastoračního hlediska. Od konce století však klimentský farář byl již zcela regulérně v tříletých odstupech volen či potvrzován konventní kapitulou.

K ubytování místního duchovenského správce obstojně sloužil dům zvaný *Na faře* (čp. 431-VII) v blízkosti vrchnostenského hospodářského statku. Jelikož není zmiňována povinnost místní rezidence, přichází v úvahu, že v prvních letech cyriačtí duchovní za svými duchovními svěřenci pravidelně dojížděli z domovského konventu. Trvale zřejmě až později někdy během prvních let 18. století.²⁷² Pohyb mezi staroměstským řádovým domem byl složitější v zimních měsících, kdy nezbývalo než vážit cestu přes spojnici Kamenného mostu, pokud hladinu nepokrývala sjízdná vrstva ledové pokrývky. Teplejší roční období skýtala možnost zvolit krátkou plavbu veslicí přes proud, ať již loďkou patřící řádu, nebo při poměrně čilém říčním hospodářském přepravním provozu se s někým příležitostně svést.

Klimentská farnost zabírala podstatně větší plochu než kmenové území cyriacké městské farnosti dohromady ve spojení s její externí letenskou částí. Farní příslušnost ke kostelu sv. Klimenta chovalo totiž také poměrně dosti rozsáhlé přilehlé území vsi Holešovic, využívané převážně zemědělsky.

Obyvatelstvo farně příslušné ke kostelu sv. Klimenta v Bubnech, jehož zdrojem obživy byla povětšinou řemeslná a zemědělská činnost, předně také rybářství, se skládalo většinově z ještě o nějaký stupeň nižších sociálních vrstev nežli měšťanstvo ve vlastní svatokřížské farnosti.

na Louži na Starém Městě pražském v letech 1635 – 1644, Seminární práce ve šk. roce 2000/ 2001, UK FF, Katedra PVH AS, s. 10.

²⁶⁷ Obdržel nejprve arcibiskupskou licenci na jediný rok. Roku 1687 prodloužena neznámo přesně do kdy.

²⁶⁸ A po něm příležitostně jiní neudávaní.

²⁶⁹ V témže roce je jmenován správcem svatodušní farnosti.

²⁷⁰ V čase morové epidemie přísluhovalo svátostmi dle situace vícero křížovníků.

²⁷¹ JB, fol. CIIv-CIIr.

²⁷² Srov. A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 115.

Výkon duchovní správy nad územím si žádal od cyriackých kněží značné pracovní nasazení. V poměrně řídké osídlené krajině dřímalo latentní nebezpečí od narušitelů řádem tolik strážené čistoty křesťanské víry. A později za válečné destabilizace bylo přímo nevyhnutelné se vypořádat s otevřeným rozmachem hereze.

Řidčeji obydlená místa za městskými hradbami a zejména rozlehlé viniční plochy, jejichž prstenec takřka obepínal Prahu, obecně nemávaly příliš dobrou pověst. Do rozsáhlých ploch vinic se uchylovali různí bezprizorní jedinci, zahálčivý a neukázněný lid, případně i ti, kdo vyhledávali, nakolik bylo možno, rozptýlení krátkým únikem z všední životní reality namáhavých pracovních dnů, a navíc sem přicházeli ke skrytým dostavením nezřídka i tajní nekatolíci. O možných starostech s ochranou klášterních letenských vinic a přilehlého bubenského území před městskou lůzou stahující se do těchto končin, nebo zdejšími případnými nábožensky motivovanými střety však Rohnovy prameny pro dané období nepřinášejí svědectví.

Na podmínky cyriackého řádu představovaly tyto levobřežní partie poměrně výnosné obročí. V roce 1716 z úředního příkazu vyhotovený sumární soupis pravidelných peněžních platů v nejširším smyslu pobíraných svatokřížským záduším dokládá částku 60 zl., která plynula ročním užitkem z administrace bubenské farnosti.²⁷³

Rod hrabat Martiniců svůj svazek patronátních práv nad místním záduším značně rozvolnil, zcela a definitivně se však záštity nad organizací zdejší farní správy nevzdal.²⁷⁴

Lze dodat, že ve výtvarné výzdobě prostého svatoklimentského kostelíka značně dlouhé období působnosti cyriaků nezanechalo žádné podnes nápadné stopy.

Pouze přechodného nebo dočasného charakteru se jevilo vždy duchovní působení řádu ve venkovských oblastech českého státu nesené *ad personam* jednotlivými cyriackými řeholníky. Pro sledované stoleté rozmezí byla zjištěna činnost více jak desítky členů cyriackého řádu ve funkci duchovních správců na blízkých i vzdálených místech českého a moravského venkova i měst.

Na místo duchovních správců venkovských farností doporučovalo vedení pražského konventu patrně své ctižádostivé a schopné řeholníky. (Stranou se ponechávají spekulace, zda někdy nevznikala potřeba vzdálit od společenství čestným způsobem příliš ambiciózní či méně přizpůsobivé členy a předejít tak určitým nedorozuměním uvnitř komunity.)

Po krátký čas, patrně od konce roku 1641 do první čtvrtiny roku 1643, zastával cyriacký kněz funkci děkana v Lounech. Řádové prameny připisují tamní obročí členu pražského konventu Urbanu Snelevičovi. Velmi pravděpodobně jej v určité fázi vystřídal či zastupoval řádový kolega Blažej Bochenský, vázaný ovšem výkonem úkolu zpovědníka v pražském kostele sv. Kříže.²⁷⁵ Při lounské administraci docházelo za cyriacké přítomnosti patrně k výpadkům a neshodám s místními obyvateli. V březnu 1643 totiž Lounští požádali konzistoř o děkana nového.²⁷⁶

V českém městském i venkovském prostředí docházelo v lidové mluvě a potažmo i písemných pramenech nezřídka zřejmě ke komolení jmen polských duchovních, která zněla

²⁷³ JB, fol. CCIX.

²⁷⁴ Oproti mínění vyslovenému Antonínem Novotným v jeho knize o cyriackém klášteře, s. 114-115 probleskují u Rohna zprávy, že i drahně po polovině 18. století Martinicové potvrzovali řádem vysílané faráře.

²⁷⁵ Děkanem potvrdila konzistoř P. Bochenského údajně v listopadu 1641. Viz František ŠTĚDRÝ, *Dějiny města Loun*, Louny 1930, s. 94-9, s odvoláním na jakousi arcibiskupskou sign. 248; dle vyjádření Bohumíra Roedla kniha však není příliš spolehlivá. Výskyt cyriackého duchovního dokládá v městské registratuře nalezený dopis bývalého lounského děkana Tlappy z Weinbergu z února 1642, v němž mj. píše, že se dozvěděl, že v Lounech byl instalován děkan od křížovníků (bohužel ho nejmenuje). Informace B. Roedla.

²⁷⁶ *Tamtéž.*

příbuzně s českými. Doloženým příkladem takovéto úpravy bylo přijetí právě P. Blažeje Bochenského.²⁷⁷

Velmi záhy po vstupu do českého řádového domu, kde působil po dobu jednoho roku nebo snad pouze několika měsíců jako varhaník kostela sv. Kříže (1647), opustil pražský konvent pro uplatnění ve světské církevní správě P. Cyriak Solopiský. Další svou životní dráhu spojil ve funkci faráře se službou v ledečském vikariátu, na farách v Jankově (od roku 1648) a posléze, až do smrti roku 1661, v Postupicích. Rychlý služební postup naznačuje, že se jednalo od samého nástupu do Prahy již o zkušeného kněze, jednoho z řady příchodců, kterými byl povltavský konvent ještě dlouho po obnově činnosti průběžně doplňován z polského centra.

Neklamnou známkou přirozeně plynoucí autority a vlivu cyriackého řádu na venkově v okolí jeho po několik desetiletí provozované drastické zemědělské základny byl dočasný zisk duchovní administrace v této oblasti na sever od Prahy. Stará místní klecanská farnost se svým střediskem, kostelem Nanebevzetí Panny Marie ve vesnici položené v členitém terénu nad pravým břehem Vltavy, připadla několikrát ke správě cyriakům. K roku 1672 je zmíněn nástup P. Jakuba Procházky na místo zdejšího faráře. A posléze po určitém přeryvu ve správě místní kolatury, v létě roku 1701 byl jejím vedením byl pověřen mladý páter Pavel František Brodský, který nasbíral zkušenosti farního administrátora předchozím dvouletým působením v bubenské osadě. Funkci faráře v Klecanech vykonával až do roku 1709, kdy se mu dostalo zvolení řádovým proboštem a odešel proto do pražského konventu.

U roku 1692 je zaznamenána administrace budoucího probošta Petra Střebského v Ratboři u Kutné Hory, na faře pod lobkovickým patronátem.

Cyriakové pronikali svojí duchovní službou od poslední čtvrtiny 17. století navíc také do vzdálenějších míst české země a na Moravu. Zmíněná časnější solnická administrace byla v daném ohledu jistě historicky podmíněnou výjimkou.

Administrátorem kaplanství sv. Mikuláše ve Svojanově u Poličky (okr. Svitavy) se připomíná k roku 1675 a po následujících deset let P. Basil Sumický.

Někdy byla služba ve venkovských farnostech pro jednotlivé cyriacké řeholníky pouze dočasnou povinností a navrátili se po vypršení licence k obročí v dohledné době nazpět do mateřského konventu u sv. Kříže. Jiným však zůstala farní péče mimo hlavní řádovou kolaturu při staroměstské kanonii takřka doživotním posláním. I v těchto případech nemusel kontakt s pražským konventem pro jeho bývalé, resp. nepřítomné²⁷⁸ členy zůstat zcela přetržen. Korespondence představenstva, ale třeba i běžných příslušníků pražského řádového domu s venkovskými faráři či administrátory far, kteří se rekrutovali z řádového členstva, je vysoce pravděpodobná, byť se nedochovala. I když to zřejmě nebylo povinností, odloučení členové řádu ze svých nových působišť podávali do pražského centra patrně zprávy nejenom čistě osobního charakteru, ale také o místních podmínkách např. pokud šlo o pevnost obyvatelstva u katolické víry, průběh oslav nejdůležitějších místních svátků, patronátní vztahy s vrchností na panství, majetkový stav záduší, úrodu, atd. O hlavních svátcích mohli doprovázet poutníky ze své farnosti na cestě k pražským posvátným místům.

Prostřednictvím pastorační činnosti v různých částech Čech a Moravy se rozšiřovala klíčovým způsobem známost cyriackého řádu ve venkovských oblastech. Tamní obyvatelstvo, ať již jednotlivci nebo jeho skupiny, potom při možné návštěvě hlavního města, spojené v čase pokročilého baroka velmi často se svatojánskou poutí, vyhledalo mnohem snáze cyriacký chrám. Držba farního obročí a výkon správy byť i nepříliš bohaté kolatury propůjčovaly svému nositeli obecnou váženost a poskytovaly oproti řeholnímu životu strávenému z podstatné části v samotě klauzury relativní svobodu, volnost a nezávislost na úrovni jednání s farním

²⁷⁷ A sice ve tvaru *Bechyňský*, jak jej udává F. Štědrý, c. d. Jméno slezského rodáka připomíná spíše název malopolského města Bochnia, v jehož okolí mimochodem ležela významná základna polské odnože cyriackého řádu. Pozdější regionální dějepisce mohla vzniklá bohemizace jmen mýlit natolik, že pokládali některé tyto osoby za české rodáky.

²⁷⁸ Ani dlouhodobou absencí řádové členství nepozbývali.

obyvatelstvem a zpravidla také celkem dobré materiální životní podmínky. I v době největšího působnostního rozmachu cyriakové patřili přece jen spíše mezi chudší řády, a tak stále vítaným ulehčením zátěže pro řádovou pokladnu byla skutečnost, že venkovské kolatury poskytovaly svým duchovním správcům obživu a soběstačný příjem v naturálních a peněžních dávkách.

Zcela ojediněle se setkáváme s řádovou duchovní asistencí v císařském vojsku. P. Ambrož Blahovec se stal v roce 1701 (před 9. červnem) polním kaplanem švendiské legie v Itálii, kde příštího roku položil život.²⁷⁹

Cyriačtí řeholníci dosáhli několikrát i vážených hodností nad rámec běžné farní administrace. Do vyšších a čestných funkcí ve světské církevní správě však byli cyriačtí kanovníci povoláváni pouze výjimečně. Takováto jmenování vyžadovala rozličné formální i nepsané předpoklady, jejichž naplněním se cyriacký dům ovšem mohl vykázt jen se střídavou intenzitou a spíše až v pozdějších fázích činnosti od závěru 17. století. Mezi ty základní patřilo aktivní a kladné společenské napojení na řídicí arcidiecézní orgány, provázející zpravidla údobí zdárného rozvoje řádové činnosti, a u konkrétního uchazeče pak určitá širší známost v církevních kruzích a zvučné jméno pro předchozí zásluhy, dosažení akademických titulů, apod.

Členství v karlštejské kapitule v pozici kaplana a administrátora připadlo cyriackému knězi Corneliu Špatenkovi (1681-2). Karlštejsko tvořilo v Čechách významnou enklávu pro působení národnostně polských duchovních.

Vítaný způsob uplatnění a zvýšení společenského kreditu jistě představovaly řeholníkům kanonie sv. Kříže nabídky duchovní služby na šlechtických dvorech. Kaplanství u Hložků ze Žampachu, Valdštejnů na Chlumci,²⁸⁰ Hadů z Proseče v Proseči, Demetrius Schwesinger ad suverénní panovník zastával řád a jeho jednotliví členové dočasně, vždy jen *ad personam*. Ovšem samotná tato skutečnost vypovídá o určité oblibě cyriaků i u vyšších vrstev společnosti.

Ukazuje se, že řád byl poměrně otevřeným společenstvím, reagujícím pružně na rozmanité podněty venkovního světa. V rámci řádových archivních knih se však nedostává mnoho zpráv o působnosti cyriackých řeholníků na jmenovaných dvorech české aristokracie, ačkoli je řád patrně získával, například prostřednictvím zasílaných písemných relací a dopisů třebas i soukromých.

Rod Hadů z Proseče, zaujímající kdysi, především v rudolfínské době významné pozice v městské správě na Starém Městě pražském, patřil k čelným příznivcům, dobrovolným světským patronům a ochráncům kostela se záduším sv. Kříže. V 16. a začátkem 17. století lze stopovat na stránkách z předbělohorské doby pocházející série zápisů místní knihy záduší donační aktivitu a angažovanost tohoto rodu ve prospěch svatokřížského kostela. Na dřívější rodovou tradici v tomto směru bylo navázáno i ve změněných společenských podmínkách, když příslušník téže rodiny financoval v 30. letech 17. století stavbu cyriacké kaple sv. Maří na letenské vinici. Ještě po mnoha letech vypovídalo o rodové náklonnosti k řádu pozvání řádových zástupců Felixem Hadem z Proseče sloužit v den sv. Maří Magdaleny, 22. července roku 1699 pobožnost na jeho vinici kdesi opodál na vltavském levobřeží.²⁸¹ Jak vidno, rodové povědomí o minulé přízni k záduší se nevytratilo ani s delším časovým přerывem a nakonec spolumotivovalo zřejmě i výběr rodinného kaplana z řad řeholníků kanonie při kostele sv. Kříže.

Dokladem nadále sílící společenské prestiže i známosti řádu v zahraničí je skutečnost, že P. Demetrius Schwesinger (†1696) byl jmenován dvorním kaplanem na litevském velkovévodském dvoře. Dosáhnout ještě vyšší mety se podařilo pražským cyriakům jen jedenkrát, mnohem později službou u saského kurfiřta v rezidenčním městě Drážďanech.

²⁷⁹ JB, fol. CLXXXVIv; (*legia schwindisiana*).

²⁸⁰ Lokalitu se nepodařilo určit.

²⁸¹ A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 135.

Na různých českých šlechtických dvorech působil profes krakovského konventu uherské národnosti Tomáš Lukavic, aniž by však přistoupil ke komunitě pražského řádového domu. Zemřel v Borovnici v květnu roku 1723. Vyznamenal se odkazem knih, obrazů a skromného domácího náčiní pražským cyriakům.²⁸²

Duchovní službu u neznámého hraběte zastával po část roku 1708 a začátek roku následujícího P. Kolumbán Grummelmayer.²⁸³

Patrně krátce po obdržení kněžského svěcení a prvotin odsloužených na den Nalezení sv. Kříže roku 1722 odešel na dvě a půl desetiletí konat duchovní službu na šlechtických dvorech P. Vojtěch Josef Trojan, přičemž vystřídal řadu působišť.

K samotnému roku 1729 se spatřuje přípis o nástupu P. Jana Rüblingera, stíženého v budoucnu chorobou narušující paměťové schopnosti, do funkce dvorního kaplana u hraběte Caretto-Millesima v Pravoníně.

Kvalit cyriacké duchovní služby si začasť považovalo i samo pražské metropolitní představenstvo. Nikoli pouze jako uznání jednotlivci lze vykládat žádost generálního vikáře a oficiála Daniela Mayerna z Mayernu k roku 1709 o vyslání P. Kolumbána Grummelmayera do funkce jeho domácího kaplana a, což u zkušeného cyriackého ekonoma nepřekvapuje, také hospodářského inspektora staků. P. Kolumbán, zvolený v únoru čerstvě za vikáře svatokřížského konventu, neměl zájem štěpit své síly a vyslovil se zprvu k nabídce zamítavě. Do ohlášené funkce byl navržen a dokonce vyslán jiný řádový kněz, František Kessel.²⁸⁴ U vědomí, že podobné příležitosti, jak utužit spojení se špičkami arcidiecézní správy, přicházejí jen zřídka, po domluvě domovskou vikářskou funkci složil a externí zaměstnání přijal. V nové službě byl činný krátce přes tři roky, nežli se 11. května 1712 navrátil zpět.²⁸⁵ Čekala jej zanedlouho hodnost cyriackého probošta.

Civilní funkce mimo církevní nebo ležící mimo úzký okruh sakrální služby byly přístupny řádu jen zcela vzácně, jak ukazuje Grummelmayerův případ. Teprve v nadcházejících obdobích se někteří řádoví členové (dokoři teologie Benedikt J. Pretlík a Filip Svoboda) výrazněji uplatnili zvláště na akademické půdě.

²⁸² *Nec*, část II, fol. 4r. V podobném postavení byl později krakovský člen Jan Prochaska (Prochatius) činný po svolení pražského probošta mezi lety 1734 až 1738 (†9. 5.) na moravském dvoře Andlernů v Chudobíně.

²⁸³ *OMM*, fol. LXXXr.

²⁸⁴ 22. 3. zvolen většinou hlasů domácí kapituly. *JB*, fol. CXCIr.

²⁸⁵ *OMM*, fol. LXXXr.

V. Farní osada sv. Kříže

Poloha a místopis

Vymezení hranic někdejší farnosti sv. Kříže Většího v obraze dnešního Starého Města pražského již není zřetelné. Pražská asanace, resp. její první fáze v průběhu posledního desetiletí 19. století a počátečních let 20. století zaměřená na úpravu Josefova a přilehlých staroměstských ulic, s plánovitou výstavbou účelových budov převážně v novorenesančním a secesním slohu a později také staveb moderní architektury, jakož i výstavba nábřeží a s ní související navýšení terénu změnily téměř k nepoznání tuto část staré Prahy. Pozůstatky chrámu a konventu cyriaků i většiny původních okolních v jádře často gotických domů nápadných barokními štíty a fasádami se nacházejí již jen v základech novodobé zástavby.²⁸⁶

Historická farnost sv. Kříže patřila k farnostem a osadám ležícím na okraji Starého Města pražského, jejichž přirozenou vnější hranici tvořil říční břeh. Svatokřížská osada se nacházela v severozápadním cípu staroměstského prostoru. Ve svém severním pásu byla v plné šíři ohraničena tokem Vltavy. Na severovýchodní straně sousedila poblíž řeky s konventem a špitálem řádu Milosrdných bratří sv. Jana z Boha, povolanych na toto místo ke kostelu sv. Šimona a Judy v prosinci roku 1620. Rozsáhlé partie převážně v jihozápadním směru zaujímal naopak sousedství Židovské Města pražského.²⁸⁷

Spojení farnosti kostela sv. Kříže s centrem Starého Města kolem Velkého rynku zajišťovala Křížová ulice (Kreuzgasse), odedávna jedna z nejvýznamnějších komunikací spojujících vnitřní části Starého Města s řekou, k jejímuž toku zaujímal po většinu své délky přibližně kolmý směr. Někdejší průběh Křížové ulice v dnešní době zhruba kopíruje trasa ulice Dušní.

Na začátku Křížové ulice poblíž vyústění do hlavního náměstí poněkud vystupoval do její osy závěr kostela sv. Salvátora, který byl vystavěn teprve v letech 1611-1614 pro evangelické bohoslužby a roku 1626 odevzdán církevnímu řádu paulánů.²⁸⁸ Opočal, blíže ke střední části této ulice pak stála při jejím styku s ulicí Širokou jednoduší gotická stavba kostela sv. Ducha. Na všechny čtyři kostely vzniklé v blízkém sousedství se otevíraly průhledy z různých míst Dušní ulice.

²⁸⁶ Zdeněk Wirth zvláště uvádí architektonicky významnou barokní stavbu soukromého domu čp. 873 na Jánském náměstí, který byl zbořen roku 1880. Václav Vilém ŠTECH – Zdeněk WIRTH – Václav VOJTÍŠEK, *Zmizelá Praha. I. Staré a Nové Město s Podskalím*, Praha 1945, s. 16.

²⁸⁷ Vymezení cyriacké farnosti na půdě Starého Města a vnější vzhled jejího kostela, i dispozice konventu křížovníků znázorňuje dohromady řada dobových i pozdějších plánů, vedut a prospektů. Z nejznámějších: plán mlynáře Veselého (1729), plán Židovského Města Samuela Globice z Bučiny z poloviny 17. stol., prospekt Huberův (1769), Hergetův plán Prahy (1791) a téhož měřičský výkres kanonie sv. Kříže, plán Prahy Josefa Jüttnera (1811-15), Langweilův plastický model Prahy (1826-34). Zásazení cyriackého chrámu zejména do sítě staroměstských sakrálních budov i masivní objem vedlejšího židovského osídlení ukazuje schematicky dále také např. náčrt pořízený pro potřebu premonstrátského řádu: Cyril STRAKA, *Plán Starého Města pražského z r. 1641*, Památky archeologické 29, 1917, tab. XLVII.

²⁸⁸ Odnož františkánského řádu, fratres minimi.

Pro zástavbu Starého Města dosti ojedinělá kumulace čtyř samostatně spravovaných křesťanských sakrálních staveb předurčovala zajímavost lokality z hlediska proměn konfesijního vývoje a vytvářela jistě také velmi působivý architektonický celek. A k tomuto prostoru pak ještě nesl úzký vztah na protějším břehu řeky nejbližší církevní objekt cyriacké kaple sv. Maří, jejíž postavení v dálkových pohledech vhodně zapadalo do architektonické osnovy této části města.

Při průchodu Svatokřížskou ulicí od kostela sv. Ducha směrem do nitra cyriacké farnosti byla míjena po pravé straně obklopena ostrůvkem židovských domů židovská synagoga Templ a za ní ještě dva další židovské domy stojící oproti široké frontě dvou domů patřících postrannímu právu kostela sv. Ducha (čp. 888-889). Před polovinou vzdálenosti cesty ke kostelu sv. Kříže navazoval na tato židovská obydlí první dům svatokřížské farnosti, čp. 861. Byl domem nárožním s dlouhým průčelím do úzké Bílkovy uličky a s vnitřním obdélným nádvořím. Bílkova ulice směřovala k ulici Koží a ohraničovala z jedné strany největší kompaktní blok farní zástavby, dále vymezený ulicemi Křížovou a U milosrdných. Zčásti protějškově a částečně hlouběji v Bílkově ulici byla situována ještě jedna nemovitost farnosti. Protějším rohovým domem přes tuto uličku byl do ulice Křížové značně vystupující dům *U zelené hory* (čp. 864). Ke křižovatce s ulicí U milosrdných se potom v téže řadě nacházely pak tři další domy (čp. 865-867), z nichž poslední byl znám pod jménem *U Beranů*.

Průčelí chrámu Milosrdných bratří se obracelo přes ulici Křížovou (neboli Sv. Kříže, neboť od starodávna a ještě v 17. století byla nazývána shodně s titulem cyriackého chrámu) přímo ke kostelu a do farnosti sv. Kříže. Území svatokřížské farnosti se pak z významné části prostíralo i naproti podélné jižní frontě kostela a navazujícímu v několika etapách vystavěnému dlouhému traktu budov a příslušenství konventu milosrdných v ulici, pro kterou se ujal záhy po roce 1621 název U milosrdných bratří (Barmherziger Gasse). Oba sousední chrámy byly situovány téměř protějškově, přičemž kostel milosrdných stál poněkud severněji, takže částí svého hlavního průčelí směřoval do závěru Dušní ulice s vyústěním na Jánské náměstí (Johannis Platz).

Konvent milosrdných bratří se svým příslušenstvím, které čítalo mimo jiné ve směru k řece rozlehlou zahradu vedle s hřbitovem, prostor ponechávající pouze úzký pruh pobřežní cestě, tvořil samostatnou správní a hospodářskou jednotku, přičemž předěl do centrální oblasti farnosti u sv. Kříže tvořila právě Dušní ulice. Obyvatelé ani nemovitosti ve svatokřížské kolatuře nebyly poutány k řádové ekonomice a provozu konventu se špitálem milosrdných žádnými hmotnými nebo služebními úvazky.

Jánské náměstí, pro nějž se vžilo obecně též pojmenování Jánský plácek, prostranství, oddělovalo ve vzdálenosti jen několika málo desítek metrů severní zdi kostela a přilehlé součásti konventu cyriaků od říční hladiny a zasahovalo dále částečně také před konvent Milosrdných bratří.

Prostor vnitřní zástavby svatokřížské farnosti a dále plynule navazující osady svatodušní, rozkládající se od podélné jižní zdi kanonie cyriaků směrem do nitra města, prostupovaly drobné uličky.

V těsné blízkosti kostela sv. Ducha, ke kterému těsně přiléhaly světské stavby, se už nacházelo jádro Židovského Města pražského se synagogou – Templem a sídly příslušníků komunity židů východního ritu. Proti proudu řeky, směrem na jihozápad od svatokřížské farnosti se nacházela druhá, větší část Židovského Města ve středu se Staronovou synagogou, obydlená židy západního vyznání žijícími v přísné odloučenosti od svých souvěrců kulturní orientace východní. Obě židovské čtvrti rozdělovala křesťanská půda pronikající sem z centra města kolem hlavního tržiště a zahrnující v souvislý celek území farností sv. Ducha a sv. Kříže.²⁸⁹

Širší rámec okolí tvořilo tedy také, a více než z jedné poloviny Židovské Město s blízkými ulicemi Rabínská a Cikánova, které objímaly centrální prostor Židovského Města a

²⁸⁹ Základní situační nástin a místo v architektonické genezi této části města viz Emanuel POCHE, *Prahou krok za krokem*, 3. vyd., Praha-Litomyšl 2001, s. 9, 219-220.

spojovaly se u zadního traktu cyriacké kanonie před společným vyústěním do střední části Jánského náměstí.

Spojitou křesťanskou půdou hraničil Svatokřížský farní obvod z největší části s farnostmi sv. Haštala a sv. Jakuba a, vzhledem k tomu, že osídlení Židovského Města nepohltilo pobřežní úsek, tak pásmem podél řeky méně potom také s farností sv. Valentina. Sousední svatodušní kolatura, jejíž správa historicky velmi souvisela se svatokřížskou osadou a záduším a s níž byl po převážný úsek sledovaného období plně spojen výkon duchovní správy zastávaný cyriaky, měla hranice mimo svatokřížského, haštalského a svatojakubského též s územím farní osady chrámu Panny Marie před Týnem.

V rámci obecného správního rozdělení Starého Města pražského do čtyř čtvrtí byla osada sv. Kříže Většího součástí čtvrti svatomikulášské. Během sledovaného časového období, po územním růstu Židovského Města, jenž se dál v několika fázích mimo jiné a neposledně i na úkor rozlohy cyriacké farnosti, zaujala osada u kostela sv. Kříže v porovnání s ostatními staroměstskými farními obvody jen poměrně dosti malou plochu. Počtem domů byla druhou nejmenší farností na Starém Městě, a to hned za sousední farností sv. Ducha. Až do roku 1784, kdy došlo ke zrušení kostela sv. Kříže a kdy tamní samostatná farnost po připojení k farnosti kostela sv. Ducha přestala existovat, se svatokřížská farní osada skládala z 35 domů. V osadě svatodušní se před sloučením obou nacházelo pouhých 17 domů. Oproti tomu velké staroměstské farnosti (týnská, svatojakubská, Panny Marie na Louži) dosahovaly rozlohy několikanásobně vyšší. Souměřitelné velikosti byly pouze některé další farnosti situované v okrajových částech města, totiž osady sv. Valentina a sv. Martina ve zdi: každá měla něco kolem 50 domů, přičemž valentinská vykazovala poněkud řidší a celkově méně početnou zástavbu než martinská.²⁹⁰

Před konečným ustálením hranice farnosti vykazovaly značnou pohyblivost. Úbytek plochy farnosti nastal s úředním schválením v několika etapách, jak již bylo naznačeno. Naposledy v historii svatokřížské osady jako církevněsprávní jednotky na základní úrovni došlo ke zmenšení jejího obvodu v roce 1711.²⁹¹

Pro konkrétní porovnání velikosti svatokřížské farnosti s jinými celky vyskytujícími se na Starém Městě, nejen farností, ale například také území řídicími se zvláštními právy vyňatými z běžné městské jurisdikce (zejména tzv. „postranní práva“ některých klášterů a dalších institucí k okolním budovám a pozemkům) je třeba přihlížet také ke skutečnosti, že v letech 1640 až 1721 byl svěřen výkon správy farnosti sv. Ducha kanonii cyriaků a de facto byly tudíž obě farnosti spojeny v jedinou. Výměra osady v sobě zahrnovala přirozeně i dosti volné, jen zčásti zastavěné prostranství Jánského plácku a další přilehlé holé pobřežní partie, takže se v celkovém obrysu nejevilo tamní teritorium až přespříliš malým.²⁹² a některé rozlehlé dvory rozbíjely stísněný dojem, který by jinak mohla úsporně řešená vnitřní zástavba farnosti vyvolávat.

Budovy kanonie cyriaků a jejich zázemí zaujímaly značnou část, zhruba tak jednu pětinu plochy celé svatokřížské farnosti. Obdélná dispozice klášterního komplexu s dominantní stavbou kostela sv. Kříže vyplňovala prostor západní části farnosti s domy v ulici Křížové a přilehlými bloky obrácenými k Židovskému Městu téměř v plné jeho šíři a ve směru k řece, tzn. svou náměstní frontou, uzavírala v této oblasti plynulou zástavbu farnosti.

²⁹⁰ Údaje o počtech domů převzaty od: Václav HLAVSA, *Pražské matriky farní 1584 – 1870*, Praha 1954, s. 12-14. Zde evidovány dle čís. popisných jednotlivé farnosti k 1784; lze předpokládat, že během několika desetiletí, jež oddělují tuto dobu od časového rámce zpracovávaného tématu nedocházelo v těchto již plynule zastavěných částech k výrazným změnám v počtu nemovitostí.

²⁹¹ JB, fol. CXCIX.

²⁹² Plošnou dispozici farnosti sv. Kříže uvnitř Starého Města a i polohu jednotlivých nemovitostí, velikost a tvar jejich parcel zachycuje spolehlivá orientační pomůcka Jüttnerova plánu Prahy z roku 1816. V mezidobí přibližně jednoho století, které dělilo sledované období od času vydání tohoto kartografického díla, nedošlo v místech cyriacké farnosti k citelnějším stavebním zásahům a změnám v architektonické struktuře lokality. Prostor byl stavebně uzavřen, a proto lze získat s použitím tohoto pramene poměrně přesný náhled.

Ze všech stran byl areál kanonie, podlouhlý pozemek nepravidelného půdorysu, obemknut uliční sítí nebo plochou náměstí. Pozemek křížovnické kanonie se skládal ze zastavěných a ozeleněných ploch. Na tomto prostoru, ohraničeném ve své konečné rozloze venkovní zdi, se nacházel přilehlý k ambitům „dům kostela“ zvaný *Pod cihlou* neboli *Pod cihelným krovem*, který byl dávnou součástí zádušního majetku a jeho obyvatelé zůstávali kostelu povinováni platem.²⁹³ V padesátých letech 17. století pro větší prostorové nároky konventu a potřebu reprezentativnější úpravy chrámového obvodu byl zbořen.

Přímo v komplexu kanonie dále stál *dům tyšlovský*, označovaný jménem své poslední světské majitelky. Přiléhá jižní stranou k novodobé zahradní zdi a na opačné straně sousedil s dvěma menšími zahradními domy, na západě pak s někdejší dřevnicí.²⁹⁴ Podobně jako většina ostatních nemovitostí v nejbližším okruhu, vystřídal i tento v nedávné minulosti několikrát držbu. S úpravami a rozšiřováním užitkové a okrasné zahradní plochy, ke kterému došlo po scelení pozemkového fondu cyriacké kanonie, podlehl stavba po demolici.

V nejtěsnějším sousedství řádového komplexu se dále nacházel dosti rozlehlý a známý *dům U Hřebíků*, vklíněn mezi západní závěr klášterní zahrady a jižní stěny starých ambitů, zvonice a hřbitova. Hřebíkovský dům přiléhá ke kostnici na kraji starých ambitů a stavebně vlastně srůstal s hmotou kláštera.

K vnější straně zmíněné jižní zdi pozemku kláštera (*novus murus horti*), jež v těchto místech chránila cyriackou zahradu, se přimykala řada čtyř domů, které se teprve výsledkem soustředěných, postupných snah cyriáků v průběhu několika desetiletí po jejich příchodu do Prahy dostaly zčásti do majetku jejich kanonie.

Ve vnitřním obvodu kanonie se nacházely tři zahrady. Západní část pozemku skrývala menší zahradu položenou v prostoru mezi novými ambity, domem *Pod cihlou*, domem *Na spáleníšti* a dřevnicí. Z těchto míst byl možný volný průchod ke kostelu. Je zde připomínáno také další stavení.²⁹⁵ Dvě zahrady vyplňovaly severovýchodní část areálu přiléhající k hřebíkovskému domu.²⁹⁶

²⁹³ Prameny, jichž užíval řádový dějepisec, nedovolovaly určit stáří a stavebníka tohoto domu. Dům měl jednu přízemní obytnou místnost a podkrovní pokoj nacházející se „pod cihelním krovem“, takže horní ložnice dala pojmenování celé stavbě, obecně nazývané podle dolejší otevřené arkády také *dům s průjezdem*. Řada jeho majitelů je známa od r. 1572, kdy staroměstská rada v souladu s privilegiem Ferdinanda I. odevzdávajícím městu široký patronát ke kolaturám kostelů na Starém Městě uvázala na tuto nemovitost roční plat z pronájmu, činící posléze v 90. letech 16. stol. 8 kop, mezi lety 1619 a 1627 10 kop splácených na sv. Havla. Roku 1642 došlo k zvýšení na 15 kop m. a následujícího roku na dvojnásobek částky. Od roku 1605 zde bydlel Jan Patočka, zvoník u sv. Kříže, v jehož vlastnictví dům patrně zůstal i po příchodu cyriáků. Další soukromí majitelé se již nepřipomínají. K roku 1652 je doloženo plné začlenění nemovitosti do řádového majetkového fondu. *JB*, fol. XXVIIr; *PA*, fol. CLXXII.
²⁹⁴ *JB*, fol. XXX, LVr; *PA*, fol. CCCXXI. Nevelký dům (*domus tyssliana*) obýdlel v druhé polovině 70. let 16. století zvoník u sv. Kříže Jan Kulhánek s rodinou, a po jeho smrti pak ještě v pokročilých 90. letech zde žila jeho manželka. Postupně následovali další majitelé, Jan Sanytrník a Bartoloměj Bílek s ženou Dorotou. I jejich rodiny zachovávaly povinný roční plat 2 k. m. místnímu záduší, odvedený naposledy roku 1617. Mezi lety 1617-19 byl dům poničen ohněm, a proto zván *Na spáleníšti*, a znovu připadl záduší. Roku 1619 jej zakoupil Pavel Licaon Kostecký za 140 kop, s omezením svobodného prodeje nemovitosti, odváděl kostelu poplatek 1 kopy 30 zl. o sv. Havlu a sv. Jří a dům opravil. Zanedlouho přešel (pravděpodobně v souvislosti s pravomocí jeho úřadu) do držení císařského rychtáře Františka Osterstocka z Astfeldu a byl roku 1622 prodán židovce, vdově po Jakubu Tyšlovi a rabínu Siskindovi Rissovi za 440 k. č.

Cyriacký probošt Trembský podal stížnost ke konzistoři pro neodvádění zádušních plateb, nacož konzistoř nechala dům ocenit (1636) a byla vyčíslena dlužná částka. V rozmezí let 1637-38 došlo k ujednání mezi konventem a židovskou stranou a pře skončila tím, že konvent vyrovnal finanční rozdíl a vykoupil za 200 zl. nemovitost do svého vlastnictví.

²⁹⁵ Zahrada „kdysi“ patřila Jiřímu Jezberovi. Dům je zmiňován k roku 1620, t.č. ve vlastnictví Jana Chlumského, jako pohořelý. Roku 1628 se připomíná majitel Jan Schneibl, a konečně r. 1646 připadl konventu sv. Kříže.

²⁹⁶ Prvou držel průkazně k roku 1622 Martin Hřebík (a dříve, od r. 1570 dědicové po Matěji Blovském), druhá připadla roku 1626 Anně, vdově po Davidu Florynovi, kterému patřila od r. 1619 (roku 1570 byl jejím vlastníkem Jakub Kapr z Kaprštejnu, posléze rodina Jana z Šonova).

Druhý a po zmíněném prostoru vycházejícím od jižních hranic kanonie směrem k okrsku u kostela sv. Ducha nejrozsáhlejší úsek souvislé zástavby ve farnosti si udržoval zpola hospodářsko-řemeslnický a zpola zemědělsko-chovatelský ráz. Do ulice U milosrdných, ve střední části se značně zúženým prostorem, mělo průčelí sedm domů. Ulice ve své severní straně lemovaná vysokou zástavbou chrámu, fortnou, zdi nádvoří a budov kláštera milosrdných (ještě před zbudováním dlouhého uličního průčelí po polovině 18. století) patřila, především ve své střední části, ke stinným a poměrně stísněným místům Starého Města. Sluneční svit prosvětloval tato místa nejvíce v ranních a potom až v pozdně odpoledních hodinách. Domy se vyznačovaly v těchto partiích táhlými dvorními trakty s velkými prostory pro stáje a chlévy téměř na způsob selských usedlostí.

Směrem na východ vytvářela předěl s osadou při svatoanežském konventu, poutanou k Anežskému klášteru postranním právem od středověku uplatňovaným touto církevní institucí, ulice Kozí (Ziegengasse). Tato ulice vedla od pobřeží s dlouhou periferní komunikací Sanytrovou, kopírovala poněkud zakřivený východní závěr stavebního komplexu kláštera milosrdných a na opačné straně nerovnou, poměrně krátkou frontu fasád protějších domů ležících již v anežské osadě a protínala téměř kolmo ulici U milosrdných, za jejímž domovním nárožím s výběžkem staveb cyriacké farnosti pokračovala dále do nitra města, ústila jako jedna ze čtyř ulic do Kozího náměstí.

S malým posunem od čáry ulice U milosrdných (na rozdíl od dnešního stavu, kdy tato ulice plynule přechází do okrsku Na Františku ve vyrovnané uliční frontě, přičemž si ponechává stále stejný název) směřovala za křižovatkou s Kozí ulicí do nejbližšího okolí Anežského kláštera úzká Špačkova ulice (Spatzengasse) se značně nahuštěnou obytnou zástavbou. Před svým dotykem s ulicí Kozí se ulice U milosrdných zkosením dlouhého hlavního průčelí domu čp. 853 ke svému konci mírně nálevkovitě rozšiřovala, takže vznikalo v pomezním prostoru mezi oběma ulicemi krátké komunikační pásmo lichoběžníkového tvaru. Krajní dům čp. 821 v Kozí ulici zaujímal svým bočním průčelím pozici takřka v ose ulice Milosrdných. A do ulice Kozí, dále součástí Haštalského záduší, zasahoval ještě nárožní trakt domu čp. 853.

V nárožní poloze s fasádou obrácenou z jedné strany do Křížové ulice a z vedlejší do pobřežního náměstí stál obklopen částečně zahradou poměrně rozlehlý *dům kopytářovský* (domus kopitarziana), posléze, v 50. letech 18. století přeměněný milosrdnými bratry na součást jejich nemocnice a konventu.²⁹⁷

Jánské náměstí a návazné pobřežní partie tvořily v pomyslném rozdělení teritoria farnosti sv. Kříže podle polohy a charakteru jejích míst třetí, poslední část farního území. Stále v bezprostředním okolí konventu se zde nacházelo několik domů v pozici solitérů u říčního břehu na samém pokraji Jánského náměstí a poněkud opodál břehu blíže středu náměstí pak srostlejší, avšak sporá zástavba. V Rohnových pracích je konkrétně zmíněn pobřežní *dům volflínovský*.²⁹⁸ Naproti pobřežnímu domu volflínovskému ležel dům zvaný *Trávníček*, sousedící s domem *strakovským*. K domu Trávníček, jmenovanému také Na Trávníčku je známo k roku 1718 Václava Petržele (*Petrzel*) a 1741 Václava Wolfa a jeho manželky Anny.

Ve směru postupu podél říčního břehu od východu, proti proudu řeky, stával již od 14. století osamocený *dům* zvaný *Lázně* (pozdější čp. 872) na samém pomezí cyriacké farnosti, od jejíž plynulejší zástavby na Svatojánském náměstí jej vzdaloval pruh volného pobřeží za klášterem milosrdných. Od dalších, spíše již vnitroměstsky položených domů farnosti v ulici U

²⁹⁷ Majitel dříve a zejména koncem 20. let 18. stol. odmítal nabídky řádu milosrdných odkoupit vlastněnou nemovitost. Srov. B. BOGAR, *Milosrdní bratři*, s. 192, kde se hovoří o „chalupě“ a zahradě.

²⁹⁸ Historický místopis ani sociální dějiny farnosti sv. Kříže nepatřily k prvořadým zájmům Rohnovy archivářské práce. Kolatuře nevěnuje ve svých archivních knihách žádnou soubornou kapitulu. Osoby, místa a události ve farní osadě zmiňuje pravidelněji pouze, pokud mají přímý vztah k dobovým dějinám kanonie sv. Kříže. Polohu některých domů ve farnosti společně s jejich pojmenováním a někdy i poznačením aktuálního osobního vlastnictví udávají zvláště některé Rohnem přejaté listiny zádušních nadací. Tyto prameny poskytují vesměs spíše nahodilé nežli komplexní poznání sledovaných poměrů.

milosrdných oddělovala tuto jinak nezastavěnou výspu cyriackého farního území hmota právě tohoto členitého klášterního komplexu. Několik desítek metrů dlouhá, vzdušná pobřežní část poskytovala patrně nejvíce z městského obvodu osady kostela sv. Kříže dojem otevřeného prostoru. Pohledový dotek s přírodou zde zprostředkovávalo nejen stanoviště oproti řece a mohutné vyvýšenině Letné, ale i vzrostlá zeleň velké zahrady milosrdných bratří, jež za zdí sousedila z velké části s touto komunikací. Při pobřežní cestě od osady Na Františku a vstupu na vlastní Svatojánské náměstí vynikala pak na samém břehu řeky rovněž soliterně položená velká budova mlýna (čp. 873).

V centrální části náměstí stály vedle sebe a mlýnu nejbližší dva další lázeňské domy (čp. 874 a 875), které tak svým stavebním sepětím zde vytvářely jakýsi špalíček domů.

Domy v ulici Křížové, kde už se domovní parcely křesťanských domů přímo dotýkaly až i někdy mísily se zástavbou rozšířeného Židovského Města, byly na poměry hlavního města vcelku spíše skromnou architekturou. Uliční průčelí si ještě zachovávala určitou výstavnost a dekorativní náročnost. Zástavba zvláště na západní straně ulice vyhlížela dosti stěsnaně. Malé, úzké a nepravidelné dvorky se stýkaly a prostupovaly s vnitřní blokovou zástavbou ještě nahloučenějších židovských domů obrácených do ulice Cikánovy. Etnická a sídelní struktura těchto hraničních partií se vyznačovala mimořádnou roztržitostí. V konečném majetkovém a stavebním vývoji zůstával nepřetržitému křesťanskému osídlení v prostoru mezi kostely sv. Ducha a sv. Kříže místy pouze velmi tenký spojovací pás.

Hraniční území s židovským etnikem procházelo nejbližším okolím kanonie. obydlí košeráka, roztroušené haldy sanytru – odkud také pocházel místní název užívaný i řádovým historikem *Na haldišti* – vyloženě užitková a dosti nevábně vyhlížející plocha. smržovický židovská lázeň (*balneum judaicum*) A dále podél pobřeží se nacházely řídce rozptýlené stavby. Sanytrovna. Osídlení a ještě více volné prostranství v této od středu farnosti vzdálenější pobřežní části tvořilo také nepřilíš zřetelný přechod do valentinské osady.

Farní osada kolem svatokřížského kostela mívala kdysi ve středověku, ale ještě i na přelomu 16. a 17. století podstatně větší rozlohu. S fundací kostela sv. Ducha řádem benediktinek od sv. Jiří na Pražském hradě bylo vyčleněno z cyriacké kolatury mimo plochy samotného budovaného kostela také přilehlé území s domovní zástavbou, na jehož obyvatelstvo se od té doby vztahovala farní práva vykonávaná duchovními správci svatodušního kostela. Svatodušní okrsek nikdy nepřekročil počet necelých dvou desítek domů. Výběžkem několika staveb zabíral i část přilehlé strany Svatokřížské ulice a navazoval tu organicky na křížskou farnost.

Po delším časovém přeryvu nastal podstatně hlubší zásah do celistvosti architektonické struktury a především správních poměrů v obvodu zbylé cyriacké farnosti s raně novověkou expanzí Židovského Města. V několika fázích se událo obsazení mnoha místních dříve křesťanských domů. Nejprve skupili židé od majitelů vyznávajících křesťanskou víru roku 1600 19 domů. K těmto pak přibyl v roce 1615 nebo 1616 dům zvaný koníkovský.²⁹⁹ Podobně výrazný územní úbytek, k němuž došlo jen krátce před novým cyriackým příchodem do těchto míst, znamenal odprodej 18 křesťanských domů, povolený po úplatě místodržícím Karlem z Lichtenštejna a stvrzený císařským rozhodnutím z 30. června 1627.³⁰⁰ Vznešenou námitku kanonie cyriaků o újmě ze ztráty duchovní jurisdikce vyřešilo přesně o rok později (30. 6. 1628) narovnání mezi proboštem cyriaků a židovskou obcí se slibem židů platit trvale v náhradu ušlé štolové daně poplatek 40 zl. ročně, vždy polovinu o svátcích sv. Jiří a sv. Havla.

K farnosti sv. Kříže se mimo její jádro a hlavní části situované ve staroměstském prostoru přimykalo vzhledem k vlastnickým vztahům i farní příslušnosti značným dílem také řídce osídlené letenské území na protější straně řeky, kde začínala již nerušená volná venkovská krajina využívaná hojně pěstitelsky a pro pastvu dobytka. Nejsnazší způsob přepravy do těchto

²⁹⁹ JB, fol. XXXII.

³⁰⁰ Přepis kupní listiny PA, fol. CCXX.

končin, kterou cyriakové především v teplých měsících roku hojně využívali, znamenala cesta loďkou přes říční proud. Na druhém břehu v úpatí srázu Letné zakotvili pramice v místech pod kaplí sv. Maří Magdaleny zvaných „Na hliništi“ nebo také „U pramene nad havírnou“. Odtud také bylo možno se napojit na cestu vedoucí nízko nad břehem, letenský svah zakrátko obejít a zacílit do bubenské a holešovické oblasti.

Určité stálé osídlení, sice sporého počtu, se vyskytovalo na samotné vinici sv. Maří. V seznamu domů ve farnosti, z nichž byl vypraven pohřeb, se vyskytuje dále ještě záznam *ex vinea ad S. Mariam Magdalenam*, vztahující se pravděpodobně nejspíše k viničnímu stavení či letohrádku na cyriacké letenské vinici vedle kaple sv. Maří Magdaleny, trvale nejspíše obydlí strážce anebo současně i hospodářského správce, vybraného z laického patrně místního obyvatelstva a který snad i se svou rodinou vstoupil do služeb řádu, případně získal nemovitost nebo její část do nájemního poměru. Pod tímto volnějším označením mohla být myšlena také budova tzv. Staré havírny stojící níže u břehu při vyústění štol napájející vodou z Vltavy rybník v Královské oboře, služebně obývaná trvale od rudolfínské doby rodinami údržbářů tohoto technického díla. Dům se nacházel sice mimo samotnou viniční plochu, oddělenou pobřežní komunikací, avšak obklopen řadovým pozemkem se nutně ocítil ve sféře duchovní správy cyriaků.

Kompletní jmenný přehled domů ve farnosti spolu s udáním osob v nich zemřelých a ženichů, nevěst a snoubenců odtud pocházejících je možno se dozvědět pro většinu sledovaného časového rozmezí srovnávacím způsobem studia z matrik svatokřížské farnosti; ovšem z povahy pramene samozřejmě již bez komentáře například o poloze a výstavnosti těchto staveb.³⁰¹

Ve vlastní staroměstské oblasti svatokřížské osada mimo již zmíněných domů kopytářovského xxx, které se vesměs také objevují v matričních záznamech ze 17. i 18. století a ukazují na poměrně dlouhou tradici místních názvů a ustálenost většiny domovních jmen v osadě, se setkáváme v druhé polovině 17. století a první třetině 18. století ještě s dalšími konkrétními označeními. Matrika zemřelých ve farnosti sv. Kříže v letech 1733–1770 udává následující nemovitosti: *dům kostela, hurtiánovský, Stará sanytrovna* (antiqua Salnitriana, caesarea Salis Nitrii), *kristliánovský, kopitářovský, vovsovský, knapovský, soukupovský, poklopovský, jezberovský* (Gezberiana), *Táborských* (domus Taborskiana), *beranovský*, (Peraniana), *volfínovský, U žlutého kříže, U červené růže, dům Lázeň, strakovský, jamoličkovský, fridrichovský, graffianovský, U železných mužů* (ferorum virorum), *U zeleného pahorku* (viridis Montis), *U železného řetězu* (feri catti), *U dvou železných mužů* (patrně variantní označení k domu U železných mužů), *štrosovský* (Strosiana, či snad spíše *pštrosovský*), *jilkovský, U černého řetězu* (ad nigrum catum), Nigri Chiacini (snad totožný s předešlým).

Nikoli veškeré z naposledy jmenované řady nemovitostí je možno přesněji identifikovat a lokalizovat. Bližší popis farnosti farnosti sv. Kříže, spolu se sledováním změn majetkové držby jednotlivých nemovitostí, kupních cen domů a na těchto podkladech i zjištění řady skutečností o sousedských vztazích a lokálních vazbách uvnitř farnosti k danému období znesnadňuje absence jakéhokoli podrobnějšího pojednání v dosavadní literatuře konkrétně o této farnosti. Známa Teigeho pražská topografie, navazující na dílo Tomkovo, nepřekračuje mezník roku 1620, zůstala torzem a okolí kostela sv. Kříže nepokrývá.³⁰² Dějiny staroměstských domů naposledy souborně zkoumal a mapoval Jiří Čarek v sérii statí publikovaných v 70. a 80. letech 20. století v Pražském sborníku historickém, avšak do některých okrajových částí, jakou

³⁰¹ Matriční evidence je samozřejmě pramenem s obecně značně širší vypovídací hodnotou. Také v případě matrik osady sv. Kříže bychom jejich podrobnějším rozbořem zjistili údaje k demografickému vývoji tohoto území, zejména o porodnosti, velikosti rodin a domácností, četnosti uzavírání sňatků v rámci téže osady, úmrtnosti včetně nejčastějších příčin úmrtí, a dále např. údaje dokládající proměny v oblíbenosti užívání určitých křestních jmen.

³⁰² Josef TEIGE, *Základy starého místopisu pražského v letech 1437–1620*, 2. sv., 1910 a 1915.

byla i farnost cyriaků, nedosáhla ani jeho práce.³⁰³ Starší vrstvy názvů pouze zčásti odhalují záznamy o převodech nemovitostí zachycené řádovým historikem.

³⁰³ *Z dějin staroměstských domů*, PSH 10 – 19, 1977 – 1986. Čarkova topografie je relativně malé torzo z rukopisného celku, který vzal z větší části za své na hořící Staroměstské radnici roku 1945.

Správa a pastore farnosti

Pobřežní části Starého Města patřily tradičně k chudším a méně výstavným oblastem městského prostoru.³⁰⁴ V nevelké svatokřížské farní osadě se nenalézaly domovské příbytky šlechty ani významných erbovních měšťanů, resp. známých rodů pražského patriciátu, které se podíleli aktivně na správě a řízení města. Místa ležela také stranou obchodního ruchu. Teprve až ve vzdálenějším sousedství Dlouhé ulice a částí bezprostředně přilehlých k hlavnímu staroměstskému náměstí se vyskytovaly soustředěně bohaté měšťanské domy a městské paláce. Naopak blíže osadě sv. Kříže stála nahuštěná zástavba ještě o poznání chudší sousední čtvrti na Na Františku, kde žilo převážně drobné řemeslnictvo.

Na půdě farnosti nebyly rovněž zjištěny ani majetky duchovních osob a institucí; samozřejmě s výjimkou zvláštních podílů místního zádušního hospodářství kostela sv. Kříže na výnosech některých, nemnoha domů v osadě.³⁰⁵

Do pobřežních částí města byla často vykazována ve středověku i raném novověku špinavá, společensky zneuznalá či pokleslá řemesla. Blízko Jánského náměstí stály na břehu, který obíhala v obou směrech Sanytrová ulice (Saliter Gasse), četné haldy sanytru, suroviny pro výrobu stělného prachu, která svým dráždivým zápachem znečišťovala citelně zvláště za dusného počasí nebo při poryvech severního větru okolní ovzduší. V cyriacké farnosti v 17. a 18. století však nebyly provozovány, alespoň pokud známo z řádových archivních pramenů, žádné deklasované živnosti. S postupnou obnovou hospodářské konjunktury po konci třicetileté války se tu zato vcelku obstojně dařilo spořádaným řemeslům, která mohou být označena za středně výnosná.

V obvodu ulic U milosrdných a Křížové jsou již v 15. století udávána obydlí pekařů, sladovníků, rybářů a několika povozníků.³⁰⁶ Zdá se, že sociální obraz čtvrti se v raném novověku, a konkrétně během století následujícím po bělohorském vítězství katolické ligy, zásadně nezměnil. Vcelku na nevysokou hladinu dostoupil podíl emigrace z náboženských důvodů. Procento emigrace vcelku nevysoké. Poměrně ustálená zůstala domovní držba, neprodělala během válečných let dramatických změn. U trvale osedlého obyvatelstva se řemeslnická povolání i v městském prostředí zpravidla dědila z otce na syna, takže předbělohorskému sociálnímu obrazu osady u sv. Kříže přibližně odpovídala i situace pobělohorská, a to nejen po čas 17., ale se značným přesahem i do 18. století.

Již ve světle farních matrik se ukazuje, že nezřídka docházelo zvláště u měšťanských dcer ze svatokřížské farnosti ke sňatkům se zámožnějšími příslušníky výše postavených měšťanských vrstev. Od nabytého lepšího hmotného zajištění se pak odvíjely v některých případech také i štedřejší odkazy k záduší farního kostela.

Jak už bylo popsáno, v rámci farní oady sv. Kříže se nacházely dvě až tři polohou odlišné oblasti – pobřežní prostor Svatojánského náměstí a o poznání více vnitroměstsky situovaná zástavba na jih od pozemků klášterů cyriaků a milosrdných bratří, přičemž partie přiléhající k ulici U milosrdných si zachovávaly jistý zpola rurální svéráz. Tomuto rozdělení zhruba odpovídalo také rozložení řemesel a živností obyvatel farnosti. U břehu nacházely obživu řemesla bezprostředně využívající vodní zdroj, která zde vykonávali především mlynáři,

³⁰⁴ Nabízí se srovnání se sociálním rozvrstvením obyvatelstva taktéž periferně, a to blízko proti proudu řeky položené staroměstské valentinské farní osady, jejíž poměry čerstvě probádal Pavel B. KŮRKA. Ve svatokřížském obvodu se nacházelo oproti svatovalentinskému však několik rozlehlejších soukromých pozemků.

³⁰⁵ Srov. Jan BOHÁČEK, *Nemovitý majetek duchovenstva v Praze v první polovině 17. století*, Seminární práce na katedře PVH AS, FF UK 2003, zvl. s. 21.

³⁰⁶ Srov. E. HEROLD, *Malebné cesty*, s. 314.

mydláři a lazebníci. Doklad tomu se spatřuje už v názvech některých budov stojících vlastně od středověku na přírodně utvářeném říčním kraji Jánského náměstíčka, pojmenovaných to běžně užívaných a přetrvávajících až hluboko do příštího století po institucionálním zániku cyriacké kanonie: *Stará lázeň*, *Mlýny*. Dostatek potřebného vodního zdroje využívali dále zejména valcháři. Rybáři měli svá obydlí i hlouběji v osadě. Z dalších rozšířenějších skupin řemesel a živností stojí za připomenutí pekaři a perníkáři, kožešníci.

V pobělohorské době nelze shledat v osadě u kostela sv. Kříže společensky velmi význačné osobnosti, například takové známosti a postavení, jakému se těšil v předbělohorské době obyvatel domu U Pátere (Beranovského) Daniel Vodňanský z Uračova (alias *Natanael Uračovský*), který za účast ve stavovském povstání 21. června 1621 položil život na staroměstském popravišti. Tento muž nejenže byl známý v širších společenských (měšťanských) kruzích, ale významně figuroval i při správě místního kostelního záduší, kterou vykonávala farní obec a její starší.³⁰⁷

O některých významnějších obyvatelích osady, jejich veřejné činnosti, anebo o vlastnických změnách nemovitostí se dozvídáme odjinud z druhotné literatury, třebaže útržkovitě a v jiných souvislostech, než by tvořilo vlastní téma prosopografického obrazu této části města, spíše k předchozímu času protestantské správy místního záduší v 16. a v první čtvrtině 17. století.

Emigrace z konfesních důvodů, jež poznamenala hromadně životy především špiček předbělohorské měšťanské společnosti, se území okrajové svatokřížské farnosti s nepříliš zámožným a vlivným obyvatelstvem ve větším měřítku nedotkla. Připomínána je například u části příbuzenstvo popraveného Daniele Uračovského.

Řádový dějepisec ponechává většinu obyvatel přilehlé farnosti anonymními osobami. Jak již bylo řečeno, místopis a hospodářskosociální dějiny řádem duchovně spravovaného farního okrsku nestály v popředí Rohnova odborného zájmu. O jednotlivých obyvatelích došlo v archivních knihách ke zmínce vesměs pouze, pokud vstupovali nějakým mimořádným způsobem do vztahů k místnímu záduší, jako původci kostelních nadací apod. Blíže do kontaktu s řádem je přiváděla přinejmenším epizodicky různá smluvní jednání (mj. na místní úrovni změny v pozemkovém vlastnictví, rozšíření areálu cyriacké kanonie), nebo pokud se dotýčné osoby skutečně výrazně vyznamenaly nad průměr v oboru svého zaměstnání, vynikly zvláštním způsobem jejich charakterové vlastnosti, případně upozornily na sebe neobvyklými počiny.

Pozornosti neunikla pak třeba podivuhodná zpráva o vysokém věku sta let, kterého se dožila a v tomto stáří zemřela dne 1. července roku 1728 obyvatelka „domu kostelního“ paní Ludmila Beybuschová.³⁰⁸

Určitá odloučenost, uzavřenost, která ovšem nic neubírala na pevném začlenění v širší městský celek, kde hlavní odbytiště produkovaných výrobků majetková přehrada nedělila prudce. Zaznamenaná skladba řemesel a živností nebyla z většiny totožná, výslednou sociální úroveň obyvatel poblíž sv. Kříže odpovídá klášteru přibližně naroveň s vedlejším svatovalentinským obvodem. Cyriackou farnost druhé půle 17. a v 18. století lze považovat za homogenní území, sociálně vyrovnané a z tohoto pohledu chovající a, což se jeví, i naplňující dlouhodobě předpoklad dobrého, spořádaného sousedského soužití. Cyriacký monopol výkonu místní církevní správy, jakmile se farnost přenesla přes svárivé období nejranější pobělohorské rekatolizační fáze, dovedl představovat v lokálním společenském dění výrazný socializační, stmelující a kulturně motivující prvek.

³⁰⁷ Václav VOJTÍŠEK, *Při počtu záduší sv. Kříže v Starém Městě pražském r. 1615*, in: *Z minulosti naší Prahy*, Praha 1919, s. 141-154. Vzácným pramenem písemnictví je rodinná kronika Uračovských zohledňující i společenský život v osadě (Viz Josef Vitězslav ŠIMÁK, *Paměti Vodňanských z Uračova*, ČSPSČ 10, 1902, s. 10-15, 53-59; *Vodňanští z Uračova a jejich zápisky*, ČČM 1894, s. 135-146, 274-285).

³⁰⁸ *JB II*, fol. IIIr.

Cyriačtí řeholníci vstoupili roku 1628 svým příchodem ke kostelu sv. Kříže po dlouhé časové proluce do prostoru, jenž byl v nedávné minulosti výrazným střediskem nekatolických vyznání.³⁰⁹ Nové církevní řády se zpočátku pod vlivem atmosféry bělohorské porážky stavovského povstání a postupných represí vůči nekatolickému obyvatelstvu v pražských městech velmi často setkávali s nedůvěrou až otevřenou hostilitou místního měšťanstva. S nezbytností čelit rozjitřeným citům a projevům zášti museli počítat i krakovští křížovníci, bratři řehole kající. V blízkosti jejich, cyriackého, sídla se tomu ostatně dalo nejinak konkrétně v případě již dříve usedlého řádu milosrdných bratří, kteří také zprvu velmi obtížně sháněli stoupence a mecenáše své činnosti.

Cyriakové hovořící blízkým slovanským jazykem měli sice oproti řádům zejména s románskou členskou základnou od počátku určitou výhodu v podstatně usnadněné komunikaci s okolním z naprosté většiny českým městským prostředím. Stojí v dané souvislosti podotknout, že polština v raném novověku vykazovala s češtinou ještě více společných prvků nežli je tomu v moderní době. Jiných znamenitě příznivých okolností přispívajících nekomplikovanému přijetí řádové přítomnosti na půdě svatokřížské farnosti by však bylo shledat sotva. Pravda, kolektivní náboženský prožitek poměrně rychlých změn v duchovním vedení a dlouhodobém postrádání vlastního faráře a steskem po ustáleném, jasně profilovaném vedení.

Blízký a vyjasněný byl poměr farních obyvatel k „jejich“ místnímu kostelu. Naopak složitě a nepřímými cestami se bude muset vytvářet pozitivní vztah „k novému a cizímu“ řádu, jak zákonitě byl chápán v myslích starousedlého obyvatelstva, a jenž rázem uchopil do svých rukou správu tohoto chrámu s veškerými z toho plynoucími náležitostmi, a ukončil tak jistě od roku 1621 nastalé provizorium ve vedení farních záležitostí.

Mimo velmi citlivou otázku náboženského vyznání, která se v daných podmínkách s naléhavou neodbytností pojila beztak na každý pád se starostmi hmotné a existenční povahy a nutila rodiny i jednotlivce brát na váhu i tyto faktory, zavdat možným neshodám a rozepřím mezi řádem cyriaků a lidmi okolní farnosti hrozily lokální majetkové nároky řádu.

Správa kolatury se v majetkových otázkách, a to především v počátcích, neobešla bez součinnosti s městskou radou, přičemž výsledky vzájemné komunikace nebyly vždy pro cyriaky uspokojivé. Takto kupříkladu obdržel konvent v půli ledna roku 1631 z magistrátu dvojí zprávu: jednak slib dohlédnout na zplacení jistého otcovského dluhu sirotky po farním obyvateli Tomáši Říčanském, současně však pochopitelně zamítnutí požadavku obnovy farnostních platů plynoucích dříve záduší pro vydržování spojené farní školy u sv. Haštala, a to z důvodu zániku této školy.³¹⁰

Kanonie cyriaků dodržovala právní postup a nedopouštěla se svévolného jednání

Plamenné vstupní kázání probošta Kucevia Ostré spisovnou mluvou pronesené výpady proti luterství a husitské tradici

³⁰⁹ Kostel sv. Šimona a Judy vystavěli během druhé půle prvního desetiletí 17. století Čeští bratři. Přilehlý objekt užíval před rokem 1620 sbor německých kalvinistů. Blízký kostel sv. Salvátora vznikl roku 1611 jako ústřední svatyně německých vyznavačů České konfese, luteránů.

Samotný chrám sv. Kříže od poslední třetiny 15. století sloužil utrakvistickým obřadům. Od 12. června 1609 až do zprovoznění salvátorské modlitebny byl zabrán luterány. (Srov. Josef PEKAŘ, *Bílá Hora*, in: *O smyslu českých dějin*, Praha 1990, s.178).

Počínaje rokem 1621, kdy byl dosavadní svatokřížský a svatohaštalský farář Samuel Martini zbaven administrace (a v prosinci t.r. s darem 15 kop od bývalých zdejších duchovních svěřenců opustil Prahu, *EHC*, fol. 27r), se místní farní správa obratem pokatoličila. Řízení kolatury do příchodu cyriaků vystřídal potom několik duchovních správců: ještě roku 1621 jsou zmiňováni postupně faráři Jan Čech a Jan Brtev (*JB*, fol. XXXVII), dále řádoví duchovní dominikánský převor z Anežského kláštera Vincencius Quorpet de Narbona (1624), převor od sv. Havla Sigismund Gdowsky (1625) a kvardián od sv. Jakuba (1627) (*JB*, fol. XL).

³¹⁰ *JB*, fol. LIr-v.

Zaujali velmi časně postup/strategii klidného, ale důrazného přesvědčování a nabádání kázání, obrátit myslí věřících promyšlenou a pevnou argumentací. Nabízeli pozitivní motivace Nenásilné metody o případ stížností ke konzistori a následné zásahy světských mocenských orgánů. Umírněný postup, jež se ukázal v dlouhodobějším výhledu účinnější. Nedůvěřivé a nepřátelské postoje, s nimiž se nezřídka setkávali cyriačtí kanovníci u okolních obyvatel, se po letech napětí, jímž byl beztak nevyhnutelně poznamenán celý čas třecetileté váky, zvolna rozptýlily, když se ukázalo, že soužití se staronovým řádem je pro svatokřížské farníky dobře možné. Nebyli radikální, návaznost na starší úcta k Panně Marii Bolestné přijatelná starokališnické části farníků osady, mariánská úcta složitějším prvkem věrouky protestantů ..mohli se odkázat na starší ctili /oživili starší místní tradice.

V skromných začátcích se řád vyhybal příliš ostentativním či radikálním způsobům demonstrace katolického rekatolizačního programu a volání po jeho násilném prosazení. Plamenná rétorika znějící z kazatelny ano Nejsou stopy například po udáních nadřízeným orgánům, rekatolizačním komisím. Nevyvolávat půtky s místními obyvateli Jak si povšiml již Antonín Novotný, cyriakové nepřijímali zpočátku pravidelně hromadnou účast například ve veřejných procesích pražského řádového a světského kněžstva, při nichž jim bylo dáno kráčet nikoli na čestných místech a svým počtem se ztráceli v zástupu. Zdá se ostatně také, že cyriakové tvořili poměrně dosti uzavřenou komunitu i navenek vůči ostatním církevním řádům a institucím; byli příliš málo významným řádem, než aby se mohli nahlas vměšovat do sporů mezi aktéry vysoké církevní politiky a vlivným a ambiciózním řádům patrně ani nestáli za to, aby v nich vyhledávaly spojení. Smírní, si nepočínali zdá se v žádném směru nikterak svévolně či snad přemrštěně autoritativně a panovačně.

Cyriakové byli – a alespoň v počátečních letech tomu mohlo sotva připadnout jinak – skromným řádem, nuceným vyhledávat materiální podporu předně u obyvatel místní farnosti, když jakéhokoli rozmnožení nadace pro jejich řádový dům ze strany panovníka se nedostávalo. Definitivní posun náboženských postojů si vyžádal nejméně jednogenerační obměny

Farní administraci osady u sv. Kříže zastával z arcibiskupského pověření buď osobně probošt cyriaků, nebo jiný kněz vybraný ze středu řádové komunity. Řada jmen těchto duchovních správců spolu s příslušnými daty výkonu funkce je celistvě známa a má složení následující: P. Jan Kryplovíč, P. Ambrož Blahovec, P. Martin Passerini, P. Norbert Kubiček, P. Martin Passerini, P. Štěpán František Náchodský a P. Augustin Jan Karel Skopeč.

Výchozí podmínky administrace měl řád poněkud usnadněn v prostoru kolem kostela sv. Ducha, který byl už od rudolfínské doby jedinou malou výspou katolictví v jinak naprosto převážně protestantském okolí. Okrsek u sv. Ducha, menší než svatokřížská farnost, kdysi integrální součástí farnosti sv. Kříže. Bohoslužby konány cyriaky v kostele sv. Ducha i zaopatřovali veškeré církevní úkony. Těsné sousedství. Se nacházela poněkud blíže městského centra, na území stály vyšší domy. Zdejší obyvatelstvo se hojně účastnilo libovolně také bohoslužeb v kostele sv. Kříže.

Velmi dobrý předpoklad získat a uchovat si spolehlivý přehled o životních reáliích na malém území farnosti okolo svatokřížského kostela měli cyriačtí administrátoři a další řádové osoby podílející se přímo na zdejší duchovní správě a přicházející z titulu své funkce takřka denně do kontaktu se svými farníky. Určitá nesnáze pro pozdějšího klášterního historiografa a další badatele o dějinách řádu nicméně spočívala v tom, že své vědomosti o soukromých a vnitřních kolektivních záležitostech osadníků (získané samozřejmě mnohokrát i mimo udílení svátosti smíření a pokání v skrytu zpovědnice, kterážto sdělení byla považována za důvěrná) duchovní správci a jim asistující členové zřejmě jen menšinově a výjimečně svěřovali listům papíru. Nadto, profesní náplň práce řádových členů vykonávajících farní administraci se nikdy nepřekrývaly a nesouvisely s funkcí řádového historika.

Obecně je možno sledovat, že řád a jeho pověřené osoby s úkolem historickým (viz zejména Benedikt Pretlík) upíraly svou pozornost spíše směrem k vyšším církevním i světským instancím, jejichž rozhodnutí utvářela nejviditelnější podmínky řádové činnosti, a dále

k bezprostředním věcem chrámového záduší, zatímco dění všedních dnů ve farnosti zůstávalo kdesi v pozadí jejich soustavného zájmu.

Určité záznamy o spravované osadě, ovšem ale nejspíše zachycující skutečnosti v úzkém vztahu k vlastnímu řádu, mohly být vedeny občasně a mimo jiné na základě podaných ústních zpráv administrátorů farnosti pro potřeby řádového vedení také i hodnostáři cyriacké kapituly: ne-li samotným proboštem, tedy vikářem, ad. Podobné údaje by připadaly v úvahu zejména u Diaria Františka Brodského, dlouholetého administrátora v Bubnech (1699 a 1717-32), zastávajícího současně též hodnost řádového vikáře.

Klášteřnímu dějepisci nastával bližší zájem o obyvatele farnosti, zejména pokud se týkalo zřejmých souvislostí s popisem výkonu církevní správy na svěřeném teritoriu.

Pod soustředěným tlakem cyriacké agitace neoblomnost ve víře nebyla patrně většinou místního prostě vzdělaného obyvatelstva, populace vcházející kolem začátku obnoveného řádového působení do středního věku života a generací mladších, trvale vlastní.

Kostel sv. Kříže s pravidelně konanou liturgií představoval pro obyvatelstvo okolní farnosti střed společenského dění a nejvýznamnější stálý bod jejich životního prostoru. Vazby farně příslušného obyvatelstva k jejich kostelu byly fixní již v dobách před příchodem cyriaků roku 1628. V nových podmínkách se pospolitost laického živlu kolem chrámového záduší v dohledném čase na poněkud jiném základě obnovila a zdá se, že pokatoličtění zdejší správy záduší neznamenal v každém ohledu hluboce osudový předěl, který by byl překlenut až s generační obměnou.

Vědomí přináležitosti obyvatel svatokřížské osady k jejich farnímu kostelu již v časném období přesvědčivě demonstrovaly otevřeně vyjádřené pozitivní postoje některých těchto obyvatel v záležitosti výbavy a údržby svatyně. Kostel sv. Kříže neztrácel pro okolí na atraktivitě jako místo skladby různých zádušních nadání ze soukromé iniciativy, které podporovaly finanční situaci a zlepšovaly úroveň hmotného zařízení cyriackého konventu a chrámu především. Dosti malá farnost s nepříliš zámožným obyvatelstvem se podílela velmi významnou částí a setrvala na dobrovolné donační aktivitě k místnímu záduší.

Zdá se bezproblémové vztahy byly záhy nastoleny se staroměstským pekařským a perníkářským cechem, část jehož členské základny se skládala z obyvatel místní farnosti, kde byla tato řemesla již od středověku tradičním zaměstnáním. Cech používal chrámovou kapli sv. Ludmily, kde měl svůj cechovní oltář, a odváděl cyriakům pevný plat.

Obyvatelé farní osady se s pokročilejší dobou cyriackého působení u kostela sv. Kříže vždy aktivně účastnili ustálených zvláště důležitých svátků a slavností v tomto chrámu. Pravidelně byla konána výroční slavnost (*sollemnitás*) patrocinia kostela, a to jak svátků Nalezení sv. Kříže (3. května), tak i Povýšení sv. Kříže (14. září).

Okolní farnostní obyvatelé tvořili patrně vždy stálou a nejpočetnější složku přítomných laických vrstev v místním kostele na bohoslužbách a modlitebních setkáních věnovaných pokorným zbožným prosbám, zprvu s těsnou vazbou na patrocinální svátky. Zvláštní pořad modliteb tvořily tzv. „prosby čtyřiceti hodin“ konané poprvé roku 1642 a dále před svátkem Nalezení sv. Kříže roku 1647. V roce 1647 byly zaznamenány podobné modlitby, plnící jistou přípravnou funkci na nadcházející hlavní svátek, také před svátkem Povýšení sv. Kříže. Modlitební společenství podtrhlo tímž způsobem význam svčení svátku Nalezení sv. Kříže i roku 1649.³¹¹ V roce 1653 je připomínáno čtyřicet modlitebních hodin ke dni Popelce.³¹² A téhož roku ještě pak stejná početnost modliteb konaných od 1. května až po den svátku Nalezení sv. Kříže (3. květen).³¹³ Tento konkrétní druh modlitebních zaměření uváděný v praxi v období významných svátků však napotom zvolna ustal (anebo alespoň není dokumentován) a rozvíjely

³¹¹ K přídatným bohoslužbám spojeným se svatokřížskými svátky *JB*, fol. LXXIII, LXXXI.

³¹² *JB*, fol. LXXXVII.

³¹³ *Tamtéž*.

se jiné typy. Z téže kategorie, čtyřicetihodinových modliteb, padá zmínka s odstupem doby, pouze k roku 1710, kdy byla tímto způsobem vyznačena první neděle povelikonoční.³¹⁴

Mimo pravidelný cyklus církevních svátků a slavností, který pouze čas od času připouštěl určité úpravy a přídavky, nalézala totiž intenzivní zbožnost zvláštní vyjádření a kolektivní projevy také v reakci na aktuální společenskou situaci, životní podmínky a dobové potřeby. Určité doplňující formy institucionalizované zbožnosti spojené se shromažďováním za účelem vyslovení proseb byly na obyvatelstvu místní farní správou, začasť z pokynů nadřízených církevních složek, přímo vyžadovány. Veřejné bohoslužby s naléhavými prosbami vynakládanými za odvrácení obecného ohrožení byly slouženy tváří v tvář propukající morové epidemie roku 1710, a to záhy zahrnující též tzv. pětítýdenní prosebné modlitby.³¹⁵ Obyvatelstvo sužované nedostatkem vláhy se modlilo za příchod déště, a to zejména v letech 1712, 1720 a 1732.³¹⁶ Ojedinelé, papežské nařízení ukládalo začlenit kolektivní prosebné úkony zamýšlené pro blaho císaře (1727).³¹⁷

Lze domýšlet, že vzájemné styky cyriackých konventuálů a farních obyvatel opouštěly nezřídka strohý rámec odměřené formálnosti. Provázanost života kanonie cyriaků a dění ve farnosti dostupovala vysoké míry a neomezovala se zjevně pouze na nejužší program slavení liturgie a poskytování a přijímání svátostných zaopatření. Vítána byla přímá, i když samozřejmě vždy souhlasu cyriackého vedení podléhající spoluúčast farníků na zádušní správě. Obě strany sbližoval trvalý zájem pěstovat dobré sousedské vztahy, odměny a uznání. Ukazuje se, že zvláště probošt Cyriak Jan Mändl měl jak u podřízených řeholníků, tak u farního lidu pochopení pro potřebu veselých chvil, emocionálního uvolnění a přípustného rozptýlení. Kupříkladu v masopustu roku 1720 („v čase bakchanálií“) sezval tento probošt patrně do klášterního refektáře domácí komunitu a hosty z civilních řad na zábavu s připravenou „loterií“, jejímž předmětem byl *hrnec štěstí* (olla fortunae) nabízející různé užitečné dárky pro každého.³¹⁸

Sv. Jan Nepomucký byl mimo jiné považován také za patrona mlynářů, po staletí pevně zastoupených mezi složkami obyvatelstva svatokřížské osady (jelikož v cyriacké farnosti stával mlýn přímo na pobřeží na kraji Svatojanského plácku). U zdejší mlynářské rodiny a pracující čeledi lze proto předpokládat zvláště rozvinutou úctu ke světcům, znásobenou pověstí místa, jakkoli ze strany cyriackého řádu byl „genius loci“ v daném ohledu vyživován, třeba přiznat, poněkud uměle a tendenčně.

S přibývajícím dobou se tedy vztahy řadových obyvatel farnosti s cyriackými řeholníky stále o poznání více rozjasňovaly. Ojedinelé nesrovnalosti nevyznačovaly v pokročilém 17. a během první třetiny 18. století nikdy projevy skupinového odporu vůči místnímu církevnímu vedení, ale pouze přechodné narušení spořádaných sousedských poměrů vznikem určitého věcného sporu s konkrétním členem farní osady. Citlivější a s vyšší mírou rizika se jevilo samozřejmě soužití s vnějším sekulárním prostředím v bezprostředním reálném okruhu hranic cyriacké kanonie. Žádné různice nepřerostly v cosi jako nepřeklenutelnou propast nebo tradovanou zášť ve vzájemných vztazích mezi kanonií a jejím okolím.

U cyriackých řeholníků se okolní obyvatelé uvykli hledat a nacházet pochopení, útěchu a skutečnou duchovní podporu v strastiplných životních situacích.

³¹⁴ JB, fol. CXCV.

³¹⁵ JB, fol. CXCVI, CXCVI.

³¹⁶ JB, fol. CCII; JB II, fol. XVI.

³¹⁷ JB, fol. CCXXXIX.

³¹⁸ JB, fol. CCXXVIIr

VI. Zbožná nadání

Prostředky získané různými obdarováními ze soukromé iniciativy, nazývanými ve starší literatuře (např. Jungmannův slovník česko-německý) „zbožná nadání“, z dávného zvyku a pravidla všeobecně tvořily podstatnou část příjmů kostelních záduší.³¹⁹ Pro hmotné zajištění nebohatého záduší kostela při kanonii staroměstských cyriaků měly příjmy získané touto cestou ovšem zcela mimořádnou důležitost.

Významové pole slova „záduší“ pokrývá velmi širokou oblast celého hospodářského, správního a právního vývoje vztahujícího se k zajištění funkce jednotlivých kostelů, ať již v řádové nebo ve světské církevní správě. Na následujících stránkách je předmětný pojem chápán v poněkud omezenějším kontextu, blíže k jeho původnímu významu i etymologickému, tedy jako skutky konané v intencích křesťanské víry jednotlivcem za blaho duše své nebo svých blízkých, tj. *za duši* (pro anima), ovšem zároveň také, jak se ustálilo, s viditelným příspěvkem ne-li pro určitou jinou, obecně prospěšnou a dobročinnou instituci (špitální nadace, apod.), pak tedy právě a na předním místě pro chrám.

Povaha nejruznějších obdarování kostela sv. Kříže spočívá zcela v souladu s dobovými zvyklostmi. Důraz na vnější, hmotný projev zbožnosti ve spojení s výkonem náboženského kultu patří k charakteristikám smýšlení barokního člověka katolické víry. Nezřídka i značné prostředky byly vynakládány soukromými dárci pro opatření výzdoby a vybavení chrámů, vnímané současně jako donátorova společenská reprezentace. Zvláště pak oživená víra v milostné a zázračné sochy a obrazy přinášela nesčetné dary jejich oltářům. K jinému okruhu výdajů, na něž bývalo obvykle se štedrostí pamatováno, náležely spolu se zajištěním posledních věcí člověka běžně také platy na zádušní mše za zemřelé.

Ke kostelu sv. Kříže jsou známy určité dary soukromého i kolektivního charakteru, včetně liturgických nádob a knih či prvků stavebního vybavení, již z předchozích období včetně utrakvistické fáze, ale teprve v čase baroka se patrně staly fundace, nadace a donace zcela svébytným a mohutně vydatným (byť samozřejmě kolísavým) zdrojem příjmů tamního záduší. Potvrzuje se předpoklad, že výsledky utužené rekatolizace po konci třicetileté války přinesly stupňování fundačních aktivit a rozšiřování společenského okruhu přispěvatelů. Za soustavné péče o kult milostných soch Piety a Jezulátka kostela sv. Kříže a posléze i propagaci nepomucké památky dovedl řád cyriaků vzbudit v dané oblasti zúčastněný zájem příslušníků všech tříd společnosti. Staroměstský konvent křižovníků s červeným srdcem záhy přesáhl ryze lokální význam a ještě před koncem 17. století nabyl postavení důležitého střediska rekatolizace v pražských městech.

³¹⁹ Pod označením „záduší“ (*fabrica ecclesiae*) se rozumí soubor veškerého movitého i nemovitého jmění kostela. V tomto smyslu užívají pojmu již dobové prameny (*dům, jenž slovie zadussi*, apod). Termín a jeho významové posuny blíže vysvětlila na pozadí dlouhého časového vývoje ve svém metodologicky zaměřeném článku Blanka ZILYNSKÁ: *Záduší*, in: *Facta probant homines* (Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové), Praha 1998, s. 535an. Ve jmenovaném smyslu užívají pojmu již dobové prameny (*dům, jenž slovie zadussi*, apod).

Donace, nadace a fundace v letech 1628-1700

Typy darů pro kostel

Záduší kostela sv. Kříže Většího přijalo v průběhu nejprve sledovaného období sedmi desetiletí 17. století množství obdarování, příspěvků a nadačních počinů různého druhu. Jednalo se o:

- mešní nadace
- nadace na osvětlení
- oltářní fundace
- donace liturgického náčiní a rouch
- dary výtvarných děl a kusů uměleckořemeslného vybavení
- drobné votivní dary
- finanční účast na obnově chrámového inventáře a stavebních úpravách
- další specifické finanční dary
- peněžní dary bez konkrétního účelu
- úroky z výnosu nemovitosti
- dar soukromého domu
- dar svatých ostatků.

Mešní nadace představovaly pro kostelní záduší ze široké skupiny darů a zbožných odkazů (*pia legata*) trvale nejspolehlivější příjmovou položku, a to i přes značnou nepravidelnost a libovůli, která provázela soukromé aktivity v dané oblasti. Na druhé straně však byly spojeny s největším počtem závazků.

Většina těchto nadací vznikla ustanovením v závěti, jímž byla záduší kostela odkázána určitá peněžní částka, s přáním, aby křížovníci sloužili za spásu duše dárcovy osoby a jako vzpomínku na něho nebo jeho příbuzné, přátele či dobrodince jistý počet bohoslužeb. Zatímco přání proseb za vlastní spásu obsahují závěti všech zakladatelů celkem sedmi zádušních mešních nadací, modlitby za jejich blízké, přátele a jiné osoby jsou zároveň požadovány pouze ve dvou případech (Václavem z Kumburku a Václavem Vykročilem).

Závěti bývalo zpravidla určeno, jak často má být stanovená mše sloužena, a případně upřesněno, o kterých svátcích a u jakého oltáře. Někdy mělo datum sloužení zádušní mše připadnout na výroční den úmrtí dotyčné osoby, jindy bylo voleno na svátek osobního patrona či oblíbeného světce. Druh mše je zpravidla zvláště uváděn, pokud byla žádána mše slavnostní, zpívané rekviem. V některých případech je připojeno věnování nadace k uctění určitého světce, nebo k uctění Utrpení Páně (zde velmi často možná souvislost s patrociniem kostela), ovšem nejhojněji se objevuje připsání mariánské. Pravidelné mešní nadace bývají označovány jako tzv. „věčné nadace“ (*fundationes perpetuae*), a tedy doba jejich trvání není zpravidla vymezena. Výslovné stanovení lhůty, po kterou mají být zádušní mše slouženy, obsahovala pouze nadace Elišky Minychové – 11 let od jejího úmrtí.

U řádně finančně zajištěných nadací prameny obvykle nezmiňují, kolik let byly závazky těchto „věčných“ nadací skutečně plněny a zda u některých nedošlo po čase nebo předčasně k zániku. Pravděpodobně zde platilo nepsané, ovšem velmi srozumitelné pravidlo, že pravidelný výkon zádušních mší (rozsvěcování světla u oltářů, apod.) jednoduše přestane v okamžiku, kdy bude vyčerpán peněžní základ příslušné nadace a nebude proto možné brát úroky (plat) pro další

léta plnění požadavků zakladatele nadace. Poněkud odlišná situace byla u zajištění výkonu nadace stálým platem vázaným dědičně ve formě věčného břemene na výnos vlastněné nemovitosti. Tehdy nebyl nastaven žádný limit trvání nadace a označení „věčná nadace“ je pro tuto skupinu zcela přiléhavé.

Kanonie cyriaků přijímala podle všeho svěřené úkoly skutečně se vši vážností a není důvodu k domněnce, že by se jim jakkoli zpronevěřila. Kupříkladu probošt Žďárský s vědomím generála řádu stvrdil za osobu svou i svých nástupců přijetí závazku enormě štědře vybavené lečanské nadace, tj. sloužit požadovanou zádušní mši trvale a řádně, ba dokonce pod trestem pokut a dalších sankcí. Avšak i podmínky nadací o výrazně nižším finančním zajištění zřejmě byly často plněny třeba až po řadu desetiletí. Vyhovět podmínkám množících se věčných mešních nadací vzhledem k současnému početnímu nárůstu, a tedy dostatku řádového kněžstva.

Někteří zakladatelé nadací a původci darů ke kostelu sv. Kříže samozřejmě mohli být současně, dříve či později také donátory záduší jiných chrámů. Kostel sv. Kříže možná ani vždy nebyl tím hlavním místem, kam směřovali své dary. Je například zmíněno přání Anny Marie Bleilöbelové (1668), která si nechala vedle nadace na pravidelné mše u cyriaků sloužit i zádušní mši u staroměstských paulánů. Svým způsobem výjimečná byla mešní nadace Jiřího Straky (1697), jenž žádal křižovníky, aby vedle čtvrtletních zádušních mší sloužených v kostele sv. Kříže za něho sloužili také každým rokem pamětní rekviem v kostele sv. Haštala, kde si přál být pohřben.

Fyzický základ nadace tvořil vždy peněžní dar, a to buď přímý, nebo vydávaný postupně jako úroky z dluhu či plat plynoucí z výnosu nemovitosti. Fond nadace mohl zahrnovat teoreticky také hospodářské pozemky a polnosti odkázané do vlastnictví řádu nebo stanovený podíl na zisku z prodeje jejich úrody, avšak s tímto způsobem zajištění se u svatokřížského záduší nesetkáváme. Peněžitý vklad byl někdy provázen či předznamenán ještě dalším hmotným projevem přízně, zvláště u nadace minichovské (odkaz celého domu) a lečanské (dar ciboria, ornátu).

Výše jednotlivých odkazů se lišila v závislosti na možnostech, štědrosti a ochotě jejich původců a přirozeně také na počtu a druhu požadovaných bohoslužeb a dalších stanovených povinnostech. Finanční zajištění zádušních nadací se pohybovalo v rozmezí 200 až 9000 k. m., odhlédneme-li od problematické nadace Vykročilovy, z níž cyriakové obdrželi jen 30 zl. Prostředkům pěti nadací nebyl připsán žádný jiný účel než pouhé sloužení zádušních mší. Vklady do těchto nadací (minichovská, vykročilovská, bleilöbelovská, forberovská a strakovská) činily 200 až 1000 zl. U ostatních dvou mešních nadací stanovili jejich původci vedle požadavku zádušních mší ještě podmínku další. Nadace lečanská s 9000 k. m.³²⁰ byla určena obecně také na obnovu kostela a konventu, část peněz nadace Václava z Kumburka byla předtím určena na pomoc lidem v nouzi.

Zakladatelé mešních nadací, jež ukládaly výhradně sloužit zádušní mše, zamýšleli věnovanou finanční částkou jednak odměnit práci a starost řeholníků s přípravou a výkonem bohoslužeb, tak i přispět ke zvelebení kostela a celého konventu. U vědomí toho, že náklady na samotnou zádušní mši v její obvyklé, neslavnostní podobě jsou takřka zanedbatelné, fundátoři jistě mlčky předpokládali, že s darovanou částkou bude správně naloženo a konkrétní využití peněz již ponechávali na úvaze probošta. Každá zádušní nadace tedy představovala hmotné obohacení konventu, určitý, slabší až symbolický či skutečně vydatný investiční potenciál.³²¹

³²⁰ Ivo Kořán (*C.d.*, s. 175) omylem vyčísluje výši daru Ludmily Lečanské (Ledčanské) ze Schönпахu na pouhých 900 k. m.

³²¹ Hlavní slovo ve veškerých podstatných majetkových otázkách, tzn. i využití peněz získaných z mešních a dalších nadací, měl bezesporu probošt konventu a pouze na jeho rozhodnutí záleželo, nakolik bude sdílet své pravomoci s ostatními řeholníky. Vztah jednotlivých proboštů konventu sv. Kříže k majetkovým záležitostem byl často velmi rozdílný a ne vždy se v případě vlastního neporozumění pro tuto oblast dovedli obklopit schopnými hospodáři. Hospodaření s příjmy z nadací k záduší zastával probošt a jím pověřeni členové konventu. Podobný systém úředníků záduší, o němž pojednává Ladislav Žilka na příkladě záduší týnského kostela a kostela sv. Benedikta (*Úředníci, kostelníci, zakristiáni a páni starší kostela Matky Boží před Týnem a kostela sv. Benedikta v letech 1586-1620*, Documenta Pragensia 8, 1988, s. 21-34) a jehož praxi pro záduší kostela sv. Kříže Většího živě popisuje Václav Vojtíšek (*Při*

Zároveň lze ovšem velmi často tušit jistou opatrnost těch zakladatelů nadací, kteří příslušnou peněžní částku věnovali nikoli v hotovosti, ale zejména ve formě pravidelných splátek z výnosu vlastněné nemovitosti, úroků z dluhu či odvodů z peněz uložených u rodinného příslušníka nebo jiné spolehlivé osoby. Pro tyto lidi možná bylo obtížné darovat peníze v hotovosti, jindy snad hodlali ušetřit dědice nepříjemného vymáhání pohledávek. Tuší se však, že mnohem spíše nebyli ochotni poskytnout celý obnos jednorázově a zamýšleli pojistit plnění úkolu zádušních mší vázáním na určitý stálý pravidelný plat, jehož příjem by členům konventu trvale připomínal daný závazek. Někdy dárce určil i dohlázele řádného výkonu nadace, jenž měl v případě porušení stanovených podmínek právo zastavit platby.³²²

Zejména složitěji právně formulované zádušní odkazy se mohly stát předmětem i vleklého sporu, zvláště pokud protistranou byla vysoce společensky postavená osoba. Finanční podstaty bohaté lečanské nadace tak cyriacká kanonie dosáhla teprve po dvouleté soudní při s hrabětem Janem Viktorinem z Valdštejna.³²³ Po konečném narovnání a následně roku 1648 provedené směně náhradou poskytnutých pozemků jí připadla na hotovosti o 5000 k. m. větší částka nad původní nadační záměr (tj. 13000 k. m.). O půlstoletí později byli křižovníci ve věci lečanského ustanovení znovu soudně konfrontováni, a to s nároky rodiny Redelfersterů z Velvar (*familia Welvarskiana*), potomků původkyně někdejšího testamentárního nadání Ludmily Lečanské. Několikaletý soudní spor byl postoupen k rozhodnutí císaři Leopold I., který požadavek revize lečanského odkazu definitivně zamítl.

Zvláštního, totiž korporativního a na ostatním liturgickém chrámovém provozu téměř nezávislého charakteru byla trvalá mešní nadace staroměstského pekařského a perníkářského cechu příslušná ke kapli sv. Ludmily, s úvazkem péče o tuto prostoru (založená na základě privilegia generálního převora řádu roku 1640 a rozmnožená 1696 se zajištěním pobožností platem 18 zl.). V kapli se konaly veškeré pravidelné i příležitostné cechovní pobožnosti, především duchovní shromáždění o prvních dnech každého nového měsíce. Výroční mše na den zářijového svátku přemyslovské světice měla slavnostní průběh, doprovázel ji figurální zpěv (*missa solemnis decantetur cum assistentia*). Pamatováno bylo samozřejmě také na poslední rozloučení se zemřelými členy společenství. Periodicky opakované zádušní mše za jednotlivé cechovní příslušníky ani čelné představitele však žádány nebyly.

Mnohonásobně menší položkou co do početnosti i finanční výbavy byly nadace na osvětlení oltářů svícemi nebo lampou (*fundatio pro lumine*). V některých případech šlo o součást mešní nadace, jindy se vyskytlo zadání samostatně.

Několikrát se cyriackému kostelu dostalo finančních darů o částkách vesměs nižších než v případě nadací na pravidelné zádušní mše. Tyto dary jsou uváděny bez udání jakéhokoli účelu, k němuž je mohl původce určit. Šlo jednoduše o obdarování kostela. Nelze samozřejmě vyloučit, že i u některých z těchto drobnějších peněžních darů, zejména pokud byly skutečně cestou odkazu v závěti, byla za jejich původce sloužena na základě předchozí ústní dohody aspoň jedna zádušní mše.

Jistý zisk pro záduší přinášely také platby za votivní mše konané na zvláštní přání určité osoby. Do této skupiny patří zejména mše prosebné, jež dotyčný nechal sloužit za uzdravení své nebo svých blízkých, za odvrácení hrozícího nebezpečí, v okamžicích před složitým rozhodnutím apod., a ovšem pak mše děkovné, jež byly slouženy, pokud podobné životní situace šťastně skončily. Mše tohoto druhu byly zjištěny v počtu pěti: jedna prosebná, čtyři děkovné. Ve skutečnosti se jich konalo možná, ba pravděpodobně ještě více, a sice za předpokladu, že sjednání takovýchto někdy pouze jednorázových služeb probíhalo často ústně a o jejich plnění nemusel být vždy vyhotoven smluvní či pamětní zápis. Tyto mše byly pokaždé

počtu záduší sv. Kříže v Starém Městě pražském r. 1615, in: Z minulosti naší Prahy, Praha 1919, s. 141-154), pochopitelně zanikl již před příchodem cyriaků ke kostelu sv. Kříže.

³²² Opět zpravidla blízcí příbuzní, např. u nadace Jiřího Straky testátorova manželka.

³²³ Jan Viktorin z Valdštejna (†1676), nejmladší syn nejvyššího purkrabí Adama z Valdštejna. (Ernest DENIS, *Čechy po Bílé Hoře, díl I., kniha II. Absolutismus katolický*, Praha 1931, s. 117)

slouženy u oltáře Panny Marie, v jejíž pomoc prosebníci doufali a k níž se obraceli i ve svém rozradostnění. Platy za jednotlivé mše jsou zmiňovány jen zřídka a ve svém úhrnu tvořily jistě částku o mnoho nižší než stálé nadace.

Za celé období byly zjištěny pouze dvě fundace oltářů ze soukromé iniciativy věřících. Bývalý kat Václav Michael Leischner založil roku 1689 oltář sv. Václava a financoval jeho výzdobu, na níž se malířsky podílel Karel Škréta a v jejíž řezbářské stylizaci upoutávalo ztvárnění zemského symbolu dvojicí lvů. Na začátku příštího století bylo aranžmá díla doplněno dalším dárce.

Již do prvního roku 18. století spadá fundace Jana Rasnera pro založení oltáře Salvátora, na nějž byl umístěn uctíváný již zmiňovaný obraz typu Pax vobis.

Kvalitativně jiný, byť s předchozí kategorií často související a ji doplňující, a to velmi členitý druh obdarování, představovaly přímé věcné dary pro kostel. Dary různých předmětů určených výzdobě a obohacení kultovní náplně chrámového prostoru významně dotvářely atmosféru svatyně. Neotevíral se s nimi sice prostor samostatným, nezávislým investicím ze strany řádu, jako dovolovaly některé nadace a finanční příspěvky, ovšem ve svém celku nepochybně podtrhovaly postupně budovanou a pracně utužovanou společenskou prestiž kanonie. A nadto představovaly příklad vybízející k následování.

Vzácné dary bývaly často skládány osobně do rukou probošta, jiné věnovány prostřednictvím vybraného, v některých případech donátoru osobně známého člena komunity, nebo, nanejvýš od šlechtických příznivců, zaslány s doprovodným poselstvím.

Neopomenutelnou skupinu donací tvořily dary liturgického náčiní a rouch. Zjišťuje se přímý dar 2 ciborií, 4 kalichů, 2 krucifixů, patény a ornátu. Na opatření dalšího náčiní a textilií bylo finančně přispíváno, a to buď současně se založením zádušní nadace, nebo v rámci samostatného právního pořízení, či neoficiální cestou přímého, listinně nepokrytého podání. Do poslední kategorie zřejmě patřily dva časově blízké, ne-li současné příspěvky neznámé výše, kterými napomohly dvě příznavky kostela opatření nového antependia k hlavnímu oltáři (paní Oštipovská a Vyšendovská – *Wisendiana*, 1642).

Cenné a pro další dárce podnětné bylo zvláště stříbrné ciborium darované 5. dubna 1681 Ignácem Kryštofem Kyblinem z Waffenburgu, které vynikalo do čtyř stran tepanými figurálními reliéfy světců Cyriaka, Kléta, Ignáce a bl. Michaela Gedroje a na podstavci rytinou donátorova rodového znaku. Zobrazení světců se až na výjimku sv. Ignáce (z Loyoly) vztahovalo přímo k řádu křižovníků s červeným srdcem, pro nějž bylo dílo zhotovené na zakázku určeno. Přítomnost zobrazení hlavního jezuitského světce se zdá ve společnosti cyriackých řádových patronů jaksi umělou. Lze tak vznést výhradu na adresu textu Antonína Novotného, který sice obsahuje správný popis tohoto uměleckého výrobku, ale v němž stojí psáno, že všichni čtyři uvedení světci bez rozdílu byli „řádem nejvíce uctíváni“.³²⁴ V Rohnových knihách (*Janus bifrons*, *Ossa Magnae Matris*, obě „*Historia Ordinis*“) se nevyskytují doklady pro obzvláštní řádovou úctu ke sv. Ignáci (†1556), a nebyl ani u cyriaků zahrnut počtemi vzdávanými v běžné každodenní liturgické praxi. V přítomnosti znázornění tohoto světce příslušného odlišné řeholi není třeba hledat nic než sebevědomé gesto zdůrazňující dárce a jeho osobního patrona, rozhodně ne nějaké pokusy o rozhojnění řádového panteonu.

Votivními dary různého charakteru byl zahrnut především oltář Panny Marie Bolestné.³²⁵ Na tomto oltáři spočívalo rozměrné, monumentální kamenné gotické sousoší Piety o výšce 180 cm a údajně pozoruhodné váze zhruba 40 centů (odpovídalo by asi 2465 kg),

³²⁴ *U staropražských*, s. 110-111.

³²⁵ Oltářů k umístění sochy Piety bylo postupem času zbudováno několik. První oltář z r. 1628 nahradil kolem r. 1670 černožlatý portálový oltář, jenž byl do konce 17. stol. ještě dvakrát výrazně upravován a posléze nahrazen novým při vrcholněbarokní přestavbě kostela. I. KOŘÁN, *C. d.*, s. 174.

zdobené bohatě polychromií.³²⁶ Kompozice oltáře byla roku 1696 výrazně doplněna z iniciativy manželů Kuperwaldových. Socha Piety a později rovněž soška Jezulátka byly obdarovány mnohými rouchy, drahými kameny, malými šperky, zlatými a stříbrnými mincemi, medaillemi a některými dalšími drobnými předměty. Slavné korunovace milostných soch vysokými církevními činiteli připomínalo poněkud skromnější položení koruny na hlavu sochy Jezulátka složené z drahých kamenů (2. února 1697), která byla darem jedné pražské měšťanské příznivkyně. K oltářům těchto soch dále přibývaly malované na dřevě nebo v kovu tepané závěsné tabulky s věnováním, obsahujícím často poděkování za pomoc v obtížích.

Specifickým druhem votivních darů přivěšovaných s pocity radosti a vděku k oltáři byly povětšinou zmenšené napodobeniny lidských orgánů (nejčastěji očí, rukou, srdce), zhotovené rovněž ze dřeva nebo z ušlechtilých kovových materiálů či drahých kamenů. Tyto předměty měly připomínat vřelé prosby věřících k nebeské přímělkyni za uzdravení neduhů a chorob na znázorněných částech těla, a někdy i po velmi krátkém čase jejich vyslyšení projevující se úplným odezněním či podstatným zmírněním zdravotních obtíží. Jménem jsou však známi jen někteří původci darů k oběma významným sochám.³²⁷

Osobitou formou příspěvku k záduší, jehož význam pro šíření věhlasu kanonie cyriaku nelze podceňovat, byl dar 100 zl. za účelem vydání modlitební knížky k Panně Marii Svatokřížské, s vloženým vyobrazením této milostné sochy. Výtvarné zpracování rytiny v dotyčné knize vydané za spolupřičinění cyriacké komunity mělo za předlohu obraz Panny Marie Svatokřížské nacházející se na průčelí několika domů v cyriacké farnosti a zpodobující přirozeně hlavní sochu chrámu sv. Kříže. Jmenovitě jsou udány tímto obrazem vyzdobené domy U bílého kříže, U černého jezdce, U žlutého kříže, U beránka, U modré hvězdy a U černého řetězu.³²⁸ Malířská zobrazení na zdech domů v blízkém okolí cyriacké kanonie dokládají stejně přesvědčivě jako realizované dary k záduší velkou úctu a vážnost, která obklopovala milostnou sochu Piety kostela sv. Kříže, a hluboké vnitřní ztotožnění místních obyvatel s tímto v duchovní rovině nadlouho nejtypičtějším znakem farnosti.

Konečně, avšak na místě neposledním, se setkáváme se svého typu jedinečným darem celé soukromé nemovitosti k užitku záduší. Příznivkyně Eliška Minychová poskytla odkazem z roku 1630 obytný dům *U černého jezdce* dokonce včetně zařízení a nábytku.³²⁹ Jak bylo naznačeno, tato donace byla uskutečněna v rámci širšího souborného soukromého zádušního nadání.³³⁰

Klasickým kategoriím zádušních příspěvků se vymykal dar svatých ostatků, zjištěný v počtu jediného případu (1696). Svého původce našel ve vysokém hodnostáři arcidiecézní správy. Možnosti podobného druhu byly dostupné jen velmi omezenému počtu laických věřících.

Praxe donačního procesu běžně přinášela chrámu různá vícečetná a druhově smíšená obdarování, takže ve výsledku se leckdy stíralo ostré rozhraní mezi jednotlivými druhy hmotných projevů nábožné přízně.

Závěrem možno připojit stručné negativní vymezení, jakými skupinami nadání realizovaných od pozdních 30. a dále až do konce 90. let 17. století záduší naopak neoplývalo.

³²⁶ *TT*, Tract. I.

³²⁷ *TT*, Cap. II.

³²⁸ Některá vyobrazení na zdech staroměstských domů vznikla možná až později, naopak po vydání zmíněné knihy, a případně i za ovlivnění tímto písemným dílem, na dobovou oblibu jehož pramenného typu při soukromé četbě, resp. pobožnosti netřeba zvlášť poukazovat.

³²⁹ Vlastnictví domu kanonií nabyto 10. 1. 1641. Ležel mezi domem pernikáře Václava Čelakovského za domem U zelené hory a domem kopytářovským.

³³⁰ Nabytých prostředků použil probošt Trembský v polovině 30. let mimo jiné ke zhotovení monstrance pro kostel. Různé liturgické náčiní a předměty uměleckého a řemeslného vybavení kostela byly pořizovány nadále podle možností. Pokud se tak dělo z vlastních prostředků konventu, sahá popis již nad vytyčený rámec této práce.

Velmi členitá skladba už nezahrnovala dary či odkazy městských užitkových parcel nebo venkovských pozemků, statků a polností. V oblasti donací či příspěvků na chrámové vybavení chybí přípis prostředků na zhotovení či opravu zvonů a hodiny; tyto patřily ovšem ve všeobecném měřítku k vzácněji se vyskytujícím položkám.

Mecenášové chrámu

V daném časovém rozmezí obdarovalo záduší rozličnými způsoby a cestami více než padesát osob. Původci nadací, fundací a votivních darů ke svatokřížskému záduší náleželi k různým vrstvám společnosti. Nejpočetnější skupinu tvořili pražští měšťané. Mezi dalšími donátory nalézáme šlechtice a osoby duchovní.

Jak je možno se snadno ujistit pohledem na soupis jednotlivých příspěvků k záduší, zdaleka ne vždy platilo, že by stupeň urozenosti donátora podmiňoval přímo úměrně bohatost složeného daru do chrámu sv. Kříže. Teprve v dlouhodobějším výhledu, s rostoucí frekvencí obdarování se projevila stáleji větší štědrost šlechtických dobrodinců nad měšťanskými, daná objektivně zámožností vyšších společenských stavů. Bohatost nebo naopak relativní chudost jednotlivého příspěvku pro záduší samozřejmě vypovídá o oblíbě řádu u donátora a o síle jeho citových vazeb k danému kultovnímu místu pouze zprostředkovaně a nepřímě, zejména při častém nedostatku zpráv ověřujících blíže osobní motivaci.

Míra osobního zaujetí pro řád je, možno soudit, nejlépe srozumitelná ještě tak u darů o extrémních hodnotách. U měšťanstva výrazně nadprůměrně vysoký dar dostatečně dosti jasně hovoří pro zvláštní úmysl podpory řádové činnosti, velmi malý příspěvek pocházející od příslušníka dvorské elity nasvědčuje na druhé straně spíše vlažnému až přezíravému postoji k snahám a potřebám řádu. Proto je třeba diferencovat a pouhý seznam osob z různých společenských tříd neustále stavět do vývojového kontextu dějin cyriacké kanonie a dějin obecných, zkoumat příčiny a pozadí, jaké vedly k nestejné intenzitě nasazení příznivců kostela sv. Kříže v jejich snahách, ale ponechávat také při vyslovení interpretací určitou rezervu, jelikož okolnosti jednotlivých „zbožných nadání“, i třeba jen drobných příležitostných donací, zůstávají namnoze velmi zastřené.

K vyšší šlechtě patřilo nemnoho zakladatelů nadací a ostatních forem darů k záduší. Cyriakové se zjevně netěšili stálé přízni urozených a mocných. Habsburští panovníci již dále nerozmnožili základ původní zeměpanské fundace staroměstské kanonie „řádu bratří kajících blahoslavených mučedníků“ a panovnické nadace se tomuto společenství nedostalo ani do nesnadných začátků, ani v pozdějších etapách jeho obnoveného působení. Pouze jednou, a to roku 1652, cyriacký konvent obdržel menší peněžní dar přímo od panovníka. Došlo k němu však teprve potom, co se cyriakové s pokorou sami připomenuli na udělené audienci u císaře, pobývajícího v Praze od prvního červencového týdne po delší čas hlavně za účelem příprav a konání sjezdu říšských knížat. Peněžní dar od přítomných kurfiřtů saského a braniborského, kteří přicestovali do města v měsíci září, byl pak už jen zcela formální. Z členů panovnického domu věnoval dříve (roku 1642) peněžní příspěvek k záduší bratr císaře Ferdinanda III. arcivévoda Leopold Vilém, jenž dříve nabyl i zkušenosti vysokého duchovního činitele, v daném časovém horizontu opakovaně stanul v čele zemské správy jako gubernátor, projevoval aktivní zájem o náboženské dění v zemi a je znám uměleckým mecenátem pro mnohé jiné církevní instituce a kultovní místa, zejména darem ke hrobu Jana Nepomuckého ve Svatovítské katedrále.³³¹

³³¹ Srov. Vít VLNAS, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 1993, s. 149.

Nejvýznamnějším českým šlechtickým rodem spojeným s obdarováním kostela sv. Kříže byli Lobkovicové. Kněžna z Lobkovic koncem roku 1641 či v roce 1642 vícekrát finančně přispěla na obnovu vyloupeného chrámu. Prameny neuvádějí celé její jméno (udáno pouze prosté označení „Celsissima Principissa a Lobkowitz“), takže není zcela jasné, zda se jednalo o proslulou Polyxenu Lobkovicovou z Pernštejna, vdovu po nejvyšším kancléři Českého království a čelném protagonistovi protireformační politiky v předbělohorském období Zdeňku Vojtěchu z Lobkovic, jak tomu nasvědčuje plná správnost užití titulatury.³³² Vynechání jména by snad padalo na vrub obecné známosti této osoby. Určité pochyby ovšem vzbuzuje vrocení daru (1642) totožné s rokem úmrtí Polyxeny ve stáří sedmdesáti pěti let (24. 5.). Mimo úvahu samozřejmě nestojí možnost, že by Polyxena zdržující se dlouhá léta v ústraní svého rodnického panství peníze zaslala například v odpověď na nějaký prosebný list cyriaků nebo na cizí zprostředkující přímluvu, příp. je věnovala formou závětního odkazu.³³³ Pokud by však vynechání jména dárkyně signalizovalo nejistotu autora pozdějšího historického záznamu nad její identitou (jednalo se stále o nejstarší vrstvu darů k záduší po obnově katolické správy, činěnou v čase, kdy ještě nebyla rozvinuta vlastní analistická produkce kanonie) a chápali bychom údaj zástupným pro označení kteréśi paní z Lobkovic, potom stojí upozornit i na další příslušnice rodu, jež v pražských městech mohly pobývat kolem poloviny 17. století a vlastnily zde též nemovitosti. Předně budiž jmenována Benigna Kateřina z Lobkovic (1594-1653) pocházející z bilinské větve rodu, známá zakladatelka hradčanské Lorety, dále hraběnka Johana Myšková ze Žlunic (1600-1650), první manželka Václava Františka Eusebia knížete z Lobkovic, Polyxenina jediného syna, a popřípadě uvažována také Anna Marie Magdalena rozená z Lobkovic (1609-1668), dcera Benigny Kateřiny, provdaná za vévodu sasko-lauenburského.³³⁴

Dalším předním a také značně rozvětveným českým rodem, jehož příslušnice učinila donaci k záduší, byli Kolovratové. Hraběnka Barbora Kolovratová svým darem bohatě zdobených šatů cyriackému Jezulátku (1694), jak věřila, po zázračném uzdravení svého syna, vzbudila obdiv a následování současníky.³³⁵ Dějová linie tohoto pohnutého příběhu s prvky nadpřirozena byla vcelku jednoduchá, přímá, podobně jako ve většině ostatních případech „zázraků“ či u kategorie fyzickou skutečnost poněkud méně výrazně proměňujících tzv. „milostivých shlédnutí“, jimiž proslula cyriacká svatyně. Čtenáři chtělo by se říci zkazka nakrásně jako pohádková, která ve své době oblétna Prahou a jejíž převyprávění si dovolím pro názornost následně uvést, poukazuje u zúčastněných osob na hluboké citové zaujetí a vnímání živé víry jako cesty blízké pomoci i v nejtěžších chvílích zármutku a rozrušení. Nuže: hraběnka Kolovratová se již delší čas trápila nad nepolevující chorobou svého mladšího syna, s nímž si lékaři nevěděli rady. V nábožném vznětu vzývala nebesa o pomoc. Pojednou usnula a ve snu užířela prostou postavu Jezulátka s rukama držícími kříž. Poznala v něm původce synova uzdravení a dále se jí zdálo, že k tomu má uložen úkol ošatit krásně nahou sošku Jezulátka s křížem, kdekoli ji jen uvidí. Vyslala sluhy pátrat po takové soše v pražských kostelích. Sama nejprve zkusila štěstí a vydala se přímo do kostela sv. Kříže u cyriaků. Tam ji překvapilo spatření na hlavním oltáři postavené sošky vskutku přesně takové, jakou si vtiskla do paměti ze snového obrazu. Děťátko mělo do rukou vloženo křížek. Hlavu poněkud předklánělo, ale jeho pohled směřoval zpřímá. Pravou ruku zdvíhalo až k výši svého ramene a objímalo jí střední část svislého břevna kříže, jehož horní část a příčné břevno již spočívaly mírně nachýleny dozadu výrazně nad jeho hlavou. Levá paže byla položena o poznání níže, ale i ta se přidržovala kříže; levá noha pak mírně předkročena. Vzápětí hraběnka s radostí požádala probošta cyriaků o

³³² Větvi Popelů z Lobkovic se osobou Zdeňka Vojtěcha r. 1624 dostalo povýšení do knížecího stavu.

³³³ Polyxeně z Lobkovic přicházely, a to i po manželově smrti r. 1628 mnohé prosebné listy od české emigrace i z vlasti. Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1987, s. 256.

³³⁴ Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkovicové*, České Budějovice 2002, s. 91, 93-4, 96, 130. ; V. LÍVA (ed.), *Berní rula 3*, passim.

³³⁵ Událost vešla v jádře svého sdělení již do dřívější literatury. Srov. např. Ivo KOŘÁN, *Sochařství*, in: *Praha na úsvitu nových dějin*, s. 448: Hraběnka Kolovratová slíbila „obléci všechny nahé sošky Ježíšků, které spatří“.

zapůjčení sochy do svého domu. Po několika dnech ji do chrámu navrátila oděnou ve skvostný ornát. Příznaky chlapcovy nemoci brzy nato pominuly.³³⁶

Jisto je, že rod Kolovratů patřil k nejvýznamnějším donátorům karmelitánského kostela Panny Marie Vítězné a především tamního oltáře s proslulou soškou Jezulátka. K Pražskému Jezulátku na Malé Straně směřovaly již po několik desetiletí mnohé dary vysoké české aristokracie, a to jak rodin staré zemské šlechty, tak i nově příchozích rodů. Právě vzhledem k oblibě kultu Ježíšova dětství, všeobecně rozšířeného mezi katolickou šlechtou, okázalý dar hraběnky Kolovratové měl ten nejlepší předpoklad do budoucna účinně přispět k přitažlivosti kostela cyriaků také pro vyšší společenské vrstvy.

Václav Heraklius z Kumburku a Blíživa, zakladatel jedné z prvních zádušních nadací (1637), pocházel ze starého západočeského vladického rodu Blíživských z Blíživi.³³⁷ Spolu s bratrem Jiřím jsou uváděni jako poslední mužští příslušníci tohoto rodu.³³⁸ Roku 1611 byl Václav z Kumburku při příležitosti korunovace Matyáše I. slavnostně pasován na rytíře.³³⁹ V roce 1629 byl povýšen do panského stavu. Dostalo se mu současně polepšení erbu tak, že k rodovému znaku dvou zlatých křížem přeložených jeleních rohů na modrém štítě přibyla mezi rohy figura orlice.³⁴⁰ Zastával úřad místosúdiho Království českého a byl císařským radou Ferdinanda II.³⁴¹ Vlastnil statky na Plzeňsku, především Zvíkovec nad Mží (zakoupen roku 1623, prodán 1633).³⁴² Tváří v tvář neodvratné blízké skutečnosti vymření svého rodu po meči šlechticů donátoři uštěďovali různým církevním institucím (nejen v místech, kde měli být pohřbeni) často i mnohem bohatší nadání.

Rody dvou šlechtických příznivců kostela sv. Kříže patřily k cizím katolickým rodinám, jež se usadily v pobělohorských Čechách. Ladronové získali inkolát v roce 1654.³⁴³ Baronka Ladronová³⁴⁴ věnovala roku 1700 dar cyriacké Madoně. V Čechách se usídlil hrabě Kazimír Ferdinand z Kuperwaldu a inkolát obdržel roku 1695.³⁴⁵ Společně s manželkou Theodorou významně obdarovali kostel sv. Kříže roku 1696 a v roce 1700 složila paní Kuperwaldová sama dar pro mariánskou sochu. Kazimír Kuperwald byl zřejmě vážen ve vysokých kruzích u vídeňského dvora. Jeho jméno se ocitlo na listině osob pasovaných císařem Karlem VI. 5. září 1723 při pražské korunovaci čestně na svatováclavské rytíře.³⁴⁶

Ignác Kryštof Kyblín (Kyblin, Kyblün), autor votivního daru z roku 1683, byl příslušníkem teprve druhé generace nobilitované rodiny, původem z Bavorska. O dědičné povýšení do šlechtického stavu se zasloužil jeho slavný otec Kryštof Kyblin (1617-1678), jenž obdržel rytířský titul a predikát „z Waffenburka“ v roce 1649 za statečnost při obraně Starého Města proti švédskému útoku v létě 1648, jíž se zúčastnil jako univerzitou jmenovaný auditor pražské studentské legie.³⁴⁷ Kryštof Kyblin spojil i svou další životní dráhu s pražskou univerzitou. Po řadu let zastával funkci děkana právnické fakulty a ve školním roce 1664

³³⁶ Legenda reprodukována podle *TT*, Tract. II., Cap. I.

³³⁷ Blížejev, obec u Horšovského Týna.

³³⁸ Srov. Jan HALADA, *Lexikon české šlechty III*, Praha 1994, s. 19.

³³⁹ Pasován na Svatováclavského rytíře. Václav ŘEZNÍČEK, *Svatováclavští rytíři*, ČČM 69, 1895, s. 129

³⁴⁰ August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, Praha 1925, s. 95.

³⁴¹ Anton SCHIMON, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*, Böhm. Leipa 1859.

³⁴² August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII*, Praha 1905, s. 249.

³⁴³ A. SCHIMON, *Der Adel* s. 85.

³⁴⁴ Jednalo se snad o vdovu po generálu vachmistrovi Filipu Ferdinandu hraběti z Ladronu, o níž je zpráva, že počátkem 18. stol. prodala hr. Pöttingovi manželem dříve zvelebenou břevnovskou usedlost zvanou dnes Ladronka s příslušenstvím a pozemky sahajícími až k Smíchovu. (Barbora LAŠTOVKOVÁ – Jiří KOŤÁTKO, *Pražské usedlosti*, Praha 2002, s. 173-174.) Donátorku ke svatokřížskému záduší lze ztotožnit s touto osobou jen za předpokladu, že řádový dějepisec (Rohn) nebyl obeznámen s hraběcím titulem Ladronů či pokud mechanicky přejmul chybu svého pramene připsujícího této šlechticce nižší, baronský titul.

³⁴⁵ *Tamtéž*, s. 426.

³⁴⁶ V. ŘEZNÍČEK, *Svatováclavští rytíři*, s. 129.

³⁴⁷ Viz M. FIALA – J. HRDLÍČKA – J. ŽUPANIČ (edd.), *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Documenta Pragensia monographia, vol. 4, Praha 1997, s. 249.

dokonce rektora univerzity. Proslavil se jako autor mnoha latinsky psaných spisů, zejména traktátů o poměru obecného a domácího práva.³⁴⁸ Vlastnil dům na severním cípu ostrova Kampy zvaný Na pulferhofě (Prašný dvůr, čp. 515/III), silně poničený při obléhání Prahy Švédy, jež dal roku 1652 nově postavit. Sňatkem získal na Starém Městě dům zvaný Na sloupcích, na nároží dnešní Národní třídy a Perštýna, čp. 342.³⁴⁹ Působil také jako císařský rada a rada při arcibiskupské konzistoři. Ignác Kryštof Kyblín žil, zdá se, ve stínu svého otce a rovněž veřejně činného bratra Daniela Františka (†1690), profesora práv a apelačního rady.

Mešní nadaci k záduší kostela založila v roce 1668 Anna Marie z Bleylebenu (Bleilöbelová), vdova po vojenském radovi Alexandru Regniersovi z Bleylebenu na Sobochlebech a Strakonicích,³⁵⁰ majitelka deskového domu v dnešní Nerudově ul., čp. 255.³⁵¹

Skladba měšťanského obyvatelstva, jež tvořilo převážnou část původců darů k záduší kostela sv. Kříže, byla velmi různorodá. Záduší obdarovali obyvatelé tří pražských měst – vedle nejpočetněji zastoupeného Starého Města i Novoměstí a Malostranští –, a to členové rodin úředníků, obchodníků a zejména řemeslníků, lidé bohatí i méně zámožní. Mezi původci byl téměř stejný počet žen a mužů.

Určitou představu o společenském zařazení původců zbožných nadání ke kostelu sv. Kříže z řad měšťanů lze získat na základě edice pramene prvního úplného českého katastru evidujícího pozemkovou a hospodářskou držbu poddaného obyvatelstva, totiž berní ruly. Berní rula pro pražská města podává spolehlivou informaci o povolání a vlastnictví nemovitostí několika měšťanů, kteří prokazatelně obdarovali svatokřížský kostel ve 40. až 60. letech. Vypovídací schopnost tohoto pramene je však v našem případě omezena v několika směrech: Především zřejmě ne všichni původci nadací a darů byli v době pořizování této evidence, tedy v první polovině 50. let, (spolu)vlastníky domu, a tudíž podle tohoto pramene snadno identifikovatelní. Dárcové byli často příbuznými osob, jež vlastnili nemovitost. Shodná příjmení v osobním rejstříku a poznámkovém aparátu tomu nejednou nasvědčují. Vzájemný příbuzenský poměr těchto osob však zůstává mnohdy nejasný, tím spíše, jde-li o časté příjmení a nositeli téhož jména bylo více rodin. Vzhledem k tomu, že odkazy k záduší činili většinou staří lidé, mohlo být očekáváno, že v berní rule bude zachyceno více jmen osob z mladších generací, jež uskutečnily své obdarování v 60. až 80. letech, případně ještě později. Avšak bližší údaje se podařilo podle berní ruly zjistit pro toto období pouze o osobě jediné, a sice paní z Bleylebenu.

Většina pražských měšťanů, kteří obdarovali záduší cyriaků, žila na Starém Městě ve čtvrti mikulášské, v jejímž obvodu ležela farnost kostela sv. Kříže. Z osob vlastníků domů ve farnosti sv. Kříže a jejichž rodinní příslušníci nebo oni sami učinili jistý dar k záduší místního kostela je doložen dále Kryštof Liška, pekař a starší pořádku pekařského a perníkářského.³⁵² Jeho žena Dorota připsala v závěti roku 1642 záduší sv. Kříže jistou peněžní hotovost.³⁵³ Rodina Liškova žila skutečně v těsném sousedství kláštera. Velmi blízko žila také rodina pekaře Jiřího Šmejdiře (Šmejdeř), jehož manželka Kateřina Kolečovská roku 1641 odkázala záduší rovněž peněžní dar.³⁵⁴ Je možno se domnívat, že bychom našli mezi farníky kostela sv. Kříže včetně obyvatel okrsku při blízkém kostele sv. Ducha, jejichž pastorec také náležela cyriakům, ještě více původců alespoň drobnějších příspěvků k záduší, ale dokladů jsem pro to nezjistil.

Samotné prameny k vývoji záduší poskytují velmi málo prosopografických údajů o donátorech. Pouze někdy je udáno jejich povolání, tituly, rodinný stav či jméno manžela. Nejčastěji je uvedena měšťanská příslušnost k obci jednoho z pražských měst. Vyplývá, že

³⁴⁸ Životopisný medailon Kryštofa Kyblína in: Jan ŽUPANIČ – Michal Fiala, *Praha 1648. Nobilitační listiny pro obránce pražských měst roku 1648*, Praha 2001, s. 32. K působení na univerzitě viz František KAVKA – Josef PETRÁŇ (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990, díl 2. (1622-1802)*, s. 139-269 passim.

³⁴⁹ Srov. Václav LÍVA (ed.), *Berní rula 3, Pražská města*, Praha 1949, s. 34 a 39.

³⁵⁰ R. 1645 povýšen do panského stavu. A. SCHIMON, *Der Adel*, s. 11.

³⁵¹ V. LÍVA (ed.), *Berní rula 3*, s. 117. Dále zmíněno její vlastnictví domu na Valdštejnském nám.

³⁵² K. Liška (Liška) bydlel v dnešní ul. El. Krásnohorské. V. LÍVA (ed.), *Berní rula 3*, s. 50.

³⁵³ Dne 12. dubna t.r., po manželčině smrti, Kryštof Liška dotýčnou částku 20 k. m. cyriakům vyplatil. *JB*, fol. LXXIIv.

³⁵⁴ J. Šmejdeř jinak Pokorný. Vlastnil polovinu domu v dnešní Věžeňské ul. čp. 909. *Tamtéž*, s. 50

převážná část dárců žila na Starém Městě pražském, v blízkém nebo širším okolí kláštera cyriaků. Jako staroměstští měšťané je uváděno výslovně pět osob (Eliška Minychová, Kateřina Kolečovská, Dorota Lišková, Eva Erlemannová, Jiří Straka). U prvních třech je doložena jejich společenská příslušnost k místní farnosti, přičemž paní Kolečovská a Lišková jsou výslovně jmenovány jako členky zdejší farní obce. A paní Minychová, vlastníci ve farnosti dům, jehož se vzdala ve prospěch cyriackého řádu, téměř jistě také byla zdejší farnicí.

Se značnou pravděpodobností bydlela na Starém Městě i většina ostatních měšťanů - donátorů kostela sv. Kříže, o nichž není bližších snadno zjistitelných zpráv.³⁵⁵

Jednotlivci představující společně farní celek jindy přicházeli s příspěvkem pro chrám po vyslovení přímé pobídky od řádové duchovní správy. Opakovaně vyhlášené peněžní sbírky na podporu zajištění důstojného chrámového liturgického provozu probouzely solidaritu místního obyvatelstva s cyriackým řádem a lze tušit, že prohlubovaly i obecnou shodu a spolupráci v okruhu farnosti. S postupem doby, v poslední čtvrtině století plnily tyto akce ne již úkol zajištění nejzákladnějších potřeb záduší, nýbrž povznášely se více k reprezentativním cílům. Zvláštní připomínky je hoden roku 1687 obapolným úsilím konventu a farnosti pořízený výtvar monstrance, kde vedle postav dvou světic se nacházelo zpodobení sv. Cyriaka a společně se svatými Jany Evangelistou a Křtitelem také i Jana Nepomuckého. Vzešlý časný kolektivní projev nepomucké úcty prozrazoval rozvinutý smysl zdejšího lidu pro lokální patriotismus a vzrůstající hrdost na dějiny vlastní farnosti spjaté podle tradice se svatojanským posmrtným příběhem.

Mezi dárci k záduší bychom našli jistě mnohé osoby vážené i vcelku zámožné – přičemž samotná výše darů k záduší vypovídá o jejich majetnosti, rozumí se, jen okrajově -, ale patrně nepatřili k nejvlivnějším staroměstským rodinám. Jména osob, jež obdarovaly záduší sv. Kříže, ani shodná příjmení, nefigurují na seznamech žádné ze čtrnácti obnov rady Starého Města pražského uskutečněných v letech 1650-1699.³⁵⁶ Pouze Eliška Minychová-Peristeriusová byla prokazatelně příbuznou nejméně jednoho staroměstského konšela.³⁵⁷

Slavné příbuzenstvo s vazbami na akademickou půdu měla a k zámožnějším donátorům záduší patřila paní Schambogenová, sestra slovutného („Clarissimus“) pana Schambogena, která darovala roku 1699 jakýsi stříbrný předmět k oltáři P. Marie Bolestné. Jan Kryštof Schambogen (narozen roku 1636 v Kladsku – zemřel roku 1696), jeden z nejvýznamnějších právních učenců ve Střední Evropě druhé poloviny 17. století, zastával opakovaně funkci děkana právnické fakulty na pražské univerzitě a dosáhl i úřadu rektora univerzity.³⁵⁸ Byl rovněž předsedícím arcibiskupské konzistoře a královským radou. Své sestře Rozíně (†1719), manželce staroměstského měšťana Tomáše Geismüllera, roku 1696 odkázal vinici v Dejvicích nazývanou později po jejím dalším manželu Líbovka.³⁵⁹ Pokud se záznam o zmíněném daru k záduší vztahuje na Rozínu rozenou Schambogenovou, lze si snadno představit, že určité kontakty s cyriaky mohla získat nebo prohloubit při pobytech na své příměstské usedlosti, ležící v nedalekém okolí letenské vinice s kaplí cyriaků. Původkyně daru k záduší (ať již se jednalo o paní Rozínu či případně její sestru, o níž a vůbec o tom, zda nějakou sestru měla, se však nepodařilo nic zjistit) byla pravděpodobně též blízkou příbuznou P. Ondřeje Schambogena (1610-1665, snad její bratr či bratranec), který byl podobně jako Jan Kryštof rovněž

³⁵⁵ Sám pramen z Rohnovy ruky udává, zřejmě v závislosti na vlastních kusých informačních zdrojích, vedle formy a vrocení jejich příspěvku k záduší u donátorů nezřídka pouhá příjmení, u nichž navíc český přepis není vždy zcela jednoznačný (např. paní *Ossstipiana*, *Wisendiana*).

³⁵⁶ Věra SMOLOVÁ, *Rada Starého Města pražského v letech 1650-1715*, PSH 24, 1991, s. 28-34.

³⁵⁷ A sice Pavla Minicha (Minych), jednoho z nobilitovaných, když Ferdinand III. povýšil r. 1649 do šlechtického stavu celý staroměstský úřad. *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy*, s. 10. Snad byla také příbuznou malostranského měšťana Jana Václava Minycha z Artzbergu, hejtmána nad pěším lidem, vlastníka domu „U tří hvězd“ na Malostranském nám. Srov. V. LÍVA (ed.), *Berní rula 3*, s. 113. V staroměstské radě měla zastoupení také rodina Peristeriusů.

³⁵⁸ F. KAVKA – J. PETRÁŇ (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990, díl 2. (1622-1802)*, s. 155-156. Viz též Ottův slovník naučný XXII., s. 950.

³⁵⁹ František VACEK, *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí*, in: V. Vojtíšek (red.), *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, díl IV.*, Praha 1923, s. 362-363.

prominentním členem, ba dokonce i provinciálem české provincie jezuitského řádu, působil v Kladsku a v Praze, mimo jiné též ve funkci rektora pražské univerzity, a proslul jako horlivý ctitel mariánských milostných obrazů.³⁶⁰

Několik donátorů bylo příslušníky výše postaveného úřednictva zeměpanské správy a držiteli různých hodností. Jednalo se většinou o univerzitně graduované osoby, ponejvíce s právníkým vzděláním.

Novoměstských měšťanů, kteří učinili nějaký dar k záduší sv. Kříže, bylo podstatně méně, než tomu bylo u obyvatel Starého Města. Několik věcných darů a bezkonkurenčně nejvýznamnější závětní odkaz (9000 k. m.) pocházel v půli 40. let od novoměstské měšťanky Ludmily Lečanské ze Schönpacku.³⁶¹ Lečanská bylo, domnívám se, rodné jméno Ludmily Julišové, nákladnice, vdovy po Pavlu Julišovi ze Šenpacku (Šonpacku), registrátoru a expeditoru při apelacích.³⁶² Vlastnila tři sousedící domy na nároží dnešních ulic Na Poříčí a Havlíčkovy.³⁶³

Rodina Julišů podporovala klášter i ve svém dalším pokolení. Ludmila Pešíková, roz. Julišová ze Schönpacku, dcera Ludmily Julišové, v 50. letech konventu prodala, jak již zmíněno, vinici na svahu Žižkova a na splátky postoupila velkostatek v Drastech severně od Prahy.³⁶⁴ Julišovi jsou nicméně jedinou rodinou, jejíž přínosné styky s konventem se dokládají po dvě následující generace.

Jan Šimon Pánek (1654-1734), známý stavitel a kameník, starší zednického cechu na Novém Městě pražském, společně s manželkou daroval ex voto závěsnou tabulku jako výraz vděčnosti za podivuhodné zachování synova zdraví při jakémsi smrtelném nebezpečí (1699). Tímto dosvědčená určitá citová vazba Pánkovy rodiny k cyriackému posvátnému místu možným způsobem se promítla i do pracovní sféry a usnadnila přibližně ve stejném čase sjednání řemeslné zakázky pro kanonii cyriaků. Již v březnu příštího roku se totiž ujal tentýž stavitel výkonu zásadně důležitých stavebních prací pro cyriackou kanonii, v nichž pokračoval s přestávkami po následujících 15 let.³⁶⁵

Nejméně pražských měšťanských donátorů ke sv. Kříži vykazovalo bydliště na Malé Straně.

Někteří z přispěvatelů záduší zůstává z řádových pramenů z Rohnova pera známým pouze svým jménem a příjmením, poněvadž chybí jinak obvyklé udání obce, kde měli dotyční své bydliště. Bezpochyby nelze absenci tohoto záznamu klást na vrub autorově písařské nedůslednosti - aspoň takto poněkud rozvinutějších údajů se nedostávalo nejspíše už v původních pramenech, předlohách, s nimiž bylo řádovému dějepisci pracovat. Při věcném popisu donací, mešních nadací apod. tak figurují jména Daniel Pavlacký, Eva Besenbachová, Rozálie Svobodová „z Prahy“. Pokud je jako u posledně uvedeného jména udán přípis bydliště znějící takto bez příznaku obecně, lze předpokládat, že bylo myšleno přednostně Staré Město pražské, byť konečné jistoty není a vznikají pochybnosti, že autor neshledával jednoznačnost už ve svých primárních zdrojích. Ačkoli to není z povahy sdělení explicitně uvedeno, lze dovozovat, že zdaleka převážnou většinou stály u zrodu i v případě částečně nebo zcela anonymních darů měšťanští příznivci chrámu cyriaků.

³⁶⁰ P. Onřej (Andreas) Schambogen je jmenován v slavném spise Wilhelma Gumpfenberga *Atlas Marianus* (2. vyd., 1672) mapujícím vyhlášená evropská a světová mariánská poutní místa jednak mezi předními „mariánskými milovníky“ z Čech a pak i jako přispěvatel sepsání tohoto díla. Jan ROYT, *Obraz a kult*, s. 29, 30, 37. Byl však i autorem samostatných pojednání o milostných obrazech. Životopisný medailon in Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654-1773*, Praha 1986, s. 388.

³⁶¹ Rodin Lečanských (Lučanských, Ledčanských) žilo na Novém Městě několik (v Soukenické ul., na Petřském nám.). Jméno Ludmily Lečanské se v textu ani poznámkách v berní rule nenalézá.

³⁶² Pavel Juliš, toho času úředník při komorním soudu, získal erbovní list r. 1608. A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, s. 395.

³⁶³ Čp. 1041-1043. V. Liva (ed.), *Berní rula 3*, s. 102.

³⁶⁴ KZ, fol. 61; A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 60.

³⁶⁵ Srov. Pavel VLČEK (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 469-470.

Mnohem menší procento tvoří zcela nebo téměř úplně anonymní počiny. Ještě ojediněle poodhaluje identitu dárce poněkud poznámka typu „kterási panna žijící Na Můstku“. Z gramatické formulace některých zápisů je zřejmé pohlaví dárce. Někdy byl v pozadí patrně úmysl zůstat v anonymitě, zároveň je však třeba mít na paměti, že dary určitých typů se kladly víceméně hromadně k proslaveným oltářům, jako především různá, i docela drobná ex vota. V podobných případech nevstupovali původci přirozeně ani v žádné zvláštní a osobní jednání se zástupci kanonie, s cílem oboustranné dohody, což bylo nutno při zakládání mešních nadání a větších darů pozměňujících výrazněji vnitřní podobu svatyně.

Záduší obdarovalo také nejméně šest osob z duchovního stavu. V roce 1640 odkázal peněžní částku Jan, kněz novoměstského farního kostela sv. Jindřicha. Jeho plné jméno není uvedeno, lze však předpokládat, že šlo o Jana Augustina Přerovského, jenž je doložen jako farář u sv. Jindřicha v letech 1639 a 1644. Není ovšem zcela vyloučeno ani, že byl myšlen jeho poněkud známější předchůdce Jan Čechiades z Plobenštejnu (farářem tamže v letech 1628-1630 a připomínán opět 1638-39).³⁶⁶

O dvě desetiletí později (roku 1661) založil odkazem v závěti zádušní mešní nadaci, která však z objektivních příčin nemohla být zdaleka plně realizována, kanovník svatovítské kapituly Václav Vykročil z Bilenberka.

V roce 1683 je připomínán páter Matyáš Basil Sumický³⁶⁷ se svým dubnovým darem kalichu pro kostel. Tento duchovní, původem Chorvat, byl letitým členem řádu pražských cyriaků. Na sklonku své životní pouti (†1684) vzdal donací poctu domovskému konventu z působiště na vzdálené svojanovské faře. Pořízení předmětu mu dovolily pravděpodobně příjmy z tamního obročí. Jinak obohacování chrámového záduší ze soukromé iniciativy vlastním řádovým členstvem ovšem není doloženo, a šlo tedy v onom případě o výjimku z pravidla. Samozřejmě jiné povahy bývala díla pro kostel včetně liturgického náčiní, která nechávali zhotovit proboštové konventu v zastoupení celé komunity, jíž vedli.

V listopadu téhož roku daroval obraz znázorňující Pietu Sv. Kříže lateránský a vratislavský kanovník Jan Jiří Korb. Jeho dar však není výslovně specifikován jako dar kostelnímu záduší, nýbrž připsán poněkud obecněji „pro conventu“.

Do roku 1696 spadá dar sufragánního pražského biskupa Jana de Longavilla, který obohatil chrámové relikviáře o částčku těla maloasijského světce ze 3. století, sv. Blažeje. Není nutno hledat zvláštní, velmi osobní zdroje motivace donátora ve vztahu ke kanonii cyriaků, uváží-li se, že v pražských městech se nenalézal ani jediný chrám zasvěcený sv. Blažejovi, a tak se jevilo leda přirozeným směřování tohoto zvláštního příspěvku k záduší právě do cyriackého kostela, kde měl blažejský kult dlouhou, od středověku se vinoucí tradici.

K samému počátku roku 1699 se váže votivní dar vzácné mince Ferdinanda Uhlíře, někdejšího jičínského děkana a v letech 1692-1699 faráře jezuitského kostela v Odolena Vodě.³⁶⁸ Cyriacké kanonii odkázal tento duchovní dále dokonce celou svoji knihovnu a na základě jeho přání se mu dostalo svolení zemřít a cti být pohřben v kostele sv. Kříže (†2. 1. 1699) před oltářem Jezulátka.³⁶⁹ Pozadí tohoto daru se jeví alespoň poněkud jasné. V Drastech na půdě sousední klecanské farnosti ležel hospodářský dvůr cyriackého kláštera a potvrzuje se domněnka, že tato nevšední přízeň byla ovlivněna místními kontakty.

Sociální skladba původců darů k záduší byla, jak zřejmo, velmi různorodá. Stěží lze hovořit o určité charakteristické a převažující skupině donátorů. Jedinou soudržnou skupinou, z jejíhož středu obvěnili záduší někteří jednotlivci a která i jako celek přinášela dary, může být označen okruh staroměstského cechu pekařů a perníkářů, a zejména těch jeho příslušníků, kteří bydleli v okolí kláštera a jejichž vztah ke konventu byl zřejmě mimořádně těsný. Tito lidé, blízcí sousedé, se setkávali v kostele sv. Kříže na bohoslužbách a sdíleli nábožné city, vidali se

³⁶⁶ K. NAVRÁTIL, *Paměti kostela sv. Jindřicha*, s. 175.

³⁶⁷ A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 112 má: *Suwietský*, zřejmě pod vlivem nejasného zápisu v *Not*, fol. 88r.

³⁶⁸ Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého I*, Praha 1907, s. 294. v téhož *Dějínách arcidiecése Pražské I/1*, Praha 1917 uváděno farářství pro léta 1694-95.

³⁶⁹ *Nec*, část II, fol. 2v.

o cechovních slavnostech, mnohé jistě spojovalo přátelství, radili se spolu i v osobních záležitostech. U členů cechu je značně pravděpodobné vzájemné ovlivnění právě také ve věci soukromých obdarování kostela sv. Kříže. Připomeňme, že v těsném sledu let 1641-42 se vyskytly čtyři případy obdarování záduší měšťany a dvě z nich prokazatelně pocházela od manželek členů cechu pekařů. Staroměstští pekaři jako živnostní sdružení financovali rozsáhlou nadací ke kapli sv. Ludmily, kde získali s odvoláním na starobylost středověkou tradici svůj cechovní oltář.

Dary a nadace k záduší kostela sv. Kříže pocházely z naprosté většiny od soukromých osob. Úředních osob a instancí se mezi donátory vyskytovalo jen velice málo, přičemž jednotliví držitelé světských i duchovních úřadů nevystupovali zpravidla z pozice své hodnosti, nýbrž de facto také jako soukromé osoby.

V roce 1650 učinil nepříliš velký odkaz k záduší Ondřej Kocker z Kockenburku, děkan pražského metropolitního kostela, známého i přízní k blízkému kostelu Nejsv. Salvátora.³⁷⁰

Výrazný podnět u zrodu nepomuckého kultu přišel roku 1686 od úředníka berničního úřadu Jiřího Pallase s darem či zápůjčkou dřevěné sošky Jana Nepomuka, která byla vystavena v kostele k adoraci. Záhy přivábila řadu ctitelů. Studenti k ní pokládali své teze a i jiní přinášeli věnečky, svíčky, a oleje k lampám. A také přívěšek stříbrného srdce.

Původcem obdarování byl úřad české komory, nejvyšší finanční úřad v zemi (pomoc po vloupání do kostela v roce 1641). Darům z okruhu soukromých osob se vymykal samozřejmě také panovnický dar z roku 1652.

Cyriakům se dostalo pocty od šestipanského úřadu Starého Města, který dal pro jejich konvent zhotovit Petrem Brandlem obraz svržení Jana Nepomuckého do vod Vltavy (1699). Počin to byl jednorázový, který už nenašel u kolektivních orgánů městské rady napříště obdoby.

Dále však nelze shledat žádnou specifickou profesní, sociální nebo národnostní skupinu, jež by kolektivně učinila dary k záduší. Nepotvrdil se předpoklad, že do kostela sv. Kříže směřovala štedrá pozornost polské komunity pražských měst a návštěvníků Prahy přicházejících z polských oblastí.³⁷¹ (Jedinou výjimku snad představoval již zmíněný vratislavský kanovník Korb.) Přitom k důvodům, proč by cyriacký klášter býval mohl fungovat jako přirozené náboženské středisko pražských Poláků a osob spřízněných s Polskem, stačí připomenout, že se dlouho udržovala těsná vazba pražské kanonie na řádové ústředí, první členové konventu byli až na jednoho všichni Poláci a do jejich řad jen velmi pomalu, teprve s odstupem dvou desetiletí přibývalo rodištěm českých uchazečů o řeholní život. Dále třeba doplnit, že pro chrám byly vytvořeny dvě kopie obrazu Panny Marie Čenstochovské, jíž patřil samostatný oltář.³⁷²

Rovněž se bylo možno domnívat, že některé donace uskutečnily rodiny, jejichž členové byli oddáni řeholnímu životu v cyriacké kanonii, avšak zpráv nebylo nalezeno ani o této složce potencionálních přispěvatelů.

Dary věnovali a fundace či nadace k záduší zakládali jednotlivci ze svého svobodného rozhodnutí. Byli při tom vedeni různými pohnutkami a okolnostmi. Předně jistě náboženským přesvědčením a vírou, že svými odkazy a dary pro kostel konají záslužný čin. Dbalá starost o spásu a posmrtný život je nepochybně společným znakem veškerých darů k záduší. Motivy tohoto druhu jsou také přirozeně zdůrazňovány v závětech, nadačních a obdarovacích listinách k záduší. Tento diplomatický materiál, včleněn do rukopisných knih k dějinám konventu, je často unikátním pramenem zachycujícím jednotlivá obdarování. Většinou se z něj však nedozvídáme údaje o případných dalších spolupůsobilých příčinách, jež vedly k obdarování

³⁷⁰ Srov. J. N. ZIMMERMANN, *Diplomatische Geschichte*, S. 40.

³⁷¹ Přitažlivým cílem polských poutníků mohl být v Praze také chrám sv. Petra a Pavla novoměstských křížovníků s červeným křížem (Strážců Božího hrobu) na Zderaze a na Starém Městě pak i karmelitánský kostel u sv. Havla. Oba tyto řády měly přetrvávající historické vazby k Polsku.

³⁷² Oltář zasvěcený P. Marii Čenstochovské při jižní straně presbytáře ustoupil r. 1700 nově instalovanému Brandlovu obrazu Vyzdvižení sv. Jana Nepomuckého. I. Kořán, *Cyriacký klášter a chrám*, s. 180.

právě svatokřížského záduší. Až na nepatrné výjimky není poskytnuto svědectví ani o možných předchozích vztazích donátorů a fundátorů ke klášteru. Chybí dostatek zpráv, jež by ozřejmovaly v jednotlivých případech, zda rozhodnutí obvěnit záduší byla podstatně ovlivněna charakterem a vlastní aktivitou řádu, nebo zda vnější momenty byly spíše podružné a mnohem převáženy ryze niternými pohnutkami.

Lze připustit, že v pozadí některých darů a nadací mohla stát také snaha o společenské uznání, utvrzení okolí o katolickém přesvědčení, a tudíž přispění k dobré pověsti rodiny a potomstva. Vyložene kariéristické důvody, kdy sotva konvertité hleděli vnějškovými nápadnými a okázalými projevy v touze po brzkém jmenování do výnosných úřadů (jichž někteří s porážkou stavovského odboje pozbyli) ubezpečit katolické městské, případně i vyšší hodnostáře o pravosti svého příklonu ke katolické víře, zatímco skutečné city a úmysly skrývali, v rané fázi donačních aktivit k svatokřížskému záduší se dají předpokládat jen naprosto výjimečně. Kostel sv. Kříže nadlouho ještě nepatřil k „prestižním“ církevním institucím na Starém Městě, pravidelně navštěvovaným nejvyšší městskou a v městě pobýající společenskou elitou. Mezi místními farními obyvateli, převážně prostšími řemeslníky, se sotva vyskytovali ambiciózní lidé činící si reálné vyhlídky na obsazení míst v městské radě a jejích rozhodujících úřadech, takže by bylo nepatřičné podezírat tento okruh častých donátorů z nezcela upřímného jednání.

Záznamy o nadacích a dalších darech jsou v pramenech uváděny zpravidla samostatně, odděleně a nevyplývají odtud přímé a jasné souvislosti mezi jednotlivými obdarováními, případně o možných vzájemných kontaktech a vztazích některých donátorů. Mnohá obdarování se ovšem zjevně nedála zcela nezávisle jedno na druhém. Značná, kumulativní míra ovlivnění a inspirace je zvláště předpokládána u řetězce darů z posledního desetiletí 17. století, jejichž původce spojovala vedle obdobných projevů mariánské úcty často i touha přinést dar milostné soše Jezulátka kostela sv. Kříže.

Časový vývoj obdarování

Dary, nadace a fundace k záduší kostela sv. Kříže Většího byly v průběhu let 1628-1700 věnovány a zakládány se značně nestejnoměrnou intenzitou. Lze určit několik časových úseků, jež se vzájemně odlišovaly počtem i druhem učiněných nadací a dalších darů, a odůvodnit tento vývoj s pomocí znalosti dějin cyriaků na Starém Městě pražském. Zároveň je však třeba zvažovat skutečnost, že věnování daru záduší mohlo nejednou vycházet z motivů veskrze osobních, ba i spontánního rozhodnutí a obecné podmínky tvořily potom jen vágní pozadí těchto činů.

Nadace a dary uskutečněné ve 30. a 40. letech 17. století znamenaly nanejvýše potřebnou pomoc klášteru v začátcích jeho obnovené činnosti. Předchozí péče o hrubou stavbu i její výtvarné uzpůsobení byla sice dlouhodobě poměrně uspokojivá a negativně se zapsal, zdá se, spíše nejistý čas prvních pobělohorských let. Cyriakští řeholníci po svém příchodu setkali se značně poškozeným zařízením kostela. Postrádali vícero oltářů a potřeb k rozmanitému výkonu liturgie. Ve zpuštěném klášteře nenašli dohromady žádné použitelné vybavení. Vydatnější materiální podpory se pražské kanonii od krakovského řádového generalátu nedostávalo. Staroměstský magistrát ani vyšší světské úřady nebyli cyriakům nikterak zvláště nakloněny. Zajištění chrámového záduší příjmy plynoucími z povinných platů na domech ve velmi malé svatokřížské farnosti bylo zcela nepostačující. Chyběl jakýkoli nemovitý majetek mimo vlastní klášterní půdu. Zdárné zahájení a rozvoj činnosti české větve cyriackého řádu proto takřka svrchovanou měrou záviselo na ochotě soukromých donátorů.

Ve třicátých letech obdarovali záduší zřejmě pouze tři nebo čtyři lidé. Nejvýznamnější byla jistě nadace a dar v pořadí první, z roku 1630 (Elišky Peristeriusové, rozené Minychové). Mimo samotné peněžní zajištění mešní nadace, motivované úctou k Panně Marii Bolestné, jejíž kaple na východní straně severní lodi kostela byla prvotně upravena zřejmě za téže finanční pomoci, darovala příznivkyně klášteru dokonce svůj dům a domácí nábytek.³⁷³ Za léta 1628-1700 jde o jediný zjištěný dar celé nemovitosti. Minychovský dům se stal jedním ze zádušních domů kláštera, jejichž restituce klášteru ostatně probíhala značně pomalu a nesnadno, a to jediným vlastním domem vně klášterního obvodu. Další dva či tři dary pocházely z poloviny a z druhé půli 30. let, byly peněžní a k jednomu z nich se pojila mešní nadace. Zvláštního a výjimečného charakteru byl závazek cechu pekařů pečovat o kapli sv. Ludmily, jež se staroměstským pekařům dostala se svolením cyriackého probošta v závěru desetiletí do trvalého pronájmu.

Lze předpokládat, že v prvních letech obnovené existence cyriackého konventu se projevila časnou donační aktivitou ke kostelu sv. Kříže především někdejší katolická menšina obyvatel místní farnosti a nejbližšího okolí, za utrakvistické a protestantské převahy v poměru k místní zádušní správě nuceně pasivní a upozaděná a po roce 1621 vyčkávající dychtivě stabilního vedení kolatury.

Skutečnost měšťanských donací pro kostel v průběhu rané fáze řádové působnosti nemusí být však vždy nutně pokládána za neklamnou známku sympatií k cyriacké komunitě anebo náhlého obrácení svého nositele na katolickou víru. Někteří obyvatelé svatokřížské osady snad tímto způsobem projeví ve změněných podmínkách spíše prostou starostlivost o místo, s nímž si po dlouhá léta spojovali naplňování svých duchovních potřeb a jež tvořilo středobod jejich životního prostoru. Pokud přicházeli se svým obdarováním i lidé ze sousedství, jejichž příklon ke katolictví byl dosud vlažný, je pravděpodobné, že jejich dar nesl zasvěcení sv. Kříži, a nikoli mezi katolíky oblíbené mariánské.

Ve čtyřicátých letech případů obdarování výrazně přibýlo. Řád cyriaků se začínal sžívat s pražským prostředím a dokázal si i v neklidných letech války mezi zdejším katolickým obyvatelstvem nejen z nejbližšího okolí získat příčinnivé podporovatele. Založenými nadacemi a věnovanými dary bylo jinak většinou reagováno na aktuální potřeby kláštera. Vedle niterných pohnutek náboženských, které spolupůsobily snad úplně pokaždé, byl motiv základní pomoci v nouzi zcela určitě přítomen u obdarování kostela po vloupání a krádeži mešních nádob a dalších cenností v říjnu roku 1641. V letech 1641-42 nejméně devět, spíše však jedenáct přímých peněžních darů a odkazů ze závěti se téměř rovnalo veřejné sbírce na pomoc ochuzenému konventu. Tento rychlý sled darů představoval po celé sledované dílčí období, s výjimkou leda souboru rozličných mariánských zbožných nadání v samém závěru 17. století, jistě nejpočetnější donační skupinu, jíž se záduší kostela sv. Kříže kdy dostalo v rozmezí pouhých dvou let. Podobné zaměření a cíl, totiž zlepšení hmotných poměrů v klášteře a zejména umožnění obnovy kostela, měla zcela určitě i nadace lečanská (1644), sama ovšem mimořádná a několikrát bohatší než veškeré prostředky pocházející z předešlé skupiny darů.

Padesátá léta, alespoň nakolik se podařilo zjistit, byla počtem poskytnutých obdarování i celkovým ziskem z nich plynoucím výrazně chudší. Nejsou zaznamenány žádné mešní nadace ani votivní dary. Význačné, byť šlo mnohem spíše o pouhé gesto nežli známku zvláštní přízně, bylo pouze obdarování konventu císařem Ferdinandem III., jeho synem a kurfiřty saským a braniborským. Darovaná částka však nedosahovala ani výše průměrné zádušní nadace a vlastně se nejednalo ani o běžný, klasický dar k záduší, protože určení daru znělo obecně na adresu „konventu“, nikoli výslovně „pro kostel“. Alespoň částečným odůvodněním úbytku darů k záduší v 50. letech může být snad skutečnost, že od poloviny 50. let se ekonomická situace kláštera zlepšila, výnosy ze zakoupeného velkostatku v Drastech u Prahy a vinice pod

³⁷³ Nabytých prostředků použil probošt Trembský v polovině 30. let mimo jiné ke zhotovení monstrance pro kostel. Různé liturgické náčiní a předměty uměleckého a řemeslného vybavení kostela byly pořizovány nadále podle možností. Přinášet podrobnější údaje o vydáních záduší kostela sv. Kříže sahá však již nad vytyčený rámec této práce.

žičkovským vrchem se upevnilo hospodářské zázemí kláštera. Ustoupila ještě nedávná motivace naléhavé pomoci existenčně ohroženému konventu. A možná, lze se jen domnívat, s několikaletým odstupem po skončení války polevilo i nábožné zanícení, jež v neklidné době patrně zvýšenou měrou přispívalo k rozhodnutí učinit dar k záduší kostela.

V šedesátých letech 17. století jsou zaznamenány dvě věčné zádušní nadace. První, z roku 1661, mohla být uskutečněna jen ve velmi omezeném rozsahu. Druhá (Anny Marie Bleilöbelové, 1668) představovala značný obnos jednoho tisíce zlatých. Obě nadace nesly shodně jiné zasvěcení nežli převažující mariánské, a to svatému Kříži a Utrpení Páně. Do šedesátých let spadá také první z řady votivních darů pro sochu a oltář Panny Marie Bolestné.

Během celých sedmdesátých let nebylo učiněno, zdá se, žádné obdarování k záduší. Vysvětlení důvodů je patrně třeba hledat ve vnitřních poměrech v klášteře. Roku 1664 zemřel dlouholetý probošt Jan Jiljí Žďárský, dobrý hospodář a vůbec výrazná osobnost, jež příznivě ovlivňovala obraz kláštera v očích farníků a širší veřejnosti. Jeho nástupce Jan Kryplovíč (1664-1672) postrádal smysl pro hospodářské záležitosti, takže po několika letech dovedl klášterní hospodářství až na pokraj zhroutení. Nedostatečné schopnosti probošta Kryplovíče mohly odradit některé příznivce od věnování darů, i když mnozí třeba chovali k cyriákům náklonnost pro jejich duchovní péči. Sedmdesátá léta byla snad skutečně poznamenána neochotou pramenící z pochyb, že s věnovanými prostředky by nebylo naloženo patřičně, ke cti konventu a nehynoucí památce na donátora. Stabilitu, a tedy i důvěryhodnost konventu oslabovaly navíc vleklé spory s krakovským řádovým centrem, provázené početnými zásahy do záležitostí konventu ze strany pražského arcibiskupství.

Od počátku osmdesátých let četnost nadací a ostatních druhů obdarování vykazuje trvale rostoucí tendenci. Pro osmdesátá léta je zaznamenána jedna zádušní nadace, určena na pravidelné mše za jejího zakladatele (1684). V devadesátých letech se vyskytla rovněž jedna nadace téhož druhu (1697). Dále byla rozšířena mešní nadace cechu staroměstských pekařů k cechovnímu oltáři v kapli sv. Ludmily (1696) a založena nadace na nákup svící k oltáři Panny Marie (1697).

Ještě pronikavěji vzrostl počet celé škály votivních darů. V osmdesátých letech šest zjištěných donací přineslo: ciborium, dva kalichy a peníze na zhotovení dalšího kalichu, tři obrazy, šaty pro sochu Panny Marie a látky k výzdobě mariánského oltáře; nepočítaje kalich a monstranci, jež nechali vyrobit na vlastní přání proboštově konventu. Dar dvou obrazů byl spojen se založením oltáře sv. Václava (1689) – jediné zjištěné oltářní fundace z iniciativy soukromého dárce za období let 1628-1700. V letech devadesátých věnovalo votivní dar k záduší nejméně patnáct soukromých, civilních osob a dále skupinově členové pekařského cechu. Darován byl soubor obrazů do klášterních ambitů, řezbářská výzdoba mariánského oltáře, pro sochu Panny Marie a Jezulátka několikrát šaty a textilie na oba oltáře, na nichž byly tyto sochy umístěny, ale ve zvýšeném množství také různé mince, medaile, malé šperky a další předměty drobnějších rozměrů a většinou i ceny. Strmý nárůst se projevil též ve vlastní kategorii darů ex voto, a to právě i těch nepříliš nákladných – byť pod tímto zjištěním se tuší jistá zdánlivost, poněvadž se značnou dávkou pravděpodobnosti k identifikaci mnohých zejména lacinějších předmětů z dědictví dřívějších let, které navíc byly zřejmě postupně u oltářů nahrazovány cennějšími kusy, bránila absence záznamů o jejich vrocení a autorství, neřku-li již osobního příběhu, který se za jednotlivinami skrýval.

Dva případy věnování votivního daru v 80. a 90. letech při tom pocházely od původců, kteří současně zakládali i nadaci k záduší. V posledním desetiletí přibyla k darům již tradičně věnovaným cyriacké Matce Bolestné četná obdarování sochy Jezulátka, jejíž pověst sochy zázračné nabývala ke konci století stále většího ohlasu. Zbožní příznivci kultu Děťství Ježíšova našli cestu do kostela sv. Kříže sice s velkým zpožděním za malostranským ohniskem tohoto kultu, Jezulátkem u Panny Marie Vítězné, oslaveným mnohonásobně již v polovině téhož století, včetně korunování. Nicméně u Jezulátka kostela cyriáků je pozoruhodné, že se tento kult vůbec ujal a došlo k jeho samostatnému rozvoji.

Mezi pohnutkami vedoucími k učinění darů k záduší kostela sv. Kříže v posledních dvou desetiletích 17. století jednoznačně převažovaly aspekty čistě náboženské – starost o

posmrtný život, zbožná úcta k trpícímu Kristu, Panně Marii, Děťátku Ježíši. Některá obdarování byla zároveň vyjádřením úzkosti v nesnázích, jiná naopak projevem radosti nad uzdravením, zdárně vykonaným dílem nebo šťastným koncem složité životní situace.

K zřetelnému vzestupu religiozity ve společnosti, která našla odraz záhy i v počinech soukromých zádušních nadání, přispívaly jistě stavy obecného ohrožení, jakými bylo akutní válečné nebezpečí, živelní kalamity (v pražských podmínkách především povodně, postihující mimo jiné nejen pobřežní části cyriacké farnosti, a požáry – v této době zvláště požár založený údajně francouzskými žháři v létě roku 1689), a šířící se epidemie. Na samém začátku 80. let těžce strádala pražská města morovou nákazou. A skutečně, jeden významný dar kostelu (ciborium od Ignáce Kryštofa Kyblína) byl donátorem přímo postulován jako děkovný za záchranu jeho rodiny před morem. U některých dalších donací či nadací lze spoluúčast podobného motivu přinejmenším předpokládat.

Na přelomu 17. a 18. století je působení cyriaků v barokní Praze všestranně poměrně dobře zabezpečeno, snáší své plody a dostupuje zvolna, ale spolehlivě náběhů svého pozdějšího vrcholu, ať se hledí na zvýšené tempo stavebních prací, tvůrčí činnost literární nebo – což bylo pro ovlivnění věřících a vytváření motivace k obdarování kostela zvláště důležité – skvělé obřady a jiskrná kázání v kostele sv. Kříže. Vždyť pohnutky k uskutečnění nadace či příspěvku k záduší se rodily jistě nejednou při samotné účasti na bohoslužbách, v blízkosti soch obestřených legendou.

Řád cyriaků dokázal mírným, avšak vytrvalým působením spojeným v ideové rovině hlavně se šířením mariánského kultu získat náklonnost a viditelnou aktivní podporu u druhé, ale zejména třetí generace pobělohorského obyvatelstva pražských měst. V první třetině 18. století, době, kdy z cyriacké kanonie vycházely především vlivné impulzy nepomucenského kultu, příznivců řádu nadále přibývalo.

Fundační aktivity za léta 1701-1729

Skladba fundací, nadací a votivních darů

Sluší se znovu připomenout, že v dřívějších letech bývaly přímé finanční prostředky mimo úhrady zádušních mší věnovány podstatnou částí na stavební rekonstrukci a uměleckovýtvarné dovybavení kostela. Nyní však již nebylo dávno zapotřebí příspěvků na základní provozní náležitosti. Provedení sanace chrámové stavby bylo úspěšně završeno v minulém období a současný architektonický vývoj se obešel bez radikálních slohových úprav. Vznikl zato velmi slibný předpoklad moci do plných forem rozvinout zejména interiérovou dekoraci jakožto výraz vnějšího vyjádření důmyslného a široce sdíleného kultovního programu.

Předeslané tvrzení ovšem nemění nic na faktu, že byly shodně zjištěny veškeré typy ze široké skupiny „zbožných nadání“ jako v předešlém období sedmi desetiletí 17. století, kromě soukromé donace zádušního domu a připsání části pravidelného výnosu z vlastněné nemovitosti (měšťanského domu) k hmotnému zajištění záduší a k současné službě zádušních mší. Ve většině kategorií však bylo pestrostí, rozmanitostí a především celkovým počtem snešených darů minulé období výrazně překonáno.

U soukromých přispěvatelů k záduší byl shledán v oddílu mešních nadací mimo stále převažující typ vysloveně charakteru posmrtných zádušních proseb a výrazně méně častý typ jednorázových děkovných mší také požadovaný výkon pravidelné slavnostní zpívané, totiž figurální mše k úctě zvláště oblíbeného světce, najmě osobního patrona. Cech? už dříve, setrval u svého závazku vytrval cech pekařů

Různé formy příspěvků k záduší chrámu sv. Kříže lze dělit i v období po roce 1700 jednak podle jejich druhu, tak, jak již bylo vysvětleno v kapitole pojednávající o dřívějších mešních nadacích, oltářních fundacích, votivních darech k hlavním oltářům, darech kusů umělecké výbavy kostela i docela drobných předmětů umístěných kolem oltářů, atd. Dále je možno každé obohacení záduší kategorizovat, opět stejně jako v předchozím období, na základě určení (připisu) jednotlivých počinů určitému nebeskému ochránci. Ještě podle zamýšlených účinků a kýženého cíle popsanych konkrétních donačních úkonů k záduší se rozlišovalo několik skupin „zbožných nadání“: za šťastnou smrt a nastoupení spásné cesty pro duši „pro anima“, uzdravení, vyřešení partnerských vztahů, ad.

Mešní nadace – cyriakové byli ochotni přijmout i závazky vykonávat mešní nadace s požadavkem dosti vysokého počtu zádušních v poměru k nepříliš velkému finančnímu zajištění.

Nejširší škála blahodárného působení byla věřícími přičítána Panně Marii, s tím, že se těchto jejích „dobrodiní“ dostávalo prostřednictvím pobožností konaných před sochou Panny Marie Svatokřížské nebo v živé paměti na tuto sochu, třeba v domácím prostředí. Už v Rohnově „Thesaurus triplex“ je přehledně vyjmenováno značné množství typů událostí, některých vcelku možných a představitelných i v každodenní žité realitě (ale některých potom také skutečně velmi nesnadno uvěřitelných). Řada zachycených zpráv o obdržených „milostech“, zejména ve smyslu uzdravení, také spolehlivě dokládá vřelé osobní vztahy či náklonnost dotyčných osob ke kostelu a komunitě cyriaků, i když s dosaženým „vyslyšením“ nebyl úplně pokaždé spojen chrámový dar.

U zádušních mešních nadací, připisovaných tradičně nechybí nyní ani zaslíbení Jan Nepomucký, který byl mimo jiné vyzván jako ochránce umírajících a mocný posmrtný přímluvce.

Novým druhem příspěvku k podpoře záduší nebyl ani konkrétně směřovaný peněžní obnos na vydání modlitební knížky, a to opět k Panně Marii Svatokřížské. Příspěvek na pořízení německé jazykové mutace dříve rovněž ze soukromého podnětu tiskem vydané knihy modliteb k Svatokřížské Pietě při stále výraznější společenské tendenci germanizace v úředním i v běžnějším veřejném styku nikterak nepřekvapuje. Je i dalším dokladem o pronikání cyriacké kanonie ve známost širším a vyšším vrstvám nejen měšťanské společnosti.

Byly zjištěny tři fundace vedlejších chrámových oltářů, a to v prvních dvou letech (oltář Spasitele a sv. Cyriaka) a roku 1721 sv. Barbory, jakožto osobní patronky. Chrámový prostor po bezmála staletém procesu obohacování starších oltářních architektur a vzniku oltářů zcela nových byl velmi zaplněn, takže další samostatné fundace přicházely již stěží v úvahu. O to snažněji přispívali dobrodinci záduší na úpravu stávajících oltářů nesoucích vedle zasvěcení plynoucích nebo odvozených z povahy vlastního chrámového patrocinia také zasvěcení znějící na jméno hlavních patronů, jejichž kult byl po léta udržován v kostele. Stavební úpravy a dovybavení uměleckými díly znamenaly stále vyvíjející se proces.

Velmi markantní rozmnožení nastalo také ve skupině darů s věnováním „ex voto“, představovaných ponejvíce různými menšími obrazy a nápisovými tabulkami, provedenými v rozličné umělecké kvalitě, a někdy i zpodobeninami orgánů lidského těla. Společným znakem těchto předmětů chápaných jako osobní svědectví, mementa a zároveň podle dobového vkusu příkras připevňovaných k oltářům Piety, Jezulátka i Jana Nepomuckého byl donátorův děkovný úmysl zpravidla za uzdravení vlastní nebo svých blízkých osob. U zrodu předsevzetí učinit touto formou, pravda leckdy jen drobné hodnoty, ale přece vždy viditelný přínos k záduší, stál často slib, ať vyslovený nebo jen v duchu daný, podmíněný vyslyšením pokorných prosb v zdravotních obtížích nebo v jiných vážných nesnázích života.

Z nákladnějších votivních darů lze uvést stříbrnou desku v ceně 36 zl. s vytepaným obrazem Jana Nepomuka (určeno do nepomucké kaple, 1713).

V údobí první třetiny 18. století došlo k nárůstu také u velmi specifické množiny obdarování světeckými relikviemi, přičemž uskutečnění donace v případě svatokřížského záduší nepřestávalo zatím ještě být výhradní doménou duchovních osob či institucí.³⁷⁴

Příznivci kostela a motivy jejich zájmu

Celkově podstatně dynamičtějšímu vývoji nadační a donátorské aktivity k záduší sv. Kříže Většího ve srovnání s předchozími úseky obnovené existence cyriackého konventu odpovídalo v letech 1701-1729 výrazné zvýšení počtu osob, které cyriackou kanonii a chrám nějakým způsobem obdarovali. Zatímco pro léta 1628-1700 bylo jménem zjištěno na 50 donátorů, fundátorů či zakladatelů zádušních nadací, v nyní sledovaném mladším období pouhých 29 let se počet původců veškerých nadání téměř zdvojnásobil a výrazně přibýlo opakovaných případů obdarování záduší jednou a touž osobou, případně manželským párem. Vyjma samotného panovníka a osob z královské rodiny nebo cizích panovnických dynastií složili v tomto období, podobně jako v dřívějším, dar kostelu sv. Kříže příslušníci společenských tříd vyšší a nižší šlechty, měšťanstva a řádového i světského duchovenstva. Pronikavé změny však nastaly v kvantitativním podílu zastoupení těchto jednotlivých vrstev na obdarování záduší. Příčiny proměnlivého zájmu různých skupin obyvatelstva na obdarování svatokřížského záduší a v některých případech i konkrétní osobní motivaci donátorů v průběhu prvních třech decenií 18. století se pokusím dále osvětlit.

³⁷⁴ Přehled relikviijních darů viz výše kapitola IV.

Od počátku 18. století až do poloviny druhého desetiletí byl výskyt šlechtických donací a nadání poměrně řídký a jeho frekvence setrvala zhruba na úrovni 80.-90. let předešlého století (v 80. letech poněkud méně, v 90. letech však o poznání více šlechtických obdarování). Mecenát nejvyšší šlechty se v tomto údobí u záduší sv. Kříže neprojevil. S jedinou výjimkou daru hraběnky Theodory Benedikty Kuperwaldové z roku 1709,³⁷⁵ stále příznivkyňe cyriackého kostela a jeho Piety (dřívější donace manželů Kuperwaldových k oltáři P. Marie Bolestné z let 1696 a 1700), žádnými členy knížecích a hraběcích rodin nebyly zakládány mešní nadace ani nepřinášeny donace či třeba jen skromné symbolické příspěvky.

Za celých 15 let nacházíme mezi donátory pak pouze tři osoby z vrstvy nižší šlechty, z nichž ostatně jen jediná pocházela ze starobylé rodiny. Podobně jako tomu bylo zvěšiny již v předchozích etapách historie záduší – a možno předeslat, že při nastalém trendu setrvalo – těmito původci obdarování byly ženy, šlechtičny, činící tak po srozumění s manželem, nebo zcela z vlastní iniciativy.

K řadám ctitelů Svatokřížské Piety, jejíž kult zůstával po celé první desetiletí i během první půle druhého desetiletí 18. století v kostele sv. Kříže dosud kultem dominantním, se připojila opakovaným finančním darem paní Herula Eleonora Zumsandová ze Sandberka. Byla příslušnicí rodu, jehož společenský vzestup spadal teprve do nedávných desetiletí a měl i vazby na církevní hierarchii.³⁷⁶ Nejprve přispěla na vydání německé verze modlitební knížky k Panně Marii Bolestné (roku 1702, 70 zl.) a později věnovala nemalou částku na zhotovení vzácného roucha pro sochu Piety (roku 1709, 300 zl.). V jejím daru je možno spatřovat vyjma dokladu obecné dobové oblíbenosti právě tohoto kultu také svědectví o rozšiřujícím se rádiu společenského působení, tak i ambice cyriaků podílet se na utváření duchovního klimatu barokní Prahy ještě poněkud významnějším způsobem. Připsání Janu Nepomuckému nesla mešní nadace Marie Františky ze Schönfeldu, rozené z Hamu (rok 1708, 200 zl.) a Františky Dobřenské z Dobřenic³⁷⁷ (rok 1713, 100 zl. na věčné světlo), provázená dalším peněžním darem na opatření oltářní lampy.

Zásadní a pozitivní obrat v účasti šlechtického stavu na obdarování záduší byl předznamenán vývojem v druhé polovině druhého decennia. Dění v kostele sv. Kříže, výraznější aktivita cyriaků navenek ani stávající složení řad příznivců tohoto kostela samy o sobě nepředstavovaly pro nejurozenější vrstvy dostatečnou pohnutku k vyložení masivní účasti na obdarování právě zdejšího záduší. Nicméně jistá tendence rostoucího zájmu nezmizela i vyšší šlechty se zřetelně ukazovala.

Roku 1716 založil věčnou zádušní mešní nadaci se zajištěním 1000 zl. dvorský válečný rada rytíř Libor Václav Ubeli ze Sigburku.³⁷⁸ V roce 1719, který jí zármutek přinesl nad ztrátou syna, darovala hraběnka Jana Emerentie Gallasová zlatem protkávaný ornát k bohoslužbám

³⁷⁵ Theodora Benedikta Kuperwaldová věnovala stříbrnou lampu již v pozdních letech svého života. Zemřela někdy před r. 1717, kdy se její manžel Kazimír vdal za Lidmilu Konstancii z Bubna a Litic. A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze XIII*, s. 117.

³⁷⁶ Do šlechtického stavu byl Ferdinandem III. povýšen r. 1653 Jan řečený zum Sande. (A. SEDLÁČEK, *Heraldika II*, s. 688.) Donátorčin současník a snad blízký příbuzný František Ignác Zumsande byl přísedícím arcibiskupské konzistoře a je zmiňován jako člen konsistoriální komise vyšetřující v únoru r. 1709 v kanonii sv. Kříže případ provinilého cyriackého probošta Fr. Štěpána Náchodského. (A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 147)

³⁷⁷ Také Dobřenská z Dobřenic, usedlí ve východních Čechách v hradeckém kraji, byly starým českým rytířským rodem. (A. SEDLÁČEK, *Heraldika II*, s. 113.) Devocionalitou vynikl zvláště rytíř Václav Dobřenský, ctitel milostného obrazu Salvátora Chrudimského v poutním děkanském kostele sv. Martina. (F. BECKOVSKÝ, *Poselkyně II*, 3, s. 520.)

³⁷⁸ Ubelliové pocházeli z italské Lombardie a města Brescie. Do Prahy přišel otec Liboria Václava Ignác (†1702), pevnostní architekt v císařských službách. Nobilitace rodiny dále zasloužena v poslední třetině 17. stol. úřední službou. Liboriu Václavu Ubelly přiznán r. 1705 rytířský stav s přídomek *ze Siegburka* a zároveň obdržel český inkolát. Vlastnil statek Koleč na Rakovnicku. Zemřel r. 1716 ve funkci generálního polního vojenského komisaře. Fr. Lad. RIEGER (red.), *Slovník naučný IX*, s. 690; A. SEDLÁČEK, *Heraldika II*, s. 658.

v kapli sv. Jana Nepomuckého.³⁷⁹ A přibližně téhož času rytíř Losy z Losinau daroval částku 100 zl. pro pořízení kované přepážky u nepomuckého oltáře.³⁸⁰

Setrvalou pověst Svatokřížské Piety jako obdařené nebeskou milostí moci stát lidem prostředkem uzdravení, rozšířenou již napříč všemi společenskými třídami, dokládá přibližně ve stejném čase (1720) votivní dar hraběnky Josefy Martinicové. Podaný příspěvek zároveň dojasňuje, že naděje na nová prosebná vyslyšení bývala nezdárka znásobována současně projevenou úctou cyriackém Jezulátku. Vynikající obeznámenost martinického rodu se zvláštnostmi kanonijního kostela pramenila v neposlední řadě zřejmě z letitého patronátního styku s cyriackým duchovenstvem v bubensko-holešovickém prostoru. Jak již bylo popsáno, část tohoto rodu z titulu majitele panství podporovala ctižádost pražských cyriaků ve věci nástupu a udržení tamní farní administrace.

Během 20. let se donační aktivita kruhů vyšší šlechty u svatokřížského záduší plně rozvinula, takže i napotom od počátku třetího desetiletí docházelo k obdarování záduší některými nejvýznamnějšími rody české zemské šlechty (Lobkovicové, Kolovratové ad.). Značným počtem darů předních českých, šlechtických rodin, které ve 20. letech 18. století poprvé v raně novověké historii záduší zahrnuly kostel sv. Kříže, složka vyšší šlechty podstatně převážila nad donátory ze stavu nižší šlechty.

Během 20. let se donační aktivita kruhů vyšší šlechty u svatokřížského záduší plně rozvinula. Od samého počátku třetího desetiletí docházelo k obdarování záduší některými nejvýznamnějšími rody české zemské šlechty. Značným počtem darů předních českých, šlechtických rodin, které ve 20. letech 18. století poprvé v raně novověké historii záduší zahrnuly kostel sv. Kříže, složka vyšší šlechty podstatně převážila nad donátory ze stavu nižší šlechty.

Zřejmou hlavní motivací i cílem naprosté většiny donací a dalších hmatatelných projevů přízně kostelu sv. Kříže od vysoké aristokracie byl přínos nepomucenskému kultu. Je možno se domnívat, že rozhodné impulzy pro šlechtická nadání nevydala samotná kanonie cyriaků (ačkoli nepomucký kult programově rozvíjela), nýbrž zájem vyšších tříd o svatokřížské záduší vyplýval z obecnějších postojů a snah početného kruhu české šlechty ve věci prosazované kanonizace Jana Nepomuckého. Rostoucí opozice české šlechty vůči vídeňskému centralismu na prahu třetího desetiletí 18. století vyvinula značný politický tlak přidávající váhy oficiálním pokusům o Janovu beatifikaci, k níž poté skutečně došlo 31. května 1721. Od okázalého aktu otevírajícího cestu k uznání nového národního světce bylo očekáváno zvýšení prestiže Českého království v habsburské monarchii i větší lesk obrazu země v očích katolické ciziny.³⁸¹ Celonárodní přijetí a vžití nepomuckého kultu předpokládalo úzkou součinnost duchovenstva a světských feudálů při jeho propagaci. Často dosti bohaté šlechtické donace k posvátným místům spjatým s Janovým životem a mučednickou smrtí, vedle fundací a nadání kostelů a kaplí s patrocinielem Jana Nepomuckého, množících se v letech bezprostředně následujících po blahorečení rychlým tempem ve všech českých krajích, účinně přibližovaly nový domácí kult také měšťanstvu a venkovskému lidu.

³⁷⁹ Gašínová, provdaná Gallasová. Po smrti syna Jana Václava Gallase roku 1719 se stala poručnicí rodového majetku a spolu s vnukem Filipem Josefem pokračovala ve stavbě význačného paláce na Starém Městě (Husova čp. 158-I). V. LEDVINKA – K. MARÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 81.

³⁸⁰ Šebestián Matěj z Losenau (†1738), pán na Radči, komorní rada a staroměstský usedlík, nebo jeho bratr Josef. (Srov. *Ottův slovník naučný XVI*, s. 356). Nebýt dodatečného přípisu predikátu (*EHC*, fol. 33r) a jedné zmínky, že byl „z Ungeltu“, vznikalo by domnění, zda se nejednalo snad o potomka tyrolské rodiny starého hraběte Jana Antonína Losyho z Losinthalu (1638-1721), sídlícího v paláci na Novém Městě v Hybernské ul., virtuosa hry na loutnu, jehož hudbymilovnost a až do vysokého stáří dychtivý zájem o hudební dění by nasvědčovala kontaktům s cyriaky. Jistě neminul příležitost spatřit cyriacké květnové hudební slavnosti k počtě Jana Nepomuka a po uspokojivém zážitku velmi dobře mohl pojmut záměr uvedeným způsobem odměnit řádové snažení. Srov. Alois JIRÁSEK, *Z barokové Prahy*, in: 1916. Sborník Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojinů, Praha 1916, s. 46.

³⁸¹ Zdeněk KALISTA, *Čeští světci v cizině barokní*, in: Co daly naše země Evropě a lidstvu, Praha 1939, s. 199.

Pražská města byla od prvopočátku jeho zrodu nejsilnějším ohniskem nepomucenského kultu. Za hlavní centrum tohoto kultu platila Svatovítská katedrála s hrobem Jana Nepomuka, obklopeném v době baroka velmi záhy – podstatně dříve, nežli si donátoři našli cestu do kostela sv. Kříže – nákladnou uměleckou výzdobou a mnohými dalšími dary od vysoké šlechty. Kostel sv. Kříže se řadil k nemnoha dalším nejdůležitějším pražským střediskům nepomuckého kultu, mezi nimiž vynikal stářím středověké tradice úcty k mučedníku zpovědního tajemství. Cyriakové si mohli proto činit nárok na čestné místo svého chrámu v hierarchii svatojánských poutních míst. Hojnost přijatých šlechtických darů pro jejich kostel napovídá tomu, že jistá výlučnost svatokřížského záduší byla špičkami společnosti se všeobecným rozvojem nepomucké úcty skutečně přiznávána.

S výjimkou absence jakýchkoli šlechtických darů a nadací v letech 1722-1723 a 1727 jsou jednotlivá obdarování pro kostel sv. Kříže po celém údobí 20. let rozprostřena s frekvencí jednoho až tří do roka, přičemž v první polovině tohoto údobí vyniká rok 1721 (3 nadání) a jinak připadá na každý rok jediný dar, počínaje rokem 1725 se pak vyskytují až do závěrečného roku 1729 vždy dvě obdarování. Pozornost šlechty ke svatokřížskému záduší se při živých dojmech z velkolepých oslav kanonizace Jana Nepomuckého, které proběhly v říjnu 1729, následujícího roku ještě zvýšila – v roce 1730 je napočítáno dokonce pět případů obdarování vyšší šlechtou. Třicátá léta byla četností šlechtických darů pro svatokřížské záduší však již citelně slabší než předchozí dekáda.

Naprostá většina (9 ze 13) vysoce urozených donátorů složila v letech 1719-1729 svůj dar k oltáři Jana Nepomuckého ve stejnojmenné kapli. Hraběnka Thunová darovala dva pomenší svícny (1721), kněžna z Lobkovic stříbrnou lampu (1724), tentýž dar uskutečnily hraběnka Jana Gallasová a hraběnka z Valdštejna roz. Černínová (obojí 1725), manželský pár Wunschwitzů daroval stříbrné srdce (1728), taktéž hrabě Věžník (1729). Nejštědřeji obdaroval nepomuckou kapli zřejmě hrabě Antonín Jan Nostic, který brzy po Janově slavném blahořečení hradil náklady její umělecké výzdoby gobelíny, sousoším Nejsv. Trojice a další rezbářskou kompozicí ztvárňující mimo jiné nepomucenské symboly (na jaře roku 1729). V roce 1730 potom složil do nepomucké kaple dar kníže Filip Hyacint Vilém z Lobkovic, bohoslužebné roucho – ornát. A přibližně v stejný čas čtvrtá manželka jeho otce, už půl druhého desetiletí ovdovělá kněžna Marie Luisa Lobkovicová složila po šesti letech svůj druhý dar k záduší, stříbrem protkávaný hedvábný oděv pro slavnostní liturgii.

Převažujícím typem šlechtických darů byl tedy věčný dar uměleckořemeslného vybavení a výzdoby nepomucké kaple. Dary podnícené mariánskou zbožností, konkrétně úctou k Panně Marii Bolestné a směřované k oltáři téhož zasvěcení zaujímaly rovněž důležité místo a představovaly značnou hodnotu. Darů ke Svatokřížské Pietě ve dvacátých letech oproti dřívějšímu nebylo, její kult nebyl vytlačen kultem nepomucenským. Spíše lze říci, že s příznivci nového světcce se dostalo vybavení záduší sv. Kříže nové kvality za současného trvání starší tradice.

Klasické zádušní mešní nadace určené posmrtným prosbám za duši jejich původce, jeho rodiny či blízkých zjišťujeme pouze jedenkrát, a to v roce 1729, kdy hrabě Ferdinand Desfours nechal sloužit jednu týdenní mši před nepomuckým oltářem. Z podnětu šlechty nevznikly u sv. Kříže žádné nové (a vlastně ani dřívější) oltářní fundace. Není ani takových zpráv, že by některý šlechtic projevil přání být pohřben v kostele sv. Kříže. Velké chrámy pražských měst (na Starém Městě mohou být připomenuty mimo týnský kostel například kostely sv. Jakuba a sv. Jiljí) zdobí často umělecky náročné náhrobky významných šlechticů, zpravidla také donátorů tamních záduší. Přese všechnu snahu křížovníků s červeným srdcem vysoké vrstvy neshledávaly svatokřížské záduší, svázané stále především s městským živlem, dostatečně hodným a rovnocenným natolik důvěrnému odevzdání.

Kněžna Mansfeldová³⁸² sídlící na Dobříši, byla roku 1721 požádána po objevení trhliny ve zdivu hlavní chrámové lodi o dar několika železných klestic na stažení klenebního oblouku.

³⁸² Eleonora Mansfeldová, vdova po Karlu Františku Adamu Mansfeldovi. M. BROŽOVSKÝ – M. GLOSOVÁ, *Dobříš*, 1983, s. 3.

A z peněz věnovaných patrně také touto dámou v čase oktávu nepomucenského svátku nechal probošt Mendl k uctění sv. Jana Nepomuka ulít malý zvon o váze 94 liber.³⁸³ Velkorysejších darů k záduší si Eleonora Mansfeldová začátkem 20. let vzhledem k velkým škodám způsobeným požárem jejího sídla zámku Dobříš v květnu 1720 patrně nemohla či nechtěla dovolit.³⁸⁴

Jak známo, rokem 1729 vyvrcholily a došly naplnění snahy o Nepomukovo svatořečení, sdílené širokou frontou církevních řádů (mj. jezuity, křížovníky s červenou hvězdou a na místě neposledním ovšem cyriaky), rovněž jako reprezentací české zemské šlechty.

Donační aktivita šlechty se v několika letech předcházejících těsně Janovu svatořečení dramaticky nestupňovala, zůstávala víceméně ustálenou. Její kulminační bod by se patřilo po zevrubném průzkumu zřejmě zasadit až kamsi do příštího dvacetiletí. Nicméně zjištění poměrně náhlého mecenášského zaujetí příslušníků přední české aristokracie pro kostel sv. Kříže dostatečně opravňuje ke zdůvodnění zemsky vlasteneckým příklonem demonstrovaným právě podporou nepomucenské památky. Krom toho někdy hrálo patrně zvláštní důvody spojení s rodovým patronátem nepomuckého světce, jmenovitě u rodů Wunschwitzů a Schwarzenberků.³⁸⁵

Měšťanstvo bylo nicméně stále tím nejpočetnějším společenským stavem jevícím přízeň kostelu. Okruh měšťanských příznivců nabýval značné šíře co do společenského postavení i rozptýlu míst jejich domovů (třebaže na Starém Městě se nacházelo bydliště velké většiny, ať již to z řádových pramenů přímo vyplývá či nikoli).

Zřejmě také pod vlivem šlechtické pozornosti nalézali hromadněji cestu k zádušním donacím příslušníci rodin městské honorace. Podtrhnout je třeba účast manželky člena staroměstské rady Michala z Bláhů (Michal Václav Bláha), jejíž dary se směle rovnaly bohatým šlechtickým (série gobelínů, 1712).

Přítomnost většího počtu donací obdržených od urozených členů společnosti a špiček měšťanské obce jistě umocnila angažovanost obyvatel místní farnosti na nábožném dění v kostele a dodala vyšší lesk jejím ambicím. Lze tušit, že dary pro kostel přinášeli z farníků stále především ti, kdo byli zvláště aktivními věřícími, horlivě se účastníci slavnostního i všednodenního pořadu liturgie u cyriaků.

Uršula Praxlová († 29. 10. 1746), které se dostalo od cyriaků posmrtné pocty pochováním do obecné krypty (crypta communis) umístěné v střední části kostela sv. Kříže.³⁸⁶ Stejně služby se mohli patrně nadát i někteří další měšťanští dobrodinci svatokřížského záduší rekrutující se z okruhu místního farního obyvatelstva. Donace od příslušníků farnosti měly dávnou tradici a jejich trend byl setrvalým. Z rodiny ve svatokřížské farní osadě, a sice z domu zvaného U černého bažanta (čp. 850) v ulici U milosrdných (č.8) pocházela velmi pravděpodobně Terezie Lustermanová, rozená Bažantová, která darovala v červnu roku 1741 záduší k soše Piety vzácný náhrdelník osázený drahými kameny.

Svatokřížské záduší nacházelo vytrvalé příznivce i mezi pražskými měšťany žijícími mimo vlastní cyriackou farnost. Tak kupříkladu s odstupem rovného čtvrtstoletí, v září roku 1714, je doloženo štědré rozmnožení dřívější oltářní a pohřební fundace leischnerovské, nyní s novým zajištěním 4000 zl. Privilegovaný chirurg Václav Michael Leischner, který se postupně společensky povzněl z dehonestovaného postavení popravčího mistra, ve stáří nejen že založil mešní nadaci na modlitby za zemřelé příslušníky své rodiny a s posmrtnou účinností i za svoji osobu a obdaroval mariánský oltář cenným šperkem, ale ustavil navíc současně také nadání na

³⁸³ Srov. *OMM*, fol. Cr.

³⁸⁴ M. BROŽOVSKÝ – M. GLOSOVÁ, *Dobříš*, tamže.

³⁸⁵ Schwarzenberkové přijali Jana Nepomuckého za patrona svého rodu v roce 1721.

³⁸⁶ Funerální obřad sloužil se svolením místního faráře její syn – kněz.

mše s figurální hudbou u jím dříve založeného svatováclavského oltáře.³⁸⁷ Zasvěcením pravidelných zpívaných mší ke cti hlavního zemského a donátorova osobního svatého patrona v den jeho podzimního svátku a v březnový svátek *translatio* byl vytvořen pro široké vrstvy věřících pravidelně přítomných nebo náklonných účastí na bohoslužbách v kostele sv. Kříže nejlepší přirozený předpoklad živého zapojení do takto zajištěných obřadů a jejich vyšší nábožné aktivace.

V neobyčejně pečlivě rozvrženém dobročinném zádušním příspěvku lze tušit pozdní dozvuky podstoupeného dlouhého osobního pokání, neméně však i sebevědomou donátorovu snahu dotvrdit veřejně teprve nyní úředně nabytý průkaz zcela rovnoprávného začlenění do měšťanské společnosti, konečný to znak očisty jména a osobní pověsti.

Nepolevující účta prokazovaná všeobecně blízkým národním světcům z domácí přemyslovské knížecí dynastie, Václavu a Ludmile, zastíňovala poněkud v cyriackém kostele rovněž pěstovanou lidovou účtu k pradávným řádovým patronům. Zdá se, že samozřejmě s výjimkou mohutného osvojeného kultu nepomuckého, se řádu stále nedařilo probudit spontánní hromadnou oslavnou účtu k oněm mlhavě doloženým postavám.

Soudě podle množství přinesených darů i s věnováním, příznivce z nejoddanějších nalezl cyriacký chrám v staroměstských manželech (*cultores speciales*) Josefu a Františce Rudolfových. Ti každým druhým rokem v mezidobí beatifikace a svatořečení Jana Nepomuckého stvrzovali svou lásku a důvěru k svatojánskému ochránci cennými pozornostmi: tu stříbrnou lampou, tu stříbrným rámem k obrazu na nepomucký oltář, pak monstranci a dvojicí svícňů z téhož vzácného kovu. Vyznávali v kostele současně mimořádnou eucharistickou účtu, čehož vnějším odrazem byl právě také dar monstrance datovaný rokem 1726.

Mnohem vzácněji se setkáváme s podílem mimopražských měšťanských donátorů. Nejsou známy pohnutky daru a vůbec cesta seznámení s řádem cyriaků u náchodského měšťana Matyáše Karla Josefa Plase, jenž odkázal roku 1724 cyriakům v Náchodě svůj dům, zahradu, pole, louku, dobytek a další příslušenství jako zamýšlené hospodářské zázemí jejich budoucího konventu v tomto městě. Nabytý majetek však pražská kanonie zanedlouho zpeněžila za částku 700 zl. a požadovaný výkon zádušních mší za donátorovu rodinu byl přeložen z náchodského farního kostela do pražského řádového chrámu. Vedení cyriacké kanonie, slušně prosperující v hlavním městě a se svým příměstským hospodářstvím, v této době již zřejmě ztratilo zájem na rozšíření řádové základny o další, nové řeholní domy a vidina správy natolik vzdálených statků postrádala na přitažlivosti. Řád cyriaků tak s konečnou platností (jako dále např. barnabité, trinitáři, theatini) zůstal u jediného opěrného bodu svých aktivit, a to v hlavním zemském městě.

Jak tomu nasvědčuje byť i jen částečné dohledání v několika konkrétních případech, mnozí společensky solidně postavení a dosti zámožní původci darů k záduší sv. Kříže – vesměs šlechtici a příslušníci městské elity, tzn. výlučně donátoři žijící mimo okruh vlastní svatokřížské farnosti – obdarovali současně, dříve či později také některé jiné pražské chrámy.³⁸⁸ Mimo toho v případě šlechtických přispěvatelů coby příslušníků své třídy se přirozeně udržoval zvyk začasté hojných a bohatých donací pro kostely a další církevní instituce na vlastním panství, zejména v jeho centru a v místech, kde vrchnost držela patronátní právo nad tamním záduším. Zvláštní místo při tom zaujímal podpora záduším poutních kostelů. A zcela samostatnou kapitolu pak tvoří šlechtická obdarování celonárodně a regionálně významných poutních míst. Všem těmto osobám byla jistě společná touha zvláštním a viditelným způsobem vyjádřit svou osobní účast a angažovanost v překotně pulzujícím náboženském životě své doby.

³⁸⁷ Donátor nabyl bohatství vedle výnosu medicínské praxe pro vnější lékařství, jemu benevolentně povolené panovnickým rozhodnutím z března 1691, před usazením na Starém Městě pražském také prodejem domů. Antonín NOVOTNÝ, *Praha v květu baroka 1700-1718*, Praha 1949, s. 258-259.

³⁸⁸ Hraběcí rodina ze Schönfeldu kupř. roku 1709 založila kupříkladu mešní nadaci u augustiniánů kanovníků na Karlově.

Oproti předchozímu období se rozšířil také okruh duchovenských přispěvatelů k záduší, zůstávající nicméně mnohonásobně převýšen civilními donátory.

Dárci relikvií. Jak již bylo naznačeno, donace svatých ostatků se tedy doposud nestaly věcí možnou a dostupnou okruhu měšťanstva a vyššího úřednictva.³⁸⁹

Vzhledem k nárůstu obecné známosti cyriackého poutního místa nepřekvapuje zjištění darů od duchovních i z poněkud vzdálenějších venkovských oblastí. Děkan sedlčanský František Ferdinand Tschedik z Eisenberku, dříve děkan karlštejnský,³⁹⁰ se seznámil průkazně s kanonií sv. Kříže Většího jako člen úřední komise při návštěvě již roku 1693.³⁹¹ Sobotecký děkan Jan Ignác Summa z Vlastislavi proslul jako velký nepomucký ctitel a autor knihy oslavných básní na Jana Nepomuckého, u cyriaků dobře známé a výše již vzpomenuté. Mnohé tyto duchovní příznivce spojovaly patrně s cyriackou komunitou osobní přátelské styky.

Se sice také rozšířil ve srovnání s dřívější dobou ověř Celkové a v poměru k ostatním společenským skupinám donátorů není nicméně počet těchto zjevných příznivců cyriackého kostela z řad duchovních nikterak udivující svou velikostí; uváží-li se například nad četbou pasáží knihy *Thesaurus triplex* Rohnův seznam církevních hodnostářů, jež zavítali do cyriackého chrámu, čilá návštěvnost i bohoslužebná asistence pražského farního i různého řádového kléru o slavnostech i běžnějších obřadních příležitostech v kostele sv. Kříže.

U vlastního řádového členstva není možno vysledovat nic, co by připomínalo zvykové pravidlo přinášet, ať již se vstupem do řádu nebo později, osobní dar nebo peněžní nadání pro místní kostel či do řádové pokladnice, což by se jevilo docela reálné zvláště v první třetině 18. století, kdy přicházelo k duchovnímu povolání mezi cyriackou komunitu nemalé procento synů z majetných měšťanských rodin. Ze středu vlastního řeholnictva cyriaků osedlých u sv. Kříže cestou zádušního daru kostelu domácího konventu zvětšilo své jméno ...častěji než dříve .. Ovšem brát v potaz je nutno, že i členská základna rostla. Jeden? zádušní odkaz civilní osoby byl realizován s přímým výkonným pověřením cyriackého člena xy

Pro celistvost informace je náležité uvést, že u svatokřížského záduší se setkáváme i v této fázi také s druhy anonymních obdarování. V pramenech se anonymní a společenskotřídně nezařazení původci objevují hlavně u drobnějších, pravděpodobně převážně měšťanských darů. Zvykem šlechty bylo přinášet spíše hodnotnější donace spojené s určitou prezentací vlastní osoby.

³⁸⁹ Jana Nep. Teprve podstatně později (koncem 50. let) se stal donátorem svatých ostatků malostranský měšťan.

U daru tohoto druhu a podaného do svatyně ležící mimo nejbližší okruh bydliště či bezprostředního působíště lze však předpokládat osobní motivaci velmi silnou. Pro soukromou, natož neurozenou osobu bylo vlastnictví relikvie dříve, ale i v této době dosti vzácnou a mimořádnou událostí. Zatímco církevním institucím a jejich představitelům mohlo postačovat v podobných případech, kdy byli sami původci donace, učiniti zadost vyřešením administrativní otázky uskutečnění převodu takového posvátného předmětu v souladu s kanonickým právem a citové pohnutky nemusely stát v popředí, u donátora – jednotlivce byly sentimentální důvody přítomny nepochybně vždy ve velké míře.

³⁹⁰ Doktor obojího práva, v první polovině 90. let 17. století zmiňován ve funkcích vyšehradského kanovníka, comes palatinus a předsedícího konzistoře. *OMM*, fol. LXXr. (J. N. ZIMMERMANN, *Diplomatische Geschichte*, S. 34: *Tschadek*).

³⁹¹ *OMM*, fol. LXXr.

Časová dynamika příspěvků

Doba pokročilého vrcholného baroka, vyplňující první třetinu 18. století, vymezuje druhou část studovaného tématu zbožných nadání k záduší chrámu sv. Kříže. V tomto čase vítězná rekatolizace zásadně ovlivňovala veřejný i soukromý život všech společenských vrstev a nadále utvrzovala své pozice. Působení desítek církevních řádů, kongregací a náboženských bratrstev vytvářelo ovzduší vypjaté religiozity a ustavičně vysílalo pestrá škála podnětů probouzejících náboženskou horlivost také řadových věřících. Náboženský kult a obecná kultura v širokém slova smyslu byly v každodenní životní praxi lidí bohatých i chudých mimořádně těsně provázány. Kanonie cyriaků s kostelem sv. Kříže Většího rozhodně nezáůstávala stranou společenského dění.

V prvních třech desetiletích 18. století, době, jejíž horní hranice je výrazně určena událostí kanonizace Jana Nepomuckého a jí provázejícími oslavami, záduší sv. Kříže zaznamenalo mohutný nárůst ve všech druzích nadání. Počet donací, nadací a fundací se ve svém úhrnu oproti předchozímu, a to podstatně delšímu období zněkolikanásobil. Fundační aktivita k záduší ovšem ani v tomto mladším úseku nevzrůstala po celý čas a od samého počátku lineárně. V průběhu sledovaných třiceti let je zřejmá jistá nestejnomyšlnost, asymetrie mezi množstvím jednotlivých druhů darů a nadací přijatých záduším. Nicméně základní rysy a tendence časového vývoje nadání svatokřížského záduší jsou poměrně dobře patrné, lze je postihnout a souhrnně pojednat.

První léta po roce 1700, resp. téměř celé první desetiletí 18. století pokračovaly fundační aktivity k záduší plynule a zhruba se stejnou intenzitou jako v 90. letech předešlého století, kdy již došlo k jejich obecnému zmnožení. Určitá nová dynamika nastala teprve s přelomem prvního a druhého desetiletí 18. století. Vedle opětovného zájmu o Svatokřížskou Píetu se projevila postupným, avšak stálým růstem především v oblasti nadání motivovaných nepomucenským kultem. Vyskytly se mešní nadace s nepomucenským zasvěcením a přímé věcné dary k počtě Jana Nepomuckého, zprvu zejména dary kusů vybavení zřizované kaple Jana Nepomuckého na místě nalezené krypty, v níž údajně bylo původně uloženo jeho tělo vydané řekou. Skupinou nepomucenských darů z konce prvního desetiletí a z první poloviny druhého desetiletí byl u cyriaků položen základ budoucímu velkému rozmachu soukromých nadání věnovaných sv. Janu Nepomuckému.

Velikost obdarování záduší i sociální skladba jeho původců jistě nezanedbatelným způsobem závisela na širším společenském klimatu doby, jež vytvářely vládnoucí orgány. Charakter vlády Josefa I (1705-11) je znám určitým zmírněním náboženské horlivosti i polevením státních zásahů do církevních záležitostí. Zvyklost nadání k chrámovým záduším povětšinou jako výraz osobní zbožnosti byl dávno již pevně ustálenou součástí praxe náboženského života, takže dílčí společenské a politické proměny se do této oblasti promítaly pouze zprostředkovaně. V hledání důvodů pomalého rozvoje nadání u svatokřížského záduší ve druhé polovině prvního desetiletí 18. století přesto nelze zcela přehlédnout tu okolnost, že za panování Josefa I. ochably podněty, jež nejvyšší světská moc mohla vysílat ku povzbuzení religiozity národa i různých jejích formálních projevů.

Nejpodstatnější činitele podmiňující vznik nadání k záduší opět nacházíme především v kvalitách vedení kanonie cyriaků. Dočasnou stagnaci obdarování přibližně v rozmezí let 1705 až 1707/08, a to zvláště předmětů liturgické výbavy vyrobených z drahých kovů a látek a peněžních darů na hotovosti, buď přímo zavinil nebo na příčinách tohoto stavu nesl výrazný podíl nešetrný způsob správy klášterního majetku proboštem Františkem Štěpánem Náhodským (1702-1709).

K nesporným kladům Náhodského osobnosti, jež by za jiných okolností svědčily naopak pro příliv nových zájemců o pozoruhodnosti chrámu sv. Kříže, patřily jeho již zmiňované rétorické schopnosti a kazatelské umění. Také jeho úspěšná iniciativa o povolení němčiny jako druhého bohoslužebného o významnějších svátcích (1704) mohla přispět

k rozšíření okruhu alespoň občasných účastníků liturgie v kostele sv. Kříže také na řady výše postaveného úřednictva na Starém Městě a případně i z dalších pražských měst. Avšak na potencionální dárce k záduší musely působit velmi nepříznivě a pohoršlivě zprávy o nesplácení četných dluhů u různých věřitelů, do nichž přivedl klášterní ekonomiku, natož jestli pronikly zpoza zdí cyriacké kanonie mezi širší veřejnost zvěsti o rozprodeji chrámových cenností, získaných dříve mnohokrát soukromým darem. Přinejmenším druhá polovina a závěr Náchodského sedmiletého působení v čele konventu sv. Kříže byly nevyhnutelně poznamenány oprávněnými pochybami všech, kdo byli poněkud obeznámeni se situací kláštera, o osud movitých i nemovitých darů a příspěvků pro záduší.

Stíny, jež vrhala na obraz cyriacké kanonie v povědomí společnosti Náchodského lehkovážnost, aspoň částečně rozptýlil a odpoutal pozornost jiným směrem zmíněný nález domnělého prvního místa pohřbu Jana Nepomuckého v kryptovém skřípku s výmalbou poukazující na nepomucenskou legendu (1707). Následující komisionální šetření vyslovilo uznalý souhlas nad starobylostí odkrytého prostoru, což se ukázalo dostatečným osvědčením, aby toto místo zahrnuly projevy lidové zbožnosti. Objevy hmotných památek na život světců a osob v minulosti zvláště zasloužilých o církev, požívajících místní úcty a o jejichž kanonizaci mohlo být usilováno se ve vrcholném baroku těšily mimořádné pozornosti všech vrstev. Nález Nepomukovy hrobky proto představoval pro dobovou mentalitu neopominutelný stimul současníky takřka přímo vybízející k osobnímu příspěvku.

Pod vlivem zpráv o nálezu památky na představitele známé legendy vyhledalo kostel sv. Kříže v brzkou mnoho návštěvníků z blízkého i vzdálenějšího okolí. Je dosti pravděpodobné, že právě s touto první, časnou vlnou probuzeného zájmu o nepomucenskou tradici konventu cyriaků znovu, byť pozvolna přibývalo kostelu sv. Kříže vyznavačů a štedrých příznivců také ostatních významných kultů hláсанých zdejšími kanovníky, zejména kultu Panny Marie Bolestné a kultu Ježíšova dětství.

Poměrně krátká a nepříliš výrazná léta proboštsví Pavla Františka Brodského ze Žilova (1709-1712) byla jistým překlenovacím obdobím, jež se pokoušelo navrátit dříve otřesenou důvěru v odpovědnost cyriackého vedení konventu. O plnou restituci společenského kreditu cyriacké kanonie nesl zásluhu Brodského nástupce ve funkci probošta Kolumbán Grummelmayer (1712-1717), schopný ekonom a nadšený stavebník. Za Grummelmayerova řízení se svatokřížský konvent se svým chrámovým záduším opět stal oblíbeným místem směřování darů a nadací, jak tomu bylo po většinu jeho barokní existence. Probošt Grummelmayer po svém nástupu neodkladně a mnohem dříve, nežli se mu podařilo napravit přetrvávající finanční problémy, zahájil za účasti známého pražského stavitele Jana Šimona Pánka celkovou stavební a uměleckou obnovu interiéru i exteriéru kostela sv. Kříže. Realizací záměru na poměry vlastní nevelké řádové komunity značně velkoryse pojaté přestavby odpovídající vkusu pozdní fáze vrcholného baroka vložil budoucnosti své kanonie cennou devizu: výstavný chrám mohl samozřejmě daleko spíše aspirovat na roli určitého významného kultovního střediska než zanedbaná omšelá svatyně ležící beztak na periferii městského prostoru, třebaže ukrývající pozoruhodné předměty náboženské úcty.

Viditelnému proboštovu úsilí bylo v průběhu let jeho funkce okamžitou odměnou a skutečně nanejvýš vítaným zdrojem prostředků pro pokračování renovace řada darů uměleckého a řemeslného vybavení chrámu, ale také přímých darů potřebného stavebního materiálu. V barokní historii výstavby a nadání cyriackého konventu bychom našli jakousi paralelu ohlasu na Grummelmayerovy počiny v předešlém století, kdy prvotní barokní restauraci chrámu umožnila skupina darů ze začátku 40. let. a zejména pak suma lečanské nadace, vše věnované konventu za podnikavého vedení probošta Žďárského, jehož osobnostní charakter poskytoval spolehlivou záruku uvážlivého využití svěřených prostředků.

Nepochybně nejpůsobivější počin, který vedl k nebyvalému rozvoji zádušních nadání spojených s nepomucenskou úctou, se váže k roku 1715. Bylo jím založení tradice každoročních květnových slavností s hudbou komponovanou zvláště pro tuto příležitost a, v upomínku na cestu mučedníkovy mrtvého těla svrženého do vod Vltavy, hranou na lodích plujících po řece. Konáním těchto originálních slavností, rok od roku zdokonalovaných, se cyriačtí kanovníci velmi příznivě zapsali do povědomí soudobé společnosti, v jejímž životě a rozvržení času

zaujímal festivity různého druhu a především církevní slavnosti pevné místo a plnily nezastupitelnou funkci pro všechny její vrstvy.³⁹² Produkce lodních hudeb upoutávala pozornost stovek diváků přihlížejících na obou březích řeky a s Karlova mostu.

Uskutečnění myšlenky svatojánských slavností pod širým nebem ze strany cyriaků zjevně sice nepostrádalo upřímnosti, zároveň však bylo chytrým tahem vycházejícím vstříc dobovému vkusu a v čase zrodu těchto slavností i aktuální náladě obyvatelstva, které před nedávnem prodělalo bolestivou zkušenost morové pohromy a nyní toužilo po duchovně povznášejících zážitcích i rozptýlení smyslů. Zcela nenuceným způsobem tak došlo k úspěšné společenské prezentaci křižovnického kláštera. Vzrůstající společenská prestiž a popularita řádu cyriaků – byť v rámci církevní struktury nadále zůstával nepříliš vlivným, limitován nutně omezenými možnostmi jediného řádového domu v zemi – se zákonitě projevila v aktivním zájmu o cyriacký chrám. Opodstatněnost pěstování nepomuckého kultu v kostele sv. Kříže a tím i nárok cyriaků na jeho rozvoj byly oficiálně potvrzeny roku 1717 na základě posudku nového komisionálního šetření v místě údajného prvního hrobu budoucího světce.

V obecné rovině je složité zcela jednoznačně hodnotit, zda tradiční, skutečně hluboko zakořeněné vzdávání mariánské úcty nebylo v případě cyriackého záduší přece poněkud umenšeno strmou gradací nepomuckého kultu. Z počtu různých obdarování pro oltář Panny Marie Bolestné jasně vyplývá, že v žádném časovém úseku mariánský kult nestagnoval. Domněnka, že by kypící nepomucenský kult mohl odvádět od mariánského oltáře základnu zbožných ctitelů, se nezdá v tomto světle opodstatněnou.

Lze snadno nabýt představu, že někteří věřící nově zavítali do svatokřížského kostela podníceni zprávami o nálezech souvisejících s nepomuckou legendou, poznali svatyni a pojali pak i pod vlivem místní atmosféry halící sochu Svatokřížské Piety silnější náklonnost k odnoži mariánského kultu představovaného právě touto sochou. Jak již bylo naznačeno, spíše by bylo na místě hovořit o oboustranném ovlivňování a doplňování obou kultů. Třebaže společná zasvěcení (připsání) mešních nadací a ostatních darů Panně Marii a Janu Nepomuckému byla žádána jednorázově dosti zřídka a je třeba posuzovat případ od případu, je doloženo, že oba kulty nacházely společné příznivce a adoranty.

Úcta k Svatokřížské Pietě ze strany měšťanstva i šlechty nepohasínala ani v roce grandiózních oslav nepomuckého svatořečení – ba právě naopak, v tento čas šťastně dosahovala svého vrcholku. Nebude tedy přemrštěně spekulativním úsudek o zdárné koexistenci těchto sice kvalitativně rozdílných, ovšem v principu jistě nikoli protichůdných kultů. Netřeba snad rozvíjet dohady, za jakých jiných okolností by býval nastal v kostele sv. Kříže ještě větší myslitelný rozkvět mariánské úcty, jenž by našel odraz v zádušních donacích.

Upoutával-li kostel sv. Kříže soudobé věřící zdaleka převážně oběma největšími kulty, jejich vnitřním obsahem i k jejich oslavě neodmyslitelnou vnější pompou, dalo se tak sice velmi citelně na úkor ostatních sakrálních památek v cyriackém kostele, což však ještě zdaleka neznamenalo, že by tyto byly zcela opomíjeny.

Poměrně setrvalou tendenci pozvolného rozvoje vykazoval zejména kult Ježíšova Dětství. Péče o tento kult spojené i s náklady na údržbu a modernizaci jeho hmotného příslušenství se řád nevzdával ani v době největšího rozkvětu nepomucké úcty. Kupříkladu roku 1722 byl na tomže místě jako dřívější pořízen nový oltář Jezulátka se skříňkou z průhledného skla, v které stála soška Jezulátka mezi sochami Panny Marie a sv. Josefa. Výbava, jíž se postupně dostalo Jezulátku, těžce utrpěla opakovanými krádežemi. 11. července 1714 byly ukradeny všechny dosavad darované předměty ctitelů Jezulátka, kromě souboru šateček (*vesticulae*) a jednoho zlatého náramku. Další újma stejného druhu nastala v roce 1717 (a pak ještě v letech 1735 a 1738).³⁹³ Toto neblahé poznamenání mohlo vzbudit dvojí účinek: jednak přinést nové podněty pro obnovu zcizených přináležitostí oltáře, apely, jež byly vyslyšeny

³⁹² Na mimořádný význam slavností v životě barokního člověka poukázal například Josef VÁLKA: *Barokní slavnost*, in: *Kultura baroka v Čechách a na Moravě* (Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991), Práce Historického ústavu ČAV, řada C – Miscellanea, sv. 6, 1992.

³⁹³ *TT*, Tract. II, Cap. II.

nejdříve patrně pamětníky držícími cyriacké Jezulátko v oblibě. Na druhou stranu však násilným ochuzením vzniklý úbytek skvělosti oltáře Jezulátka a nakonec i povědomí, že tento oltář bývá cílem svatokrádeží, mohl jiné skupiny věřících odrazovat od poskytnutí hodnotnějších darů. Těžiště kultovní propagace patřilo u cyriaků v první čtvrtině 17. století jistě památce nepomucké a dostávalo se i k tomu úměrných odezev ze strany veřejnosti. Avšak je nezbytno ihned dodat, že kult Jezulátka u cyriaků nikdy nejevil náznaky státi se tak říkajíc masovým a cyriakové ani nepodnikali snah vstříc takovému vývoji.

Další, možno říci menší kulty zastoupené v kostele sv. Kříže vykazovaly proměnlivou oblibu, ale četností všech snešených donací v jejich jméně zaostávaly vždy hluboko pod úrovní průměru obdarování motivovaných hlavními uvedenými sakrálními atraktivitami.

Ve třicátých a čtyřicátých letech tempo donačních a fundačních aktivit rozhodně nezpomalovalo.

Závěrem lze podat několik obecnějších srovnávacích poznámek a širších souvislostí:

Uspořádání a vnější podoba autentických písemných souborů v dané oblasti odráží složitost soudobých společenskokonfesijních přechodů. V podmínkách úředního zavedení katolického jednověří se projevovalo formální rozrůznění písemné agendy v závislosti na odlišnostech na pražském teritoriu činných přemnohých těles a útvarů zádušní správy, mezi nimiž nepřestával figurovat ani prvek městského radničního patronátu. Postupující 17. století se vyznačuje oproti realitě jen o několik desetiletí straší obecným kvantitativním nárůstem písemností zádušní správy. U příslušného knižního a spisového materiálu je začasť nezbytno dnešnímu badateli vypořádat se i v rámci jednoho a téhož pramene s nejednotností záznamů, a pak s nestejnouměrnou předmětovou vypovídací hodnotou archivních fondů jednotlivých zádušních institucí, maje na zřeteli, že relevantní údaje bývaly časťokrát začleněny i do textů tematicky značně odchýlné povahy.

Přestože prameny k vývoji záduší farních a klášterních kostelů barokní Prahy patří k velmi cenným zdrojům napomáhajícím dotvářet poznání o průběhu a výsledcích protireformace, různé tyto zádušní knihy, kostelní knihy památné, manuály, registra počtů (příjmů a vydání), knihy fundací a další příbuzné prameny dosud pro dobu pobělohorskou nebyly i z důvodu náročnosti jejich studia s patřičnými výsledky soustavným způsobem a plošně zkoumány. K dispozici je pouze několik málo spíše dílčích studií, které mapují proměny ve stavu pražských chrámových záduší po historickém předělu bělohorské porážky českého stavovského povstání a dále v dlouhém období vítězíci rekatolizace, ponechá-li se stranou většinou silně výběrový přístup u řady beletrizujících knih a črt.

Dnes možno říci již klasická obsáhlá základní zpracování dějin církevních řádů, resp. jejich staveb a majetku, děl, jež v sobě zahrnují i oblast chrámového mecenátu pražských kostelů (zvláště výše jmenované knihy Jana Nepomuka Zimmermanna, Františka Ekerta a Tomáše Václava Bílka), jak se ukázalo nyní mimo jiné na příkladě záduší sv. Kříže, nedospěla k hloubkovému, natož podrobnému a úplnému vypsání všelikých zádušních donačních aktivit, a jejich údaje slouží toliko co výchozí pole pro podrobnější zjištění. Více méně obdobnou situaci nedostatečné probádanosti je možno očekávat proto i u většiny dalších početných pražských záduší. Budoucí výzkum tak jistě přinese zde následovně naznačenému a nutně velmi výběrovému srovnání četná doplnění.

Dosavadní úroveň pramenného zpracování dovoluje pro celý úsek nebo alespoň určitou část sledovaného časového rozpětí plnohodnotné srovnání v oblasti tzv. zbožných nadání pouze se situací několika pražských, a sice staroměstských záduší, konkrétně: chrámovým záduším týnským, sv. Jakuba Většího, a dvou podobně jako cyriacké kultovní místo zaniklých kostelů – Panny Marie na Louži a sv. Valentina.

Lze předpokládat, že množství a bohatost obdarování ke kostelu sv. Kříže příliš nevybočovaly z dobového průměru. Území farnosti sv. Kříže bylo poměrně malé, řád cyriaků si vydobýval popularity u různých složek společnosti pracně a postupně. Lze tušit, že záduší sv. Kříže v 17. století převyšovala mnohá záduší kostelů větších a prominentnějších církevních

řádů, ale i největších městských farností s administrací světského kněžstva - a to jak celkovým počtem nadací, fundací a ostatních darů, jejich bohatostí, tak i zastoupením donátorů z řad společenské elity. Postupně však v průběhu první třetiny 18. století nejrozličnější dobrovolné příspěvky pro skvělejší výbavu interiéru křížovnického kostela na Jánském náměstí a ještě vyšší frekvenci tam sloužených zádušních či například i konfraternitních mší se vyrovnávaly zádušním příjmům vznosných centrálněji položených chrámů vskutku mílovými kroky.

Nenalezl se žádný význačný šlechtický rod nakloněný cyriakům do té míry, že by přispěl v rané fázi jejich obnovené působnosti na neodkladné stavební úpravy chrámu a konventu.

Byl by patrně dosti obsáhlý seznam oněch kostelů, k nimž složili zbožné nadání příslušníci z řad městských elit a šlechty. Cyriačtí správci kostela sv. Kříže se nemohli těšit takovým početným šlechtickým nadacím a darům, jaké jsou doloženy například u novoměstských františkánů – hybernů.³⁹⁴ A zcela překračuje odpovídající měřítko srovnání s cyriackým kostelem i s frekvencí darů k jeho milostnému Jezulátku veleznámé kultovní středisko malostranského chrámu P. M Vítězné, nebo vyše nadání pražských jezuitských kolejí.

Připomenu dále alespoň dostupná základní holá fakta k vývoji záduší novoměstských kostelů sv. Jindřicha, tedy hlavního farního kostela dolního Nového Města pražského, a klášterního kostela Panny Marie a Karla Velikého, v jejichž světle vynikne obrysově rozdíl s realitou u cyriackého chrámu. Ke kostelu sv. Jindřicha bylo v letech 1621-1699 učiněno celkem 15 mešních nadací (tj. dvakrát více než u záduší sv. Kříže), pocházejících dílem od měšťanských a dílem od šlechtických příznivců. Peněžní základ nadací ke kostelu sv. Jindřicha se pohyboval ve srovnatelné výši s nadacemi ke kostelu sv. Kříže. K záduší kostela augustiniánů kanovníků Na Karlově, představujícímu jednotku spravovanou církevním řádem o náplni své činnosti a spiritualitě velmi blízkým cyriakům s prakticky zcela totožnou řeholně kanovnickou řádovou konstitucí, je zaznamenáno pro léta 1628-1700 pouze pět nadací, vesměs ovšem šlechtických a bohatších než u svatokřížského záduší.³⁹⁵

Nebylo v pražských poměrech jistě úkazem neobvyklým, že se našel skalní příznivec, který daroval jednorázově pro užitek určitého chrámové záduší částku enormní výše. Velkorysým přispěním vynikli nejen zámožní šlechtičtí donátoři, pro které v jejich soukromém rozpočtu nepředstavovaly podobné výdaje vážnou zátěž, ale tradičně a zejména od poslední čtvrtiny 17. století čím dále pronikavěji také mnozí měšťané. Čin Ludmily Lečanské z roku Lučanská 9000 kop m. jistě jedinečný v soudobém měřítku donací k cyriackému kostelu. Mnohým jiným pražským záduším v okrajových částech města (kupř. u sv. Valentina) se něco podobného nepoštěstilo.

Velký hodnotový rozkmit částek donací a dalších forem „nadání“ pro užitek kostelního záduší, a to jak u šlechtických, tak i měšťanských příznivců, byl jevem zcela obvyklým. Patřilo nicméně k dobrému zvyku, zajistit solidně zvláště rozsáhlejší mešní a jiné oltářní nadace (na věčné světlo, apod.), aby snad přijatý závazek nebyl pocíťován duchovenstvem jako obtíž.

V případě kostela sv. Kříže se poněkud s podivem spatřují nezřídka však i relativně nízké částky, s nimiž dosti skromní cyriačtí kněží vzali za povděk a vystačili v 17. století pro službu též tzv. věčných zádušních mší.

Společní donátoři s jinými zádušními – zvláště horliví ctitelé zázračných obrazů, nebo jejich účastný zájem k víceru chrámových záduší poutaly rodinné a příbuzenské důvody. Nepřekvapuje, vzhledem k dobovému rysu pokládajícímu důraz na kvantitu vnějších a formálních projevů zbožnosti

V první třetině 18. století došlo citelně, jak bylo ukázáno, vůči předchozím letům v oblíbenosti záduší sv. Kříže k příznivé změně zejména u vyšších společenských kruhů. Pomalu, ale

³⁹⁴ Zde se však u bohatých šlechtických nadání nejednalo o trvalý vzestupný trend. V polovině 17. století s ústupem donací obdržených hlavně od přistěhovalých irských šlechticů, válečnými poměry vnesených na výsluní panovnické přízně, se drahně očekávané příjmy tohoto druhu povážlivě ztenčily.

³⁹⁵ Karel NAVRÁTIL, *Paměti hlavního kostela farního fary a školy sv. Jindřicha a sv. Kunhuty v Novém Městě pražském*, Praha 1869, s. 62–64; TÝŽ, *Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté a sv. Karla Velikého .. v Novém městě Pražském*, Praha 1877, s. 83n.

jistě se stávalo svatokřížské záduší souměřitelným s takovýmito nejvýznamnějšími chrámy pražských měst. Cyriacké záduší se přibližovalo úrovni donačních aktivit např. kostelu sv. Jakuba, který již pozbyl někdejší tradice významného dvorského katolického centra.

Podobně jako u cyriackého záduší, potvrzuje se i v případech kostela svatojakubského, týnského?, karlovského motivace značné části obdarování existencí a domnělým působením zázračných obrazů, respektive soch.

U zbožných nadání k soše Svatokřížské Piety lze činit nejpřiměřenější srovnání s obdarováními motivovanými blahou pověstí milostných soch podobného (středověkého) stáří a typového charakteru (Panna Maria Bolestná), a posléze také ostatními typy mariánských milostných soch vystavených v pražských chrámech. Společnou nosnou ideou a záměrem těchto donací byla mariánská glorifikace provázená hmotným darem k dotyčným *imagines miraculosae*, skrze něž podle tehdejší obecné katolické víry došlo k zvláštním projevům blahodárné a milosrdné působnosti nebeské dobroditelky.

Zvláštní pozoruhodnost svatokřížského chrámu spočívala však v soustředění celé trojice sakrálních památek se zářnou pověstí událostí zázraků (kromě sochy Piety též soška Jezulátka a nepomucký hrob). Podobnou kumulaci posvátných objektů zprostředkujících soudobé mentalitě hmatatelný dotek nadpřirozena se tak jako malá komunita cyriaků nemohlo pyšnit mnohé záduší u výstavnějších chrámových prostorů opečovávané početnějšími a vlivnějšími řády. Tyto kvality vyrovnávaly v určitém ohledu nevýhody dané polohou cyriacké kanonie v okrajové části města.

Pokud se záduší cyriackého kostela co do své donační výbavy dlouho nemohlo měřit s kostely velkých centrálně položených staroměstských farností a s hlavními novoměstskými farnostmi, potom jistě nezaostávalo za okrajovými částmi na Starém Městě typu svatolinhartské či svatovalentinské. Identifikace obyvatel osady sv. Kříže s pravidelným bohoslužebným děním ve svém farním kostele a potažmo celým tímto posvátným místem nabývala však zřejmě poněkud jiného, bližšího a osobnějšího rozměru než například tomu mohlo být u okolí chrámu sv. Valentina, kde se konala služba liturgie pouze občasně.³⁹⁶

Určitě není však adekvátní srovnávat sv. Kříž s malými farními či filiálními kostely typu sv. Valentina, Haštala, Ducha apod. Je zapotřebí srovnání s kostely řádovými a vycházet z toho, že u cyriackého šlo o relativně malý konvent na periférii města s malou farností jako zázemím. Velmi případné by bylo srovnání například s křižovníky Božehrobcí na Novém Městě na Zderaze.

³⁹⁶ Pavel B. KŮRKA, „*Tu, kdež nyní slove u sv. Valentina Na rynečku*“. *Dějiny a místopis kostela a farnosti sv. Valentina na Starém Městě pražském*, PSH 33, 2004, s. 109-180.

Shrnutí a závěr

Řád cyriaků po dlouhé césuře obnovil roku 1628 vysláním si jen sedmičlenné skupiny řeholníků z krakovského řádového centra své pražské působení u kostela sv. Kříže Většího a připojil se k dosavadním nově příchozím řádovým komunitám povolaným do země po potlačení českého stavovského povstání. Od dávné přítomnosti cyriaků ve středověké Praze a jejich opakovaném vynuceném odchodu ze země se počala na 155 let historicky v pořadí již třetí etapa soužití tohoto řádu s českým prostředím. Další trvání řádové činnosti zastavilo pak teprve rozhodnutí císaře Josefa II. ve smyslu úplného zrušení mezi jinými i tohoto řeholního společenství. O století později došlo v rámci pražské asanace aniž nutno k demolici někdejšího konventu cyriaků u řeky vedle čtvrti Na Františku.

Oproti velkému nedostatku reálných hmotných obrazových pramenů stojí obsáhlé, autorsky původní písemné dílo, které zachycuje celé dějiny řádu cyriaků v Čechách a předně jejich pražského konventu. O dějinách kanonie cyriaků neboli křížovníků s červeným srdcem na Starém Městě pražském v raném novověku jsme totiž vynikajícím způsobem zpraveni díky mimořádným kvalitám písemného odkazu řádového dějepisce, libereckého rodáka Jana Karla Rohna (1740-70 archivářem konventu), humanistické osobnosti široce tvůrčího formátu na poli písemné a hudební kultury.

Rohn pocházející z německé rodiny si v mládí osvojil český jazyk na českých školách ve vnitrozemí, národnostně se považoval za Čecha a v jeho díle se zdaleka převážně zrcadlily státně české poměry, ať již byla přijímána látka ze vzdálenější minulosti, nebo vykazován aktuálně dokumentaristický zájem. P. Rohn stanul dozajista na špičce soudobé historické vědy a archivní praxe provozované v klášterním prostředí. Jeho objemné, na svou dobu mohutností záběru i hloubkou zpracování pozoruhodné historické, ale neméně také archivářské dílo nebylo však dosud plně doceněno. Současný význam řádovědějepisné odnože Rohnových prací pak znásobuje ta skutečnost, že z celku originálních písemností zaniklého archivu kanonie sv. Kříže se dodnes dochovalo pouhé torzo.

Je představován typ předobrozeneckého, životními zkušenostmi a intelektuálním rozhledem ještě dosti hluboce v epoše baroka spočívajícího vědce. V Rohnově osobním a odborném charakteru se snoubily dominantní prvky katolické devocionality, zdůrazňující zejména mariánský kult a kult světců, s rysy zemského vlastenectví, jež nacházelo vyjádření v historické, zeměpisné a jazykovědné písemné tvorbě. Zároveň již patřil také ke generaci učenců, kteří bohatým faktografickým snešením a materiálovým utříděním na základě kritického přístupu k pramenům bezprostředně předznamenali a podmínili zrod moderní vědy. Individualita Rohna – historika vyrůstala z balbínovské větve pobělohorského českého dějepisectví a a tradic humanistické vzdělanosti. Rohn na Balbína často odkazuje a v mnoha ohledech vědomě navazuje. Přejímá například závěry Balbínova úsudku o prvním hrobu Jana Nepomuckého v kostele cyriaků, kteroužto možnou historickou verzi tehdy již učené autority většinou převzali a konventuálům u sv. Kříže posloužila k podpoře budovaného renomé svého domu jako slavného nepomucenského poutního místa. Nezůstává při tom bez zajímavosti, že na rozdíl od Balbína se vypsání dějin vlastního řádu pro Rohna stalo nejpodstatnějším úkolem historického výzkumu.

Ve finálních dílech celistvě dochovaná Rohnova literární pozůstalost dává spolehlivě poznat převážnou část odborných i osobních zájmů a kvalit svého tvůrce. Z díla samotného známý vědecký, ale krom toho také šířeji lidský profil by napomohla dále ještě doplnit autorova soukromá, případně i úřední korespondence, třebaže neudržoval pravidelný písemný styk s významnými evropskými a zřejmě ani ne ve větší míře s předními domácími učenými. Tato

pramenná kategorie dovolující poznat důvěrněji a autenticky životní příběh svých nositelů se však žel nedochovala jak pro Rohna, tak ani pro desítky ostatních cyriackých řeholníků.

Základna řádu cyriaků se v novověku omezila na pouhý jediný konvent, jehož archiv z dob po roce 1628 se po tehdejší žitou současnost celistvě dochoval, anebo jen s malými ztrátami způsobenými někdejší čilým pohybem řádového členstva mezi Čechy a polskými a litevskými řádovými domy za současné vysoké, možná však ne plně kontrolované frekvence oběhu vnitrořádových písemností, případně pak vinou chabého vypořádání po stránce administrativní a archivní při odluce pražské kanonie od řádového ústředí koncem 17. století.

Rohn tak mohl dějinám své domovské kanonie u sv. Kříže věnovat co možná nejdůležitější pozornost. Jako řádový archivář založil ku potřebě řádové administrativy a budoucí historické poznání sadu převážně retrospektivně zaměřených archivních knih, které dokumentovaly od středověku přehledně klíčové okamžiky dějin řádu na českém území a pro dobu novověkou přinesly navíc množství podrobností k životní každodennosti pražské kanonie. Těžiště zpracování při tom úměrně k množství dostupných pramenů náleží době Rohnovy žité současnosti, kdy už se projevovaly v dějepisectví metody kritické osvícenské vědy, ale samozřejmě nachází se také v době vrcholného a pozdního baroku, s kterou byl způsob jeho práce a myšlení stále nejvýrazněji spjat.

Obsaženy jsou opisy nebo výpisy z listin přijímací i vydavatelské povahy ze styku s institucemi světskými a církevními různého postavení na žebříčku společenské hierarchie a dále aktový materiál. Rozsáhlou část textu tvoří i písemnosti vnitřní řádové agendy. Průběžně archivář doplňoval nebo potvrzoval řadu relevantních údajů také z vnějších zdrojů: čerpal především ze známých tradičních kronikářských podání a děl nemnoha starších i soudobých autorit. Zatímco u středověkého období druhotné prameny tvořily hlavní oporu výkladu, v podání historie novověké se dostávalo vrchovatou měrou vlastních listinných, aktových a narativních zdrojů řádové provenience, a vnější literatura je tu používána proto víceméně v doplňkové funkci.

Pozdější Rohnova historická díla o řádu a konventu jsou povahy spíše syntetické. Ve dvojím zpracování dějin řádu křížovníků s červeným srdcem jsou dějiny pražské kanonie včleněny do rámce dějin a soudobých reálií celého řádu. Narativnější povahu má z pozdějších tvůrčích let pocházející dvojí vypsání řádových dějin pod názvem začínajícím slovy *Historia Sacrae Ordinis*. Jakýmsi svodem dějin řádu cyriaků v Čechách je potom německý tzv. *Elench historie*.

Byla vytvořena věcně i diplomaticky mnohonásobně provázaná, jedinečná struktura. Rohnovy řádové dějepisné spisy se navzájem ve svém věcném i diplomatickém podání mnohokrát prostupují. Jeden a tentýž pramen se neřídka objevuje zpracován v různých souvislostech ve víceru Rohnových dějepisných knih, v plném či zkráceném podání, vždy podle konkrétního tematického zaměření té které knihy, přičemž celek je vnitřně propojen četnými textovými odkazy. Všestranné poznání řádových dějin ovšem podmiňuje nepostradatelnost všech částí představeného souboru.

Většina rozmanitých písemností chovaných řádovým archivem byla nicméně integrována jednotlivými svazky díla zkráceně označovaného *Janus bifrons*, které ze všech knih někdejšího řádového archivu nejlépe podává obraz o širokém spektru pramenů, jež klášternímu dějepisci sloužily za podklad sepsání jeho děl. Proto byla tato kniha, resp. její první díl a část druhého dílu, společně zachycující dějiny kanonie cyriaků do roku 1729, vybrána jako výchozí informační základna pro zjištění a klasifikaci pramenných zdrojů Rohnova řádově dějepisného díla.

Archiváři nezbývalo než litovat minulých ztrát komplexnosti řádových pramenů pro středověké dějiny. Pro období po 1628 zůstávalo v podávané historii pražského řádového domu neskonalé méně bílých míst a platí obecně, že čím mladší údobí, tím bohatších zpráv k nejrůznějším oblastem činnosti řádu mohl shledat.

Dlužno poznamenat, že v učebnicích a syntetických pracích o dějepisectví a kultuře doby baroka v Čechách se objevovalo Rohново jméno ne velmi často a nakolik by odpovídalo významu jeho naplněného talentu a tvůrčímu typu, jen vzácně nacházejícímu srovnání. Důvod

jaksi opožděného zájmu o tuto výraznou a kulturně vlivnou, byť s jediným životním působištěm srostlou osobnost zčásti snad vysvětluje fakt, že těžiště jejího díla spočívalo po jazykové stránce v německých a především latinských pracích. Lze jen doufat, že Rohnův vědní odkaz se dočká ještě celistvějšího pojednání.

Bezpochyby druhou nejvýznamnější a nejplodnější literárně a vědecky činnou osobností z okruhu řeholnictva kanonie u sv. Kříže byl děkan této kanonie, Rohnův starší současník ThDr. Benedikt Pretlík, který činil dobré jméno svému řádovému domu autorstvím vážných teologických spisů, mj. o Janu Nepomuckém, ale také tvorbou inspirovanou svěštějšími obory (knihtisk, opereta). Oběma velikánům se dostalo v pokročilém věku hlasem řádového společenství odměny nově zavedené děkanské důstojnosti.

Řád cyriaků nemohl hledat perspektivy svého veřejného uplatnění ve školství, zdravotnictví a řadě dalších oblastí, jež se staly pevnou doménou větších a vlivnějších řádových společenství. S nezdarem se potkal též nesmělý pokus řádu o obnovu farní školy působící kdysi při jejich konventu. Cyriakům nebylo dáno vzhledem k trvale omezené majetkové základně iniciovat vznik velkolepých stavebních a dlouhodobě ani množství těch nejnáročnějších výtvarných děl. Vždyť ve financování rozsáhlých uměleckých zakázek prodělaly v pobělohorských podmínkách zpravidla určitý fázový posun za různými zdroji štedře dotovanou aktivitou jezuitskou i staré církevní řády s nepřetržitou působností v zemi; a u malého cyriackého řádu byl tento rozdíl a zprodlení ještě výraznější.

V nesnadných počátcích znamenala určitou výhodou pro zprvu výlučně polskou řádovou komunitu v Praze jazyková blízkost s prostředím jejího působiště, na rozdíl například od řady jiných nově přichozích řádů, zejména z románských zemí.

Majetková situace byla v začátcích pro pražskou kanonii zvláště složitá a neutěšenému stavu přirohovaly obecné válečné podmínky. Veškerý někdejší majetek a práva pražskému řádovému domu cyriaků byly sice oficiálně navraceny, ale věkovité a velmi dlouho neudržované budovy konventu si vyžadovaly nákladnou rekonstrukci a chrámový interiér slohově aktuální vybavení. Finanční pohledávky (především u staroměstské rady ručení jistinou 4000 kop míš.) si byli nuceni cyriaci pracně vymáhat. Zádušní domy na půdě místní farnosti spolu se štólovými polatky nepřinášely velký zisk. Taktéž zemědělské pozemky, plně nebo spolupodílně vlastněné, se vyskytovaly pouze v malém množství a před zakoupením statku v Drastech u Prahy (1652) nepostačovaly samozásobitelským potřebám konventu a s výjimkou letenské a žižkovské vinice představovaly pouze okrajový zdroj příjmů.

I po postupném vydobytí restituce velkého procenta z někdejšího majetkového fondu staroměstského cyriackého konventu a příštích ziscích některých zemědělských pozemků, jejichž výnos byl určen především pro vlastní spotřebu, zůstávala produktivní hospodářská základna řádu velmi omezená a nepříliš výrazná, takže v souvislosti s cyriaky nelze nikdy hovořit o nábězích k vytváření velkostatku či jakékoli rozpínavosti.

S nedokonalým úspěchem se potkalo řádové úsilí o plnou restituci někdejšího majetku včetně mimopražských řádových konventů, z nichž eminentní zájem byl o udělení kanonie v Benátkách nad Jizerou. Ve sporu s prominentní osobou generála Jana z Werthu, válečného karieristy a nového majitele panství, však neuspěli a v polovině 17. století bezpodmínečně rezignovali na tamní po dvě desetiletí budované pozice. Pražský konvent u kostela sv. Kříže pak zůstal až do zrušení jediným řádovým domem na českém území. A stojí také dodat, že řád nikdy nevytvořil svou ženskou větev.

Cyriakové zůstávali i v čase největšího rozvoje své působnosti v rytmu běžného života vesměs stranou kontaktu s vrcholnými šlechtickými kruhy. Byli poslušnými vykonavateli vůle nadřízených duchovních úřadů a pouze ojediněle se jim dařilo zaujmout vyšší funkce ve světské církevní hierarchii. Míjela je pověření důležitými diplomatickými misemi a nebylo jim přáno státi se angažovanými aktéry vysoké politiky. Dějinné osudy povždy nepříliš početné řádové komunity, jakou trvale zůstávalo osazenstvo staroměstského cyriackého konventu, nutně

závisely na rozhodnutí mocnějších světských a duchovních činitelů a působení řádu se odvíjelo přese všechny dílčí úspěchy přece jen víceméně spíše ve vleku dobových událostí.

Postupný rozmach činnosti řádu cyriaků během sta let následujících po jejich příchodu do pobělohorské Prahy nevybočoval z rámce obecných trendů rekatolizačního procesu.

Pokud se týče stavebních a dalších výtvarných počínů cyriackého řádu, obecně lze konstatovat, že na vzhledu budov kanonie a především jejího kostela se projeví výrazně všechny fáze známé z uměleckohistorické periodizace baroka.

U výkonu proboštské funkce se během let 1627-1730 vystřídalo celkem 12 cyriackých řeholníků. Osazenstvo kanonie sv. Kříže mělo v nesnadných počátcích obnovy řeholního působení štěstí na silné a důvěryhodné osobnosti zvolené do svého čela: takovými byla trojice prvních třech polských proboštů, jmény Ireneus Kucevius, Jan Chrysostom Trembský a Jan Jiljí Ždárský (1627-1664). I další proboštové byli v mnohém způsobu významnými, nejednou ale značně protichůdnými typy osobností.

Styl vedení pražské cyriacké kanonie prošel po vcelku všestranně vyrovnaném, zodpovědném a cílevědomém působení prvních proboštů mnoha peripetiemi a kolizemi, nežli se podařilo opět dlouhodoběji ustálit vnitřní poměry řádového společenství a jeho pozitivní obraz navenek. Řádová linie značně rozsáhlé vlastní samosprávy byla po roce 1672 přetržena osamostatněním českého řádového domu. Došlo k nastolení přímé kontroly konventu pražským arcibiskupstvím.

Souhrnné sdělení o vlastní řádové komunitě nelze oprostit od údajů, že v prvních třech desetiletích se o jednotlivých cyriackých řeholnících dozvídáme ponejvíce jen drobné poznámky k jejich nejvýznamnějším životním datům (narození a národnost, úmrtí, příp. získání akademických hodností). Pražské řádové členstvo pocházelo většinou ze středních a později i vyšších měšťanských vrstev. Ojedinele přicházeli za duchovním povoláním lidé se šlechtickým a erbovně-měšťanským původem (Basilius Mitrovský z Nemyšle, Cyriak Jan Mändl ze Steinfelsu, Václav Kirchmejer z Reichvic).

Dějiště soustavné a dlouhotrvající aktivní pastorační činnosti cyriackých řeholníků se omezilo vesměs na chrám sv. Kříže, a bohoslužby a další církevněsprávní úkony včetně pohřbívání v blízkém kostele sv. Ducha. Potom také při svatojánských květnových oslavách na pobřežní staroměstský venkovní prostor. Nicméně známost jména řádu se dávno před tím, než se kostel sv. Kříže stal vyhledávaným poutním centrem o výročí svátku Jana Nepomuckého, šířila za hranice hlavního města Českého království především působením řádových členů na venkovních farách v různých místech země, kam duchovní mimo jiné tohoto řádu byli vysíláni, aby posílili ještě kolem poloviny 17. století v řadě oblastí kritický početní nedostatek světského kněžstva. A posléze působili významně i v obvodu nově založených biskupství

Národnostní skladba řeholnictva kanonie byla zprvu výhradně polská. Zatímco řádové konventy na Litvě, doplňující tak několikanásobně původní zeměpanskou středověkou nadaci, vznikaly v novověku převážně fundacemi z přízně místní šlechty (rodina Gedroic ad.), podobným výsadám se povltavská odnož netěšila. Pracně musela budovat svoje renomé a soužití s domácím prostředím.

Odluka s polským řádovým vedením nespokojené pražské kanonie (vyhlášena roku 1672, dokonán během 90. let), umožněná arcibiskupskou ochranou, se v delším horizontu ukázala šťastným krokem. Završila nastoupený proces počestění konventu a vedla k hlubšímu prolnutí s okolním prostředím. Postupně, do 20. let 18. století převážili nad venkovskými uchazeči o řádové členství synové pražských, vesměs staroměstských měšťanů. Toto prolnutí v sobě obnášelo plynulejší styky s vyššími vrstvami městské společnosti, prohloubilo podmínky pro pohyb cyriaků na akademické půdě, ba i pozvedlo jejich prestiž mezi ostatními církevními řády.

V ohledu dodržování řeholní kázně byly jakékoli výstřelky u komunity vysloveně ojedinělou záležitostí. Ostatně přísný dohled na podřízené církevní instituce za arciepiscope Ferdinanda Khünburga (1713-1731) takřka vylučoval opakovanost přestupků.

O trvalou obnovu obecné vážnosti a důvěryhodnosti prostředí cyriackého konventu z řádového osazenstva nesli hlavní a nejviditelnější zásluhu následující proboštové Brodský, Grummelmayer a zvláště Mändl ze Steinfelsu (1717-30), kteří budovali nikoliv snad povýšenecky odtažené či příliš rezervované, ale vstřícné klima ve vztahu k věřícím z širokých vrstev.

Řádové osazenstvo se v průběhu své dlouholeté pobělohorské činnosti u kostela sv. Kříže potýkalo s mnoha úskalími rozličného rázu. Pastorece v duchu katolické věrouky narážela v počátečních letech na některé manifesty odporu. Hospodářské a finanční zajištění kanonie se zlepšovalo jen velmi pomalu. Cyriacký kostel byl ochuzen opakovanými krádežemi. Nežádoucí bylo nutno čelit i živelnímu nebezpečí. Velký požár Starého Města roku 1689 se naštěstí stavby kanonie jen lehce dotkl. Ovšem trvalou hrozbu pro komplex cyriackých budov situovaný velmi blízko říčního břehu představovaly povodně. Z dalších obecných zdrojů ohrožení se nevyhnula cyriacké komunitě velká morová epidemie z let 1680 a 1713-14. Žádná z překážek nezlomila však profesní odhodlání řádových členů a řádovým aktivitám někdy naopak vyvstaly v těchto souvislostech cenné nové podněty.

Zvýšené nároky na společenskou reprezentaci přispěly k formaci širší řádové vzdělanosti a společenské elity, jejíž potřebné hmotné zázemí dovolovaly vybudovat zvláště v pokročilejším 18. století stabilizované podmínky řádové ekonomiky.

K nejdůležitějším povinnostem řádu náležela duchovní správa okolní farnosti, z níž po několika úbytcích ve prospěch Židovského Města zůstalo vcelku malé území; jednak pobřežního pásu s náměstní plochou tzv. Svatojanského plácku přede zdmi kostela a konventu cyriaků, jednak směrem do nitra města a k osadě U sv. Ducha situovanými domy a též domů s fasádami do ulice U milosrdných, s hlubokými dvorními trakty.

Velkou proměnou prošly vztahy řádu s farníky. Většina obyvatelstva nebyla zpočátku nově přichozím katolickým řeholníkům příznivě nakloněna. Místně hluboce zakořenilo utrakvistické vyznání. Leč nebyli neoblomní. Cyriaci byli nuceni si svou pozici duchovního (zpočátku spíše církevněsprávního) lokálního centra vydobývat a hájit. Řád vynaložil každopádně mnoho úsilí, než si zjednal vážnost a probudil důvěru farníků.

Konventní a farní kostel sv. Kříže se při hlavním posláním řádu, které bylo spatřováno v duchovní službě, stal přirozeným centrem řádového působení. Údržbě a výzdobě chrámu přikládal řád obzvláštní význam. Ke kostelu se upnul budovatelský zájem řádu. Rekonstrukce stavby probíhala tak rychle, jak jen proměnlivé a spíše nevelké finanční poměry dovolovaly. Pro zvelebení chrámu pracovala řada méně známých, ale i slavných výtvarných umělců, s nimiž cyriakové dovedli navázat spolupráci. Z mladších fází pobělohorské historie lze jmenovat malíře Karla Škrétu, Antonína Stevense ze Steinfelsu či augšpurského Matyáše Strassera, sochaře Jana Jiřího Bendla, řezbáře Eliáše Guttbiera, stavitele Martina Allio. Ve vrcholném a pozdním baroku působili u cyriaků mimo jiné novoměstský stavitel Šimon Pánek ml., a pro jejich kostel vytvořil díla také malíř Petr Brandl.

Vedení řádu usilovalo cílevědomě o restauraci svého konventu a především kostela jako významného střediska poutnictví. Poutním místům, jak známo, byla v pobělohorské době velmi záhy přisouzena důležitá a nezastupitelná úloha při rekatolizaci země. Zvláště v souvislosti s příznačným podnícením mariánského kultu se vzrůstalo povědomí o údajných starodávných i nových zázracích, jež přidávaly činnosti v místě působícího církevního řádu na hodnověrnosti. Úctou k milostným obrazům a sochám katolická církev plánovitě navázala na středověkou tradici ještě nerozdělené západní církve.

Rozvoj hlavních kultů v cyriacké svatyni nepostrádal znaky jisté spontánnosti. Masivněji byl však podmíněn cílenou programovou výstavbou.

Pozoruhodným způsobem rozložil nevelmi početný církevní řád cyriaků spravující chrámovou stavbu pouze střední velikosti předkládaný kultovní program přímo až na trojici pamětihodností, jimž dotvořil příznak zázračnosti. Kult Jezulátka kostela sv. Kříže obecně sice nikdy nedostoupil takové výše jako tomu bylo u jeho slavného vzoru v karmelitánském kostele na Malé Straně, ale pozoruhodný překračující meze úzce lokální. Relativně pozdní názor o prvním dočasném pohřbu Jana Nepomuckého v kostele sv. Kříže poté, co řeka vydala

mučedníkově mrtvé tělo v meandru svého toku poblíž cyriacké kanonie, Rohn pokládal za nepochybný.

Společenský kredit řádu se zdvíhal pozvolna, ale přeci s trvalou tendencí. Kolem poloviny 17. století se prohloubil svazek a ustálilo se těsné semknutí s okolním městským prostředím, do jehož řad aktivity cyriaků prvoplánově směřovaly a na němž byl úspěch cyriackého působení především závislý.

Pozornost a štědrost několika nakloněných osob výrazně usnadnila cyriakům v začátcích fungování jejich obnoveného konventu překonat nelehkou finanční a materiální situaci obyvatelka místní farnosti paní Eliška Mínychová (dar nemovitosti, 1630) a dále především novoměstská měšťanka Ludmila Ledčanská darovala cyriakům s podmínkou brzkého započetí výstavby konventu roku 1645 plných 9000 kop míš. Zvyková instituce zádušních nadání byla pro cyriaky svrchovaně důležitým zdrojem zajištění sice nepravidelných, avšak i v určitých dalších fázích řádových dějin doslova nepostradatelných příjmů jejich kostelu, i ve svých menších obnosech pokaždé přeci významných, a vytvářela hmotný předpoklad rozvoji řádových aktivit.

Obdarování svatokřížského záduší měla velmi často podobu mešních nadací, určených převážně na sloužení zádušních mší, dále oltářních fundací, darů předmětů spojených s výkonem liturgie a šířením kultu, jako byly mešní nádoby, roucha, knihy, obrazy a jiná výtvarná díla pro výzdobu kostela. Záduší obdrželo někdy také peněžní dary, aniž by jejich věnování bylo podmíněno sloužením mší či jinými závazky. Příjmy získané různými obdarováními tohoto druhu, nazývanými ve starší literatuře „zbožná nadání“, tvořily velmi podstatnou část příjmů kostelních záduší obecně a stávaly se neoddelitelnou součástí náboženské praxe věřících všech majetných vrstev obyvatelstva.

Ke kostelu sv. Kříže jsou známy určité dary již z předchozích období včetně utrakvistické, ba i luteránské fáze (1609-1611), ale teprve v čase rozvinutého baroka se skutečně a neodmyslitelně staly fundace, nadace a donace svébytným a trvalým zdrojem příjmů tamního záduší.

Potvrzuje se předpoklad, že výsledky utužené rekatolizace po konci třicetileté války přinesly stupňování fundačních aktivit. Za soustavné péče o kult milostných soch Piety a Jezulátka kostela sv. Kříže vzbudil řád cyriaků zúčastněný zájem příslušníků všech tříd společnosti. Staroměstský konvent křížovníků s červeným srdcem záhy přesáhl ryze lokální význam a ještě před koncem 17. stol. nabyt postavení důležitého střediska rekatolizace v pražských městech.

Vynikala jména příslušníků rodin soudobých radních a vzdělanostních elit spjaté s pražskou univerzitou (zvláště Kyblínové z Waffenburga a Schambogenové, proslavení mariánští ctitelé a hodnostáři v jezuitském řádu). Mnozí jiní donátoři, a to v obou sledovaných obdobích, však zůstali blíže nepředstaveni a jejich vztahy ke kanonii cyriaků podrobněji nezachyceny.

V průběhu celého období, ale výrazně již v rané fázi obnovy konventu se uplatnila výrazně donační aktivita vlastních obyvatel místní farnosti ke svému kostelu. Poněkud překvapivý je vysoký počet jejich různých obdarování v poměru k nevelkému prostoru farní osady.

Převážná část votivních darů k oltáři Panny Marie Bolestné byla motivována uzdravením donátora samotného nebo jeho blízkých (rodinných příslušníků) z vážné nemoci nebo šťastným vyváznutím z náhlého nebezpečí úrazu. Škála různých „dobrodiní“ a milostí, kterých se lidé, jak věřili, z působnosti Panny Marie Svatokřížské nadáli, byla neobyčejně široká.

Poněkud jiným způsobem byl podporován tradiční kult domnělých řádových světců z prvních staletí křesťanství, Anakleta a Cyriaka, který našel nejpronikavější literární odezvu mezi laickým obyvatelstvem v díle Jana Karla Rosenmüllera, předka známé staroměstské knihtiskařské rodiny. Se svým archaickým časovým vymezením 17. a 18. století vlastně ani v základních obrysech nevěnuje a nemohlo konkurovat řádové dějepisné produkci.

U široké veřejnosti ovšem zaznamenal, a to v podobě soukromé i kolektivní religiozity, valně větší ohlas v kostele sv. Kříže patrně ještě intenzivněji pěstovaný kult zemských světců. V době vrcholících jednání a příprav kanonizace Jana Nepomuckého využili cyriakové obratně soustředěnější pozornosti širších vrstev obyvatelstva a vzrůstající slávy a s úspěchem se potkal jejich záměr založit při svém kostele náboženské bratrstvo sv. Apolónie, patronky vzyvané při zubních bolestech.

Samotný fakt dlouhodobého růstu počtu nejrůznějších druhů obdarování, jež po překonání určité rozkolísanosti počátečních desetiletí záduší kostela sv. Kříže Většího během období baroka trvale vykazovalo, je samo o sobě zřetelným dokladem úspěšnosti rekatolizačního působení řádu cyriaků v pobělohorské Praze.

Řád jako jeden z trojice tradičních křížovnických řeholních komunit přítomných v pražských městech našel pevné místo ve spetité struktuře řeholních organizací a podílel se ve vlastní lokalitě, ba však i širším regionu svého působení nezanedbatelným způsobem na šíření a upevňování pozic katolické víry. V procesu katolické pastorecyriaci s nápaditostí našli a trvaleji uplatnili i specifické formy, cesty a přístupy ovlivnění a usměrňování religiozity obyvatelstva.

Jak známo, promyšlený rekatolizační církevní program zaznamenal velký účinek na věřící rozmanitým začleněním hudebních složek do mešní liturgie, obřadů, a zvláště pak i poutí. Zákonitě tomu tak bylo pro bezprostřednost a podmanivost působení těchto kultivovaných, vytríbených metod, a efekt odezvy u věřících se záhy dostavil zejména v muzikálním českém prostředí (s rozsáhlou, byť přetřzenou tradicí třeba i sborů utrakvistických literátských bratrstev ap.). A právě v oblasti duchovní hudby spatřil cyriacký řád otevřenou příležitost pro uplatnění invence vlastních i přizvaných skladatelů a hudebníků a masové zapojení laické veřejnosti.

V čase velkého rozmachu poutnictví, který nastal se začátkem 18. století, na němž se podílely široké vrstvy národa a byl neodmyslitelně spjat s rozkvětem poutních míst, se pražští cyriakové zapsali vskutku osobitým způsobem do dějin. Řád vystihl a vyšel vstříc svébytným způsobem duchovním potřebám a naladění příznačně nábožensky exaltované mysli současníků, toužících však zároveň i po smyslovém oblažení.

Cyriacká kanonie se podujala pořádání zvláštní formy procesí spojených s vodními slavnostmi. Tyto především venkovní pořady s liturgickou náplní se konaly v půli května, v předvečer svátku sv. Jana Nepomuka. Podobné slavnosti typu *musicae navales*, které se zrodily v přímořských Benátkách, byly sice už i v pražských poměrech dříve známé, avšak teprve cyriaci z nich učinili počínaje rokem 1715 největší pravidelnou slavností svého druhu.

Skromnější hudební produkce připravované cyriaky, soustředěné především do chrámového interiéru, probíhaly kromě oslav svátků chrámového patrocinia a potažmo i oslav památky řádových světců a zemských patronů dále zvláště o výročních svátcích náboženského bratrstva sv. Apolónie. Hudební doprovod býval přítomen i o pouti na den sv. Maří Magdaleny konané na řádové letenské vinici při kapli světice.

Těžiště řádové propagace náboženských kultů se ustálilo v první třetině 18. století přibližně rovnou vahou na prezentaci úcty k Panně Marii Bolestné a památce Jana Nepomuckého; a snad jen v určitých vypjatých okamžicích se přece vychylovalo ve prospěch svatojánského kultu. Masovou veřejností byla tato dvojí přitažlivost cyriackého chrámu pozitivně přijímána, čehož neklamným dokladem jsou velmi početná zádušní obdarování nesoucí věnování zhruba stejným procentuálním dílem té, či oné významnosti.

Není tedy sledován odliv tradiční donátorské aktivity k Svatokřížské Pietě a její jednoznačné přesměrování ve prospěch právě zviditelněného nepomuckého kultu, jak by se mohlo na první dojem zdát. Na místě je hovořit ve výsledku mnohem spíše o vzájemně přínosné koexistenci a interakci obou kultovních ohnisek v cyriackém kostele. Nezřídka přicházelo totiž určení jednotlivých původců donací ve smyslu současného rozdělení věnovaných předmětů a prostředků více či méně rovnoměrně pro oltář Panny Marie Bolestné a oltář nepomucký.

Zasvěcení nadací a donací Panně Marii se objevovalo i s přípisem k různým mariánským svátkům slavených v průběhu roku. V souvislosti s chrámovým patrocinie přetrvávalo dále občas věnování zádušních „nadání“ z úcty k Utrpení Páně. Pokud bylo toto

spojené s požadavkem zádušních mší, potom se měl obřad zpravidla konat ve dny Nalezení a Povýšení sv. Kříže.

V celém sledovaném období nesly rozličné formy donační aktivity k záduší jen vzácně odlišná zasvěcení nežli tomu bylo u řady právě zmíněných. Určitou diversitu v zádušních počínech motivovaných úctou k různým nebeským patronům lze pozorovat nejlépe ještě u oltářních fundací.

Trvale rozhojňovaný celek chrámového pokladu, tvořeného cennostmi pořizovanými řádem samotným, ale ještě z větší části z iniciativy různých donátorů, i přesto, že byl opakovaně postižen krádeží (v letech 1641, 1714, 1717), dosáhl za sto let systematického budování svatokřížského záduší úctyhodné výše co do počtu a nezřídka i kvality obsažených předmětů. V první čtvrtině 18. století se mírně pozměnila druhová skladba obdarování. Nešlo již o velké, zásadní stavební úpravy chrámového interiéru; přičemž budování nepomucké kaple (a z darů kus mramoru zaslaný na její obklad) tvořil výjimku. Ani daru nemovitostí nebo úroků z jejich výnosu se nedostávalo. Zato neustále přibývalo darů drobnějších, ale také nákladných drahocenných kusů umělecké výzdoby, ať již obecněji pro výbavu oltářů a svatyně Jana Nepomuckého, nebo přímo určených k ozdobě milostné soše Piety a Jezulátka.

Ve sledovaných sedmi desetiletích 17. století (1628-1700) se k záduší sv. Kříže již záhy projevila donátorská aktivita všech společenských stavů, i když urozených příznivců z řad vysoké šlechty přibývalo jen znenáhla, vesměs až ke konci století, a duchovenský stav (vyloučíme-li zde příspěvky pro chrám od vlastního řádového členstva a vedení řádu) se uplatnil v procesu chrámového mecenátu zatím spíše ojediněle. Srovnání se situací v oblasti zbožných nadání v prvé třetině 18. století (resp. v letech 1701-1729) ukazuje v tomto mladším období zřetelně větší vyrovnanost a rovnoměrnost zastoupení příslušníků měšťanstva, a to včetně městské elity, a účasti nižší i vyšší šlechty.

Již pro dobu poslední čtvrtiny 17. století, kdy tento řád výrazně přispíval zejména k šíření mariánského kultu, je možno vyslovit závěr o úspěšnosti řádu cyriaků při uskutečňování programu rekatolizace. Rozsáhlá fundační aktivita k záduší jejich kostela je tomu zřetelným dokladem. Širší komparace se situací dalších pražských záduší, a ovšem i pokročilejší studium života dalších řádových komunit (a to především srovnatelné velikosti s komunitou cyriackou) v budoucnu ještě napomohou upřesnit, jaký byl skutečný podíl cyriaků na výsledcích protireformace.

S dozvukem nepomucenských oslav roku 1729 rozvoj svatokřížské kanonie ještě neustával. Vrchol působení staropražského řádu cyriaků bychom kladli do doby o jedno až dvě desetiletí pozdější. Soudě alespoň podle živého společenského dění na půdě kanonie, činnosti bratrstva sv. Apolónie, stále gradující úloze významného hudebního střediska a pokračujících stavebních aktivit v jejím komplexu (vznikla zejména hodnotná stavba klášterní knihovny). Přesto rok konání velkých oslav kanonizace „světce baroka“ a bezprostřední dozvuky těchto událostí znamenal pevný předěl v historii staroměstské kanonie cyriaků, která se již vyvinula v sebevědomý útvar, respektovanou a pro onen čas všestranně zajištěnou církevní instituci.

Před stoletím nastoupená spleť cesta dovedla řádové počínání k úspěchu a obdivu. A ve znamení rozkvětu sejevily dějiny řádu nadále ještě po hodný čas.

Má-li být závěrem vznesena zobecňující úvaha, balance či soud nad dějinnou rolí řádu cyriaků v kontextu pobělohorské rekatolizace, je třeba nejprve poznamenat, že malé řeholní komunity, které doplňovaly celkový stav v zemi a jejím hlavním městě činného řádového kněžstva, i přes dlouhodobě příznivý kurz směřování státní podpory církevními institucím byly nuceny pracně hledat a upevňovat své místo v procesu obnovy pozic katolického náboženství ve společnosti. Pražským cyriakům se podařilo po překonání počátečních obtíží s úspěchem obstát v konkurenci ostatních, častokrát až několikanásobně početnějších a rozvětvených řádových komunit, a to jak starousedlých domácích řádů s nepřetržitou tradicí působnosti, tak i těch povolanych po roce 1620 do Prahy z cizích zemí a vzniklých vesměs teprve v 17. století jako plod katolické reformace. Cyriakové získali nikoli snad dominantní, ale jistě nepřehlédnutelné,

specifické postavení ve struktuře řeholních institucí. Dovedli nalézt mírumilovné, trvale snášenlivé a obohacující soužití s okolní farností.

Pražská kanonie cyriaků sdílela osud mnoha velkých i menších řádových komunit, jež po staletí spoluutvářely dějiny Českých zemí a do těchto dějin se nesmazatelně zapsaly. Zrušení ukončilo činnost řádu křižovníků s červeným srdcem na trvalo, neboť již nikdy nebyl oficiálně obnoven. Kulturní vklad již ze samé podstaty druhu a zaměření řeholního společenství byl nehmotného rázu a jako takový úzce vázán na dobu působnosti řádu.

Co přetrvalo dodnes, je vyjma zlomku uměleckých výtvarných památek především velká část řádového písemného dědictví, jehož velikost bylo mou snahou přiblížit.

Obhajobou této diplomové práce bádání o řádu křižovníků s červeným srdcem – cyriaků zajisté nekončí. Faktografické bohatství Rohnových děl vydá při pohledu z jiných zorných úhlů mnoho dalších dílčích postřehů a nových souvislostí. Rozsáhlé partie Rohnova řádové dějepisného díla – ať již ty v moderní době historickou vědou reinterpretované nebo ony dosud na patřičné pojednání teprve čekající – poskytnou ještě velmi cenný srovnávací materiál rozličným předmětům vědního zájmu.

K dějinám samotného cyriackého řádu prameny nabízejí do budoucna otevřít či prohloubit, a to i pro období let 1628-1729, některá zatím ne zcela dostatečně zpracovaná témata studia. Věnovat detailnější i komplexní pozornost lze tak konkrétně například majetkové situaci pražské kanonie a vývoji jejího hospodářství především na vlastněných viničních pozemcích a zemědělském statku v okolí Prahy. Doposledka materiálově vytěženo ve vztahu k pražským cyriakům zdaleka nebylo ani téma nepomucenské, a to už vzhledem ke stanovenému časovému ohraničení této práce rokem 1729 (...rozumí se, že ohlasy Nepomukovy kanonizace měly i na půdě cyriackého působiště dalekosáhlé a dlouhotrvající projevy). Vedle toho lze samozřejmě postupovat v bádání nad týmiž okruhy a kapitoly jako bylo provedeno v rámci předkládané práce pro pobělohorské století pak dále i pro mladší úseky existence řádu v 18. století, době, kdy bylo řádovému archiváři možno představit úměrně k narůstající administrativě a jejím písemnostem ještě bohatěji strukturovanou pramennou základnu, která navíc přibírala v podání jeho díla mnohokrát pečeť autenticity jeho vlastní životní zkušenosti.

Téma vydává pobídku samozřejmě i ke srovnávacím pohledům a zjištěním tak říkajíc zvenčí, totiž, jakým způsobem se činnost cyriaků zrcadlí v listinné, analistické a šířeji dějepisné produkci jiných církevních komunit, s nimiž cyriacký řád přicházel obecně patrně stále se vzrůstající měrou jako respektovaný partner do styku.

Podobně pak také pro dokonalé poznání Rohnovy mnohostranné osobnosti a jeho díla historického, vlastivědného a uměnovědného bude ovšem ještě třeba vynaložit řadu soustředěného badatelského úsilí, zejména pokud se podnikne vydání určitého spisu nebo jeho části formou komentované pramenné edice. Přípravována je edice autorových dějin Frýdlantska a Liberecka. Přínosné by bylo na čelném místě jistě dále též vydání zmíněného díla mapujícího z pohledu současníka obtížnou dobu začátků vlády císařovny Marie Terezie. Na své plné zhodnocení čekají také významné spisy některých členů řádu, jako jsou Náchodského homiletické nebo Pretlíkovy teologické spisy.

Dovolím si závěrečnou poznámku ve smyslu, že pojednané téma odhaluje dostatečně zřetelně skutečnost, že autentický dějinný vklad menších řádových komunit nelze podceňovat či stavět na vedlejší kolej při popisu a dílčím výzkumu projevů pobělohorské rekatolizace, ba ani potom při definitivní historické bilanci nad světly a stíny doby, pro níž paušální odsudek s označením přízviskem „temna“ přestal už dávno odpovídat většinovému mínění nejen odborné veřejnosti.

Seznam zkratek³⁹⁷

Názvy základních pramenů

Bul	J. K. Rohn, Bullarium S. Crucis. Columna et firmamentum Romanae innixum petrae...
CCP	J. K. Rohn, Codex Constitutionum particularium Ordinis Canonici Crucigerorum cum Rubeo Corde ... 1750
Dec	J. K. Rohn, Subsidium memoriae seu Elenchus decretorum .. ab archiepiscopo Pragensi .. concernentium praeprimis loci S. Crucis...
EHC	Rohn J. K, Elenchus Historiae Crucigerorum cum Rubeo Corde .. ad S. Crucem Maiorem Vetro-Pragae
HSC 1756	Historia sacri canonici ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde de Poenitentia Beatorum Martyrum in quatuor tractatus divisa ... a.d.1756
HSC 1768	J. K. Rohn, Historia Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde... a prima Ecclesiae aetate repetita ... a.d. 1768
Ind	Index universalis archivi S. Crucis Maioris...
JB; JB II; JB III	J. K. Rohn, Janus bifrons respectans praeterita, agens praesentia, prospiciens futuris, seu Liber archivi I; II; III...
KZ	Kniha zápisů záduší sv. Kříže
Nec	J. K. Rohn, Liber vitae et mortis ... Crucigerorum cum Rubeo Corde...
Not	B. J. Pretlík, Notulae de ecclesia Sanctae Crucis Maioris Vetro Pragae, simplici laconisimo ex diversis notationibus desumptae.
Oeo	J. K. Rohn, Ortus et occasus ... seu Liber archivi S. Crucis continens litteras natalium, professionum, emissarum, s. ordinum susceptorum et syllabum religiosorum...
OMM	J. K. Rohn, Ossa magnae matris et filiarum, sive Reliquiae historicae inclytae domus S. Crucis... A. 1752
PA	J. K. Rohn, Pactum Amicitiae ... citatur Liber Primus Contractuum
TT	J. K. Rohn, Thesaurus Triplex in Regulari, ac Parochiali Ecclesia Sanctae Crucis Majoris...

Ostatní zkratky

A(H)MP	Archiv hlavního města Prahy
AUC-Ph et H	Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica
AZK	fond Archivy zrušených klášterů (NA)
ČČM (ČNM)	Časopis českého muzea (Časopis národního muzea)
ČSČH	Československý časopis historický
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze
fol.	folium, list knihy
FPF SU	Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě
HV	Hudební věda
CHORVAT	Chorvatsko
k. č.	kopa grošů českých

³⁹⁷ Plné citace autorských děl viz „Seznam použitých pramenů“.

k. m.	kopa grošů míšeňských
kr.	krejcar
LIT	Litva
MK	Městská knihovna v Praze
ms.	rukopis
NA	Národní archiv v Praze
NB	fond Náboženská bratrstva (NA)
NK ČR	Národní knihovna České republiky
NMP	Nové Město pražské
POL	Polsko
PSH	Pražský sborník historický
SAP	Sborník archivních prací
SMP	Staré Město pražské
SOA	Státní oblastní archiv
SPDP	Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy
SPFFBU, H	Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university. Řada historická
SÚA	Státní ústřední archiv v Praze
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk
zl.	zlatý rýnský

Seznam použitých pramenů

Rukopisné prameny

AMP, fond mikrofilmy, č. kart. M 18, sign. KR A 1: *Liber matricae ecclesiae S. Crucis Maioris Pragae Curam vero gerentium Fratrum de penitentia beatorum martyrum canonicorum regularium S. Cyriaci patriarchae Hierosolimitani die 1. Januarii ... Anni 1640*

AMP, Sbirka (farních) matrik Archivu hlavního města Prahy, sign. KRV 03 Z2: *Liber sponsalium et copulatorum ecclesiae S. Crucis Maioris Pragae curam gerentium, seu: sub Cura Canonorum Crucigerorum cum rubeo corde, de Poenitentia BB. MM. ab Anno Domini 1666*

AMP, Sbirka (farních) matrik Archivu hlavního města Prahy, sign. KRV Z3: *Matrica seu Liber mortuorum ecclesiae parochialis Sanctae Crucis majoris Vetero-Pragae sub cura canonicorum regularium crucigerorum cum rubeo corde B: B: M: M: de Poenitentia ab Anno MDCCXXXIII. usque ad Annum MDCCLXX Inclusive*

AMP, Sbirka pergamenových listin Archivu hlavního města Prahy, inv. č. 2098, sign. PGL II – 1688

NA, AZK, inv. č., 2710 – 2711, fasc. 1-2

NA, NB, XVII/ 57, *Kniha bratrstva sv. Apolónie při kostele sv. Kříže Většího*

NA ČR, AZK, kniha č. 49: Jan Karel [Joannes Carolus] ROHN, *Pactum Amicitiae Usque ad Aram et Vinculum mutuae praestationis usque ad ultimum qvadrantem Seu Liber Archivi Sanctae Crucis Majoris complectens Instrumenta Foundationum earumqve ritum qvo peragi debent et peraguntur, Instrumenta Syngrapharum et Exemplaria Qvietationum ex originalibus optima fide desumpta et in consequentem ordinem qvantum fieri potuit digesta Sub Regimine Reverendissimi Domini Wenceslai Kirchmeyer de Reichwitz ad Sanctam Crucem Majorem Vetero Pragae Praepositi MDCCXLI: citatur Liber Primus Contractuum*

NK ČR, I A 26: Jan Karel ROHN, *Codex Constitutionum particularium Ordinis Canonici Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia Beatorum Martyrum, Canonorum Regularium S: Mariae de Metri, de Montorio de Urbe. Sub Regula S. Augustini, Pragae veteri Boëmorum ad Ecclesiam S: Crucis Majoris degentium. Ex destinato justis de causis, prout in Domino expediens visum et ab omnibus, quorum intererat, aut interesse poterat, praevia Sancti Spiritūs invocatione in hunc finem capitulariter iterum, atque iterum congregatis mature judicatum, et Sanctè Statutum, cautumque fuit: per omnia Antiquis Autoritate Apostolica ā Pontificibus olim Alexandro IV annô 1256. Novissimè a Paulo V, anno 1612 confirmatis, et pro toto Ordine nostro approbatis conformiter compilata, coordinatae, atque pro perenni regularis disciplina conservatione, Domusquae Sanctae Crucis tanquam plurium conventuum Matris dignissimae decore, Religiosorumquae ejusdem utilitate coaptatae Annô Domini M.DCC.L*

NK ČR, I A 37: Jan Karel ROHN, *Historia Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde Fratrum de Poenitentia, Beatorum Martyrum, Sanctae Mariae de Montorio de Urbe*

(:Roma:) *Canonicorum Regularium Sub Regula S. Augustini militantium, à prima Ecclesiae aetate repetita ex antiquis partim manuscriptis monumentis, partim Bullarum Apostolicarum, et Historiographorum Authoritatibus ad bilanciem Rationis chronologicae accuratè examinata, à multis etiam Authorum antilogiis vindicata Per P. Joannem Carolum Rohn Boëmum Reichenbergensem, AA.LL. et Philosophiae Magistrum, SS: Theologie Baccalaureum formatum, eiusdem S: Ordinis ad S: Crucem Majorem Vetero-Pragae Canonicum Regularem, et Archivarium Annô Dni MDCCLXVIII. 1768*

NK ČR, VII A 9: Jan Karel ROHN, *Historia Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia Beatorum Martyrum; in Quatuor Tractatus divisa, in primo agitur de S: Cleto Pontifice Martyre, in secundo de S: Quiriaco Patriarcha Hierosolymitano M., in tertio de Ordine Cruciferorum Italiae, in quarto de propagatione Ordine Crucigerorum de Poenitentia Beatorum Martyrum per Regna Boëmia, et Polonia, atque magnum ducatum Lituaniae ad bilanciem Chronologiae examinata, ordinatè disposita, et in locis dubiis elucidata Per Joannem Carolum Rohn Boëmum Reichenbergensem, AA: LL., et Philosophiae Magistrum, SS: Theologie Baccalaureū formatum, eiusdem ord. ad S: Crucem majorem Vetero:Pragae Canonicum Regularem, p.t. Archivarium e[tc]. Anno Domini M.DCC.LVI*

NK ČR, VII A 10a: Jan Karel ROHN, *Janus bifrons respectans praeterita, agens presentia prospiciens futuris seu Liber archivi Imus Sanctae Crucis complectens acta per temporum decursum à primo Pragam nostrorum Antecessorum Crucigerorum BB MM de Poenitentia adventu, fundatione et institutione, ea qua potuit fidelitate et sedulitate collecta, desumpta et in ordinem redacta pro Posterorum res suas inveniendi facilitate, cautela agendorumque cynosura. Sub regimine Reverendissimi, Nobilis, ac Eximii D: Wenceslai Kirchmayer de Reichwitz praepositi ad S. Crucem Maiorem Anno MDCCXLIV*

NK ČR, VII A 10b: Jan Karel ROHN, *Janus bifrons respectans praeterita, agens praesentia, prospiciens futuris, seu actorum & agendorum Liber Ildus compilatus sub Regimine Reverendissimi, Nobilis, ac Eximii D: Wenceslai Kirchmayer de Reichwitz Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia BB: Martyrum, ad Sanctam Crucem Majorem Vetero : Pragae Praepositi Anno M.DCC.XLVI inchoatus*

NK ČR, VII A 11: Jan Karel ROHN, *ORTUS & OCCASUS quo mundo vix exorti occubere, sacratori anastasi Sacre Crucigerorum Religiosi vivere, & prodesse coeperunt crucigeri cum Rubeo corde ad S† Maj a potiori professi ordine, & serie sequenti seu liber Archivi Ste † continens litteras Natalium, Professionum emissarum, sacrorum, ordinum susceptorum, & syllabum religiosorum in debitum ordinem digestus, & ex antiquis San: †cis monimentis accurate non minus ac syncere, compilatus sub Regimine reverendissimi Domini W. Kirchmejer 1741*

NK ČR, VII B 3: *Index universalis archivi, sive repertorium omnium materiarum et rerum, quae in libris archivi S. Crucis Maioris S. canonici ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia Beatorum Martyrum pro memoria notatae et ingrossatae sunt, confectus et deinceps continuatus Anno Domini MDCCXLVII sub regimine Reverendissimi, Nobilis ac Eximii Domini Wenceslai Kirchmayer de Reichwitz Praepositi*

NK ČR, VIII A 6: Jan Karel ROHN, *Ossa Magnae Matris & Filiarum, sive Reliquiae Historicae Inclytae Domûs Sanctae Crucis Majoris Vetero-Pragae, reliquorumque Prioratum per Boëmiam S: Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde de Poenitentia Beatorum Martyrum collectae per P. Joannem Carolum Aloysium Rohn. Boëmum Reichenbergensem, AA. LL. & Philosophiae Magistrum, SS. Theologie Baccalaureum Formatum, Capituli Eiusdem S. Crucis p. t. Notarium. 1752*

NK ČR, XIII B 6: Jan Karel ROHN, *COLUMNA & FIRMAMENTŮ Romanae innixum Petrae contra quam praevalere poterit nemo seu BULLARIUM Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde, Beatorum Martyrum de Poenitentia, S[anc]tae MARIAE de Urbe, Semetrik, sub Regula S[anc]ti augustini militantium, complectens Sacram Regulam, Sacrasque Constitutiones, Pontificum Bullas, Diplomata Imperatorum, Authenticas Reliquiarum, & varia Indulgentiarum Ecclesiae Nostrae Sanctae Crucis Majoris Vetero-Pragae concessarum Brevia tam ex Bullarijs, quàm ex ipsis originalibus fidei calamô transumptas Sub Regimine Reverendissimi, Nobilis, ac Eximij Domini Wenceslai Kirchmayer de Reichwitz S: Ordinis, & Loci Praepositi compilatum Annô M. DCC. XLI*

NK ČR, XIV C 6: Jan Karel ROHN, *LIBER VITAE ET MORTIS In quo Eorum Nomina Scripta Sunt quibus Occasum dedit vitae mortalitas Ortum promisit beatioris vitae perennitas quorum hodie Vitae brevitatem posteritatis memoria consolatur, quae efficit, ut adsint absentes, mortui vivant. Cicero pro Milone seu MATRICA In Domino Mortuorum R: R: Religiosorum Sacri Canonici Ordinis Crucigerorum cum Rubeo Corde. Beatorum Martyrum de Poenitentia Professorum, à potiori in Ecclesia Sanctae Crucis Majoris Vetero : Praegae ritu consveto depositorum Ab anno Arae Christianae MDCCXL innovata, et in huncce ordinem fideliter digesta uti ex antiquo Archivo quam accuratissimè desumi potuit Sub Reverendissimo Domino Wenceslao Kürchmayer de Reichwitz ad Sanctam Crucem Majorem Vetero Praegae Preposito decurrente annô Domini 1740*

NK ČR, XV A 2: Jan Karel ROHN, *SUBSIDIUM MEMORIAE SEU ELENCHUS DECRETORUM Tam immediate ab Archi-Episcopo Pragensi, quam a Reverendissimo Ejus Officio emanatorum, concernentium praeprimis Loci S[anc]tae Crucis Recuperationem, Conventus Benatecensis Ius Patronatus, circa Parochialia ordinationes, aliaque id genus pro varia temporis exigentia tangentium ab Anno MCCCLIX, Folio IIItio notato, consequenter Suo, prout fieri potuit, decursu, & Ordine fideliter ex antiquiori S. Crucis Archivo desumptus, & pro faciliiori rerum inventione in hunc modum, & ritum compilatus Sub Gubernio Reverendissimi, Nobilis, ac Eximii Domini Wenceslai Kirchmayer de Reichwitz, Patricii Pragensis S[anc]tae Crucis Praepositi. Anno a Partu Virginis MDCCXLI*

NK ČR, XV E 3: Jan Karel ROHN, *Elenchus Historiae Crucigerorum cum Rubeo Corde, de Poenitentia, Beatorum Martyrum, Canonicorum Regularium ad S. Crucem majorem Vetero-Pragae*

NK ČR, XVII B 23: Jan Karel ROHN, *Analecta Grammatico-Historica Idiomatici triplici Boemico-Latino-Germanico adaptata, Continent Deorum, Dearum, diversarum Nationum, regnorum, provinciarum, primariarum urbium, universitatum, marium, fluviorum, insularum, montium, animalium, arborum, herbarum, florum nomina, praesertim vero urbium, oppidorum, monasteriorum, arcium, montium, fodinarum, et fluminum Regni Boemiae appellationes, Terminos juris provincialis, et municipalis proprios; Phrases secundum multitudinem latinorum Synonymorum dispersas in commodum ordinem collectas, adagiorum Sive proverbiorum lepore conditas; denique militaria, mechanica, rustica etc.: Con – et exquisita sunt in adminiculum linguae Boemicae [1759]*

NK ČR, XV C 5: *Kniha týkající se zápisů kostela sv. Kříže Většího*

NK ČR, XVII F 11: [Jan] Karel ROSENMÜLLER, *Kratka Sprawa O Dawnosti a Starozitnosti Poswatneho Rządu Kanowników Regularnych de poenitentia bb. Martirum, aneb S[anc]tae Mariae de Metri, ginak Swateho Quiriaka nazwanich z rozlicznich authoruw sebrana, a w nassi czeske vlastenske rzeczy sepsana leth 1697*

NK ČR, XVII S 11, ms.: Antonín NOVOTNÝ, *U staropražských čili Kronika zaniklého kláštera 1256 – 1925*. (strojopis)

Tištěné prameny

MK, H 178: Jan Florián HAMMERSCHMID, *Prodromus gloriae Pragenae...*, Vetro Pragae 1723

NK ČR, 51 B 36: Jan Karel ROHN, *Thesaurus Triplex in Regulari, ac Parochiali Ecclesia Sanctae Crucis Majoris, Ordinis canonici Crucigerorum cum Rubeo corde, de Poenitentia, Beatorum Martyrum Vetro-Pragae. Coelestium gratiarum donis locuples jam pridem coelo volente inventus, nunc vero historico calamo Fidelibus indicatus. Per P. Joannem Carolum Rohn, Boëmum Reichenbergensem, SS. Theologiae Baccalaureum formatum, Ordinis praedicti Canonicum Regularem p.t. ad S. Crucem Archivarium. Anno Christi 1756*. Vetro Pragae, Typis Ignatii Francisci Pruscha

NK ČR, 51 E 28: Augustinus SARTORIUS, *Ordo Ordinum religiosorum. Virorum, virginum, militum, juxta ordinem temporis compendiosa serie contextus, Vitisque Sanctorum Fundatorum, atque eorundem Elogijs in Prima Opusculi Parte intertextus*. Vetro Pragae 1715

Edice a komentovaná vydání pramenů

Marie BLÁHOVÁ – Zdeněk FIALA (edd.), *Pokračovatelé Kosmovi*. Praha 1974

Jaroslav ČECHURA – Zdeněk HOJDA – Martina NOVOZÁMSKÁ, *Nájemníci na Starém Městě pražském roku 1608*. Documenta Pragensia Monographia, vol. 3. Praha 1997

Václav ČERVENÝ – Jarmila ČERVENÁ, *Berní rula. Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) Berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651. Sv. I. A-L, II. M-Ž*. Praha 2003

Václav FLAJŠHANS (ed.), *Václava Hájka z Libočan Kronika česká. Díl IV*. Praha 1933

Václav LÍVA (ed.), *Berní rula. Sv. 3. Pražská města*. Praha 1950

Antonín REZEK (ed.), *J. F. Beckovský, Poselkyně starých příběhů českých*. Praha 1879-1880

Seznam použité literatury

- Adolf ADAM, *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*. Praha 1998
- Josef AUGUSTIN, *Velká encyklopedie měst a obcí ČR*. Sokolov 2001
- Ondřej BASTL, *Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II.* Historická geografie 28, 1995, s. 155-175
- Kateřina BEČKOVÁ – Miroslav FOKT, *Svědectví Langweilova modelu Prahy*. Praha 1996.
- Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA., *Velké dějiny země Koruny české X., 1740-1792*. Praha – Litomyšl 2001
- Jiří BERKOVEC, Vladimír Novák – Mašlanová Ludmila: *Musicae navales pragenses. Pražské lodní hudby 18. století. Vyd. Národní knihovna v Praze roku 1993*. Hudební věda 1994, č. 2, s. 208-210 (recenze)
- P. Václav BĚLOHLÁVEK – P. J. HRADEC, *Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou I-2*. Praha 1930
- Vilém BITNAR – Karel PROCHÁZKA (red.), *Pragensia svatojanská (Sborník statí o kultuře českého baroka)*. Praha 1929
- Tomáš Václav BÍLEK, *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské*. Praha 1892.
- Tomáš Václav BÍLEK, *Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha 1893
- Katedra PVH AS, Praha 2003
- Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*. Praha 2001
- Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621 – 1639*. Documenta Pragensia Monographia, vol. 8, 1999
- Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. Praha 2006
- Benedikt BOGAR, *Milosrdní bratři*. Praha 1934
- Jan BOHÁČEK, *Nemovitý majetek duchovenstva v Praze v první polovině 17. století*. Seminární práce, UK FF, Katedra PVH AS, 2003
- Miroslav BROŽOVSKÝ – Michaela GLOSOVÁ, *Dobříš. Zámek, zahrada, park*. Praha 1983
- Milan M. BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích I. Řády rytířské a křižovníci*. Praha 2002
- Vladimír CINKE, *Organizace českých klášterů ve 13. a 14. století na podkladě provinčním, ČSCH 16, 1968, s. 435-446*
- Veronika ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefínských reforem*. Nové Hrady 2005
- Jiří ČAREK, *Z dějin staroměstských domů (Zlomek pohořelého místopisu)*, PSH X – XIX, 1977 – 1986, passim
- Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FEUCHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654-1773*. Praha 1986
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*. Praha 2002
- Ivana ČORNEJOVÁ (sest.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci (Sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna 4. – 5. 6. 2003)*. Univerzita Karlova v Praze a Scriptorium, 2003.
- Pražské arcibiskupství 1344 – 1994

- Ernest DENIS, *Čechy po Bílé Hoře. Díl I., kniha II. Absolutismus katolický*. Nakl. Šolc a Šimáček, Praha 1931.
- Vladimír DENKSTEIN – Zoroslava DROBNÁ – J. KYBALOVÁ, *Lapidárium Národního muzea*. Praha 1958
- J. DIVIŠ, *Pražské cechy*. Praha 1992
- Jan Bohumír DLABAČ, *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, Bd. II*. Praha 1815
- August von DOERR, *Der Adel der böhmischer Kronländer*. Prag 1900
- Daniel DOLEŽAL – Hartmut KÜHNE (hrsg./ eds.), *Wallfahrten in der europäischen Kultur. Pilgrimage in European Culture. Bd. I*. Frankfurt am Main 2004
- Jaroslav DOUŠA, *Seznamy staroměstských konšelů z let 1547-1650*. PSH 14, 1981, s. 65-117
- František EKERT, *Posvátná místa král. Hlavního města Prahy I-II*. Praha 1883, 1884
- František EKERT, *Zrušené a zaniklé chrámy v Praze*, in: Blahověst, hlasy katolické 28, 1878, s. 155-161
- Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*. Olomouc 2001
- Kaspar ELM – A. FRANCHI – R. GUSTAW, *Penitenza dei Beati Martiri, Fratri della*. In: Dizionario degli istituti di perfezione VII, 1980, sl. 1392-8.
- Kaspar ELM, *Der gescheiterte Versuch einer Union zwischen belgischen und böhmischen Kreuzherren (1673/1674). Ein Beitrag zur Geschichte der mittelalterlichen Kreuzherrenorden*, in: Westfalen. Hefte für Geschichte, Kunst und Volkskunde. Mitteilungen des Vereins für Geschichte und Altertumskunde Westfalens, des Westfälischen Landesmuseums für Kunst und Kulturgeschichte und des Westfälischen Amt für Denkmalpflege. 58. Bd., 1980, S. 121-132
- Josef EMLER, *Nekrologium z kláštera bratří kajících v Nových Benátkách*. In: Zprávy ze zasedání Královské české společnosti nauk v Praze, roč. 1879. Praha 1880, s. 298-304
- Encyklopedia katolicka*. Tom V, VI, Lublin 1989, 1993
- Michal FIALA – Jakub HRDLÍČKA – Jan ŽUPANIČ (edd.), *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*. Documenta Pragensia monographia, vol. 4, Praha 1997
- Ludmila FIALOVÁ – Pavla HORSKÁ, *Pražské barokní matriky jako pramen pro studium sociálních dějin*, in: Marie KOLDINSKÁ – Alice VELKOVÁ (red.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. Eduardu Maurovi*, Praha 2003.
- Josef FORBELSKÝ – Jan ROYT – Mojmír HORYNA, *Pražské Jezulátko*. Praha 1992
- Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*. 2. vyd., Praha a Litomyšl 1997
- Anton FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens im Allgemeinen und in ihren besondern Beziehung auf die jetzige leitmeritzer Diöcese in der Zeit des erblichen Königthums bis zum Tode Carl's I. (IV.) . Die Goldene Zeit der Kirche Böhmen*, Prag 1866.
- James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha 1991
- P HAMANOVÁ, *Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do počátku XIX. století*. Praha 1959
- Ignác Jan HANUŠ, *Dodavky a doplňky k Jungmannově Historii literatury české*. Praha 1869
- Josef HANUŠ, *O pobělohorské protireformaci. Úvodem k českému obrození*. Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě, roč. IV., čís. 39. (1.), Bratislava 1926
- František X. HARLAS, *Z městského musea pražského*. In: Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci I. 1918 – 1921, s. 104-105
- Ignát HERMANN – Josef TEIGE – Zikmund WINTER, *Pražské ghetto*. Praha 1902
- Eduard HEROLD, *Malebné cesty po Praze, III. Staré Město*. Praha 1866
- Václav HLAVSA, *Záduší kostela Matky Boží před Týnem na Starém Městě pražském do konce 17. století*. Disertační práce obhájená na katedře PVH FF UK, 1939

- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Řád křižovníků s červeným srdcem ve středověku*, in: Sborník prací východočeských archivů, roč. 5., 1984, SOA Zámorsk, s. 209-232
- Antonín HNILÍČKA, *Musica navalis*. In: Hudební revue 12, 1919, s. 115nn. s. 279??
- Jaroslava HOFFMANNOVÁ – Jana PRAŽÁKOVÁ, *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000
- Zdeněk HOJDA, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*. PSH 25, 1993, s. 38-102
- Zdeněk HOJDA, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II*. PSH 27, 1994, s. 47-104
- Hynek HRUBÝ, *České postily*. Praha 1901
- Karel CHYBA, *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860. Příloha sborníku Památníku národního písemnictví Strahovská knihovna I*. 1966
- Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*. Praha 1987
- Jan z Werthu 1591 – 1652. Doprovodný text k výstavě, Benátky nad Jizerou, duben – říjen 1997
- Jaroslav JAROŠ, *Mačeříž. Od historie k současnosti*. Mačeříž 2002
- Alois JIRÁSEK, *Temno*. 1. vyd., Praha 1915
- Alois JIRÁSEK, *Z barokové Prahy*. In: 1916. Sborník Čestí spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojnů. Praha 1916, s. 45-47
- Luděk JIRÁSKO, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha 1991
- JOSEF JIREČEK, *Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku I-II*. Praha 1875-1876
- Martin JIŘINEC, *Klášter cyriaků (křižovníků s červeným srdcem) na Starém Městě pražském v letech 1628-1700. Příspěvek k fundaci aktivitě v období pobělohorském*. In: Sborník z celostátní studentské vědecké konference „Historie 2002“. FPF SU v Opavě, Opava 2003, s. 52-70
- Josef JUNGSMANN, *Historie literatury české aneb: Saustawný přehled spisů českých s Krátkou historií národu, osvícení a jazyka*. 2. vyd., Praha 1849
- Jaroslav KADLEC, *Přehled církevních dějin českých II*. Praha 1991
- Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve III*. Olomouc 1993
- Zdeněk KALISTA, *České baroko. Studie, texty, poznámky*. Praha 1941
- Zdeněk KALISTA, *Čestí světci v cizině barokní*. In: Co daly naše země Evropě a lidstvu. Praha 1939, s. 197 – 199
- Zdeněk KALISTA, *Listiny a zápisy kláštera cyriaků v Benátkách nad Jizerou*. In: Boleslavica 68, Praha - Mladá Boleslav 1969, s. 251-289
- Zdeněk KALISTA, *Cesta po českých hradech a zámcích*. 1. vyd., Praha 1993
- Walter KASPER & Kol. (hrsg.), *Lexikon für Theologie und Kirche, Bd. 2, 5*. Freiburg- Basel-Rom-Wien 1994, 1996
- Stanislav KASÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice 2002
- František KAVKA – Josef PETRÁŇ (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990, díl 2. (1622-1802)*,
- Ivo KOŘÁN, *Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku*. Umění, časopis Ústavu pro teorii a dějiny umění ČSAV v Praze, 16, 1968, č. 1, s. 173-195
- Anna KOŠÁRKOVÁ, *Libercem za hudbou*. Kultura a sport, programový měsíčník Liberecka a Jablonecka 1992, č. 5, s. 1
- Julius KOŠNÁŘ, *Poutnické místo Klášterec (Orlík) u Vamberka*. In: Maria 10, 1903, č. 14, s. 109-110
- Julius KOŠNÁŘ, *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*. Praha 1903
- Julius KOŠNÁŘ, *Z letopisů kostela a fary u sv. Haštala na Starém městě Pražském*. Praha 1915

- František KRÁSL, *Arnošt hr. Harrach, kníže arcibiskup pražský*. Praha 1885
- Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I-VI*. Praha 1996-2004
- Hedvika KUCHAROVÁ, *Knihovna Bohumíra Daniela Wunschwitze*. SAP 53, 2003, č. 1, s. 195-226
- Pavel B. KŮRKA, *Kostel starožitný v smrdutých místech a blatech ležící – Kostel, farnost a záduší svatého Valentina na Starém Městě pražském v raném novověku*. Dipl. práce, UK FF, Ústav českých dějin. Praha 2002
- Pavel B. KŮRKA, „*Tu, kdež nyní slove u sv. Valentina Na rynečku*“. *Dějiny a místopis kostela a farnosti sv. Valentina na Starém Městě pražském*. PSH 33, 2004, s. 109-180
- Pavel B. KŮRKA
- František KUTNAR – Jaroslav Marek, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997
- Marek LAŠŤOVKA – Václav LEDVINKA a kol., *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství I-II*. Praha 1997-1998
- Barbora LAŠŤOVKOVÁ – Jiří KOŤÁTKO, *Pražské usedlosti*. Praha 2002
- Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK, *Praha. Dějiny českých měst*. Praha 2000
- Lexikon der christlichen Ikonographie*. Bd. 5, 6, Rom-Freiburg-Basel-Wien 1990
- Lexikon des Mittelalters*. Bd. 5, München-Zürich 1991
- Dobroslav LÍBAL, *Pražské gotické kostely*. Praha 1946
- Václav LÍVA, *Studie o Praze pobělohorské I. Emigrace*. SPDP 6, 1930, s. 357-415
- Václav LÍVA, *Studie o Praze pobělohorské II. Rekatolizace*. SPDP 7, 1933, s. 1-120
- Václav LÍVA, *Studie o Praze pobělohorské III. Změny v domovním majetku a konfiskace*. In: SPDP, 9, 1935
- Jindřich MAREK, *Nadání ke staroměstskému kostelu sv. Jakuba v letech 1620-1704*. Seminární práce ve šk. roce 2000/ 2001, UK FF, Katedra PVH AS
- Richard MAYER, *Johann Karl Rohn und sein „Nomenclator“*. *Ein Beitrag zur Geschichte der tschechischen Lexikographie im 18. Jahrhundert*. In: SPFFBU, H 6 (1971), s. 43-50
- Marie MEDKOVÁ – Irena STÁRKOVÁ – Ota POKORNÝ (edd.), *Plán Prahy z roku 1791*. Praha 1980
- Václav MENCL – Emanuel POCHE, *Vzpomínky na Prahu*. Praha 1954
- Jaroslava MENDELOVÁ – Pavla STÁTNÍKOVÁ (red.), *Život v barokní Praze 1620 – 1784. Průvodce výstavou Clam-Gallasův palác 24. května – 29. září 2001*. Praha 2001
- Johann Georg MEUSEL, *Lexikon der vom Jahre 1750 bis 1800 verstorbenen teutschen Schriftstellern*. Bd. XI., Leipzig 1811, Hildesheim 1968
- Jiří MIKULEC, *Obraz poddaného venkovského obyvatelstva v české barokní homiletice*. In: Pocta Jeseфу Petráňovi (Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráňe). Praha 1991, s. 367-384
- Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*. Praha 2000
- Alois MÍKA a kol., *Dějiny Prahy v datech*. Praha 1988
- Ivana MUDROVÁ, *Prahou s otevřenýma očima II*. Praha 200
- Jan MUKAŘOVSKÝ (hl. red.), *Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*. Praha 1959
- František MUSIL, *Příspěvek k dějinám dvou Orliků – kláštera a hradu*. Zprávy z muzeí od Trstenické stezky, 1967, č. 3, Litomyšl a Vysoké Mýto, s. 26-31
- Karel NAVRÁTIL, *Osudy kostela, fary a školy u sv. Haštala v Starém Městě Pražském*. Praha 1861
- Karel NAVRÁTIL, *Paměti hlavního kostela farního fary a školy sv. Jindřicha a sv. Kunhuty v Novém Městě pražském*. Praha 1869

Karel NAVRÁTIL, *Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté a sv. Karla Velikého a bývalého královského kláštera řeholních kanovníků Lateranských sv. Augustina, nyní městské chorobnice, na hoře Karlově v Novém městě Pražském*. Praha 1877

Jitka NOHEJLOVÁ, *Polští kněží v 16. a 17. století v Čechách*. Marginalia Historica 3, 1999, s. 61-79

Vladimír NOVÁK, *Šimon a František Brixl v souvislosti s hudebním životem pražských křižovníků s červeným srdcem*, in: Zprávy Bertramky, jubilejní výtisk ke 40. výročí založení Mozartovy obce. Praha 1967, s. 68-83

Vladimír NOVÁK – Ludmila MAŠLANOVÁ, *Musicae navales Pragenses. Pražské lodní hudby 18. století (studie, texty, analýzy)*. Národní knihovna v Praze, Praha 1993

Antonín NOVOTNÝ, *Staropražské senzace*. Praha 1937 (reprint 1993)

Antonín NOVOTNÝ, *Praha „Temna“ 1719-1729*. Praha 1946

Antonín NOVOTNÝ, *Praha v květu baroka*. Praha 1949

Antonín NOVOTNÝ, *Z Prahy doznívajícího baroka 1730-1740*. Praha 1947

Antonín NOVOTNÝ, *Staropražská teatralia*. Praha 1955

Antonín NOVOTNÝ, *Knižka o knížkách ovšem staropražských*. Praha 1955

Antonín NOVOTNÝ, *U staropražských cyriaků čili Kronika zaniklého kláštera 1256 – 1925*. Praha 2002

Antonín NOVOTNÝ, *Zle, matičko, zle čili Praha 1741-1757. Kniha první*. Praha 2003

Edmund ORIÁN (ed.), *Židovské Město pražské na vedutách, fotografiích a pohlednicích*. Praha 2003

Ottův slovník naučný I-XXVIII. Praha 1888-1909

Jan PAŘEZ – Hedvika KUCHAROVÁ, *Hybern v Praze. Éireannaigh i bPrág. Dějiny františkánské koleje Neposkvrněného početí Panny Marie v Praze (1629-1786)*. Praha 2001.

Jakub PAVEL, *Kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích. Příspěvek k jeho stavebním dějinám*. Umění, roč. IV. 1956, č. 2, s. 106-118

Josef PEKAŘ, *Bílá Hora*. In: O smyslu českých dějin, Praha 1990, s. 157-274

Josef PELIKÁN, *Soupis kostelních důchodů na Starém Městě pražském r. 1622*. ČSPSČ 46, 1938, č. 1, s. 28-36

Josef PETRÁŇ, *Příběh Ouběnic*. Praha 2001

Zdeněk PETRÁŇ – PAVEL RADOMĚŘSKÝ, *Encyklopedie české numismatiky*. Praha 1996

Lydia PETRÁŇOVÁ, *Domovní znamení staré Prahy*. Praha 1988

Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis*. Praha 1903

Antonín Podlaha – Eduard ŠITTLER, *Loretánský poklad v Praze*. Praha 1901

Antonín PODLAHA (poř.) a kol., *Český slovník bohovědný 1-5*. Praha 1912-1930

Antonín PODLAHA, *Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1824*, 4. Praha 1918

Antonín PODLAHA, *Dějiny arcidiecése Pražské. Dějiny arcidiecése Pražské od konce století XVII. do počátku XIX. I/1. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera 1694 - 1710*. Praha 1917

Antonín PODLAHA, *Drobné příspěvky k dějinám starší literatury české. František Štěpán Náchodský*. ČNM 98, 1924, s. 271

Antonín PODLAHA, *Osek, z dějin farního a filiálního kostela a fary. Zvláštní, rozšířený otisk z „Posvátných míst království Českého“ (IV)*. Praha 1910

Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého I-VII*. Praha 1907-1913

Emanuel POCHE, *Prahou krok za krokem*. 3. vyd., Praha-Litomyšl 2001

Emanuel POCHE (red.) a kol., *Praha na úsvitu nových dějin (Čtvero knih o Praze)*. Praha 1988

- Jaroslav V. POLC, *Svatý Jan Nepomucký*. Praha 1993.
- Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I-IV*. Praha 1954-1957
- Zdeňka PROKOPOVÁ: „*Auxilium Christianorum, ora pro nobis!*“. *Barokní knihy zázraků jako dosud málo využitý pramen*. Kuděj 2004, č. 1, s. 3-16
- Antonín REZEK, *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. (1637-1648)*. Praha 1890.
- František Ladislav RIEGER (red.), *Slovník naučný I-XII*. Praha 1860-1874
- František ROUBÍK, *Přehled vývoje vlastivědného popisu Čech*
- František ROUBÍK – Karel KUCHAR – Václav HLAVSA (edd.), *Plán Prahy z roku 1816*. Praha 1983
- Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Praha 1999
- Jan ROYT, *Zahrada mariánská. Mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*. Sušice 2000
- Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*. Praha 2006
- F. RUTH, *Kronika král. Prahy a obcí sousedních*. Díl . Praha 190 (reprint)
- Antonín RYBIČKA, *Tři staročeské kancionály v císař. král. bibliotéce vídeňské*. Památky archeologické 6, 1865
- Václav RYNEŠ, „*Imagines miraculosae*“ *doby pobělohorské*. Český lid, roč. 54, 1967, s.182-192
- Michal ŘEZNÍČEK, *Obnova a vývoj katolické farní správy v Ledčském vikariátu v 17. a první čtvrtině 18. století*. Rigorózní práce, UK FF, Ústav českých dějin, 2003
- August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika, část zvláštní (II)*. Praha 1925
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého I-XV*. Praha 1882-1927
- August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*. Praha 1909
- Jaroslav SCHALLER, *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag sammt allen darinn befindlichen sehenswürdigen Merkwürdigkeiten. III. Bd. Die Altstadt, oder das I. Hauptviertel der Stadt Prag*. Prag 1796
- Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen I-XVI*. Prag 1785-1790
- Anton SCHIMON, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien*. Böhm. Leipa 1859
- Anton SCHUBERT, *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens*. Innsbruck 1901
- J. M. SCHOTTKY, *Prag, wie es war und wie es ist*. Prag 1832
- Miloš SLÁDEK, „*Zázračná uzdravení*“. In: Česká literatura doby baroka (Sborník příspěvků k české literatuře 17. a 18. století). Praha 1994, s. 247-259.
- Bedřich SLAVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*. Praha 1975
- Oldřich SMOLA, *Vladimír Novák – Ludmila Mašlanová, Musicae navales Pragenses* (zpráva). PSH 27, 1994, s. 192-193
- Věra SMOLOVÁ, *Rada Starého Města pražského v letech 1650-1715*. PSH 24, 1991, s. 5-37
- Maria STARNAWSKA, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*. Warszawa 1999
- Oldřich STEFAN, *Pražské kostely*. Praha 1930
- Cyril STRAKA, *Plán Starého Města pražského z r. 1641*. Památky archeologické 29, 1917, s. 243
- Josef SVÁTEK, *Doba Rudolfova v Čechách*. Zlatá Praha 1885, čís. 5, s. 55
- Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*. SAP 20, 1970, č. 2, s. 522-523

- Milan SVOBODA, *Jan Karel Rohn – historik, jazykozpytec a liberecký patriot doby barokní*. In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska, Brno 2005, s. 195-210
- Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály a nemocnice*. Praha 1999
- Jan SVOBODA – Vladimír ŠMILAUER, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny V*. Praha 1960
- Miluše SVOBODOVÁ – LADOVÁ, *Zvláštní místní práva v Praze*. PSH 8, 1973, s. 95-185
- Jerzy SZABLOWSKI, *Kościół św. Marka w Krakowie*. Rocznik Krakowski 22, 1929, s. 80-96
- Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Paměti Vodňanských z Uračova*. ČSPSČ 10, 1902, s. 10-15, 53-59
- Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Vodňanští z Uračova a jejich zápisky*. ČČM 1894, s. 135-146, 274-285
- Eduard ŠKODA, *Pražské svatyně*. Praha 2002
- Václav Vilém ŠTECH – Zdeněk WIRTH – Václav VOJTÍŠEK, *Zmizelá Praha I. Staré a Nové Město s Podskalím*. Praha 1945
- František ŠTĚDRÝ, *Dějiny města Loun*. Louny 1930
- Ferdinand TADRA, *P. Jan Karel Rohn a jeho spisy*. Blahověst, hlasy katolické 40, 1890, s. 456-460
- Karel TEIGE (vyd. a koment.), *Paměti Pražské z let 1732-1743. (Z rukopisu archivu kr. hlav. města Prahy)*. VKČSN 4, 1904
- Zdeněk Václav TOBOLKA, *Kniha. Její vznik, vývoj a rozbor*. Praha 1949
- Václav Vladivoj Tomek, *Základy starého místopisu pražského I*. Praha 1866, s. 213
- Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy III. a IX. 2.vyd.*, Praha 1893
- Josef TUMPACH, *Dějiny a bibliografie české katolické literatury od roku 1824, I-3*. Praha 1912-1914
- František VACEK, *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí*. SPDP 4, Praha 1923
- Josef VAŠICA, *České literární baroko (Příspěvky k jeho studiu)*. Praha 1938.
- Josef VÁLKA: *Barokní slavnost*. In: Kultura baroka v Čechách a na Moravě (Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991), Práce Historického ústavu ČAV, řada C – Miscellanea, sv. 6, 1992
- Milada VILÍMKOVÁ, *Židovské Město pražské*. Praha 1990
- Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury III. Století osmnácté*. 2. vyd., Praha 1931
- Pavel VLČEK (red.), *Umělecké památky Prahy. Staré Město – Josefov*. Praha 1996
- Pavel VLČEK (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha 2004
- Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997
- Vít VLNAS, *Jan Nepomucký. Česká legenda*. Praha 1993
- Petr VOIT, *Encyklopedie tištěné knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2006
- Václav VOJTÍŠEK, *Staré plány pražské*. Praha 1912
- Václav VOJTÍŠEK, *Při počtu záduší sv. Kříže v Starém Městě pražském r. 1615*. In: Z minulosti naší Prahy (Kapitoly z místopisu, zřízení a života města). Praha 1919, s. 141-154
- Josef VOLF, *Domnělí knihtiskaři pražští Matouš a Karel Rosenmüllerové v 17. století*. In: Českou minulostí (Práce žáků Václava Novotného. Edd. Otakar Odložilík – Jaroslav Prokeš – Rudolf Urbánek). Praha 1929, s. 286-292
- Josef VOLF, *Dějiny novin v Čechách do roku 1848*. Praha 1930
- Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000

Marie WASKOVÁ, *Záduší kostela Panny Marie na Louži na Starém Městě pražském v letech 1635 – 1644*. Seminární práce ve šk. roce 2000/ 2001, UK FF, katedra PVH AS

Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách II*. Praha 1896

Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Theil 26, Wien 1874

Zdeněk M. ZENGER, *Česká heraldika*. Praha 1978

Blanka ZILYNSKÁ, *Záduší*, in: *Facta probant homines* (Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. Edd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina). Praha 1998, s. 535-548

Johann Nepomuk ZIMMERMANN, *Diplomatische Geschichte der aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen in der königl. Hauptstadt Prag*. 2. Lief, Prag 1837

Čeněk ZÍBRT, *Bibliografie české historie III-V*. Praha 1906-12

Ladislav ŽILKA, *Úředníci, kostelníci, zakristiáni a páni starší kostela Matky Boží před Týnem a kostela sv. Benedikta v letech 1586-1620*. Documenta Pragensia 8, 1988, s. 21-34

Cechy Jásek, Bílý: Hrdlička, *Pražské cechy...patron sv. Jan Nep*

Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA, *Praha 1648. Nobilitační listiny pro obránce pražských měst roku 1648*, Praha 2001

Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA – František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*. Praha 2001

Dějiny českého výtvarného umění I/I

Archivní pomůcky a inventáře, knihovní katalogy a soupisy

NA: *Fundační komise 1725 – 1784. Inventář*. Díl I-II. Vladimír Hrubý – Karel Beránek. Praha 1975

NA: *Listiny českých zrušených klášterů 1115 – 1784. Inventář*. Díl I. Praha 1961

NA: *Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. 1398 – 1789. Inventář*. Díl II (Dodatky k listinám, knihy, spisy), Čís. inv. 2417 – 2859. Praha 1973

NA: *Česká dvorská kancelář (1293) 1523 – 1749. Inventář*. Josef Kolmann – Karel Beránek. Praha 1966

Karel BERÁNEK, *Soupis archivních rukopisů a jiných archiválií v Universitní a Strahovské knihovně*, SAP 21, 1971, č. 1, s. 185-233.

Miroslava HEJNOVÁ, *Průvodce po fondech oddělení rukopisů a vzácných tisků SK ČSR v Praze*. Praha 1989

Miroslava HEJNOVÁ, *Historické fondy Národní knihovny ČR. Průvodce*. Praha 2007

Václav HLAVSA, *Pražské matriky farní 1584 – 1870. Katalogy fondů a sbírek Archivu hlav. města Prahy I*. Archiv hlavního města Prahy, Praha 1954

Ferdinand TADRA, *Manuscripta Germaniae. Deutsche Handschriften for. XVI*. (NK ČR, sign. XVI B 37).

Zdeněk Václav TOBOLKA (red.), *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Díl II., Praha 1935-1967

Josef TRUHLÁŘ, *Katalog českých rukopisů c. k. Veřejné a universitní knihovny pražské*. Praha 1906

Josef TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I-II*. Pragae 1905-1906

Katalog řeholníků konventu v letech 1628-1729

Jméno	Narozen	Vstup do konventu	Dosažený stupeň svěcení	Postavení v kanonii sv. Kříže; Řádové funkce	Ostatní církevní a sekulární funkce	Zemřel
Ireneus Cucevius (Cuczevius, Kucevius) <i>Kucevius</i>	POL	1628, zakl.	kněz	(7.9. 1627) 11.1. 1628- konec září 1631 probošt; 1631-1640 generální převor		krátce po 6.10.1640 Krakov
Franciscus Koslowsky <i>Kozlovský</i>	POL	1628, zakl.	kněz	1628-39 vikář	od 1630 farář v Solnici	?
Wenceslaus Pržitulsky <i>Přítulský</i>	POL	1628, zakl.	kněz	1629-36 převor konventu v Benátkách n.J.	od 1640 farář v Solnici	?
Placidus Woitassowsky <i>Vojtašovský</i>	POL	1628, zakl.	kněz			?
Martinus	POL	1628, zakl.	podjáhen			?
Laurentius Casimirus Radhowsky de Zebřidovice <i>Radhovský</i>	POL Zebrzydowice (?)	1628, zakl.	kněz; 1628 akolyta	již před 1632 vikář a 1649-51 převor v Benátkách n.J.		1653 žil ještě
Neznámý	POL (pravděp.)	zakl., nebo: 1628-31		laický bratr (?)		?
Albinus Roderius	Praha	mezi 1628-31	kněz (po 1632)			1656
Chrisostomus Tremsky (Trembsky) <i>Trembský</i>	POL	1631	kněz	1630-31 převor krakov. konventu a první definitor; generál. definitor; 1631-24.10.1639 probošt; generální vikář		24.10.1639
Benedictus (Casimirus) Rysinsky de Rysiny <i>Ryšinský</i>	POL	14.9. 1632 prof	kněz	před 1640 probošt Videniškis LIT; od 1640 generál. vikář, vizitátor, první definitor; generální převor		

Michael Mezowsky <i>Mezovský</i>	POL	před 14.9.1632	kněz (po 1632)			1653
Blasius Bochensky <i>Bochenský</i>	Slezsko	před 14.9.1632	kněz	1640 administrátor v Benátkách n.J.; 1641-61 zповědník u sv. Kříže; 1647 vikář v Benátkách n.J.	1641-42 děkan v Lounech (?)	?
Alexander		před 14.9.1632		laický bratr		?
Bonifacius		před 14.9.1632		laický bratr		?
Stanislaus		před 14.9.1632		laický bratr		?
Sebastianus Leibiger (Laibiger)	POL Lublin	do 14.9.1632	kněz	1640-53(ev. 56) převor		?
Joannes Aegidius Zdiarski (Zdiarsky Ždarsky) <i>Žďárský</i>	POL	Krakov: 21.8.1619 vstup, 21.8. 1620 prof; Praha: od 14.9. 1632	kněz (1625)	1636-39 převor v Benátkách n.J.; 3.10.1640-1664 probošt; provinciál pro Čechy, Polsko a Litvu; generální vikář; první definitor; věčný definitor; 2.10.1640-44 generální převor; emeritní generál. převor		12.4.1664
Urbanus Snielewicz (Snelovicz, Sznielewicz, Sznielevius, Snelevius) <i>Snelevič</i>	POL	mezi 1631-39	kněz	1641 administrátor v Benátkách n. J.; 1663 převor v Krakově; 1664 gen. převor a probošt libichovský POL; 1669-78? převor v Krakově	1642-43 děkan v Lounech	?
Ludovicus Wadowsky <i>Vadovský</i>	POL	1640		laický bratr		?
Joachimus Zawirsky <i>Zavirský</i>	POL	1641	kněz			?

Prothasius Dobržensky <i>Dobřenský</i>	POL	1641, 4.1.1643 prof				?
Josephus	asi POL	1641		laický bratr		?
Cyriacus Solopisky <i>Solopiský</i>		1647	kněz	1647 varhaník <i>utruquista</i>	od 1648 farář v Jankově; farář v Postupicích	24.4.1661 Postupice
Joannes Kriplowicz <i>Krypłowič</i>	POL	asi 1647	kněz	1651 převor v Benátkách n.J.; 1.11.1664 -6.5. 72 probošt, od 16.3.1665 farář u sv. Kříže; druhý definitor; 1669-72 generální převor	od 1651 farář Předměřice n.J., administrátor Horky, mořečice; od 1656 farář v Lysé n. L.	6.5.1672
Dominicus Niewarsky <i>Něvarský</i>	POL	1647				
Augustinus Ullrich	Čechy	1648	kněz 22.7.1653 p			1.7.1673
Procopius Czech (Czechius, Czechius) <i>Čech</i>	asi POL	1648, 3.5.1650 prof	kněz (1653 již)	k r. 1657 zpovědník, 1661-92 kazatel, 1672-84 vikář (převor)	1684-85, 1686? a dále nejméně do 1687/88 administrátor u sv. Klimenta v Bubnech,	21.8.1692
Hyacinthus Rogowicz <i>Rogovič</i>	nejspíše POL			klerik		?
Joannes Trnawsky <i>Trnavský</i>	nejspíše POL	1650 (?)	kněz	od 1670 na LIT		
Albertus Skowronsky <i>Skovronský</i>	nejspíše POL	nejpozději 1651	pravděp. kněz	klerik 1651-61		?
Wenceslaus	asi POL	1651		laický bratr truhlář 1651-53		
Vitalis	asi POL	1651		laický bratr		?
Felicianus	asi POL	do 1653		klerik		?
Verecundus Tuczinsky (Tuczinski) <i>Tučinský</i>	nejspíše POL	1653	kněz (19.9.1657) dub. 1658 j		od dubna 1658 výkon jurisdikce na neudaném místě; od září 1659 kaplan pana Hložka ze Žampachu	?

Ambrosius Kriplowicz , Mgr. phil., Bc. teol. <i>Krypłowič</i>	POL	do 1653	kněz 3.5.1654 p	vikář 1656(asi)- 69		6.8.1669
Christophorus Slowakowsky <i>Slovakovský</i>	POL Krakov	27.7.1653	kněz (mezi 1654- 1658) 3.5.1654 p dub. 1958 j	1658-1661 kantor; 1661 do POL; od 1670 komtur libichovský	1658 výkon jurisdikce na neuvedeném místě	?
Georgius Portitor	asi POL	1654		laický bratr		1670
Stanislaus Worel (Orel) <i>Vorel</i>	asi POL	do 1655	kněz (1657 již)			1661 žil dosud
Mathaeus Krženstovicz <i>Křenstovič</i>	nejspíše POL	do 1655		klerik		?
Bernardinus Bieronsky <i>Bieronský</i>	nejspíše POL	1655	kněz	od 1669 v Krakově		?
Simeon Wissomorsky <i>Vyšomorský</i>	nejspíše POL	1655	kněz			?
Fabianus Jablonkowsky <i>Jablonkovský</i>	POL	1655		laický bratr		1661 (?)
Camillus Witkewicz <i>Vitkievič</i>	nejspíše POL	1655 prof	kněz			?
Cyrilus Stankiewicz <i>Stankievič</i>	POL	do 1656	kněz (břez. 1659)	od 1664 vikář ve Videniškis LIT; od 1670 druhý definitor a kazatel u sv. Marka, Krakov		?
Georgius Goleczky <i>Golecký</i>	POL	10.4.1656 prof				?
Coelestinus Nedielsky (Nedelsky) <i>Nedělský</i>	nejspíše POL	do 1657	kněz	1657 prokurátor; od 1670 ve Videniškis LIT; 1676-asi 1697 převor Twerecz LIT		?
Casimirus	LIT	do 1657	podjáhén 1657			?
Cyprianus Pergler	Domažlice	19.8.1657 prof	kněz (mezi 1659 a 1661) 17.4.1661 p	1661-70 sekretář kapituly a <i>socius generalis</i>		?

Tiburtius Niczinsky <i>Ničinský</i>	POL asi	1657	kněz (po 1661)	k 1674 v Krakově		?
Antonius Kozakowsky <i>Kozakovský</i>	POL asi	1660	podjáhen 17.12.1660	k 22.11.1669 žil v Krakově		?
Adrianus Olszensky <i>Olšenský</i>	POL asi	1660	podjáhen 17.12.1660	k 22.11.1669 žil v Krakově; od 1670 Skiemany LIT		?
Crispinus Joannes Kopidlensky <i>Kopidlenský</i>	Jičín	1660, 1.11.1661 prof	kněz 14.10.1664 j	1669-72 vikář, 14.6.1672-91 probošt; 1683-87 generální převor		10.8.1691
Nicodemus Frodl	ČECHY	1661 prof		laický bratr truhlář		10.6.1684
Cyriacus Lovkowitz <i>Lovkovič</i>	POL asi	před 1662	kněz	druhý definitor; od 1669 Krakov		?
Severinus Olborsky <i>Olbořský</i>	POL asi	1662	kněz	od 1669 Krakov		?
Camillus Rzepniczky <i>Řepnický</i>	POL asi	před 1664				1669 žil dosud
Jacobus Prochaska <i>Procháška</i>	Praha	1664 prof	kněz		od 1672 administrace fary v Klecanech	26.3.1682
Basilus Sumiczky <i>Sumický</i>	CHORVAT	1666 prof		správce oltáře Nejsv. Salvátora; od 2.2.1684 titulem vizitátor praž. konventu	1675-84 farář ve Svojanově u Poličky	28.5.1684
Paulus Loskowsky (Loskowicz) <i>Loskovský</i>	POL	25.4.1666 prof		laický bratr		?
Michael Harwatinicz <i>Harvatinic</i>	CHORVAT	21.12.1666 prof				11.6.1680
Cornelius Spatenka <i>Špatenka</i>	Praha	14.9.1667 prof	kněz		1681 kaplan karlšteňské kapituly a administrátor	12.1.1683
Franciscus	Kladsko	1664-72 prof		magistr		6.8.1680

Benedictus	Kladsko	1664-72 prof		magistr		3.11.1680
Petrus Hluboczky <i>Hlubocký</i>	Hluboká ³⁹⁸	28.2.1666 prof	kněz p: u sv. Kříže			21.8.1680
Demetrius Schwesinger	Praha	15.8.1671 prof		1694-96 vikář	dvorní kaplan litevského velkoknížete	13.1.1696
Columbanus (David) Grummelmayer (Grummemayer)	Jihlava	1670, 25.11.1671 prof	kněz (10.4.1700) p 3.5.t.r. u sv. Kříže 14.10.1672 j	1672-1708 hospodář. správce v Drastech, 19.2.-22.3.1709 vikář; 27.9.1712- 12.5.1717 probošt	1708-09 duchovní služba u nejmenované- ho hraběte, 22.3.1709- 11.5.1712 kaplan a hospodářský inspektor metropolitního generál. vikáře	18.1.1718
Norbertus Swatek <i>Svátek</i>	Jindřichův Hradec	15.10.1673	kněz 9.11.1675 j			21.12.1686
Josephus Czízek <i>Čížek</i>	Praha	24.6.1674 prof		laický bratr		2.2.1702
Bernardus Balczar <i>Balcar</i>	Horšovský Týn	28.8.1674 prof		počas služba v Polsku; 1696-98 vikář, 1702-08 senior		8.5.1716
Martinus Kabaurek <i>Kabourek</i>	Chotěboř	1674, 22.11.t.r. prof		1683 řádový prokurátor; 29.9.1684-87 vikář; současně sekretář generál. převora a archivář; po 16.2. 1690-91 vikář; 11.11.1691-95 probošt		12.2.1695
Theodorus Tobias Reisinger	Český Krumlov	27.1.1675 prof				15.7.1680
Stephanus Adalbertus Junger	Praha	14.5.1675 prof				12.5.1676
Mathias Joannes Sylvester	Plzeň	22.2.1682 prof				30.4.1696
Cyriacus Godefridus Scheffler	Kladsko	24.5.1682 prof	kněz (před nebo	1687-1690 vikář		16.2.1690

³⁹⁸ Město poblíž zámku v Hluboké n. Vlt. v 18. století běžněji nazýváno Podhradí. Ves jména Hluboká se nacházela v Čechách tou dobou na Sedlčansku a Doupovsku. Viz August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1909, s. 222-3.

			v r. 1688) 23.9.1688 j			
Andreas Joannes Sauberer	Jindřichův Hradec	30.11.1682 prof		laický bratr kuchař		8.5.1712
Leopoldus Franciscus Duchek	Jindřichův Hradec	30.11.1682 prof		magistr		1.9.1688
Ambrosius Carolus Blahowecz	Strmilov	30.11.1682 prof	kněz	1691-94 vikář; 1699-1701 vikář a administrátor fary	1692-94 administrátor v Bubnech; následně kaplan u hrabat Valdštejnů v Chlumci; 1701-02 polní kaplan švendiské legie v Itálii	22.8.1702 Itálie
Sebastianus Ružička <i>Růžička</i>	Kamenice n. Lipou (?)	24.11.1682 prof				1.9.1688
Petrus Střížbsky <i>Střebeský</i>	Třebosko (u Příbrami)	1683 prof	kněz	1695-98 probošt	od 1692 farář v Ratboři; 1702 farář v Bubnech;	22.4.1734
Basilus (Bonifác) Mitrowsky de Nemisse <i>Mitrovský z Nemyšle</i>	Praha	2.9.1688 prof (dříve u kajetánů)	kněz (21.9.1675) 21.12.1680 j		po 21.12.1680 farář v Kolovči	15.4.1710
Franciscus (Karel Konstantin) Kessel (Keschel, Kesschl, Kessl)	Nymburk 30.1.1669 kř	17.4.1689 prof	kněz 3.5.1694 p	kol. 1708 správce nepomuckého oltáře; 1709-12 vikář	1699-1701/02 administrátor v Bubnech; 1709-1711/12 taktéž; 1718 dvorní kaplan pánů z Proseče v Proseči	24.5.1731
Wolffgangus Nawrat (Navrat)	Opava	1.11.1689	kněz (1693) 10.11.1693 p, 20.5.1695 j			16.4.1698
Antonius Baniak (Bannack)		prof v Polsku, vstup snad začátkem 90. let	kněz		1696-1701 farář Křivosudov; světská administree v Uhrách a Rakousku	22.12.1707 v cizině

Norbertus Georgius Ernestus Kubiček , Mgr. fil., Bc. teol., <i>Kubiček</i>	6.4.1676 Jindřichův Hradec	27.9.1692, 1.11.1692 obl., 5.11.1693 prof	kněz (14.3.1699) p 9.3.t.r. u sv. Kříže 16.3.1699 j	administrátor fary, emeritní kazatel		19.9.1713
Augustin (Jan Jakub) Hauff	17.5.1670 Dvůr Králové	31.1.1693, 24.2.t.r. obl., 4.3.1694 prof	kněz (21.12.1696) p 1.1.1697 u sv. Kříže, 19.10.1702 j			13.1.1710
Cyriacus Joannes Adamus (Jan Adam) Mendl de Steinfels	Mladá Boleslav (kř 27.12.1674 u Narození P. Marie – Benátky n. J.)	19.3.1693, 22.4.1694 prof	kněz (14.3.1699) p 19.3.t.r. Ml. Boleslav j: 29.6.1700 pro hradeckou diec., pro pražskou 29.4.1701	1717-30 probošt	zámecký kaplan v Dymokurech	25.3.1730
Thaddaeus Nicolaus (Nicolaus) Kauffmann (Kaufmann)	Prachatice 29.12.1699 kř	31.5.1693 přijat, 27.9.t.r. vstup, 28.10. obl., 1.1.1694 prof	kněz (7.4.1696) p 23.4.t.r. u sv. Kříže 12.10.t.r. j	1698-99 vikář, 13.8.1699-1702 probošt, řádový senior	1705-35 farář v Petrovicích u Sušice	22.6.1741
Stephanus Franciscus (František Ignác) Nachodsky <i>Náchodský</i>	4.6.1676 Kutná Hora (kř u sv. Jakuba)	8.12.1693, 6.2.1695 prof	kněz (13.6.1699) 19.6.t.r. j p 29.6.t.r. Čáslav	1701-02 vikář, 1702-09 probošt; cca 1711 administrátor fary; od 14. 5. 1717 administrátor fary, nedělní kazatel, regenschori	do 1720 počas kaplan Horosedly	9. 4.1721
Sebastianus Joannes (Jan) Pelikan <i>Pelikán</i>	Prachatice (kř 18.6.1669)	22.12.1693, 2.2.1694 obl., 6.2.1695 prof	kněz (7.4.1696) p 3.5.1696 u sv. Kříže 12.10.t.r. j		farář v Krasilovech 27,5 let	26.12.1724 Krasilovy

Paulus Franciscus Sebastianus (František Šebestián) Brodsky de Zilowa, Mgr. fil. <i>Brodský ze Žilova</i>	1672 Písek (kř 18.11. u Narození Panny Marie)	2.9.1696 obl., 8.9. 1697 prof	kněz (20.9.1698) 22.9.1698 j, p 12.10.1698 Písek	1709-12 probošt, 1712-41 vikář, správce vinic	1699 správcem u sv. Ducha na SMP; 1699 farní administrace v Bubnech; 23.6. 1701-únor 1709 farář v Klecanech; 1717-32 administrátor v Bubnech	1750
Martinus Adalbertus (Vojtěch Maxmilián) Passerini	1671 Tábor (kř 11.3. u Proměnění Páně)	20.10.1697, 11.11.1697 obl., 16.11.1698 prof	kněz (6.3.1700) p 25.5.t.r. u sv. Kříže, 28.1.1702 j	administrátor farnosti, novicmistr, emeritní kazatel		29.11.1732
Georgius Franciscus Klem	14.3.1670 Církvice (kř t.r. u sv.Vavřince)	8.9.1698 obl., 14.9.1699 prof	kněz (datum neznámo) 19.5.1705 j			6.4.1723
Joannes Christophorus Abbt (Abt)	1682 Cheb (kř 24.9. u sv.Mikuláše)	12.6.1700, 19.6.1701 prof	jáhen (1.6.1703)	klerik, magistr		20.10.1705
Christianus Joannes (Jan Ondřej) Felber , aliter Wrba <i>Vrba</i>	1678 Pacov (kř 2.12. u sv.Michaela arch.)	12.6.1700 obl., 19.6.1701 prof	kněz (datum neznámo) 20.7.1706 j	1708/09 vikář; 1715 již - 1717 regenschori	farář v Smolotelech	5.3. 1722 Smolotely
Godefridus Leonardus Antonius (Bohumír Leonard) Lorentz <i>Lorenc</i>	3.3.1680 Cheb	1.5.1701, 2.7.1702 prof	kněz (1705)			10.11.1707
Joannes Henricus Rzehak <i>Řehák</i>	1682 Holovousy (u Hořic, vých. Čechy) 10.3.t.r. kř	31.10.1701, 1.11.1702 prof	kněz (duben 1706) p Velikonoce mimo Prahu, j: 21.1.1709 pro pražs. a 7.4.1723 pro olomouc. diec	1730-40 probošt	administrátor: Zámorsk, Sobčice, Pečky, moravské Pulice	15. 6.1740 Karlovy Vary

Wenceslaus Joannes Franciscus Karasek <i>Karásek</i>	28.6. 1681 Brandýs n. L. (kř u sv. Petra a Pavla, Mělník)	19.7.1703 obl., 27.7.1704 prof	kněz (25.7.1706) 9.8.1709 j	varhaník		12.4.1714
Joannes Evstachius (Jiří) Ridl (Riedl)	1681 Náchod 12.10.1681 kř	1704, 25.3.1706 prof	kněz (mezi 1707 a lednem 1709) 26.9.1710 j	1717-49 zásobovatel, hospodářský správce v Dras- tech, od 1749 řádový senior	1712 administrátor v Bubnech	31.7.1752
Leopoldus Ignatius Kozogedsky <i>Kozojedský</i>	1690 Kutná Hora (kř u sv. Jakuba 14.11.)	v adventu 1707, 1.1.1709 prof	kněz (17.3.1714) 3.5.t.r. p 13.9.1717 j	předseda kongregace		
Cletus Rudolphus Rosenhayn de Janovitz	Praha	3.8.1710 obl., 9.8.1711 prof	kněz (11.3.1713) 19.3.t.r. p			24.6.1721
Michael Joannes Antonius Stocz	24.5.1693 Kolín	4.2.1712, obl. 4.4.t.r., 5.4.1713 prof	kněz (14.9.1717) p 29.9.t.r. u sv. Kříže, 15.9.1718 j			18.1.1721
Antonius Pessek <i>Pešek</i>	Praha	11.11.1712, 21.11.1713 prof		laický bratr		21.5.1721
Andreas Wenceslaus Nicolaus Pokorni <i>Pokorný</i>	1690 Čáslav (kř 10.10. u sv. Petra a Pavla)	11.11.1712 obl., 21.11.1713 prof		laický bratr, pomocník sakristiána		31.10.1751
Laurentius Martinus Pantner	Znojmo	6.8.1713 obl., 28.8.1714 prof	kněz (17.9.1717) p 21.9. u sv. Kříže, 15.9.1718 j	sakristián		21.2.1731
Augustinus Joannes Carolus (Jan Karel) Skopecz , Mgr. fil., Bc. teol. <i>Skopec</i>	1697 Kolín 21.10. kř	14.9.1716 obl., 19.9.1717 prof	kněz (21.12.1720) p 1.1.1721 Kolín, 4.4.1721 j	1720-1739 regenschori; administrátor farnosti; 1741-46 vikář; děkan		13.5. 1746

Joannes Wenceslaus Kirchmayer (Kirchmeyer, Kirchmejer, Kürchmayer) de Reichwitz, Mgr. fil. <i>Kirchmejer z Reichvic</i>	21.5.1695 SMP (kř u sv. Havla)	6.2.1718, obl.	kněz (23.12.1719) 26.12.1719 p 19.8.1721 j	1740-70 probošt		26.1. 1770
Josephus Schneider	18.8.1692 Nisa (Slezsko)	27.12.1720 obl., 25.1.1722 prof		laický bratr, švec, pak: sklepmistr a vedoucí kuchyně, pak: hospodář refektáře		20.8.1760
Ludovicus Franciscus Pržíkril <i>Příkrýl</i>	1700 Ruda n. Mor. (kř 2.2. u sv. Jakuba a Mikuláše)	1721, 25.3.1722 prof	kněz (13.3.1723) p 29.3. u sv. Kříže, 13.9.1723 j			
Fabianus Sebastianus Müniberger	1701 České Budějovice (kř 13.1. u sv. Mikuláše)	3.5.1721 obl., 4.5.1722 prof	kněz (1.4.1724), p: Velikonoce u sv. Kříže, 13.9.1725 j			26.5.1742
Joachimus (Josef Jan) Rüblinger	1701 Písek (kř 8.3. u Narození P. Marie)	16.5.1721 obl., 17.5. 1722 prof	kněz (1.4.1724) p Písek, 30.4.1726 j	v druhé polovině života téměř 15 let sklepmistr (po duševní újmě); senior kapituly	od 1729 hraběcí kaplan v Pravoníně	23.2.1765
Joanus Nepomucenus Christophorus (Jan Kryštof) Grimm (Grim)	1703 Jáchymov kř 17.1.	14.9.1721 obl., 14.9.1722 prof	kněz (6.4.1726), p Jáchymov, 6.5.1727 j			18.3.1739 Kutná Hora, u P. Marie na Náměti
Adalbertus Josephus (Josef Petr Karel) Trojan , Bc. fil.	1702 NMP (kř 2.1. u sv. Jindřicha)	16.5.1722 obl., 17.5.1723 prof	kněz (16.3.1726) 3.5. p, 30.4.1726 j	1746 administrátor farnosti, řádný nedělní kazatel, administrátor farnosti	1726(asi)-46 služba u různých šlechticů	25.3.1758
Procopius Joannes Georgius (Jan Jiří) Türmann	1698 Teplice kř 20.10.	16.5.1722 obl., 17.5.1723 prof	kněz (1.4.1724) p 23.4. Teplice, 30.4.1726 j		dvorní kaplan <i>Rosochlavii</i> Kročehlavy (?)	5.6.1727 <i>Rosochlavii</i> [!]

Ambrosius Martinus Gärtner	11.11.1698 Franky, Blankstetten (benediktin. klášter)	1.11.1723 obl., 5.11.1724 prof	kněz (1726) p 16.3. u sv. Kříže, 6.5.1727 j	provizor domu		
Benedictus Josephus Joannes (Josef Jan) Pretlik de Zeliborze, ThDr. (1735) <i>Pretlik ze Zelibore</i>	8. 3.1704 Sušice (Prácheňsko) kř 8.3.	1.11.1723 obl., 5.11.1724 prof	kněz (12.10.1727) p 26.10. Sušice, 10.12.1728 j	1733-1740 sváteční kazatel, 1740-43 nedělní kazatel, 25 let novicmistr, 1746-49 vikář, 1749-55 děkan,	1753 přísedný apoštolský protonotář, král. examiná- tor na teolog. fakultě	28.7.1757
Sigismundus Franciscus Ignatius Büller , Mgr. fil.	1702 NMP (kř 20.10. u sv. Jindřicha)	3.5.1724 obl., 5.5.1725 prof	kněz (22.12.1726) p 1.1.1727 u sv. Kříže, 6.5.1727 j	1749 inspektor vinic	1732-58 administrátor v Bubnech	28.3.1758
Antonius Joannes Marcus Therer de Therenhaim, Mgr. fil., Bc. teol.	1709 SMP (kř 25.4. u sv. Havla)	14.9.1725 obl., 15.9.1726 prof	kněz (7.6.1732) 9.6. p 6.9. j			
Ferdinandus Sebastianus Holeček , Mgr. fil., Bc. teol. <i>Holeček</i>	1708 NMP (kř 21.1. u sv. Vojtěcha)	11.11.1725 obl., 17.11.1726 prof	kněz (17.2.1731) p 26.3. u sv. Kříže, 28.2.1731 j			
Mathias Philipus Jacobus Cletus (Mathias Philipus Jacobus) Weintzierl , Bc. fil.	1710 SMP (kř 29.4. u sv. Kříže)	14.9.1727 obl., 21.9.1728 prof	kněz (30.5.1733) p 29.6. u sv. Kříže, 26.12. 1733 j	prefekt kostela		
Valentinus (Josef) Sebastianides	1708 SMP (kř 14.2. u sv. Jakuba)	14.8.1727, 21.8.1728 prof	kněz (22.12. 1731) 21.10. 1732 j	prokurátor domu		1.4.1753
Vitus Josephus Joachimus (Josephus Joachimus) Wolffsberg , Mgr. fil., Bc. teol.	1712 SMP (kř 21.3. u sv. Havla)	31.10.1728 obl., 1.11.1729 prof	kněz (26.3.1735) 1.4.1735 j, 12.4.t.r. p	děkan, 1770-79 probošt		17.8.1779

Philippus Swoboda , Mgr. fil., ThDr.	1709 Veverská Bítýška (Mor.) (kř 1.5. u sv. Jakuba)	25.3.1733 obl., 2.4.1734 prof	kněz (24.9.1735) p 9.10. Vev. Bítýška, 24.3.1736 j		přísežný apoštolský protonotář, král. examinátor na teologické fakultě	
Franciscus Antonius Bernauer , Mgr. fil., Bc. teol.	1715 Český Brod (kř 2.10. u sv. Gotharda)	25.3.1733 obl., 2.4.1734 prof	kněz (14.3.1739) 3.5. p, 7.4.1740 j	hudebník		17.1.1743
Antonius Betty (Betti), Mgr. fil., Bc. teol.	1713 Malá Strana (kř 1.3. u sv. Václava)	14.9.1733 obl., 2.4.1734 prof	kněz (18.3.1736) p 21.5. Od- lochovice, 9.1.1738 j	kazatel		9.1.1739
Johannes Carolus Rohn , Mgr. fil., Bc. teol.	Liberec (kř 21.6. 1711 u sv. Antoni- na)	18.3. 1735 přijat, 18.4. vstup, 2.5. obl, 4.5.1736 prof	kněz (21.9.1737) p 6.10.1737 u sv. Kříže, 9.1.1738 j	1740-70 archivář notář regenscghori novicmistr, 1770- 73 děkan		28.11.1779
Antonius Josephus Schneider , Mgr. fil., Bc. teol.	1712	1737, 1738 prof	kněz			1.4.1739

Tento přehled byl sestaven na základě zpráv různých Rohnových rukopisů, zvláště *Nec* a *Oeo*.

Legenda: V první kolonce je uvedeno nejprve předejmení, které užíval ten který člen kanonie cyriaků po dobu řádového života. Pokud došlo se vstupem do řádu k přijetí zcela nového předejmení nebo bylo-li křestní jméno obohaceno přidáním dalšího jména k dosavadnímu jednoslovnému jménu či naopak zkrácením složeného víceslovného jména, pak je uváděno křestní jméno do závorek za toto řádové jméno. Tučným písmem je zvýrazněno příjmení ve tvaru, v jakém se vyskytuje v pramenech. V kulaté závorce následují případné variantní, povětšinou méně časté tvary pravopisu příjmení nalezené rovněž v pramenech. Kurzivou je vyznačen, resp. u polských jmen navržen pravděpodobný současný český přepis na fonetickém základě. Této úpravy jmen, sice možná diskutabilní, s níž se lze ovšem setkat celkem běžně i v předchozí literatuře (F. Tadra, A. Novotný, M. M. Buben), bylo pro usnadnění a jednotnost použito v textových částech práce. Zápis je doplněn o zkratku akademických titulů, pokud je prameny výslovně zmiňují.

Datum a místo narození, příp. bydliště před nástupem řehole a úmrtí jsou udány s nejvyšší možnou přesností. Poznámka „kř“ označuje datum křtu a není-li zvláště vřočeno, vztahuje se k uvedenému roku narození. Chybí-li vedle data úmrtí uvedení místa, rozumí se, že řeholník zemřel v pražském konventu a byl zde i pochován.

Ve třetí kolonce se vyskytuje nepravidelně, v závislosti na dohledatelnosti údaje zkratka „prof“, která patří datu složení profesních slibů. Poznámka „zakl.“ značí příslušnost k prvotní komunitě osazenstva konventu v roce 1628. Přípis „obl.“ odpovídá údaji o přijetí obláčky noviců.

Údaj o dosaženém stupni svěcení je doplněn opět vřočením, nalézá-li se v pramenech. Litera „p“ značí dataci sloužení primice. Poznámka „j“ se vztahuje k předmětu obdržení jurisdikce. Není-li vedle denního roční datum, platí vřočení předešlého údaje.

V předposledním sloupci se jmenované funkce a hodnosti vztahují přirozeně k činnosti v domácí kanonii, kostele a místní farní administraci, není-li udáno jiné působišťe.

*Soupis donací, nadací a fundací ke sv. Kříži Většímu**A. Období let 1628-1700***1629**

Tomáš Říčanský odkázal 100 k. m.

1630

12. 1. Eliška Peristeriusová, roz. Minychová (Menichová), měšťanka SMP, darovala 400 k. m. Před oltářem P. Marie Bolestné dala sloužit každou sobotu mši za spásu své duše, po dobu 11 let od úmrtí. Obnos, z něhož mělo být vypláceno za daným účelem 20 kop každé pololetí, poskytnut postoupením dlužního listu s pohledávkou u Jáchyma nejstaršího Španovského z Lisova a na Lautkově, císařského rady.
- Odkázala dům U černého jezdce či schwarzreiterovský (*Zum Schwarzreiter*) stojící ve svatokřížské farnosti vedle domu pernikáře Václava Čelakovského, s podmínkou, že jí případně zpět, pokud se do roka navrátí z jakési cesty, což se nestalo. Z nemovitosti pak plynul roční výnos nájemného 24 k. m. Rovněž počínaje r. 1631 byla pravidelně sloužena zádušní mše.

1635

24. 3. Helena Schalkovská (*Schalkowski*), rozená ze Schleinitz, darovala 300 zl., snad na zádušní mše.
14. 8. Anna Brunclíková, vdova v domě Jana Schneibla vedle domu Pod cihlou, odkázala 10 k. m. a přála si pohřeb v kostele.

Probošt Trembský opatřil stříbrnou pozlacenou monstranci zdobenou 19 drahými kameny čtyř druhů. Vrchol monstrance zakončoval krucifix, pod nímž byla zpodobněna Bolestná Madona a čtyři další postavy.

1637

12. 5. Václav z Kumburku a Blíživi odkázal věčný plat 21 k. m., jenž měl být cyriakům vydáván každoročně na svátek sv. Václava hrabětem z Vrtby³⁹⁹ jako úroky z 10000 k. m. zapsaných r. 1633 v deskách zemských. Úkolem nadace určil prosby za svoji duši, za své přátele a dobrodince a dar sedminy z věnovaných prostředků na pomoc lidem v nouzi. Zádušní mše měla být sloužena nejméně jednou měsíčně, pokud možno v kapli sv. Václava na Pražském hradě. Předpokládána byla spolupráce se svatovítskou kapitulou. Povinnost splátek později převzala metropolitní kapitula a odváděla 12 zl. 15 kr. o svátcích sv. Jiří a sv. Havla.

³⁹⁹ František Sezima hrabě z Vrtby (1578-1648), nejvyšší zemský sudí, císařský rada, komoří, etc., majitel panství a statků v Posázaví. František Ladislav RIEGER (red.), *Slovník naučný IX*, Praha 1872, s. 1304.

1640

Cech pekařů a pernikářů na Starém Městě pražském se zavázal pečovat o kapli sv. Ludmily přiléhající ke kostelu. Probošt se svolením generální kapituly řádu propůjčil kapli cechu trvale ku pobožnostem. Starší cechu přislíbili udržovat výzdobu a opatřovat kapli svícemi. Současně bylo dovoleno pohřbívat členy cechu na hřbitově u kostela; zvoník a hrobník dostávali po 15 groších za jeden pohřeb. Tyto činnosti směl cech na půdě kláštera vykonávat svobodně, starší cechu odváděli pouze plat 1 říšského tolaru za čtvrtletí.

Jan, kněz kostela sv. Jindřicha, odkázal 20 zl.

1640 cca

Paní Raffaelová darovala šat k ozdobě sochy P. Marie Bolestné.

1641

27. 7. Kateřina Kolečovská (*Kolissiana*) – Ovcová († 12. 2. 1641), měšťanka SMP, manželka Jiřího Šmejdeře, odkázala 50 k. m.

Jiří Šmejdeř daroval kostelu stříbrný pozlacený koflík, vážící 20 lotů. Tento koflík byl již r. 1641 prodán, aby mohl být namísto uloupeného mešního kalichu koupen kalich nový.

Na koupi nového, pozlaceného kalichu (vážil 40,5 lotu, přičemž 1 lot stál 1 k. m. 3 kr.) přispěli ještě někteří další, jménem neuvedení dárcové a byly použity i peníze z odkazu paní Kolečovské.⁴⁰⁰

1641/ 42

V souvislosti s potřebou nahradit škody vzniklé vloupáním do chrámu 6. října 1641:

Úřad české komory uvolnil 100 zl.

Arcivévoda Leopold Vilém daroval 20 zl.

Kněžna z Lobkovic darovala 30 zl. a posléze přispěla 10 zl. na pořízení výše zmíněného nového kalichu.

Dorota Lišková († před 12. 4. 1642), manželka Kryštofa Lišky a dříve Kryštofa Mayera, měšťanka SMP, odkázala 20 k. m.

Za tyto peníze spolu s penězi od Kateřiny Kolečovské byl upraven hlavní oltář, instalovaný r. 1628, a doplněn o obraz Umučení Páně za 20 k. m.

1642

Markéta Oštipová (*Osstipiana*) přispěla na proboštovo pořízení nového antependia k hlavnímu oltáři.

Paní Vyšendová (*Wisendiana*) přispěla na totéž.

⁴⁰⁰ KZ, fol. 43. K. Kolečovská sepsala svou závěť již v červenci 1640, loupež v kostele nemohla být pohnutkou jejího daru.

1643

N. Nosek, prokurátor, odkázal 10 k. m.

1644

Ludmila Lečanská⁴⁰¹ ze Schönpachu, měšťanka NMP, darovala pozlacené stříbrné ciborium s nápisem svého jména a vlastnoručně vyšívány ornát z modrého sametu.⁴⁰²

3. 3. Táz darovala 9000 k. m. na opravu a vybavení kostela. Brzké zahájení oprav kostela a výstavby kláštera bylo podmínkou založení této nadace, neboť si přála vidět pokrok ještě za svého života. Současně ustanovila, aby po její smrti byla sloužena jako výraz vděku každý týden zádušní mše.

Odkaz formou dvou dlužních listů s pohledávkou u Jana Viktorina hraběte z Valdštejna, pojištěných jeho majetkem na statcích Sázava a Komorní Hrádek. Vyvolán soudní spor, až po dvou letech ukončený císařským dekretem ve prospěch cyriaků (postupné splácení dluhu). Dohodou postoupen cyriakům statek Chotiměř na Litoměřicku, následně r. 1648 prodán hr. Sylvii Černínové za 13000 k. m.

1650

Ondřej Kokerofský [tit.] odkázal 40 zl.

1652

Obdrženo darem 100 zl. od císaře Ferdinanda III., od jeho syna Ferdinanda 50 zl., od brandenburského kurfiřta Fridricha Viléma 15 zl. a od saského kurfiřta Jana Jiřího 6 zl. poté, co probošt cyriaků při příležitosti pobytu císařského dvora v Praze složil poklonu panovníkovi a jeho hostům.

1661

Václav Vykročil z Bilenberka, kanovník metropolitní kapituly u sv. Víta, odkázal v závěti 200 zl. s přáním každoročně 6 mší zasvěcených svatému Kříži a šesti mší věnovaných památce a prosbám za zemřelé, za něho a jeho příbuzné. Peníze měly zůstat u jeho příbuzného Jana Bílka z Bilenberka, rady nad apelacemi, a konventu z ní měl být uvolňován pravidelný plat. Svatovítská kapitula však existenci odkazu ve jmenované výši popřela a peníze nevydala. V únoru 1661 cyriaci obdrželi pouze 30 zl. na zádušní mše za zemřelého kanovníka. Nadace byla proto zrušena.

1667

3. 12. Gertruda Thaisová zavěsila k oltáři Panny Marie Bolestné s díky za uzdravení svého potomka stříbrnou tabulku.

1668

Anna Marie Bleilöbelová (i: *Bleiblöbliana*), rozená z Püchelbergu, na Soběchlebech a Scheberitz, odkázala 1000 zl. jako věčnou nadaci, z jejíž prostředků měla být sloužena každý pátek zádušní mše za ni a její blízké a býti zvláště vyznávána úcta Utrpení Páně. Částka měla být splácena Starým Městem pražským jako věčné úroky z dluhu 7000 zl.

⁴⁰¹ A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 91: *Lučanská*.

⁴⁰² Bohatou ikonografickou výzdobu ornátu popisuje A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 94-95.

Eva Erlemannová, měšťanka SMP, odkázala Madoně kostela sv. Kříže dva stříbrné pásy o váze asi 33 a 5 lotů a deset stříbrných lžic na výrobu lampy k oltáři P. Marie Bolestné.

1669

Paní Voříkovská (*Worzikowskiana*) nechala sloužit u oltáře Panny Marie Bolestné prosebnou mši za uzdravení své dcery trpící oční chorobou a nato došlo k zlepšení zraku.

1675

2. 2. Jistý manželský pár (iniciály *JJ.A.J.*) daroval zdvojené stříbrné srdce visící na trojitém řetízku, s votivním nápisem Ježíši Kristu a Matce Bolestné.

- 14.5. Štěpán Junger z Prahy daroval 400 zl. na chrámové textilie. Ohrožen smrtelnou nemocí vstoupil do cyriackého řádu a urychleně složil profesní sliby. Rok nato zemřel.

K oltáři P. Marie Bolestné přibyla tabulka s věnováním mnoha ctitelů.

1679

3. 6. Jakási pražská žena (*nobilis matrona*) zavěsila k oltáři P. Marie Bolestné česky psanou tabulku se zprávou o svém uzdravení od bolestí z ledvinových [?] kaménků, když po neúspěšné medicínské léčbě založila nadaci prosebných mší o 7 následujících sobotách, resp. po odsloužení poslední mše.

1680

- 15.7. Jiří František Morari z Hradce Králové odkázal 50 zl. na 20 zádušních mší a na svůj pohřeb 15 zl.

1681

5. 4. Ignác Kryštof Kyblín (*Kyblin*) z Waffenburku daroval stříbrné ciborium s tepaným vyobrazením řádem uctívaných světců Cyriaka, Kléta a Michaela Godrojče a patrně též osobního patrona sv. Ignáce a na podstavci s vyrytým erbem svého rodu⁴⁰³ a iniciálami svého jména (*I. C. K. A. W.*). Na víku vyryto znamení kříže a srdce. Děkuvzdáním Kyblínovy rodiny za přečkání epidemie moru, s projevem úcty ke Svatokřížské Pietě.

28. 12. Cyriacký probošt Kryšpín Jan Kopidlenský předal zhotovený stříbrný kalich zdobený reliéfy čtyř evangelistů a na podstavci rytinami čtyř církevních doktorů [církevních otců?].

Eva Rosina Kolová- Jiljová (*Gilgowa*) darovala kalich.

1682

Jan Jezbera (*Gezbera*) s manželkou Dorotou, obyvatelé farnosti sv. Kříže, přivěsili k oltáři P. Marie Bolestné tabulku s vyobrazením 9 členů své rodiny a německým textem děkuvzdání za milost uzdravení svého chorého dítěte, jež v domnění jeho

⁴⁰³ Ve štítě obrněný muž, který drží v pravé ruce mušketu, v levé vědro s obručemi naplněné koulemi. Na štítě stojí korunovaná přilba s příkrývadly. Klenotem je korunovaný lev držící otevřenou knihu. A. SEDLÁČEK, *Heraldika II*, s. 498.

neodvratného úmrtí zaslíbili Panně Marii Bolestné a sv. Barboře a malé dítě se nato náhle „in illa hora“ uzdravilo.

1683

17. 4. Páter Matyáš Basil Sumický, člen pražského konventu cyriaků a farář ve Svojanově, daroval stříbrný kalich označený jeho jménem a letopočtem.
14. 11. Jan Jiří Korb (*Corb*), bakalář teologie, řeholní kanovník lateránský ve Vratislavi, bakalář teologie, zavěsil k oltáři P. Marie Bolestné ex voto obraz malíře Františka Šimona Mokličky představující cyriackou Pietu oděnou po starodávném způsobu ve štóle. Obraz s věnovacím nápisem později umístěn v ambitu.

1684

4. 1. Anna Kateřina Forbergrová (Forbergerová, Forberová), rozená z Minichrotu, vdova, odkázala 500 zl. jako nadaci na zádušní mši slouženou libovolný den každého týdne u oltářů P. Marie Bolestné nebo svatého Kříže, tj. hlavního oltáře. Pro sochu P. Marie Bolestné odkázala dvoje vzácná roucha (jedno z atlasové látky) a k výzdobě mariánské kaple zlatý krucifix se třemi gemami, zlatý řetěz v ceně 175 zl., jakési dvě nádoby a 5 hřiven stříbra na zhotovení kalichu, patény a lampy.

asi t.r.

Neznámá osoba darovala stříbrnou pozlacenou korunu pro ozdobení hlavy sochy P. Marie Bolestné, osazenou gemami a rubíny.

1686

Jiří Pallas, úředník královského berničního úřadu, vystavil v kostele dřevěnou sošku Jana Nepomuckého.

1687

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz představující osm osob uctívajících P. Marii Bolestnou.

4. 10. Z výtěžku sbírky uspořádané ve farnosti probošt Kopidlenský opatřil pozlacenou stříbrnou monstranci s korpusem ve tvaru Madony kostela svatého Kříže, po jejímž boku stály postavy Jana Křtitele a Jana Nepomuckého, na vrcholu se nacházela postava symbolizující Boha Otce s holubicí Ducha Svatého a k podstavci se přimykaly postavy svatých Cyriaka, Kateřiny, Barbory a Jana Evangelisty. Vyryto proboštovo jméno.

1688

Paní Getruda Thaisová darovala na oltář P. Marie Bolestné jakýsi stříbrný předmět (anathema argenteum) a nechala sloužit 2 děkovné mše za uzdravení svého na smrt nemocného dítěte.

1689

- 11.5. a násl., Václav Michael Leischner, někdejší kat, nechal vlevo při hlavním vchodu do kostela, pod hudební kruchtou založit oltář zasvěcený sv. Václavu a opatřit jej titulním obrazem s postavou sv. Václava malovaným Karlem Škrétou a obrazem sv. Josefa s děťátkem, po stranách sochami dvou andělů a v horní části sochou sv. Heleny s

křížem. Současně zřídil před oltářem rodinou hrobku, určenou nejprve pro pohřeb zemřelého třináctiletého syna.

1691

srpen Jan Václav Vojta, doktor medicíny, věnoval k oltáři P. Marie Bolestné tabulku s malovaným obrazem cyriacké Madony a dítěte položeného na oltářní mensu, s nápisem upomínajícím na uzdravení syna Václava „více mrtvého než živého“, nežli se vrátil z chrámu, kde před mariánským oltářem složil Bohu obět' jeho života.

27. 8. K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz matky s dítětem ležícím na lůžku, s devočním nápisem signovaným *I. B. SS.*

1693

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz, na němž namalována postava muže, dvou žen a dítěte.

1694

Hraběnka Barbora Kolovratová darovala bohatě vyšíváné šaty pro sošku Jezulátka. Soše přisuzovala vliv na uzdravení svého syna.

1695

Josefa Maxmiliána z Lebenfelsu, trpící ledvinovou chorobou, dala sloužit 3 mše k počtě P. Marie Bolestné a „šťastně se uzdravila“.

1696

26. 5. Jakási panna žijící v Praze na Můstku darovala k soše Piety stříbrný prsten.

Daniel Pavlacký daroval 100 zl. na vydání tiskem české verze modlitební knížky k šíření kultu P. Marie Bolestné, s vloženým obrazem Svatokřížské Piety, pro nějž byl vzorem obraz nacházející se na zdech několika staroměstských domů.

Hrabě Kuperwald s manželkou Theodorou, roz. Smoličkovou, nechali ozdobit oltář P. Marie Bolestné kompozicí ze slitiny stříbra, olova a převážně cínu (oblaka s korunou, stupně k umístění svícňů, po stranách svatostánku sošky andělů držících někteří další svícny ad.).

Darovali velkou stříbrnou lampu o velikosti srdce sochy P. Mariea antependium.

Pravděpodobná i finanční účast při stavbě a výzdobě nových ambitů.

Rozálie Svobodová z Prahy nechala sloužit prosebnou mši u oltáře P. Marie Bolestné, když se dovolávala spravedlivosti v nesnázích při koupi domu, a příslušná smlouva pak byla řádně uzavřena.

Podruhé dala sloužit 1 mši svatou nemocná v horečkách s prosbou o vlastní uzdravení, k čemuž prý brzy došlo.

Cech staroměstských pekařů rozšířil svou nadaci ke kapli sv. Ludmily. K uctění svaté patronky se zavázal nechat sloužit každého prvního dne v měsíci běžnou mši, obětovanou zvláště za zdar a ochranu cechovního společenství, v hlavní svátek svěťice (16. 9.) mši slavnostní se zpěvem, po níž budou čteny pašije a bohoslužby začnou již

ranními figurálními litaniemi, a ve svátek přenesení těla sv. Ludmily (10. 11.) opět mši slavnostní. Nadace zajištěna ročním platem 18 zl. (12 zl. určeno na mše a 6 zl. na hudbu, jinde uveden poměr 15 : 3 zl.).

Cech věnoval do klášterního ambitu shromážděnou sbírku obrazů s tématem Nalezení svatého Kříže.

28. 11. Eva Besnbachová po těžkém porodu nechala u oltáře P. Marie Bolestné sloužit děkovnou mši a darovala 2 svíce. Při obtížích v těhotenství se na radu Magdaleny Starkové zaslíbila Madoně kostela sv. Kříže.

Sufragánním biskupem pražským a proboštem svatovítské kapituly Jan Chanovským z Dlouhé Vsi darována schránka s částecí ostatků sv. Blažeje, biskupa a mučedníka, určených do stejnojmenné kaple v kostelním ambitu.

1697

2. 1-2. Socha Jezulátka kostela sv. Kříže korunována korunou složenou z drahých kamenů darovaných manželkou Pražana Smigmatora.

Jiří Straka, měšťan SMP, odkázal 200 k. m. vázaných jako břemeno na výnos z domu fischelovského (též: *domus Fisslowskyana*),⁴⁰⁴ jehož následující majitelé dostali za povinnost vyplácet konventu 14 zl. ročně až do plného navýšení částky. Žádal od křížovníků sloužit v kostele sv. Haštala, kde si přál být pohřben, po oktávu svátku Zjevení Páně rekviem na paměť výročí úmrtí a v kostele sv. Kříže každým rokem čtyřikrát, vždy o suchých dnech, po dvou běžných zádušních mších.

11. 7. Alžběta Kleová, roz. Rosová, odkázala v závěti 200 zl. s ustanovením čerpat každoročně 12 zl. na nákup voskových svící pro výzdobu mariánského oltáře.
18. 10. Jakub Kauffmann z Prahy se zraněním pravého oka dřevěným úštěpkem, jež používal jako záložku do knihy, neprodleně spěchal s vroucí prosbou k oltáři P. Marie Bolestné. Již druhý den se stav nemocného oka zlepšil a postupně se zcela uzdravilo.

Gertruda Thaisová darovala jakýsi stříbrný předmět a z vděčnosti nad uzdravením svých těžce nemocných dětí nechala sloužit dvě mše u oltáře Panny Marie.

Eva Pernpochová nechala sloužit jednu mši a darovala svíce jako projev díky Panně Marii za šťastný konec obtížného porodu.

Panna Anna Reiglerová

1698

11. 3. Felicitas Rozálie Hromádková darovala k uctění P. Marie Svatokřížské 2 pamětní císařské mince imperiály vydané ke konsekraci arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna.

začátkem července, Juliana Bachmanová darovala Jezulátku kostela sv. Kříže 2 zl.

⁴⁰⁴ Patrně dům U Fišlů v Platněrské ul. čp. 790a. V. LÍVA (ed.), *Berní rula 3*, s. 54. Ve farnosti sv. Kříže se nacházel dům strahovský, není vyloučen tamní původ zakladatele nadace.

15. 8. Dorota Michálková darovala Jezulátku stříbrnou minci.
13. 9. Pán z Weisskirchenu, vlastník domu U bílého jelena, nechal zřídit poblíž vchodu do kostela z říční strany nový oltář pro sochu Jezulátka, stojící doté na tabernáklu hlavního oltáře.

Neznámá žena darovala bílé šaty pro sochu P. Marie Bolestné.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz zpodobující Kateřinu Jaškovou klečící před Svatokřížskou Madonou.

1699

1. 1. Ferdinand Uhlíř, duchovní správce v Odolena Vodě, odkázal zlatou minci v hodnotě 20 zl. pro oltář P. Marie Bolestné.
2. 2. Sestra slovného pana Schambogena přivěsila k oltáři P. Marie Bolestné jakési stříbrné ex voto.
1. 12. Darována černá látka protkávaná zlatem, z níž byly ušity dvoje šaty pro sochu Piety.

P. František Skřivan, farář v Klecanech, po pět střeďechních dnů konal děkovnou pobožnost u oltáře P. Marie Bolestné po uzdravení nemoci nohou, která mu zabraňovala v chůzi.

Jan Pánek (*Panetius*), měšťan NMP, s manželkou Dorotou přivěsili k oltáři P. Marie Bolestné obraz představující příběh šťastné záchrany jejich synka batolety před nebezpečným úrazem, když jej padajícího ze schodů zachytil do svých rukou po matčině zděšeném výkřiku „Panenko Marie Svatokřížská!“ náhle se objevivší žebrák. (Vepsán citát ze žalmu 90.)

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz ženy zaslibující své dítě Svatokřížské Madoně.

Členy staroměstského úřadu šestipanského darován obraz vyzdvižení Jana Nepomuckého z vod Vltavy, malovaný Petrem Brandlem a odhadovaný na 200 zl.

1700

4. 4. Hraběnka Theodora Kuperwaldová darovala pro sochu P. Marie Bolestné šaty z látky zdobené motivem ovoce.
7. 7. Johann Kirighartz, měšťan Kolína nad Rýnem, jehož v Praze zdržela soudní pře ve věci dluhu 100 imperiálů, dal sloužit u oltáře P. Marie Bolestné děkovnou mši. Propuštěn z vazby uchýlil se s prosbami k tomuto oltáři a dočkal se příznivého výsledku sporu i uzdravení nemocných rukou.

Baronka Ladronová darovala P. Marii Svatokřížské 2 zlaté prsteny.

Pan Weczker, rada při apelacích, daroval červené šaty pro sochu P. Marie Bolestné.

Anna Veronika, manželka hraběte Zikmunda Hrzána, po uzdravení svého synka z nemoci krátce poté, co se uchýlila se svými prosbami k oltáři Jezulátka kostela sv. Kříže, darovala Jezulátku šatečky, vzácné roucho (kasule) a „mnohé další ozdoby“.

Paní Jana Lazarová nechala na svůj náklad pozlatit a polychromií opatřit oltář Jezulátka.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz s postavami muže a ženy.

B. Období let 1701 – 1729 (1742)

1701

Jan Rasner financoval zřízení oltáře v kněžišti naproti kazatelně pro osazení obrazu bělostnou řízou oděného Spasitele udílejícího požehnání (posléze restaurovaného a 21. 11. 1709 reinstalovaného), nalezeného kdysi v jakémsi kostelním výklenku zasypaném sutí.

Václav Laxner doplnil leischnerovskou fundaci oltáře sv. Václava o soubor tří obrazů.

1702

Z iniciativy P. Antonína Baniaka, křížovníka s červeným srdcem, zřízen pod kruchtou oltář sv. Cyriaka.

Šat soše Piety od neznámého dárce.

Rozálie Costardová darovala k oltáři P. Marie Bolestné 2 zlaté oči (nebo oka, součást šperku).

Eleonora Sumzandová ze Sandberka darovala 70 zl. na tisk německé verze knihy modliteb k P. Marii Bolestné, obsahující rovněž obraz Svatokřížské Piety.

1703

17. 8. K oltáři P. Marie Bolestné věnován obraz Svatokřížské Madony uprostřed šesti svatých. Ex voto s iniciálami *C. D. F. P. à PP.*

1707

16. 5. Radní NMP Engelthaler přítomný komisiálnímu posouzení maleb v prostoru údajné původní hrobky Jana Nepomuckého v kostele sv. Kříže se též den zavázal opatřit vznikající kapli na tomto místě novými lavicemi.

1708

Marie Františka ze Schönfeldu, rozená z Hamu, založila k uctění Jana Nepomuckého věčnou nadaci se zajištěním 200 zl. U oltáře nad původním hrobem světce měla být sloužena mše vždy první den v měsíci počínaje 1. 12. 1708. Částku obdržela od

císařského komořího hraběte Rudolfa Josefa z Lisova a hejtmana Starého Města pražského Petra Goulandta jako splátku pokuty za jistý přečin.

Důstojný pán Jan Ignác Summa, sobotecký děkan, poslal kalich z vnitřní i vnější strany pozlacený se znakem sv. Kříže a obrazy sv. Matouše Apoštola, sv. Jana Nepomuckého, P. Marie Staroboleslavské a sv. Petra a Pavla. Užíván byl prvně 1. prosince t.r., když probošt začal plnit závazek schönfeldské nadace.

Darována malba se zobrazením Jezulátka uprostřed mezi postavami sv. Jana Křtitele a sv. Jana Nepomuckého a doprovázeného rodiči, jež se nad ním sklání. V kartuši nápis: *Ex voto 1708*.

Páter Antonín Škopek, farář na neznámém místě, pohnut příhodou, kdy se začala od oltáře šířit po jím odsloužené mše neobyčejná vůně, složil do rukou křížovníka s červeným srdcem a správce nepomuckého oltáře P. Františka Keschela z úcty k Janu Nepomuckému dar 2 zlaté prsteny.

1709

1. 2. Hraběnka Theodora Benedikta Kuperwaldová, paní na Suchomastech, darovala k oltáři P. Marie Bolestné v poděkování za šťastné ukončení jakési pře stříbrnou lampu skládající se ze dvou křídel ve tvaru srdce.

Doktor práv František Ferdinand Tschedik, děkan sedlčanský, založil nadaci 1500 zl, aby byly slouženy každým týdnem 2 mše za jeho duši. Částka byla získána konventem teprve po dlouhé při.

PA, fol. XIIr, CCIX; *OMM*, fol. XCIIv; J. N. ZIMMERMANN, *Diplomatische*, S. 34-35

Herula Eleonora Zumsandová (i *Sumzandová*) ze Sandberka odkázala 300 zl. na ušití roucha ze stříbrných nití pro sochu Piety, skládajícího se z kápě, pektorálu a gremiálu, celkem o váze 9 liber a několik lotů.

1710

Tiskařka Beneková (*typographa Benekiana*) odkázala soše Jezulátka 8 stuh protkaných drahokamy.

Obchodník z domu U zlatého nosorožce[?!]⁴⁰⁵ na Můstku, daroval soše Piety šat z voskové žlutého damašku projasněný zlatými květy.

1711

Kanonie přijala nadaci kněze Jana Norberta Motelia (*Motelius*), někdejšího dómského vikáře metropolitní kapituly u sv. Víta. Pro její zajištění obdržela v říjnu t.r. od svatovítského kanovníka Jana Steyera 50 zl. a zavázala se pod ročním platem 3 zl. sloužit vždy v říjnu 3 mše: první k uctění P. Marie Bolestné, druhou k počtě sv. Jana Nepomuckého a poslední za duši zřizovatele.

Jan Kulich, měšťan SMP, věnoval Pietě červený šat zdobený stříbrným třepením.

⁴⁰⁵ Lydia PETRÁŇOVÁ, *Domovní znamení staré Prahy*, Praha 1988, neuvádí dům toho jména.

14. 9. ante, Petr Dekert, farář kostela sv. Martina ve zdi, na paměť obdržené milosti v okamžicích, když se poblíž domu káznice (domum castigatorem) splašili koně jeho kočáru, vozká vypadl a neřízeně tažený kočár se převrátil u břehu řeky v sousedství konventu sv. Kříže, on však vzývající P. Marii Bolestnou vyvázl bez sebemenší újmy na zdraví. Příhodu sdělil cyriakům 14. 9. 1711, v den, kdy sloužil v jejich kostele slavnou mši o svátku Povýšení sv. Kříže.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz ženy uctívající Svatokřížskou Madonu a Jana Nepomuckého.

1712

Manželka Michala z Bláhů věnovala do kaple P. Marie Bolestné sbírku gobelínů s vetkanými obrazy představujícími podle Písma bolesti Panny Marie.

- březen, Paní Frischmonová věnovala 50 zl. na zhotovení stříbrného pozlaceného paprsku k ozdobení hlavy Piety.

Paní Ševčíková (*Scheffczikiana*) darovala 1 stříbrný zlacený paprsek k ozdobě zraněného boku Páně poté, co byly za přispění jiných dárců zhotoveny 3 menší paprsky k hlavě Krista a celá ozdoba sousoší Piety dosáhla váhy 70 lotů za vydání 94 zl.

Paní Hubáciusová věnovala Pietě šat kaštanové barvy s bílými květy a třásněmi.

Alžběta Schlakowerdová založila věčnou nadaci o 250 zl., aby za ní a zemřelé příslušníky celé její rodiny byla sloužena v první den každého nového měsíce zádušní mše.

P. Petr Dekert, farář u sv. Martina ve zdi, založil nadaci 3 mší u oltáře P. Marie Bolestné.

7. 8. Pan Vejvoda, písař desetipanského úřadu, daroval Jezulátku pozlacený saský imperiál.

K oltáři Jana Nepomuckého věnovány stříbrné oči.

1713

7. 1. Paní Barbora Jeníková splnila slib složit po obdržení jakési milosti na přímlovu Jana Nepomuckého dar v hodnotě 50 zl. Darovala do stříbra tepaný obraz Nepomuka obklopeného hvězdou, ve stříbrném rámu, a přidala 14 zl. na výzdobu nepomucké kaple a sochy.

Paní Anna Fleischnerová věnovala Pietě šat z červeného damašku.

20. 5. Přijato zbožné nadání z odkazu urozené paní Františky Dobřenské z Dobřenic (*Dobržanskiana de Dobranicz*) 100 zl., z nichž mělo být každoročně vybíráno 5 zl. na rozsvícení plamene lampy nad prvním hrobem sv. Jana Nepomuckého. Vedle toho věnovala 50 zl. na pořízení lampy.

koncem května, Jakási panna nechala sloužit mše a darovala svíce jako součást úkonu kajícího a s vděkem sv. Janu Nepomuckému za pomoc odolat pokušení a zachovat si počestnost.

8. 7. Karel Hubácius (*Hubatius*), měšťan SMP, odkázal 100 zl. na pravidelnou koupi 1 libry bílých voskových svící pro osvětlení oltáře P. Marie Bolestné o všech slavených mariánských svátcích. Konvent částku obdržel od dědiců 10. 5. 1716.

Rada Starého Města pražského, zaujata zprávou o nálezu údajně „kostí obrů“ při tamních pracích, věnovala na stavbu nových ambítů mezi kaplí sv. Ludmily a zvonici 1000 cihel a 12 beček vápna.

Nové Město přispělo k témuž účelu 4 bečkami vápna.

30. 9. Dcera Matyáše Comenda (*Comendo*), měšťana NMP, zaslala z Říše obraz Svatokřížské Madony namalovaný na říšském území, před nímž po neúspěšné léčbě své nemoci konala předešlého roku osobní pobožnost a zanedlouho se uzdravila.

1714

15. 9. a 29. 9., Václav Michael Leischner, císařským majestátem privilegovaný praktický chirurg, obohatil svou oltářní fundaci z r. 1689 o mešní nadání. Každotýdně budou slouženy 4 mše *pro anima* za něho, jeho manželku a přátele, a sice dvě domácím řeholníkům konventu a dvě stávajícím administrátorem na statku v Drastech; ve výroční den jeho úmrtí (5. 10.) potom jedno zpívané rekviem a 9 malých mší, o výročí úmrtí jeho choti Heleny († 25. 11. 1713, pobožnost konána 26. 11.) rovněž rekviem vedle 3 malých mší; a mimoto o svátcích sv. Václava (28. 9.) a přenesení ostatků téhož světce (4. 3.) stále u téhož svatováclavského oltáře slavná mše s figurální hudbou. Pro zachování nadace a na péči o oltář sv. Václava věnoval celkem 4000 zl.

Závětí z 18. 9. t.r. dále odkázal k soše Panny Marie bývalý manželčin údajně zlatý řetízek odhadovaný na 100 dukátů (dodatečně se však zjistilo, že není zlatý a cena je tudíž nižší). Na oltář sv. Václava ustanovil zhotovit z peněz, jež konvent získá prodejem všech cínových předmětů z domácnosti, 1 pár cínových svíců každý o váze 1 centnýře a 2 páry menších cínových svíců.

Zlatý kříž v hodnotě 4 dukátů, ex voto k oltáři P. Marie Bolestné od neznámého dárce.

Kryštof Schmiedt, měšťan SMP, postižený nemotou, se zavázal opatrovat po celý rok světlem oltář P. Marie Bolestné, navrátí-li se mu schopnost řeči, a po čase jasně artikuloval.

1715

K oltáři sv. Jana Nepomuckého darováno stříbrné srdce.

1716

Libor Václav Ubeli ze Sigburku, pán na Kolči, císařský rada válečný, založil věčnou nadaci, aby za jeho duši byly slouženy týdně 2 mše, tj. 104 mše do roka. Věnoval 1000 zl. na hotovosti, z nichž měl být čerpán k danému účelu roční plat 60 zl.

Anna Marie Červková (*Cervkiana*) za souhlasu soudu práva sv. Anežky připsala 50 zl. na rozsvícení olejové lampy před oltářem P. Marie Bolestné. Částku darovala

postoupením (cesi) dluhu Jana Jindřicha Scholla a jeho manželky Magdaleny Schollové, svých sousedů žijících na území postranního práva anežského kláštera, konventu sv. Kříže.

asi květen, Karel Felix odkázal konventu almužnu 50 zl.

11. 6. Václav Hoffman z křenovského domu na Staroměstském náměstí zrušil krátce před smrtí dřívější ustanovení své závěti, jímž odkazoval cyriakům 4000 zl. na zádušní mše, a převedl tuto věčnou nadaci na kostel P. Marie na louži. Záduší sv. Kříže daroval pouze 50 zl. bez dalších závazků.

Vilém Tichý od Zlatého pštrova v Železné ulici věnoval novou, plně pozlacenou řezbářskou kompozici pro oltář P. Marie Bolestné (shluk mraků vyvrcholený dvěma klečícími cherubíny chystajícími se vložit korunu na hlavu bolestné matky, níže dva adorující andělé).

Pietě darován šat voskově žluté barvy.

1717

16. 6. Václav Tilinger svěřil konventu zbožné nadání své matky Anny Tilingerové – věčnou nadaci 50 zl. na 3 zádušní mše sloužené každoročně o svátku sv. Jiří (24. 4, někdy spíše 23. 4.), tj. v den výročí jejího narození.
26. 7. Konvent obdržel od Magdaleny Koberové 50 zl. a přijal závazek sloužit – dokud bude žít i po její smrti – čtyřikrát do roka v libovolný den 1 mši pro anima za ní, jejího manžela Jiřího Kobera a všechny jejich přátele.

Přijato 800 zl. od pražského měšťana Karla Heise, jenž si přál dožít svůj život v konventu sv. Kříže. Peníze věnoval na stavbu zahradního altánu.

1718

Nadace Ludmily Korbelové o 100 zl. věčného břemene na domě proti kostelu sv. Ducha. Ročním platem 6 zl. z tohoto obnosu zajištěno 6 zádušních mší. Plat za měsíc září odvedl staroměstský měšťan Petr Knobloch. Začátkem 40. let nadace stále trvala.
PA, fol. XVIII; *OMM*, fol. XCIIIv

28. 10. Nadace z domu obecně nazývaného Trávníček, posléze (k r. 1741) v majetku staroměstského měšťana Václava Wolffa a jeho manželky Anny, ležícího ve svatokřížské farnosti naproti pobřežnímu domu volfínovskému a sousedícího s domem strakovským. Každoročně slouženy 3 zádušní mše za fundátory a budoucí osoby v jejich domě zemřelé a umírající. Výkon zajištěn z výnosu téže nemovitosti stálým ročním platem 1 zl. 30 kr. a dávkou 1 libry vosku či bílých svící (z toho půl libry pro oltář sv. Jana Nep.).

PA, fol. XIIr, XVIIIr-v; *OMM*, fol. XCIIIr-v; J. N. ZIMMERMANN, *Diplomatische*, S. 37, 39

1. 12. Michal z Bláhů, obchodník a člen staroměstské rady, věnoval 100 zl. na pořízení vyřezávaných zpovědnic do chrámu o celkové ceně 200 zl.
A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 167

1719

15. 5. Ovdovělá hraběnka Jana Gallasová darovala do podzemní kaple Jana Nepomuckého zlatými nitěmi protkávaný ornát (*apparatus sacerdotalis*).

A, T; A. NOVOTNÝ, U staropražských, s. 168

Dvorský malíř Petr Keck věnoval do klášterního refektáře obrazy večere Páně a Kristus v Emauzích.

A. NOVOTNÝ, U staropražských, s. 169

Václav Voves odkázal v době moru 100 zl. na každoroční službu 6 zádušních mší. V červnu t.r. proplatila sestra zemřelého paní Voršila Praxlová 18 zl. potřebných k tříletému plnění nadace, zbylou část obnosu, pro jejíž vyrovnání převzala z dědictví šperky, si však pravděpodobně ponechala. Mše byly přesto slouženy.

PA, fol. XVIIIv-XIXr; OMM, fol. XCIIIv; J. N. ZIMMERMANN, Diplomatische, S. 39

Paní Paroubková z Prahy darovala k soše Piety černý šat zdobený vetkanými zlatými květy.

Pan Losy z Losenau přispěl 100 zl. na železnou mřížku před nepomucenský oltář.

OMM, fol. LXXXIIIr; EHC, fol. 33r

Jan Prokůpek, kvestor náhodský, založil nadaci 50 zl. s požadavkem 2 zádušních mší do roka.

PA, fol. XIXr; OMM, fol. XCIIIv

27. 8. Finanční základ mešní nadace koberovské z r. 1717 byl původkyní rozšířen o dalších 50 zl. Požadováno 8 zádušních mší o termínech svátků sv. Maří Magdaleny (22. 7.), sv. Lucie (13. 12.), sv. Kateřiny (25. 11.), sv. Doroty (6. 2.), sv. Jiří (24. 4., event. 23. 4.), sv. Gotharda (5. 5.) a Narození sv. Jana Křtitele (24. 6.).

12. 9. 12. 8. Prostřednictvím řádového člena Jana Ridla, t.č. hospodářského správce cyriackého statku v Drastech, předáno nadání 50 zl. zůstavené jeho zemřelým strýcem (*patruelus*) Janem Auským (*Austky*), časlavským měšťanem, za nějž měli cyriakové sloužit 1 mši, a stejně tak i za jeho manželku Dorotu, až zemře.

17. 10. Petr Dekert, kanovník svatovítské kapituly, založil k oltáři P. Marie Bolestné částkou 150 zl. věčnou nadaci 9 ročních mší, sloužených o mariánských svátcích Praesentatio (Zasvěcení P. Marie v Jeruzalémě, 21. 11.), Početí (8. 12.), Zasnoubení (22. 1.), Očišťování (2. 2.), Zvěstování (25. 3.), Navštívení (2. 7.), P. Marie Sněžné (5. 8.), Nanebevzetí (15. 8.) a Narození (8. 9.). Po jeho smrti měly být bohoslužby věnovány prosbám za jeho duši a jeho přátel. Rozšíření nadace z r. 1712.

25. 10. Chrudimský měšťan Václav Petržel (*Petrzel*) upřesnil podmínky své loňské nadace ze staroměstského domu Na Trávníčku neboli Na spáleništi a krytou pohledávkou 50 zl. na tomto domě. Termíny každoročních 3 mší za zemřelého hospodáře a hospodyně a osoby v domě v budoucnu umírající stanoveny na pátky před nedělí smrtnou v postě a před svátky sv. Filipa a Jakuba (1. 5.) a sv. Voršily (21. 10.). Trvalo zajištění stálým ročním platem 1 zl. 30 kr. (30 kr. na každou mši) a dávkou 1 libry vosku či bílých svící rovným dílem na oltáře P. Marie a sv. Jana Nepomuckého. Zachování nadace zaručeno zápisem do knih šestipanského úřadu.

K oltáři sv. Janu Nepomuckému darován stříbrný křížek zdobený různými českými kameny.

1720

leden, Tomáš Matějček, měšťan SMP, řezník, dal sloužit u oltáře P. Marie Bolestné mši za uzdravení své ženy Veroniky nemocné „vodnatelností“, k němuž údajně vzápětí došlo.

16. 5. Doktor Krusig daroval 2 stříbrné lampy k oltáři bl. Jana Nepomuckého.

Pražský sládek Jakub Lišovec s manželkou zaslíbili svého nemocného chlapce Jezulátku kostela sv. Kříže, nechali u jeho oltáře sloužit mše za uzdravení a darovali svíčky. Syn byl brzy (již následující den) zdrav a k oltáři pak složen jakýsi dar.

Ovdovělá hraběnka Josefa Martinicová, matka mladého hraběte Antonína Martinice, zaslíbila svého vážně nemocného syna P. Marii Bolestné a Jezulátku od sv. Kříže, pro něž poslala drahocenný šat. Za několik dní bylo hlášeno uzdravení.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz Svatokřížské Madony mezi dalšími svatými, níže postava muže a dvou žen. Ve štítu iniciály *A. L. K.*

Karel Heiss daroval 800 zl. k výstavbě domu (altánu) v klášterní zahradě. Probošt přidal z klášterní pokladny 900 zl. a brzy téhož roku byly položeny základy do hloubky více než 7 loktů; hotová stavba měla tři pokoje a jeden v patře, příchod byl možný ze zahrady i z konventu přes staré probošství. Donátor („generosus patronus“) si vymýnil pro svou osobu svolení v tomto domě na půdě kanonie nerušeně dožít.

JB, fol. CCXXVIr; A. NOVOTNÝ, U staropražských, s.163

1721

20. 3. Darována stříbrná lampa k oltáři sv. Jana Nepomuckého.

19. 5. Hraběnka Thunová darovala 2 menší svícny k oltáři sv. Jana Nepomuckého.

Hrabě Antonín Nostic financoval krátce po blahoslavení Jana Nepomuckého [31. 5.] výzdobu kaple v místě jeho prvního hrobu (gobelíny, sousoší sv. Trojice, štíty nesené genii a na nich v barokních kartuších ztvárněny symboly světceva života a mučednictví, na jedné i donátorův erb, a další řezbářská práce).

Kněžna [Eleonora] Mansfeldová, sídlící na Dobříši, požádána po objevení trhliny ve zdivu hlavní chrámové lodi o dar několika železných klestic na stažení klenebního oblouku.

Z peněz věnovaných [snad též] kněžnou Mansfeldovou za oktávu nepomucenského svátku nechal probošt Mendl k uctění sv. Jana Nepomuka ulít malý zvon o váze 94 liber.

Ze sbírek podniknutých za oktávu byl renovován oltář Neposkvrněného početí Panny Marie, stojící poblíž vchodu do kostela. Dále opatřeny nové lavice do kaple P. Marie Bolestné.

Vojtěch Vačzis, patron oltáře, nechal obnovit oltář P. Marie Karlovské situovaný naproti oltáři Jezulátka.

EHC, fol. 35v; A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 176

Barbora Reinigerová založila v presbyteriu oltář sv. Barbory.

EHC, fol. 35v; A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 176

Předmět v podobě dvou spojených srdcí, ex voto k oltáři P. Marie Bolestné od neznámého dárce.

19. 7. Paní Markéta de Minetti z Benešova darovala k soše Piety hedvábný šat zlatožluté a bílé barvy.

24. 7. Paní Eva Terezie Gichlingová darovala do kaple P. Marie Bolestné zlatý řetěz v ceně 12 dukátů.

Pan Gichling, její manžel, daroval tamže 2 zlatá oka z řetízku, vážící 2,5 lotů.

9. 8. Jistá žena darovala k oltáři sv. Jana Nepomuckého stříbrné srdce a 2 ex vota v podobě očí.

Ludmila Luxová darovala se zbožnými prosbami za uzdravení dlouhodobě zrakově postiženého syna Jana Jakuba k oltáři P. Marie Bolestné 2 svíce, a on „náhle začal opět vidět“.

1722

Josef Václav Rudolf, měšťan SMP, daroval stříbrnou lampu k nepomucenskému oltáři.

15. 8. Jistá osoba darovala k oltáři P. Marie Bolestné zlatou minci s ouškem.

18. 9. K oltáři sv. Jana Nepomuckého věnována tabulka potažená černým hedvábím se stříbrnými reliéfy mužské a ženské postavy.

- (?) K oltáři sv. Jana Nepomuckého věnována tabulka obvinutá zeleným motouzem doplněná o stříbrné reliéfy sv. Jana Nepomuckého a donátora podávajícího zlaté srdéčko.

- (?) K oltáři sv. Jana Nepomuckého věnována blankytně modrá tabulka, na níž připevněno zlaté srdce.

1723

27. 3. Pan Gichling, soudce na SMP, daroval k oltáři sv. Jana Nepomuckého stříbrné pozlacené srdéčko.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován obraz muže klečícího před Svatokřížskou Madonou.
Ex voto I. C. K.

1724

Barbora Reinigrová darovala stříbrný, silně pozlacený kalich označený stručným věnovacím nápisem.

10. 3. Ovdovělá kněžna z Lobkovic darovala stříbrnou lampu k oltáři sv. Jana Nepomuckého.

15. 5. Oznámeno, že Matyáš Karel Josef Plas, náchodský měšťan, odkázal cyriakům své hospodářství v Náchodě (dům, zahrada, pole, louka, dobytek ad.) s tím záměrem, aby ve městě zřídili svůj další konvent a ve zdejším farním kostele sloužili týdně 2 mše: v sobotu za jeho duši, ve středu za zemřelou manželku Marii Kateřinu a zemřelé i žijící příslušníky jeho rodiny.

Pro neuskutečnitelnost úmyslu nabyté hospodářství posléze prodáno za 700 zl. Zádušní mše slouženy v počtu 48 ročně v kostele sv. Kříže. (Přijetí závazku potvrzeno 17. října.)

květen, Anna Wolfová, manželka staroměstského měšťana Václava Wolfa (*Wolff*), dala sloužit u oltáře P. Marie Bolestné několik mší za uzdravení své téměř nevidomé dcery z již tři roky trvající oční choroby, a „zanedlouho nemoc pominula“.

červenec, Pan Josef Rudolf daroval pro oltář sv. Jana Nepomuckého stříbrný rám, do něž byl zasazen obraz téhož světce.

1724 nebo 1725, Kolektivní dar vzešlý ze sbírky ve farnosti i mimo ni – nepomucenský cyklus 18 obrazů o ceně 360 zl. umístěný na zdech ambitu.

1725

15. 5. ante, Uršula Praxlová darovala kalich.

A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 183

16. 5. Manželé Josef a Františka Rudolfovi darovali do kaple sv. Jana Nepomuckého 2 malé stříbrné svícny.

8. 7. Jakási žena darovala k oltáři sv. Jana Nepomuckého pozlacené srdce.

25. 7. Ovdovělá hraběnka Jana Gallasová darovala stříbrnou lampu k oltáři sv. Jana Nepomuckého.

prosinec, Hraběnka z Valdštejna, rozená Černínová, darovala k oltáři sv. Jana Nepomuckého stříbrnou lampu v ceně 900 zl.

OMM, fol. XCIIIv; A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 183

Neznámá žena darovala k oltáři P. Marie Bolestné stříbrné pozlacené srdce o váze 4,5 lotů.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz Svatokřížské Piety mezi několika světcí, mužem, ženou a dítětem.

1726

Nadace ovdovělé hraběny z Valdštejna, roz. Černínové – 300 zl. na věčné světlo lampy u oltáře sv. Jana Nepomuckého, darované předešlého roku.

PA, fol. XXv; OMM, fol. XCIIIv; J. N. ZIMMERMANN, *Diplomatische*, S. 39

Hraběnka Barbora Věžníková přispěla 200 z celkem potřebných asi 300 zl. na přestavbu oltáře Salvátora a jeho výbavu sochami sv. Petra a Pavla.

Not, fol. 79r; EHC, fol. 35v; A. NOVOTNÝ, *U staropražských*, s. 183

12. 5. Josef Rudolf a jeho manželka Františka darovali monstranci, z úcty ke svátosti oltářní a k sv. Janu Nepomuckému.

23. 10. K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz nemocné ženy vzývající Pannu Marii.

Hrabě Geisruk, posléze velitel měšťanské gardy, nechal sloužit mše k uctění Panny Marie, daroval stříbrné oči vsazené do stříbrné destičky a jakési další dary. Vyžádal si svolení k pobytu v křížovnickém konventu, aby byl nablízku soše P. Marie Svatokřížské, u níž prosil o uzdravení bolestivé oční choroby; nemoc údajně skutečně záhy ustoupila.

František Hoffmann, člen jezuitského řádu a kazatel v týnském kostele, se často modlil u oltáře P. Marie Bolestné a pokračoval tak v mariánském zaslíbení svými rodiči v letech dětství, kdy se mu stále pronikavěji zhoršoval zrak, avšak po výkonu založené mešní nadace spojené s dalšími dary údajně začal vidět výborně.

1727

20. 3. Darována stříbrná soška sv. Jana Nepomuckého o velikosti jedné pídě.

16. 5. Pan Josef Rudolf s chotí darovali do kaple sv. Jana Nepomuckého ciborium se šesti obrazy výjevů ze světcova života, obloženými malými kameny českého původu.

29. 7. Z úcty k sv. Janu Nepomuckému darován malý španělský křížek.

1728

16. 5. Manželé Josef a Františka Rudolfovi věnovali do kaple sv. Jana Nepomuckého 1 pár menších stříbrných svíců s vyrytým věnovacím nápisem *VotuM pletatis Ioanne qVotannIs professI IsthoC argenteo praestant ponDere IosephVus, et FranCisCa*.

květen, Hraběnka Anna Götzová, roz. baronka Obiteczková, věnovala pro sochu Jezulátka šatečky z látky zdobené zlatým dracounem (drador).

12. 6. Pan Václav Vojta s manželkou Marií Barborou darovali k oltáři sv. Jana Nepomuckého 2 pozlacená spojená stříbrná srdce.

Baronský manželský pár Wunschwitzů daroval tamtéž stříbrné srdce ve skleněném pouzdře, s rodovým znakem a nápisem jmen.

Paní Jana Küsroková či Küsweterová, pocházející z Kladska, darovala k oltáři P. Marie Bolestné 2 stříbrná spojená oka o váze půl lotu.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz nemocné ženy.

3. 12. Do nepomucké kaple darována stříbrná soška dítěte ovinutého stuhami.

1729

1. 1. Uršula Praxlová, rozená Vovsová, měšťanka a obyvatelka farnosti sv. Kříže, složila 500 zl. pro věčnou mešní nadaci v kapli P. Marie Bolestné. Vždy v sobotu dala sloužit 1 mši zasvěcenou střídavě prosbám za šťastnou hodinu smrti (spolu s důkuváním Bohu za obdržené milosti) a za duše všech věrných zesnulých. Po smrti zakladatelky měl být účel nadace změněn na konání mše za její duši.

březen, Jakýsi měšťan z Malého rynku daroval k nepomuckému oltáři stříbrné srdce označené písmeny *A.C.K.*

20. 4. Paní Dorota Sulichová odkázala v závěti 50 zl. konventu sv. Kříže. Zprostředkováním pověřila P. Františka Holečka, řeholníka téhož konventu.

26. 5. Manželka obchodníka Karla Petsche darovala k soše Piety černý šat zvýrazněný různými květy a další dary (snad též zelený taftový šat). Ex voto na paměť události v předchozím měsíci, kdy se při její cestě do kostela na náledí převrátil kočár a ve smrtelné úzkosti předčasně porodila, zaslíbila se P. Marii Bolestné a brzy se ona i narozené dítě dočkaly plného zdraví.

27. 5. Darováno srdce k oltáři sv. Jana Nepomuckého.

Jakýsi pan Adam z Nového Města pražského věnoval k oltáři sv. Jana Nepomuckého ex voto stříbrné srdce, když po příslibení tohoto daru náhle polevily jeho srdeční obtíže.

Dlouhodobě vážně nemocný muž se uzdravil poté, co nechal po 9 dní sloužit prosebnou mši k sv. Janu Nepomuckému. K oltáři přivešena devoční tabulka.

Dar stříbrných spojených srdcí k oltáři sv. Jana Nepomuckého usmířil manželskou rozepří.

20. 8. Hrabě Věžník daroval stříbrné srdce k nepomuckému oltáři.

2. 10. Vídeňský obchodník Giovanni Pietro Botza (Potza) zaslal dvojici stříbrných svíců k svatojanskému oltáři, největších dosud do kaple věnovaných.

říjen, Říšský hrabě Ferdinand Desfours (*Comes de fours*) věnoval 700 zl. za účelem zádušní mešní nadace za svou osobu. Nechal sloužit 1 mši týdně u někdejšího hrobu sv. Jana Nepomuckého.

406

1730

Adam František Náchodský, kutnohorský měšťan a radní, r.1701 odkázal konventu 1800 zl. z výnosu statku v Čáslavi, jež postoupil svému zeti a sousedu Matěji Vorlovi. Po dlouholetém sporu s dědici obdržel konvent 23. 4. 1730 od Anny Marie Veršavské (*Werschauskiana*), roz. Vorlové, vnučky A. F. Náchodského, pouhých 200 zl. Poté byly za rodinu Náchodských slouženy ročně v příhodný čas 2 mše a 2 za jejich příbuzné.

Nejmenovaná hraběnka darovala k oltáři P. Marie Bolestné stříbrnou monstranci vážící 4 libry, s reliéfem Piety na melchisedechu.

5. 4. Hraběnka Vratislavová darovala tamže stříbrné srdce o 8 letech váhy.

květen, Prostřednictvím hraběte Filipa z Clari věnovala jakási hraběnka cyriacké Madoně pozlacenou stříbrnou monstranci, oceněnou na 255 zl. 23 kr.

Již dlouho ovdovělá kněžna [Marie Luisa] Lobkovicová (†1739), rozená ze Schwarzenbergu, darovala zlatisté stříbrem protkané hedvábné bohoslužebné roucho.

16.5. Do nepomucké kaple darován jakýsi stříbrný předmět (*anathema argenteum*).

22. 5. Do nepomucké kaple darována nit s korály.

23. 5. Do nepomucké kaple darovány 2 vysoké svícny.

24. 5. Kníže [Filip Hyacint Vilém] z Lobkovic (†1734) daroval ornát určený bohoslužbám v kapli sv. Jana Nepomuckého.

Manželé Josef a Františka Rudolfovi věnovali stříbrný kalich a další pár stříbrných svíců.

Františka Rudolfová, obzvláštní ctitelka P. Marie Bolestné, darovala 1 štolu, když se ocitla se svým nenarozeným dítětem v nebezpečí života. Porodila syna a vrátilo se jí zdraví.

(?) Do nepomucké kaple darováno ex voto stříbrná ruka.

1731

⁴⁰⁶ Pod čarou jsou pro orientaci doplněny dary k záduší ze 30. let 18. stol., jež sahají už nad vymezený časový rámec tématu, a jednotlivě nebyly proto blíže zkoumány. Nadání v tomto dodatku, sepsaná především na základě knih *Thesaurus triplex* a *Pactum amicitiae*, již nebyla konfrontována s rukopisem *Janus bifrons*, některá drobnější obdarování a příspěvky zde proto mohou chybět.

16. 5. Do kaple sv. Jana Nepomuckého darován pár malých svíců.

Jakýsi dlouhodobě nemocný pražský měšťan nechal sloužit mše, s prosbami a důvěrou se svěřil i se svými dětmi pod ochranu Svatokřížské Madony a zdraví znovu nabyt.

Neznámá pražská žena darovala obraz, na němž byla namalována s plodem svého dítěte v lůně. Ex voto k oltáři P. Marie Bolestné podnítila příhoda, kdy na jejího malého syna spadla uvolněná bečka, ale nic se mu nestalo.

1732

14. 1. Obdrženo od panny Anny Alžběty Mazinovské 100 zl., věčná nadace 6 zádušních mší ročně.
11. 7. Paní Markéta Millerová z Prahy darovala P. Marii Bolestné tabulku upomínající na „trojí milost“, jež potkala během let jejího syna Zachariáše: v dětství na ležícího u pece spadl hmoždír, ale nezranil jej; ačkoli neuměl veslovat, ze zvědavosti vsedl na Vltavě do loďky, stržen proudem za peřejemi u nových mlýnů vzýval P. Marii Svatokřížskou a šťastně vyvázl; v dospělosti se mu několikrát podařilo uniknout nebezpečí při službě v armádě.
10. 8. Jan a Veronika Zelenkovi darovali k stejnojmennému oltáři obraz P. Marie Bolestné uprostřed mezi postavami sv. Anny a sv. Jana Nepomuckého a dítěte při pádu z okna zachyceného andělem. Ex voto upomínající na pád jejich dvouletého syna Vojtěcha z oken horního poschodí domu Staré sanytrovny přímo na ulici. Matka vzývala Svatokřížskou Madonu, chlapec třetího dne vstal a vesele běhal.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz ženy modlící se u lůžka.

1733

- jaro, Hrabě Jan Norbert z Kolovrat daroval z ložisek na svém moravském panství Biskupice 100 centnýřů mramoru na stavbu nového oltáře v hrobní kapli sv. Jana Nepomuckého. Mramorem byla vydlážděna i podlaha kaple. Na úpravu oltáře dále daroval 680 zl.
1. 9. Kněz Karel Christen, někdejší duchovní správce v Tachlovicích, věnoval 400 zl. s požadavkem každoročně 34 mší za svou duši a 6 za rodinu Christenů, živé i zemřelé.
21. 10. Jan Dirix z Brugu a Rotenberka, radní SMP, konal svou děkovnou pobožnost v kostele sv. Kříže po uzdravení z dlouhodobých záchvatů horečky a dalších tělesných obtíží, jejichž návratu zamezilo a uzdravení přineslo složení naděje a důvěry v pomoc P. Marie Bolestné.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz ženy modlící se růženec před P. Marií Bolestnou a sv. Janem Nepomuckým.

1736

16. 5. Hrabě Filip Gallas daroval do svatojánské kaple pozlacený kalich.

- (?) Pan Josef Rudolf daroval do kaple sv. Jana Nepomuckého kalich.

Paní Bláhová přivěsila k oltáři sv. Jana Nepomuckého stříbrné srdce.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz ženy klečící před P. Marií Bolestnou. Devoční nápis upomínal na „obzvláštní milost“ dosaženou před sochou P. Marie Svatokřížské – *Teresia N.*

1738

Anna Wolffsbergerová, měšťanka SMP, darovala pro oltář sv. Cyriaka nový obraz a baldachýn.

1739

12. 4. Josef Rithy, měšťan SMP, věnoval k oltáři P. Marie Bolestné z vděku nad jistým dobrodiním, jehož se mu dostalo, stříbrnou mincí.

1741

6. 1. Tomáš Svadba, měšťan SMP, přivěsil k oltáři P. Marie Bolestné tabulku.
2. 5. Nadace paní Anny, manželky Václava Wolfa (*Wolff*), staroměstského měšťana a farníka osady sv. Kříže, na 4 mše za rodinu Wolffovu a 3 za spřízněnou rodinu Groffianovu; sloužené u oltáře P. Marie Bolestné. Zajištěno každoročním poplatkem ze 100 zl. uložených u staroměstského měšťana Svadby a posléze v konventu sv. Mikuláše.
15. 5. Tomáš Svadba daroval k oltáři sv. Jana Nepomuckého červenou tabulku se stříbrným reliéfem téhož světce a další osoby.
12. 6. Paní Terezie Lustermanová, rozená Bažantová (*Bazantiana*), darovala k soše Piety stříbrný pozlacený náhrdelník s 12 zelenými kameny, 6 červenými českými a 24 rubíny.

Kateřina Thererová z Thernheimu, měšťanka SMP, darovala zlatý řetízek se zavěšenou mincí v hodnotě 12 dukátů, na jejíž stranách byl sv. Jan Nepomucký a Panna Maria Staroboleslavská.

27. 9. Hrabě Schaffgotsch, Slezan, daroval k oltáři sv. Jana Nepomuckého pozlacené srdce.

K oltáři P. Marie Bolestné věnován obraz učence. Nápis *J. B. Z. (..) Universa Aristotelis Philosophia.*

1742

28. 2. K oltáři P. Marie Bolestné věnován ex voto obraz mladíka.
3. 8. Shromáždění domácí kapituly konventu rozhodlo obnovit plnění čtyři desetiletí staré nadace Kryštofa Jakoče (*Jakocz*), tenkrát majitele domu jílkovského, a N. Raucha, pražského měšťana a t.č. majitele domu U žlutého kříže, zajištěné od obou po 100 zl., ale záhy zastavené, neboť jejich prostředků zneužil probošt Štěpán F. Náchodský. Nyní slouženo za každého ze zakladatelů 6 mší ročně.

Farník Tomáš Svadba, krupař, s manželkou Annou založili mešní nadaci a darovali obraz Nejsv. Trojice s rámem obsahujícím relikvie.

Poznámka k přepisu vlastních jmen osob

Jména osob se vyskytují v použitých pramenech ze 17. a 18. století psaných latinsky, německy a česky zpravidla s určitými hláskovými odlišnostmi od dnešního pravopisu. V českém textu se obvykle vyskytuje zdvojená hláska *cz* ve funkci současného *č*, *rž* – *ř*, *w* – *v*, *g* – *j*, apod. Vedle těchto fixních změn grafémů, obecně daných gramatickým vývojem jazyka, se setkáváme také se řadou nepravidelností a odchylek zčásti vzniklých patrně již mechanickým přepisem jména z předlohy (primárního pramene) či několika předloh. U tvaru jednoho a téhož jména bývají pak někdy v různých pramenech pocházejících i od téhož autora mírné nebo větší odlišnosti (např. Forberová – Forbergerová).

Příjmení transkribuji pouze v případech, kdy je přepis zcela zřejmý. Pokud je přepis nejistý nebo přichází-li v úvahu více variant, ponechávám tvar transliterován, tedy naprosto shodný s originálem, a označuji potom v textu kurzivou.

Osobní (křestní) jména upravuji podle současné jazykové normy. Pouze tvary jmen neobvyklých, zastaralých a jmen cizích, které nemají běžný český ekvivalent, ponechávám v původní neupravené podobě.

Obrazová příloha

Seznam obrazových příloh

- 1/ B. J. Pretlík, Notulae de ecclesia Sanctae Crucis Maioris, fol. 90r. *příloha 1*
- 2/ J. K. Rohn, Ossa Magnae Matris et filiarum (1752), fol. XLVr. *příloha 2*
- 3/ J. K. Rohn, Thesaurus triplex (1756), trakt. III, kap. 2/ kap. 3. *příloha 3*
- 4/ Jüttnerův plán Prahy z roku 1815. Obrysem vyznačeno území svatokřížské farnosti. *příloha 4*
- 5/ Průčelí kostela sv. Kříže po roce 1713. Anonymní rytina.
- 6/ Bedřich B. Werner, Konvent cyriaků v Praze, 1750.
- 7/ Pieta kostela sv. Kříže, gotické sousoší. Po administrativním spojení svatokřížské a svatodušní farnosti v r. 1785 přemístěna do kostela sv. Ducha, kde původně instalována v presbyteriu na hlavním oltáři, posléze (1892) v podkruchtí u severní stěny. Vznik kol. r. 1380. Při novodobé restauraci očištěna barokní polychromie.
- 8/ Milostné Jezulátko kostela sv. Kříže, socha J. J. Bendla z r. 1650. Rytina Rentz – Müller, 1756. *příloha 5*
- 9/ Kostel sv. Ducha (ul. Dušní a U svatého Ducha, Praha 1, Staré Město), severní průčelí. Gotická jednodlná stavba s protáhlým presbytářem a hranolovitou věží na severní straně. Přestavba po požárech r. 1499, kdy zanikl i přilehlý klášter benediktinek, a r. 1689 (dotkla se hlavní části stavby, následně provedena barokizace interiéru). Věž a přilehlý severní přístavek k lodi si nejvíce zachovaly původní architektonický vzhled.
- 10/ Socha sv. Jana Nepomuckého jako almužníka, při kostele sv. Ducha (zprvu u staroměstského kostela sv. Mikuláše). Podstavec zdoben již značně oddrolenými reliéfy znázorňujícími svržení světce do Vltavy, nalezení a pohřbení jeho těla v chrámu cyriaků. Autorem F. M. Brokoff, 1727. Nahradila původní Brokoffovu sochu, světcovo obvyklé zobrazení s aureolou hvězd, vytvořenou pro náměstíčko před kostelem sv. Kříže, v druhé polovině 19. stol. poničenou.
- 11/ Kostel sv. Klimenta v Bubnech (Praha 7, Skalecká a Kostelní ul.), v současnosti filiální k farnímu chrámu sv. Antonína Paduánského na Strossmayerově nám. Původně románský, rozsáhle raně barokně upravený (1659-77). V letech 1683-1783 duchovně spravován cyriaky. V popředí na hřbitově socha sv. Jana Nepomuckého z 18. stol., poškozená, původně umístěna ve výklenkové kapli ohradní zdi kostelního pozemku. Současné zařízení chrámového prostoru ničím nepřipomíná někdejší řádovou přítomnost, na rozdíl od výrazné erbovní reliéfní památky na vrchnostenské držitele patronátního práva z rodu Martiniců.
- 12/ Kaple sv. Maří Magdaleny (nábř. Edvarda Beneše, Praha 1, Holešovice - Bubny). Oválná, s kupolí a s lucernou. Zbudována roku 1635, upravována začátkem 20. let 18. století; z důvodu poškození r. 1742 francouzským obléhatelským vojskem opravena nákladem cyriackého řádu. Ve výzdobě interiéru se uplatnily přírodní motivy. Jediná dochovaná pražská stavební památka založená cyriaky. (Od r. 1908 ve správě starokatolické církve). Roku 1952 při úpravě pobřežní komunikace přesunuta o 32 metrů z původní vyšší polohy dále po proudu řeky. V pozadí za řekou pohled do míst někdejší cyriacké farnosti. *příloha 6*

13/ Řádový znak na stěně při vchodu do kaple sv. Maří Magdaleny pod Letnou.

14/ Pamětní deska v místech někdejšího areálu kanonie cyriaků. Osazena v r. 1991 u příležitosti rekonstrukce školní budovy - Dušní 19, Nám. Curieových 2, Praha 1, Staré Město.

15/ Detail původní raně gotické kamenické výzdoby kostela sv. Kříže: hlavice přípory zdobená šestilístkovým květem s uprostřed vepsanou rosetou, cca roku 1300. (Z Lapidária Národního Muzea v Praze).

příloha 7

Anno: 1698. die 16 Aprilis. Canonica Visitatio in Conventu S. Crucis
 indicta à Reverendissimo Principe Dno Dno Josepho Joanne S. R. Imp. Comite
 à Breüner /: h. h. /: Archiepiscopo Pragensi, per Rmos Dnos /: consiliarios
 Rmi Consilij Assesores. In qua Visitazione, Subdilectae evotata est.
 auctoritate à R. G. Martino Kabaurek Vicario ad. Crucem facta ad Rely-
 simum Principem Dno Dno Joannem Fridenium de Walthheim /: h. h. /: Archi-
 epum Pragensem, subscripta. Deo renovata est, ad Relysimum Prin-
 cipem Dno Joannem Goreshum à Breüner /: h. h. /: Archiep. Pragensem.
 Salvo jure Pragensi ad. Crucem, secundum tenorem Relysimi Principij
 D. Mathai /: h. h. /: Archiepiscopi pauper Pragens. Subscriptorund. des-
 quate emolumentum inde. In Praesentia summittitur. R. G. Ambro-
 sig Can. Blahowech, voce passiva vivatur. Eligis solummodo Vicarij,
 nominatim: R. G. Thaddeus Nicolaus Kauffman Boem. Prachaticensis.
 Tandem, post magnas deprecationes, supplicationes instantaneas, pro
 jure Pragensi ad. Crucem reintegrando, in Praesentia S. Crucis. Distri-
 nebatur seculari quidam Ecclesiasticus /: electus est, praenominatus R. G. Vicarij
 Thaddeus Nicolaus Kauffman. Die 13 Augusti. A. 1699. Praesentibus
 hinc Electioni Canonica, Rmi Dni Consilij Metropolitani.
 Dni Praepositi Thaddeus Kauffman, praenominatus S. Crucis, incidit in lites
 nam Wekarspiaz, praedictionem: quod ipse recte urgebant.
 Nec desistit Dni Praepositi, documenta rursus laboris conscripta re-
 monstravit: ita ut sententia ab Augustissimo Imperatore Leopoldo
 pro Ecclesia S. Crucis feliciter ad. adscripta: Wekarspiaz autem
 sententiam improbatum. Causa hujus pro Ecclia S. Crucis Cadonum fuerat:
 Praenobis Carissimis Dni Wenceslaj Kavong Kauffman de Bucholtz.
 In Actione. cum Judais sententijs de 21 fl. olim solvendi omni An-
 . no et impotenter solvens pro Ecclia S. Crucis, multum laborij im-
 pendit. Quia eadem Actio hoc tempore evotata et renovata fuit,
 si deus ulterius ducta per Reverendissimum Carissimum Dno Ignatium de
 Kotowech, Cadonum causa.
 Sacristiam S. Crucis extruendis. praeerat post magnam sum. et ad Dno
 Matrem Soloviam, utriusque sanguinem et incommodum laborum.
 Anno: 1699 Imago S. Joannis Nepomuceni, elevationis de Aqua, victa
 à praedicto Dno Praeposito. armata 2002, à Brandiburg. Dominis of-
 ficij sex Viratj antiqua vestib. ad Ecclia S. Crucis oblata fuit.
 Idem Dni Praepositi Thaddeus Nicolaus Kauffman, subofficij triennio
 Causa resignavit A. 1702. Successit:
 Dni Dni Peter Stephanus Franciscus Nachodky Boem. Luttemb.
 Praesentibus sua Praesentibus Rmi Dni Consilij. Illa habente
 triennio munus Praepositi ad. vici sua ambiebat: et in eis
 ad hunc Novitatis quodam plures convenientes pro se traxerit,
 tamen suis reflecte discesserunt, in vanum laboravit.

CAPUT XVI.

De Praeposito IRENÆO CUCEVIO.

Hunc Inclitum Regnum Polonia protulit, educavit, et Ecclesia
S. Marci Evangelistae Cracovia post principia Vita Religiosa,
virtutis, et studiorum Confessarium dedit, Virum omnino discre-
tum, quem Hieronymus Cracoviensis pro tempore Vicarius Ordinis
Generalis ab ingenij dotibus Doctrina, moderatione animi, et omni
virtute comendat, atque de sua sacra Religione bene meritum asse-
rit; Eundem, cum Ordo noster recuperationem Provincia Boëma
molebatur, et negotium hoc arduum post annos 157. re ipsa aggrede-
retur, præ alijs, qui opus perficiat, idoneum, atq3 dignum cen-
suit, quem et Annò 1627 die 7 Septembris Cracovia in Congre-
gatione Capitulari per Canonicam Electionem Ecclesia Pragen-
si S. Crucis Majoris primum Praepositum cum omnimoda facul-
tate, et plenaria jurisdictione designavit. Eodem annò ante
Novembrem Pragam advenit Jrenæus, ubi in cognoscendis fundis,
et antiquis appertinentijs, ac juribus, necnon et in Zustrandis
Canonie rudicibus occupabatur: Accidit ea planè die, qua
quotannis Praga recolitur memoria insignis Victoria in Albo
Monte: qua die Dominica proxima post diem 8 Novembris fieri so-
let, et annò 1627 cadebat die 12 Novembris: accidit, inquam,
quòd Studiosus Albinus Roderius Boëmus Pragensis, Candidatus
hujus Ordinis, postea sub Praeposito Jrenæo ad S. Crucem professus
in antiquis ambitibus Ecclesie obambulans, et fortè Breviarium
pervolvens, de terra partem cujusdam artefacti pedis prominere
observaverit, remq3 D. Jrenæo indicaverit, qui re cognita, uli-
primùm licuit, fodi curavit, et detexit, atq3 invenit illam grandem
Lapidream Statuam Beatissima Virginis Matris Dolorosa Salva-
tozem de Cruce depositum in sinu gestantis, quam olim, Annò
1419 Plebs Pragensis furore hæretico insaniens in partes discusse-
rat, prout supra Capite X retuli; Invenitio hujus sacre imagi-
nis inter sollicitudines plurimas erat prima Jrenæi spiritualis
Consolatio, dolebat autem vehementer, quòd ejusdem Caput
principale non fuerit unà inventum. Postquam tandem anno
sequente 1628, die 11 Januarij ipse cum suis Confratribus in jus,
et possessionem Ecclesie et Conventus S. Crucis legaliter intromis-
sus fuisset, de qua intromissione, sive Introductione, pariter jam supra
Cap: XIV fusius dictum; mox manus operi applicuit, atq3 præfata
Sacram Statuam mundari primùm, dein emendari, partes separa-
tas, scilicet Caput Christi, et sedes ejusdem reduci reliquo Cor-
pori, coloribus modestis, puta Caruleo, aureo, albo: qui fodiendum
in ipso lapide spectabiles sunt: illustrari, et in Capella Ecclesie
elevari, atque sub Cruce in Ara collocari; Caput etiam, cum genu,

*Rex interim satellites
Qui Sanctum locis tollant,
Immittit bardos milites
Ut cultum florem condant.
Aster floris huius gratia
Non potuit celari,
Ejus mira fragrantia
Debit aestimari.
Nam flos quantumvis angustus
Mandato Regis clausus,
Mentes pascebat pabulo,
Odore fregit ausus.*

Omissis aliis, qui vernaculâ linguâ eadem eruditè explicârunt adhuc perenne laudis, ac honoris Divi Joannis promptuarium hic continuare liber, quod sic habet: *Accursus ejusmodi Cultorum increfcentius amplius ignavam cateroquin Wenceslai mentem excitatam in malum reddidit adeo, ut à taciturnitate invisum sibi Joannem, nè aliorum pateres conspectui, terra mandari præciperet. Ignavia legem cum omni ejus implendi studio odoris elusit suavitatis, quam intacta expirare membra, elusit populus, à cunctis latè sibi nisus affluens &c.*

Symbolum Onyx.

Lemina: *Reddit odorem.*

Onicha, vel ungula idem dicitur Philosopho, (a) quia onyx græcè, latinè ungula Ostrea est, vel ut nonnulli dicunt, genus gummi de arbore in Orientalibus partibus fluens: quod per successiones temporum durefcit in lapidem pretiosum multum & præter alias qualitates igni immixtus odorem suavissimum reddit. Est ergo Onyx, ut quoad genus cum Martiali loquar, imprimis liquidus, dein durus, sed & odorifer.

Divus Martyr Joannes Nepomucenus verè liquidus, & fluens erat, dum post præcipationem sui, ac submerfionem in Moldava tanquam piscis ad litoris Sanctæ Crucis vicini arenam emerfit. Erat & durus ab Adamantina charitate, quam aquæ mul-

(a) *Cantiprat, lib. XI. de Arboribus Aromaticis.*

multæ non potuerunt extinguere, nec flumina obruere, denique tanquam Onyx accensus igne charitatis hic loci non tantum suavissimum, sed & prodigiosum sparsit odorem, cum calor iracundiæ furentis Regis ejusdem primum cultum quasi igne abolere satagebat; Nempe ut scribit Gregorius in moralibus, sicut Aromata fragrantiam suam non nisi cum incenduntur, expandunt, ita Viri Sancti omne, quod virtutibus redolet, in tribulationibus innotescit: sed hoc in vivis ita fieri consuevit, Divus Joannes, cum neque post mortem à Regis ira tutus esset, *Cælesti odore prodidit, quo ipsum honore dignum haberet DEUS.* (a)

Epigramma.

*Candidus ardet Onyx, mox suavem reddit odorem
Vix Gariophilus, aut Galbanus est melior.
Cælestem spargit sic Nepomucenus odorem
In mundo melior non fuit ullus odor.*

CAPUT III.

*Quanto tempore corpus Divi Joannis in
Ecclesia S. Crucis quieverit? Quique ejus translationis
ab hinc factæ meminerint?*

DE tempore, quo Sacrum Martyris corpus in hac Ecclesia primum reconditum fuit, si queritur, variæ occurrunt Historicorum opiniones, primò quidem Hagek, Paproczy, Kapihorsky, Crugerius, & Compillator Officii S. Joannis Nepomuceni (quia ut supra innui compendiosè usi sunt) prout depositionem corporis in Ecclesia S. Crucis, ita & tempus quietis præteriverunt.

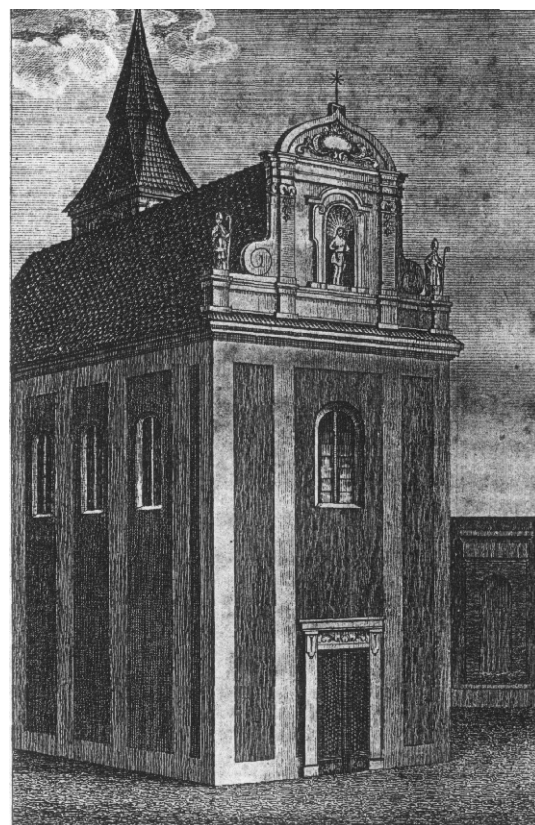
adò: Dubravius, Boregk Scriptor Heterodoxus, Adelsreiter, Pessina de Czechorod opinantur, quod corpus Martyris tri-duò in arena jacuerit, ac tandem ad S. Vitum sepultum sit: sic unus pro pluribus Dubravius, qui in Historia Boëmiae ita habet:

Quam verò Sanctus & innocens Sacerdos ille fuerit, ipse fluvius

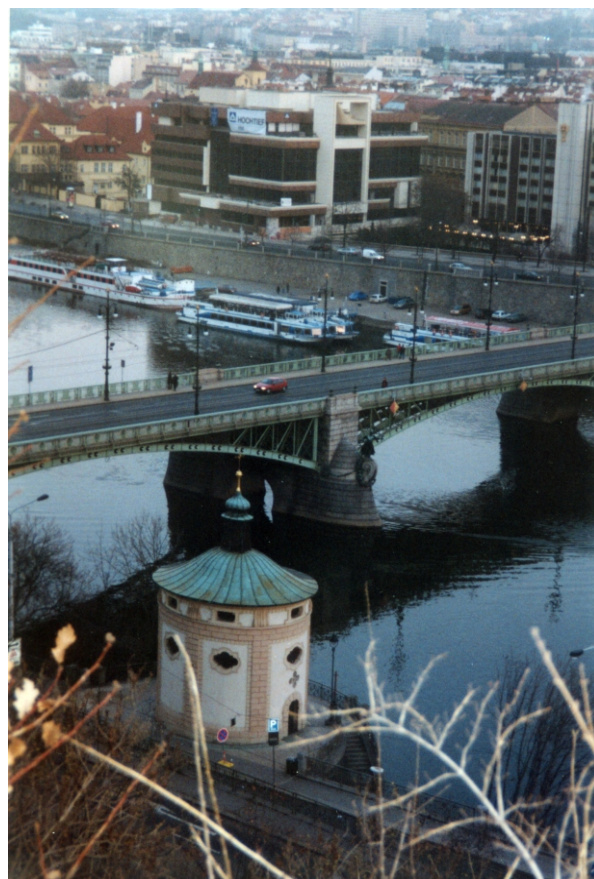
(a) *Hensbenius, & Pabichbrochius in notis.*

Obr. příloha 5

Obr. příloha 6

Obr. příloha 7

